د وردګو کلتوري بون

محمد اورنګ مختار

۱۳۹٤ لمریز کال

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل پوهنتون

ژبو او ادبیاتو پوهنځی

پښتو څانګه

د وردګو کلتوري یون

(د ماسټرۍ تېزس)

لیکوال:

محمد اورنګ مختار

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: د وردګو کلتوري یون

لیکــوال: محمد اورنګ مختار

خپروندی: د افغانستان ملي تحریک، فرهنګي څانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډیزاینګر: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریک د خپرونو لړ: (۶۵)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) کال په پيل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهير کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ کې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحريك په ياده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهير کې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينګ هوډ کړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير کې يې يو بل سره مرسته او ملګرتيا کړې او دا فرهنګي بهير يې بريالى کړى، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانى ورته وايي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ

د (وردګو کلتوري یون) تر سرلیک لاندې د ماسترۍ دورې څخه د فارغ محصل ښاغلي محمد اورنګ مختار له خوا لیکل شوی تېزس مې وکوت.

دغه تېزس ټولټال (۳۲۳) مخه دی، چې د تېزس لیکنې په اوسنیو معیارونو برابر لیکل شوی دی. نوموړی تېزس (۱۳) عمومي او د (۲۴۰) واړه او فرعي عنوانونه لري.

د وردګو کلتوري یون په حقه د پښتو ادب د عمومي ادبي او ژبني بهیر یوه عمده برخه ده. په دغه بهیر کې څه پخوا او څه اوس داسې لوی، تکړه او نامتو لیکوال، علمي او فرهنګي څېرې او ژبپوهان تېر شوي، چې نه یوازې د وردګو ادبي بهیر لپاره د ویاړ وړ څېرې ګڼل کېږي، بلکې له شک پرته د پښتو ادب تشې وربانديې ډکې شوي او پښتو ادب ته یې پوره پوره ویاړ وربښلی دی.

د تېزس لیکوال نه یوازې دا چې د (وردګو کلتوري یون) برابر شوي فهرست ته پوره ځواب ویلی، بلکې په بشپړه توګه یې دغه یون او د وردګو ولایت د خلکو په دودونو له حوصلې پورته ډېر کار کړی دی. زه یې کار د پوره قدردانۍ وړ بولم او په راتلونکو علمي کارونو کې ورته له الله (ج) څخه بریالیتوب غواړم.

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي

د پښتو څانګې استاد

پوهنوال احمد شاه زغم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیل خبرې

د وردګو سیمه یوه علمي سیمه ده، چې په خپل زړه کې یې د نورو متخصصو کادرونو ترڅنګ ګڼ شمیر پوهان ،ادیبان، ژورنالستان، دیني عالمان او لیکوالان ساتلي، دغو لیکوالانو، شاعرانو اوژورنالستانو د هیواد دفرهنګي بډاینې لپاره د پام وړ خدمتونه کړي او ډیر شمیر یې د هیواد په بیلا بیلو سیمو کې زموږ وولس ته د علمي، تاریخي او فرهنګي خدمتونو ویاړ لري لکه غازي محمد جان خان وردګ چې د افغانستان د استقلال لپاره یې بې مثاله مبارزه کړې ده ، همدا راز په اوس مهال کې د هېواد زړور او نوموتی لیکوال، ژ،رنالست،شاعر او سیاستوال څېړندوی استاد حبیب الله رفیع... د دې شاعرانو، اتلانو او فرهنګیانو دغو خدمتونو ته په پام دا فکر راسره له ډیر وخت راهیسې په ذهن کې و، چې څنګه وکولای شو د وردګو تیت اوخور شوی کلتوري بهیر په یوه نسبتا لویه ټولګه کې، سره راټول کړو ،څو وردګ میشته او له وردګ سیمې بهر هغه خلک د دې سیمې له کلتورڅخه خبر شي چې تر دې دمه نه دي خبر شوي، همدې فکرته په پام سره مې د خپلې ماسترۍ د دورې تیزس (د وردګو کلتوري یون) تر سرلیک لاندې د خپل درانه استاد پوهنوال احمدشاه زغم چې په لیسانس او ماسترۍ دورو کې یې ماته د کلتور او ادب په اړه ډیره انګیزه راکړې، زه یې د کلتور په ارزښت پوهولی یم او ډیر څه مې ترې زده کړي، تر لارښوونې لاندې غوره کړ.

له نیکه مرغه استاد او د ماسترۍ د دورې د استادانو عالي کمیسیون هم د دغې موضوع لیکل تایید کړل او ماته یې د دې موضوع د لیکلو هدایت وکړ.

ما هم د خپل لارښود استاد پوهنوال احمدشاه زغم تر لارښوونې لاندې په دې برخه کې خپل کارپیل کړو، لومړی مې د سیمې د لیکوالانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعرانو سره خبرې وکړې چې ټولو یې زه وهڅولم او هر یوه یې تر خپله وسه راسره د ماخذونو په چمتو کولو او معلوماتو په شریک کولو کې راسره مرسته هم وکړه، په ځانګړې توګه ازاد خبریال او(د وردګو د مشاهیر) نومي ځلورو ټوکونو کتاب لیکوال ښاغلي حیات الله حلیم، هڅاند لیکوال او شاعر ګل اغا احمدي وردګ چې خپل ټول عمر یې د وردګو د کلتوري یون د بډاینې لپاره نه ستړې کیدونکې هلې ځلې کړي او تاند شاعر او ژورنالست محب الله شریفزي راسره تر ټولو زیاتې مرستې کړي دي، دوی هر یوه په خپلو برخو کې له اندازې زیاتې مرستې کړې دي، زه له دې دریو واړو قدرمنو لیکوالانو په ځانګړې توګه له خپل لارښود استاد پوهنوال احمد شاه زغم او ټولو هغو دوستانو څخه منندوی یم چې له ما سره یې د دې تیزس په لیکلو او ترتیب کې مرسته کړې ده، نن که زه د لیکلو یا د کلتور په اړه د څه ویلو توان لرم لامل یې یوازې او یوازې د استاد زغم لارښوونې او نیکې پیرزوینې دي چې زه یې کلونه کلونه د خپل محصل په توګه منلی یم او زما ګوتې یې ان د لیسانس په دوره کې د لیکوالۍ له هنر سره اشنا کړې دي.

همدا راز په پای کې د وردګو د فرهنګي میراثونو د ساتنې له مدبر ښاغلي محمد نسیم رسا او د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د خپرنیز ارګان ملي هدف د اونیزې له مسوول مدیر محمد عمرنجاتمل څخه نړۍ مننه کوم چې د وردګو کلتوري یون د تیزس د ډیزاین کولو او معلوماتو په راټولو کې یې له ما سره نه ستړې کیدونکې مرسته کړې ده او د دې ټولګې د بډاینې او لاښکلا په موخه یې له ما سره په ورین تندي د همکارۍ سینه ډبولې ده.

په درنښت

محمد اورنګ مختار

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډيز

الف

د وردګو کلتوري يون چې د وردګو د سيمې اړوند د کلتور په اړه زما د ماسترۍ د دورې د تيزس موضوع ده، پکې د وردګو د کلتوري ژوند بېلابېل اړخونه لکه د کوژدې دود، د واده کولو دود، د مړي خښولو دود، د وردګو سيمه ييز خواړه، سيمه ييزې لوبې او د دې سيمې د ولسي ادب اړوند معلومات په کې راغونډ شوي دي، دغه اثر د وردګو د خلکو عقيدې، انګيرنې، ادبيات، سيمه ييز خواړه، د ميلمه پالنې دود، د اخترونو لمانځل او د اختر دود د څرنګوالي په اړه د معلوماتو يوه ټولګه ده مونږ په همدې تيزس کې له پورته يادو شوو دودونو راوړلو سربيره د وردګو د سيمې د خلکو مادي ژوند ته هم سر ورښکاره کړی دی او د دې سيمې اړوند معدنونو، کرنې او لاسي صنايعو په اړه مو معلومات خپاره کړي دي، چې د دې سيمې د وګړو د ژوند يوه برخه ده.

ماشومان چې د سبا ورځې لويان او مشران دي، په هره سيمه کې د ماشوم پيدا کيدل ځانګړي مراسم لري، مونږ دلته د وردګو په سيمه کې د ماشوم د پيدا کيدلو، دهغه د سنتۍ، پر هغه د نوم ايښودلو په دود هم يو څه معلومات راټول کړي دي څو لوستونکي په دې پوه شي چې د وردګو په کلتور کې د يو ماشوم د پيدا کيدلو دود څه ډول دود دی، د دې سيمې خلک د ماشوم پيدا کيدلو ته څومره ارزښت ورکوي او ماشوم هلک او ماشومه نجلۍ د دې خلکو له انده څه ډول دي.

همدا راز مو دا هم جوته کړې چې په وردګو د نجلۍ او هلک دود او دستور کول څومره توپير کوي او جوتوي چې د وردګو خلک د دويز جندر او اسلامي مفکورو ته څومره درناوی کوي، همدا راز مو د دې سيمې د وولسونو عقايد چې د خلکو د ژوند يوه مهمه برخه جوړوي او له کلتور سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېغې اړیکي لري او د یو هلک ماشوم یا نجلۍ ماشومې د پیدا کیدا پر مهال خپل دغه عقاید او ګروهنې څرګندوي روښانه کړي دي. په وردګو کلتوري یون کې مو له هغو پټو شیانو هم پرده اوچته کړې چې اوسني ځوانان ترې د سیمې څخه د لیرې والي او کډوالۍ له امله سم نه دي خبر لکه د خسر کورته د زوم تګ یا نه تګ، د خسر د کورنۍ غبرګون او...همداراز هڅه مو کړې څو وولس د وردګو د سیمه ییزو لوبو او دلوبو له ډولونو خبر کړو ځکه چې د لوبو دود او د یوې سیمې له لوبو څخه د نورو سیمو د ځوانانو او ماشومانو خبرول یو مهم او اړین کار دی. منو چې د وروستیو بدلونو په بهیر کې ممکن یو شمېر لوبې له خلکو هیرې شوې وي او له یاده وتلې وي، خو په ټولییز ډول د وردګو سیمې د ملي او سیمه ییزو لوبو ډېر داسې ډولونه خوندي ساتلي چې په نورو سیمو کې د خلکو له پامه لویدلي او یا هم هیر شوي دي. موږ په دې لیکنه کې د وردګو په سیمه کې د میلمه پالنې په دود او دستور هم غږیدلي یو او دا مو ثابته کړې چې د وردګو خلک میلمه ته په ډېره درنه سترګه ګوري، همداراز مو دلته د میلمه د ډالۍ په اړه هم معلومات خپاره کړي څو زموږ هیوادوال او راتلونکي نسلونه په دې وپوهیږي چې پښتانه په ځانګړې توګه وردګ وولسونه تر کومه ځایه د میلمه پالنې دود ته ژمن دي. پر دې علاوه مو د وردګو د سیمې د پوهنې، طب، لوړو زده کړو او د دې سیمې د محلي یا دودیز طب په اړه معلومات خپاره کړي.

ب:

د وردګو د سیمې ادبیات په ځانګړي ډول وولسی ادبیاتو (ولسی سندرې، متلونه...) مو هم دلته را اخستي دي، د وولسي ادب په برخه کې مو د ښځینه ادبیاتو، سندرو او کنځاکیو په اړه معلومات خپاره کړي دي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغــوی احساســات ، عقایــد ، انګیرنــې،او هنــر چــې د دوی د اســتعداد ځرګندوی دی روښانه کړی دي.
همــدا راز مــو د وردګــو د ســیمې مهــم تــاریخي ځایونــه، مهــم زیارتونــه، مشاهیر، مدني او کلتوري ټولنې، رسنۍ، دشعر او شاعرۍ ځرنګوالی او دبېتــه ورتــه هغــو اړینــو ، دودیــزو اوعلمــي معلومــاتو تــه نغوتــه کــړې چــې د وردګــو د ســیمې د کلتــور ســره تــړاو لــري. هــیلمن یــم چــې د دې ټــولګې پــه لوســتلو ســره بــه لوســتونکي وکولای شي د دې ســیمې د کلتــور او کلتــوري یون په اړه دمعلوماتو د راغونډولو پر مهال له ستونزو سره مخ نــه شي او دا ټولګه به ورته د یو مرستندوی ماخذ ځای ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه عنوان مخ

سریزه........ ۱
د موضوع موخه........ ۲
د موضوع شالید........ ۴
د موضوع مېتود........ ۶

(۱) کلتور

۱-۱ د فولکلور مانا........ ۲۱
۱-۲ د فولکلور اصطلاح کارېدل........ ۲۳
۱-۳ فولکلور په افغانستان کې........ ۲۳
۱-۴ فولکلوریکې څېړنې........ ۲۵
۱-۵ د فولکلور ارزښت........ ۲۷

(۲) د کلتوري ژوند عمده توکي

۲-۱ مادي ژوند........ ۳۰
۲-۲ د مادي ژوند مهمې برخې........ ۳۱
۲-۳ د مادي ژوند څرنګوالی........ ۳۱
۲-۴ معدنونه........ ۳۳
۲-۵ صنعتي چاري........ ۳۷
۲-۶ لاسي صنایع........ ۳۸
۲-۷ کرنه او مالداري........ ۴۰

(۳) کلتور او فولکلور

۳-۱ د فولکلور غوره برخې........ ۴۳
۳-الف۲ د کوژدې دود........ ۴۳
۳-الف۳ د نجلې کتنه........ ۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-الف۴ د پېغلې کورنۍ ته د ښځو ورتګ دوه ډوله وي.............................. ۴۷
۳-الف۵ د پېغلې خوښول.. ۴۸
۳-الف۶ مرکه لېږل یا رویباري.. ۵۰
۳-الف۷ د ستنې راوړل یا ننبه.. ۵۲
۳-الف۸ د ستن (ستنې) د ورکړې دود... ۵۵
۳-الف۹ د ستنې ښکلا او جوړښت... ۵۵
۳-الف۱۰ د هلک کورته د ستنې رسېدل.. ۵۶
۳-الف۱۱ دعا.. ۵۹
۳-الف۱۲ ایجاب او قبول.. ۶۲
۳-الف ۱۳ د ګل راوړل.. ۶۵
۳-الف۱۴ ناسته.. ۶۶
۳-الف۱۵ بوله.. ۶۷
۳-الف۱۶ نوروزي... ۶۹
۳-الف۱۷ د پوښ وړل.. ۷۰
۳-الف۱۸ د اختري وړل.. ۷۱
۳-الف۱۹ د واده لپاره تیاری (چمتو والی)... ۷۳
۳-ب۱ د واده دود.. ۸۰
۳-ب۲ لومړی عادي واده.. ۸۰
۳-ب۳ خلعتي (خلتي)... ۸۳
۳-ب۴ د خلتیو ډولونه... ۸۴
۳-ب۵ طوی.. ۸۵
۳-ب۶ د طوی طریقه.. ۸۵
۳-ب۷ د طوی ډولونه... ۸۶
۳-ب۸ خام طوی.. ۸۶
۳-ب۹ پوخ طوی.. ۸۷
۳-ب۱۰ د نکریزو شپه... ۸۷
۳-ب۱۱ د ناوې جوړول.. ۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-ب۱۲ د ناوې راوړل...۹۱
۳-ب۱۳ د ناوې مخ کتل او مخرونی...۹۱
۳-ب۱۴ د وردګو د واده بدلې...۹۳
۳-ب۱۵ ورا...۹۶
۳-ب۱۶ د ناوې راویستل..۹۷
۳-ب۱۷ د ناوې رارسول...۹۸
۳-ب۱۸ د نکاح شپه...۹۹
۳-ب۱۹ د نکاح پلار...۹۹
۳-ب۲۰ کردار راوړل (بوخڅه)..۹۹
۳-ج۱ د ماشوم د پیدا کېدو دود..۱۰۱
۳-ج۲ د ماشوم په غوږ کې اذان...۱۰۲
۳-ج۳ سنتي...۱۰۲
۳-ج۴ نوم اېښودنه..۱۰۳
۳-د۱ د مړي دود..۱۰۴
۳-د۲ په مړي پسې خیرات...۱۰۵
۳-و۱ د مېلمه پالنې دود..۱۰۶
۳-و۲ مېلمه ته ډالۍ..۱۰۶
۳-و۳ د خېښانو د کورنیو ترمنځ نورې ډالۍ..۱۰۸
۳-و۴ متفرقه ډالۍ..۱۰۸
۳-و۵ مرېخی..۱۰۸
۳-و۶ دودیزې مېلمستیاوې (اختر، مسافري، خېښي...)..............................۱۰۹
۳-ه۱ د اختر دود..۱۰۹

(۴) د وردګو سیمه ییز خواړه

۴-۱ لاندی..۱۱۱
۴-۲ ښوروا..۱۱۲
۴-۳ پلو..۱۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-۴ شیر برنج.. ۱۱۳
۴-۵ چیکړی (کیچړی).. ۱۱۳
۴-۶ کورت... ۱۱۳
۴-۷ شکنه... ۱۱۴
۴-۸ اوګره... ۱۱۴
۴-۹ سمنګ.. ۱۱۴
۴-۱۰ اړوب.. ۱۱۵
۴-۱۱ حلوا... ۱۱۵
۴-۱۲ پیرکی... ۱۱۵
۴-۱۳ شنالغه.. ۱۱۶
۴-۱۴ چیشپیری.. ۱۱۶
۴-۱۵ شین تاړ.. ۱۱۶
۴-۱۶ ښېلی (مالیده)... ۱۱۷
۴-۱۷ کوچه.. ۱۱۷

(۵) ولسي لوبې

۵-۱ غښتی ویشتل.. ۱۱۹
۵-۲ والیبال.. ۱۲۱
۵-۳ توپ ډنډه.. ۱۲۴
۵-۴ تیره اچول... ۱۲۷
۵-۵ ډی (کاک ډنډه).. ۱۲۸
۵-۶ نېزه وهل.. ۱۲۹
۵-۷ غېږ نیول.. ۱۳۱
۵-۸ د پښې او لاس اړول.. ۱۳۲
۵-۹ ببډی (سپښتې)... ۱۳۳
۵-۱۰ خستکه خوړل.. ۱۳۶
۵-۱۱ شم متې (ډمې ډمې).. ۱۳۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۱۲ غولک (غولکه)..۱۴۰
۵-۱۳ چنې منې غاړې (سی یا سی یا)........................۱۴۲
۵-۱۴ مچنوزغه..۱۴۳
۵-۱۵ شیطان خانې..۱۴۵
۵-۱۶ مردکی (توشلې)..۱۴۶
۵-۱۷ خط پراک..۱۴۸
۵-۱۸ بنډول..۱۴۸
۵-۱۹ کیج..۱۴۹
۵-۲۰ بچونې..۱۵۰
۵-۲۱ شونیه..۱۵۱
۵-۲۲ غوز (چارمغز) ګټل..۱۵۲
۵-۲۳ میدان..۱۵۳
۵-۲۴ رغړوند..۱۵۳
۵-۲۵ خط پراک..۱۵۴
۵-۲۶ یو په لس..۱۵۴
۵-۲۷ لوښت او ټک..۱۵۵
۵-۲۸ سرپوچاق..۱۵۵
۵-۲۹ جفت تاک..۱۵۵
۵-۳۰ لبوه او مبره..۱۲۱
۵-۳۱ پټ پټانې (پټوونکې)..۱۲۲
۵-۳۲ سر شکوونکی..۱۲۳
۵-۳۳ دوزخ او جنت..۱۲۴
۵-۳۴ انګړ بنګړ..۱۲۴
۵-۳۵ تر نغري مې تبره نه شې..۱۲۵
۵-۳۶ اکوبکو (اینکه پینکه)..۱۲۵
۵-۳۷ ګل دی ګل..۱۲۷
۵-۳۸ کاغذباد (ګوډې پران)..۱۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) جرگې او نرخونه

۶-۱ جرگه...۱۷۰
۶-۲ ناغه...۱۷۰
۶- ۳ ښېنه...۱۷۱
۶-۴ کانړی...۱۷۱

(۷) طب

۷-۱معاصر طب...۱۷۲
۷-۲ دودیز طب...۱۷۳

(۸) پوهنه او کادرونه

۸- الف۱ د وردګو معارف...۱۷۴
۸- الف۲ د وردګو پوهنتون...۱۷۴
۸- ب۱ د وردګو علمي کادرونه...۱۷۴
۸- ب۲ دوکتور بهاوالدین بها...۱۷۵
۸- ب۳ پوهنوال دکتور عبدالباقي امین...۱۷۸
۸- ب۴ عبدالقدیر (خموش)...۱۸۰
۸- ب۵ اسد الله وحیدي...۱۸۵
۸- ب۶ دوکتور زرجان بهاء...۱۸۶
۸- ب۷ دوکتور علي وردګ...۱۸۶
۸- ج۱ د هېواد د لوړو زده کړو په موسساتو کې وردګ استادان.................۱۸۹
۸- د۱ هغه وردګ چې په مختلفو برخو کې دوکتورا لري.................................۱۹۰

(۹) د وردګو ولسي ادبيات

۹-۱ نکلونه او کیسې...۱۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹-۲ نکلونه.. ۲۰۱
۹-۳ انګېرنې او فالونه.. ۲۰۳
۹-۴ انګېرنې.. ۲۰۳
۹-۵ د چرګې اذان.. ۲۰۳
۹-۶ په سفر کې په چپه خوا د ګیدړې تېرېدل.................................... ۲۰۴
۹-۷ د کیشکرې چغېدل... ۲۰۴
۹-۸ د سوي سر په نوي.. ۲۰۴
۹-۹ د وردګو په ځینو سیمو کې د وخت معلومولو دود، هنر او ۲۰۵
۹-۱۰ فالونه.. ۲۲۲
۹-۱۱ متلونه.. ۲۲۴
۹-۱۲ منې ګل مشاعره.. ۲۲۶

(۱۰) ټولنې او رسنۍ

۱۰-۱ مدني او کلتوري ټولنې.. ۲۲۸
۱۰-۲ رسنۍ.. ۲۲۹

(۱۱) لرغونې سیمې او فرهنګي میراثونه

۱۱-۱ د کلاخ بُوتان... ۲۳۴
۱۱-۲ د چتو کافر کلا... ۲۳۵
۱۱-۳ د احمدخېلو کافر کلا... ۲۳۸
۱۱-۴ د اورمړو کافر کلا.. ۲۳۸
۱۱-۵ د دښتکې بُوتان... ۲۴۰
۱۱-۶ ارګ... ۲۴۱
۱۱-۷ د خوات ډبر لیک.. ۲۴۳
۱۱-۸ د چک د نهه برجه لرغونې کلا... ۲۴۴
۱۱-۹ زیارتونه.. ۲۴۷

(۱۲) د وردګو ځلېدلې کلتوري او تاریخي څېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲-۱ تاريخي جهادي............ ۲۴۸
۱۲- الف۱ غازي محمد جانخان............ ۲۴۸
۱۲- الف۲ غازي کريم خان وردګ............ ۲۵۲
۱۲- الف۳ غازي مومن خان............ ۲۶۴
۱۲- الف۴ عبدالکبير خان ببرک............ ۲۷۰
۱۲- الف۵ جمعه خان همدرد............ ۲۷۴
۱۲-۲ مشاهير............ ۲۸۲
۱۲- ب۱ عبدالکريم خرم............ ۲۸۲
۱۲- ب۲ غلام فاروق وردګ............ ۲۸۲
۱۲- ب۳ سميع جان شيرزاده............ ۲۹۱
۱۲- ب۴ محمد صديق مخترع............ ۲۹۷
۱۲- ب۵ ډګروال دستګير خان............ ۳۰۱
۱۲- ب۶ ذکريا خان............ ۳۱۴
۱۲- ب۷ محمد موسی وردګ............ ۳۱۶

(۱۳) فرهنګيان

۱۳-۱ شاعران............ ۳۱۹
۱۳- الف۱ ګل الرحمن رحماني............ ۳۲۰
۱۳- الف۲ فهيم الله فدايي............ ۳۳۰
۱۳- الف۳ عبدالمتين وردګ............ ۳۳۲
۱۳-۲ ژورنالېستان............ ۳۳۵
۱۳- ب۱ حيات الله حليم............ ۳۳۵
۱۳- ب۲ زلمی شهباز............ ۳۳۹
۱۳- ب۳ امان الله نصرت............ ۳۴۳
۱۳-۳ ليکوالان............ ۳۴۴
۱۳- ج۱ استاد حبيب الله رفيع............ ۳۴۴
۱۳- ج۲ ګل اغا احمدي............ ۳۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳-ج۳ احسان الله ارینزی...... ۳۵۷
۱۳-ج۴ دوکتور کفایت الله وردګ...... ۳۶۲
۱۳-ج۵ ارسلان سلیمي...... ۳۶۴
۱۳-ج۶ اغا محمد غیرت...... ۳۶۹
۱۳-ژباړن...... ۳۷۴
۱۳-د۱ زبیر شفیقي...... ۳۷۴
۱۳-دیني عالمان...... ۳۷۹
۱۳-و۱ زمرک یاسر(استاد یاسر)...... ۳۷۹
۱۳-و۲ محمد عبدالله (خوشحال)...... ۳۸۳
۱۳-و۳ مولوي محمد نصیر الدین اخندزاده...... ۳۸۸
۱۳-و۴ مسعود حلیم د قران کریم نوښتګر لیکوال...... ۳۹۷
۱۳-و۵ مولوي عبدالرب احدي...... ۴۰۱
پایله...... ۴۰۳
مناقشه...... ۴۰۵
پایلیزه (نتیجه ګیري)...... ۴۰۹
وړاندیزونه...... ۴۱۱
اخځلیکونه...... ۴۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

کلتور د یوې ټولنې د وګړو د ژوند مهمه برخه جوړوي، همدې اصل ته په پام ټول متمدن او د لوړ فکر لرونکي خلک هڅه کوي څو د خپل کلتور پالنه او ساتنه وکړي او آن نورو ته یې وغځوي، همدې ټکي ته په پام او په افغاني ټولنه کې کلتوري ارزښتونو ته د وولس د درناوي له امله ما هم وپتییله څو د خپل سیمه ییز کلتور چې یو منل شوی او بډای کلتور دی په اړه دغه ټولګه چې د ماسترۍ څخه زما د فراغت تیزس هم دی ولیکم او خپل دیني او دنیوي مسولیت چې ما ته متوجه دی ادا کړم، ځکه چې له یوې خوا زه د کلتور سره ځانګړې علاقه لرم له بله پلوه زما رسمي ژوند د همدې موضوع سره تړلی دی چې زما مینه یې نوره هم له خپل کلتور سره زیاته کړې ده، له کلتور په ځانګړې توګه د وردګو د سیمې له کلتوري یون سره زما ځانګړې علاقه، وظیفوي مسوولیت او په دې برخه کې د پوره معلوماتو او ماخذونوشتون، د کلتوري ملګرو هڅونه او همکاري هغه څه وو چې زه یې (د وردګو کلتوري یون) تر سرلیک لاندې موضوع لیکلو ته وهڅولم.
دا کار مې د څو لاملونو له امله وکړ، لومړی دا چې د دې تیزس له وجې به زموږ د کلتور ډیرې هغه برخې تل پاتې ژوندۍ وساتل شي، چې اوس د له منځه تللو له ګواښ سره مخ دي.
دویم دا چې د دې مقالې لیکل زما د قوم، سیمې، وولس، ادارې او هم مسلک ملګرو لپاره یو څرګند ماخذ وي او دوی به د دې ماخذ په موجودیت کې له سرګردانیو تر یو بریده خوندي وي ځکه چې تر دې وړاندې ما کوم داسې ماخذ ونه لیدا چې هغه د وردګو د سیمې د ټولو کلتوري ارزښتونو څرګندویي وکا، که څه هم چې په دې برخه کې یو شمیر مطرح لیکوالانو تر خپلې وسه کارونه کړي دي خو دغه کارونه په ځانګړو برخو پورې منحصر دي، په دې ټولګه کې موږ هڅه کړې څو د کلتورې ټولې خوا په یو نه یو ډول دلته راوړو او په لنډه توګه ترې یادونه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع موخه

الف

د وردګو کلتوري یون چې د ماسترۍ له دورې زما د فراغت تیزس دی، د لیکنې څخه موخه د دې سیمې د خلکو چې زه یې ځان پوروړی بولم د کلتور د بیلابیلو برخو راټولول او د پښتني کلتور په لویه پانګه کې د وردګو د سیمې د خلکو د کلتوري یون په اړه د کره او رسمي معلوماتو ورزیاتول او د یو ماخذ په توګه د دې سیمې د کلتورخوندي کوو دي.

د وردګو کلتوري یون سره له دې چې د وردګو د سیمې اړوند لیکوالانو، تاریخ لیکونکو او لوستونکو، محصلانو او عامو خلکو سره د یو ماخذ په توګه مرسته کولای شي، بلکې د دې اثر په بشپړیدا سره زموږ د ملي کلتور چې د وردګو کلتور یې یوه مهمه برخه ده په بډاینه کې مهم رول لري، ما هڅه کړې په دې تیزس کې د وردګو د کلتوري ژوند بېلابېل اړخونه لکه د کوژ دې کول او د کوژدې دود، واده کول، د مړي خښول او د مړي اړوند د دود دستور په اړه معلوماتو راټولول، د وردګو د خلکو عقیدې، انګیرنې، ادبیات، سیمه ییز خواړه، د میلمه پالنې دود، د اخترونو لمانځل او د اختر دود د څرنګوالي په اړه معلومات راټول کړم څو په راتلونکې کې د هغو خلکو او تاریخ لیکونکو لپاره د یو ماخذ په توګه پاتې شي، چې غواړي د نن ورځې له دودونو خبر شي، ځکه چې نړۍ دا مهال د پرمختګ او بدلون په حال کې ده، افغانستان ته د نړیوالې ټولنې او نوې ټکنالوژۍ په راتلو سره په ډېر کم وخت کې ژور بدلونونه رامنځته شول.

د دغو بدلونونو څخه زموږ کلتور، ادب، ژورنالیزم، طب، پوهنه... هم بې اغیزې پاتې نه شول ځکه نو موږ په دې تیزس کې هغه څه راټول کړل چې تر اوسه هم زموږ د وولسونو په ژوند کې موجود دي او یا هم په دې نږدې وروستیو کې موجود وو، موږ تر وسه هڅه کړې چې د وردګو د کلتور اړوند ټولې خواوې په ځانګړې توګه هغه اړخونه دلته راوړو چې زموږ د وګړو د ژوند او کلتور د یوې برخې حیثیت لري، موږ په همدې تیزس کې له پورته یادو شوو دودونو راوړلو سربیره د وردګو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیمې د خلکو مادي ژوند ته هم سر ورښکاره کړی دی او د دې سیمې اړوند معدنونو ، کرنې او لاسي صنایعو په اړه مو معلومات خپاره کړي دي، چې د دې سیمې د وګړو د ژوند یوه برخه ده او لیکل یې د د ې سیمې د کلتوري یون په بډاینه او ژوندي ساتلو کې ډېره مرسته کولای شي.
ماشومان چې د سبا ورځې لویان او مشران دي، په هره سیمه کې د ماشوم پیدا کیدل ځانګړي مراسم لري، موږ دلته د وردګو په سیمه کې د ماشوم د پیدا کیدلو ، دهغه د سنتې ، پر هغه د نوم ایښودلو په دود هم یو څه معلومات راټول کړي دي څو لوستونکي په دې پوه شي چې د وردګو په کلتور کې د یو ماشوم د پیدا کیدلو دود څه ډول دود دی، د دې سیمې خلک د ماشوم پیدا کیدلو ته څومره ارزښت ورکوي او ماشوم هلک او ماشومه نجلۍ د دې خلکو له انده څه ډول دي ، همدارنګه مو د دې سیمې د وولسونو عقاید چې د خلکو د ژوند یوه مهمه برخه جوړوي او له کلتور سره نېغې اړیکي لري او د یو هلک ماشوم یا نجلۍ ماشومې د پیدا کیدا پر مهال خپل دغه عقاید او ګروهنې څرګندوي روښانه کړي او خوندي کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع شالید

کلتور د ملتونو د هویت، تهذیب او تاریخ زیږنده ده ځکه نو د کلتور ژوندي ساتلو ارزښت د انساني ژوند د یوې مهمې برخې په توګه د نړۍ د بېلابېلو ملتونو په ځانګړي ډول د پرمختللو هېوادونو د خلکو او لیکوالو پام ځانته را اړولی دی او د کلتور او کلتوري یون په اړه یې ډېر څه لیکلي، همدې اصل ته په پام وردګ لیکوالانو او فرهنګپالو هم تر ډېره ځایه دا مسولیت درک کړی او پېژندلی دی چې په دې لړ کې د څېړندوی استاد حبیب الله رفیع ملي زاویه، ملي نړۍ لید ، ملي مخه ملي موخه چاپ شوي او نا چاپ اثار چې په ملي کچه د افغاني کلتور په اړه بحث کوي د بېلګې په توګه یادولای شو ، همدا راز د روښنا وردګ (فولکلوري وړانګې) چې د وردګو د سیمې د فلکلور بېلابېلې خواوې په کې را اخستل شوي دي، همدا راز څېړنیار محمد حامد حلیمي د (وردګ قوم، سیمه او کلتور) تر نامه لاندې یو کتاب په ۱۳۸۷ کال کې چاپ کړی دی، چې د وردګو د سیمې کلتور، ژبه، د کرنې دود ، ښوونه او روزنه، د وردګو اتلان، د وردګو تاریخي سیمې او لرغوني ځایونه او د کلتور اړوند مسایل په کې راوړل شوي دي، همدا راز د ګل اغا احمدي د خیښي د وردګو د واده پانګه په نامه کتاب چې د وردګو د واده دودونه او د خیښۍ کولو طریقه او همدا راز د وردګ پیژندنې هر اړخیز کتاب چې په دې اړه د ګل اغا احمدي له خوا چمتو شوي دي هر یو په خپل ځای کې د ډېر ارزښت او اهمیت څخه برخمن دی او د وردګو کلتوري یون یې ډېر پیاوړی کړی دی، د لیکوال او ژورنالست حیات الله حلیم (غازي محمد جان خان وردګ) کتاب، چې د وردګو دغازي او مبارز اتل غازي محمد جانخان ژوندلیک، مبارزه، اتلولي، سیاست، کلتور او داسې نور یکې په ۲۳۴ مخونو کې راغونډ شوي دي یو په زړه پورې اثر دی، پر دې سربېره د حیات الله حلیم (د وردګو مشاهیر) په څلورو بېلابېلو ټوکونو کې، همدا شان د(محب الله شریفزي ولسي لوبې) د احمد فرید فروزي د شاعرانو تذکره، د احسان الله ارینزي (د وردګو د واده دود او بدلې) تر نامه لاندې کتاب چې په ۱۳۸۹ کال د الازهر خپرندویې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې له خوا چاپ شوی د وردګو د سیمې دودونه، کلتور ادبیات او د ادبیاتو اړوند مسایل په مستند ډول راوړل شوي دي، په دې کتاب کې لیکوال هڅه کړې څو د ماخذونو سربیره د کلیوالي مېرمنو سره د سیمې په کلتور، ادب او هنر وغږېږي او د ولس له منځ څخه مسایل را ټول کړي.. دا ټول هغه اثار دي چې د وردګو د کلتوري یون بېلابېلې برخې یې را اخستې، یادو شوو ټولو لیکوالانو په خپلو اثارو کې په بېلابېلو کلتوري مسالو کره او ثقه معلومات راغونډ کړي، خو دا معلومات د محتوا له پلوه دومره پراخ نه دي چې د وردګو د کلتوري یون ټولو خواوو ته ځواب ووايي. موږ هڅه کړې ده چې د پورته یادو شوو لیکوالو د اثارو څخه په ګټه اخستنه یوه داسې ټولګه خپلې ټولنې ته وړاندې کړو چې د کلتوري یون ټولو خواوو ته یا لږ تر لږه زیاتو خواوو ته ځواب ویوونکې وي او د لوستونکو تنده ماته کړای شي.
پر دې اثارو سربیره د وردګو بېلابېلو کلتوري ټولنو ، بېلابېلو دولتي او نا دولتي ادارو په ځانګړي ډول د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د دې سیمې د کلتوري بهیر د بډاینې لپاره خپلې هڅې جاري ساتلې دي، چې د ملي هدف او نیزه یې د بیلګې په توګه دلته یادوو ، دا اونیزه چې د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرنیز ارګان دی تل یې د ولایت په کچه کلتوري مسایل څېړلي او خپاره کړي دي ، په تېره بیا په وروستیو څلورو کلونو کې کله چې دې اونیزې د دریم ځل لپاره په نوې محتوا او نوې بڼه په کار پیل وکړ دریم مخ یې کلتوري مسایلو ته ځانګړی شو چې د سیمې د کلتوري یون په منظموالي کې یوه لاسته راوړنه بلل کیږي.
د یادونې بولم چې د منې په نوم مجلې چې د وردګو کلتوري یون له خوا د ۱۳۸۷ کال راهیسې د وردګو لیکوالانو له خوا د ګل اغا احمدي وردګ په مشرۍ او مسول مدیریت تر او سه پورې خپرېږي د وردګو کلتوري یون ډېرې برخې خوندي کړې دي، البته منه مجله اوس د کابل ادبي بنډار له خوا د احمدي په مشرۍ د کابل میشتو وردګو له خوا خپرېږي چې په کابل او وردګو کې ترې خلک ګټه اخلي او په دواړو ولایتونو کې یو ځای توزیع کیږي.
هیله ده چې دا ټولګه او د بټه ورته د نورو لیکوالانو هڅې او اثار د وردګو کلتوري یون او د هېواد د کلتوري یون لپاره ګټور ثابت شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع مېتود

د دې تيزس په ليکلو کې مې هڅه کړې څو د څېړنې د ميتود د يوې مهمې برخې په رڼا کې د وردګو د سيمې د ۴ ولسواليو(چک ، جغتو ، سيداباد او دايمير داد) د خلکو کلتور د تشريحي ميتود د اساساتو او لارښوونو په رڼا کې تشريح او وڅېړو !

که څه هم چې دا څېړنه به له ستونزو خالي نه وي خو موږ تر ډېره هڅه کړې څو د وردګو د سيمې اړوند کلتوري يون ټول اړخونه را وسپړو او د يو نسبتا بشپړ ماخذ په توګه يې د ادب او کلتور د مينه والو په لاس ورکړو !

هغه څه چې زه يې د دې تيزس لپاره او ځان لپاره مهم بولم هغه زما د مسلک سره سم د هغو با اعتباره معلوماتو په لاس لرل دي چې زه يې د خپراوي ، ساتنې او څېړنې مسوليت لرم او درلودا مې ، د همدې مسوليتونو په رڼا کې ليکوالانو او لويتونکو ته ډاډ ورکوم څو د دې سند په لوستلو سره خپل اطمينان حاصل کړي ځکه موږ هڅه کړې چې په دې ټولګه وړاندې شوي ټول مطالب په خوندي او بې پرې توګه لوستونکو ته وړاندې کړو ، د کلتور بحث د ځينو نورو اسانه بحثونو او څېړنو غوندې کوم اسانه کار نه دی، موږ هڅه کړې دا سې معلومات راغونډ او په دې کتاب کې علاقمندانو ته وړاندې کړو چې موږ وولس ته د يو مسيوليت له مخې په ملي هدف اونيزه يا نورو کتابونو کې وړاندې کړي دي.

موږ د دې تيزس د لا ښه والي په موخه د ماخذ په توګه د هغو ليکوالانو کتابونو ته لومړيتوب ورکړی دی، چې د نورو ځانګړنو سره سره د وولس په منځ کې لوی شوي وي او له وولس سره د ټينګو کلتوري او ټولنيزو مناسباتو خاوند وي او يا عمل د وولس په منځ کې وي.

په يوه دوديزه او سنتي ټولنه کې چې وګړي يې شاوخوا ۴۰ کاله په جګړه کې لوی شوي وي ، د يوې کلتوري موضوع په اړه تيزس ليکل دومره اسان کار نه دی، هغه څه چې زه يې په دې اړه ليکلو ته وهڅولم هغه د خپل وولس او خپلو ليکوالو ملګرو په کلتوري هڅو باور درلودل او په دې برخه کې زما عملي بوختيا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) کلتور

کارپوهانو د کلتور په اړه بېلابېل تعریفونه کړي دي او بې شمېره معنا ګانې یې ترې را اېستلي دي. د یو قوم دود دستور، مذهب، عقیده، ژبه، موسیقي، لوبې، کالي، ودانۍ، ادب، ارمانونه، خوبونه او انګېرنې، لنډه دا چې د ټولنیز ژوند ټول اړخونه د هغوی کلتور جوړوي. د کلتور ویي، رېښې د لاتیني ژبې ټکي colere څخه راوتی دی، چې د کرلو، پاللو او مېشته کېدلو مانا لري. کلتور په ټولیز ډول د وګړو د ژوند د کړو وړو له هغه سمبولیک چوکاټ سره پرتله کېږي کوم چې یو ځانګړی ښکارندویي کوي او هغه چې په یوه ټولنه کې ډېر اړین دی. د کلتور د ویکې بېلابېل تعریفونه د بېلابېلو تیوري ګانو د پوهاوي دریځونو باندې رڼا اچوي، او یا هم د انسانانو د کړو وړو ارزښتناک معیارونو څرګندوي. خو بشرپوهان بیا ډېر ځل د کلتور ویي، په کایناتو کې د انسانانو هغې وړتیا سره پرتله کوي کوم چې انسانان په ټولګیو سره وېشي، د قانونو په پلي کولو او له یو بل سره خپلې سمبولیکې تجربې ګډ وي، چې دوی له نورو قومونو او سیمو څخه په کلتوري ډولبېلوي یعني د دوی هویت، ژبه، مذهب، دودونه ثابت ساتي. ولسي کلتور په ټولنه کې د ولس د کړو وړو هغه ټولګه ده چې پر بنسټ یې خپل ورځنۍ چارې پر مخ بیایي. ولسي کلتور پراخ اړخونه لري چې د مروجو تولیدي و سایلو څخه بیا تر ګړنۍ ویناوو پورې ټولې خواوې لکه خواړه، کالي، ودانۍ، باور، دوستي، دښمني، زېږد، مړینه، واده او نور په لمن کې لري، ددې لپاره چې په دې برخه کې د اړینو مطالبو په اړه یادونې ولرو لا زمه ده چې هر عنوان ته د بېل بحث په توګه پام وساتل شي، فولکور د یوې ټولنې د ټولې هستۍ او تېر تاریخ هنداره ده، هغه ټولنه چې فولکور نه لري هغوی ملي هویت او ملي خپلواکي نه‌لري او د ملي هویت نه درلودل د انسان د لوړ کرامت په اړه پوښتنې راولاړوي، لنډه دا چې کلتور د انسانانو د انساني کرامت او د ټولنیز ژوند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني ارزښتونو او اندونو هغه برخه ده چې له مخې يې د انساني کرامت اړوند ارزښتونه خوندي ساتل کيږي.

او فولکور نړۍ د ادبياتو او په ځانګړې توګه د پښتو ادبياتو بنسټ يې ابښی دی. انساني ټولني چې په يوه جغرافيايي، اقتصادي او فرهنګي فضاء کې ګډ ژوند کوي نو د خپل دغه ګډ ژوند ګډې تجربې له يوه نسل څخه بل نسل ته د فولکور په واسطه پربږدي. پر فولکور يا فوکلور که لغوي پلټنه وکړو نو به داسي ووايو چې دا يوه انګليسي کلمه ده چې د دوو مورفيمونو (فولک) او (لور) څخه جوړه شوې ده، فولک په انګليسي ژبه کې د خلکو او لور د پوهنې په معنا ده، چې بشپړه معنا يې د خلکو پوهه يا ولسي پوهه ده. دا کلمه د لومړي ځل له پاره يوه انګريزي لېکوال ټامس په ۱۸۴۶م کال کې د ولسي ادبياتو د مفهوم لپاره وضع کړه.

دا د فولکلور لغوي معنا وه خو که يې اصطلاحي معنا ته وګورو نو به فولکور داسې و پېژنو چې د تاريخ وهلي فکرونو، عقېدو، ذهنيتونو او روايتونو ته فولکلور وايي.

فولکلور ته په پښتو کې وګړنی ادب، ولسي ادب او شفاهي ادب وايي، خو د کندهار اديب پوهان ډېر وخت ولسي ادبياتو ته شفاهي ادب وايي، که د شفا لغت ته را شو نو وبه وايو چې دا لغت اصلاً يوه عربي کلمه ده چې په خپل ځان کې درې معناوې لري.

لومړی: شِفا د زېر په لرلو سره د دوزخ و اخرنۍ کندې ته وايي.

دويم: شفَاء په پای کې د همزه په ورکولو سره د صحت، روغتيا په معنا ده.

دريم: شفاد شونډو په معنا ده چې مراد مو ورڅخه خوله پر خوله دی

ولسي ادبيات د يوې ټولنې په غېږ کې زيږي، وده کوي، لوييږي، په زړونو کې ځای نيسي خوله پر خوله او پښت پر پښت له ډېرو لرغونو زمانو راهيسې نويو نسلونو ته رسيږي. پښتو ژبه د شفاهي ادب له پلوه تر نورو ټولو ورنيژدې او ورخېرمو ژبو بډايه ژبه ده، ددې برخې څېړونکي د شفاهي ادب بډاينه د ټولنې د پرګنيو د ليک لوست په کښته کچه کې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که راشو پښتنو او پښتو ژبې ته له ډېره بده مرغه د پښتنو لويه برخه د ځينو سياسي، ټولنيزو، اقتصادي، فرهنګي او جغرافيايي عواملو له امله د سواد له نعمته او د ژوند له مدنيته لېرې ساتل شوي دي، د ډېرو پښتنو ژوند له کليو او بانډو سره تړلی دی، دغه کليوالي ژوند او مناسبات او تر ټولو وړاندې د پښتنو خپل هنري ذوق او احساس د ولسي ادب د ايجاد او ودې لوی لامل ګرځېدلی دی.

زموږ خلکو پېړۍ پېړۍ خپل ارمانونه خپلې خوښې، خپل غمونه او خپل مينې په دغو شفاهي ادبياتو کې بيان کړې دي. دغه ادبيات په شفاهي ډول خوله پر خوله لېږدولي دي او ژوندي پاته شوي دي، خو د لېږد دې لړۍ تر يو وخته پورې دوام کړی دی او د راويانو په له منځه تلو سره دغه شفاهي ادبيات هم له منځه تللي دي، د پښتو د شفاهي ادبياتو د بېلابېلو ډولونو د ثبت او ټولو له پاره څه د پاسه له سلو کلونو را هيسې کار پيل شوی دی او تر ټولو دمخه پښتو شفاهي ادبياتو ته د لويدځو څېړونکو يا ختيځو پو هانو پام ور اوښتی.

په بله معنا کلتور، ثقافت يا کلچر (Culture) د ملتونو د تهذيب او تمدن نښانه ده.

د ملتونو کلتوري پوړۍ (کچه) هغه مهال موږ ته په پوره ډول روښانه کېږي چې د نوموړو خلکو په فولکلور ښه و پوهېږو او د هغوی د فولکلور (فوکلور) سره ښه بلدتيا ولرو.

کلتور يا ثقافت د انسان د ارتقايي ژوند او عمل يوه ټولنيزه پانګه ده، چې د انساني ژوند له پيله بيا تر اوسه پورې ورو -ورو راغونډ او خوندي شوې ده، د کلتور په دې لويه او تاريخي مجموعه کې لاندې اجزاوې شاملې دي او تاسې به يې په مفصل ډول ولولئ:

د ولسي ژوند نظام (Social Process) تمدن او تهذيب (Civilization) روايات ژبه (Communication) هر ډول اداري، ولسي او ټولنيز دودونه لکه کيسې، دم، درود، جادو، اقتصادي، اداري تنظيمونه، ښوونه او روزنه، اداب، قانون، فلسفه، اخلاقيات، علوم او فنون، موسيقي، نقاشي، لوبې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې د ولسي ژوند د هر اړخ سره تړلی عمل چې د تاریخي دور له ابتدا څخه را په دې خوا روان دي، د کلتور او ثقافت په کړۍ کې حسابېدلای شي.
فولکلور یا فوکلور په خپله د کلتور یو ټوک دی د کلتور جاج (مفهوم) بېخي ارت او هر اړخیز دی، سیمه ییز کېدلای شي، خو کلتور کله ـ کله له یوه هېواد څخه هم ور واوړي. که دلته ځینې ترمینالوژیکي توپیرونه هم په پام کې ونیسو بیا هم هېڅکله او په هېڅ ډول فولکلور د کلتور له ډګره وتلای نه شي، سره له دې که فولکلور په یوه الواک یوازې په وګړني ادب، دود او دستور پورې تړلي هم وګڼو، کلتور او ثقافت پراخ مفهوم لري، کلتور د یوې ټولنې ټوله مادي او معنوي شتمني رانغاړي، په کلتور کې د ژوند پراخه اړخونه ځلونه کوي.
همدارنګه د کلتور اغېزې د ژوندانه په بېلابېلو برخو او اړخونو کې ډاګیزې دي، یا له همدې امله ده چې پر کلتور څېړنه او په هغه پوهېدل په هره ټولنه کې ځانګړې ارزښت پیدا کوي.
کلتور د یوې ټولنې عمومي کړه وړه، اعمال، مهارتونه، عقیدې او سلوک چاپېروي او فولکلور د ټولنې د کلتور تکاملي پروسه ده او له کلتور سره په اړیکې کې ده.
داسې هم ویلای شو چې کلتور د انساني ټولنې د ژوندانه عمومي اړخونه رانغاړي او فولکلور د ژوند یوه برخه ده. یا په بله وینا کلتور د کل او فولکلور په کې د جز بڼه لري. ټولې فولکلوري پدیدې د یوې ټولنې د کلتوري جرأتونو زېږنده او د کلتور جز دی او یو له بله سره نه شلېدونکې دي. د ملتونو او قبایلو د کلتوري جراتونو د تاریخي تګلارې مطالعه د هماغه ملت او قوم د ټولنیزو او قبیلوي اړیکو او پر بېلابېلو اړخونو پوره رڼا اچوي.
کلتور د متمدنې ټولنې د انسانانو د ژوند د کلیت مطالعه او پلټنه ده او فولکلور په کلیت کې د ټاکنو بېلګه لري. کلتور د یوه بڼ ټولو (ګټو او ګټورو) ونو او بوټو ته پاته کېږي او فوکلور په بڼ کې د یوې ځانګړې ونې او مشخصو ګلانو او بوټو ننداره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور د یوه هېواد، ملت او ټولنې د خلکو د ثقافت عمومي کچه او اندازه څرګندوي، د بېلګې په توګه مېلمه پالنه زموږ د خلکو عام کلتور دی د دوی دغه نېک فطرت زموږ د خلکو د ادب سطح ښکاره کوي او اخلاقي او فطري لوری څرګندوي او د دوی د کلتور د سطحې لوړې پوړۍ څرګندوي. رښتیا خبره ده چې ثقافت تر ډېرې اندازې د یووالي او پیوستون کلچر هم دی او دغه کلچر د یو ملت د تمدن درجه څرګندوي.
د کلتور کلمه چې د مادي او معنوي ارزښتونو د ټولګې په څېر تعبیرېږي او د انسانانو په مرسته ایجادېږي ؛ دلاتیني ژبې له ریښې څخه په بېلابېلو ډولونو او اشکالو اروپایي ژبو ته ورننوتلې ده، چې په انګرېزي کې دکلچر په بڼه ده، چې تر هرڅه لومړی د اګریکلچر په کلمه کې مخې ته راځي.
دکلچر کلمه د لومړي ځل لپاره په دولسمه لمریزه پېړۍ کې E. R. Tylor وکاروله او داسې یې تعریف کړه : کلتور یا کلچر یوه پېچلې اصطلاح ده، چې معلومات، اعتقادات، هنرونه، اخلاق، قوانین، آداب، دودونه او ټول هغه تمایلات، قابلیتونه او کسب کړي عادتونه په کې دي، چې انسان یې دټولنیز غړیتوب په درشل کې تر لاسه کوي، ددې ترڅنګ د کلچر دکلمې مترادف ثقافت او فرهنګ د ښوونې او روزنې په اړه اساسي او ګټور بدلونونه رامنځته کول، تعلیمات، پوهه، فني پېژندګلوي، عمومي معرفت په معنا هم کارېدلی دی یعنې بې فرهنګه او بې کلتوره د بېسوادۍ، جهل خرافات او بې تعلیمۍ په مفهوم دي. همدارنګه دغه اصطلاح د تمدن سره هم څنګ په څنګ کارېږي، همدارنګه د فرهنګ په اړه ځینې نور تعبیرونه هم شتون لري، لکه فرهنګ مردم یا فرهنګ توده، چې د فولکلور سره هم‌معنا کارېږي، که څه هم فلکلور فرهنګ دی خو د فرهنګ ټول اړخونه د فلکلور جز نه دي.
د عمید فارسي قاموس د علم، پوهې، ادب، معرفت، تعلیم او تربیې، د یو قوم یا ملت علمي آثار او هم د لغتونو د کتاب په معنا چې د یوې ژبې لغتونه په کې شرح شوي دي. د فرهنګ په نامه یادوي او فرهنګي هغه چا ته ویل کیږي، چې فرهنګ ته منسوب وي. یعنې معلم او مربي یعنې با فرهنګ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

باادبه سړی، فرهنګیان یې جمع او فرهنګستان مدرسې، مکتب، د تعلیم او تربیې ځای ته وایي.

د ارواښاد علامه رشاد صاحب دوینا له مخې د کېکاوس د مور نوم هم فرهنګ و، که چېرې دا خبره سمه وي نو د دغې کلمې عمر به په دې حساب (۳۵۰۰) کلونو ته ورسیږي. بله دا چې د ونې د تر خاورې لاندې شویو ښاخونو څخه سروهونکي تبغ ته هم فرهنګ وایي. •

لکه څنګه چې فرهنګ ته په فرانسوي ژبه کې کلتور وایي په عربي کې ورته ثقافت وایي. چې ثقا د نیزې او غشی سموونکې الې ته وایي. ثق، دانا، هوښیار او مؤدب ته وایي. ثقافت ځیرکي او هوښیاري هم بلل کیږي. په انګلیسي ژبه کې کلچر ورته وایي.

په ایراني فارسي کې د فرهنګ په بڼه کاریږي او د عربي تر څنګ په ځینو نورو ګاونډیو ژبو کې د ثقافت په ډول راوړل کیږي، په پښتو ژبه کې ورته ارواښاد محمد ګل خان مومند د (هڅوب) کلمه کارولې ده.

همدارنګه د کلتور سره ځینې نورې کلمې هم څنګ په څنګ کاریږي، لکه د مادي کلتور، معنوي کلتور، عیني کلتور، ذهني کلتور، ولسي کلتور، د خلکو کلتور، د ژوند کلتور، انقلابي کلتور او نور چې ځینې یې د ځانګړو ایډیالوژیو سره اړه لري چې دلته یې له ډېر تفصیل څخه تېرېږو.

دا چې کلتور ولې د (اګریکلچر) له کلمې سره مترادف دی، نو یو علت یې همدا دی، چې دا کلمه د بشري بدویت د هغو دورو میراث دی، چې هلته کرنه د ټول ټولنیز فعالیت سرچینه وه او دغې مشغلې د خپل پراخ مفهوم په چوکاټ کې د انساني مناسباتو (وده او نمو) ددغو تورو تابع کړې وه. کرنه یا اګریکلچر د بشري فهم او ثقافت یوه لویه پدیده ده او په هغه زمانه کې چې د انسانانو محدودو ټولنو ته دغه نعمت په نصیب و، نو دوی ځانونه تر نورو هغو ټولنو چې دا کار یې نه و زده، ممتاز او لوړ ګڼل.

• (۱۹) ۵۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگریکلچر او د هغه په تکاملي شکل(کلچر) کې چې کوم ستر مفهوم پروت دی، هغه د بشري ذهن د انکشاف سره مستقیمه اړیکه لري، کله چې موږ بشر د خپل لوړ ذهن په قدرت پر دې بریالی وبولو، چې دی د اسماني کراتو په تسخیر کې برخه لري، نو ددې فهم تکامل موږ ته تر هر څه پخوا دده دکلتوري سیر او تحول په مرحلو کې را تر سترګو کیږي.
هغه لومړنی کروندګر چې هغه د اهلي شویو حیواناتو د غذاء له پاره په کرنه کې د تحول پر هره مهره او ګړۍ یوه اختراع کوله، نو دایې په کلتور کې د تکامل یو عامل و، یا په ساده وینا ددغه بزګر ذهن د خپلو شرایطو پر حکم بدلون مانه او دغه بدلون دیوې(ودې -نمو) لامل ګرځېده، چې دغې نمو ته کلتور وايي او ارتباط يې د (کرنې ـ زراعت) سره د اګریکلچر په کلمه کې له دې ځایه راغلی دی، چې دکرنې یا اګریکلچر له پیل سره(کلتور یا کلچر) طلوع کړې ده.
په بریتانیکا انسایکلو پیډیا کې دکلتور(کلچر) په باره کې داسې لیکل شوي دي:((کلتور د خلکو عادات یا طریقې دي، د هر شي نشونما ده، چې یوې ځانګړې پالنې ته ضرورت لري، په مطالعه سره سړی ښه کیږي او د کلتور خاوند کیږي یعنې د علم او هنر استعداد لري)) کلتور یا کلچر په خپل پراخ تعریف کې د یوې سیمې د خلکو په حال او ماضي کې د امیالو، اعمالو، لاسي هنرونو، کرنې، مذهب، اقتصاد، روایاتو، ژبو او افسانو مجموعې ته ویل کیږي.
فلسفي انسایکلو پیډیا په دې اړه لیکي: د یوې ټولنې رشد او ځانګړې سطحه، اخلاقي اړخونه او د انسان استعدادونه چې په یوه ځانګړي فورم او شکل کې تکامل وکړي، د خلکو فعالیتونه، مادي او معنوي ارزښتونه چې د یوې ټولنې د انسانانو له خوا رامنځته کیږي د کلتور یا فرهنګ معنا ورکوي، چې په دې ډول د کلتور تصور د انسان او ټولنې څخه د باندې وجود نه لري. که څه هم ځینې نورې مقولې شته چې د کلتور کلمه یې له انساني ټولنې څخه د باندې هم کارولې، لکه ځینې پوهان چې وايي د شاتو مچۍ هم کلتور لري، دا خبره په خپل ځای کې سمه ده، خو د انساني کلتور او فرهنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره يې جوت توپير شته او توپير يې د ودې، نمو او پرمختګ معنوي ټکي دي، چې په هغوی کې د ارتقا، لوړوالي او همدارنګه دبدلون پروسه نه تر سترګو کيږي او انساني کلتور، فرهنګ او يا هم کلچر د بدلون دوامداره پروسه ده.

همدا ډول فرهنګ د انسانانو عمومي مناسبات د نړۍ او ټولنې سره راپه ګوته کوي او د هر کلتور او فرهنګ په اړه معلومات د يوې ټولنې د عمومي کړنو په اړه معلومات دي.

د کلتور کلمه په ټولنيزو پوهنو کې زياته کاريږي(انسان پېژندنه) (کلچرل انتروپولوجي) زموږ په معاصره دوره کې يوه نوې پوهنه ده او ددې پوهنې پالونکي د بشر تکامل په فزيکل يا طبعي او سوشل يا ټولنيز دواړو اړخونو کې پلټي، د کلتوري انسان پېژندنې يو بل لوی ښاخ ټولنيزه انسان پېژندنه (سوشل انتروپولوجي، اتنو لوژي يا قوم شناسي) ده، چې په هغې کې د يوې ټولنې د خلکو خپلوي، د ژوند اقتصادي اړخونه، قوانين، عرف او عادات څېړل کيږي، کله چې کلتور د انسان د عيني او ذهني ژوند هنداره وبولو، نو د هنر ننداره په دغه هنداره کې خورا ښه تره کولای شو.

که موږ د کلتور په تعريفونو پسې وګرځو د نړۍ د ايډيالوژيو سره څنګ په څنګ د کلتور تعريفونه راوړو، نو د يو ځانګړي اثر د ليکلو ايجاب به وکړي ځکه دا مهال يوازې د کلتور تر پنځه سوو زيات تعريفونه شوي دي چې د هرې ايډيالوژۍ خاوندان يې د خپلې ايډيالوژۍ سره سم تعريفوي.

همدا ډول کلتور د موسسو د مجموعې څخه عبارت دی، چې ديوې ټولنې دغړو سره ګډ دی، د مجموعې اصطلاحي مفهوم هغه چوکاټ او د سمون سيستم دی چې له يو بل سره تړلی او يو له بل سره په توافق کې راغلې موسسې د بشپړ سيستم په توګه فعاليت کوي، دغه کلتوري سيستم د وګړو سره ګډ دی، خو پر دې مفهوم نه چې ټول وګړي او ډلې په کې يو برابر برخه لري يا ټول ژوند کاملاً په يو شان تېروي، ځينې ټاکلي رولونه شته چې ځينې ټاکلي وګړي يې نه شي لوبولی، ځينې ټاکلې موسسې شته چې نسبت نورو ته زياته برخه اخيستنه غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د کلتوري سيمې اصطلاح يوه تړلې جغرافيوي سيمه ده چې د هغې په دننه کې يو د پېژندلو وړ کلتور او يا هم سب کلتور شتون ولري، د هغې مقصد هرومرو سياسي يا ملي سرحدونه نه دي سره له دې چې په ځينو لويو او پخوانيو هېوادونو کې کلتوري سرحدونه لږ يا ډېر د هېواد د سرحدونو سره يو شان دي، کله داسې هم وي چې يوه کلتوري اصلي موسسه په دوو يا زياتو لويو ټولنو کې عملاً يو شان ځانګړتياوې ولري.

کلتور د ټولنيز جوړښت لپاره د جوړ شوي پلان مواد تياروي، ټولنيز چلند تنظيموي تر څو چې ځانله وګړي په ټولنه کې برخه واخلي پرته له دې چې د نويو چلندونو زده کولو او پيدا کولو ته اړ شي. همدا ډول کلتور د ځانله وګړو او ډلو د چلند توپير لرونکي کوچنۍ برخې له يوې بلې سره تړي او منظموي يې، همدارنګه په هره ټولنه کې کلتور د ټولنيز شخصيت د جوړولو او سمولو لپاره يو عمده فکتور دی. که څه هم د يوې ټولنې د غړو ترمنځ زيات شمېر توپيرونه شته دی، چې د دوی له هر يوه څخه ځانته شخصيت جوړوي، خو په همدې وخت کې کلتور د ځانله وګړي شخصيت ته يو ډول ځانګړنه ورکوي، چې هېڅ وګړی ترې بې برخې کېدلی نه شي، دا طبعي خبره ده چې خپلواک ژوند تېروونکي وګړي ددې استعداد لري چې انتخاب وکړي او د خپل چاپيريال په مقابل کې په توپير لرونکي توګه عکس العمل ښيي، خو دده ټولنيز شخصيت په زياته اندازه د کلتور توليد دی، له همدې کبله د انسانانو د مختلفو ډولونو په اړه خبرې کېږي.

د ټولنيزو فعاليتونو د تحليل او څېړنې څخه په ځرګنده توګه هغه ګټور توب معلومېږي چې کلتور د يوې ټولنې په چوکاټ کې نه يوازې د ځانله وګړي او ډلې لپاره، بلکې د ټولنو ترمنځ د مناسباتو لپاره هم عمل کوي، سړی ويلی شي چې يوه ټولنه هغه څه ده، چې کلتور ورڅخه جوړېدای شي البته برعکس يې هم ښايي سم وي.

يو کلتور هغه څه دي چې ټولنې جوړ کړي دي، کلتور او ټولنه له يو بل سره نه بېلېدونکې اړيکې لري او د نوک او اورۍ حيثيت لري، د وګړو او کلتوري عناصرو ترمنځ د متقابلې اغېزمنتيا او توافق پرلپسې بهير روان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډلـه ييـز ژونـد د مفهـوم او کلتـوري عـادتونو اساسـي ځرگندونـه د ټولنيزو ارزښتونو په وسيله تر سره کيږي، ټولنيز وگړی له يوې خوا د لېږد تابع دی او له بلې خوا يې عملي کوي، د کل په حيث کلتور او ټولنه پرلپسې اوښتون کوي او د ټولنيز کنټرول د توپير لرونکو اشکالو تر اغېزې لاندې راغلي دي، د وگړو نورمونه او ارزښتونه کله کله سره ټکر کوي او موضوع انحراف ته رسيږي، خو بيا هم د ټولنيز کلتوري يووالي اندازه شته.

موږ په خپله ليکنه کې ارزښتونه ذکر کړل نو ښه به داوي چې د ارزښتونو په اړه هم يوه لنډه يادونه وکړو، ټولنپوهان ارزښتونه د داسې معيارونو په حيث تعريفوي، چې د هغوی اساسي ډلې يا ټولنې د وگړو، سلوکونو، هدفونو او نورو ټولنيزو کلتوري شيانو په هکله قضاوت کوي.

زيات وخت داسې هم وي چې کلتوري سيمه نسبتاً يوه وړه سيمه وي چې په کې اوسيدونکي وگړي مشابه سلوکونه لري، چې د لويې او پراخې ټولنې څخه توپير لري، د يوه لوی هېواد توپير لرونکې سيمې خصوصاً هغه وخت چې زاړه دودونه ولري کلتوري يا سب کلتوري سيمې ښيي، د کلتوري سيمو اصطلاح خصوصاً د شډلو ولسونو د څېړنې او زړو قومونو او ولسونو د تاريخي تحليل لپاره گټوره ده، همدارنگه د کلتوري کمپلکس اصطلاح هم د اتنوگرافيکي او کلتوري انتروپولوژي په اثارو کې زياته ليدل کيږي.

دا چې د پښتني فرهنگ په اړه په لويديځ او ختيځ کې ډېرې ليکنې او څېړنې شوې، چې د هغو په اړه بيان او کره کتنه او يا هم حتی د ببيليوگرافي برابرول يې هم د يو ځانگړي اثر موضوع ښکاري، کېدای شي چې په خپله د پښتنو ليکوالو په ليکنو کې د اتنوسنټريزم او نشنلېزم بېلگې ډېرې وي، ځکه هر قوم، که هر څومره د ځان په اړه د عينيت خوښونې او بې طرفۍ ادعا وړاندې کړي، بيا هم د بې غرضه ننداره چي په توگه نه شي پاتي کېدلی، خو د پښتنو په اړه بهرنيو ليکوالو ډېرې څېړنې کړې دي چې اکثر يت يې انگرېزان دي، چې له پښتنو سره يې خونړۍ جگړې کړې دي، خو د پښتنو د مېلمه پالنې، په ناموس باندې غيرت، توره او لوړ همت، پر قوم وياړنه، له خپلواکۍ سره مينه، د پناه غوښتونکي د پت ساتنه او نور يې د عمده کلتوري کرکټرونو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډله کې یاد کړي دي، البته د غو لیکوالو د پښتنو د فرهنګي کرکتړ ناوړه خواوې لکه تربګني او ګوندیماري، حسادات(چې عمر لنډوي) بې علمي او داسې نور هم یاد کړي دي، چې دغه کلتوري ناوړه کردارونه د پښتنو سترو مشرانو لکه خوشال بابا او معاصر پښتون مشر خان عبدالغفارخان هم غندلي دي او د دوی اثار یې په اړه شاهدي وايي، چې ددغو ناوړو کرکترونو څخه هېڅ پښتني ټولنه خالي نه ده او تر اوسه پرې اخته ده، که څه هم د پښتني ټولنې په ځینو کرکترونو کې بدلون راغلی دی، خو بیا هم د ژور بدلون اړتیا محسوسه ده.

څو لسیزې وړاندې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو څېړنو نړیوال مرکز د افغانستان د ځینو سیمو په اړه ځینې څېړنې کړي دي، دغه څېړنې چې د یوه کتاب په بڼه راټولې شوې او د(پښتنو ټولنیز اقتصادي جوړښت) تر سرلیک لاندې چاپ شوې ده، د پښتني ټولنې د ځینو په اړه ژوندي مثالونه هم لري او د پښتنو د ځینو مثبتو او منفي فرهنګي توکو په اړه یې خبرې کړې، چې دلته یې له ډېر تفصیل څخه تیریږو، خو باید یوه یادونه وکړو، چې دغه منفي توکي لا اوس هم زموږ په ټولنه کې ترسترګو کیږي، که موږ د خپلې ټولنې پرمختګ او ارتقا غواړو اړینه ده چې دغه توکي هم په خپل وار سره له منځه یوسو او یا هم ژور بدلونونه په کې رامنځته کړو تر څو د خپلې ټولنې خوشحالي، لوړتیا او انکشاف له نېږدې مشاهده کړو.

دا چې په کلتور او فرهنګ کې د انساني ټولنې ټول مادي او معنوي ارزښتونه د خپل تکامل او بشپړتیا پړاوونه وهي او پرلپسې د بدلونونو سره مخ وي، نو پښتني ټولنه چې له ډېر پخوا زمانې څخه یوه فرهنګي او کلتوري ټولنه بلل شوې ده، د پرلپسې کلتوري بدلونونه سره مخ ده او د ځینو نورو ټولنو سره د کلتوري برخې په اړه بشپړ توپیرونه لري، لکه د پښتني سیمو په ځینو ټولنو کې د اتڼ دود شته خو په ځینو نورو سیمو کې بیا دغه دود له سره نه تر سترګو کیږي، همدارنګه د چنغلۍ دود چې د افغانستان په ځینو سیمو کې رواج دی، خو په ځینو نورو سیمو کې ددغه ډول دود په اړه تصور نه شته او بیا هم که څوک یې په اړه تصور وکړي ډېرې ناوړه پایلې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ په ټولیز ډول د پښتني ټولني فرهنګي او کلتوري ارزښتونو ته ځیر شو نو دا به جوته شي چې پښتني ټولنه له ډېرې پخوا زمانې څخه تر اوسه د ځانګړي پښتني او اسلامي فرهنګ د زانګو حیثت درلودلی دی او پرلپسې له بدلونونو سره مخ شوې ده، د بېلګې په توګه که موږ وګورو، نو د واده، مړي او همدارنګه د نورو خوشحالیو او غمونو پر مهال د ځینو دودونو د بدلون شاهد یو لکه پخوا به چې د چا په کورنۍ کې مړی وشو، نو خلکو به د شومې په نامه د مړي د کورنۍ مال(غوا، غوايي او نور....) حلال کړل او د مړي د غم په ورځ به يې يو بل غم هم د مړي په کور کې جوړ کړ، که څه هم د مړي خاوند دا کار د زړه له اخلاصه کاوه او ددې کار نه کول يې شرم باله خو اوس مهال دغه دود ډېر کم شوی او حتی په ځینو سیمو کې هېڅ نه تر سترګو کیږي او نه يې هم څوک شرم بولي، همدارنګه د واده په محفلونو کې هم جوت توپیر تر سترګو کیږي.
د هرې ټولنې کلتور د هماغې ټولنې د پوهې سره سم رامنځته کیږي او د کلتور او ټولنیزې پوهې د اړیکو په اړه یو بل باب پرانیزي، چې موږ ترې دې پایلې ته رسیږو، هره ټولنه خپل کلتور او فرهنګ لري او د بلې ټولنې د کلتور او فرهنګ سره يې يو شان بلل نا شوني دي.
که موږ د فرهنګ، تمدن، کلتور، فولکلور او ځینو نورو مقولو د بېلګو او د هغې د څېړلو په اړه دې لیکنې ته نور هم دوام ورکړو، نو ځینې شیان به سره ګډ کړو او بیا به يې بېلول ډېر ګران وي، ځکه دغه مقولې که څه هم سره ډېرې نږدې دي، خو لرې والی يې له نږدېوالي څخه هم ژور دی.
په پښتني ټولنه کې د پښتني کلتور او فرهنګ ډېر زاړه ځانګړي دودونه لکه د جرګې، مرکې، تربګنۍ، پښتني کوډونو، عنعنوي روایاتو، عنعنوي دودونو، انګېرنې، د خلکو ویناوې او د مادي او معنوي کلتور نورې بېلګې هم شتون لري،
۱ـ کولتور، کلچر۲ـ انت، سو ۳ـ د تاریخ په یوه ټاکلې دوره کې، یا د بشر په ټول تاریخ کې د ټاکلې انساني ډلې یا د ټول بشر د پنځولو (خلق کړو) او پنځېدلو عینـي او ذهنـي شـتو جونـګ(مجموعـه)؛ یـا :

(c) ketabton.com: The Digital Library

E. ټایلر وار لومړی اصطلاح کلچر دhavin+Deing+thinkirg=culture.
R. Tylor د دولسمې لمریزې پېړۍ په لومړۍ نیمایي کې استعمال کړه او داسې یې تعریف کړه۴ـ کلتور یوه پېچلې مجموعه ده چې معلومات، معتقدات، هنرونه، اخلاق، قوانین، اداب، دودونه او ټول هغه تمایلات، قابلیتونه او کسب کړې عادتونه په کې دي چې انسان یې د ټولنیز غړیتوب په حال کې تر لاسه کوي.۵ـ دود، دود دستور؛ دود، اداب او تاسیسات((سمز. . ؛ ۵ـ ثقافت، فرهنګ))۱ـ اساسي بدلون راوستل او یوه ګټوره ښوونه او روزنه رواجول؛ ۲ـ تعلیمات، پوهه، فني پېژندګلوي، عمومي معرفت؛ په دې مانا د فرهنګ نه درلودل((یا)) بې فرهنګه((یا)) بې کلتوره عبارتونه د بې سوادۍ، جهل، خرافات او بې تعلیمي په مفهوم دي؛۷ـ تمدن، په یوه ټولنه کې د کړو وړو څرنګوالی، د افرادو په خبروالي اتروالي کې د خپل ځانګړي تمدن سره د یوې ټولنې د ارزښتو انعکاس؛ په فرهنګي انقلاب کې دغه مانا نغښتې ده؛۸ـ ایډیالوجي، ((ایډیالوژي، د نړۍ سره د انسان د اړیکې بیان))؛ په بور ژوایي کلتور، ډیموکراټیک کلتور، سوسیالیستي کلتور... کې دغه مفهوم نغښتی دی ۹ـ تهذیب:۱ـ فکر، تهذیب، احساس، ذوق، کړه وړه چې د ښوونې او روزنې په نتیجه کې حاصلېږي ۲ـ روزنه او پالنه؛ د کلتور کلمه هغه مفاهیم چې په لاتین کې لري زموږ په ژبو کې یې نه لري، استاد راج ولي شا خټک وایي کلتور د رسم او رواج په مانا ده اوزیاتوي:

د پښتو (دود) د رسم ورواج، دستور او عنعنې ته وایي نوموړي زیاتوي؛ د(فرهنګ)کلمه په ایران کې(معارف او ښوونې او روزنې (Education= ته وضعه شوې ده؛ (ثقافت) د پوهنې او معرفت مانا لري، (هڅوب) د هغه څه چې ولسونه سره بېلوي لنډون دی او اروښاد محمد ګل مومند (کلتور) ته وضعه کړی دی؛ د (ژواک) کلمه د لوی استاد پوهاند حبیبي په یوه مقاله کې راغلې ده چې عنوان یې((د پښتو خپل ځانګړي نومونه)) دي: مادي کلتور، معنوي کلتور، عیني کلتور، ذهني کلتور، ولسي کلتور، د خلکو کلتور، د کار کلتور، روحي کلتور، د ژوند کلتور، بې کلتوره، د کلتور ضد؛ ولسي کلتور: د خلکو کلتور، د خلکو فرهنګ، د خلکو کلچر(وګ. فولکلور)؛ ذهني کلتور:

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنیو کلتور، د کلتور هغه برخه چې د یوې ټولنې ټولې لاس ته ورغلې تجربې، پوهه، هنر، اخلاق او فلسفه په کې شامل دي؛ عیني کلتور: مادي کلچر، د کلتور هغه برخه چې د تولید وسایل، تخنیک د تولید تجربه او نور مادي ارزښتونه په کې شامل دي؛ د کلتور توکي اجزا: ۱ـ کالي، کورونه، د کور شیان، وسله، موسسې، تعمیرونه، سړکونه، د کار سامانونه، ماشینونه، کسبونه، ټول مصنوع شیان...او هرڅه چې مادي تجسم لري؛ ۲ـ اخلاق، هنرونه، پوهنه، فلسفه، ژبه، تفکر، منطق، کړه وړه، د افکارو سیستم، عقاید، قوانین، عادتونه، ابداعات، انګېرنې، مهارتونه، موسسې، ذوق، احساسات، روزنه او پالنه، دودونه، فنون، ښه سلوک، عزت، دوستانه، اړیکې، مقررات، استعدادونه، تمایلات، قضاوتونه، او ددغو توکو تر منځ اړیکې؛(۲) کر. ۱۰ـ کرنه، کرهڼه، زراعت۱۱ـ د کوم نبات یا حیوان یا محصول اصلاح، وده، انکشاف.

د هر یوه ژوندي قام په شان پښتانه هم خپل یو کلتور او د ژوند د تېرولو لارلیکه لري. پښتانه تر ډېره د هسکو غرونو په درو کې ژوند تېروي، وطن یې ښایسته دی، د فطرت په رنګونو موړ دی نو ځکه کلتور یې هم د ژوند له ټولو رنګونو ډک دی. پښتانه د هندوکش د غرونو په لمن کې د قبیلو په شکل کې اوسېږي او د پښتونولۍ تر ټاکلې لارلیکې لاندې د ژوند تېرولو هڅې کوي. رومبی د دې پېژندګلو هڅه کوو چې کلتور په اصل کې وایي څه ته؟ او ایا د دومره وسیع ټکي تعریف ممکن هم دی او که نه؟ په دغه اړه د پښتو اکاډمۍ پخواني ډایریکټر ډاکټر راج ولي شاه خټک وایي، کلتور د یو قام د ژوند تېرولو طریقه وي.

د افغانستان د علومو اکاډمۍ غړي استاد حبیب الله رفیع بیا وایي کلتور د یو قام دود دستور، مذهبي عقیده، موسیقي، کالي او د هغوي ټولنیز ژوند دی. دا چې کلتور، تهذیب، رسم او رواج څنګه جوړ شي، ډاکټر راج ولي شاه خټک وایي، کله چې یو قام د خپلو اړتیاوو پوره کولو لپاره لارې چارې جوړې کړې نو کلتور په وجود کې راشي. د ننګرهار پوهنتون استاد او لیکوال لال باچا ازمون د کلتور ژوندي ساتلو د اهمیت په اړه وایي، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه د يوې ودانۍ د دړېدو لپاره مضبوط بنسټ مهم وي نو هم دغسې د يو قام لپاره کلتور مهم دی، راج ولي شاه خټک د کلتور د ژوندي ساتلو د اهميت په اړه بيا وايي چې کله د يو قام کلتور ختم شي نو د هغه قام د ختمېدو خطرې هم پيدا شي•

د فولکلور مانا

فولکلو (عامه پوهه =ولسي پوهه) په خاصه توګه انګليسي کليمه ده له (فوک - خلک) او (لور - پوهه) څخه جوړه شوې ده او په همدې اصطلاح په ټوله نړۍ کې مشهوره شوې ده، په انګليستان، فرانسې او امريکې کې د ټولو خلکو د محصول او اثارو حالت ته فولکلور وايي، لکه: شعر، موزيک، نڅا، حکاکي او همدارنګه عقيدو او عنعناتو ته هم فولکلور ويل کيږي. په پخواني شوروي اتحاد کې د خلکو شفاهي اثارو او همدارنګه د خلکو سندرو، موزيک، او نڅا ته هم فولکلور وايي)۱-۵ (فولکلور (folklore) د خلکو ادبيات، د ولس ادبيات، د خلکو فرهنګ، ولسي پوهه، د خلکو زده کړه، عاميانه ادب او رسوم، ولس پېژندنه، د خلکو پوهه science) .

د فولکلور تعريف:

د کلتور هغه څانګه ده چې د انساني مشخصو ډلو عنعنوي دودونه، نکلونه، ارزښتونه، ټوټکې، انګېرنې، شګومونه، اعتقادونه، محلي طب او داسې نور په کې شامل دي.

په روسيه کې فولکلور د ولسي شفاهي ادب او خلاقيت، ولسي سندرو، ولسي موسيقۍ او ګډا يا ژست په مفهوم استعماليږي او د فولکلور اصطلاح د شاعرانه (شفاهي) تخليق سره برابره راوړي.

فولکلور د محتوا له مخې درې برخې لري:

• (۱۹) ۴۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفاهي فولکلور: چې برخې یې دا دي: سیمه ییزې (محلي) ویناګانې، سیمه ییز نومونه، متلونه، سندرې، معماوې، کیسې، ټوکې، دودونه، ولسي قوانین، د مشرانو درناوی، د کشرانو حقوق، ټولنیزې چارې (اشر، بسپنه، نکلونه..)

نیم شفاهي فولکلور: خرافاتي عقیدې، پال، ستورې پېژندنه، سیمه ییزې نڅاوې او ګډېدا، سیمه ییزې لوبې.

غیر شفاهي فولکلور: سیمه ییز هنرونه، سیمه ییزه موسیقي، سیمه ییز خواړه، سیمه ییز ادب، سیمه ییزې اشارې.

د دغو عناصرو علمي څېړنه: فولکلور پنځه ځانګړنې لري، چې عبارت دي له: په شفاهي توګه وجود لري. په عنعنوي ډول وجود لري. په نظم یا نثر دي جوړوونکي یې معمولا معلوم نه دي.

د کلتور د جز په حیث په هر کلتور کې شته. د فولکلور اصطلاح له دوو کلیمو څخه جوړه شوې ده، فولک (folk) وګړي یا خلکو ته وایي او لور (lore) ادبیاتو یا زده کړو ته وایي چې له دواړو څخه ولسي پوهه یا د خلکو زده کړه یا ادبیات جوړیږي، ځینې یې د کوچنیو هلکانو او نجونو ادبیات ګڼي او ځینې یې ویل او اودربدل کیږي. (۲-۲).

همدارنګه د فولکلور په برخه کې روسي قاموس چې اوژیګوف تالیف کړی دی داسې لیکي: ((د خلکو کړنې، د خلکو پوهه، د موسیقۍ پوهه، د ژست یا ګډا پوهه، دودونه او عنعنات، سندرې، د وګړو سیمه ییز کړه وړه او نور (۳-۵)

که د فولکلور په برخه کې پورتنیو تعریفاتو او توضیحاتو ته ځیر شو؛ نو ویلی شو چې فولکلور په تاریخي لحاظ د انسان له پیدایښت سره سم منځته راغلی دی.

کله چې انسان له طبیعي پېښو او حوادثو سره مخامخ شو؛ نو نوموړو پېښو او حوادثو ته غلی پاتې نه شو، بلکې د خپل فکر سره سم یې د نوموړو پېښو ربښې معلومې کړې، د هر نامعلوم او پټ شي د معلومولو لپاره یې هلې ځلې وکړې او د ځا ن قناعت یې پرې حاصل کړ او د وسایلو او وسایطو د نه درلودلو په بنا یې جبراً... په خیال بافیو او موهوماتو د پېښو ربښي معلومې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، د هر څه لپاره یې یو دلیل وټاکه چې ورو ورو د روایاتو د انسانانو د عقیدو او افکارو په شکل واوښتل او فولکلور یې جوړ کړ. د دې موضوع څېړنه چې فولکلوریک اثار د لومړي ځل لپاره د چا لخوا په کومه زمانه او وخت کې پیل شو، ډېره ګرانه خبره ده دا ځکه چې تر اوسه پورې ډېر خلک فولکلوریک اثار او مواد چا ته منسوبولی نه شي او نه یې تاریخ ښکاره دی. فولکلور چې د هر ملت د کلتور تکاملي ریښه ده د یوې انګلیسي کلمې (folklore)څخه جوړه شوې ده.•

د فولکلور اصطلاح کارېدل

د لومړي ځل لپاره د فولکلور اصطلاح د یوه انګلیسي پوه (W. j. Thoms) تامس لخوا په ۱۸۴۲ مېلادي کال کې استعمال شوه نوموړي د فولکلور اصطلاح د هغو دودونو، خرافاتو، متلونو، سندرو، کیسو او نورو عنعناتو لپاره استعمال کړه چې په انګلیستان کې د لرغونو وختونو څخه په میراث پاتې شوې وه. همدغه د تامس د فولکلور اصطلا ح ډېر ژر نورو اروپايي هېوادونو او ژبو ته لاره وموندله او د څېړنو ډګر نور هم پراخ شو د نولسمې پېړۍ له نیمایې څخه وروسته لومړی په انګلیستان بیا په امریکا، جرمني، فرانسې، هسپانیې، اسکندیناوي، رومانیې، ترکیې او نورو هېوادونو کې یو په بل پسې د فولکلور څېړنې موسسې جوړې شوې.
دغو موسسو په اصولي او سیستماتیک ډول فولکلوریک موضوعا ت وڅېړل او یو زیات شمېر اثار یې خپاره کړل.

فولکلور په افغانستان کې

په ۱۳۵۳ هجري شمسي کال د افغانستان د هغه وخت د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې عملاً (فولکلور ټولنه) جوړه شوه او د فولکلور په نامه یې د

• (۱۵) ۳۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوې مجلې په خپرولو پیل وکړ. د فولکلور مجلې په خپرېدلو سره د فولکلور ټولنې او فولکلور پېژندنې په اړه منسجم او سیستماتیک کار پیل شو په شپېتمو کلونو کې د افغانستان د علومو اکاډمۍ او د کابل پوهنتون د ادبیاتو په پوهنځي کې د فولکلور پېژندنې په نامه یوه مضمون له هماغه وخته تدریس کیږي. په ۱۳۷۵ هـ، ش کال کې د ننګرهار پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو څانګې هم په خپل درسي پروګرام کې د فولکلور پېژندنې مضمون ور زیات کړ چې همدا اوس یې هم د تدریس چارې پر مخ روانې دي، د فولکلور په اړه په پښتو او دري ژبو کې تیت او پرک، معلومات مات ګوډ ډېر مضامین او مطالب د مقالو په ډول خپاره شوي دي، خو په دې برخه کې چې کوم کار د افغانستان د علومو اکاډمۍ کړی د ډېرې ستاینې وړ دی او وي به. •

• (۱۵) ۲۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فولکلوریکي څیړنې

د نولسمې پېړۍ تر پیله پورې فولکلور او فولکلوریکو څېړنو چندان ارزښت نه درلود، په همدې دلیل زیاتې څېړنې په دې موضوع کې نه وې شوې او څوک به د فولکلوریکو موادو د راټولولو لپاره اطرافو، کلیو او بانډو ته نه تلل، مګر د نولسمې پېړۍ په پیل کې ځېنو پوهانو او څېړونکو فولکلور ته پاملرنه وکړه او ځېنې څېړنې په دې برخه کې رامنځته شوې له دې جملې څخه په روسیه، فرانسه، انګلیستان، المان، امریکا او نورو هېوادونو کې پر فولکلور څېړنې وشوې. خو په شلمه پېړۍ کې ځېنې کتابونه هم پر فولکلور ولیکل شول، په عامه توګه په تېره بیا د فولکلور ادبي برخه د انسان او ټولنې د پېژندنې له پاره ډېر داسې مواد لري چې په هغه باندې د ټولنیز تاریخ د میتودولوژۍ ستنې ولاړې دي دا چې د لومړنیو انسانانو ټولنیز ژوند د کومو خواصو درلودونکی و، دې ډول پوښتنو ته ځواب ورکوي، کله چې انسان د لیک مرحلې ته ورسید ډېرې دورې یې شاته پرې ایښې او هغه دورې چې تر تاریخ وړاندې دورې ته رسیږي په دوو ښاخونو ویشل کېږي:

۱.د ټولنې مادي جوړښت

۲.د ټولنې معنوي جوړښت

هره ټولنه د خپلو امکاناتو او کلتوري اړیکو په اړه په خپله برخه کې د څېړنې مواد لري، خو د لومړنیو ټولنو خصوصیات د تاریخ د ودې په پړاوونو کې داسې مواد لري چې موږ ته وخت په وخت د کلتوري ژوندانه نظام راښیي. د لرغونو ولسونو په فولکلور کې داسې ادبي ټوټې شته چې په ژبه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجودې دي خو مفاهيم يې تر اوسه پورې لاينحل دي، په متلونو کې هم دغسې مجهولې برخې شته او په ژبني ادب کې ځای لري چې کلتور يې ډېر لرغونی دی او هغه کليمات چې نن د متلونو په جملو کې نامفهوم دي په يوه زمانه کې يې ځانته مفهوم او مانا درلوده. فولکلوريستان د اتنوګرافانو هغه راټول شوي مواد تر څېړنې لاندې نيسي چې د يوې ټاکلې دورې اړيکې په کې منعکس شوې وي؛ نو ځکه څېړني پوهان وايي چې د فولکلور ساحه يوازې په هنر او ادبياتو پورې اړه نه لري بلکې فولکلور هغه عمومي اصطلاح ده چې اساطير، افسانې، امثال او حکم، ګډا او جادو، خرافات، ترانې، سرودنه، ټوکې او نور دودونه چې له يوه نسله بل ته انتقال مومي راچاپېروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فولکلور ارزښت

موږ د فولکلور له لارې چې د کلتوري انسان پېژندنې یوه څانګه ده د انسان معنویت په لرغوني نړۍ کې ډېر ښه پېژندلای شو، همدا فکر دی چې لرغونې نړۍ د کلتور هغه ښکلاوې په موږ لیدلی شي چې تر هر څه پخوا د دوی فولکلور د هغه پیژندنه او څرګندونه کوي، د کلتور په مختلفو ښاخونو کې فلکلور هغه وسیله ده چې په کره کتنې او څېړنې سره یې د پوښتنې ښه او کره ځواب پیدا کولی شو، چې په ټولنه کې انسان څرنګه له یوه پړاو څخه بل پړاو ته قدم واخیست، په طبیعي انسان پېژندنه کې د انساني پرمختګ، حالات او د حیواناتو له مختلفو انواعو سره د ده اړیکې موږ ته د یوې پوهنې له خوا راښودل کېږي چې ورته (کامپریټ اناتومي مقایسوي تشریح) وایي. کامپریټ اناتومي د انسان د طبعي پرمختګ په تاریخ کې ډېرې ستونزمنې ربړې حل کړې دي، په همدې ترتیب سره (مقایسوي تشریح کامپریټ اناتومي چې په فزیکل انتر پولوجیۍ طبعي انسان پېژندنه) کې په ګټورو پایلو سره یې انساني پوهه پیاوړې کړې ده؛ نو په کلتوري انسان پېژندنه (انتروپولوجۍ) کې فولکلور بیا د ټولنیز ژوندانه څرنګوالی او مظاهر پر موږ پېژني. د انسان پوهنې په لاره کې دا یوه اړتیا ده چې موږ د خپلې او بلې کومې ټولنې حالات په لرغونې نړۍ کې معلوم کړو. ددې پوهنې ارزښت په دې کې دی، چې موږ د تېرې ټولنې د وګړو د اندونو، ګروهو، هیلو او غوښتنو څخه د دوې ټولنیز تاریخ معلوم کړو او د هغوي سره د نننۍ ټولنې جریانات پرتله کړو او دا غوښتنې موږ هغه وخت تر سر کولی شو چې فولکلوري څېړنې د نورو ټولنیزو پوهنو له پاره د علمي څېړنو ور (دروازه) پرانیستی دی. فولکلور د تاریخي څېړنو لپاره ښایسته زیات مواد برابر کړي دي، د هغو لرغونو پېښو د توضیح لپاره چې د لیک له ایجاد څخه وړاندې واقع شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي له فولکلور څخه د یوې مهمې سرچینې په توګه ګټه اخیستل شوې ده.
الکسي ماکسیم ګورکي وايي:((د لفظي هنر پیل په فولکلور کې دی)) نو د ژبنیو هنرونو د منشا ستې او پرمختګ د پوهېدنې لپاره له فولکلور څخه پوره مرسته غوښتلې شو، حتی د لیک له پیدایښته وروسته هم فولکلور خپل ارزښت له لاسه نه دی ورکړی، په دې دلیل چې د لرغونو او کلاسیکو دورو څېړونکو د پخوانیو پېښو د تشریح لپاره یوازې د ټولواکانو او واکمنو د ژوند د حالاتو په بیانولو بسنه کړې ده او د خلکو د اکثریت ژوند یې نه دی انځور کړی، له دې امله لرغوني تاریخونه که هر څومره په صادقانه ډول هم لیکل شوي وي لکه د قدنما هنداري په شان ټوله نړۍ نه راښیي، فولکلور ددغې تشې په ډکولو کې ستر نقش او رول لري. همدارنګه فولکلور د ښکلا پوهنې (استیتکس) د تیورۍ په رغونه کې مهمه ونډه اخیستې ده، د فولکلور او انتولوجۍ څېړونکو ښودلې ده چې د لرغونو انسانانو او همدارنګه د ځینو بېرته پاتې قبیلو خلکو د حیواناتو پوستکي، پنجې او غاښونه د سینګار لپاره کارولي دي. د فولکلور ډېره مهمه برخه ولسي شفاهي ادبیات دي، له یو شمېر څېړنو څخه معلومېږي چې ولسي ادب د ځینو ښېګڼو په درلودلو سره د خواصو له ادب څخه د زیاتې پاملرنې وړ دی، د فولکلوریکو ادبیاتو مطالعه ډېره مهمه ده.
په پایله کې په لنډ ډول ویلې شو چې: فولکلوریک ادب د خلکو هیلې، انګېرنې، دودونه، عقیدې او ټولنیزه سیکالوژي څرګندوي، واقعیتونه په کې په ریالیستیکه یا حقیقي بڼه افاده کېږي او له دې امله د ټولنې د پېژندلو لپاره د یوې مهمې سرچینې په توګه کارول کیږي له فولکلور څخه د فولکلوریکو موضوعاتو ایماژونو، استعارو، تشبیهاتو اساطیرو او بدیعي مختصاتو څخه د هنري نوښتونو او تلمیحونو لپاره ډېره استفاده کیږي، د نړۍ ډېرو سترو لیکوالو، شاعرانو او ډرامه تستانو لکه ویلیم شکسپیر، دانته ایلګر، ګویته، الکسي ماکسیم ګورکي او نورو ډېرو د ولسي افسانو، اساطیرو او روایاتو څخه الهام اخیستی دی. دکتور امیر حسن ایانپور په خپل اثر (جامعه شناسي هنر) کې لیکي:((چې ریالیزم د فولکلور محور دی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامو هنر تل معشیت او له انساني عواطفو او ارمانونو څخه ډک دی))، دی وايي:((کله چې په فولکلور کې عملي فعالیت کومې نتیجې ته ونه رسیږي؛ نو د تخیل لمنه نیسي خو ځنډ او تسلیمي نه پیژني؛ نو په دې اساس هغه څوک چې فولکلور ته د یوه مبتذل او بابیزه څیز په سترګه ګوري او د مطالعې وړ یې نه ګڼې نشي کولی چې د خلکو له سیکالوژۍ او فرهنګ سره ژوره اشنایي پیدا کړي. هر ملیت خپل فلکلور دود، دستور او ژوند ته له خپله انده ګوري، او په هر فلکلور کې عقیدوي، سیاسي، فرهنګي کلتوري، تاریخي، ټولنیز او د ژوند په هکله رنګارنګ ولسي پوهاوی شته، چې دکاڼې کرښې دي، فلکلور د یوه ولس د ټولو پوهنو مور ده، که غواړو چې د یو ملت په اړه لاپاخه معلومات ولرو باید فلکلور یې مطالعه کړو. •

• (۱۹) ۲۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) د کلتوري ژوند عمده توکي

کلتور د ټولنيز ژوند سره نېغې اړيکې لري چې له مخې يې د اړونده ټولنو د ژوند کچه، پرمختګ، وروسته والی، عقايد، مذهب... څرګندېږي او تقريبا د ژوند په ټولو برخو پورې اړونديږي، پوهان ژوند له کلتور سره تړلی بولي او وايي چې د هرې ټولنې د وګړو کلتوري ژوند دوې مهمې او سترې برخې لري چې د هغوی مادي او معنوي ژوند بلل کيږي.

هغه ټولنې چې په مادي لحاظ مترقي او پرمختللې دي معنوي ژوند يې هم وده کړې ده، همدا ډول هغه ټولنې چې د معنوي ژوند تله يې درنه ساتلې په مادي لحاظ هم تر نورو مخکې دي، د دې لپاره چې د وردګو د کلتور او کلتوري ژوند سره ښه اشنا شو، موږ دلته د وردګو د مادي او معنوي ژوند اړخونه څېړو چې د دې سيمې د خلکو کلتوري ژوند جوتوي.

مادي ژوند

د وردګو د سيمې د خلکو مادي ژوند متوسط او د اقتصاد نيمه برخه يې په کورنيو توليداتو او کرنيزو حاصلاتو راڅرخي، که څه هم چې د دوی سيمه د هېواد د نور يو شمېر سيمو په څېر پراخې کرنيزې ځمکې او د مال څرځايونه او يا هم توليدي او صنعتي فابريکې نه لري، خو وګړي يې ډېر زيارکښ او علم خوښوونکي دي، چې له مخې يې په دې وروستيو کې تريوې اندازې په مادي ژوند کې ښه والی راغلی، د وردګو ولسونه د نسبي پرمختللې ژوند څخه برخمن دي او وګړي په لويو او ښکلو کلاګانو چې په ښکلې بڼه له خټينو پسخوڅخه جوړې شوې ژوند کوي، د دوی ژوند په اوړي او ژمي کې د موسم په بدليدا او د هوا په سړيدا سره توپير کوي، د ژمي د يخنۍ په راتګ سره د دې سيمې وګړي په توخانو کې چې د دوي په خاص هنر جوړې شوي او دسيمې د غرونو په بوټيو (ترخه، لګوند، ګوند، سرغونډ او غوړانګه) توديږي اوسيږي، خو په اوړي کې بيا په معتدلو کورنيو صالونونو او يخو خونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کوي، د ژمي په موسم کې د هوا د زياتې يخنۍ له امله عادي کارونه يې دريږي، خو د هوا په تودېدا سره د وري(حمل) په مياشت کې بېرته کرنيز کارونه له سره پيليږي.

۱ – د مادي ژوند مهمې برخې

د وردګو د سيمې د خلکو مادي ژوند په طبعي اقتصاد ولاړ ژوند دی چې **۵۰** سلنه يې کورني توليدات اوعايدات جوړوي او **۵۰** سلنه يې بهرنۍ ګټه ده، د دې سيمې خلک که څه هم له علم او پوهې سره ځانګړې علاقه لري، خو د مادي ژوند يوه لويه برخه يې سيمه ييزکرنيزحاصلات جوړوي، د وګړو يوه لويه برخه يې د هېواد د نورو سيمو په څېر بزګران جوړوي، خو په ځنګ کې يې کم خلک په دوديزو او سنتي کسبونو لکه ترکاڼی، اهنګری او ګلکاری هم بوخت دي چې د سيمې د خلکو ورځنۍ دوديزې اړتياوې د همدې سيمه ييزو کسبګرو په وسيله پوره کيږي، د دې سيمې د خلکو ژوند عادي او غير ښاري ژوند دی، چې تقريبا نيمه برخه يې په بيروني اقتصاد ولاړه ده.
د وردګو سيمه که څه هم يو پرمختللی بازار نه لري چې د دوی د ژوند ټولې اړتياوې پوره کړای شي، خو د سيمه ييزو او کورنيو سوداګرو او کليوالي هټيوالو په وسيله د دوی د سيمې لومړنۍ اړتياوې پوره کيږي.

۲ - مادي ژوند څرنګوالی

ددې سيمې اتيا سلنه وګړي په کرنه، بڼوالۍ او مالدارۍ بوخت دي، غنم، جوار، شولې، کچالو، بانجان، لوبيا، باقلي، کدوان، ختکي، بادرنګ او شنې ترکارۍ.... پکې دوديز کرنيزتوکي دي خو په افغانستان کې د کرنې د وروستيو نسبي پرمختګونو سره سم په دغې سيمه کې د بڼوالۍ کسب تر ډېره د ودې په حال کې دي اوس ددې سيمې ډېرې ځمکې د منو، زرداليو، الو پورموسی، شفتاليو، ګيلاسو او ناکو ونوپوښلې دي چې منې او زردالو يې ترټولو غوره حاصلات دي، خو د ناسمې بازار موندنې له امله بيا هم ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې د وګړو په اقتصادي ژوند کې څنګه چې هیله کیږي کوم ژور بدلون نه ترسترګو کېږي، د وردګو د سیمې خلک د کرنې او بڼوالۍ ترڅنګ په خپلو کورونو کې د اهلي ژوو ساتنه هم کوي، چې یوازې کورني لبنیات ترې حاصلوي او په خپل کورني ژوند کې ترې ګټه اخلي، تر دې مهاله په دې سیمه کې نه د کورنیو لبنیاتو لپاره او نه هم د میو د حاصلاتو لپاره کومه فابریکه شته او نه یې چا د جوړېدو هڅه کړې، خلک یې په عادي او طبعي ډول په خپلو کورونو کې د اړتیا وړ خواړه، لبنیات، مېوې او نور خوراکي توکي تولیدوي، چې له لوړ کیفیت څخه برخمن دي، خو د ننني پرمختللو دودونو او اړتیا وو له مخې د دوی ټولې اړتیاوې په سیمه کې نه پوره کیږي او د ضرورت له مخې خپل اړتیا یې توکي له پلازمېنې کابل او ګاونډي ولایت غزني څخه پوره کوي، ځکه چې د وردګو په سیمه کې د پورته دوو ګاونډیو سیمو په نسبت داسې لوی سوداګریز مارکېټ او بازار نشته چې د دوی ټولې اړتیاوې پرې پوره شي.
د وردګو خلک له خپلې سیمې سره د ځانګړې مینې دلرلو له امله په خپل زیار د خپلې سیمې اوکورونو په جوړولو کې ډېرهڅاند دي، خو د نا امنیو او یو شمېر نورو لاملونو له مخې لاهم د دوي په ژوند کې د پام وړ بدلون نه دی راغلي ۸۰ سلنه سړکونه او لارې یې خام دي چې بنسټیزې رغاونې ته اړتیا لري، د سړکونو خاموالي د دې لامل شوی چې د وردګو د بڼوالو خوندور کرنیزحاصلات پر وخت کابل ته ونه رسیږي او د ناوخته رسېدو له امله خپل کیفیت له لاسه ورکړي، د وردګو سیمه که څه هم په خپله غېږه کې د مستو اوبو سیند (لوګر سیند) او د چک ولسوالۍ د برښنا فابریکه لري چې یو وخت یې آن پلازمېنه کابل هم روښانه کړې و، خو اوسمهال یوازې ۳ سلنه وګړي یې له یادې دولتي برښنا څخه ګټه اخلي پاتې نور یې یا برښنا نه لري که یې لري هم د دوی په شخصي زیاراولګښت جوړه شوې لمریزه برښنا ده، چې د دوی اړینې برښنایي اړتیاوې نشي پوره کولی او یوازې د رڼا ګټه ترې اخلي، په دې سیمه کې ډېری خلک اوس هم په کلیو اوباندو کې اوسي او د مادي ژوند لویه برخه یې کورني حاصلات او طبعي محصولات دي، په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې کې یا خو فابریکې هیڅ وجود نه‌لري که یې لري هم غیر فعالې او په نشت حسابیږي، خو دا په دې مانا نه‌ده چې د دې سیمې ځمکه دې په خپله ګېډه کې طبعي زېرمې او اومه مواد ونه‌لري، بلکې د وردګو سیمه د قیمتي ډبرو، ګچ او نورو انساني اړتیاوو ګڼ کانونه لري چې دلته یې د وردګو ولایت د معدن د ریاست د نویو ارقامو پر بنسټ له تاسو سره شریکوو:

۳ – معدنونه :

د وردګو سیمه د معدنونو له پلوه یوه بډایه او د هیواد په کچه مهمه معدني سیمه ده، خو دغې سیمې ته د لوړو پوړو چارواکو د نه پاملرنې او نا امنیو له امله د یادې سیمې معدنونه په فني ډول ندي کیندل شوی او ډیره برخه یې یا تر ځمکه لاندې پرته ده یا هم د دې سیمې د کانونو مادي ګټه د ځایی زورواکو او ټوپکواکو جیبونو ته لویږي.

د معلوماتو له مخې د وردګو د سیداباد دتنګي د مرمر تیږو کان که په فني توګه وکیندل شي د کال ۵۰۰ ملیونه ډالر عاید به وکړي او افغانستان به په نړۍ کې د مرمر ډبرو د لومړي تولیدونکي هیواد نوم غوره کړي، دا مهال د ایټالیا هېواد د مرمر ډبرو د تولیدونکو هیوادو په سر کې ځای لري چې کلنی عاید یې ۴۵۰ ملیونه امریکایی ډالر ښودل شوی خو د وردګو د تنګي سیمې د مرمر ډبرو کان د ایټالیا هیواد له کان څخه څو ځله ستر ښودل شوی دی او د ډبرو کیفیت یې هم د ایټالیا د ډبرو څخه څو ځله زیات دی، تنګي چې پلازمېنې کابل ته شاوخوا ۵۰ کیلومتره واټن لري د دې کان په استخراج سره شونې ده د تنګي مرمرینې ډبرې نړیوال شهرت ترلاسه کړي چې د هیواد د اقتصاد په پیاوړتیا کې مهم رول لوبولای شي. د وردګو د معدن ریاست د معلوماتو پر اساس د سید اباد ولسوالۍ د تنګي درې د مرمرو کان ۱۲ کیلومتره مربع مساحت لري چې د ۱۵۰ ملیارده ډالرو په ارزښت د مرمرو ډبرې لري چې که سمه پاملرنه ورته وشي د سیمې د هیوادونو ډبرو د وارداتو چې له امله یې هرکال له افغانستان څخه په لسګونه ملیونه افغانۍ بیروني جیبونو ته ځي، په استخراج سره یې د نورو هیوادونو د مرمر تیږو د واردیدلو مخنیوی کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تنګي د مرمر تيږو يو بلاک تر ۵ مترو پورې اوږدوالی لري دا په داسې حال کې ده چې د سيمې د هيوادونو د مرمر تيږو اوږدوالی د دې له نيمايي هم کم دی.
له دې سربيره د وردګو سيمه د ګچو، سلفرو، او سپنې... نور مهم کانونه هم لري چې په لنډه توګه يې د وردګو ولايت د کانونو د رياست د معلوماتو له مخې دلته يادونه کوو:
په وردګو ولايت کې ډول ډول مواد شتون لري چې په کې ۲۱ ډوله کاني ظواهر شته دي، چې ددې ولايت په مختلفو سميو کې په نښه شوي دي او رسمي پايلې يې د لابراتوار د سروې رياست د جيولوجي وزارت له محترم مقام سره ثبت او تشخيص شوي دي.
د وردګو د کانونو د رياست د معلوماتو له مخې په ۱۳۹۳ ه ل کال کې د دې ولايت له کانونو څخه ۲ مېليونه افغانۍ عوايد تر لاسه شوي دي او د ۱۳۹۴ ه ل کال په ۹ مياشتو کې له نا امنيو سره سره شپږنيم مېليونه عوايد درلودل. ددې ولايت د کانونو رييس فضل الباري بلوچ د وينا له مخې که چېرې په دې ولايت نا امنۍ له منځه ولاړې شي د استخراج لپاره يې لازمه ماشينري او اړوند وسايل برابر شي پورتنی عوايد به څو څنده نور هم لوړ شي او په لسګونه زره کسانو ته به د کار زمينه برابره شي.
اوسمهال په دې ولايت کې د لسو ځايونو په شاخوا کې کاني مواد د ګچ ډبرې په دايميرداد او سيداباد ولسواليو او ځينو نورو برخو کې خصوصي سکتورونو ته د را ويستلو لپاره ورکړل شوي دي تر څو چې د کانونو له استخراج څخه مو بشپړه ګټه پورته کړې وي.
د کانونو د راويستلو لپاره پانګونه هم شوې چې ډېرى کانونو ته سرکونه ور جوړشوي، کانونه را اسپړل شوي، پلورل شوي او د کانونو د راويستلو لپاره ماشينري هم نصب شوې ده په دې سره د وردګو لاسته راوړنې هم ډېرې شوې دي په دې سره به ځايي اوسېدونکو ته کار پيدا کيږي او له بل پلوه به د کانونو د قاچاق مخه نيول شوي وي، بله خوا به مو د ګاونډيو هېوادنو د کاني موادو سره رقابت کړی وي، تر اوسه چې دوه ډوله مواد او کانونه په دې ولايت کې راويستل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي شاوخوا ۸۰۰۰ کسان په مستقیم او غیر مستقیم ډول کاري فرصتونو ته لاس رسی لري.

سربېره پردې په وردګو کې ډېر کانونه همدا سې سرپټ پاتي دي او هېڅ ډول کار ترې نه دی اخسیتل شوي او څنګه چې د کانونو د راویستلو په برخه کې لازمه کړنه تر سره شي نه ده تر سره شوې په وردګو کې کاني مواد کولی شو په لاندې ډول په ګوته کړو:

- د سیدآباد په لویه آبدره کې –کرومیت
- د سیدآباد په منګلیو کې –کرومیت
- د سیدآباد په هفت آسیا کې –کرومیت
- د سیدآباد په نوریو کې –کرومیت
- د سیدآباد په تنګي دره چفکام کې –کرومیت
- د سیدآباد په تنګي دره لاچ خیلو کې –کاني بال ظواهر ډبرې
- د سیدآباد په اونخي چنار دره سته خېلو کې - کاني بال ظواهر ډبرې
- د دایمیرداد په فولادي او دالان کې –تراورتین ظواهر ډبرې
- د سیدآباد په کامرانخېلو کې –مرمر ډبرې
- د سیدآباد په وړه آبدره کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په لویه آبدره کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په منګلیو کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په سپین ورسک کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په توپ دښته کې - مرمر ډبرې
- د سیدآباد په کامرانخېلو کې –تالک ظواهر
- د چک په بیکسمند کې –پګماتیت (کوارتسیت) ظواهر
- د سیدآباد په لوړه کې –د سرپنتنیت انتی ګاریت ظواهر
- د دایمیرداد په کوز فولادي کې –کلسي ظواهر
- د دایمیرداد په کوز فولادي کې –ریګي وړې داني حجر ډبرې ظواهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د سیدآباد په لاچ خېلو کې - د شیت کاربنات، پلاجیوکلاز، اکتی نولیتی ظواهر
- د دایمیرداد په جوقولک کې – سر پنتین ظواهر
- د سیدآباد په لوړه کې - سرپنتنیت ظواهر
- د دایمیرداد په کوز فولادي کې – د ګچ ډبرې
- د دایمیرداد په برفولادي کې – د ګچ ډبرې

عکاس: محب الله شریفزی/ د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست آرشیف

څه مو چې پورته ذکر کړې د کانې کرښې نه دي بنايي له دې څخه هم زيات کاني مواد او ډول ډول قيمتي ډبرې، لعل، جواهر، ياقوت، د ډبرو سکاره، مس..... او داسې نور شيان ولري ځکه په ټوله کې افغانستان د کانونو له مخې يو غني هېواد دی له دې ډلې څخه وردګ هم له دې نعمتونو څخه بې برخې نه دی خو دا چې موږ له دغه کانونو څخه څنګه مثبته او قانوني ګټه پورته کړو بيا په موږ او دولت پورې تړاو لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – صنعتي چارې

د وردګ ولایت مهم کورني لاسي صنایع په ټغر، لمڅي، جاکټ، خولې، رېخچینه، شړۍ، دسمال، جرابلې، د ناوې ریمال، ستن دسماغو، ګرېوان، لستونځولو، پایڅو خولو او داسې نورو په اوبدلو کې خلاصه کېږي. همدارنګه په دې وروستیو کې له لویو او وړو مریو څخه په کورونو کې د ښځو او نجونو په وسیله رنګارنګ ځېزونه جوړېږي چې په دې ځېزونو کې ګلدانۍ، د کوچنیانو د ساعت تېرۍ موټر، لوځکې، د قران کریم د کتاب د ایښودلو رېیل او په لسګونو داسې نور ځېزونه شامل دي. د دې تر څنګ په وردګو کې د میده مریو کار په ظریفه توګه صورت مومي او د همدې مریو، ورېښمو، ځونډیو او نفیسو ټوټو په مرسته داسې کالي هم په خورا لوړ کیفیت سره په سیمه کې جوړېږي چې د ښځینه وو لپاره دي او (افغاني کالي) نومېږي. دغه راز کالي د ناوې او خوښیو په ځانګړو محفلونو کې ځوانې ښځې او پېغلې آغوندي او دغه ډول کالي د هېواد د جامو په مارکېټونو کې په لوړه بیه پلورل کېږي. خو په عمومي توګه باید ووېل شي چې د وردګ ولایت کورني صنعت ته په ملي او دولتي کچه هېڅ راز پاملرنه نه ده شوې او نه هم کورني تولیدات په موثره توګه ملي او نړیوالو مارکېټونو ته وړاندې شوي دي. همدارنګه د وردګ په ولایت کې د لاسي صنایعو د ښې ودې لپاره تر دې مهاله کوم ملي پروګرام نه دی تطبیق شوی او نه هم کومه کارخانه، دستګاه، ننداړتون یا فابریکه ورته جوړه شوې. باید ووېل شي چې د وردګو یو شمېر وګړي په ډول ډول کسبونو او مهارتونو لګیا دي خو دا چارې انفرادي بڼه لري او یو شمېر وګړي هڅه کوي له همدې لارې د خپل ژوند لپاره یوه اندازه پیسې په لاس راوړي. د وردګ ولایت صنعتي چارې لا هم کلیوالي بڼه لري او داسې حد ته نه دي رسېدلي چې د خپلو تولیداتو کچه لوړه، ملي او نړیوالو مارکېټونو ته یې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسي صنايع

په وردګو کې لاسي صنعت له پخوا څخه دود دی لکه د ګیلم یا ټغر اوبدل، د پوستین جوړول اوپخول، د غرکو پخول او رنګول،د رنګونو جوړول،لمڅي جوړول، د ښیښو پټول، تارکشي، خامک ، ګیراف،زری کښ، سوری بخیه، پوسته چین، تارشمار، د شکرونو جوړول، په بوجیو د ستنو کار،ریښیه یا پیڅکې جوړول، د جاکټونو اوبدل،رخچینه یا دزرتارو خولۍ جوړول، د اوونو خولۍ جوړول، د ځونډیو جوړول او د مریو نور کارونه، د چرمو ماتول،د تورونو جوړول، ددریاګانو جوړول، ټوکرۍ جوړول، د زنبیل جوړول، د راشپیل جوړول، د کټاوو جوړول، د یوې جوړول، ښاخۍ جوړول، ښاخور، ماله، د ژرندو پلونه، دروازې، کړکۍ، میزونه، او ژغ جوړول. موږ د لا روښانتیا په موخه دلته ښځینه او نارینه لاسي صنایعو په اړه معلومات وړاندې کوو:

لومړی: ښځینه لاسي صنایع

ښځینه لاسي صنایع له دسمال ګنډلو، سنۍ، جاکټ جوړولو، خولۍ وودلو، جرابلو جوړولو، ښځینه جامې جوړولو، جاینماز جوړولو، د تکیو، بالښت پوښونو، پردو او رنګارنګ ټوټو جوړولو، د قلم پوښ، لوجروملې او امیانیو جوړولو، ګرېوان، ټټر، یخن، جوړولو، مرۍ کاري او داسې نورو څخه عبارت دي. همدارنګه د وردګو ښځینه له وړیو څخه لمڅي دجوړوي، له خاورو څخه خاورین لوښي جوړوي، له خوشیو او خاورو څخه کندو او کندوچي جوړوي، د څارویو له پوست څخه د ځانګړي مهارت له مخې غرکې جوړوي، له سرو خاورو څخه د ډوډۍ د پخولو تنور، له خوشیو او خاورې څخه کنګینه، سرپوښ او داسې نور ښیزونه جوړوي او د ټغرو د وودلو لپاره له وړیو څخه سنۍ جوړوي. پر دې سربېره له پختې یا پنبې څخه هم د مختلفو موخو لپاره تار جوړوي. د وردګو ښځینه د ځینو طبیعي او کیمیاوي بوټو په ملتیا وړۍ، پنبه او پخته رنګوي او بیا له همدې رنګ شوو ښیزونو څخه د نورو ښیزونو په جوړولو کې کار اخلي. د وردګو ښځینه د ټوکر، پختې او سپینسیو په مرسته توشکې، بالښتونه، بړستنې، ځلګي او د خپلو کورونو د اړتیا وړ فرشونه جوړوي. د وردګو ښځینه د مریو په مرسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولۍ، لوجروملې، ځونډي، غاړکۍ، لاسبند، سینه بند، وټي، ټیک، لښتۍ، تسبېح، لمنې، لستونخولې، پایڅو خولې او داسې نور ځیزونه جوړوي او خپلې جامې پرې ښکلې کوي. همدارنګه د وردګو ښځینه د مریو، تخرېتیتیو، مرغلرو، بوربورو، زرتارو او داسې نورو په مرسته ډول ډول زینتي ځیزونه جوړوي چې په کورونو کې یې د ښکلا په موخه ږدي او په ودونو کې ترې کار اخلي. په ځینو سیمو کې حتی ټوپکونو او پېش کوزو ته هم د مریو په وسیله پوښونه د ښځینه وو له لوري جوړېږي.•

دویم: نارینه لاسي صنایع

د وردګو د لاسي صنعت په برخه کې نارینه هم لاس لري چې له پوستکي څخه چرمینه، ګونده، رسۍ، پړی، څپلۍ، بوټونه او داسې نور جوړوي. له سنیو څخه ټغر جوړوي، وړیو څخه لمڅي جوړوي، له وژغونو څخه غوندی او کلچ جوړوي. په وردګو کې د لرګي صنعت هم د دود دی او پخوا به له لرګي څخه یو ډول د پښو کولو لپاره یو ډول چپلکي جوړېدلې چې (کڼاوې) یې ورته ویلې او همدارنګه له لرې څخه په وردګو کې پارو، د ببلچې لاستی، د کولنګ لاستی او ډول ډول زینتي توکي جوړېږي. د وردګو خلک په لیک لوست مین خلک دي او لیک په برخه کې هم په دې سیمه کې لاسي صنایع دود دي د ساري په توګه ځینې وګړي د غنمو د فلالې په مرسته لوحې جوړوي او بیا پر هغه باندې په نسخ، نستعلیق، کوفي او داسې نورو خطونو سره د قرآن شریف آیتونه، احادیث، ښکلي شعرونه او داسې نور ځیزونه لیکي. همدارنګه په دې سیمه کې خطاطي، میناتوري او د ښکلو هنرونو پالل له پخوا څخه رواج لري او یو شمېر وګړي پرې بوخت وي. د وردګو په کلیوالي او غرنیو سیم کې د نارینه وو له خوا د تېږې د ویشتلو لپاره غولکه او مچنوغزه جوړېږي.•

• (۲۳) ۵۴ مخ

• (۳) ۴۵مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنه او مالداري

کرنه، بڼوالي او د څارویو ساتنه د وردګو د خلکو یو لرغوني دود دی، د وردګو د سیمې ۷۰ سلنه وګړي په کرنه بوخت دي، د دې سمسورې او شنې درې د ځایی خلکو د کرنې دود ته لانبکلا ورکړې ده. د وردګو خلک د کرنې په دود ډیرښه پوهیږي، د دې سیمې خلک خپلې ځمکې په غوایانو یوې کوي، د وردګو ځمکه د هوا د سړوالي له امله په کال کې یو ځل حاصل کوي.

د وردګو خلکو په دې وروستیو کې د بڼوالۍ چارې ته ډېره پاملرنه کړې ده، د دې سیمې د کرنیزو ځمکو ۷۵ سلنه یې شنو بڼونو پوښلې ده.

د وردګو اقلیم سوړ او په ژمي کې یې هوا ډېره سړه په اوړي کې معتدله وي ځکه نو د دې سیمې منې او زردالو تر ډیرو نورو سیمو غوره والی لري، په ځانګړې توګه د وردګو منو په سیمه ییزه او آن نړیواله کچه شهرت ګټلی دی.

د وردګو غرونه د ونې نلري خو د دې سیمې په منځ کې تېر شوي سیند د مستو اوبو او شنو درښکلا نوره هم زیاته کړې ده. د وردګو په سیمه کې د لویو ویالو او سیند په غاړه دنګ ،چنارونه، خرولې او غیشولې ډېر ښایسته ښکاري.*

د وردګو د سیمې حاصلات:

غنم، جوار، شولې، باقلي، لوبیا ، وربشې، رشقه، کولول، مشنګ، کچالو او شلغمي یې مهم کرنیز حاصلات دي. د وردګو سیمه همداراز د شنو سبو ، سروبانجانو ، توروبانجانو ، ګلپیو ، کدوانو ، خربوزو اوبادرنګو د کښت لپاره هم مناسبه ده، د دې سیمې ډیری خلک د خپلې اړیا وړ ترکاري له خپلو ځمکو څخه پوره کوي.

مهمې میوې

منې، زردالو ، آلوچې، الوپورموسا ، بادام، شفتالو ، سنځلې ، ناک، چارمغز، توت،غونځې، الوبالو ، انګور یې د میوو مهم حاصلات دي خو منې او زردالو د ټولو په سر کې ځای لري.

مالداري:

د دې سیمې خلک په خپلو کورونو کې د ضرورت وړ څاروي هم ساتي، تقریبا هر کور یوه یا دوې غواګانې لري. د دې له امله چې په وردګو کې بڼوالي ډېره وده کړې اوس د دې سیمې خلک د میږو او وزو ساتلو ته ډیر زړه نه ښه کوي ، خو یو شمیر

* (۱۲) ۴۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د ضرورت مطابق په کمه اندازه ميږي او پسونه ساتي. چې د شيدو او غوښو څخه يې ګټه اخلي.
په دغه سيمه کې د اهلي څارويو سربېره ځينې وحشي څاروي لکه: لېوه، ګيدړه، سوی، غرڅه او داسې نور وحشي څاروي پيدا کېږي.

(۳) کلتور او فوکلور

مخکې مو په عامه توګه د کلتور او فوکلور په اړه رڼا واچوله دلته سره له دې چې د وردګو د سيمې په فوکلور بحث کوو په لنډ ډول د فوکلور معنا او تعريف هم راوړو:
د فولکلور اصطلاح له دوو کليمو څخه جوړه شوې ده، فولک (folk) خلک او لور(lore) رواج يا دود ته وايي يعنې د خلکو دود او دستور يا هغه رواجونه چې د خلکو په منځ کې دود وي ځينو عالمانو بيا (لور) د ادبياتو يا زده کړو په مانا راوړې دی، چې له دواړو څخه ولسي پوهه يا د خلکو زده کړه يا ادبيات جوړيږي، ځينې يې د کوچنيو هلکانو او نجونو ادبيات ګڼي، خو که ځير شو د لويانو او کوچنيانو ترمنځ کاريدونکي ټول اصطلاحات، متلونه، انګېرنې، ادبيات او نور دوديز څيزونه چې د خلکو ترمنځ وکارول شی، د همغه اړوند ولسونو دود ، علم او ادب دی چې فولکلور يا د خلکو منل شوی دود يې بولي.
د فولکلور په برخه کې روسي قاموس چې اوژيګوف تاليف کړی دی داسې ليکي: د خلکو کړنې، د خلکو پوهه، د موسيقۍ پوهه، د ژست يا ګډا پوهه، دودونه او عنعنات، سندرې، د وګړو سيمه ايز کړه وړه او نورعبارت له فولکلورڅخه دي.
که د فولکلور په برخه کې پورتنيو تعريفاتو او توضيحاتو ته ځير شو؛ نو ويلی شو چې فولکلور په تاريخي لحاظ د انسان له پيدايښت سره سم منځته راغلی دی او هرې ټولنې د خپل ځانګړي کلتور له مخې چې د دوی د فکر او پوهې محصول دی يوه لاره غوره کړې ده چې د دوی فلکلور يې بولي.
کله چې انسان له طبيعي پېښو او حوادثو سره مخامخ شو؛ نو نوموړو پېښو او حوادثو ته غلی پاتې نه شو، بلکې د خپل فکر سره سم يې د نوموړو پېښو ربښې معلومې کړې، د هر نامعلوم او پټ شي د معلومولو لپاره يې هلې ځلې وکړې او د ځا ن قناعت يې پرې حاصل کړ او د وسايلو او وسايطو د نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلودلو په بنا يې جبراً... په خيال بافيو او موهوماتو د پېښو ربښي معلومې کړې، د هر څه لپاره يې يو دليل وټاکه چې ورو د رواياتو د انسانانو د عقيدو او افکارو په ډول واوښتل او فولکلور يې رامنځته کړ. نو په لنډه توګه ويلی شو چې د ډېرو فولکلوريکو موادو تاريخ تر تاريخ وړاندې ځي. فولکلور چې د هر ملت د کلتور تکاملي ربښه ده د يوې انګليسي کلمې (folklore) څخه جوړه شوې ده.

د فولکلور اصطلاح د لومړي ځل لپاره د يوه انګليسي پوه (W. j. Thoms) تامس لخوا په ۱۸۴۶ميلادي کال کې استعمال شوه نوموړي د فولکلور اصطلاح د هغو دودونو، خرافاتو، متلونو، سندرو، کيسو او نورو عنعناتو لپاره استعمال کړه چې په انګليستان کې د لرغونو وختونو څخه په ميراث پاتې شوې وه.

د وردګو سيمه هم د نړۍ د خلکو په څېر خپل ځانګړی فولکلور لري، چې د دې سيمې په وګړو او د هغوی له علم څخه سرچينه اخلي، د وردګو خلک تر ډېره کليوالي ژوند لري، ځانګړي اصطلاحات، انګېرنې، د درملو په تېره بيا سيمه ييزو بوټو ځانګړي کارونې، ځانګړي خوښې او ځانګړي سيمه ييز خواړه او دودونه لري چې د دوی فلکلور جوړوي، مونږ په دې کتاب کې چې زما د غوښتنې او ځانګړې علاقې له مخې زما د ماسترۍ د تېزس موضوع هم ټاکل شوې ده هڅه کړې ځو د وردګو د سيمې د کلتور مختلف اړخونه را واخلو څو لوستونکي له هر يو سره جلا جلا اشنا شي او په لوستلو سره يې د وردګو د کليمې د فلکلور هغه برخه د راتلونکو نسلونو لپاره ژوندۍ پاتې شي چې د وردګو له جغرافيې بېرون په بهرنيو هېوادونو يا هم د هېواد په مختلفو ښاري سيمو کې ژوند کوي. •

• (۱۵) ۳۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فوکلور غوره برخې

د وردګو د سیمې فوکلور هم د هېواد د نورو سیمو په څېر بېلابېلې برخې لري مونږ دلته د ټاکل شوې موخې سره سم د فوکلور یا فولکلو ر غوره برخې په تفصیل سره راوړو ، چې په لاندې توګه ترې یاد ونه کوو:

د کوژدې دود

په وردګو کې د کوژدې دود هم خپل ځانګړي کوایف لري، د دې سیمې خلک هم د نورو پښتنو په څېر دغه دود په ځانګړو خوښیو او سیمه ییزو دودونو سره لمانځی، خو هغه څه چې د کوژدې پر مهال یا له کوژ دې دمخه د وردګو خلکو ته ډېر مهم دي هغه د کوژده کېدونکې نجلۍ خوښول دي، د وردګو خلک د هغې نجلۍ سره د خپل زلمي کوژده غوره بولي چې د یوې غوره او درنې کورنۍ سره تړاو ولري او په خپله نجلۍ هوښیاره او د کار او سرشتې کولو وړتیا ولري، ښکلا او اخلاق یې دوه نور مهم توکونه دي چې د کوژدې وړاندې پرې د هلک د خپلوانو ترمنځ بحثونه کیږي، خو هغه نجلۍ ته ډېر ارزښت ورکول کیږي چې د ستر او حجاب په ساتلو کې تر نورو نجونو مخکې وي، همدا شان د کوژدې پرمهال او د کوژدې څخه د مخه د نجلۍ د کورنۍ لخوا هم د هلک په اړه پټ پټ بحثونه کیږي او هغه هلک ته لومړیتوب ورکول کیږي چې زده کړې ولري.

سریزه، د پوښ وړل، ستن، ایجاب او قبول، د هلک کور ته د ستنې رسېدل، دسمال یا ناسته، د ناستې ځانګړي مراسم، چغل بازۍ، د زوم ناغه کول، مبایل چغل بازۍ، ټکری اچونه، خونی، پښه خلاصی، د اخترونو پوښ، د خوښۍ مجلسونه او وسلې.

د وردګو په ټولنه کې د کوزدې او شرینې خورۍ نومونه دواړه نوي دي او زمونږ په ټولنه کې دغه مراسم په عامه توګه په دې نومونو نه یادیږي بلکې د ستن راوړلو ، دسمال راوړلو او یا ناستې په نومونو یې یادوي. کله چې د دوو کورنیو تر منځ د خپل ځوان او پیغلې تر منځ د ګډ ژوند د تړون لومړۍ مرحله د دعا او رویبارانو ته د ګل په ورکولو سره سر ته و رسیږي نو دواړې کورنۍ د خپښۍ بلې مهمې مرحلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته چې د کوزدې یا شیریني خورۍ مرحله ده، ځانونه چمتو کوي. د هلک کورنۍ پوښ اخلي او په هغه کې پیغلې ته ځو جوړه جامې، ګاڼه، چادري، د سینګار سامان، پایزار، ټکری، د کوزدې ځانګړې جامې چې غالباً شین رنګ لري، نیکریزې او نور د اړتیا وړ ځیزونه برابروي. همدارنګه پخوا به په لومړي پوښ کې یوازې د ناوې مور او پلار ته جامې اخیستل کېدې خو اوس مهال په دې ډول پوښ کې د ناوې مور، پلار، خویندو، ورونو، کاکاګانو، نیا او نیکه ته هم جامې اخیستل کیږي او د هر یوه نوم په هغه ښیښه یې خلته یا کڅوړه لیکل کیږي چې دغه جامې پکې ځای پر ځای کړې وي. پر دې سربېره ځو منه مېوه او که د شیریني خورۍ مراسم ناسته وي نو تقریباً د یوه بشپړ طوی لپاره خوراکي توکي، اوړه، وریجې، غوښه او نور اړوند ځیزونه برابروي. په همدې توګه د خپلوانو، دوستانو، کلیوالو او آشنایانو هغه شمېر کسان برابروي چې د شیریني خورۍ په مراسمو کې باید ګډون وکړي. د ټنګورو او یا د ښځو سره د تلونکو ښځو نومونه هم په ډاګه کیږي او هغوی د خپلو ځانونو لپاره نوي کالي، ګاڼې، پېغلې ته ډالۍ، په پوښ کې اچونه، دریاګانې، د سندرو تمرین، د اتڼ ځرنګوالی او ټول هغه لازم چمتوالی په نظر کې نیسي چې د ښځو په کور کې ورته اړتیا پېښیږي.

د پېغلې د کورنۍ له خوا بیا د هغه پر مور او مشرانو خویندو او د خپلې کورنۍ پر تجربه دارو ښځو سربېره د کلي د ځو خپلوانو په ګډون هره ورځ په دې موخه کاري او مرستندوی مجلسونه جوړیږي چې په څه ډول ښه ستن یا د سمال ترتیب کړي، د ټنګورو استقبال په څه ډول وکړي، پېغلې ته په دې ورځ کوم ډول کالي باید ور واغوستل شي او کوم مراسم باید ترسره شي، ځرنګه ښځو ته لازمه بوخته برابره شي؟ همدارنګه هڅه کوي چې خپل کور د کوزدې مراسمو ته تیار، ښکلی او پاک کړي په دې مانا چې فرشونه یې پرې وینځي، غولي او دېوالونه یې په سپینه او تازه خاوره و موښي او را سپین یې کړي. د همدې کورنۍ نارینه مشران هم د خپلو یو شمېر خپلوانو او تجربه دارو اشخاصو په مرسته په دې چارو بوخت شي چې ځرنګه د مېلمنو ښه خدمت او مېلمه پالنې ته ځانونه چمتو کړي، جومات یا حجره په څه ډول فرش کړي، توشکې پکې هوارې او تکیې پکې کښېږدي، د ښې لپاره تېره کښېنوي، لازمه سودا واخلي، ضروري خواړه او مېوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسي نور ځيزونه کورته راوړي. همدارنګه د ملا صاحب، نږدې خپلوانو او مشرانو لپاره د جامو، چپنو، لونګيو او پټوګانو برابرول هم په پام کې نيسي.
د وردګو د سيمې مشهور ليکوال او شاعر ګل اغا احمدي وردګ دغې مسالې ته ډېرپام کړی دی او د (خپلې) په نوم کتاب کې يې د وردګو د کوژدې او واده دود په ساده اوروانو دوديزو اصطلاحګانو تشريح کړی دی چې دلته به ترې يادونه وکړو:
((کله چې هلک او نجلۍ د ځوانۍ داسې مرحلې ته ورسيږي چې بايد نوې کورنۍ تشکيل کړي نو د لازمو امکاناتو، کور، ولور او د لګښتونو په پام کې نيولو سره د دوی مور، پلار، مشران، وروڼه، خويندې او يا د کورنۍ سرپرست د دوی د کوزدې په هکله فکر کوي.)) او د کوژدې لپاره چمتو والی نيسي.
په وردګو کې د کوژدې لپاره لومړی غږ د هلک د کورنۍ له خوا پورته کيږي او زموږ په ټولنه کې هېڅکله د نجلۍ پلارګنۍ چاته نه وايي چې ګواکي د هغوی لور ځوانه شوې او د کوزدې او واده کولو مرحلې ته نږدې شوې ده او پلانکي هلک ته يې ورکوي يا له پلانۍ کورنۍ سره دوستي کوي. همدارنګه د وردګو په ټولنه کې د مروج عرف له مخې دا خبره ډېر ستر عيب ګڼل کيږي چې که يو څوک ووايي چې زما لور پېغله شوې او پلانکي ځوان ته يې په نکاح ورکوم. بلکي کله يې چې خور يا لور د کوزدې مرحلې ته ورسيږي نو غوږ يې نيولی وي چې څوک به ورسره د خپلې ځوانې پېغلې په هکله د دوستۍ د تړون وړانديز کوي او دوی به له ژور غور او دقت څخه وروسته د هو يا نه ځواب ورته وايي ځکه چې د وردګو خلک د خپلو مذهبي او ديني لارښوونو له مخې دا نه خوښوي چې يوه نجلۍ د د پلار په کور کې تر وروستي عمره پاتې شي او يا هم د ژوند ډېره برخه د خپل پلار په کور کې تېره کړي ولې که کومه نجلۍ په خپله خوښه وغواړی چې د ژوند ترپايه واده نکوي د پلار لخوا کوم ممانعت نشته.
له بلې خوا زموږ په ټولنه کې ځوان هلک په پټه يا ښکاره توګه خپلې مور، خويندو، همزولو او ملګرو ته دا خبره ښرګندولی شي چې ګواکي ولې واده نه ورته کوي؟ يا خو دا چې په کور کې ناغيږي را واخلي او ځينې داسې اعمال ترې صادريږي چې د نورو ورته پام شي او د واده لپاره د ځوان غوښتنه منعکس کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو پېغله نجلۍ هېڅکله دا حق ځانته نه ورکوي چې د دې خبرې اظهار وکړي چې ګواکې ولې يې د خپل قسمت کور ته نه واده کوي. له همدې کبله د ځينو کورنيو پېغلې له پېغلتوب وروسته د ډېر وخت لپاره د خپلو پلرونو په کورونو کې پاتې کيږي. حتی خبره تر دې حده را رسيږي چې له کوم شرعي عيب، ځانګړې ناروغۍ او يا ستونزې پرته ځينې پلرونه خپله يوه لور د زوی په نامه او ځينې ورونه خپله يوه خور د ورور په نامه په خپل کور کښېنوي چې بکره ورته وايي او نوموړې ښځه هم د افغاني غيرت او شرم له مخې د خپل سر و ښتان د پلار او يا ورور په کور په داسې حال کې سپينوي چې د کورنۍ ټولو غړو ته محتاجه وي، هېڅوک ورته په ښه سترګه نه ګوري او بالاخره د زړه ګنې هيلې قبر ته ور سره وړي.
په وردګو کې د کوژدې لپاره د تصميم نيولو پروسه مختلفې مرحلې لري چې خو مخکې له هر څه د دې خبرې واضح کول ضروري دي چې زموږ په ټولنه کې د ځوانانو ورونو او ځوانانو خويندو تر منځ د واده په هکله نوبت مراعات کيږي په دې مانا چې هڅه کيږي څو لومړی مشرانو ځوانانو او پېغلو ته ودونه وشي او بيا په ترتيب سره هغوی ته چې په دوی پسې وي، خو ډېره لږ داسې پېښه شوې چې له مشر ورور څخه دې کشر ورور او يا له مشرې خور څخه دې کشرې خور ته د مخه واده وشي.*

د نجلۍ کتنه

د پېغلې کتنه په وردګو کې د کوژدې لپاره لومړی او ضروري ګام ګڼل کيږي په دې مانا چې هغې کورنۍ ته د بې واده ځوانانو د کورنيو د ښځو ورتګ پيل کيږي چې پېغله لور يا پېغله خور لري او ممکن په خپلوانو او يا کليوالو کې داسې پېښ شي چې يو ځوان د خپل ژوند د ملګري په توګه يوه خوښه کړې پېغله په داسې حالت کې له لرې يا نږدې واټن څخه وويني چې نوموړې پېغله د همدې کليوال نارينه ځوان په نيت پوهه نه وي. همدارنګه که د هلک لپاره د خوښې کړې پېغلې مخامخ ليدل ممکن نه وي نو نوموړی هڅه کوي چې د خپلو خويندو، مور او يا نورو ښځينه خپلوانو له لارې د خوښې کړې پېغلې د ښکلا، اخلاقو، دينداری،

* (۲) ۱۴- ۱۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسب، هنر او کاري وړتیاوو په هکله معلومات لاسته راوړي او په عمومي ډول د ځواني پېغلې په هکله دغه ډول معلومات د ځوان زلمي کورنۍ ته د هغو ښځو په وسیله په لاس ورځي چې د پېغلې د کتلو دنده یې په غاړه وي. •

د پېغلې کورنۍ ته د ښځو ورتګ دوه ډوله وي

لومړی دا چې که چېرې کتونکې ښځې په دې ډاډه وي چې ځوانه پېغله نه ترې پټېږي او کورنۍ یې هم د دوی د نیت د پوهېدلو په صورت کې په دې هکله کومه ستونزه نه پېښوي نو د ځوان هلک د کورنۍ له لوري کتونکې ښځې په ښکاره توګه ورځي د نجلۍ له مور سره موضوع شریکوي او پېغله په داسې حالت کې له دوی سره ګوري چې ښکلې جامې یې آغوستې وي او پر ځان یې د ښایست او سینګار تازه ګوتې وهلې وي. په دې حالت کې کتونکې ښځې د پیغلې ښکلا، د پوستکي رنګ، ونې، سترګو، د سر وېښتانو، د بدن چاغوالي یا ډنګروالي، حرکاتو، خبرو او ټولو هغو چارو ته متوجه کېږي چې له لیدونکې پیغلې څخه یې د لیدلو تمه وي.

دویم دا چې که چېرې کتونکې ښځې په دې خبره ډاډه نه وي چې دوی به په مخامخ توګه په خپله موخه کې بریالۍ نه شي نو د پېغلې کورنۍ ته ناڅاپي او یا په داسې یوه پلمه ورځي چې په ښکاره توګه د پېغلې له لیدلو سره کوم تړاو نه لري. نو کله چې د کور د ننه ورشي په نښه کړې پېغله د هغو اوصافو له مخې ګوري چې مخکې یې یادونه و شوه. خو باید وویل شي چې د ځینو کورنیو ښځینه غړې د ناخوښۍ په صورت کې د کتونکو ښځو لپاره ستونزې هم پېښولی شي او خپله پېغله ترې پټوي، یا دا چې د ناخوښۍ په صورت کې شاید په خپله پېغله و نه غواړي چې هغوی ته ځان ور و ښیي نو له همدې کبله داسې هم پېښېږي چې کله کله ممکن کتونکې ښځینه پلاوی د پېغلې کور ته په بیا بیا ورتګ سره بیا هم په خپله موخه کې بریالۍ نه شي او د خپل ځوان لپاره په نورو کورنیو کې پېغله و ګوري.

ګل اغا احمدي وایي:

• (۲) ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خېښۍ د وړاندیز په صورت کې د ځوان خوښول زموږ په ټولنه کې پخوا په ډېره پیمانه رواج نه وو خو اوس مهال هڅه کېږي چې د دوو کورنیو د خېښۍ په موضوع کې له هر ډول پرمختګ څخه د مخه د هغه ځوان په هکله هم لازم معلومات لاسته راوړل شي چې د پېغلې کورنۍ ته یې د خپلوۍ وړاندیز کړی دی چې په خپل ځای کې به بحث پرې و شي.

د وردګو د ترلې ټولنې د رواجونو، عنعناتو او سننو له مخې شاید ډېرې کمې پیغلې د دې چانس و لري د خپل ژوند ملګری له کوزدې څخه د مخه خوښ او خپله کورنۍ له خپل هوډ څخه خبره کړي بلکي دا خبره زموږ په ټولنه کې ډېر ستر عیب ګڼل کیږي.

د پېغلې خوښول

د پېغلې تر کتلو وروسته د هلک د کورنۍ مشران د خپل ځوان زوی سره خبره شریکوي چې ګواکي د دوی د ښځینه پلاوي له خوا پلانکۍ پېغله لور یا خور په دې موخه خوښه شوې ده چې نوموړي ته یې د ګډ ژوند د ملګرې په توګه انتخاب او د هغې د کوزده کولو هڅه وکړي. کله چې هلک له دې کار سره موافقه وکړي نو په هغو لارو چارو غور کیږي چې په څه ډول د نجلۍ یا پیغلې کورنۍ ته خبر ورکړي چې دوی یې د خپل ځوان زوی لپاره د هغوی پېغله خور یا لور خوښه کړې ده. کله کله داسې هم کیږي چې د پېغلې په هکله د کورنۍ د خوښې په صورت کې هلک ته هېڅ راز خبر نه ورکول کیږي یا دا چې هلک مسافر او په مزدورۍ پسې ورک وي خو کورنۍ یې نوموړي ته پېغله خوښه کړې وي او ده ته یې د کوزده کولو تکل کوي. همدارنګه د نجلۍ کورنۍ چې کله د هلک د کورنۍ له لوري د دوستۍ په نیت پوه شي نو هڅه کوي چې د پېغلې کورنۍ هغه هلک و ګوري چې د دوی راتلونکی زوم جوړیږي او معلومه کړي چې څنګه سړی دی، سیرت او صورت یې څنګه دی، کوم عیب خو به نه لري، ځواني او ښایست یې څنګه دی، ایا زده کړې لري او که نه، او که زده کړې لري نو درجه بې څومره ده، څه دنده لري، اقتصادي وضعیت یې څنګه دی، اخلاق یې څه ډول دي، د دینداری کچه یې څنګه ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګري يې څوک دي، ايا په چلم، سګرېټ، نسوارو، هېروينو، ترياکو او يا نورو نشه يي توکو خو به روږدی نه وي، په کور کې يې د خپلو والدينو، ورونو او خويندو سره وضعيت څه ډول دی او داسې نور؟ خو په پخوانيو دودونو کې د نجلۍ د کورنۍ له لوري د هلک ليدلو ته دومره اهميت نه ورکول کېده بلکې د هغه باور په بنسټ به يې د هلک د صورت او سيرت په هکله ډاډ حاصلاوه چې د رويبارانو او د پېغلې د خپلوانو ښځو له خوا به د نجلۍ د کورنۍ غړو ته ورکړ شو. کله کله به د غه معلومات ناسم ثابت کېده چې د دواړو کورنيو تر منځ به يې بيا وروسته ستونزې هم رامنځته کولې او که به تر خېښۍ وروسته د هلک د صورت او سيرت په هکله د نجلۍ د کورنۍ غړو هر څومره ملاحظات درلودل ګټه به يې نه کوله ځکه چې کار به تر کار تېر وو.•

(۲) ۶- ۷ مخونه•

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکه لېږل یا رو یباري

په وردګو کې رو یباري هغه ورتګ ته ویل کېږي چې د خپلې کورنۍ یوه ځوان ته د بلې کورنۍ د پېغلې د کوزده کولو یا په بله مانا د دواړو کورونیو تر منځ د خپښۍ او دوستۍ د رامنځته کولو په هدف تر سره کېږي او هغه کسان چې په دې پلاوي کې شامل وي مفرد ته یې رو یبار او جمعې ته رو یباران ویل کېږي. په لومړي رو یبارۍ کې کېدای شي یو شخص یا له یوه څخه ډېر کسان شامل وي خو غالباً دغه پلاوی د هلک د کورنۍ له درېیو ډېرو نږدې کسانو څخه نه زیاتېږي ځکه چې که چېرې د نجلۍ کورنۍ د همدې خپښۍ او دوستۍ د وړاندیز په هکله موافقه ورسره و نه کړي چې عام ولس پرې خبر نه شي، د زلمي شخصیت او یا کورنۍ ته کومه عیب جنه خبره متوجه نه شي یا دا چې څوک د نجلۍ د پلار ذهنیت ته د دې دوستۍ په هکله ناسم معلومات ور نه کړي او پښېمانۍ ته یې و نه هڅوي.

د رو یبارۍ په موخه چې لومړی ځل پلاوی د پېغلې کره ورځي نو کېدای شي د کور غړي یې په لومړي سر کې په موخه پوه نه شي او د عادي مېلمنو په څېر چلند ورسره وکړي خو رو یباران په داسې موقع د پېغلې د کور مشرانو ته د خپښۍ او دوستۍ یا دونه کوي چې په مجلس کې پردي کسان موجود نه وي. که غرمې د ډوډۍ پر مهال ورسره مېلمانه شي نو د غرمې له ډوډۍ تر صرف کولو وروسته د چای خوړلو پر مهال د خپښۍ یادونه ورته کوي او که د ماښام له لوري ورسره مېلمانه شي نو د بېګاه د ډوډۍ وروسته د چای څښلو پر مهال په داسې توګه د دواړو کورنیو تر منځ د خپښۍ یادونه کېږي چې لومړی د راغلي پلاوي په ترکیب کې د یوه هوښیار، په خبره پوه او تجربه کار شخص په وسیله په غیر مستقیمه توګه د مجلس مرکزي ټکی د انسانانو تر منځ د خپښیو او دوستیو اهمیت ته ځانګړی شي. ممکن د هغې په شرعي اړخ خبرې وکړي، په ټولنه کې د ځوان هلک او ځوانې پېغلې پر دریځ خبره منځته را واچوي او بیا د دوی په هغه حق خبرې وکړي چې شرعي نکاح، د دوو کورنیو د خپښۍ پر اهمیت، د نارینه او ښځینه تر منځ د ګډ ژوند پیل، د نېکو اولادونو روزنه، د بوې بختورې کورنۍ او ښې ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړښت یې مهم اړخونه تشکیلوي. همدارنګه په دې ډول مجلسونو کې یو لړ هغو بریالیو او مثالي خپلویو ته هم لنډه اشاره کیږي چې د تاریخ په اوږدو کې د دوی د خپلوانو، دوستانو یا کلیوالو تر منځ شوې او ښې پایلې یې درلودلې وې او ممکن دغه مشهوره خبره هم وکړي چې (ښه خپښي باغ ده او بده خپښي د زړه داغ).
کله چې دغه راز خبرې د مجلس مرکزي ټکی و ګرځي نو د هغه اصلي مطلب سرلیک را برسېره کیږي چې دغه پلاوی یې نو موړي کورته د مېلمنو او رویبارانو په توګه راوستلي وي. دا خبرې په دې ډول پیل کیږي چې شکر زموږ پلانکی ځوان شوی، ښه سړی دی، د ښه خوی، ښې پوهې، ګټور کسب او غوره تجربې خاوند دی او موږ غواړو چې تاسو زموږ پلانکی زوی یا ورور د خپل زوی یا غلام په حیث ومنی او ستاسو پلانکۍ چې اوس نام خدای پېغله شوې او هغه وخت یې را رسېدلی دی چې پرده یې پر ځای شي او د خپل ژوند لپاره ښه ملګری و مومي نو د دې لپاره چې خور یا لور اخر د بل کور ده او د خپل قلم او قسمت له مخې بل کورته ودېږي نو ښه خبره دا ده چې تاسو له موږ سره خپښي وکړئ.
کله چې د راغلیو مېلمنو یا رویبارانو له خوا د اصلي موخې مطلب ښکاره شي نو د نجلۍ پلار د ډول ډول فکرونو او سوچونو نړۍ ورسره په مخه او په غوږونو کې یې ډول ډول غږونه انګازې خپرې کړي. ځینې هغه کسان چې د مخکینې تفاهم له مخې چې غالباً د ښځو په وسیله رامنځته شوی وي او د خپلې کورنۍ له غړو سره یې خوښه کړې وي په همدې مجلس کې رویبارانو ته د ټاکلي وخت وعده ورکوي چې ګواکې د دعا لپاره په پلانکۍ نېټه راشئ. خو هغه کورنۍ چې د لومړي ځل لپاره د داسې یوه وړاندیز سره مخ کیږي چې مخکې ترې ناخبره وي، نو رویبارانو ته که د دې غوښتنې پایله منفي یا مثبت وي، مستقیم ځواب نه ورکوي بلکې ورته وایي چې دا ښه کار دی، ستاسو څخه ډېره مننه چې له موږ سره مو دوستۍ یا خپښۍ ته زړه ښه کړی دی، که قسمت وو نو دا ښه خبره ده ځکه چې متل دی وایي: (سل یې غواړي، یو یې وړي) موږ به خپله خوښه وکړو او احوال به در کړو. که له خوښې وروسته د پېغلې د کورنۍ د مشر ځواب د رویبارانو د وړاندیز په هکله منفي وي نو خبره د یوې یا دوو ورځو په تیرېدو سره په یوه لنډ ځواب مقابل طرف ته روښانه کوي چې د دې کار هېڅ راز امکانات نشته او تاسو په دې موخه زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور ته د بل ځل راتګ تکلیف مه باسی او که ځواب مثبت وي نو هغوی ته د دعا لپاره د ټاکلې نېټې وعده ورکوي.
په وردګو کې چې کله د پېغلې د کورنۍ مشران د خېښۍ په موخه د ځوان د کورنۍ له وړاندیز سره مخ شي نو هڅه کوي چې په دې هکله ژور فکر، هراړخیزه مشوره او له ټولو اړوندو نارینه او ښځینه کسانو سره خوښه وکړي. د دې ډول مشورو ځواب که مثبت وي نو د نجلۍ د مور، مشرې خور، انا، کاکاناوې، مامۍ او یا بلې کومې مشرې ښځې په وسیله له پېغلې سره هم خوښه کیږي خو زموږ په ټولنه کې په دې هکله د پېغلې ځواب مستقیم نه وي چې د خوښې په صورت کې په زړورتوب او ښکاره توګه (هو) یا (نه) ووایي بلکې د نومورې موسکا، چوپوالی، له صحنې څخه منډه ځان پناه کول، لنډکی ژړا او یا دا خبره (هر څه چې کوی) د هغې مثبت ځواب ګڼل کیږي. خو دا یو حقیقت دی چې زیاتره وخت که د نجلۍ کورنۍ د هلک د کورنۍ له لوري د وړاندیز شوې خېښۍ په هکله مثبت فکر و لري او پېغله د خپل ربښتني منفي ځواب د ښکارولو په هکله هر څومره ژړا، شور، فریاد، بدې ورځې او غالمغال وکړي نو د نومورې د کورنۍ غړي د خپلې پېغلې خوښې ته کوم اهمیت نه ورکوي بلکې د هغې خوښه مثبته ارزوي. له همدې کبله د ناخوښۍ په صورت کې کله کله ځینې پېغلې خپل غبرګون ډېر تونند څرګندوي او د ځان وژنې تر هڅې پورې رسیږي.•

د ستنې راوړل یا ننبه

هغه ګل یا ځونډۍ چې د خېښۍ د نښې په توګه یې په لومړي سر کې د پېغلې کورنۍ د هلک د کورنۍ څخه راغلیو رویبارانو ته ورکوي، ورته مالګه یا ننبه هم ویل کیږي خو دا چې ولې دغې نښې ته مالګه ویل کیږي لاسته راغلي معلومات ښیي چې مالګې ته زموږ د وګړو تر منځ د یوه تبرک په سترګه کتل کیږي او پخوا به د خېښۍ د لومړي مجلس په لړ کې د دعا پر مهال د دواړو کورنیو د مشرانو تر منځ له ګل یا ځونډۍ سره یو ځای یوه اندازه مالګه هم ایښودل کېده، یا به ځونډۍ

• (۲) ۷- ۸- ۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګنډل کېده او بیا به د دوستۍ د نښې په توګه رویبارانو ته ورکول کېده. بل دا چې مالګه د خوردې په نامه په ځینو زیارتونو کې اېښودل شوې وي او د منجورو په لاربښوونه یې زیارت کوونکي د تبرک په نامه څکي او خپلو ناروغانو ته یې د شفا په موخه له زیارتونو څخه کورونو ته وړي. همدارنګه مالګه په هغه لفظ کې هم استعمالیږي چې یو شخص د افغانانو یوه کور ته ولاړ شي، هلته ډوډۍ وخوري، چای او یا اوبه وچښي نو وايي آو نمک یې راسره شریک کړ نو د ژوند تر پایه د همدې آونمک د شریکېدو ځانګړی احترام کوي، د همدې کورنۍ ګټې په پام کې نیسي او هغه ته د خپل ژوند تر پایه د څه ضرر رسولو څخه ډډه کوي.

کله چې د دوو کورنیو تر منځ د نوې خپښۍ لومړی نښه د نجلۍ له کوره د هلک کورته یوړل شي نو که په نږدې ورځو کې د دې کلي څخه څوک مړه شوي نه وي، خپل کلي ته له رسېدو سره سم د رویبارانو له خوا د ټوپک څو ډزې کېږي، د کلي ټول هستوګن خبرېږي، د همدې کورنۍ د خپلو ټولو دوستانو او خپلوانو سره یو ځای د نوې خپښۍ زیری د خوښۍ په ولولو کې بدرګه کوي.

په وردګو کې به چې کله د مخکینۍ پرېکړې له مخې د شیرنیي خورۍ د محفل پر مهال د پېغلې د کورنۍ له خوا د ستنې د ورکولو پریکړه شوې وه نو ستن به ورکول کېده. ستن له داسې یوه مثلث ډوله تشکیل څخه عبارت ده چې په منځ کې یې یوه برابره هېنداره په مریو پوښل شوې وي او شاوخوا یې په ډول ډول ځوندیو پوښل شوې وي. د ستنې ځوندې له وړو او غټو مریو، ګلباتونو، وربښمو، سونډو، زرتارو، بوربوو، بدامچو، سیتارو، خالونو، تخرېتیو، لونګو او داسې نورو شیزونو څخه جوړیږي او د مثلث په سر کې بیا یوه داسې غورغۍ ورته جوړیږي چې د کلپې ستنې په مرسته د یوه شخص په اوږه کې بنده شي. ځینې خلک د ستنې په مثلث کې د لویې هنداري په شاوخوا کې څو وړې هنداري هم د مریو په مرسته پوښي او په شاوخوا یې ډول ډول ګلان کوي او ددې ډول کوچنیو هندارو لړ برخه د ستنې په منځ کې د لیدلو وړ وي. دغه ډول ستنې د ښځو په وسیله جوړیږي او زموږ د ټولنې د ښځینه طبقې د لاسي صنایعو زېږنده دي. په ستن کې همدارنګه د غنمو وږی، د مالګې یوه کوچنۍ ټوټه او د مېږې یوه بچه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې باور ګنډل کیږي چې ناوې د خپل خاوند په کور کې روزي منه او د ښو ځارویو خاونده شي.
په ستن کې د ورایځې د شاملو کسانو شمېر د ناستې په تناسب زیات نه وي، لګښتونه یې عادي او د نجلۍ د پلار په غاړه وي. همدارنګه په ستن کې د دواړو لوریو څخه ډېر کسان نه راغوښتل کیږي او په ستن کې هلک یا زوم اجازه نه لري چې له ورا سره د خپلو خسرخېلو کره ولاړ شي او یا د چغل بازۍ زمینه لاسته راوړي.
کله چې د ستنې د راوړلو ورا د نجلۍ کلي ته ورسیږي نو ښځې دریاوې وهي، سندرې بولې، اتڼ کوي او له رسېدو وروسته یوښ ښکاروي او نجلۍ ویني. نارینه بیا د ټوپک ځو هوایي ډزې کوي، هغه جومات یا ستر مېلمستون ته ځي چې مخکې له مخکې په ښکلیو فرشونو، ټغرو، لمڅیو، توشکو، بالښتونو او تکیو فرش شوی وي. همدارنګه د نجلۍ د کلي ټول مشران او خپښان یې مخې ته را وزي او د ورا له ټولو لویانو نارینه وو سره په غېږ ستړي مه شي یا روغبړ کوي او بیا یې جومات یا هغه لوی مېلمستون ته بیایي چې مخکې له مخکې ورته فرش شوی وي. اوس مهال جومات یا لوی مېلمستون د ټغرو او لمڅیو په ځای په ډول ډول خارجي موکیټ او غالیو فرش کیږي، لومړی ورا ته له شیدو، کوچو، پېروي، مربا، غونډاریو، نینو او داسې نورو ځیزونو سره یو ځای چای او بیا وروسته د غرمې ډوډۍ ورکوي چې د پلو، ښوروا او قورمې تر څنګ مېوه، مستې، سلاته او داسې نور ځیزونه په ترکیب کې شامل وي.•

• (۲) ۱۶- ۱۷ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ستن (ستنې) د ورکړې دود

هغه دود چې په ستن ورکول کې تر سره کیږي په لاندې ډول دی:
کله چې د هلک کورنۍ د نجلۍ په کور کې ډوډۍ خوري تر هغه وروسته ستن چې په یوه پتنوس کې چې یو شین ټوکر ورباندې اچول شوی وي د نجلۍ د کور د غړي له خوا د یو چا په شا باندې ټومبل کیږي له دې سره د مېوې یو پنډوکی هم ورکول کیږي چې د خولې خوږلوو لپاره وي، مېلمانه او نور خلک د هلک پلار ته مبارکي ورکوي او د نجلۍ له کور څخه وځي.
په وردګو کې ټیټ ولور له درې لکو څخه بیا تر شپږو لکو ځینې وخت تر اوو یا اته لکو افغانیو پورې ټاکل کیږي په ولور سربېره ټکري، نکریزي، غوښه، اوړه، وریجې او نور شیان ټاکل کیږي.
راګرځو خپلې پاتې موضوع ته: د نجلۍ د کوره له راوتو او د هلک کور ته په رسېدو د خوښي د اعلان لپاره ډزې کوي، له دې ډزو سره د کلي خلک خبریږي او د هلک کور ته د مبارکۍ په لپاره راځي د هلک په کور کې څو ورځې خوشالۍ، نڅاوې او سندرې وي.

د ستنې ښکلا او جوړښت

رنګارنګ مرۍ، شیرینۍ، لونګ، رنه مالګه په ورېښمو پوښ شوې آینې، واړه ځونډې، سیکې د غنمو دانې، د وزو او مېږو پچې د دود په شکل په کې نغاړې.
د شیرنۍ ټومبل په ستن کې دا مانا لري چې د هلک او نجلۍ زړونه یو له بل سره خواږه شي، لونګ ځکه ږدي په کې چې د دوی په کور کې پاکي او ښه بوی پیدا کوي. د آینې مفهوم دا دی چې سپېڅلتوب او رڼا یې په کور کې پیدا شي، د غنمو له دانې څخه یې موخه دا ده چې د هلک کور د غلو او دانو څخه ډک شي، د پچو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه يې دا ده چې د هلک کورنۍ د ښې رمې لرونکې شي، مالګه هم په ژوند کې د خوند د پیدا کولو او مالګې ته د درناوي په وجه ټومبي.•

د هلک کور ته د ستنې رسېدل

کله چې د ستنې ورا خپل کلي ته ورسيږي نو هغه شخص چې غالباً هلک یا نوی ځوان وي چې ستن يې په سر يا اوږه کې ټينګه کړې وي د ځانګړي وياړ احساس کوي او د ورا په مخکې روان وي او په ورا کې د ټولو شاملو کسانو تر ځانګړې پاملرنې لاندې په ناز قدمونه اخلي. په ورايځه کې ټوپک ويشتونکي ځو ډزې کوي، هغه ښځې چې له پوښ سره تللې وي د خپلو سندرو او درياوو وهلو ته نهايي زور ورکوي او د هغې خوا څخه د هلک د کور او کلي ښځې چې د ستنې راوړلو ته انتظار باسي دغه بهير په سندرو سره پالي، درياوې وهي او په ځينو ځايونو کې خو نارينه ځانته او ښځينه ځانته اتڼونه جوړوي، هوايي ډزې کوي، خپل ټوپکونو او چادرونه هم د خوښۍ په موخه په لاسونو کې نيسي او ورسره نڅيږي. هغه ښځې چې د ستنې او ورا انتظار کوي په سندرو او درياوو سره سره د ورا لور ته د ښکمرغۍ په موخه اوبه او مېوه ور شيندي او هغه ځوان يا هلک په ډير ناز او خوښۍ سره د کور انګړ ته بيايي چې ستن يې په سر کې ټينګه وي او کومه مشره او مخوره ښځه يې له سر څخه را خلاصه او هلک يا نوی ځوان د جار او قربان په کليماتو او ښکلولو سره نازوي، ستن يې له اوږې يا سر څخه را خلاصه او د اتڼونو، درياوو او سندرو په بدرګه يې د خپل کور هغې خونې ته وړي چې مخکې له مخکې ورته ټاکل شوې وي. په ځينو کليو کې هغه هلک يا نوی ځوان چې ستن يې په اوږه ټينګه وي تر هغه پورې د ستن له خلاصولو څخه ډه ډه کوي ځو چې د کور د ښځينه مشرانو څخه يې نغدي ډالۍ تر لاسه کړې نه وي. د دې لپاره چې په ستن باندې په دې وروستيو کلونو کې د نغدو پيسو ټينګول زموږ په ټولنه کې رواج شوي دي نو له ستنې څخه لاندې يو ښکلی او لوی دسمال په دېوال ځړول کيږي او د ستنې د راوړلو سره سم هغه دوستان او خپلوان نغدي روپۍ پرې

• (۴) ۱۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټینګوي چې له ستنې څخه لیدنه کوي او په دې سره د خپلې خپلوۍ او خوښۍ ولولې د پېښې له خاوندانو سره شریکوي.
په وردګو کې کله چې په کوم کلي کې مړی وشي نو له یوې میاشتې څخه نیولې تر دریو میاشتو پورې د مړي له کورنۍ سره د غمرازۍ، همدردۍ، غمشریکۍ او مړي ته د احترام په موخه په کلي کې هستوګن وګړي یا کلیوال خپله خوښي په داسې توګه نه ښکاره کوي چې غم ځپلې کورنۍ او یا نور کلیوال یې د ساز یا سندرو غږ واوري او یا د خوښۍ ډزې وکړي. حتی په همدې وخت کې خبره تر دې حده رسیږي چې که کومه کورنۍ و غواړي د خپلو عزیزانو په واده هرو مرو سیل جوړ کړي نو له غمجنې کورنۍ څخه رسماً اجازه غواړي او بیا خپله خوښي کوي خو بیا هم نور کلیوال د غه عمل ته په ښه سترګه نه ګوري. له همدې کبله د نوې خښۍ په مناسبت د وردګو په کلیوالي سیمو کې هغه وخت ډزې کیږي چې په کلي او ګاونډ کې په نږدې وختونو کې مړی نه وي شوی او دغه ډول ډزو ته ښادنامې هم ویل کیږي او د جهاد پر مهال خو داسې رواج هم په کلیو کې دود شو چې د همدې کورنۍ د کلا په مخکې به یې ګڼو خپلوانو او دوستانو هم د خوښۍ ډزې او ضربې کولې او که به یې دوست جهادي کوماندان وو نو بیا خو د یوې پوره جګړې کارتوس په هوايي ډزو کې مصرف کېدل.
مبارکي په وردګو کې هغې مرحلې ته وایي کله چې د هلک د کورنۍ خپلوان، دوستان او کلیوال په نوې دوستۍ خبر شي نو د نارینه او ښځینه وو ډلې همدغې کورنۍ ته د مبارکۍ په موخه را ماتې شي، په کلي، جومات، حجرو، سپاچو او پېټاوونو کې د مجلسونو او بانډارونو پر مهال هم د دې کورنۍ غړو ته د خپلو کلیوالو له خوا مبارکي ویل کیږي. همدارنګه ټول کلیوال او په ځانګړې توګه ښځینه طبقه خو دغه دوستي د ټول کلي دوستي ګڼي او د نوموړې کورنۍ له غړو سره په هغو خوښیو، سندرو، اتڼونو، نڅاوو، دریاوو او خوشحالیو کې هراړخیز ګډون کوي چې د څو ورځو لپاره د همدې کورنۍ په چاپېریال کې ادامه پیدا کوي.
خو د نجلۍ پلار یا کورنۍ ته په پخوا وختونو کې د هېچا له لوري هېڅ ډول تبریکي نه ورکول کېده خو اوس مهال چې د خلکو د ځیر ساحه د ورځې په تېرېدو سره د پراخېدو په حال کې ده نو رواجونه هم ورسره بدلون مومي خو لا هم دغه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلون عام شوی نه دی بلکې په سیمه داسې فضا حاکمه ده چې د همدې کورنۍ له ډېرو نږدې او محدودو کسانو پرته څوک د نوې خېښۍ په هکله مبارکي نه ورته وايي بلکې د خېښۍ په لومړيو ورځو کې د همدې کورنۍ غړي له خپلو کليوالو او دوستانو څخه د يو ډول شرم احساس کوي او د نوې دوستۍ په هکله هېڅ ډول خبرې خوند نه ورکوي. همدارنګه د خپلې خور يا لور د برخليک، د نوو خېښانو سره د دوستۍ د پاللو او د زوم د شخصيت په هکله په فکرونو کې ډوب وي.

د نوې خېښۍ له اعلان سره سم د پېغلو په ټولګي کې په ورکړې پېغله او د ځوانانو په ټولګي کې په هلک هم ډول ډول ټوکې کيږي او دوی دواړه په خپلو خپلو کورنيو کې د مشرانو، همزولو او ملګرو دغه راز ټوکې په سړه سينه زغمي، ورکړې نجلۍ د هرې ټوکې په مقابل کې له خوږې موسکا سره يو ځای د شرم احساس کوي خو نامزاد شوی هلک يې بيا دومره پروا نه لري بلکې د خپلو همزولو، ځوانانو او مشرانو له ټوکو سره ځانګړې مينه او موسکا ښکاره کوي.•

• (۲) ۱۹- ۲۰ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا

په وردګو کې د دوو کورنیو تر منځ د خپښۍ او دوستۍ اعلان په دعا سره د هغې مېلمستیا په لړ کې کېږي چې د ټاکلې نېټې له مخې د پېغلې د کورنۍ له خوا د هلک د کورنۍ رویبارانو ته چمتو شوې وي. د دې رویبارانو په ډله کې کېدای شي د ځوان هلک پلار، کاکا، ماما، د کلي ملا امام، ملک او د کورنۍ د مشر کوم نږدې او هوښیار دوست هم راغلي وي او ټولټال یې شمېر له پنځو یا شپږو کسانو څخه نه زیاتیږي. کله کله داسې هم پېښیږي چې د دعا په مجلس کې د هلک له خوا یوازې د هغه پلار، کاکا او مشر ورور ګډون ولري.

د دعا په مجلس کې د دواړو لوریو له خوا له یو بل سره د دوستۍ ځانګړې علاقه ښرګندیږي، په تودو دوستانه الفاظو یو بل مخاطب کیږي او خبره مخکې له مخکې معلومه وي. دغه راز مجلسونه د هغو کورنیو تر منځ ژر نتیجې ته رسیږي چې اقتصادي وضعیت یې ښه وي، د سواد کچه یې لوړه وي، د نظر ساحه یې پراخه وي، عادي څیزونو ته کوم اهمیت نه ورکوي او د خپښۍ په ټولو رمزونو پوهیږي. خو د هغو کورنیو تر منځ د دعا مجلس ډېر اوږدیږي او سترونکې بڼه غوره کوي چې اقتصاد یې کمزوری وي، د افرادو د څیر ساحه یې محدوده وي، ډېرو وړو مسایلو ته اهمیت ورکوي او د خپښۍ ټول بې مورده او فرعي مسایل په لویه کچه مطرح کوي. حتی داسې هم پېښیږي چې د ښارویو په څېر د پېغلې د ولور (مهر) په هکله له یو بل سره اوږدې او بې ګټې خبرې د دعوو په شکل تبادله شي او هغوی ورته وو ایي چې د پلانکي په روی لږ لمن را پرېږده مانا دا چې د ولور او لګښتونو په برخه کې مراعات را سره وکړه. لمن پرېښودل هغه مبلغ ته ویل کیږي چې پلورونکی اړخ یې اخیستونکي اړخ ته د یو شخص او یا یو مناسبت په هدف پرېږدي او نه یوازې د ولور بلکې د پلورلو او اخیستلو په زیاتو لویو معاملو کې مطرح کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعا څخه د مخه د پېغلې د ولور يا مهر، د شيريني خورۍ پر مسايلو چې ګواکې ستن وي او که ناسته، چغلبازيو او د زوم په پرېښودلو يا نه پرېښودلو، پښه وازي، د واده پر مسايلو او لګښتونو په بشپړه توګه خبرې کيږي او دواړه اړخونه موافقې ته پرې رسيږي. پخوا به دغه مسايل يوازې د شفاهي موافقې په توګه د دواړو لوريو تر منځ پاتې کېدل خو په دې وروستيو وختونو کې يې ليکنه هم رواج شوې او د په دې اړوند د ليکلي سند په پای کې دواړه لوري لاسليک کوي.

کله چې روېباران او د نجلۍ د کورنۍ مشران په ټولو اړوندو مسايلو توافق ته سره و رسيږي نو بيا د نجلۍ د پلار له لوري د خپښۍ د نښې په موخه يو عادي ځونډۍ، برابر د سمال او يا ګل راوړل کيږي او په منځ کې ايښودله کيږي.

په دې وخت کې د مجلس د ګډونوالو څخه يو مشر د قرآن کريم څو ايتونه لولي او که يې ايتونه نه وي زده نو په عادي ډول د دعا لاسونه پورته کوي او د دواړو کورنيو د همېشنۍ دوستۍ او روښانه خپښۍ په هکله دعا کيږي. کله چې دعا پای ته و رسيږي نو د مجلس د لوري لومړۍ د هلک د کورنۍ مشرانو او بيا د نجلۍ د کورنۍ مشرانو ته د دې دوستۍ په هکله د مبارک مو شه په لفظ سره مبارکي ورکول کيږي او د دعا له پای ته رسېدو وروسته د خپښۍ د نښې ځونډۍ، ګل او يا دسمال روېبارانو ته وړاندې کيږي.

که په دې کلي کې په نږدې وختونو کې مړۍ نه وي شوی نو په وردګو کې پخوا داسې رواج و چې د هلک د کورنۍ مشران به چې د نجلۍ له کور څخه ووتل نو سمدلاسه به يې د ټوپک يا تمانچې څو ډزې کولې او د همدې ډزو په کولو سره به د دواړو کورنيو تر منځ خپښي په رسمي توګه اعلان شوه.

بايد وويل شي چې د پېغلې د کورنۍ ښځې د پېغلې په شمول د دروازې تر وړو سوريو او يا کوم پټ ځای څخه د دې ټول مجلس بهير څاري، د دواړو لوريو خبرې اوري او د مجلس په پايله باندې ځانونه پوه کوي. کله چې پېغله د خپلو ورکولو يا کوزدې څخه خبره شي نو که په زړه باندې هر څومره خوشحاله او له نوې دوستۍ څخه راضي وي خپل لومړی غبرګون په ډېرو حالاتو کې په ژړا سره څرګندوي.

که کومه ښځه ورته ووايي چې پلانکي ته يې ورکړې نو پېغله وايي: (نو زه څه وکړم چې ورکړې يې يم). همدارنګه ورکړې نجلۍ هڅه کوي چې چاته په مخه ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي، د دعا په لومړيو شېبو کې تر نامعلوم وخت پورې له عام منظر څخه پټه وي او يوازې خپلو کوچنيو ورونو او خويندو ته ځان ور ښودلی شي. خو د پېغلې مور د مشرانو لوڼو په ملتيا د خپلې تجربې له مخې هڅه کوي چې نوې کوزده شوې نجلۍ پيدا کړي، دلاسا يې کړي او د مورنۍ مينې په الفاظو يې و نازوي او په دې حقيقت پوه کړي چې خور او لور آخر د پردي کور ده. همدارنګه له دې سره جوخت ډېر ژر په لرې او نږدې کليو کې د نوې خېښۍ په هکله اوازه خپره شي او د کلي ښځې يې په دې الفاظو سره يادوي: (اخی نامينده کی نه شې خبره يې که نه، پلانکۍ پېغله يې د پلانکي زوی پلانکي ته ورکړې ده).•

• (۲) ۱۰- ۱۱- ۱۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایجاب او قبول

ایجاب او قبول د وردګو په سیمه کې له دعا وروسته کیږي یعنې کله چې دواړه خواوې راضي شي نوله دعا وروسته د لویې ستنې یا ګل وړلو نېټه ټاکل کیږي چې د کلي د امام یا د سیمې د یو عالم لخوا د ایجاب او قبول مراسم د دیني اساساتو له مخې ترسره کیږي، ایجاب او قبول ته ځکه ارزښت ورکول کیږی چې که له واده د مخه هلک او نجلۍ سره نږدې ووینې نو په اصطلاح کوچنۍ نکاح یې تړل شوې ده نه ګنهګاریږی دویم دا چې د خسر، خواښې او د زوم د نورو خپلوانو محرمه او خپله ګرزي چې د راتلو پرمهال یې لیدلای شي او لیدل یې د محرمو اشخاصو لپاره شرعي او قانوني ګرځي، دا چاره د وردګو د ټینګې اسلامي عقیدې او د اسلام پر اساساتو د ولاړ فرهنګ ښکارندویي کا.

ایجاب او قبول معمولا تر دعا وروسته د یو لړ ځانګړو مراسمو پر مهال کیږي، په دې مراسمو کې د زوم پلار مور کاکا او نور نږدې خپلوان د پېغلې کورته راځي، د نجلۍ د کورنۍ له خوا د ډوډۍ ځانګړي ترتیبات نیول کیږي، د زوم سره راغلو دوستانو ته د نجلۍ د کورنۍ لخوا ډالۍ (جامې) ورکول کیږي او د زوم خپلوان نجلۍ ته پیسې اچوي، که زوم راغلی وي نو زوم هم خپله ونډه اچوي او تر نورو ډیرې پیسې اچوي، د پیسو اچول بېلابېلې طریقې لري، یو شمېر ځوانان یې خپلې خواښې ته ورکوي، یو شمېر نور یې خپلې کوژدنې ته ورکوي او زیاتره یې په هغه د سترخوان کې اچوي چې ډوډۍ یې پکې خوړلې وي، دا پیسې اچول د زوم تر اقتصاد پورې اړه لري که د زوم مالي توان کم وي کمې پیسې اچوي او که مالي توان یې زیات وي زیاتې پیسې اچوي خو معمولا دا پیسې له زر افغانیو نیولې تر شل او دېرش زره افغانیو پورې وي.

په وردګو کې د شیریني خورۍ د مجلس پر مهال که هغه ناسته وي او یا ستن وي نو له ډوډۍ خوړلو وروسته د هلک او نجلۍ د شرعي وکیلانو تر منځ د ټاکلي ملا صاحب په منځګړیتوب د ایجاب او قبول مراسم تر سره کیږي. په دې ډول چې د نجلۍ له لوري د نومورې پلار یا کاکا او هلک له لوري د هغه پلار، کاکا، ماما یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل سرپرست د ولي يا شرعي وكيل په توګه ټاكل كيږي او له دې مرحلې څخه وروسته ستن يا دسمال په يوه لويه مجمه كې د وچې مېوې او دسمالونو په سر د مجلس منځته راوړل كيږي او د دواړو لوريو شرعي وكيلان د ملا صاحب خواته ورځي. شرعي وكيلان ملا صاحب ته په غوږ كې پټ څه وايي چې ګواكي ملا صاحب د ايجاب او قبول د تړون پر مهال د مهر يا ولور د كميت يادونه وكړي او كه يوازې دومره ووايي چې مهر مسمى؟ همدارنګه د ايجاب او قبول په طريقه كې د يادولو په موخه د نجلۍ او د هغې د پلار نوم په بشپړه توګه ملا صاحب ته په همدې وخت كې ور ښودل كيږي.
كله چې ملا صاحب له وكيلانو څخه د خپلې پوښتنې ځواب ترلاسه كړي بيا نو د هلك او نجلۍ شرعي وكيلانو ته مخ وراړوي او د نكاح په مخصوصو جملو د ايجاب او قبول مراسم سر ته رسوي. د قبول ايجاب دغه طريقه د درېيو ځلو لپاره د دواړو لوريو تر منځ په مخصوصو الفاظو تكراريږي او له دې طريقې وروسته د هلك په پلرګنۍ، خپلوانو او شرعي وكيل د مباركيو باران جوړ شي. پخوا به د نجلۍ پلرګنۍ ته مباركي نه وركول كېده او هغوى به په دې وخت كې ځانونه ډېر عاجز او څه نا څه شرمګير احساسول خو اوس مهال د خلكو د ځير ساحه پراخه شوې او دواړو لوريو ته له دې طريقې وروسته مباركي ويل كيږي او داسې الفاظ استعماليږي چې دواړو لوريو ته دې دغه ښادي او خيښي مباركه وي. د مباركۍ په ويلو سره بيا نو د نجلۍ د كورنۍ يا كلي كوم بيدار او مخور شخص چې مخكې له مخكې ټاكل شوى وي را پورته كيږي ملا صاحب ته لونګۍ، چپنه يا پټو او په ورا كې ټولو راغليو نارينه لويانو ته په پلاستيكي خلتو كې پاكټ شوي كالي په مخكې ږدي او هغه دسمالونه ورويشي چې په منځ كې يې وچه مېوه، نقل، پتاسې، چاكليټ او داسې نور شيزونه ګنډل شوي وي. په همدې توګه د ښځو په مجلس كې بيا ټنګورو ته ورته ډالۍ او كالي اېښودل كيږي. ځينې كورنۍ چې اقتصاد يې ښه نه وي بيا نو په دسمالونو كې توت، نينې، د بنګو دانې او داسې نور شيزونه ورته ږدي او د مجمې پاتې مېوه هغو كسانو ته ورويشي چې په دې مجلس كې له دسمال څخه پاتې شوي وي او غالبا د نجلۍ د كورنۍ مېلمانه يا كليوال وي. همدارنګه د مجلس په پاى كې د هلك د كورنۍ د كوم يوه مشر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوري ملاصاحب او ډم ته نغدي پيسې ورکول کيږي او د دې خبرې يادونه هم اړينه ده چې پخوا به د ورا ټولو کسانو ته کالي نه ورکول کېدل او له ډېرو نږدې خپلوانو پرته به نورو ته يوازې د اسې د سمالونه ورکول کېدل چې مېوه به پکې ګنډه شوې وه.
کله چې کالي، مېوه او د سمالونه وويشل شي نو د هلک پلار او يا مشر ورور د ټاکل شوي ولور يوه برخه چې په کاغذي پاکټ يا د سمال کې يې اېښول شوې وي د مېوې په پتنوس کې ږدي او د خپلو خېښانو باوري شخص ته يې سپاري. له همدې سره خېښان رخصت اخلي، ستن د يوه نوي ځوان په خولۍ او يا اوږه باندې ور ټينګوي او ورا د نارينه او ښځينه په شمول د نجلۍ له کلي څخه د هوايي ډزو، درياوو او سندرو په بدرګه وزي او د هلک کلي ته ځان رسوي.•

•(۲) ۱۷- ۱۸- ۱۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګل راوړل

د ګل وړل د کوژدې ترټولو مهم وخت دی، کله چې ګل راوړل شي نو زوم او د زوم خپلوان سل په سلو کې ډاډه شي او د ښځې پړی د دواړو کورنیو ترمنځ کلک وتړل شي.

یو شمېر خلک چې ترمنځ واټن زیات وي یا هوا ډېره یخه وي یوازې په همدې یو ګل بسنه کوي او دا د هلک او نجلۍ د کورنیو ترمنځ د خپلوۍ یا ښادۍ پیل او اساس بولي، دلته نو نه یوازې داچې هلک او نجلۍ سره خپل شي بلکې د دواړو کورنیو ترمنځ د مړي ژوندي دود او تګ راتګ زیات شي.

په وردګو کې ګل د هلک د ورور، کاکا ماما یا بل نږدې نازولي خپلوان پر اوږو وراچول کېږي، چې د راوړلو لپاره یې د کلي ماشومان او نور خپلوان د ګل تر راوړلو ساعتونه ساعتونه دوام کوي، داچې اوس د وردګو په زیاترو سیمو کې د ټلفون اسانتیاوې شته نو د دغه انتظار موده یې کمه کړې ده خو مهمه داچې کله دا ګل راوړل شي د هلک د مور، خور یا عمه او خاله لخوا یا هم د هغه د انا (نیا) له خوا د ګل راوړنکي شخص له اوږو څخه کوزېږي ډېری وختونه دغه نفر ترهغې ګل نه سپاري څو یې چې شیریني (پیسې) نه وي اخستې، په ګل کې اینه، دسمال، غنم، پچې، لونګ، کلمه داره روپۍ او داسې نور د شاګوم په توګه پیېلي وي.

کله چې ګل ښکته شی نو ډېر وختونه په کورکې په یوه مناسب اتاق کې ځوړند وي د هلک خپلوان راځي او په دې ګل کې د شاګوم د دود په توګه د خپل وس مطابق پیسې ږدي، دغه پیسې وروسته نجلۍ ته په یو ځای ور لیږل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسته

ناسته د کېنولو یا درنولو په مانا ده، یعني په ناسته کې د هلک د کورنۍ له خوا د نجلۍ مور پلار، خویندې، وروڼه او نور نږدې خپلوان د هلک د کورنۍ لخوا کېنول کیږي.
کله چې خبښې وشي، نو د نجلۍ کورنۍ او خپلوان ځینې تشویشونه کوي، چې د زوم یا د خپلې لور ژوند او کورګی به څه ډول وي، اقتصاد به یې ښه وي که بد، د کور سرشته به یې څنګه وي، کور به یې څه ډول وي... دا ډول تشویشونه د نجلۍ د خپلوانو سربېره د کوژده شوې نجلۍ سره هم وي، خو کله چې د زوم کورنۍ وخت او پیسې پیدا کړي د نجلۍ ټول دوستان رابولي چې شمېر یې له ۱۵ تر ۴۰ تنو پورې رسیږي، په ناسته کې د زوم د کورنۍ له لوري ځانګړې ترتیبات نیول کیږي او هڅه کوي څو خپلو خبښانو ته خپل ژوند او سرشته لوړ وښیي، د نجلۍ د کورنۍ لخوا ځینې کسان هغه د چاخبره خبرو ټولو ته راغلي وي ځکه نو زوم خپل هڅه کوي چې کومه ستونزه رامنځته نشي او د مېلمنو له راتلو د مخه د خپل کور ماشومانو ته وایي ګورۍ چې سر (پټ راز) مو افشا نه کړئ، په ادب چلېږئ او داسې کار ونه کړې چې دوستانو ته کم راشو.
په ناسته کې د خوښې مجلسونه ډېر تاوده وي کله چې مېلمانه روخصتیږي د زوم د کورنۍ له خوا ټولو ته د درنښت په موخه ډالۍ (چینې، لونګۍ، جامې، پټوګان، ټیکري.. مناسب لباسونه) ورکول کیږي، نجلۍ هم غوږ نیولی وي چې له پلارګنۍ سره یې خسرګنۍ څه ډول چلن کوي او څومره یې درنوي، که د هلک د کورنۍ لخوا مناسبې ډالۍ ورکول شوې وي او ډېر درنښت یې شوی وي نو نجلۍ خوشحاله وي او که کورنۍ خوښه نه ښکاري دا هم خپه کیږي. نجلۍ له خپلو خویندو یا نورو هغو نجونو پټې، پټې پوښتنې کوي (کوریې څنګه و، سرشته یې څنګه وه، ستاسو قدر یې ډېر وکړ که لږ،... درلودل که نه.... ، ټنده خوبه یې تروه نه وه، کور یې پاک و که نه.... که چېرې دغو پوښتنو ته مثبت ځوابونه پیدا کړي نو نجلۍ خوشحالیږي او که کومه ناسمه خبره واوري خپه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر صورت ناسته د وردګو په سیمه کې د یو مهم دود په توګه راپاتې دی، چې موخه یې د خپښانو د رندول، معززول او د یو بل سره سم پېژندل وي. •

بوله

بوله د خپښې یا کوزدې د دود یو بل مهم اصل دی چې له ستنې وروسته ترسره کیږي، کله چې
د هلک کورنۍ له ستنې وړلو څخه وروسته یو څه پیسې برابرې کړي نو د نجلۍ د پلار یا مشر ورور او یا د کورنۍ د کوم بل مخور او واکمن شخص سره خبرې کوي او د نجلۍ د پلار په موافقه د خپل زوی پښه د خسرګنۍ کره خلاصوي چې دې ته په وردګي اصطلاح کې د پښې خلاصول یا پایوازي هم وایي دغه ناسته وروسته له ۲ – ۷ میاشتو پورې چې ستن یو سي صورت نیسي.
په ناسته کې له دوو څخه تر شپږو جوړو کالي د ولور دریېمه یا څلورمه برخه او د ناستي ټول لګښتونه د هلک د کورنۍ له خوا کیږي، او د نجلۍ د خپلوانو د ښځو لپاره یو یو کمیس او یا ټکری شامل وي. په ناسته کې د دواړو خوا وو کورنۍ او خپلوان او د کلي مشران ګډون کوي د ناستې لپاره د نجلۍ او هلک پلرونه یوه ورځ ټاکي بیا نو په ټاکل شوې ورځ د هلک د کورنۍ او خپلوانو څخه تقریبا ۱۰ - ۱۵ تنو پورې د نجلۍ کور ته ورځي او د هغو له خوا هم ځینې خپلوان را درومي او د دغو خلکو ډوډۍ او نور لګښتونه د هلک د کورنۍ له خوا برابریږي.
کله چې ډوډۍ او چای وخوړل شي بیا د ډم له خوا د نجلۍ له کوره په پتنوس یا مجمه کې له سور رخت څخه نجلۍ په لاس جوړ شوي دسمال چې ښکلي ځوندې او ستارې... شیان په کې ټینګ وي مجلس ته راوړل کیږي بیا نو په دغه وخت کې د ملا له خوا د هلک او نجلۍ نکاح تړل کیږي دعا کوي او له دعا نه وروسته هغه دسمال د هلک د ورور او یا د کاکا د زوی په سر کې ټینګوي او خلک د هلک پلار ته مبارکي وایي.

• (۲) ۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې وخت کې د نجلۍ د کورنۍ له خوا نويو ښځو ته لنګۍ، چپنې او دسمالونه ورکول کيږي. خلک رخصتيږي په دې وخت کې ډم د هلک د پلار يا ورور څخه له زرو نه تر درېيو زرو افغانيو پيسې اخلي دا په دې خاطر چې د هغه د زوی د شريني خوړلو په وخت کې يې ډېر زحمتونه ګالي او د خلکو خبرولو حق الزحمه ده. په ناسته کې هغه ښځه چې د هلک له کوره د نجلي کره ورشي خپښې يا ټنګورې نوميږي دغه خپښې ته هم د نجلۍ د پلار له خوا ټکري او يا کميسونه ورکول کيږي، د خپښو شمېره له يوې څه تر پنځو پورې وي اما د نارينه و شمېر له ۱۰ نه تر ۱۰۰ پورې رسيږي، له ډېرو خوښيو سره د هلک د کور په خوا روانيږي. کله چې د هلک کور ته نيږدې شي ډزې کوي ډولونه وهل کيږي او د کلي خلک خپلوان نڅاوې او خوشالۍ کوي. د دسمال په ليدو ښځې داسې سندرې وايي:

د پاسه په باغ ګډه شوم نارنج مې راوړو
د پلانکي په کورو ورګډه شوم سور ګل مې راوړو

له دې خوښيو وروسته زوم د نجلۍ کور ته ورځي د شپې د ډوډۍ خوړولو نه وروسته نجلۍ د هلک ښۍ خوا ته کښېنوي او خپل زنګون د زوم پر زنګون د پاسه ږدي، دا په دې مانا چې زوم د نجلۍ تابع وي، بيا شربت راوړي نيم ګيلاس زوم نيم ګلاس نجلۍ څښي، وروسته تر دې زوم او نجلۍ يوازې د ويده کېدو لپاره په کوټه کې پرېږدي.
سهار زوم هغه چا ته چې ده ته يې بستره اچولې وي لږ او ډېرې ۵۰۰ پيسې ورکوي او توان په اندازه د نجلۍ خويندو او خوابنې ته پيسې ورکوي، هلک دوه يا درې شپې د خسر کره تېروي او تر دې وروسته د هلک ورتګ د نجلۍ کره کوم ممانعت نشته، ځينې خلک ناسته نه کوي او هلک تر واده پورې د نجلۍ کره نه شي ورتللی او په دې صورت کې هلک کولی شي په غلا د نجلۍ کور ته ولاړ شي که کله ګير شي د خلکو له خوا ښه وهل کيږي.•

• (۲) ۲۹- ۳۰ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوروزي

نوروزي لکه چې له نامه څخه يې له ورايه ښکاري د کال په پيل کې د نوروز په درشل کې د زوم له خوا د نجلۍ کورته د پوښ په ډول جامې او اړوند سينګاري ښيروتو وړل کيږي، چې نوروزي يې بولي دا چاره په دې وروستيو کې په وردګو لايت کې عامه شوې په تېره بيا په هغو سيمو کې ډېره دود ده چې کابل ته نږدې وي، ښايي د وردګو يو زيات شمېر خلک په عقيدوي لحاظ د نوروزي د وړلو سره مخالف وي او ډېرې داسې کورنۍ شته چې تر اوسه يې دا دود نه دی عملي خو په ځوانانو کې د نوروزۍ د وړلو دود ورځ تربلې عاميږي او دا خوښوي چې بايد په نوروز کې چې د کال نوی موسم دی، هرڅه نوي کيږي بايد خپلې نامزادې پېغلې ته نوي کالي او نوي بوټان او جوړې ور وليږي، همداراز نجونې هم په دې تمه وي چې د نوي کال په را رسېدا ورته بايد خسرګنۍ لخوا نوي کالي او نور شيان (نوروزي) وروړل شي.

د نوروزي وړلو دود د عام کېدلو مهم لامل د پلازمينې کابل سره د وردګو د جغرافيې نږدې والی او په کابل کې د وردګو د ګڼو کورنيو مېشتېدل دي، چې له خپلې سيمې وردګو سره هم اړيکې لري او په دوديزو مراسمو کې تګ راتګ کوي، دا چاره ددې لامل شوې چې د نوروزي په څېر ځينې دودونه په وردګو کې هم کرار کرار د يو سيمه ييز دود په توګه ځای ونيسي.

له پورته فکتورونو او لاملونو سره سره د وردګو خلکو خپله ژبه ساتلې او په خپله ځانګړې سليقه او رواج د نوروزي وړلو په څېر ځينې دودونه تر سره کوي.

په نوروزي کې نجلۍ ته په ځانګړي لباس لېږلو سربېره د هغې د کورنۍ ځينو غړيو ته هم جامې او نور توکي د نوروزۍ سره لېږل کيږي، خو اړينه او لازمي نه ده چې ولېږل شي.

د يادونې ده چې يو شمېر کورنۍ چې اقتصاد يې ښه وي په نوروزي کې نجونو ته ځينې قېمتي ګاڼې لکه طلا ، نقره . . هم د ډالۍ په توګه وروړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوښ وړل

په وردګو کې به پخوا پوښ په یوه او سپنیز صندوق یا ښایسته یخدان کې ځای پر ځای کېده، مېوه او نور اړوند شیزونه به په بوجۍ، خورجین یا ځته کې اېښودل کېدل او هغه مهال چې د موټر په څېر نقلیه وسیلې نه وې او یا محدودې وې نو د ۲۰ یا ۳۰ کسانو چې زیاتره به یې نارینه وو او لږ شمېر به یې ښځینه ټنګورې وې، د خرو په وسیله به د نجلۍ کلي او کور ته انتقال کېده. البته دا په هغه صورت کې چې د نجلۍ کلی به لېرې و او د ورا د دویم ځلي ورتګ به ستونزمن و نو دا ټول کار به په یو ځلي صورت موند او ټنګورې به هم په خرو باندې سپرېدلې خو کله چې موټرونه پیدا شول نو دا کار بیا زموږ په ټولنه کې د موټرو په وسیله پیل شو. د پوښ څرنګوالی اوس په بشپړه توګه بدلون موندلی دی ځکه چې اوس نه یوازې یو اوسپنیز بکس بلکې دوه یا درې چرمي بکسونه د ناوې لپاره اخیستل کیږي. پخوا به د ناوې د جامو شمېر ډېر محدود و خو اوس مهال د ناوې د جامو شمېر هم ډېر شوی او د شیریني خورۍ د ځانګړو شین رنګو ګنډل شوو جامو په شمول زیات شیزونه ورته اخیستل کیږي. په ګانه او داسې نورو شیزونو کې هم پخوا ډېر محدودیت موجود و خو اوس هڅه کیږي چې پېغلې ته په ډول ډول ګاڼو سربېره یوه اندازه سره زر یا طلا هم واخیستل شي او هغه پوښ ډېر درونډ او د یادولو وړ ګڼل کیږي چې د طلا اندازه یې زیاته وي. پخوا به په پوښ کې د ناوې د ټولو خپلوانو لپاره کالي نه اخیستل کېدل او یوازې د هغې د والدینو لپاره به کالي برابرېدل خو اوس دغه رواج بدلون موندلی دی او هڅه کیږي چې د پېغلې د کورنۍ ټولو نږدې خپلوانو ته هم جامې پکې ور وړل شي.

د پوښ د وړلو په هکله به هم داسې کېدل چې پوښ به د دوو نارینه او دوو ښځینه وو په ملتیا د ورا د تګ څخه د مخه انتقال شو او د مخکیني توافق له مخې به نور کسان د ستن یا دسمال د وړلو په ټاکلې ورځ د نجلۍ کلي ته ورتلل او پوښ به مخکې له مخکې کتل شوی و. کله به چې پوښ یوړل شو نو له پوښ سره تللیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټنګورو به سندرې ویلې، دریاوې به یې وهلې، یا به یې له ځان سره وړې ټیپ ریکارډر ته فیته ور اچولې وه او اتڼ به یې ورته کاوه.

خلاص کې خلاص کې د اصیل یخدان کلپونه
ځینې را وباسی د پلانکي د لاس پوښونه

په همدې وخت کې به په هوا کې د ټوپکو او په وروستیو وختونو کې د ډول ډول ماشیندارو د ډزو باران جوړ و او هغه شخص به له نورو څخه زیاتې ډزې کولې چې نوم به یې د ټنګورو له خوا په سندرو کې یاد شوی و.•
مثلا دغه ډول سندرې:

اوس به د فلفل پانې منې وکا　　اوس به د پلانکي ټوپک شغلې وکا
زموږ ځوانان خیالي دي خیال به وکا　　اوس به ماشیندارو ضربې وکا

د اختري وړل

اختری یا د کوژده شوې نجلۍ لپاره د اختر پوښ وړل د وردګو د قوم یو بل رواج دی، ددې لپاره چې د اختر لمانځلو دود د ټولو مسلمانو یو ستر مذهبي دود دی او خللک د اختر د خوښیو لپاره خپلو ماشومانو او د کورنۍ غړو او ځانونو ته نوې جامې کوي نو په همدې اساس نوې کوژده شوې نجلۍ ته چې د دوی د کورنۍ یو غړی په راتلونکې کې تشکیلوي هم جامې او نورو سینګار ډوله اړین توکي ورووړي چې اختری یې بولي.
د اختري یا اختر د جامو وړلو دود د نوروزي تر دود ډېر پیاوړی دی چې د وردګو په ټولو سیمو کې دود لري او له ډېر پخوا را پاتې دود دی. د دې دود د پیاوړتیا ډېرلاملونه شته خو مهم یې هغه د مسلمانانو مذهبي او کلتوري ورځو ته دوردګو د ولس خاص درناوی کول دي.

• (۲) ۱۵- ۱۶ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختري ته اوس هم ډېر خلک د اختر پوښ وايي چې د دري ژبې د پوشاک او لباس څخه اخيستل شوې ده. په دغه پوښ کې له دوو څخه تر پنځو زياتې جامې څوک د نجلۍ کره نه وروړي. له دې جوړو سره مېوه او نکريزې هم اړينې دي خو دومره کسان نه ورسره ځي يوازې د هلک مور يا خور ورځي، او د نجلۍ پلار هغو کسانو ته جامې يا نورې ډالۍ ورکوي.
د يادونې ده چې د اختر د پوښ د وړلو سره د ديني عالمانو له خوا هم کومه ستونزه نشته او دا دود په ټولو وردګ مېشتو قومونو ا و خېلونو کې يو ډول دوام لري.•

• (۲) ۳۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واده لپاره تیاري (چمتو والی)

د وړدګو خلک له کوژدې وروسته هڅه کوي څومره چې ژر وي واده وکړي، خو په دې لاره کې ډېر وختونه اقتصادي ستونزې او د نجلۍ د مور او پلار نازونه ددې لامل کیږي چې د کوژدې او واده ترمنځ یو څه وخت ونیول شي، په هر حال کوم وخت چې د هلک کورنۍ وغواړي واده راوړي نو د ټولو نه مخکې یو تن د نجلۍ د پلار کره ورځي او جوړښت ورسره کوي چې په دې جوړښت کې د واده د ورځو ورځ، اوړه، غوايي، پسونه، وريجې... او نور لګښتونه ټاکل کیږي. چې دغه نوموړي شیان په لوی پوښ کې شامل دي هغه ښځې چې د پوښ سره راځي هغو ته ټنګوري وايي ډېر ځله داسې هم پېښ شوي دي چې د واده د ډېرو پرېکړو پر وخت کې د نجلۍ پلار د ځینو خلکو په لمسون په خپل لوموړني قول او لوز کوم چې لومړي وخت د هلک له پلار سره کړی وي نه درېږي زیات ولور او ډېر شیان غواړي.

د پوښ په ورځو کې نر او ښځې ګډون کوي دریا وهي اتڼونه کوي او اوازونه وايي د پوښ ستاینه په ځانګړو بدلو کې داسې کوي:

زموږ د ناوې شین شال څلور یې چاپه
(پلانکي) ورته راوړي له کندهاره

په دې ترتیب سره ښځې خپلې بدلې وايي دریاګانې وهي او خوشالۍ کوي نارینه کسان د ډوډۍ تر خوړلو وروسته بیرته درومي او خپښانې همدلته د ناوي کره پاتې کیږي.

په دغو بدلو کې کله ناکله خپګان هم رامنځته کیږي ځکه چې دغه بدلې ډېرې پخې او کله نا کله د پېغور په بڼه هم وي چې زموږ په معاصر ادب کې ورته کنځاکۍ یا د ناز او خوښیو کنځاوې هم وايي چې د ښځو او نجونو له خوا یو بل ته ويل کیږي دا بدلې د وردګو پر سیمه سربېره د غزني، لوګر، پکتیا او نورو سیمو کې هم دود دي چې دلته موږ د وردګو د سیمې د څو کنځاکیو سندرو بېلګې چې ددې سیمې د ولسی ادب په ځانګړې توګه د ښځینه ولسی ادب یوه برخه ده راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې سندرو کې د مېرمنو له خوا د واده سندرې د کنځاکیو او ببولالو او ستاینو په بڼه څنګه چې واده د خوښیو او سندرو ځای دی، خو کله کله په واده کې د ځینو لاملونو له کبله ستونزې او خپګانونه رامنځته کېږي چې د مېرمنو یا ښځو له خوا په سندریزه ژبه مطالب افاده کېږي، د واده پر مهال د دغو ګیله ییزو، یا خو ښیو او کنځاکیو سندرو ویل په وردګو کې یو دود او کلتور ګرځېدلی چې ممکن د پښتنو په ځینو نورو سیمو کې هم د پته ورته کلتور موجود وي، خو موږ دلته د واده د دغو کلتور څو بېلګې راوړو، چې د مېرمنو سندرې دي څنګه چې د واده لپاره د نارینه وو په پرتله ښځې او ماشومان ډېر خوشالیږي، د وردګو په ودونو کې هم ښځمنې تر ډېره د واده ببلا ببل پړاونه په خپلو سندرو ښایسته کړي دي او د سیمې د کلتور بڼه یې نیولې ده.

چې پر کلتور سربېره د یادو مېرمنو د فطري استعدا څرګندونه هم کوي دغو نالوستو مېرمنو په خپل فطري او هنري ذوق د خپلو سویو احساساتو پرمټ په شفاهي ډول داسې سندرې پنځولې چې ساری یې د نړۍ په ادبیاتو کې نه شو موندلی.

دلته موږ د ښادۍ سندرې او د ښادیو سندرو یوه برخه هغه کنځاکۍ د بېلګې په توګه را اخلو چې د وردګو په ډېرو سیمو کې د واده پر مهال په ځانګړې توګه د ناوې ورېلو، ورا، د ناوې کوزولو، خینې، ناوې جوړولو... په وخت کې د هلک د خپلوانو پېغلو او ښځو له خوا د نجلۍ کورنۍ ته ویل کېږي، ددې سندرو چې کنځاکۍ سندرې دي او پنځوونکې یې هم ولسي مېرمنې او نجونې دي د پنځ لامل یې تر ډېره د کوزدې وروسته د هلک او نجلۍ د کورنیو ترمنځ اختلافي مسایل او زړه بدۍ دي، دا اختلافونه تر ډېره د ولور په سر یا د ولور زیاتولو، یا خلتیو او تویانې زیاتولو او ځان غوښتنو له امله رامنځته کېږي چې ډېر وخت د دغو ستونزو له کبله د نجلۍ ژوند د هم له ستونزو ډکېږي، په هر حال کله چې د نجلۍ پلار یا مشر ورور د زوم له کورنۍ څخه ډېر ولور اخستی وي یا یې بابیرۍ پرې کړې وي او د زوم کورنۍ په مالي لحاظ ځپلې وي نو د ناوې ورېلو پر مهال د ناوې کورنۍ ته په سندریزه ژبه پېغور ورکوي او په اصطلاح سوځوي یې لکه:

موږ به ناوې یو سو له ډولو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې خاورې باد کړئ له ایرو سره

یا داسې سندره: پلانکی ولاړ دی ولور په ملا کې- فلانی ولاړ دی سترګې یې ډکې، دلته په لومړي ځل د زوم د پلار یا د هغه ورور یادونه کیږي چې ولور یې په ملا پورې تړلی وي ځکه په وردګو کې بیا ولور دومره ډېر دی چې په جېب کې نه ځاییږي او په ملا پورې یې په دوسمال کې تړي د ناوې پلار ته یې ورکوي چې ډېری وختونه د ناوې د پلار سترګې د ژړا ډکې وي خو له شرمه ژړلی نه شي.

یا داسندره چې د زوم خپلو له خوا وویل کیږي:

د کورمې باده د غرو شماله طلا یې نشته د خدای لپاره

د ناوې خپلو له خوا:

زموږ ناوې لکه چینار ودرویه! زومکی لکه سېرلی ترې جارویه!

د زوم خپلو لخوا:

شنه پټې مې ګرو شو له باغچو سره ناوې تندی د مات شه له خالو سره

د ناوې خپلو له خوا:

زموږ ناوې چې ځي حوره سرداره ده فلانی یې چلمچي دا یې واکداره ده

دلته د خوابنې نوم اخلي او د چلمچي په توګه یې یادوي خپله ناوې هوښیاره او واکداره ښیي چې ډېری وختونه دا سندره سم انعکاس نه پیدا کوي او د خوابنې او انګور ترمنځ د کور پر واک شخړې را منځته کوي.

خوابنې وایي:

ولور دې په جو پو چو پو تولیږي اوس به د سور کور را معلومیږي

دلته د سور کورنه موخه د ناوې لپاره جیز او د کور سامان دی اکثره پلرونه په دې پلمه ولور اخلي چې خپلې لور ته سور کور یا سم کور ورکړي خو ځینې وخت دا کور معمولي وي.

خوابنې داسې هم وایي:

د اس تر ګېډه ولوبدې رسی په څه نا وخته راغلې پرد بسی

یا داسې وایي:

شین موټره بریک وهه چلېږه زموږ ناوې قدم وهه سپرېږه

یا داسې وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شین موټر په شګو کې پنچر دی مور ته ناوې راکړئ مازدیګر دی

د ښادۍ سندرې ببل ببل ډولونه د واده د مراسمو ځانګړې سندرې دي. اولکه لنډۍ د خپل ساده جوړښت له امله په عام ولس کې ځانګړی ځای لري. چې له لومړنۍ هوکې نیولې د کوژدې او واده په بېلابېلو مراسمو کې د پښتنو سیمو د بېلا بېلو دودونو له مخې د ښځمنو له خوا په ځانکړي لحن سره ویلې کېږي، لکه دغه سندرې چې د مالګې یا لفظ د وړلو او کوژدې په مراسمو کې ویلې کېږي:

د زرو ډک منګی مې دروړ چپه یې نه کړې
پلانکی مې در لېږلې خپه یې نه کړې
راغی رومال راغی رومال پټ دی په قبو کې
د پلانکی په سر ابښی سر لوړ دی په تربورو کې

دغه سندرې په دوو برخو وېشل شوې دي یو ډول د خوښې سندرې دي چې بابولالې د یوې برخې په توګه را ځي چې د وردګو سربېره د هېواد په سهیلي، مرکزي او ځینو نورو سیمو کې د واده په مراسمو کې ویل کېږي او بل ډول یې کنځاکۍ یا سندریزې نانذرۍ دي. د جوړښت له مخې دغه سندرې له دوو مسرو درېیو مسرو او کله تر دې زیاتو مسرو څخه جوړې دي. چې ځینې یې غیر مقفع دي چې د مسرو وزن یې سره برابر نه دی او د شعریت له مخې ډېرې ساده دي. لکه:

ګل ناوکۍ قدم په ورو ږده
قدم په ورو ږده جینکۍ درسره ځینه

خو ځینې یې مقفع دي چې ښکلي ادبي صنایع پکې راوړل شوې دي او لوړ هنري ارزښت لري.

د بېلګې په توګه:

اسپه چې خوله ټیټه کړې لونګ اخلي
مورې داسې ناوې راوړه د زړه زنګ اخلي

پورته سندره بیا د زوم کورته د رسېدو په وخت چې کله ناوې د خپل بخت کورته راورسي د ناوې د کوزولو پرمهال د زوم خپلو له خوا ویل کیږي په دې سندرې سره نورو دوستانو او د کلي او سیمې څخه راغلو ښځو ته د ناوې ستاینه کیږي او په اصطلاح زور ورته ښودل کیږي چې ګواکي ښکلې ناوې یې راوړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنځاکۍ یا کنځلو ته ورته سندرې په ځینو سیمو کې د کنځلو په نوم هم یادېږي چې جوړښت له مخې له دوو مسرو څخه جوړې دي. د کنځاکیو موضوع په ټولیز ډول ګیلې، شکایتونه، مینه ناکې ځورونې هم کېدای شي چې په غېر مستقیم ډول د ځینو غوښتنو پوره کول دي چې د کنایې په ډول د زوم او ناوې د خپلوان به خاصه توګه د ښځینوو له خوا یو او بل ته ویلې کېږي. دغه مینه ناکې ناندرې کله کله په وادونو کې په یوې ګرمې مشاعرې واوړي چې دواړې خواوې یې د ګټلو هڅه کوي، خو ځینې وختونه په دغو ناندریو کې د کلام عفت ماتېږي چې په خفګان او جګړې اوړي.

د بېلګې په توګه په بېلابېلو مراسمو کې د دواړو خواوو تر منځ دغه ناندرېزې سندرې:

د ډوډۍ خوړلو په وخت کې:

زوم خپل وايي:

د سپينو وربجو څه شورما شور دی
موړ به یې نه خورو چې خیال مو زور دی
د ناوې ورور دې وخوري چې شفتل خور دی

د ناوې خپلو ځواب:

شفتلګیو ګل ایستلی شفتلګیو ګل ایستلی
زموږ د سترخوان ډک اوس ولې زور درکړی

د زوم خپلو ځواب:

نوم دې په کابل لګیږي
د غوښې دې درک نه مالومېږي

د ناوې خپلو ځواب:

وریجې غوښې نه خورو نازولې یو
مونږه د زمزم په اوبو وللې یو

همدارنګه د دواړو خواوو تر منځ د زوم او ناوې د ښوالي دغه په زړه پورې ټوټې:

ناوې مو کمکولۍ ده خوښه مو نه ده
ونه یې د زوم تر زنګانه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواب د ناوې خېلو ځواب:

میرزایي قدم راواخله قسمتونه دي
د پلاني لایقه نه وې قلمونه دي
مور دا سې زوم درکړې
لکه تار د زر تار

ځواب:

مور دا سې ناوې درکړه
لکه ونه د چېنار

د ناوې د جوړولو او خپله خوښه په نکریزو د لاسونه نه سره کولو او سینګار په نه کولو دهمزلو له خوا د نکریزي په شپه ناوې ته دغه سندره اورول کېږي، چې په زور سره د ناوې دلاسونو د سره کېدو او سینګارولو انځور راښښي.

هغه ټنګورې چې یوه ورځ مخکې د ناوې کورته ورځي داسندرې وایي ورته:

اوس به دې امېل دانېدانې کړمه
سبا به دې دا سپیني پایځې سرې کړمه

د زوم په کور کې چې ناوې ښکته شي داسندره ورته وایي:

پرون دا وخت د سیند مېلې ته تللې وې
نن مو نظر بنده کېښنولې یې

د ناوې جوړولو پر وخت سندره:

د سلایي لاره مو جوړه په تندی کړله
د پلانکی ناوې مو جوړه کاغذي کړله

همدارنګه د ناوې خپلوان د ناوې د وړلو په وخت د دغوکنځاکیو په ویلو سره د زوم خېلو لخوا ځورل کېږي:

ناوې مور سر کال کله ودولې
ابا خو دې لمنې ګرځولې
زمور ناوې چې ژاړي ګرمه نه ده
نن د پلار په کور کې مېلمنه ده
ناوې په مخ دې اوښکې غتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مور په زړه دې کېښودې سکروټې

په کنځاکیو کې د ښېلا ښېلو سیمو د ښو او بدو دودنو یادونه کېږي. د ناوړو دودونو پلي کول په کنځاکیو کې د پېغور په توګه بیانیږي چې مثبت پیغامونه او مثبتې پایلې لري.

د ښېلګې په توګه د خسر کورته د رسېدلو په وخت ناوې په دغو کنځاکیو ځورل کېږي:

ښه شوې چې تر شنو ونو مو تېره کړې
پلار دې په ولور شو ته یې هېره کړې
د سحر ستر ګو ناري کړې چې وی وی د خوبه یم
ناوې، مور ته دې وایه چې وی وی ورکه دې کړم

کله چې ناوې وړي داسندره هم ورته وایي:

ولور دې په لکو لکو ټولېږي
اوس به د سور کور راما لو مېږي.

کله چې ورا د ناوې کورته ځي مخکې تللې ټنګورې ناوې ته وايي:

ناوې، ورک دې شه خېرن خېرن ترېرونه
اوس به راښکاره شي ستا خیالي خیالي لېورونه

دغه د ښادۍ سندرې یا کنځاکۍ د وردکو د سیمې د مېرمنو د ښکلي هنري ذوق ښکارندویي کوي چې د بې سوادۍ سره یې دغه ذوق نه دی مړاوې کړی او د وردګ د سیمې د واده د کلتور یوه برخه ده چې مور یې څو ښېلګې درته په لنډو سندرو کې وړاندې کړې.•

• (۲۳) ۱۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واده دود

د واده په اړه مو مخکې هم لږ او ډېرې خبرې وکړې، دلته د وردګو د واده په دود او طریقه باندې را څرخیږو:
که څه هم واده او کوژده سره جوت توپیر لري خو په وردګو کې د کوژدې کړلو ته هم واده کول وایي یعنې کله چې یو څوک کوژده وکړي داسې وايي:((پلانې ته یې واده وکړ، یا پلاني یې زوی ته واده وکړ)) خو په خپله واده ته هم واده وایي خو توپیر یې په دې کې دی که څوک واده کوي وايي: ((پلانی واده وړي)) یا پلاني واده یوړلو...
په وردګو کې واده کول په لاندې ډولونو تر سره کیږي:
دواده تعریف: واده یوه طبیعي اړتیا او د ټولنیز ژوند لوی شرط دی پرته له واده څخه د ټولنې ژوند ستوزمن دی واده د کورنیو تر منځ د مینې پیوند او نږدېوالی منځ ته رواړي. او د ټولنیز ژوند اړیکې پیاوړې کوي د واده دودونه په هره سیمه او ټولنه کې ځانته بېلې ځانګړتیاوې لري.•

لومړی عادي واده

په عادي واده کې د واده دودونه داسې پیل کیږي، لومړی د هلک د کورنۍ له خوا یوه نجلۍ په نښه کیږي کله چې نجلۍ وټاکل شوه د هلک د کورنۍ له خوا د هغه پلار مور او یا کوم بل نیږدې خپلوان په یوه پلمه د نجلۍ کورته ورځي څو وکولی شي په خپله نجلۍ او د هغې د کور پاکوالی، سرشته او څېره وګوري. البته هلک نه شي کولی د کوژدې کولو په نوم له یوې نجلۍ سره مخامخ وګوري که د کومو خپلوانو کورنیو ترمنځ دا لیدنه په کومه پلمه شوې وي ببلګې یې ډېرې کمې لیدل شوې.

• (۲) ۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته د هلک خوښه تر یو ځایه په پام کې نیول کیږي خو د لیدو دنده د هغه د مور او نورو دوستانو ده. داسې چانسونه به ډېر کم وي چې د هلک لپاره دې زمینه برابره شوې وي څو هغه نجلۍ په خپلو سترګو وګوري او خوښه یې کړي چې دی کوژده ورسره کوي، که دا لیدنه د خپلوۍ له کومې بلې لارې شوې وي جلا خبره ده خو د کوژدې په نوم نجلۍ او هلک یو بل نشي لیدلی.

یوازې او یوازې د هلک په ټاکلو کې د هغه مور او پلار ډېره برخه لري او د نجلۍ لپاره دا حق نشته یا ډېر کم دی چې ووایي زه پلانی هلک نه خوښوم او پلانې زما خوښ دی هغه کړم.

همدا چې د هلک د مور او پلار نجلۍ او د هغه کور خوښه شوله نو څو تنه خپلوان سپین ږیري د نجلۍ د پلار کره ورځي او د هغه ځخه نجلۍ غواړي چې د غه حرکت د «خېښنۍ» کولو په نامه یادیږي.

ریباران دوه دری ځلې د نجلۍ د غوښتلو لپاره د نجلۍ لپار کور ته ورځي او د دواړو خواوو د موافقې په صورت کې په دې تګ او راتګ کې د ولور اندازه د واده د لګښت، خلتې، ټکري، او کمیسونه د همدارنګه د توی اندازه او نور لګښتونه ټاکي. وروسته تر یو لړ مراسمو بیا لویه ستن یا ګل د هلک کور ته راوړل کیږي.

څنګه چې واده د اسلام په سپېڅلي او معتبر دین کې یو روا او ثوابي کار ګڼل شوی د وردګو د سیمې خلک هم د دغه شرعي کار د ارزښت له مخې د خپل زوی او لور واده ته په خپل وخت ارزښت ورکوي، مور او پلار او د کورنۍ مسوول کسان تل په دې هڅه کوي څو خپل زوی او لور د ځوانۍ په مناسب وخت کې واده کړي، په وردګو کې معمولا د هلکانو لپاره له شل کلنۍ تر ۲۵ کلنۍ پورې د عمر په اوږدو کې واده کوي، خو دا عمر قید نه دی، بلکې داسې کورنۍ هم پیدا کیږي، چې خپل زوی ته له شل کلنۍ وړاندې او یا هم د اقتصادي ستونزو له امله له ۲۵ کلنۍ وروسته د واده چانس برابر کړي. د وردګو ولایت صنعتي ولایت نه دی، ځوانانو ته د کاروبار زمینه سمه نه ده مساعده همدا لامل دی چې د دې ولایت ډېر شمېر هغه ځوانان چې زده کړو او لوړو زده کړو ته لاس رسی ونه لري د کار پیدا کولو په موخه ګاونډي هېواد ته ځي. په وردګو کې ولور له ۴ لکه افغانیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر شپږ لکه افغانیو پورې دی او نږدې همدومره نور لګښت یې په طوی، پوښ او خلطیو هم کیږي ځکه نو ځوانان په تېره بیا ډېری هغه ځوانان چې اقتصاد یې کمزوری وي او د ګټې لپاره مناسب مشر ونه لري او یا هم بې پلاره وي اړ دی، چې په خپله دغه لس یا دوولس لکه افغانۍ پیدا کړي او ځانته واده وکړي.
د وردګو خلک معمولا یو واده کوي، خو کم خلک دوه، درې یا د شریعت مطابق ښایي څلور ودونه هم وکړي، د واده کولو لپاره باید مخکې له مخکې د هلک او نجلۍ د کورنیو مشران وخت وټاکي او په دې سلا شي چې په کومه نېټه واده وکړي، د نېټې د ټاکلو پر مهال چې جوړښت ورته وايي د واده په لګښتونو او څرنګوالي هم خبرې کیږي، په واده کې د هلک پلار اړ دي چې د نجلۍ د کورنۍ غوښتنې ومني، له واده مخکې چې د نجلۍ د کورنۍ له خوا د لګښتونو کوم لېست د هلک کورنۍ ته ورکړل شوی وي، د جوړښت پر مهال پرې یو ځل بیا بحث او خبرې کیږي که د هلک اقتصاد کمزوری وي داسې پلرونه هم شته چې د واده ټاکل شوی ولور او نور خوراکي توکي، خلعتي.. کم کړي، خو دا ډول خلک د ګوتو په شمېر پیدا کیږي ولې داسې خلک هم شته چې نه څه کموي او نه څه زیاتوي، خو د داسې خلکو هم کمی نشته چې د واده پر مهال د زوم پر کورنۍ له ټاکل شوو شیانو زیات غواړي، چې دغه کار ته بابېرې وايي او ډېر ځله دا چاره د دواړو کورنیو ترمنځ خپګان هم رامنځته کوي، چې ان د نجلۍ او هلک خوږ ژوند متضرر کوي او ناوړه اغېزه پرې کوي.
د وردګو خلک هڅه کوي چې خپله لور لوستي او د کور او هېواد خدمتګار ځوان ته ورکړي، یعني کله چې د دوو کورنیو ترمنځ خپښي کیږي، تر ټولو د مخه د هلک په تعلیم او زده کړو خبرې کیږي ورپسې نور معیارونه په پام کې نیول کیږي.•

• (۲) ۷۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلعتي (خلتي)

مخکې له دې چې د خلتیو په دود خبرې وکړو اړینه بولم چې خلعتي لنډ تعریف کړو:

خلعتی یا خلتي د عربي ژبې د خلعت له کلمې څخه اخیستل شوې کلمه ده، چې د جامې (لباس) په مانا ده، ځینو قاموسونو بیا خلعت د قېمتي یا غوره جامې په نوم مانا کړی دی چې چپنه.. ترې مراد ده، خو په وردګو کې خلعتي بیا هغو جامو ته وايي چې د هلک د کورنۍ لخوا د نجلۍ د خپلو خپلوانو لپاره ور وړل کیږي.

خلتي د واده کولو یو بل مهم شرط دی، کله چې یوه نجلۍ وديږي د هلک د کورنۍ له خوا د خلطیو په نامه جوړې د نجلۍ د پلار کورته د پوښ سره وروړل کیږي، خلتي د کوژدې د کولو او ولور د ټاکلو پر مهال د نجلۍ د پلار یا نورو خپلوانو له خوا غوښتل کیږي.

که د هلک پلار د ډېرو خلتیو د اخستلو توان ونه لري او د نجلۍ کورنۍ ته نه یا نو ووايي نو د نجلۍ پلار یا مشر ورور ورته وايي، زه قوم قبیله لرم، تربرونه او دوستان لرم، خپل او خپلوان لرم د خلکو مې اغوستي مجبوریم چې د خلکو دا پور ور ادا کړم او ته به ضرور دا خلتي راوړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلتیو ډولونه

خلتي معمولا درې ډوله دي: اعلی، متوسط او ادنی، چې د هرې کټګورۍ شمېر ټاکل کېږي.

اعلی خلتي (غوره خلتي) دا هغه خلتي دي چې د نجلۍ نږدې خپلوانو او کورنۍ ته د هغوی د شمېر په اندازه راوړل کېږي لکه عمه، خاله، خور، مور... اعلی خلتي قېمتي بخملي ټوکر یا نور هغه ټوکر دي، چې په بازار کې تر ټولو لوړه بیه ولري.

متوسط خلتي نه ډېر قېمتي وي نه ډېر ارزانه دا خلتي دویمه درجه یا لرې لېرې خپلوانو ته ورکول کېږي.

ادنی خلتی بیا هغه خلتي دي چې لېرې خپلوانو ته ورکول کېږي او دومره قېمتي نه وي، ددې خلتیو اخیستل د هلک کورنۍ ته د اعلی خلتیو په څېر ګران نه تمامېږي، دغو خلتیو دودي یا دودیز خلتي هم وایي.

د خلتیو شمېر: خلتي له شل جوړه څخه نیولې تر شپېتو جوړه پورې وي، د هلک کورنۍ مجبوره ده چې د مخکینۍ هوکړې له مخې د ټاکل شوي شمېر مطابق خلتي د نجلۍ کورنۍ ته ورکړي، هغه نجونې چې ولور یې لوړ ټاکل شوی وي، د خلتیو شمېر یې هم ډېر ټاکل کېږي او هغه نجونې چې ولور یې نسبتا کم وي خلتي یې هم کم ټاکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طوی

طوی د واده ډوډۍ ده چې ټول افغانان یې په همدې نامه یادوي، خو په وردګو کې د واده ډوډۍ د یو شمېر نورو سیمو څخه توپیر کوي، معمولا د وردګو په ډېرو سیمو کې له واده یوه ورځ وړاندې د هلک او نجلۍ په کلیو کې غوایان او پسونه حلالیږي، دغه څاروي د طوی یا طویانې په نامه یادیږي.

د کوژدې او واده د جوړښت پر مهال د دواړو کورنیو له خوا په طوی هم خبرې کیږي یعنې دلته د طوی د غوښو پر اندازه خبرې کیږي، که هلک او نجلۍ د یو کلي څخه وي نو د کلي په منځ کې یو طویي حلالیږي او که د هلک او نجلۍ کلي جلا وي د هلک کورنۍ اړ ده چې د دواړو کلیو خلکو ته طوی برابر کړي. •

د طوی طریقه

مخکې مو یادونه وکړه چې طوی د واده ډوډۍ ده، چې په وردګو کې هم د یوه مهم دود په توګه د غوښو په وېشلو او پخولو سره ترسره کیږي.

له واده دوو یا دریو ورځو وړاندې د نجلۍ کورته هغه غوایي ورلیږل کیږي چې له واده یوه ورځ د مخه باید حلال شي، د طوی غوایي د هلک د خپلوانو یا هم د کلي د خلیفه په لاس د نجلۍ کورته ژوندی ورلیږل کیږي، د طوی د حلالېدو پر وخت د کلي خلک چې مخکې له مخکې د کلي د خلیفه (ډم) په وسیله خبر شوي وي راټولیږي، غوایي ذبح کیږي او غوښې ټوټې کیږي. مهمه خبره داده چې د طوی پرمهال د کلي د یو تن لوستي کس یا د کلي د امام سره یو لیکل شوی لیست وي چې له مخې یې د هرې کورنۍ د شمېر پر بنسټ هرچا ته د فی نفر پر سر نیم پاو غوښه ورکول کیږي د بېلګې په توګه که یوه کورنۍ ۸ غړي ولري نو د څلور پاوه یا یو چارک غوښې مستحق دی او دا غوښه باید د یو قرض په څېر په پراخه تنده له احسان اچولو پرته هرچاته ورکړل شي، اړینه نه ده چې فی نفر ته باید هرومرو یو پاو غوښه ورکړل شي البته دا د کلي په دود پورې اړه لري په یو شمېر کلیو کې

• (۲) ۴۱- ۴۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ممکن د غوښې اندازه له نیم پاو کمه یا زیاته شي، چې د کلي د مشرانو پرمخکینۍ پرېکړه او نفوس پورې اړه لري.
د طوی غوښه هم باید د کوژدې پر وخت د نجلۍ د پلار د غوښتنې او د کلي د نفوس مطابق تاکل شوې وي، یعنې شل منه، **۲۵** منه، **۳۰** منه یا **۳۵** منه غوښه د کلي د نفوس مطابق غوښتل کیږي.

د طوی ډولونه

په وردګو کې دوه ډوله طوی دود دی (خام طوی او پوخ طوی) خام طوی هم هغه د خامې غوښې ویشل دي چې د کلي ټولو کورنیو ته د فی نفر پرسره په تله ورکول کیږي، د دې ارزښت دادی چې د کلي ټولو افرادو نرو اوښځو، بډایو او مسکینانو ته غوښه په خپل کور کې رسیږي او د کلي او سیمې هر فرد وکولای شي غوښه وخوري او د واده له خوړې ګټه پورته کړي.•

خام طوی:

خام طوی د کلي ټولو ولسونو ته په یو ډول ویشل کیږي، په دې ویشلو کې غوښې اخستونکی پرته له احسان څخه د خپل کور د نفوس مطابق خپله غوښه وړي ، یعني په دې طوی کې د کلي خان او غریب یو ډول ونډه لري او هیڅوک له غوښې نه پاتې کیږي ، خام طوی د هغو خپلوانو کورونو ته هم لیږل کیږي چې په لېرې پرتو کلیو کې موقعیت لري.
د وردګو د سیمې د یخې هوا له امله غوښه د یو اړین غذایي توکي په توګه تر ټولو غوره او منل شوي خوراک دی، چې د ښاري واټن د لیرې والي له امله هر وخت نه پیدا کیږي خو دا چې په واده کې ټولو کورنیو ته او ټولو افرادو ته یو ډول ورکول کیږي هرسړی کولای شي له دې خوړو څخه یو ډول استفاده وکړي. یعنې د واده په شپه د کلي په ټولو کورونو کې د طوی غوښه د هرچا د سلیقې سره سمه په هر کور کې پخیږي.

• (۲) ۶۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوخ طوی

په وردګو کې د خام طوی ترڅنګ پوخ طوی هم ورکول کیږي سره له دې چې د ورځې له خوا هر
کور ته خام طوی ورلیږل شوی وي د بیګا لپاره هم د کلي مشران او نږدې خپلوان د
ډوډۍ لپاره رابلل کیږي او د بیګا د ډوډۍ ترڅنګ د سبا غرمې لپاره هم عام تام
طوی ورکول کیږي.
د بیګا له ډوډۍ خوړلو وروسته د کلي ځوانان خپله محلي موسیقي غږوي او یا هم
د منګي او رباب په وهلو سره خپل مجلس ګرموي، د ماخستن څخه د سبا د غوښو
پخولو چمتو والی هم نیول کیږي یعنې سبا ته چې د ناوې وړلو یا راوړلو ورځ ده
باید عام طوی پوخ ورکړل شي، د طوی غوښه ډېره پخه شوې وي او آن ټوله شپه په
اور ایښودل شوې وي ځکه نو د طوی غوښه ډېره خوندوره وي او د روغتیا لپاره د
نورو غوښو په څېر زیان اړونکې نه وي.

د نکریزو شپه

د ناوې له وړلو مخکې شپه د نکریزو د شپې په نامه یادیږي، په دې شپه سره له دې
چې مهمانخانې یا میلمستون کې د کلي مشران او نارینه را ټول وي د ننه په
کورکې د ناوې جوړولو لپاره نږدې ښځینه خپلوانې هم راټولیږي، نارینه د ننه
کورته د تګ اجازه نلري یوازې محرم او د کور هغه نارینه د اړتیا په خاطر کور ته
ورځي چې د اکثرو لپاره خپل او محرم شخص وي. په دې شپه سره له دې چې د
ناوې سر اړول کیږي او سینګاریږي په لاس او پښو یې نکریزې هم ایښودل کیږي،
دغه نکریزې یوازې ناوې ته نه بلکې د کلي ټولو ښځو ته چې دلته په کورکې
حضور ولري په یو لوی لوښي کې جوړیږي او ټولې ښځې د خپل ذوق مطابق
پخپلو لاسونو او پښو نکریزې ږدي، له همدې امله دغه شپه د نکریزو شپه بولي
چې په عامه توګه نکریزې استعمالیږي.
کله چې خاروي حلال شي غوښې ووېشل شي نو د نجلۍ مور د ناوې د
جوړولو تیه نیسي او د کلي پېغلې، زړې او نجونې راغواړي تر څو د ناوې سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ کړي هغه نجلۍ چې ناوې کېږي د خپلو همزولو په بدرګه کولو سره له خپل کوره د ګاونډي یا نورو خپلوانو کره ځي او هلته په داسې حال کې چې له بدرګه نجونو اوناوی پرته نور څوک هم نه وي. ناوې کوونکې نجونې یې سر وربانديې کوځۍ کوي د ناوې لپاره چې هلته د مېلمنو بیروبار نه وي هلته یې بیایي که چېرته د ناوې کېدونکې نجلۍ د پلار کوټې زیاتې وي او ډېر بیروبار پر نجلۍ باندې دنورو نجونو جوړ نه شي په خپل کور کې یې سر ورجوړوي تر ما زدیګره پورې کار خلاصېږي اوله نمازدیګر وروسته د ناوې جوړولو تر تیبات نیسي او د کلي له ښځو څخه یوه ښځه چې هغه ښه ژوند ولري او په زړه پورې دینداره وي د ناوې د جوړولو لپاره ټاکل کېږي او د نجلۍ نورې ټولې همزولې ورسره ملتیا کوي.
د ناوې د جوړولو څخه مخکې او د ډوډیۍ خوړلو څخه وروسته د ناوې مېړه یعنې زوم او د ناوې خوابنې یا ندرور راځي او د ناوې موټې پرې خلاصوي له زوم سره دلسو څخه تر شلو پورې خپلوانې نجونې هم ټنګورې راځي کله چې زوم ورشي نو دکور خلک یوه کوټه د زوم لپاره خالي کوي تر څو زوم او ناوې په هغه کې سره ووینې او راغلې مېلمنې نجونې او پېغلې ورسره تر اخره ملتیا کوي.
کله چې زوم د خسر کورته ننوځي نو په دروازه کې د نجلۍ کاکا ناوې او یا ماما ناوې خاله یاعمه ولاړه وي او وینه یې په یوه لوښي کې اچولې وي په هغه باندې د زوم پښه سره کوي او هغه ته د خالي کوټې لارښونه کوي. زوم ټاکل شوې کوټې ته د خپلو ټنګورو سره یو ځای ننوځي او د خسرګنۍ نجونې ورته ناوې راولي کله چې ناوې راولي بیا د کوټې په دروازه کې ټوخی کوي او زوم هم د ټوخي په اورېدو نېغ درېږي تر څو ناوې د ده تر څنګ و دروي کله چې زوم او ناوې دواړه څنګ پرڅنګ ودروي، د زوم سره راغلې مېلمنې پېغلې دریا وهي او سندرې وایي کله نا کله اټن هم کوي نیم ساعت وروسته زوم او ناوې په یو وار په یوه تخت چې هغه هم د دوی لپاره جوړشوی وي کښېنوي او په یوه ناشکند قاب کې ښېلې راوړي له زوم څخه خپلې خوابنېګانې او ښمینې تاوېږي او هغه بیا نجلۍ ولاړه وي او د نجلۍ موټې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرې خلاصوي. کله چې دا کار هم تر سره کړي نو بیا زوم خپل کورته ځي او ورسره راغلې نجونې هم ملتیا کوي. له دې مراسمو څخه وروسته د ناوې پښې او لاسونه سره کوي د لاسونو سره کول یې د هغه ښځې پرغاړه دي چې د ناوې د مور لخوا ټاکل شوې وي. کله چې لاسونه او پښې ور سرې کړي نو بیا د ناوې په دنهې (دړۍ) اېښودلو پیل کوي او دنهې (دړۍ) ورانیږي او بیا ناوې خپلې همزولې یوې داسې کوټې ته بیایي چې هلته په ارامه ودیده شي•.

د ناوې جوړول

د وردګو خلک د ناوې د پلار په کور کې خپله ناوې جوړوي، په وردګو کې نه سینګارتونونه شته او نه څوک دا غواړي چې ناوې د د خپل پلار له کوره د باندې د چا په کور یا دوکان کې د سینګار کوونکو ښځو له خوا جوړه شي، بلکې د عام دود له مخې په وردګو کې د واده او مړي ژوند دودونه درانه دي او ډېر خلک د واده په مراسمو کې برخه اخلي.

که څه هم چې د وردګو خلک د ستر یا پر دې له امله خپلو ښځو ته د بیرون تګ اجازه نه ورکوي خو د دې لپاره چې په ودونو کې د ښځو او نارینه وو ځایونه په بشپړه توګه جلا وي نو د کلي او سیمې ګڼ نر او ښځې په ودونو کې ونډه اخلي، په ونډه اخستونکو ښځو کې هرومرو داسې ماهرې ښځې هم کمې نه وي چې د ناوې جوړولو ښه استعداد لري، د ناوې خپلوان او نږدې ملګرې (خورلنې) په هغه چا د ناوې سینګار کوي چې ترټولو لایقه او خپلوانه یې وي، خو په دې جوړولو کې د سینګاروونکې ښځې ترځنګ نورې همکارې ښځې هم وي، کوښښ دا کیږي چې داسې ښځه ناوې جوړه کا چې د پورته شرطونو ترځنګ بختې ښځه هم وي یعنې داسې ښځه وي چې ښه کور، لایق خاوند او ښه اولادونه ولري ترڅو د ناوې ژوند د

• (۲) ۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې له برکته نیکمرغ شي. هغو ښځو چې ناوې یې جوړه کړې کومه اجره نه ورکول کیږي د جوړونکو ښځو ګټه دا ده چې په هغې د دومره لوی او نیک کار باور شوی او د هغې استعداد تر نورو لوړ ګڼل شوی دی. خو د ناوې د خپلوانو له خوا د دود په ډول یو څه نغدې پیسې د دوستۍ په نوم ورکول کیږي.
پخوا به د ناوې په جوړولو کې له دریو څخه کار اخستل کیدو، خو اوس دا دود کم شوی او په ډېرو سیمو کې له منځه تللی، نو هڅه کیږي چې ناوې په ساده ډول یا د ښار د ناوې په څېر له دریو او زړورکو پرته جوړه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناوې راوړل

یادونه مو وکړه چې له واده یوه ورځ مخکې ټولو خلکو ته خام او یوه شپه د وروسته ټولو خلکو ته پوخ طوی (خوړه) ورکول کیږي خو په دې شپه د ناوې یو یا دوه تنه خپلوان او څو تنه ښځینه خپلوانې چې د زوم سره د خپلوۍ نیږدې اړیکه ولري د ناوې کور ته د درنښت لپاره له واده یوه شپه مخکې ورځي څو هلته د ناوې د جوړولو په چارو کې له نورو سره همکاري او مشوره وکړي او د ناوې سره چې سبا د دوی کورته راځي بلدیت پیدا کړي، په دې ښځو کې هڅه کیږي د زوم مور، خور، عمه یا خاله ولیږل شي، دغه دوې یا درې ښځې د زوم د کورنۍ په استازولۍ هلته د سفیرانو په څېر رول لوبوي ځکه نو هڅه کیږي چې چالاکې، تجربه دارې او هوښیارې ښځې ولیږل شي.

سبا ته د ناوې راوړلو په موخه د کلي ګڼ خلک چې ورا یې بولي په ورا پسې ورځي او ناوې راوړي، په ورا کې ګڼ نارینه او ښځینه شامل وي، ښځې هلته د خوشحالۍ بدلې بولي او کله کله د پېغور په ډول د راوړلو پر وخت داسې سندرې وایي چې د ناوې د کورنۍ د خپګان لامل کیږي، دلته یوازې یوه سندره د بېلګې په توګه راوړو د دغو سندرو نورې بېلګې به د وردګو د واده سندرې تر سرلیک لاندې په یو ځانګړي سرلیک کې راوړو.

شین موټر په شګ کې پنچر دی = موږ ته ناوې راکې مازدیګر دی.

د ناوې مخ کتل او مخرونې

د نکاح په سبا د غرمې له ډوډۍ څخه وروسته د ټول کلي ښځې د ناوې د کتو لپاره راځي او ناوې ته د مخ دیدنۍ په نامه یوڅه شی ورکوي او بیا بېرته د ځای ښځو او مجلس وروسته خپلو کورونو ته ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار له دې ورځې څخه پيل بيا تر دريېو ورځو پورې دوام کوي تر څو د ټول کلي ښځې ناوې وګوري او خلاصې شي. کله چې د کټلو لپاره د ښځو تګ راتګ خلاص شي نو د کور ښځې د کلي د ښځو د پيسو په مقابل کې د ناوې له پوښ څخه يو دسمال د کلي په ښځو ويشي. د يادونې وړده چې د نکاح په سبا د ناوې لاس د خاښې لخوا لومړی په اوړو او بيا په غوړيو کې خلاصيږي او په همدې ترتيب ناوې وروسته د کور په کار پيل کوي او لومړی يو من اوړه پرناوې خوشتوي او ډوډۍ پرې پخوي او بيا ورو ورو دکور نور کارونه هم کوي[*].

---

[*] (۲) ۶۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د واده بدلې

که څه هم چې د پښتنو ژبه یوه ده او ډېری پښتانه یو ډول او سره ورته بدلې لري چې د ټولو پښتنو د ادب یوه مهمه برخه جوړوي او کوم خاص قوم یا سیمې ته یې نشو منسوبولی، خو دا باید ومنو چې د پښتنو هره سیمه داسې دودیزې بدلې هم لري چې د ټولو پښتنو په سیمو کې دې موجودې وي که موجودې هم وي په یو ډول او یو طرز کې به نه وي او خامخا به لږ او ډېر توپیر د نورو پښتني سیمې د ولسونو سره لري په دې ځای کې موږ هغه سندرې راوړو چې د وردګو په ودونو کې دود دي.

د پښتنو ژبې نوموتي لیکوال او ژورنالست احسان الله آرین زي په دې اړه پخپل کتاب (د وردګو د واده بدلې او دودونه) کې ډېرې داسې سندرې راوړي چې یوازې او یوازې د وردګو سیمې ته منسوبې دي.

د وردګو خلک په ودونو کې خپلې ځانګړې سندرې وایي چې د هغوی د ولسي ادب، احساساتو او سیمییز کلتور ښکارندویي کا. په دغو سندرو کې داسې سندرې هم شته چې ډېرې یې د سیمې د بې سواده ښځو له خوا جوړې شوي او د یو دود په توګه خوله په خوله نقل شوي او دواده د سندرو ځای یې نیولی، د دې لپاره چې د واده چاره یوه لویه چاره ده د نجلۍ کورنۍ هڅه کوي څو د خپلې لور او خور واده په غوره او شانداره مراسمو تیر کړي، د دوی ناوې ته تر نورو ناویانو ښه لباس، ښه کور برا ر شي، ورا یې تر نورو ناویانو زیاته وي، طوی یې تر نورو ناویانو ښه وي... چې دا ټولې چارې د یو بډای اقتصاد پورې تړاو لري و کله دا چاره د دې سبب کیږي چې د نجلۍ او هلک د کورنیو ترمنځ د هغوی د غوښتنو د نه عملي کیدا له امله ژورخپګان رامنځته شي، چې دا بیا د ښځو له خوا په سندرو کې منعکس کیږي، هغه چې خوښ دي، د خپلې خوښۍ احساس کوي او هغه چې ناراضه وي د خپلې اتلولۍ او د مقابل لوري د کمزورۍ خبرې په سندرو کې راوړي چې ستاینې هم ورته وایي، دا ستاینې د کنځاکیو په څېر سندرې دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د واده د حالاتو څرنګوالی بیانوي یعني ښه والی او بدوالی، مثبت او منفي اړخونه ټول پکې راوړل کیږي لکه څو لاندې سندرې:

زمو نږ ناوې تر ګڼو ونو تیره شوه
پلار یې په خیشتو شو لور یې هیـره شوه
ناوې لاسونه غبرګ په تندې کیـږده
زغالی یې په شکاره کې ورته پر یـږده
که یې کور نه وې ورکړی داسی ورته وایې:
سمه سیخه کینه چې کږه نه شی
د شا تکیه دی نشته خمتتمه نشی
ناوې ته وایې:
ناوکی سترګې توروه په سلا یې باندې
د پلا نکې خان مو ټرولاړ په دوراهی باندې
د زوم خو یندی په ډیر و تودو احسا سا تو له کوره وځی در یاوې وهی خپل ورونه ، د خپلې کور نۍ څرنګوالی او ستا ینه په سندرو سره بیا نوې او نارینه او پسی روانې وې او داسی سندرې وایې:
چهار ګل دی پره دار په پوزه کړی دی
ناوې د پلا نکې خیلو مهر ورکړی دی
هلکه یو دی کرچ بل دی خنجر دی
په مو نږ کې پلا نکې خان د ورڼو سر دی
خو کله چې د ناوې کور ته ر سیږی په دغه وخت کې په واده پسی تللې ښځې کو ښبښ کوی ، چې ښې سندرې ووایې ، او ښه اتڼ وکړی ، تر څو چې مقا بل لوری ونه وایې چې داسی ښځې را غلی وې په هیڅ نه وې خبرې ، نو په دغه وخت کې دا سندرې وایې:

ښیخه سرای دی فرش کړه په مر مرو
پلا نکې خان ته څوکی کیږده د سرو زرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس له اتڼ څخه د کور ښځې هر کلي ورکوي ، خو په دغه وخت کې دوه حالته منځ ته راځي یا به د ناوې پلار او نور وکداران ښه چلند کوي. د ځوم میلمانه په خو ښی سره له کوره وبا سي ،که چیرې د خیښانو سره ښه رویه وکړي او دوی ورځنی خو ښ وې ،نو بیا یې داسی ستا یې:

مه ژاړه ناوې تا دی خدای نه ژړوې
پلا نکې خان که په وطن و تا به بیا راولی

د سپارښتنې په ډول د ناوې خویندې زوم ته دا سندره وایی:

زومه چې په لاس کې دی قران دی
زمو نږ د خورې لاس د تا ګرېوان دی

خو یندو خلاص کړی د اصیل صندوق قلفونه
ښکاره کړئ د پلا نکې د لاس شالونه
ناوی پر بام راګوره بردی کلی دی
امیل یې طلایې درته راوړی دی
ناوی جوړ کړه ګلدوزی سبین دسمالونه
د پلا نکې خان تر برونه ډیر دی دربه شینه. •

• (۱) ۲۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورا

ورا د هغو خلکو مجموعې ته وايي چې د زوم له کورا و کلي څخه د ناوې کلي ته د ناوې د راوړلو په موخه په مجموعي توګه ورځي.

په ورا کې اکثراً ځوانان ډېر وي خو د زړو نارینه و اوزړو ښځو پرتګ هم بندیز نشته دی.

د ورا خلک د تګ پر مهال ځانګړې خوشحالي کوي، چې ډولونه اتڼونه د ټوپکو ويشتل او آوازونه ساتېری پکې شامل دي هغه وخت چې د ډول وهلو آواز د ناوې کور ته راورسيږي نو د کلي ښځې بامو ته خېژي او د ورا سيل کوي.

ښځې وروسته له بامو را کوزيږي او زوم کور ته راولي او په يوه ځانګړې کوټه کې يې د خسرخېلو له خوا ورته جوړ کړي کالي وراغوندي او د ډوډۍ ترتيبات ورته نيول کيږي خلک ډوډۍ خوري وروسته تر ډوډۍ د نښې په ويشتلو پيل کوي. خو اوس د بدلونونو له وجې د ټوپکو په ويشتلو بنديز لګېدلی ډېر کم خلک دي چې د ټوپک ډزې کولای شي.

هغه وخت چې د نجلۍ او هلک د کورونو تر منځ فاصله کمه وي بيا نو ډوډۍ د هلک کره خوري او يوازې چای د نجلۍ کره څښي او نښه به د خلکو لخوا حتمي ويشتل کيږي که چېرې نښه ونه ولي ناوې نه ورکول کيږي او دا تر هغه وخته چې څو يې دا شرط پوره کړی نه وي ادامه لري.

په يوه ګوښه ځای کې د هلک پلار يا بل نيږدې خپلوان د ناوې د راويستلو نه مخکې مجبور دی چې د ناوې د ولور پاتې برخه ورکړي. د ناوې د جوړولو په وخت کې خېښې دا سې بدلې بولي.

په موټر کې د ناوې نرۍ ژړا ده
په ورا کې د پلاني د ټوپک غږ دي

همدا سې چې زوم کالي واغوستل د ناوې سره څنګ په څنګ کېني دا ځکه چې په ډېرو پښتنو کې دا عادت دی.*

---

* (۲) ۴۲- ۴۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناوې راويستل

مخکې له دې چې ناوې له کوټې څخه راوباسي درې ځله يې په ټوپک لټوي او کېښوي د ناوې ټکرى يا شال کلابي او زرغون رنګه وي پرې اچوي بيا نو د خيره يوه دعا کوي ورور يا پلار يا ماما يې تر مټ نيسي او د کوټې څخه يې راوباسي د وره په سر يې قران کريم ورته نيولى وي او په دې وخت کې د هلک د کورنۍ له خوا داسې بدل ويل کيږي.

د ډبوال تر خوا ولاړې ته پوهېږې که نه
د زوم کالي د نشته ته شرميږې که نه

د ناوې د وړلو لپاره موټر آس او کجاوو نه کار اخيستل کيږي همدا چې ناوې د وړلو د حرکت شېبه وي د نجلۍ پلار خپښو ته ټکري د ناوې لپورو ته لونګۍ د آس يا موټر لپاره د ګردي د سمالونه ورکوي.

نجلۍ ته د پلار له کوره يوه جوړه چلمچي او کوزه يوه بستره دوې درې جوړې جامې..... داسې نور د کور ټول لوازم ورکول کيږي. په موټرو کې خلک سپريږي او ډولونه وهي اتنونه کوي د هلک کور ته په رارسېدو داسې بدل وايي:

مورې داسې ناوې راوړه مخ يې لمر ښتې يې سپوږمۍ ده
د غره په سر سپوږمۍ رڼا راغله پلانکى مې ښه توپچي ناوې يې راوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناوې رارسول

دا چې ناوې د کور خولې ته رارو سيږي نو اس يا موټر هر څه چې وي د روي يې او ناوې ته وايي چې راکوزه شه مګر ناوې په دې خبره نه راکوزيږي ناوې هېڅ غږ نه کوي هغه سړی چې د ناوې سره راغلی وي هغه د هلک پلار ته وايي چې ناوې کور غواړي نو د هلک پلار ورته وايي چې زما په کور کې يوه کوټه د دې او په نورو ټولو شيانو کې د راسره شريکه وي نو وروسته له دې څخه ناوې راکوزه شي او د کوزېدو په وخت کې شا او خوا څادرونه د پردې په شکل د خپلوانو له خوا نيول کيږي په دې خاطر چې پردي خلک ناوې ونه ګوري او د کور تر خولې پورې دواړو خواو ته ورته څادرونه نيول کيږي.

په دې وخت کې په ناوې اوبه، روپۍ، مېوه... ورشنل کيږي ناوې چې کوټې ته ننوځي د دروازې په تادرۍ باندې يوه کوکه (مېخ) ټک وهي بيا په کوټه کې هغه د سمالونه چې په خپلو ګوتو يې کړي وي هغه په د بوالونو باندې ځړوي، د کلي ښځې د ناوې کور ګوري او مخ رونې يا مخ ديدني ورکوي او په بدل کې يې هغه د سمالونه چې د ناوې په ګوتو جوړ شوي وي د کلي ښځو او مېلمنو ته ورکول کيږي د لرې ځايونو مېلمانه پاتې کيږي او کلي ښځې خلک خپلو کورونو ته ځي.•

• (٢) ٥٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکاح شپه

د نکاح شپه له هغې شپې څخه عبارت ده چې د ناوې او زوم تر منځ بیا د قبول او ایجاب نوی توب کیږي یعنې ناوې هم یو تن ځانته د وکیل په حیث نیسي او زوم هم. په دې شپه د کلي څخه یو تن د کور په سر د ډوډۍ او د نکاح لپاره راغوښتل کیږي نکاح د ډوډۍ د خوړلو نه وروسته تړل کیږي. •

د نکاح پلار

همدا چې ډوډۍ یې وخوړله د کلي خلک د جومات ملا دوه تنه شاهدان ټاکي او ناوې ته یې ورلیږي. دغه شاهدان له ناوې څه پوښتنه کوي چې د نکاح پلار څوک نیسې، شاهدان څو څو واره ناوې ته ورځي چې څوک ټاکي مګر ناوې ژر تر ژره د نکاح پلار نه ټاکي دا ځکه په هره پلا چې شاهدان د ناوې د راې اخستلو لپاره هغه ته غوږ ورنیږدې کوي نجلۍ له شا څخه تور څړې پرې ورګنډي کله چې د غه سړي یا نارینه د کوټې مجلس ته ورننوځي نو خلک ورته خاندي په دې توګه دغه مجلس ډېر خنداور مجلس وي. په څلورم یا پنځم ځل چې شاهدان ناوې ته ورشي هغې ته زارۍ کوي او ورته وایي چې خلک ډېر ستړي او ستومانه دي خوب ورځي نو ژر شه د نکاح پلار دې وټاکه تر دې وروسته ناوې شاهدانو ته وایي زما د نفس وکیل یا د نکاح پلار (پلانی) دي.

د شاهدۍ تر ادا کولو وروسته چې ایجاب او قبول وشي د کلي ملا هغه شربت چې په یوه پاک لوښي کې راوړل شوي وي او مخې ته یې ایښی وي د قران کریم څو آیتونه لولي او پر شربت یې چوف کوي او دا شربت بیا دوه ځایه کیږي یوه برخه یې ښځو ته ورسیږي او بله برخه یې همدلته د خلکو لپاره پریږدي، لومړی غرپ ناوي او بیا یو یو غړپ د کلي ښځې څښې همدا شان له بلې برخې څخه لومړی غړپ زوم او بیا نور کلیوال یو یو غړپ څښي د شربت څښل چې پای ته ورسیږي بیا نو یو

• (۲) ۶۳- ۶۴- ۶۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موټی مېوه د خلیفه له خوا وېشل کېږي او بیا وروسته د نکاح په مجلس کې هغه وخت چې ملا په لوړ آواز دا ټکي بیانوي، دغه پلانکۍ نومې نجلۍ چې د پلانکي خان د پلانکي زوي دی او بله لور په دې نامه سره نه لري په نکاح صحیح و شرعي سره د پلانکي خان زوی پلانکي خان نومي لپاره چې بل زوی په دې نامه نه لري ورکړې د نجلۍ وکیل ورته وایي هو، ما نومړې ته ورکړې، ورکوم یې، ورمې کړه.
ملا همدغه کلیمې د هلک وکیل ته تکراروي او وایي چې نومورې نجلۍ تا قبوله کړې وه او قبوله د کړه.
هغه هم ورته وایي هو ما قبوله کړې وه او قبوله مې کړه دغه عمل ته قبول او ایجاب وایي. په دغه وخت کې د هلک ورور یا کوم نېږدې خپلوان بیاتي پلاس کې پټه نیولې وي او داسې یې خوځوي لکه چې یو شی ورباندې پرېکوي او یا یې لندې لښتې راوړې وي او هغه پر چاقو پرې کوي یا په خپله زوم دغه عمل کوي په دې خاطر یې کوي که په دې مجلس کې څوک په نجلۍ او هلک یا د دوي په پیوند باندې څه جادو کړی وي چې له منځه یې یوسي.
یعنې جادوګر هر ډول جادو دم او نوشته چې کوي په بیاتي او چاقو یې پرې کوي د نکاح د مجلس په پای کې ملا یوه دعا کوي او مجلس ختمېږي او داسې هم پېښه شوې ده چې نکاح د نجلۍ په کور کې وتړل شي.

کردار راوړل (بوخڅه)

بوخڅه یا کردار د پېغلې نجلۍ یو بل مسولیت دی، ډېری پېغلې له نامزادۍ د مخه په کور کې د ګوتو کار کوي، په وربښمو او وونو سره لاسی دسمالونه، د یخن غاړې، د کوټې لپاره د پردو جوړول، د دریشۍ د پوښونو جوړول، دسترخوان جوړول، جاینماز جوړول، د تکیو د پوښتیو جوړول... کوم چې د دې سیمې د خلکو د لاسي صنایعو یوه برخه ده د خسر کورته د بوخڅې په توګه وړي، د ناوې خسر، خواښې، لیورونه، ماما خسر، کاکا خسر او نورو دوستانو ته د ډالۍ په توګه وروړي، بوخڅه چې د نجلۍ د لاسي صنعت او کمال څرګندویه ده که چېرې په ښه توګه چمتو شوې وي نو د نجلۍ او د هغې د پلار د کورنۍ په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کیږي که چیرې د نجلۍ په بوخڅه کې کمی وي نو خلک وايي بوخڅه یې کمزورې ده، د بوخڅې دود د وردګو په سیمه کې یو مهم او لرغونی دود دی، چې اکثریت نجونې پرې کلونه کلونه زحمت وباسي، خو اوس دغه دود کرار کرار له منځه تلونکی دی، ډیرې نجونې چې ودیږي د خسر کورته د بوخڅې د دود پرځای ښارې توکې لکه ګلدوزي شوي شیان وړي او یا هم بوخڅه د سیمې د هغو ښځو څخه د پیسو په مقابل کې اخلي چې د هغوی ورځنۍ چارې لاسي صنایع وي او د بې وزلۍ له امله یې د غاړو ګنډل او دسمالونه جوړول کسب وي، د وردګو ښځې کلک ستر او حجاب له امله له کوره نه وځي، که کومه ښځه کونډه شي یا یې خاوند د کار کولو توان ونه لري نو د ناویانو لپاره لاسي صناعتي توکي په خپل کور کې اوبدي او بیا یې د پیسو په مقابل کې په هغو نجونو پلورې چې ودیږي.

د ماشوم د پیدا کېدو دود

ماشوم پیدا کیدل که هلک وي که نجلۍ د اسلام د سپیڅلي دین له نظره ښه کار دی، د وردګو د سیمې میشت قومونه هم د اسلام دین ته د زیاتې عقیدې لرلو له امله د هلک او نجلۍ پیدا کیدلو ته خوشحاله کیږي یعني کله چې ماشوم ښځینه وي که نارینه پرې خوښي ښکاروي که ماشوم هلک وي وايي د خدای رحم دی چې زموږ کورته یو بل ګل هم را زیات شو او که (نجلۍ) وي وايي شکر دی چې خدای زموږ په کورنۍ ورحمیدا او یو ګل یې را ولوراوه، خو په یو شمیر کورنیو کې چې هلکان نه لري یا هلکان کم وي د هلک د پیدا کیدلو وروسته میلې او ساعت تیري جوړوي او خپل خپلوان راټولوي.•

• (۲۳) ۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماشوم په غوږ کې اذان

ماشوم چې کله وزیږي نو کورنۍ یې لیواله وي چې په غوږ کې یې اذان وکړي. په وردګو کې دا اصطلاح عامه ده چې ماشوم ته باید ژر په غوږ کې اذان وشي څو پوه شي چې مسلمان دی او د خپلې مسلمانۍ څخه خوند او لذت واخلي.
د وردګو خلک اکثرا پخپله (د ماشوم نیکه، پلار، یا بل متدین کس) د ماشوم په غوږ کې اذان کوي او که په کوم کورکې دا ډول کس نه وي بیا د دوستانو له کور څخه یا هم د مسجد ملا امام راولي څو د ماشوم په غوږ کې اذان وکړي.
کله چې د کلي امام یا بل متدین کس د ماشوم په غوږ کې اذان وکړي نو د ماشوم د کورنۍ له خوا ورته په د سمال کې میوه غوټه شوې وي ورکول کیږي، یا هم د شیرینیو یو پاکټ یا نغدې پیسې ورکوي، د دې کار موخه داده چې هغوی هیله لري ماشوم یې د نیکو اخلاقو او اسلامي لارښوونو پابند وروزل شي، بله موخه یې داده چې د وردګو خلک دیني عالمانو او متدینو خلکو ته ځانګړی درناوی لري او هغه عالم یا متدین شخص چې د دوی کورته ورځي د درنښت او ماشوم ته د خوشحالۍ له امله هغه ته میوه (شیریني) ورکول کیږي یعني د اسلامي او پښتني دودونو له امله په وردګو کې د میلمه، دیني عالم، ا متدینو اشخاصو پالل یو لرغونی دود دی.

سنتي

هلک تر زیږون وروسته په اوومه یا دریمه ورځ د کلي د نایي یا سیمه ییز روغتیا پال له خوا د اسلامي دین د حکمونو سره سم د ابراهیمي سنتو په رڼا کې سنتیږي، کله چې ماشوم سنتیږي د کلي نایی (خلیفه) د کور د مشر له خوا راغوښتل کیږي د خپلو خپلوانو، د کلي د مشرانو نومونه ورښودل کیږي د ټاکلي وخت سره سم راغوښتل کیږي، ډیری خلک د سنتۍ په ورځ، خوسی یا پسه ذبح کوي او د خوښۍ په نیت د کلي مشران او خپلوان راټولوي، د قرانکریم ختم کوي، ډوډۍ خوري او د ماشوم د خیر او برکت لپاره دعا کوي، په دې ورځ په کورکې د ښځینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو لـه خـوا دريـا هـم وهـل كيـږي او د ماشـوم د پيـدا كيـدا لـه املـه پـټـې يـا ښـكاره سندرې وايي.

نوم اېښودنه

نوم د ماشوم د کورنۍ د مشر يا بل کوم پوه او لوستي کس له خوا ټاکل کيږي ، کـه ماشوم هلک وي د ختم په ورځ ملا امام ته ويل کيږي چې دوی پر ماشوم(فلانـی) نوم ايښی دی، ملا امام يا موافقه کوي ورسره يـا يـو بـل معـادل نوم چې شرعي او ادبي صبغه ولري ورښيي تر خبرو وروسته په يو نوم موافقه کيږي او هغه خلکو تـه ويل کيږي، د نوم ايښودل ډير وختونه د ختم په ورځ وي خو کله ناکله د ختم څخـه وړاندې يا وروسته د ماشوم د کورنۍ د غړيو له خوا ايښودل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مړي دود

په وردګو کې د مړي دود ډېر دروند دی او له نورو سيمو توپير لري د مړي مراسم چې په تفصيل يې دلته بيانول ناشوني دي له نورو پښتني قومونه سره زيات توپير لري، يوازې د مړې د تدفين او تکفين مراسم يې کاملا د شرعې اصولو پر بنا ترسره کيږي چې دا تقريبا په ټوله اسلامې نړۍ کې ورته والی لري نو ځکه د وردګو له نورو پښتني قومونو سره دا مراسم يو شانته دې او نور رسم او رواجونه يې بيا د سيمه ييزو دودونو په بنا د نورو پښتنې قومونو څخه د ځانګړيو مقرراتو په بنا د ډېر توپير درلودونکې دي.

کله چې مړی وشي د کلي ټول خلک سهار وختي جومات ته راځي، ټول کلی د سهار چای جومات ته راوړي او ښځې د مړي کورته ورځي، د کلي ملاامام، خليفه او ... کسان راټوليږي، د مړي د خښولو لپاره تدابير نيول کيږي، روقعې ليکل کيږل او د مشرانو له خوا پريکړه کيږي چې څوک راوغوښتل شي څوک راونه غوښتل شي ځکه ځينې سيمې ډيرې ليرې وي چې د خلکو خبرول او مړي ته رارسيدل ستونزمن او يا هم کله ناکله د ژمي په موسم کې ناشونی وي، مخکې به دا خلک د کلي د دلاک په واسطه خبريدل خو اوس چې د وردګو په سيمه کې نيم او نيم کله مخابراتي اسانتياوې موجودې دي وولسونه د تليفون له لارې خبريږي او د ترانسپورتي اسانتياوو له امله د مړي په تدفين کې د ليرې پرتو خلکو ګډون اسانه شوی دی، چې له امله يې د وردګو په سيمه کې د مړي د خښولو په دود کې ډېر دروندوالی راغلی او د زياتو مړيو په جنازه کې آن زرګونه کسان ګډون کوي.*

* (۱۲) ۸۰- ۸۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مړي پسې خيرات

د وردګو په سيمه کې معمول ده چې خلک په مړي پسې خيرات کوي چې دا په دوه ډوله ده يو يې دادی چې کله مړی وشي د مړي وارث يا د کورنۍ مهم کسان يو يادوه غوايان اخلي او حلالوي يې ، ترڅو هغه ميلمانه او خپلوان چې د مړي د خبنولو په موخه له لرې ځايونو راغوښتل شوی را ورسي او د جنازې لپاره راغلي کسان او د کلي او سيمې او سيدونکي د خيرات په مراسمو کې ګډون وکړي، دا کار دوه لامله لري يو دا چې خلک وايي مخکې له دې چې مړی دفن شي خيرات يې وشي د ده لپاره به د قبر د سختيو په اسانۍ کې مرسته وکړي، دويم دا چې دوردګو سيمه سترې درې او او جګ جګ غرونه لري وولس يې تيت پرک پروت دی، د موټرو او نورو وسايلو اسانتياوې پکې کمې دي او د مړي خبنولو دود يې دروند دی ځکه نو ډير لرې خلک له سختو مزلو سره سره د مړي خبنولو ته ورځي، د مړي په کور کې په سلګونه کسان راټولېږي چې په خيرات کې هم ګډون کوي او له خيرات وروسته مړی خښېږي، خو اوس ډيری خلک د دې دود خلاف د مړي له خښولو وروسته په مړي پسې خيرات کوي ځکه په دې وروستيو کې لارې سړکونه جوړ شوي دي او اسانتياوې رامنځته شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مېلمه پالنې دود

په وردګو کې خلک د مړي او ژوندي دود ته په ډېره درنه سترګه ګوري ددې سيمې خلک د هېواد د ځينو نورو پښتنو په څېر مېلمه ته زيات درناوی کوي په خپله په ځان هر ډول کړاو او سختي راولي خو هڅه کوي څو مېلمه ته په دسترخوان بېلابېل خواړه چمتو کړي. د وردګو خلک هغو خلکو ته چې له مسافرۍ راځي يا ورسره دوستي او ملګري لري وخت ناوخت ورته مېلمستيا وې کوي په دې سربېره که کوم مېلمه د چا کورته ورشي نو د کور خاوند يې په ورين تندي هرکلی کوي او تر ټولو غوره خواړه ورته چمتو کوي، د وردګو خلک په اخترونو کې درې شپې سر په سر يو بل ته مېلمستياوي کوي.

د مېلمستيا دود پکې دومره پياوړی دی چې په دېرو سيمو کې هوټل نه ليدل کېږي او نه ورته بېروني مسافر اړتيا لري ځکه ددې سيمې خلک د خپلو ديني او پښتني ارزښتونو له مخې مېلمه ته ډوډۍ ورکول خپل دروند مسئوليت ګڼي.•

مېلمه ته ډالۍ

ډالۍ زموږ د هېواد د درناوي او تفاخر يوه تر ټولو لوړه ملي او تاريخي عنعنه ده او نه يوازې د عام ولس ترمنځ تبادله کيږي بلکې په دولتي کچه هم لوړې ډالۍ رواج لري، دډاليو معمول نه يوازې په افغانستان کې بلکه د نړۍ په اکثره هېوادونو کې هم ديوې ملي عنعنې په عنوان رواج لري او عزتمندو ميلمنو ته ورکول کيږي.

زموږ په هېواد کې ډالۍ په ملي اوګړنيزه کچه اکثرا د چکمنې، پوستين، لنګۍ اوکاليوپه بڼه رخت وي خو استعمال يې له ډيرو پخوا زمانو څخه رواج لري د ډالۍ پواسطه ملي او فردي ميلمه ته په لوړه کچه درناوی مراسم په ځای کيږي او هغه ته د اخلاص وروستی مراتب پرې څرګندېږي آن تردې چې د

• (۱۲) ۷۷- ۷۸- ۷۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت په بشپړ چوکاټ کې او د انساني معیارونو په رعایت سره ځیني وختونه د ډېرګران میلمه یا د میلمنې زوی ته لورهم ورکول کیږي چې هغه بیا د ناوړه رواجونو لګښتونه نلري او دا نجلۍ لوړه بختوره وي په هرصورت هغه ډالۍ چې د عام ولس او کورنیو ترمنځ رواج لري اکثرا یې د کورنیو په اقتصادي توان پورې هم اړه لري ځکه هغه کورنۍ چې اقتصادي یې قوي وي خپل ګران میلمه ته چکن پوستین ډالۍ کوي او له هغه را روسته زرینه چکمنه او وریښمنه لنګۍ ورکول کیږي او د کالیو رخت بیا وروستۍ او ټیټه ډالۍ ده چې میلمه پرې نازول کېږي.

له بل پلوه ډالۍ نه یوازې نارینه ته بلکې ښځو ته هم ډالۍ ورکول رواج لري خو د ښځو ډالۍ یوازې پرکمیس او ټکري پورې محدودې وي ، ددغه ډالیو وخت هم معلوم وي تل او هر وخت چاته ډالۍ نه ورکول کیږي دا چې کومو کسانو ته ډالۍ ورکول کیږي او په کومو مواردو کې ورکول کیږي البته دلته موږ له هغه کسانو یادونه کوو کومو ته چې ډالی ورکول کیږي اودا رواج یوازې دډالیو په ارتباط را خیږو او په نورو ابعادو یې کار نلرو.

۱ـ د نویو خیښانو ترمنځ په پیل کې ډالۍ ډیرې معمول وي او که درواغجن نشم یو دبل بیخ په لومړنیو ډالیو وباسي ځکه هر یو زیار باسي چې ځان تر مقابل لوري لوړ وښیي.

کله چې یو ځوک چیرې خیښي وکړي لور ورکړي نو له یو څه مودې وروسته د زوم پلارینه دنوې کوژدن کورته پوښ راوړي چې په ناوکۍ سربیره د ټولې کورنۍ غړو ته جامې پکې شاملې وي خو اصله خبره داوه چې پوښ را وړونکو ته که نارینه او ښځینه د تللو پروخت کې د جامو رخت ورکول کیږي چې دغه رخت ته ډالۍ ویل کیږي.

۲ـ له یو څه مودې وروسته دزوم د کورنۍ لخوا د نجلۍ دکورنۍ غړو ته میلمستیا کیږي او له میلمستیا وروسته دوی په ښو ډالو لمانځل کیږي چې (خسرشریف) ته د امکان په صورت چکن پوستین او د کورنۍ نورو غړو ته جامې او نورې ډالۍ ورکول خو پاته دې نه وي چې دغه رواجونه سخته منفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيالي ده او ورځ د بلې په پرتله نوي رواجونه پکې زور اخلي او په اصطلاح د سيالۍ او شريکي په بنا ملا ماتونکی لګښتونه را منځ ته کيږي.

د خپلوانو د کورنيو ترمنځ نورې ډالۍ

له واده وروسته که چيرې د ناوې ماما، کاکا، ورور، خاله، عمه چې د عمومي ميلمستيا پرمهال د زوم کره نه وي تللي او له واده وروسته د زوم په کور ورپيښ شي نو د تللو پر وخت رواجي ډالۍ ورکول کيږي او همدارنګه د ناوې کورنۍ هم د زوم د کورنۍ د پورتنيو مشخصاتو لرونکو کسانو ته د ډالۍ په ورکولو مکلف دي.

متفرقه ډالۍ

دا ډول ډالۍ زښته ډير مستحقين لري ياني که چيرې ليرې او نيږدې خورځوی تربور د خپلوانو، خپل او په دې لړ نور خپل او پردي له چا کره په لومړي ځل ورشي نو ميلمه د تلو پرمهال له دروازې نه د هر را ننوتونکي کس تخرګ ته سترګې نيولې وي چې ګويا ډالۍ به يې را وړې وي خو دا ډالۍ خدای وس اختياري دي که يې خوک چاته ورنکړي هم خوک د ګيلې حق نلري په متفرقه داليو کې جرګه مارو ته هم ډالۍ هم شاملې وي

مړيځي

يو بل ډول ډالۍ بيا (مړيځي) ده چې دا رواج اوس تقريبا تت او له منځه تللی دی هغه به په دې ډول و کله به چې د نوې ناوې لومړۍ او لاد د ناوې د پلار کره ولاړ نو د ناوې پلارينې به د مړيځي په نوم يو حيوان (پسه يا خوسکی) د خپلې لورنوي زيږدلي ماشوم ته ورکاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دود یزې مېلمستیاوې (اختر، مسافري، خېښي...)

خپلو خپلوانو او کلیوالو ته دوډۍ کولو ته میلمستیا وایې چې فردي او ډله ییزې میلمستیاوې پکې شاملې دي او د میلمستیا موارد هم معلوم دي، ځکه ځینې میلم ستیاوې جبري او ځینې اختیاري وي چې د جبري میلمستیاوو په ډله کې اکثراد اخترونو او نورو داسې ورځو میلمستیا شامله وي چې د کلي هرکور به د ډوډۍ په کولو مکلف وي خو اختیاري میلمستیا ترجبري هغه بیا خوندوره وي، که یو څوک له مسافرۍ نه راشي نو نیږدې خپلوان یې ورته میلمستیا کوي اوکه چیرې څوک له بندیخانې را خلاص شي او یا هم کوم حاجي له حج نه راشي نو بیا درنده میلمستیا ورته کیږي او پخوا پورې یې نور سپین ږیري او مخور هم کښېنول کیږي.

او همدارنګه د خېښانو لپاره هم میلمستیا دود ده کله چې څوک له چا سره خېښي وکړي نو په لومړي ګام کې د مړي ژوندي د پاللو لپاره ددوی ترمنځ یو بل ته میلمستیاوې کیږي خوداچې په ځینو میلمستیاوو کې میلمنو ته ډالۍ ورکول کیږي.

د اختر دود

اختر که څه هم د ټولو افغانانو او ټول مسلمان ملت د خوښۍ ورځې وي خو په وردګو کې دې ورځو ته ځانګړي مراسم نیول کیږي، د اختر په لومړۍ ورځ ټول خلک (نارینه سړي او کاشومان) سهار وختي جومات (مصدق) ته ځي ، هلته چایونه څښي او تر چای څښلو وروسته له یوبل سره د اختر مبارکي کوي، له جومات بهر یا د جومات په څنګ کې د ډوډۍ د مراسمو په اړه ترتیبات نیول کیږي او د مهال ویش سره سم پر یو وخت ۵ یا ۶ کوره ټول کلي ته ډوډۍ کوي او دا دود په ډلییزو میلمستیاو او خوښیو لمانځي، ماشومان بیلابیلې لوبې کوي لکه د هګیو جنګول، د غوزانو ګټل...

ماشومان په ډلییز توګه د یو بل کورونو ته د مبارکي ورکولو لپاره ورځي او هغوی ورته میوه یا نغدې پیسې یا ایشیدلې هګۍ د عیدي په ډول ورکوي. لویان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د خپلو خپلوانو کره البته چې محرم یا نږدې خپل یې د اختر مبارکي په خاطر ورځي، او ښځې هم د خپلو نږدې خپلوانو لکه ماما ، کاکا ، ورور، خور او ... خپلوانو کورونو ته د اختر مبارکۍ لپاره ورځي.
په مخکې وختونو کې به د اخترونو پر مهال د ټوپکو ډزونه کیدل، نارینه وو به د غره په لمنو کې اتڼونه کول او ډولونه به وهل کیدل، نجونو به هم په یو ځانګړي او مناسب ځای کې چې هلته به نارینه نه وو ډله ییزې اخترې میلې لکه د ټال وهلو لوبه او داسې نور ترسره کول خو اوس دا دودونه کم شوي او د له منځه تللو په حال کې دي.•

(۴) د وردګو سیمه ییز خواړه

هرهېواد خپل د خوړو ځانګړي ډولونه لري چې دهغوی دا خواړه د خپلوګاونډیو هېوادونو له خوړو سره بیا تر یوه بریده شباهت لري او یو شان ته وي خود لیرې پرتو هېوادو نو نه بیا بشپړتوپیرلري مثلا د امریکایانو په کورنیو او هوټلونو کې خواړه دافغانستانرد کورنیو او هوټلونو له خوړو سره ډیر تو پیر لري هلته ښایي چیکړی، کروت او شکنه ځوک ونه پیژني او هغه خواړه چې هغوی یې خوري که موږ ډیر وړی هم شو نه یې خورو ځکه موږ یې نه پیژنو او موږ ته کیفیت هم نلري دامریکا د خلکو تر ټولو ډیر ښه خواړه (پیزه) ده خو موږبیا پیزه میزه نه پیژنو .
په هرصورت لکه د مخه چې وویل شول هرهېواد د خوړو د ځانګړیوډولونو درلودونکی دی ځیني هېوادونه یو نبات ډیر استعمالوي او ځیني نوربیا بل ، غنم په افغانستان کې د نړۍ ترنورو هېوادونو په پرتله زیات استعمالیږي ځکه د خلکو عمده خوراکي توکی یې غنمینه وچه ډوډۍ ده ، ځیني هېوادونه لکه بنګلدیش سیلون او برما بیا وریجې تر نورو هېوادو زیاتې استعمالوي هلته تربل هرڅه زیات وریجې استعمالیږي زموږ په ګاونډي هېواد پاکستان کې دال ډیر استعمالیږي د پاکستان دال او چپاتي نړیوال نوم لري د اسلامي انقلاب پر

• (۱۲) ۶۱- ۶۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهال به کمونیستي مېډیا ګانو افغان کډوال او مجاهدین دال او چپاتي خوړونکي بلل، تریخ دال او وتودو چپاتیو ځانګړی خوند درلود.
هغه خواړه چې په افغانستان کې معمول دي او تر ې ګټه اخیستل کیږي په لاندې ډول دي.•

لاندی

د افغانستان په ټولو قومونو کې لاندی لږ ډیر رواج لري خو په وردکو کې د لاندي رواج له ډیرو پخوا زمانو نه تر نورو قومونو ډیر معمول وه.
د لاندي لپاره عمو ما ښه چاغ پسه او یا کوم بل حیوان لکه غوایې یا او ښ ټاکل کیږي خو وزه هیڅکله ځوک نه لاندی کوي د لاندي مال بزګران د اوړي په موسم کې ښه ساتي اوربشي او نوري غلې دانې ورکوی تر څو ښه چاغ شی.
لاندی لکه د مخه چې وویل شول په وردکو سربیره د هېواد په نورو ولایتونو کې هم معمول دی آن تر دې چې د هیواد په سهیل لو دیځ کې ځینې شتمني کورنۍ بیا د کورنۍ د هرغړي په سریو پسه حلالوی. خو د لاندي غو ښه یوازې د ژمي په موسم کې استعمالیدای شي او له څرموني وروسته یې استعمال جانبي عوارض لري ځکه لاندی ډیرګرم وی.
د لاندي لپاره عموما پسونه ټاکل کیږي ځکه پسه تر بل هرحیوان ښه او ژرچا غېدای شي لم یې ښه غټیدای شي اوغوښه یې هم دومره نازکه وی چې د ښه چا غوالې په صورت کې یې پوست هم د غو ښې په حساب اوړي.
لاندی د وردګو د ناز د خوړو په حساب دی کله چې په ژمي کې له چا کره ښه نازولې میلمه ورشي نو لاندي ورته پخوی او که ترهغه هم لا ښه نازولې وی نو (لاندي پلو) ورته پخیږي او تردی نورپورته د نازخواړه نشته، لاندي زموږ د هېواد په هوټلونو کې نه پخیږي او یوازې کورني خواړه دي.
لاندی له ډیرو پخوا زمانو څخه زموږ په ټول هېواد کې معمول وه او ښایې تاریخچه یې لرغونو انسانانو او آن د ښکار له زمانورا پاته وي ځکه کله به چې

• (۲۳) ۱۴۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنيو انسانانو په غرونو او ځنګلونو کې حيوانات ښکار کړل نو د هغه غو ښه به يې په وار نشواى مصرفولاى او وچوله به يې چې د هغوى دا کار د ننۍ زمانې له لاندې سره کټ مټ ورته والې لري.

ښوروا

هغه ښوروا چې نوم لري له تازه غوښې نه پخيږي ځکه د تازه غوښې ښوروا بيله مزه لري په دې شرط چې د ښورواد ښې ښوروا په اصولو پخه شي ښوروا هم په څو ډولونو پخيږي که چيرې غوښه د پسه وي نو غوړي (تبی)او نورضمايم نه وراچول کيږی او سپينه ښوروا چې د لم ټوټې هم پکې پرتې وي د وريې نس ټکور ده او د غوا يه ښوروا که ښه چاغ وي نو بيا غوړي او تبی نه غواړي خو که چيرې ډنګر وي او غوښه يې غوړونلري نو بيا د تبي په نوم پياز داغ ورته جوړيږي او وراچول کيږي خو تازه غوښه نه يوازې د ښوروا به شکل پخيږي بلکه له هغه نه قورمه هم پخيږي چې په ښارونو کې دو پيازه او کباب هم ترې جوړيږي په پخوا وختو کې په وردګو کې غوښه يوازې د ښوروا او قورمې په بڼه استعماليده خو اوس هر ډول کباب ديګي په وردګو کې هم رواج شوي دي.

پلو

په پخوا وختونو کې په وردګو کې پلو يوازې له لوکو وردګي وريجو نه پخېده او زيږغوړي به پکې استعماليدل چې ښه ذايقوي کيفيت به يې درلود ، هغه وخت اوسنی بازاري وريجې چا نه پيژندلې او د وردګو لوکو وريجو به ښارونو او په تيره بيا د کابل په ښارکي ځانګړې نوم درلود او هراخيستونکي به ځان به دې باوري کاوه چې له بازار نه يې وردکي لوکې وريجې اخيستې دي د لوکو وريجو بوی به نرم او ځانګړې عطرجنې وړمه به ترې خوريدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیربرنج

دا هم د وردګو له پخوا زمانو نه یو معمول کورنی خوراک و چې د لوکو وریجو له میدګی نه به پخیده شیربرنج ته به لږې اوبه او ډیرې شېدې وراچول کېدې اومزه اوکیفیت به یې د شېدو له اندازې سره تړلې و خو ډیری هغه کسانو چې د معدې ستونزه به یې درلوده شیربرنج نشوای خوړلای ځکه په معده کې به یې جګړه پیل کوله.•

چیکړی (کیچړی)

چیکړی هم د لوکو وریجو له میدګی. څخه یوازې په اوبو کې پخیږې اوکله چې پوخ شي او په قابونو کې تقسیم شي نو بیا یې په منځ کې کروت وراچول کیږي کیچړی. با کیفته خواړه دي زښته ډیرخوړل کیږي او هیڅ جانبي عوارض نلري که هر څومره ډیر وخوړل شي معده پرې زوروره ده او ژر یې هضموي

کورت

کرت دوه ډوله دی لومړی وچ کرت چې زدویل کیږي بیا تبی ورته کیږی او د وړې شوې ډوډی. په سر اچول کیږي او دوهم لانده کروت دي چې چکه نروبه او توده کړي او بیا یې له پیاز داغ سره د وړې شوې ډوډی. په سر وراچوي خو کرت په دواړو صورتونو کې ډیر غوړې غواړي هغه څوک چې چربې ډوډی. خوري نو له کروتو سره یې جوړه وي پخوا وختونو کرت ډیر رواج درلود زیړو غوړیو او کروتو به ځانګړې مزه درلوده ، کرتو خپل رواج اوس هم له لاسه نه دی ورکړی اود سیمه ییزو خوړو په دود یې خلک خوري.

• (۲۳) ۱۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکنه

شکنه اوس څوک نه خوري او پرې شرمیږي ځکه غریبانه خواړه دي خو شکنه ډیرنرمه او د معدې لپاره اکسیر شی دی له یوه وزیرنه د کوم تلویزیون خبریال وپو ښتل په خوراکونو کې د څه خوښیږي وزیربې له ځنډ پرته ورته وویل: شکنه ، خبریال وخندل خو وزیر ورته وویل: تر اوسه ماشوم یې او د شکنې په اهمیت نه پو هیږي کله چې ماغوندې سپین ژیری شي نو بیا به پخپله شکنه غواړي.

اوګره

اوګره نرم خو قوي خواړه دي د غنمو له دلدې (ورغاستیو) نه جوړیږي هغه څوک چې د هډوکو د خوږو ستونزه ولري نو اوګره پرې ښه لګیږي اوګره له ډیرو پخوا زمانو څخه د وردګو په کورنیو کې پخېده او ډیري وختونه به د عاشورا په مراسمو کې اوګره پخیده او په کورونو به ویشل کېده د اوګرې خام مواد لکه د مخه چې وویل شول معمولا د غنمو دلده ده او کله چې پخه شي نو بیا تبی ورته کیږي دا خواړه ملي خواړه هم دي او په رسمي کچه پخیږي

سمنک

د کره روایاتو په بنا (سمنک) له میلاد وروسته له ماوراې النهر څخه اوسني افغانستان ته را غلی دی او اصل ځای یې اوسنی ازبکستان تاجکستان او ترکمنستان دي سمنک حلوا ته ورته خواړه خواړه دي خو کیفیت یې حلوا ډیرتوپیرلري د سمنک خوږوالي د غنمو له تعامل نه دی یانې دا چې لومړی یو چارک لږ یا لږ ډیرغنم په یوه لوښي کې له معین مقدار اوبو سره اچوي او کله چې غنم را شنه شي نو سپینې ریښې یې یو تر بل تیرې شي او ځوکې یې دیوه شنه فرش په شان یو پر بل کې ننوتلې یو چم را شنې شي بیا دغه د شنو غنمو کلوله له لوښي را چپه کړي او په یوه ماشوم یې تارپه تار کړي وجه یې داده چې د راشنه شویو غنمو ګډ وډ کول ښایي کومه ګټا ولري او په ماشوم پسې ګټا نه حسابیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوب

سمنک ته ورته خواږه دي چې یوازې ښځې یې خوښوي او پخوي لومړی اوړه په اوبو کې واچوي او بیا یې د وریجو یا اوګرې په شان پخوي خو اړوب له پیل نه د یوه څمڅې او یا ورته لرګي په واسطه یو مخ لړل کیږي او کله چې ښه پوخ شي نو بیا یې زېړ غوړي په منځ کې واچوي او په مزه مزه یې خوري ، اړوب د خوړلو پر وخت په خوله کې پر تالو ډېر موښلي نو ځکه هغه څوک چې مخکې یې اړوب نه وي لیدلای اړوب نشي خوړلای تالو او خپله خوله ټوله پرې لړي او ککړوي یې.•

حلوا

نرم او خواږه خواږه دي او خوړوالی یې د بورې او ګوړې په واسطه دی پخوا به د وردګو خلکو د مړي د ښخولو په مراسمو کې د مړي د (څوري) په نوم حلوا پخوله ، پخوانۍ حلواوې له ګوړې او دغنمو له اوړو څخه پخیدلې خواوسنۍ حلوا له سوجي او بورې نه پخیږي او اوس اوس له حلوا سره نورمغزیات هم اچول کیږي چې ځانګړی خوند لري.

د سوجي حلوا اوس په کلیو او ښارونو کې د سهار له چای سره ډیره معمول ده

پیرکی

اوس مهال په ښارونو او کلیو کې د پیرکي استعمال زښته ډیردی په دري ژبه ورته بولاني وايې پخوا وختونه به پیرکۍ یوازې په کلیو کې په تناره پخیدل هغه هم له شفتلې او یا نورسابو څخه او آن تردې چې کورنیو به ښارونو ته هم را وړل ، خو اوس پیرکي په تناره برسیره په ښارونو کې په طبخي هم پخیږي او استعمال یې دومره ډیرشوی چې هرځای د سړک پر غاړه په غوړیو کې پخیږي او ښاریان یې له دوړوسره یو ځای نوش جان کوی په ښارونو کې اوس له کچالو نه ډیرپیرکي پخیږي او په کچالو پسې په دوهم ګام کې ګندنه ده چې دا دوه

• (۲۳) ۱۶۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

توکي د ښاري پيرکيو مهم لومړني مواد ګڼل کيږي خو په زړه پورې دا ده چې اوس پيرکيو د کابل ښار نانوايې ګانو ته مخه کړې ده او په ځينو نانوايې ګانو کې دډوډۍ تر څنګ پيرکي هم ليدل کيږي.

شنالغه

پخوا امکانات محدود وه دا سې راحلې چې غلې دانې له يوه ځايه بل ته ورسوي نه وې موجودې که به کله په يوه سيمه کې وچکالي را غله نو خلک به له کلکو ستونزو سره مخ کېدل او د ژوندي پاته کېدو لپاره به يې د هرهغه څه خوراک ته لاس اوږداوه چې دنرموالي له وجې به د خوراک وه چې يوه هم له دغه خوراکونو نه شنالغه وه لکه څنګه چې له نامه يې معلوميږي شنالغه له (شنې) څخه تسميه شوې ده کله به چې قحطی را غله نو خلکو به يوه برخه اوړه او دری نورې برخې هغه شينلي چې د خوراک وړ به وه لومړۍ ښه (وورژنل) او وروسته به يې له خيشتو اوړو سره ګډول او بيا به يې په تناره پخول ترڅو اوړه صرفه شي د شنالغې ترټولو ښه او معمول خام مواد (تبرغوان) و چې دا بوټی اوس هم به وردګوکې شته او ځيني وختونه يې خلک خام هم خوري ، شنالغه پخول د نيستی او فقرتر ټولو لوړه علامه وه خو نوی نسل اوس د شنالغې په نوم کوم شی نه پيژني.

چيشپيرې

دې خوړو ته په ښارونو کې منتو ويل کيږي خوچشپيرې په جسامت کې له منتونه لويې وې او معمولا به هغه د ښځو ترمنځ دښځينه ميلو په ترڅ کې پخېدې له چشپيرو سره به يې چکه هم استعمالوله چې بيا به يې ځانګړی خوند درلود.

شين تاړ

دا هم د نيستی خواړه وه هغه شينلي چې انسانانو به سابو او يا پيرکيو کې استعمالول په شين تاړکې به هم ترې ګټه پورته کوله شين تاړ دا سې پخيده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي به يې او به جوش کړي بيا هغه شينلي چې شين تاړ ته به يې وراچول ښه ميده (وورژنل) او بيا يې هغه ديګ ته چې غوړي او مالګه به هم وراچول شوي و ، وراچول شول ، چې ښه به پاخه شول نو سوپ ته ورته يو خوراک به تري جوړ شوي و چې خلکو به ورته شين تاړ وايه او د معدې لپاره هم ښه ملين و.•

ښيلی (ماليده)

دا د منډې او چريکي خواړه دي کله چې د يوه ګران ميلمه لپاره د نورشي د پخولو لپاره وس و نه رسيږي نود زيړو غوړليو نه ښيلی ورته پخوي او ښيلی دا سې پخيږي چې لومړی زيړ غوړ ښه تاوده کړي او بيا ډوډۍ ورته وړه وړه کړي او په غوړيو کې يې کباب کړي خو ښيلی دا يو شرط لري چې ټول خلک يې نشي خوړلای ځکه سخت تند او ستوغ وي.•

کوچه

کوچه هم د هوس خواړه دي هم د مجبوريت د هوس ځکه دي چې هرڅوک د نورو شيانو له خوړلو نه ماړه شی نو هوسانه يې د باقليو ، نسکو ، جوارو ، ميو او موشنګوله دانو نه پخه شوې کوچه وي د غنمو او نسکو په کوچه کې چې يوه ټوټه لاندی واچول شي نو بيا شا هانه خواړه ترې جوړ شي په ښارونو کې يوازې (ګرم داغ با غولا) کوچې ليدل کيږي او يا هم شور نخود چې کليوالي ځوانان د ښارونو شور نخود نه خوښوي او کله نا کله د ښارونو ګرم داغ موشنګ خوري او د مجبورت په صورت کې به ځکه کوچه پخېدله چې لهه غنمو او جوارو پرته نورې غلې دانې نه اوړيدې او ډوډۍ نه ترې پخېدله او باقلي هم د ډوډۍ په ښه سوچ نه خوړل کېدل نو بېوسه کورنيو به له هغه غلو دانو چې ډوډۍ به ترې نه جوړيده کوچه پخوله کوچه ډير پخوانی نوم دی هزاره ګان د دلدې او ګرې ته کوچه وايي.•

• (۲۳) ۱۵۸ مخ

• (۲۳) ۱۵۷ مخ

• (۲۳) ۱۶۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) ولسي لوبې

د وردګ ولایت په هر کلي او ولس کې په لسګونو ډوله د ماشومانو، نجونو، ځوانانو او لویانو لوبې رواج دي چې ځینې یې دایمي شکل لري او ځینې نورې بیا موسمي دي. لازم ګڼل کېږي چې په دې ځای کې د ځینو هغو لوبو یوازې نوم واخیستل شي چې د وردګو په کلیوالو سیمو کې رواج دي او نومونه یې د دې اثر لیکوال ته معلوم دي. دغه نومونه په دې ډول دي: چنګوړس یا چندی، سرشکوونی، څلورپچی، دولس پچی، کتار، توپ بازي، توپ ډنډه، سپښتیې یا بجلې، شیطان غویې، ډمې ویشتل، لالا وار، تیږه اچول، غېږې نیول، منډې وهل، رسۍ کش کول، پټ پټونی، وزه او لېوه، ډنډه او کاکی، مرده کۍ، چارمغز، خیښې، خستکه، جفت او طاق، ګاټې، مندکې او خولۍ، وزه او لېوه، زانګو اچول، په واورو ښویېدل، صدره یا ښه شپه، بنډار، کیتې، لاډو، کرمبول، ټک او لوښت، ټوپ وهل، ډاډه کول، خوسی، نښه ویشتل، نېزه وهل، چندل وهل، جاسفه وهل، پختکه والوته، چوب بازي یا لرګي لوبه، زانګو اچول، منډې وهل، ګوډه چرګه، پټ خاک، ککۍ، غل پاچا، انګړي بنګړي تي، ډمډومکه، ټیکلۍ، مږګک، ارغونجک، لوځکې جوړول، ټوپوهنه، تېږه اچول، د لاسونو پهلواني، کچه او داسې نور. د وردګ ولایت د رسمي شمېرو له مخې په دې ولایت کې د ۲۴ ډول ډول لوبو د اجرا په ترکیب کې ۲۵۲ ټیمونه فعال دي چې په هغه کې ۴۲۲۱ لوبغاړي شمولیت لري. د دې ولایت د رسمي لوبو نومونه دا دي: والیبال، فوټبال، کراته، کاتفوترا، بکسنګ، اندام روزنه، هاکي، بایسکېل ځغلول، ووشو، منډه وهل، فوتسال، میني والیبال، د معیوبینو پارا المپیک، تکواندو، وزن پورته کول، سطرنج، کیک بکسنګ، پینګ پانګ، کبډي، باتوراندود او هنډبال•.

• (۳) ۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غېشی ویشتل

غېشی ویشتل څه اوسنۍ لوبه نه ده په ولسونو کې د غېشي ویشتل له ډېر پخوا راهیسې دود دي د ځینو په وینا غېشی او نېزه لوبې د سکندر مقدوني له وخت نه را په دېخوا دود پیدا کړ په هغه وخت کې غېشي د لښکریانو له خوا د هدف له منځه وړلو لپاره په کارېدل.

ښایي د غېشي او لندې لرغونتوب تر دې هم ډېر وي، په ولسونو کې غېشی ویشتل د ځوانانو د سیالي او لوبې په توګه کارول کیږي په سیالیو سربېره پر غېشي او لنده د آلوتونکو ښکار هم تر سره کیږي. د غېشي جوړښت څنګه دی؟

غېشي په لومړیو وختو کې د سسیې په نامه یو غرنی بوټی دی چې د هغه له لرګي څخه د کم و زیات په یو متر اوږدوالي سره جوړېده د غېشي لنډوالی او اوږدوالی د لوبغاړي په تناسب هم ټاکل کیږي لوی کسان لوی غېشي جوړوي، د سسیې د لرګي څخه یې ځکه غېشي جوړول چې د سسیې د لرګي منځ خالي وي او کلک لرګي لري د لندې په واسطه لرې واټن ته په آسانۍ سره تللی شي، څه وخت چې د غېشي لپاره وړ لرګی تیار شي هغه لومړي ښه ښویوي وروسته د هغه څوکې ته تېره اوسپنیزه غوټۍ یا دندانه جوړوي چې (خدنګ) هم ورته ویل کیږي او د غېشي په سر کې یې پر ځای کوي. د سسیې د لرګي سربېره د نورو لرګیو څخه هم غېشي جوړېږي خو اوس مهال غېشي د چین او نورو بهرنیو هېوادونو څخه راځي. لنده د غېشي وارولو اصلي وسیله ده چې غېشی په لنده سره لرې فاصلو ته وارول کیږي لنده هم د غوړشتي له لرګي، بانس لرګی، المونیم، فیبر او داسې نورو توکو څخه جوړېږي. د یوې لندې بیه د څلوېښت زرو په شوا او خوا کې ده، لنده د موخې ویشتلو لپاره په ښي او کیڼ دواړو لاسونو کې نیول کیږي په یوه لاس لنده نیسي او په بل لاس غېشی د ځان په لور کش کاږي تر کش کاږلو وروسته یې د موخې ویشتلو لپاره خوشي کوي.

دا لوبه د ماشومانو پر وس نه ده پوره د غېشي مینوال، غښتلي ځوانان او د پاخه عمر لرونکي کسان دي او دا لوبه تر سره کوي. په عامو ورځو کې خلک یاده د غېشي لوبه کوي او کله کله د نوي کال په لومړیو ورځو، اخترو او داسې نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړیو ورځو د غېښي لوبه کوي. غېښي ويشتل په يوازيتوب هم کوي کله پرې ښکار کوي او يا هم پرې نښه پخوي. په کليو او لسونو کې ځوانان په ګډه سره په ټوليزه توګه په لنده او غېښي لوبې کوي. خو بيا کله چې لوبه ګرمه شي لوبغاړي پرې سره راشي په دوو ډلو وېشل کيږي او غېښي ويشتل تر سره کوي. د لوبې ګرموالي پر وخت غېښي په دوو مساوي برخو ويشي او يو تن غېښي تر شا پټه نيسي يوې لوبډلې ته وايي د ښي يا کيڼ لاس غېښي نيسې چې د کوم لاس غېښي ونيسي هغه نور بلې ډلې ته ورکوي، د ۳۰ – ۵۰ مترو په فاصله د موخې ويشتلو لپاره يوه نښه جوړوي خو نښه څه شی دي؟ نښه يا د هدف ويشتلو ځای دی چې ۷×۲ سانتي مترو په اندازه وړه د لرګي ټوټه جوړوي همدا د لرګي ټوټه په او سپنه کې ږدي چې (سخوری) ورته وايي. څه وخت چې نښه په سخوري کې ځای پر ځای شي په ټاکلې فاصله هغه د مال پر سره کې ږدي د مال د سرې شا اوخوا پستې خاورې اچوي دا کار ځکه کوي چې غېښي د لګيدلو پر وخت مات نه شي، له دې وروسته لوبډلې په نوبت سره په نښه د غېښي وارونه کوي کومې لوبډلې چې نښه د غېښي په واسطه ډېر ځله وويشتله هغه لوبډلې دا غېښی ويشتنه ګټلې ده. په غېښي باندې د دوو تنو تر منځ هم سيالي کيږي او دوه کلي يا ډېر کلي هم د غېښي ويشتلو په سيالۍ کې برخه اخلي او د غشو سياليو ته (تور) وايي. ياده دې وي چې غېښي ويشتل د وردګو ولايت د چک په ولسوالۍ کې ډېر مينوال لري او د همدې ولسوالۍ د لنګرډاګ، بابا قلعې، برخوات، آدم خېل، دوران خېل... کليو کې خلک د غشو ويشتلو سيالۍ کوي.•

• (۱۸) ۶۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

واليبال

واليبال چې د ايران ملي لوبه ده زموږ په ولسونو کې تر نورو لويو لوبو ډېره کيږي له بهره راغلې دود لوبه زموږ په ولس کې هم د ډېره راهيسې د يوه هوا لرونکي توپ په وسيله تر سره کيږي واليبال په يوازيتوب نه کېږي دوه ډلو ته په کې اړتيا شته ځکه سيالۍ ددو ډولو تر منځ کېږي ګټل او بايلل لري له سړو او يخنيو پرته د کال په ټولو فصلونو کې کيږي د پسرلي په موسم کې چې ښکلې او مناسبه هوا وي ډېر تو رنمنتونه او لوبې کيږي، دا توپ په وزن کې نظر د فوټبال توپ ته سپک او د لاسونو وهلو لپاره جوړ شوی دی لويوالی يې نېږدې د انسان د سر په اندازه دی دوه برخې لري چې يوه ته يې (کوور) ويل کيږي او بل ته يې د هوا ټوپ (ببلډر) چې د کوور په د ننه برخه کې وي د پمپ يا بلې وسيلې په واسطه د خوښې وړ هوا ورکول کيږي، د سوري کېدو په صورت کې هوا ترې وځي او پنچريږي.

ياده لوبه يوې هموارې ځمکې ته اړتيا لري چې په هغه کې د ميدان په نامه ځمکه د (۱۸) مترو په اوږدوالی او (۹) مترو په سور له کوم جګوالي او ټيټوالي پرته هموار ه سطحه جوړوي تر دغه ځمکه يو مستطيل خط راکاږی چې د ميدان احاطه ځرګنده شي دا احاطه په سپينو کرښو ګچ، چينه، تيږو او نور توکو په نښه کوي، د ميدان په وسط کې دوې اوسپنيزې يا لرګينې ستنې (پايې) پر ځمکه کې عمودي خښوي چې د لوبې کولو په وخت په ځمکه کې و نه خوځيږي کنه د لوبې مزاحمت به يې کړی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د واليبال يو انځور/ عکاس محب الله شريفزی/ د ودرګو د اطلاعاتو او فرهنګ رياست له آرشيف څخه

د دواړو ستنو تر منځ يو جال تړي د جال لوړوالی او ټيټوالی د دوی په خپل لاس کې دي خو د دوو مترو نه يې په پورته هوا کې تړي جال او سپنيز نه وي او د نرمو تارونو څخه جوړيږي.
دا لوبه ښه قوانين لري هر لوبغاړی په ځانګړي نوم لوبول کيږي دا لوبه له دوو تنو نه نيولې چې يو په يو به لوبه کوي تر شپږو قانوني لوبغاړو او تر هغه زيات هم کولی شي په دې لوبه کې برخه واخلي خو معمول شپږ تنه په يوه ميدان کې او شپږ تنه په بل ميدان کې ودريږي چې ټول دولس تنه کيږي لوبه کوي د لوبغاړو نومونه په دې ډول دي سرويس چي، سنټر، پاسټر، ښی شوټر، کيڼ شوټر او ټيټ شوټر يا بخچ شوټرهر يو ببلې ببلې دندې لري، کله چې څارګر يا امپاير توپ هوا ته واچوي او د جال نه يوې او بلې خوا ته توپ پر ځمکه پريوت هغه بلې خوا توپ ګټلي دی چې د کړنې ته تبديل وايي او په خپلو منځو کې سره وايي سرويس يا توپ تبديل شو.
د لوبې په پيل کې توپ سرويسچي اخلي او له جال نه يې هغه بلې خوا ته اړوي په دې صورت چې توپ په جال ونه لګي او يا به لګيدل هم سم ګڼي که د توپ لګېدل په جال سم ونه ګڼي په دې صورت کې توپ ته نبټ وايې، توپ تبديل او د سيال لوري کيږي. او يا هم کله چې لوبغاړي د لوبې کولو پر وخت پر جال ولګي دې ته (پوول) وايې په دې عمل توپ د مقابل لوري کيږي او پوول ويل به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

څارګر(ریپري) له خوا ویل کیږي د تبدیل بل حالت په دې ډول دی چې سرویس د خط نه د باندې ولګي بیا هم توپ تبدیل کیږي ، بل ډول تبدیل داسې دې چې شوټر شوټ وکړي او د مقابل لوري نه دفاع شي او توپ د ټاکلي خط نه د باندې ولګې توپ د شوټر د خوا کیږي، او که توپ د خط د ننه ولګېد بیا توپ د مقابل لوري کیږي بل ډول په دې توګه دی چې د یوه لوري نه شوټ وشي او په مقابل میدان کې ولویږي او یا ورو توپ په مقابل میدان کې واچوي چې دې عمل ته چانس وایي په دې سره یا به نمره اخلي او یا به توپ تبدیل کیږي په همدې کړنو یا نمره اخلي او یا سرو بس تبدیلیږي.
کله چې سرویس وشي د سنټر دنده ده چې هغه پاسټر ته ورکړي او پاسټر یې د شوټر لپاره پاس کوي او شوټر هم د لاس په ټوله زربه سره شوټ کوي چې د سیالې لوبډلې له خوا نه د هغه دفاع کیږي البته شوټ او دفاع به د جال له پاسه کېږي، دا لړۍ به دوام مومي تر څو چې نمره پای ته نه وي رسېدلې. د دې لوبې د ګټلو لپاره هدف ټاکل کېږي هدف میدان ګټل دي یو میدان اکثراً له یوه نه تر پنځلسو نمرې لري چې څوارلسمې نمرې ته (لاس پنج) او پنځلسمې نمرې ته (خلاص پنج) وایې چې پنځلسمه نمره واخیستل شي میدان خلاصیږي او میدانونه سر بدلیږي لوبغاړي یوې اوبلې خوا میدانو ته ځې او پنځلسمې نمرې اخیستونکي به میدان ګټلی وي. سیالي به یا یو میدان وي یا له دریو نه دوه میدانه ګټل، او دریم ډول له پنځو نه درې میدانه ګټل دي چې هر لوري درې میدانه وګټل سیالي همغه لوري ګټلې ده، څلورم ډول د پنځلسو نه پورته تر دیرشو نمرو هدف ټاکل کیږي هر لوري چې دا هدف پوره کړ همغه لوري ګټلې ده.
کله نا کله د څو ټیمونو تر منځ سیالۍ کیږي ټاکلي ټیمونه د رقعو په واسطه راغونبتل کیږي چې دې ته تورنمېنټ وایې د هر ټیم نه د سیالۍ په ورځ ټاکلې اندازه پیسې اخلي او په پایله کې لومړي دویم او دریم ګټونکو ټیمونو ته ډالۍ او کپونه اخیستل کیږي دا کپونه او ډالۍ به د بریا پر وخت له ځان سره وړي، له دې سیالیو پرته دوستانه لوبې هم کوي چې د یوه کلي د وګړو تر منځ کیږي دا لوبه ډیر مینه وال او ډېر لیدونکي لري ددې لوبې لوبغاړي ماشومان، ځوانان او ځینې ځینې د پاخه عمر کسان دي. لوبغاړي ډېری وخت ګډ ودریږي یا ځینې وختونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړې د عمر او بدني جسامت له اړخه سره لوبې کوي په دې لوبه کې لوبغاړي مازديګر مهال سره لوبيږي د ولسي لوبو يوه په زړه پورې بېلګه ده. •

توپ ډنډه

توپ ډنډه د ولسي لوبو يوه په زړه پورې لوبه ده په بېلا بېلو مسمونو کې تر سره کيږي په کليو او بانډو کې ډېر مينه وال لري دې لوبې کولو ته څه نا څه لوی ځای ته اړتيا شته ځکه توپ د ډنډې په واسطه لرې ځي او پراخه ځای غواړي په دې لوبه کې يوه لرګينه ډنډه او يوه وړوکي توپ ته اړتيا پيدا کيږي، توپ به وړوکې او د يوې متوسطې منې په اندازه به وي ښايي دا توپ د ټوکر، ربړ او يا کوم بل ځيز نه په دايروي شکل جوړ شوي وي بل ډول توپونه هم شته چې د ډنډې په مقابل کې کلک او منځ يې د هوا نه ډک وي د نورو لاسي جوړ شوو توپونو په پرتله د ډنډې په واسطه ډېر لرې نه ځي.

لرګينه ډنډه به د يو متر په شا اوخوا کې وي چې د هغه په واسطه به توپ وهنه کوي خو دا توپ ډنډه د کرکټ برعکس وړه او په يوه لاس نيول کيږي. لوبه داسې پيليږي دوه کسان يا د عمر او يا د وړتيا په حساب سره په دوو خواو ويشل کيږي چې دغو کسانو ته مير يا مشر ويل کيږي هر يو مير به په خپل وار سره يو يو کس نيسي د کسانو نيول په خپله خوښه دي. بله طريقه داسې ده چې هر يو مير به ځان ته بېل نوم غوره کوي د بېلګې په توګه: ګل او بورا دا د ميرانو نومونه دي چې کله کسان راځي او لوبه کوي دوه دوه کسان چې کله راځي نو ورته وايي به چې ګل

• (۱۸) ۶۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیسي که بورا ؛ که یې وو بل بورا د غه کس د بورا په نامه د همغه مشر کېږي چې هر یو نوم یې وټاکه راغلي کسان به د ویل شوي مستعار نوم لرونکي مشر کېږي.
دریمه طریقه دا سې ده چې کله کسان سره تقسیم کېږي دوو دوو کسانو ته ویل کېږي چې راو میلی. دا په دې اساس وو چې د کسانو په وېشلو کې درغلي ونه شي مېلل دا رنگه تر سره کېدل چې دوه دوه کسان به د لوبډلې مشرانو ته راتلل دغه دوو کسانو به په خپلو کې ځانونه پټ په وچ او لندو نومول د لوبډلو مشرانو ته به یې ویل څه نیسي وچ او که لنده؟ چې میر به وویل وچه، همغه کس به وویل درغلم په پچه او که به میر وویل لنده هغه بل کس به وویل درغلم په بنده په دې اساس به د څلورو نه پورته تر شلو دیرشو کسان په دوه ډلو وویشل شول.
لا تر او سه لوبه نه ده پیل شوې په مناسب ځای کې درې نښې ږدي چې (پته) ورته وېل کېږي له لومړۍ پټې نه توپ وهنه کوي دویمې پټې ته تېروونکې وېل کېږي، دریمه پټه د ځغاستې د پوره کېدو پټه ده، د لومړۍ او دریمې پټې تر منځ فاصله د پنځلسو نه پورته تر دیرشو، څلوېښتو مترو پورې ټاکل کېږي دغه ځایونه چې وټاکل شي نو بېله خبره د نوبت یا وار ده چې د دوو لوبډلو تر منځ به لومړی د توپ وهنې وار د چا وي په دې وخت د لوبډلو د میرانو تر منځ د شپږ و خط یا وچه و لنده په وسیله فیصله کوي، چې هر چا نوبت وګټه هغه بله لوبډله به د دوي حریف جوړیږي د دریمې پټې شا اوخوا به په تیت او پرک ډول ودرېږي د نوبت لوبډلې توپ به رانیسي د وار لوبډله په توپ وهنه پیل کوي او په دوو توپونو کې به تر دریمې پټې ځغلي او راځغلي چې ډک یا بند نه وي که په ډنډه یې د توپ دوه واره ونه لګیدل دغه لوبغاړی بند دی یا په بله اصطلاح خالي دی چې وروسته د بل لوبغاړي په توپ وهنه منډه کوي او ځان ډکوي د لوبډلې ټول کسان دوه دوه ځلې د توپ وهنې حق لري او میر بیا د توپ وهنې درې واره لري. په ډېرو ځایو کې میر نشته ټول لوبغاړي درې ځله توپ وهلی شي.
تر کومه به یوه لوبډله د توپ وهنې لوبډلې په مقابل کې ولاړه وي دا څو شرطونه لري.
لومړی: د توپ وهنې لوبډلې ښیې او کیڼ لوري ته په لرې فاصلو ځایونه ټاکل کېږي چې که توپ له دغه ټاکل شوی ځای نه هغې خوا ته ووا ښت دې ته (توس) یا توی وایي په دې حال کې وار د مقابلې لوبډلې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: توپ په هوا کې نیول (کف) یا کېچ هم ورته وایي په ډنډه چې توپ پورته په هوا کې ووهې او د مقابلې لوبډلې له لوري په هوا کې ونیول شي نوبت د مقابلې لوبډلې کیږي.
دریم: چې کله د لومړۍ او دریمې پټې تر منځ د لوبغاړي منډې وهې را وهي که د مقابلې لوبډلې له لوري په توپ ولګید او د سیال لوبډلي یوه لوبغاړي لومړي پټې ته ځان رورساوه او دغه کس به توپ وهنه کوي خپل ټول لوبغاړي به لومړۍ پټې ته رارسوي په دې حالت کې هم وار د سیال لوبډلې کیږي.
څلورم: له لاس ځینې د ډنډې خطا کیدل دي که د لوبغاړي له لاس نه ډنډه خوشي شي وار د مقابلې لوبډلې دی.
پنځم: د ټولو لوبغاړو بندیدل یا خالي کیدل دې چې ټول توپونه یې خطا ولاړ شي او کوم ډک کس یې نه وي پاتې نوبت د هغه بلې لوبډلې کېږي.
شپږم: ډول که له دواړو پټو څخه کوم لوبغاړي لرې تللی وي او ویلي یې نه وي چې (پته پوخ توسپی مې نه) په دغه وخت کې که د مقابلې لوبډلې د کوم لوبغاړي له خوا کوم لوبغاړی په توپ سره ولګېد وار د سیالې لوبډلې کیږي د وار اخیستلو لارې چارې په همدې ډول وي.
اخوا کله نا کله دا لوبه ناخوالې له ځان سره لري او ځینې وخت لوبغاړي ټپي کیږي یا د مقابل لوبډلې نه په تېزۍ سره په توپ ویشتل کیږي پر ځمکه پریوتل را پرځېدل او په ډنډه باندې لګیدل د ټپي کېدو لامل ګرځي، زړه راښکونکې لوبه ده په ټولیزه توګه ترسره کېږي. بېلا بېل عمر لرونکي دا لوبه تر سره کوي چې د ډېرو عمرونه له ۱۲ کلنو پورته تر ۲۵-۳۰ کلنو پورې وي، کله کله د دوو کلیو تر منځ د سیالۍ په توګه هم لوبه تر سره کوي. دا لوبه تر هغه دوام مومي چې تر څو کومې لوبډلې د لوبې د پرېښودو هوډ نه وې کړی او هره لوبډله چې لوبه پربېږدي مقابل لوبډلې ګټلې ده او بیا ورته وایي چیغې پسې وهي ورته وایي سوختیانو، اډیانو موږ وار غواړو. •

• (۱۸) ۷۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیره اچول

دا لوبه په ټول هېواد کې په ځانګړي توګه په ختیځو او مرکزي ولایتونو کې ډېره دود ده، ددې لوبې ګډونوال هغه کسان دي چې ځانونه غښتلي ګڼي او عمرونه یې د ۱۵او ۳۵ کلنو تر منځ وي، ددې لوبې د لوبغاړو شمېره له دوو تنو څخه بیا تر ۱۵ او له هغه نه زیات هم کولای شي په دې لوبه کې برخه واخلي د ګډونوالو په شمېر کې محدودیت نشته د ډېرو کسانو تر منځ دا لوبه لا خوندوره کېږي زیاتره د پسرلي په موسم کې په دې ډول تر سره کیږي.

هغه لوبغاړي چې د لوبې کولو لپاره په یوه ارت میدان کې راغونډیږي ددې لوبې لپاره د میر یا مشر ټاکلو اړتیا نشته په لوبه کې ټول مساوي سهم لري، دا سې یوه ډبره را اخلي چې وزن یې د دوي د عمر او وړتیا مناسب وي تیره به تقریباً کروي جوړښت لري چې د غورځولو په وخت کې په لاس کې ښه ونیول شي په مناسب ځای کې کرښه را کاږي.

کرښه ځکه پر ځمکه کاږي چې له دې کرښې به لوبغاړي د تیرې اچولو په وخت مخکې پښه نږدي. لوبغاړي ټاکلې تیره را اخلي او د اوږې د پاسه یې په لاس کې نیسي ښي پښه مخکې کوي او کینه پښه لږ څه شاته ږدي یو، دوه، درې وایې او تیره د مټ په ټول زور مخې خوا ته غورځوي دا لړۍ په همدې ډول دوام مومي او هر لوبغاړی په ډبره باندې وهل شوی ځای په نښه کوي.

په دوو لاسو ډبره غورځول هم دود دي هغه دا سې چې لوبغاړي به په دواړو لاسو تیره ونیسي او د تیرې اچولو لوري ته به شا واړوي د ځان په لږ ټیټوالي سره چې د لوبغاړي د پښو تر منځ فاصله به د ۵۰ سانتیو په شا او خوا کې وي تیره د پښو په منځ کې په لاسونو سره نیسي په ډېر زور سره تیره د شا لوري ته اچوي لوبغاړي خپل ځایونه په نښه کوي په پای کې په دواړو لاسونو او یوه لاس تیره اچونه کې چې کوم لوبغاړي په ډېره فاصله تیره وړاندې غورځولې وي همغه دا لوبه او میدان ګټلی دی د لوبې ګټونکې بلل کیږي. •

• (۱۸) ۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډۍ (کاک ډنډه)

د ډۍ لوبې ته ډېرى خلک کاک ډنډه هم وايي دا ولسي لوبه په لرې پرتو سيمو کې هم لوبغاړي ترسره کوي خو ددې لوبې لوبغاړي اکثراً د **۵** کلنو پورته بيا تر **۱۵** کلنو عمر لرونکي ماشومان او نوي ځوانان دي ښايي دا سې يوه لوبه وي چې د کليو او ولسونو تر منځ پرې سيالۍ ونه شي يوازې د کليوالو ماشومانو تر منځ لوبيږي دا لوبه د کال په مختلفو فصلونو کې ماشومان تر سره کوي د نورو لوبو په پرتله لکه د توپ ډنډې په څېر دومره ارت ميدان ته اړتيا نشته ده.

لوبه په دې ډول پيليږي لومړۍ دوه ماشومان د لوبې کولو لپاره سره ټوليږي دوی به د لوبې کولو لپاره دوه توکې ولري چې يوه ته يې کاک وايي او بل ته يې کاک ډنډه دا په اصل کې دوه لرګي دي ډنډه د کاک نه لويه او په لاس کې نيول کيږي کاک يو وړوکې لرګی دی چې د کاک اوږدوالی د دوو لوېشتو په اندازه وي، له ډنډې نه يې پنډوالی هم کوچنی وي ښايي د لاس د منځ ګوتې په اندازه کاک وي او کاک تل پر ځمکه پروت وي د لوبې کولو پر وخت کې په لاس کې نه نيول کيږي.

دواړه لوبغاړي په ګډه سره په مناسب ځای کې يو دايروي خط را کاږي او د خط په منځ کې دوه تيږې ږدي چې کاک د هغه ډبرو پر سر اېښودل کيږي او يا به هم د دايروي خط په منځ کې د يو لپې په اندازه ځای ژور کاندي چې کاک د هغه پر سر اېښودل کيږي چې دا ژور شوی ځای د تيږو ځواب ووايي د لوبې د پيل کولو لپاره دواړه لوبغاړي وچه او لنده کوي چې کومې لوبغاړي وچه لنده وګټله کاک ډنډه اخلي او په دايروي خط کې کاک د تيږو او يا ژور شوی ځای پر سر ږدي او کاک د ډنډې پر سر پورته اچوي او وروسته يې د ډنډې په واسطه د دايرې نه لرې وهي کاک چې د ډنډې په واسطه څومره ببرته ولاړ شي همغه فاصله به قدمو کوي چې هر څو قدمه شوه، قدمونه د دوي د نمرې په توګه حسابيږي. د مقابل لوري له خوا نه ورته کاک د يوه لوبغاړي په واسطه ببرته دابروي خط ته اچول کيږي که کله کاک په دايروي خط کې ولويږي چې د هر چا ډنډه په لاس کې وي هغه لوبغاړی سوځېدلی دی او که نه بيا کاک د لرې فاصلې لپاره وهي چې قدمونه (نمرې) يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې شي دا قدمونه يو پر بل ور حسابيږي او په آخر کې يې جمله وايي مقابل لوري کاک تر هغه دايروي خط ته را اچوي چې تر څو يې د مقابل لوبډلي لوبغاړي نه وي سوځولي يا يې ټاکلي هدف نه وي پوره کړی چې کله يو لوبغاړي وسوځيږي بيا وار د دوېم لوبغاړي کيږي او هغه هم همدا کار تر سره کوي په پايله کې چې د دواړو لوبغاړو د قدمونو جمله شمير زيات وي همغه لوبډلې ګټلې ده.
او يا چې هر چا خپل حساب زر پوره کړ بيا له سره لومړې په ښي لاس کاک ورته وهې هر ځای چې پربوت له هغه ځای څخه بيا کاک وهې دريم ځل هم دا کار کوي په دې سره غواړي کاک لرې بوځي په دريم ځل چې کاک هر ځای وو له همغه ځای نه به مقابل لوبغاړي په چندل تر دايرې ځان رارسوي. په دوېم ځل بيا په کيڼ لاس کاک ورته وهي کاک چې هر ځای وو له همغه ځای نه به مقابل لوبغاړي په ناستو ټوپونه وهي او تر دايرې به ځان رارسوي. دريم ځل بيا کاک د پښې په واسطه لرې درې ځله ورته وهې له همغه ځای څخه بيا سيال لوبغاړی خاپوړو تر دايرې راولې په همدې دريو وارو کې د کاک لرګی مقابل لورې ته په خوله کې ورکوي تر څو د هغه لپاره يو جزا وي.
د لوبې کولو پر وخت کې د لوبډلو تر منځ کله نا کله شرط ايښودل کيږي د بېلګې په توګه: په خپلو کې سره وايي چې که هر چا دا لوبه وګټله، د ګټونکې لوبډلې لوبغاړي به تر ټاکلي ځای په شا کوي وړي او راوړي به يې او لوبه په دې ډول پای ته رسيږي.

نېزه وهل

نېزه وهل له هغو لوبو څخه ده چې له لرغونې زمانې څخه زموږ په هېواد کې دود ده، نېزه د آريايانو په وخت کې وهل کېده له همغه وخت نه تر اوسه د خلکو زړه راښکونتوب ور سره ډېر شو په هغه وخت کې هغوی نېزه د يوې جنګې آلې په توګه استعمالوله، د نېزې لرګی نيږدې دوه متره اوږدوالی او لس سانتي متره پېړوالی لري. د نېزې ښکتنی برخه د اوسپنې په تېره نېزه پوښل شوې وي دا لوبه د تکړه او غښتليو ځوانانو له خوا په قوي او چابکو آسونو تر سره کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې لوبې د سرته رسولو لپاره لومړی ارت میدان ټاکي او بیا د میدان په یوه برخه کې درې ځایه؛ یو یو متر لرې د **۳۵** سانتي مترو په اندازه مېخونه په ځمکه کې ټکوهي او تقریباً له ۲۰۰ مترو لرې څخه په آس سپور ځوان په ډېره چټکتیا د مېخ په لور راځي او کله چې مېخونو ته نژدې کیږي خپل ځان د آس پر شا یوې خوا ته کوږوي او نېزه په خپل ښیي لاس کې د مېخ په لور برابره کړي، تر څو هغه مېخ د نېزې په څوکه له ځمکې نه را وکاږي.
دا وخت دوه تنه ډولچیان ډولونه وهي او هغه مهال چې آس د مېخ په لور رامنډه کړي د ډولونو غږ د هرې شېبې په تېرېدو ډېرېږي او کله چې لرګی د نېزې په څوکه پورته شي د ډولونو شورلا ډېر مست شي او که چېرته لرګی ترې پاتې شي نو بیا د ډولونو هغه ډېر غږونه، نه بلکې په عادي توګه ډول وهي. په همدې شان یو پر بل پسې خپل وار تېروي یو یو تن څو ځله د مېخ په لور را تللی شي تر څو چې آسونه ښه ستړي شوي نه وي او د ټولو لمبر تېر شي او هغه څوک به نېزه ګټي چې د نېزې لرګې له ځمکه څخه په نېزه سره راپورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غېږ نيول

غېږ نيول له ډېر لرغوني وخت را په ديخوا په ډېر سيمو کې دود دي له زور او ځواک ډکه لوبه ده په دې لوبه کې چل کول خورا ارزښت لري وړوکې چل کولی شي چې د ډېر زور څښتن په غېږ نيولو کې مغلوب کړي دا لوبه واړه او لويان کوي خو د دې لوبې ډېری برخه د ۱۵ نه تر ۲۵ کلنو عمر لرونکي ځوانان ترسره کوي دوي په خپلو کې د ځوانۍ زور آزمايي اخوا دا لوبه د قد او ونې په مناسبت نه ترسره کيږي ښايي غېږ نيونکي د ونې نه يو وړوکې او بل لوی وي، ډېر وخت اندول په نظر کې نيول کيږي يا به د عمر او يا د خوښې اړوند لوبغاړي يو بل ته په غېږ سره ورولي.

په دې لوبه کې د لوبغاړو يو بل ته په غېږو ورتلل په خپله خوښه دي، دا هم کېدای شي چې د دو کليو تر منځ دوه لوبغاړي يوبل ته په غېږو وروستل شي. کله چې په مناسب ځای کې دوه لوبغاړی د غېږ نيولو لپاره را ووځي يو جوړ جامې په ځان کې پر برېدي او نور توکي له ځان نه لرې کوي وروسته يو بل ته مخامخ ودريږي دواړه لوبغاړي به يو لاس لاندې او بل باندې کوي سينه پر سينه به سره چسپيږي شا او مخ ته تګ، تاوول او راتاوول په کې شته دې دواړه لوبغاړي کوښښ کوي چې خپل سيال پر ځمکه را وپرځوي. ځمکې ته د ښکته کولو پر وخت کې بايد يو لوبغاړې ښکته د ځمکې لور ته او بل د هغه د پاسه قرار ونيسي او که دواړه په بغل پر ځمکه را پريوتل دې حالت خره په خره وايي او يوه لوري هم لوبه نه ده ګټلې. بيا دواړه لوبغاړي غيږې له سره نيسي تر څو چې يو لاندې او بل باندې نه شي دا لوبه يو څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطرناکه او يو څه ستونزې را ولاړوالی شي ښايي په لوبه کې د کوم لوري لاس مات او يا زور پيدا کړي او يا هم ټپي شي چې د درد لامل ګرځي له هغه پرته امکان شته لوبغاړی پر ځمکه ډېر محکم ولګي او لوبغاړی ټپي شي دا لوبه بيا بيا ځلې نه تر سره کيږي په يو ځل غبرګ نيولو سره ګټونکې، بايلونکې معلوميږي دې ته د لاسونو غبرګ نيول ويل کيږي.

بل ډول غبرګ نيول د ګنډې غبرګ نيولو په نوم ياديږي کټ مټ د لاسو غبرګ نيولو ته ورته ده خو يوازې توپير يې په دې کې دی چې په دې ډول لوبه کې به لوبغاړي يو د بل ګنډې نيسي او يا تر ملاوو څادر تاووي او هغه نيسي په لوبه کې پښه اېښودل او لنګرته هم وي چې دا د څملولو يو چل دی په پايله کې چې هر لوبغاړي خپل سيال د ځمکې لور ته ښکته کړ هغه ګټونکې دی او لوبه د هغه په ګټه پای ته رسيږي. •

د پښې او لاس اړول

د پښې او لاس اړولو لوبې ته ځانګړی موسم او ځای په پام کې نه نيول کيږي يعنې په هر وخت او هر مناسب ځای کې دا لوبه تر سره کيږي په دې لوبه کې د مير، ډلو ټپلو ټاکلو ته اړتيا نشته لوبغاړي په خپله خوښه لوبې کوي چې له هر چا سره يې خوښه وي لوبه تر سره کوي خو دا ماشومانه لوبې نه دي ځوانان او د پاخه عمر کسان دا لوبه کوي چې عمرونه يې د ۱۵ نه پورته تر ۳۰ - ۳۵ کلنو په شا او خوا کې وي. لوبغاړي دا لوبه په سر پټو او چمن لرونکو ځايونه کې ډېره تر سره کوي لوبې ته هغه لوبغاړي ټاکل کيږي چې په قوت کې ځان ته يو څه وايي، په متو او هيکل کې لوی کسان دا لوبه ښه پر مخ بېولی شي.

دا لوبه به څرنګه پيليږي؟

د لاس اړولو په لوبه کې دوه لوبغاړي په خوښه سره جوړ راځي نيږدې سره کښېني د لاسونو څنګلې پر ځمکه ږدي د لاس پنجې يو بل ته ورکوي او تر غټه کوته يو بل نيسي د دوی د لاسونو تر منځ به فاصله له ۳۰ – ۴۵ درجو وي دواړه لوبغاړي

• (۱۸) ۷۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوښښ کوي چې د یو بل لاس ځمکه ته ښکته کړي خو د دوی څنګلي به له اېښودل شوي ځای څخه نه خوځیږي د کوم لوبغاړي لاس چې ځمکې ته را ښکته کړ شو هغه بایللې ده. یو لوبغاړی کولای شي له ډېرو لوبغاړو سره لاس واړوي په دې کې محدویت نشته.
د پېښې اړول بیا بل خوند لري په دې لوبه کې مهارت ته ډېره اړتیا شته د ونې نه یو وړوکې کولای شي تر ځان لوی په پښه اړولو کې مغلوب کړي د خندا ډکه لوبه ده.
ددې لوبو په کولو کې هم محدودیت نشته یو لوبغاړی له ډېرو کسانو سره لوبه کولای شي، لوبه داسې کیږي دوه کسان په خپله خوښه سره تیاریږي پر ځمکه داسې پریوځي چې د یوه پښې یوې خواته او د بل لوبغاړي پښې بلې خوا ته څنګ په څنګ چې سرونه د دواړو یو د بل د سینې سره برابر وي، لاسونه یو بل ته سره ورکوي. دواړه لوبغاړي په یو ځل سره ښۍ پښې پورته کوي او کینه پښه به اوږده پر ځمکه غځېدلې وي او هغه له ځمکې څخه نه پورته کیږي تر څو چې یو د بل پښې د پوندو په ساحه کې یو له بل سره ونښلي که چیرې ونه نښلي بیا پښې سره پورته کوي چې کله ونښلي وروسته لوبغاړي هڅه کوي چې یو د بل پښه ځمکې لور ته ښکته کړي د ښکته کولو په وخت ګټونکې لوبغاړي مقابل لوري د خپلو پښو خوا ته را اړوي او همدا لوبغاړی بریالی او ګټونکې ګڼل کیږي.

ببډۍ (سپښتې)

سپښتې هغه هډوکي دي چې د پسونو او وزو له آخرینو دوو پښو څخه را ایستل کیږي معمولاً د لاندي کولو پر وخت کې د سپښتو ګټل ډېر دود مومي، دا هډوکي (سپښتی) څلور اړخونه لري، چې عبارت دي له لومړی آس چې تر ټول قوي دی دویم خر له آس نه وروسته خر قوي دی دریم پوک او وروستي چک دی لکه په لاندې انځور کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

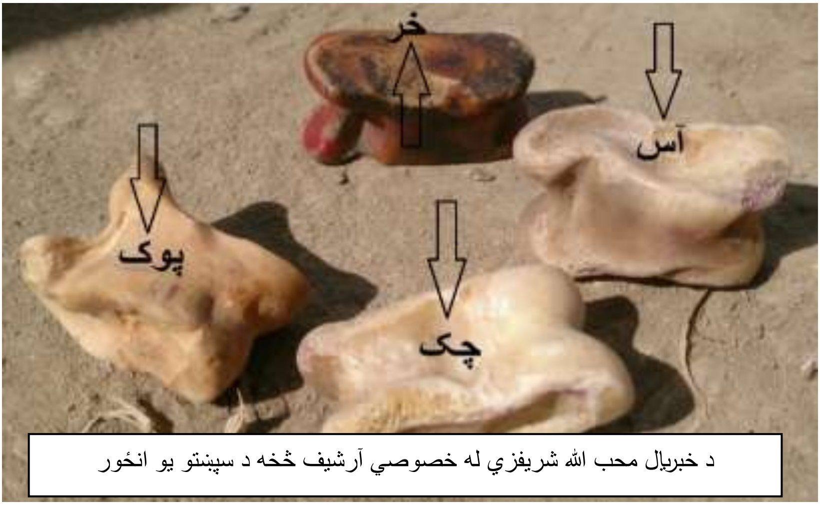

د خبریال محب الله شریفزي له خصوصي آرشیف څخه د سپښتو یو انځور

کله چې سپښتې له دې څلورو اړخونو نه په بل اړخ یعني د ولاړیدو په شکل ودریږي هغه ته اوت وایي او په میدان کې کوم ارزښت نه لري وروسته یې چپه کوي چې په هر اړخ ولویده همغه مني. د لوبو ارت میدان او د ورځې کوم ځانګړي وخت ته اړتیا نه لري د کسانو د ناستي په اندازه دایروي ځای کې ښه لوبه ترسره کیږي.

له پخوا نه بېډې، بېلا بېل نومونه هم لري د بېلګې په توګه: چې ډېره آس ګرځي هغې ته آسینه وایي، پوکینه ده بوتکې دی، غوښینه، بوتی، لنتی، چترینه چې پر څه شی باندې سولول شوې وي هغه ته چترینه وایي یوه بېله سپښتې چې له ټولو نه لوې او ښکلې وي هغه ډېره میدان ته نه اچوي او ورته د (ګروت) سپښتې وایي په ښکلو رنګونو یې رنګوي.

د رنګولو آسانه لاره یې داسې وه په غرونو کې د چېړګي په نامه بوټی وو دې بوټي ته به یې چې کله اور ورته کړ ډېر دودونه به یې کول د همغه دودونو په منځ کې به یې د لنډ مهال لپاره سپښتې واچوله کله به یې چې رااخیستله زړه راښکونکې سور رنګ به یې اخیستی وو.

د لویانو او ماشومانو ګډه لوبه ده د عمر څه زیاتوالی او کموالی به کې مطرح نه دی د لوبې د ګډونوالو شمېر معلوم نه وي، لومړی ګرد کېښني او یو دایروي خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکاږي د خط په د ننه کې دا لوبه د لاس د ګوتو په واسطه تر سره کېږي، د يوه ګډونوال په لاس د ټولو ګډونوالو سپښتې ګډې د ميدان په منځ کې پورته اچول کېږي او ګوري چې کوم يو يې زورور دی، تر ټولو زورور يې آس ورپسې خر بيا پوک او وروسته يې چک وي؛ زورور پدې معنا چې که چېرې په ميدان يو آس يو خر او يا هر بل وي نو آس به لومړی نوبت کوي د خپلې سپښتې په واسطه به په نورو سپښتو حمله کوی. که چېرې د حملې په پايله کې دوه سپښتې د حمله کونکي او هغه چې ورسره ولګيده په يوه اړخ وي او که ډېرې هم يو شان اړخ ولري (چک او چک يا خر او خر يا هر بل) نو حمله کونکې هغه ټولې سپښتې ګټلې دي او له ميدان څخه يې پورته کوي. په همدې لړ کې که چېرې پدې حمله کې کومه سپښتې د دايروي خط نه د باندې ووځي بيا هم حمله کونکي ګټلې ده. که کله خپله د حمله کونکي سپښتې له دايرې ووزي نو بيا يې بايلوده نوبت او سپښتې د هغه چا کېږي چې د حمله کونکي سپښتې پرې لومړی لګېدلې وي. او همدغه د حمله کونکي سپښته هم همغه ګټلې ده.
که چېرې د لوبې په سر کې دوه آسان وي نو بيا زورور خر او که بيا دوه خره وي نو بيا تر ټولو زورور پوک دی او په همدې ترتيب که دوه آسان وي يوه چک بيا چک چليږي او حمله کولی شي؛ ځنې وخت داسې هم کېدای شي چې د ټولو سپښتو د اچولو په وخت کې آس خپل همجنسه چک او خر خپل همجنسه پوک وخوري، البته دا شرط بايد د لوبې په سر کې معلوم شي چې آيا دا ډول خوړل شته او کنه!
يو بل په زړه پورې کار هم لري چې کله ټولې سپښتې په ميدان کې واچوي يا ټول آس وګرځي يا ټولې خر وګرځي دې حالت ته (آورنګ) وايي هر چا چې چور کړې د هغه کيږي خو په دې صورت کې د سپښتې خاوند يو چانس لري او چور کوونکي ته وايي چې پورته هوا ته يې واچوه چک او پوک يا خر او آس يا آس او چک يا خر او پک نيسم که په همدې نيول شوو اړخونو کې کوم يو شو نو سپښتې بېرته د خاوند کيږي. ددې لوبې موسم په وردګو کې د ژمي يخې ورځې دي، چې زياتره وخت يې هلکان د لمر په پېتاوي کې تر سره کوي او په نورو موسمونو کې دومره ارزښت نه ورکول کيږي. که چېرې پدې لوبه باندې ناڅاپه څوک راشي او د (چور) غږ وکړي نو هر شمېر سپښتې يې چې د ميدان نه په لاس کې پورته کړې د همغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، او که ګډونوالو د هغه د چور په مقابل کې (پڅ) وو بل نو بیا دا حق نلري چې سپینتې له میدان څخه پورته کړي، البته دا پڅ و بل به د چور نه مخکې وي. خو یاده د وي چې هیڅ پلار د دې لېوال نه دی چې زوی یې دا شان لوبې تر سره کړي، بلکه هر ماشوم په کراتو کراتو د همدې او یا هم ورته لوبو د تر سره کولو په خاطر ډېر خله وهل او ټکول خوړلي دي. •

خستکه خوړل

خستکه خوړل د دې په معنا نه دي چې د یو څه زړي مات کړې او وروسته یې وخورې خستکه ډېر کسان زړو ته هم وایي زړې خوراکي توکي دي خو دا خستکه خوړل د لوبې نوم دی او اصلاً یو کوچنی هډوکې د دې لوبې مرکزي نقش لوبوي دا کوچنی هډوکې د چرګانو او یا هم د حلالو مرغانو د سینې له مخکینی. برخې یا د جوجورې له لاندې برخې نه په لاس راځي، دا هډوکې نازک او دوه شاخه لري چې د پښتو حساب د اوه (۷) توري سره ورته والی لري. دا یوه ماشومانه لوبه ده چې کوچنیان یې ډېره کوي په ټوله کې دا لوبه ډېرو کسانو ته اړتیا نه لري او په ټولیزه توګه نه تر سره کیږي دوه کسان په خپلو کې دا لوبه کوي د نورو لوبو په شان ځانګړی موسم نه غواړي یاده لوبه په کورونو د او سیدو ځایونو کې تر سره کیږي او له مخکې پخوا وختو څخه را په دېخوا دود ده. د دې لوبه پایله او موخه شرط ګټل دی د دې لوبې په پیل کې یو شرط ایښودل کیږي، شرط په وړو او معمولي څیزونو او ایښودل کیږي چې ډېر ارزښت و نه لري.

کله چې دوو ماشومانو ته دا کوچیني هډوکې په لاس ورشي په خپلو کې سره وایي راځه چې خستکه وخورو او سره وایي که مې خستکه وګټله یو څه به راته اخلې او یا به یې راکوې او که تا وګټله زه هم دا کار کوم دا د دوي ژمنه وي. په دې ډول پیلیږي چې کوچنی هډوکې یا خستکه راخلي او یوه خوا یې یو ماشوم او بله خوا یې بل ماشوم په ګوتو کې نیسي د ګوتو په زور سره خستکه په دوو برخو وېشل کېږي یو هډوکې یو ماشوم اخلي او بل هډوکې بل ماشوم له همدې ځای نه

(۱۸) ۵۳ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

خستکه ګټل شروع کېږي او د ګټلو شرايط يې په دې ډول دي يو څه وخت وروسته لومړي ماشوم به دويم ماشوم ته يو څه ورکوي او دويم ماشوم به ورته وايي چې په زړه او وروسته به دويم ماشوم د لومړي ماشوم له لاس نه څيز او شی اخلي، دويم ماشوم هم په لومړي ماشوم دا کار تکراروي لومړی ماشوم به هم دا کار کوي او د شي اخيستلو په وخت کې به ورته وايي چې په زړه د (په زړه) کليمه د خستکې ګټلو په ضد ده که يې په زړه وو بل خستکه نه شي ګټلای که ماشومان ځيرک او هوښيار وي يوه خستکه په ورځو ورځو دوام کوي دوی ټول وخت دې ته پام کوي چې خستکه پر ما وا نهړوي که له دوی دواړو نه هر يوه مقابل لوري ته څه ورکړل او هغه په زړه ونه وېل بيا په لوړ آواز ورته وايي (درباندې) او دا کليمه ورته بيا بيا ځلي وايي درباندې درباندې.... خستکه مې در باندې واړوله. مقابل لوری تر اغېز لاندې راځي او څه نا څه مايوس او خپه ښکاري لوبه او شرط به در باندې واله کس ګټلي وي چې د بايلوونکي له خوا ورکول کېږي.

په حقيقت کې دا يوه ښوونيزه او روزنيزه لوبه ده ماشومان هيښتيا او ځيرکتيا ته ډېره اړتيا لري او د دوی مغز ودې او پرمختګ په حال کې وي دا لوبه له ماشوم سره په ډېرو چارو کې مرسته کوي مخکې له مخکې يې يوه شي ته آماده کوي ماشوم تل په فکر او پام کې ساتي او ډېره د فکر کولو موقع ورکوي تر څو په کوم ډول او په کومو چارو خپل سيال ته ماتې ورکړي او د ماتې ورکولو لپاره ډول ډول سوچونه کوي. •

• (۱۸) ۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شم متې (ډمې ډمې)

شم متې په زړه پورې لوبه ده چې زموږ په وردګو کې په هر ځای او څو نومونو کارول کېږي ولسي خلکو ورته بېلا بېل نومونه غوره کړي، دا لوبه تر ډېره په دښته، ډاګونو، غرولمنو او له کانو نه په ډکو ځایونو کې لوبول کېږي ځکه ددې لوبې اصلي توکي همدا واړه واړه کاڼي دي چې لوبغاړي پرې لوبه کوي. له ۱۰-۱۸ کلنو عمر لرونکي لوبغاړي دا لوبه پر مخ بیایي لوبه دوه پر دوه تر سره کېږي ښايي له دوو تنو څخه ډېر هم په کې ګډون وکړي خو د لوبې اصلي لوبغاړي دوه کسان وي همدا دوه کسان دي چې په لوبه کې رقابت لري او د ورځې په بېلا بېلو ګړيو کې لوبه کېږي.
کله چې دوه لوبغاړي د لوبې کولو لپاره صلاح وکړي د کاڼو نه ډک ځای ته تشریف یوسي لومړی په یو څه شرط ږدي د بېلګې په توګه: وايي که هر چا دا لوبه وګټله د ۵۰ مترو په فاصله به یې په شا کوي وړي او راوړي به یې دواړه لوري په دې سره ژمنه کوي وروسته د خپلې پرېکړې پر اساس ۷، ۸، ۹ یا له دې څخه هم زیات تېره تېره کاڼي پر ځمکه کې ټک وهي البته دواړه لوري به په یو شمېر کاڼي د لسو یا پنځلسو مترو په فاصله یو بل ته ټک وهي په داسې ساحه کې چې یو د بل کاڼي پرته له کوم خنډه ووینې. مثلاً دوي اوه اوه تېره کاڼي پر ځمکه ټک وهي کوښښ کوي چې نرې نرې لرګي ته ورته کاڼي پر ځمکه ټک وهي چې د سیال لوري له خوا د نښې ویشتلو په وخت کې زر و نه لګي همدا اوه تېره تېره کاڼي به په لنډ ځای کې سره دروي چې په خپلو منځونو کې د یوې لوېشتې په اندازه فاصله ولري. د دواړو کسانو د شم متو تر منځ به ۱۰-۲۰ مترو واټن وي. ددې ټولو تېږو په سر کې مقابل لوري ته مخامخ به دواړه لوري له نورو تیږو لږ څه کلکه تیږه دروي چې هغه ته ملا وايي، په وار سره یو د بل شم متې ولې چې دا همغه درول شوې تیږې دي دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړي به دری دری وارنه د لاس په واسطه په شم متهو کوي د مقابل لوري شم متې په لويو کاڼو ويشتل سم نه دي په وړو او مناسبو کاڼو يې ولي په دې دواړو لوبغاړو کې چې هر چا د سيال لوبغاړي شم متې زر چپه کړې همغه لوبه گټلې ده، که شم متېه د کاڼي په گوزار سره ولگي او چپه نه شي دا حالت ناسم دي تر څو چې درول شوي تيږه يې چپه کړې نه وي. له دې تولو نه د ملا کاڼي رول په لوبه کې مهم دی چې که لوبغاړي د خپل سيال، ملا کاڼی وويشته او چپه يې کړ د لوبې گټونکې همدا دی دواړه لوري کوښښ کوي چې يو د بل د شم متهو ملا زر د تيږې په گوزار سره چپه کړي او د لوبې گټونکې شي. •

• (۱۸) ۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غولک (غولکه)

غولکه هغه څه دي چې د دې ورډګو ولایت حتې د هېواد ټول وګړي ورسره آشنا دي په ماشومتوب کې ټولو دا ساتيري کړې ده دا د آلوتونکو قاتله ساتيري ډېر مينوال لري له ډېر پخوا څخه دود ده ساده جوړښت او د جوړولو قدرت يې له ټولو ماشومانو سره دی، د عمر له لحاظه د پنځو کلنو څخه تر پنځلسو کلنو عمر لرونکو کسانو په منځ کې دا ساتېري ډېره مروجه ده. د غولکې د کارولو موسم د پسرلي له ګلانو او خوږو بويونو سره سم پيليږي په پسرلي کې بېلا بېل آلوتونکي فصلونو او باغونو ته راځي چې د دې لوبې موخې په همدو ورو او لويو مرغانو پسې را وتل او ويشتل دي لوبغاړو په غولکه باندې د مرغانو ويشتل د ځان لپاره وياړ باله.

د غولکې جوړښت په دې توګه وو لومړی به ددوي اړتيا يو داسې لرګي ته وه چې د انګليسي د (Y) توري ته کټ مټ ورته وي د ونو له خانښونو څخه به يې دا لرګی را پرې کاوه او هغه ته به يې خانښۍ (شاخۍ) ويله خانښۍ به ښکلې او ډېره په خوارۍ سره جوړوله ډېره ښويه او کوم خنډ به يې نه درلوده د خانښۍ سربېره دوه ډوله ربړونه دې ته په کار ول يو ډول ربړونو ته به يې (تړونکي) او بل ډول ته به يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غولکې ربړونه وېل چې د خاښې په پورته خوا پورې د تړونکو په واسطه تړل کېدل په ښکلي انداز به يې تړونکې تر خاښې تاوول د وړې تيرې د اېښودلو لپاره ځانګړي چرم په کاروو هغه ته به يې (پستکې) وايه. پستکې به د دريو ګوتو په سور او يو چاميې په اوږدوالی سره چې د پستکي په داوړو سرونو کې به د ربړونو د تړلو لپاره دوه سوري وو پستکې به د ربړونو په سر کې په وړو وړو ربړو تړل کيدو په دې پستکي که به وړه ګرده تيږه اېښول کېده، ښاخې به چا په ښي او چا هم په کيڼ لاس سره نيوله ډېرو به ښاخې د مخې لور ته په ښي لاس کي نيوله او پستکې به يې په کيڼ لاس د ځان خوا ته کشاوه او د هدف ويشتلو لپاره به يې تياری نيوه چې نښه به يې وتړله بيا به يې ګوزار کاوه تر څو هدف آلوتونکي په لرې فاصله کې له منځه يوسي، چې کله به يې غولکه په لومړي ځل جوړه کړه په لومړي ځل به يې چې هر څه پرې وويشتل د هغه په وينو به يې غولکه سره کوله دا کار به يې ځکه کاوه چې په راتلونکي کې پرې ډېر آلوتونکي وولي او نښه يې پخه شي.
دوی به يو بل کار هم کاوه چې د هر چا به په ويشتلو کې ښه نښه پخه شوه هغه به (غولک وار) ويشته دوی به يوه وړه تيږه يا کوم بل څه د نښې ويشتلو په خاطر د ۱۰–۱۵ مترو په لرې والي سره ودرول شرط به يې دا وو که هر چا دا نښه اول ځل وويشته خپله غولکه به همغه ته ورکوي، نښه به يې په نوبت سره ويشته د ببلګې په توکه هر لوبغاړي به دری دری وارونه کول چې هر چا به په لومړي ځل نښه وويشته له شرط سره سم به يې غولکه همغه ته ورکوله چې دې ته به يې غولک وار وېل. هېره د نه وي چې يوه پلار هم خپل زوی ته د غولکې ويشتلو او ګرځولو اجازه نه ورکوله ځکه په دې سره به کله کله د چا سر يا ښيښې ماتېدلې او دا به د دواړو لورو لپاره سرخوږی وو خو ډېرو ماشومانو به دا ساتېري په پټه کوله.•

• (۱۸) ۵۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چنې منې غاړي (سی یا سی یا)

د چنې منې غاړي لوبه په دوو تنو هم تر سره کېږي خو که په ډله یزه توګه وي ډېره له خوند نه ډکه او ستړې لوبه ده کله به چې ماشومان د لوبې کولو لپاره سره راټول شول په لوړ آواز او ځوږ سره به یې ویل راځئ چې چنې منې غاړي وکړو. تر ډېره د کوچنیانو لوبه ده خو دا هم نه ویل کیږي چې ځوانان دا لوبه نه کوي لوبه په کوچني توپ تر سره کیږي د نورو لوبو پر خلاف په دې لوبه کې ډلې ټپلې نشته، په ګډه او ټولیزه توګه تر سره کیږي لوبغاړي په دوه ډلو نه وېشل کیږي او میر ته هم اړتیا نه شته ټول په کې یو ډول برخه اخیستلای شي، خو غبنتلي، سرتیري او تکړه ځوانان به دا لوبه ډېره په واک کې لري، په پسرلنې موسم او د خوښیو په ورځو کې دا لوبه ډېر مینوال لري.

لوبغاړو ته چې یو کوچنی توپ په لاس ورشي په یو ځای ټول ودریږي توپ چې د هر چا په لاس کې وو هغه به توپ پورته هوا ته د ۱۰-۱۵ مترو په شا او خوا کې اچوي او د توپ اچلو سره وایي: (چنې منې غاړي) که په راټولو لوبغاړو کې کوم یوه ووېل چې غاړي او توپ یې په هوا کې ونیوه بیا به همغه چې توپ یې له هوا څخه نیولی دی توپ به پورته اچوي او وایي به چنې منې غاړي که کوم لوبغاړي نه ووېل توپ به بیا پورته اچوي چنې منې غاړي به وایي که کوم لوبغاړي ووېل چې غاړي او توپ یې له هوا څخه ونه نیوو نو په ګډه سره ټول لوبغاړي همدا یو لوبغاړي په توپ سره ولي دا ویشتل تر هغه وخته وو چې تر څو به دې ټاکل شوي ځای ته ځان نه وي رسولی او یا هم ویشتل د لوبغاړو تر خوښې وخته پورې دي چې د دغه لوبغاړي ویشتل به پای ته ورسېدل بیا به توپ پورته اچول کېده او همدا کار به په وار وار سره بیا بیا کېده.

دا لوبه په ګډه هم ترسره کېده ډېر غال مغال به له لوبغاړو ځینې جګېده، وله وله، درغی، ونیسه ټولې به د همدا کلیمې غوږنو اوربدلې. چې کله به لوبغاړي توپ پورته هوا ته واچوه او توپ به پر ځمکه راپربوت هر لوبغاړی به د چې زړه وو پرې ویشتلی د شولی منډې را منډې به په لوبغاړو پسې ډېرې وهل کېدې ځانګړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس معلوم نه وو چې په توپ د وویشتل شي له ډېرو ویشتلو وروسته به بیا توپ هوا ته اچول کېده تر څو لرې لرې لوبغاړي په یوه ځای سره راټول شي او د ویشتلو لپاره زمینه برابره شي، همدا لړۍ بیا بیا ځلې کوي تر څو ښه ستړي شوي نه وي. دا خطرناکه لوبه وه پرته له کوم زړه سوي، ترحم به لوبغاړي په توپ ویشتل کېدل که د بدن په نازک غړي (سترګه) یا نورو غړو به څوک لګېدل ټپي کېدل به له ډېرو نورو ستونزو سره به مخ وو په داسې لوبو کې باید هڅه وشي په نرمۍ، احتیاط، پاملرنې سره لوبه تر سره کړي تر څو مو د لوبې اخلاقي حق پر ځای کړی وي.

مچنوزغه

مچنوزغه د کوچیانو را پاتې شوې ساتېري او ډالۍ، په لرې فاصله د تېرېږي وارولو وسیله ده. کوچیان چې له یوه ځای نه بل ځای ته کډې کوي ځینې ساتېرۍ او لوبې له ځان سره کلیو او بانډو ته لېږدوي د بېلګې په توګه تولۍ او دروی چې په موسیقۍ کې هم کارول کېږي په ولس کې عام دود لري ښایي دا توکي د کوچیانو زېږنده وي ځکه کوچیان په غرونو کې یوازې وي او دا د دوی د یوازیتوب ملګري دي، ډېری داسې لوبې دي چې په ماشومانو را څرخي مچنوزغه بیا د ځوانانو په قشر متمرکزه ده ځوانان د مچنوزغې وارولو قدرت لري ددې مینه وال مچنوزغه تل په جېب کې ګرځوي د کال کوم بېل فصل ته اړتیا نه لري چې په هغه کې د مچنوزغه باندې ساتېري وشي.
مچنوزغه له کلک تار، نري چربل، کلکې تسمې او داسې نورو توکو او یوه پستکي څخه جوړېږي ډېر ساده جوړښت لري ټول یې په جوړولو قادر دي دوې داسې تسمې را اخلي چې اوږدوالی یې له ۸۰ – ۱۰۰ سانتي مترو پورې وي ددغه تسمو یوه خوا په پستکې پورې کلکه تړي او یوه خوا یې د لاس نیولو لپاره چې په یوه تسمه کې د ګوتې لپاره جوړه شوې حلقه وي جوړوي حلقه ددې په خاطر ورکوي تر څو د تېږې وارولو په وخت کې مچنوزغه له لاس څخه خطا نه شي، په پستکي کې تېږه ږدي وروسته مچنوزغه تر سر تاووي د وارولو په وخت کې یوه تسمه له لاسه خوشې کوي او کاڼی په لرې فاصله ځي. ځینو به داسې مچنوزغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړولې چې د وارولو پر وخت به يې لوی ټک کاوه دا به د ډارولو په خاطر ډېرې کارول کېدې، په دې کې د غولکې په پرتله لوي ګاټې واريږي چې لويوالی يې له يوې متوسطې منې سره برابر وي او د مچنوزغې په واسطه لرې فاصلې ويشتل کيږي دا په اصل کې له نورو لوبو ساتېريو ډېره خطرناکه لوبه ده، کومه تېږه چې په مچنوزغه کې ګوزار کيږي خورا ډېر سرعت لري که څوک په دغه کاڼي ولګي د مرګ خطر لري له معمول سره سم په غرونو کې ترې ډېره ګټنه کيږي خو کله کله به چې د دوو کليو د ماشومانو او ځوانانو تر منځ د تيږو ويشتل شول له مچنوزغې نه ډېر کار اخيستل کېده يوه کورنۍ هم خپلو اولادونو ته دا لوبه نه خوښوي او نه ورته د کارولو اجازه ورکوي. •

(۱۸) ۶۱ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیطان خانې

له پخوا څخه دود د شیطان خانې په نامه شوخه ماشومانه لوبه ده په ډله یزه توګه تر سره کیږي منډې را منډې ویشتل په کې ډېر دي ماشومان او ځوانان په ګډه دا لوبه کوي ډېرې لوبې په میدانونو کې تر سره کیږي دا لوبه هم یوه کوچیني میدان ته اړتیا لري دا لوبه کوښښ او ځیرکتیا غواړي په ځیرکتیا سره باید د لوبې مرکزي نقطه ولوبوي یعنې توپ شیطان خانې ته ډېر واچوي. څنګه ترسره کیږي؟
د یوه کوچیني توپ سره چې کله لوبغاړي ددې لوبې کولو لپاره راټول شي په لومړي سر کې هر لوبغاړي د ځان لپاره په ځمکه کې ژور ژور ځایونه جوړوي چې هغه ته (مایه) یا شیطان خانه وایي البته دا ژور شوي ځایونه به ټول په یوه ځای وي دا ژور ځایونه د لوبغاړو د شمېر په اندازه چې هر ژور شوي ځای د یوه لوبغاړي په نامه وي پر ځمکه کې ژوروي ددې ټولو ژور شویو ځایونو په سر کې له نامه سره سم د شیطان خانې په نامه یو ژور ځای جوړي چې هغه ته شیطان خانه وایي.
مخکې له دې څخه چې په توپ اچونه پیل وکړي د ساتېرۍ د لا زیاتوالي په سبب د منډې کولو لپاره د شیطان خانو نه لرې ځای ټاکي د ژور شویو ځایونو څخه د پنځو مترو په فاصله کې یوه مستقیمه کرښه راکاږي چې له همدې کرښې نه به شیطان خانو ته توپ اچوي، توپ هر یو په خپل وار سره شیطان خانو ته اچوي هر لوبغاړي چې توپ اچونه پیل کړه او توپ یې ژور شویو ځایونو ته واچاوه که یې په خپله خانه کې توپ ولوید بیا به له سره توپ اچوي. او که په یوه ژور شوي ځای کې هم و نه لوید په دې صورت کې به بیا خپل وارونه کوي یعنې دده وار له منځه نه دی تللی، او که توپ شیطان خانه کې ولوید چې اصلي موخه هم د توپ اچولو شیطان خانې ته دي تر ټاکل شوي ځای به نور لوبغاړي منډې وهي او نوبت کوونکې به نور لوبغاړي په توپ سره ولي. که توپ د بل لوبغاړي په ژور شوي ځای کې ولوېد بیا د توپ اچول وار د همغه لوبغاړي کیږي چې توپ یې په خانه کې لوېدلی دی، ددې لوبې هدف همدا دی چې توپ په شیطان خانه کې ولویږي او نور په توپ سره وولي لوبغاړي له دې توپ ویشتلو نه خوند اخلي په دې کې ګټل او بایلل نه شته یوازې یوه ساتېري ده.•

• (۱۸) ۶۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مردکۍ (توشلې)

د دې لوبې له الفاظو نه چې تر کومه معلومېږي ښايي د پښتني سميو لرغونې لوبه نه وي ځکه کوم کليمات او الفاظ چې په دې لوبه کې وېل کېږي د پښتو ژبې نه دي او مروج بديل الفاظ په عامه پښتو ژبه کې نه لري اکثريت نو مونه او کليمات يې د فارسي ژبې دي له دې ټولو سره سره له پخوا نه په وردګو ولايت کې مردکۍ دود دي ډېر مينه وال لري چې د دې مينه والو ډېری قشر ماشومان تشکيلوي ښايي ځوانان هم دا لوبه وکړي خو په ځوانانو کې زياته کچه لوبغاړي نه لري د پنځو او پنځلسو کلنو تر منځ عمر لرونکي ماشومان د دې لوبې مرکزي نقطه لوبوي د کال له پسرلي موسم نه وراخوا د ګرمي تر ډېره وخته دا لوبه د ماشومانو تر منځ کېږي ځانګړو ځايونو او ميرانو ته په کې اړتيا نه شته، په لوبه کې د دوو لوبغاړو څخه بيا تر لسو پنځلسو لوبغاړو کولای شي په کې ګډون وکړي. مردکۍ د لاس ګوتو په واسطه کېږي چې (چوخ) ورته وايي لوبه چې په ټوليزه توګه ترسره شي خوند او ساتېری يې ډېرېږي.

مردکۍ له ښيښې څخه جوړې شوې ګرد ګرد جوړښت لري چې لويوالی يې د يوې سرکۍ (آلوبالو) په اندازه دی، دوه ډولونه لري يو يې معمولي د ميدان مردکۍ دي او بل ډول يې تير (سانقه) د ميدان ويشتلو مردکۍ دي. د ورځې په بېلا بېلو وختونو کې به چې ماشومان د لوبې کولو لپاره راټول شول خپل جيبونه به يې له مردکېو څخه ډک وو د خاورو او دوړو په ډک ميدان به يې خطونه را وکاږل د دی له لوبې څخه به د غالمغال ځوږ پورته کېده، د مردکيو ګټل ډول ډول دي چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

- مائيه
- خط پراک
- بنډول
- کيج
- بچوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي نور ډولونه ولري مهم او نوم لرونکي ډولونه يې همدا دي په ډېر کم توپير او ورته والي تر سره کيږي د بېلګې په توګه: مايه ماشومانو به چې کله مايه کوله لومړي به يې پر ځمکه کې د لاس د ورغوي په اندازه يو ځاى ژور کړ هر لوبغاړي به خپل تير (سانقه) يوه کس ته ورکړل خو دا کس به په ماشومانو کې معلوم او ټاکل شوى نه وو د ماشومانو تيران به ټول د يوه کس سره وو بل ماشوم به د مائيې پر سر خپله د جامو لمن په دواړو لاسونو سره کش نيولې وه تيران به د دغه ماشوم په لمن ور وهل کېدل تر ثو مردکۍ له مائيې څخه لرې لاړې شي د کوم ماشوم تير به چې په ډېره فاصله له مائيې څخه لرې تللي وو ، همغه به لومړى وو اول وار به هم هغه کولو يا به يې په نږدې تير وار کاوه يا به يې مائيې ته اچوو ، ور پسې به چې کومه مردکۍ دويم په لرې فاصله تللې وه د هغه وار به وو هغه به هم همدا کار کاوه په لوبه کې به بېلا بېلې ګړنې (اصطلاحات) استفاده کېدل او هره اصطلاح په ځانګړي ځاى کې کارېدله د اصطلاحاتو بېلګې په لاندې ډول دى همدا سې وېل کېدې :ګېنټ: په دې سره به لوبه پاې ته رسېدله، روخ مې نې: په دې سره به يې مردکۍ لرې فاصلې ته بيوله ، پيش مې:غوښتل يې چې مردکۍ يې مخکې ولاړه شي، پيش د نه: په دې سره به مقابل لوري ته وېل چې مردکۍ د مخکې ولاړه نه شي، جاى مى جاى: په دې معنا چې مردکۍ مې ځاى پر ځاى ده خوځيږي به نه ، جاى د نه: مقابل لوري ته وايي چې بايد مردکۍ له ځايه وخوځيږي، ضرف: چې کله به يې مردکۍ مائيې ته اچوله دا توري به يې ويل، روخ د نه: په دې تورو ويلو سره د خپله مردکې لرې نه شواى بېولى، ټک او ضرف: دا اصطلاح په دې کارېده چې هم د بل مردکۍ ولګې او هم خپله مردکۍ مائيه کړي، روخ د جاى جايي: يعنې که مردکۍ ولې بيا ستا مردکۍ لرې لاړه نه شې ځاى پر ځاى ودريږي، هردو:چې دوې مردکۍ سر بله پسې وي او دواړه ولي نو بيا ورته وايي هردو. او دې ته ورته ډېر نور اصطلاحات لرې هرې اصطلاح د ګټې اخيستلو بېل ځاى درلود. يو د بل په ځاى د غه اصطلاح ګانې نه کارول کېدې او ډېر وخت په د همدې اصطلاحاتو په سر د ماشومانو شخړه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خط پراک

په لومړي سر کې ګډونوال یو دایروي خط کارې د خط لویوالی، کوچنوالي په دوی پورې تړاو لري د دایروي خط څخه یوې و بلې خواته د دوو قدمو په اندازه لرې دوه مستقیم خطونه کارې او پتې ورته وایي چې له هغه ځای نه به په دایروي خط کې د ننه په مردکېو وارونه کوي، په دې ډول مردکیو کې ټول ګډونوال مساوي مردکۍ د دایروي خط په منځ کې قطار ږدي، وروسته په وار سره پتو ته خپل تېر ان اچوي چې د هر چا تیر چې د پتې د مستقیم خط پر سر کیښوت هغه لومړی دی په همدې ترتیب ټول ګډنوال پتې ته خپل تیران اچوي د پتې خط په سر، نېږدې او لرې سره لومړی دویم، دریم..... وارونه معلومیږي، چې هر څوک لومړی وو هغه په دداېروي خط په منځ کې په مردکېو وار کوي دوی یو قانون هم لري چې ګېنټ ورته وایي په دې معنا چې په مردکیو وار وکړي، مردکۍ ولګي خو له دایروي خط څخه ونه وځي بیا وار دبل کیږي چې دې ته ګېنټ وایي. او که د کوم لوبغاړي وار خطا لاړ شي بیا هم نوبت د بل لوبغاړي کیږي کله چې مردکۍ ولګي او تیر د خط په منځ کې پاتې شو په نورو مردکېو وارونه کوي تر څو چې له دایروي خط نه نه وي وتلی که کله ووځې بیا هم په دایروي خط کې په مردکېو وار کوي تر څو چې وار یې خطا نه شي او که وار یې خطا شو بیا نوبت د بل لوبغاړي کیږي په هر تعداد مردکۍ یې چې له دایروې خط ځینې وویستې همغه ګټلي دي، په همدې ترتیب دویم او دریم.... خپل نوبتونه کوې تر څو چې د دایروې خط په منځ کې مردکۍ نه دي خلاصې شوې چې مردکۍ خلاصې شي میدان هم خلاصیږي.

بنډول

مخکې مو هم یادونه وکړه چې دا لوبې په ورته والي او ډېر کم توپیر تر سره کیږي پورتنۍ اصطلاح ګانې د لوبو په دې ډول کې کارول کېږي خو له کبج او خط پراک سره یې توپیر په دې کې دی چې خط پراک او کبج لوی دایروي خطونه لري په کبج کې دایروي خطونه نه شته په همغه ډول ټول لوبغاړي مساوي مردکۍ د بنډول کولو لپاره میدان ته اچوي د بنډول لوبې لپاره په میدان کې یو کوچنی مستطیل خط د مردکیو په تناسب کارې چې د هغه په منځ کې مردکۍ ځای شي، کله چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مردکۍ په بنډول کې کېښول شوې وروسته د مردکیو پر سر یو لوبغاړی خپله لمن نیسي او بل کس د ټولو لوبغاړو تیران دده په لمن وهي، لومړی او دویم په لرې والي او نیږدې والي سره معلومیږي کوم لوبغاړی چې لومړی وي د بنډول په مردکېو وار کوي مردکۍ به د بنډول له خط څخه وباسي هغه یې ګټلې ده خو که د لوبغاړي تیر د بنډول خط په دننه کې پاتې شو ټولې مردکۍ په یو ځل سره ګټي که د لومړي لوبغاړي وار خطا وتلو بل لوبغاړي به وار کوي په همدې ترتیب به نور هم وارونه کوي تر څو چې آخري مردکۍ هر چا وویشته او خپل تیر یې لرې ولاړو یا ځای پر ځای پاتې شو نور لوبغاړي به د هغه تیر ولي که یې د هغه تیر وویشته کومې مردکۍ یې چې په دې میدان کې ګټلې هغه به په یو ځل دغه بل لوبغاړي ته ورکوي، د خط پراک او کېج خوندې په دې لوبه کې له خط نه مردکۍ نه ویشتل کیږي په کوم ځای د چې تیر پاتې شو له همغه ځای نه به په بنډول وار کوي. •

کېج

دا هم د خط پراک په ډول مساوي برخه مردکۍ د دایروي خط په د ننه؛ او پټې لرې له خط پراک سره دوه توپیرونه لري په خط پراک کې پټې ته تیران اچول کیږي لومړي او دویم... معلومیږي په کېج کې بیا له پټو نه دایروي خط ته نیږدې تیران اچول کېږی په دې کې لومړې دویم دایروي خط ته په نبږدوالی معلومیږي د هر چا تیر چې دایروي خط ته نیږدې وي هغه لومړی دی همداسې نور هم... په دې شرط چې تیر دایروي خط ته د ننه نه شي که د ننه شو دې ته کېج وایي په کېج کې دایروي خط د مستقیمې کرښې په واسطه په دوو برخو ویشل کیږي لکه د ځمکې په کره کې د استوا کرښه ، د تیر اچولو پر وخت کې چې د هر چا تیر د دایروي خط د ننه (کېج)شو په دایروي خط کې د مسقیمې کرښې له سر څخه په خط کې د ننه په مردکېو وار کوي کوم لوبغاړي چې د خط د ننه په مردکېو وار وکړ او تیر یې د خط د ننه پاتې شو تر هغه به نورې مردکۍ له خط وباسي او ګټې به یې تر څو چې له دایروي خط نه وتلی نه وي چې له دایروې خط نه ووځي دده وار پای ته رسیږی کله چې د دایروي خط په منځ کې په ګېنټ یا په لومړي ځل سره مردکۍ ولګي نور

• (۱۸) ۶۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړي بيا د دايروي خط نه په مردکېو وارونه وي او له پټو ځخه به يې نه ولي، وروسته نور به په دايروي خط کې مردکۍ ولي تر څو چې خلاصې شوې نه دي چې کله مردکۍ خلاصې شي ميدان هم خلاصيږي. په کېج او خط پراک دواړو کې يو بل قانون هم وو هغه ته يې (مېخ) ويل، په دايروي خط د ننه کې به چې مردکۍ اېښول کېدې تر مردکېو به يو وړوکي مستطيل شکله خط ويستل کيده چې همدا مېخ وو د مېخ ګڼه دا وه چې چا به په مردکېو وار وکړ او تير به يې د مېخ په منځ کې پاتې شو ټولې مردکۍ يې په يو ځل ګټلې او له ميدان ځخه يې پورته کولې.

بچوڼي

دا مائيې ته ورته لوبه او په مائيه کې تر سره کيږي په ډېرو کسانو هم تر سره کيږي خو ډېری دوه دوه ماشومان دا لوبه کوي په لومړي سر کي يو هدف ټاکې په خپلو کې يوه ټاکل شوې ۱۰-۲۰-۳۰.. شمېره هدف ټاکي، د مائيې په څېر چې دوه کسان خپل تيران په لمن سره ووهې د هر چا تير چې لرې تللی وي هغه لومړي کار کوي د ټاکل شوې شمېرې پوره کولو دری لارې دی لومړی چې که د بل تېر وولې، او بيا خپل تير مائيه کړې، وروسته کار ورته وکړې کار په دې معنا چې کله د خپل تير مائيه کړ او د مقابل لوري تير د رنه لرې وو د مائيې څنګ ته به نيږدې خپل تيږ ږدې چې دې ته کار ويل کيږي په دې دريو کړنو تا دری نمرې خپلې کړې دي، مقابل لوری هم دا کار کوي چې هر چا ټاکلی هدف ژر پوره کړ له مائيې ځخه به مقابل لوري ته لوی قدم اخلي او له هغه ځای نه به مقابل لوري خپله مردکۍ مائيې ته اچوي او دا بل به يې ولي په يو وار ويشتلو سره يو لک بچوڼي کېږي ويشتل شوې مردکۍ چې هر څومره لرې لاړه بيا به يې مائيې ته اچوې لومړی کس به يې بيا ولي په دويم ځل ويشتلو سره دوه لکه بچوڼي کيږي همدا کار بيا بيا کوي او د بچوڼو حساب هم ډېريږي تر څو دويم کس خپله مردکۍ مائيه کړې نه ده، چې هر کله يې مائيه کړه دا ميدان پای ته رسي او بل ميدان په همدې تيب سره پيلوي په لومړي او دويم ميدان کې چې د هر لوبغاړي د بچوڼو تعداد ډېر شو همغه لوبه ګټلې ده.

په لومړيو کې ښيښه يي مردکۍ ډېرې کمې پيدا کېدې ماشومانو به له پلاستيک ځخه مردکۍ جوړولې پلاستيک به يې د اور په واسطه نرم کړ چې کله به نرم شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته به يې نرم شوی پلاستيک ګرد ګرد تاو کړ همدا به مردکۍ وې ښايي ماشومانو په وار وار ددې مردکيو په جوړولو سوځېدلي وي، د نشتوالي په صورت کې يو بل ډول مردکۍ چې د (ترخې) مردکۍ يې ورته ويلې په لوبه کې ترې ګټنه کېده، ترخه په اصل کې د غره بوټی وو چې واړه مردکيو ته ورته ځيزونه يې کول همدا به ماشومانو راشکول او ګټل به يې، له شوخۍ ډکه لوبه ده اولادونو ته د پلار د مردکيو ګټلو اجازه نه وه کېدای شي ماشومانو په وار وار له خپلو مشرانو څخه وهل ټکول خوړلي وي دا چې د کلي ټول ماشومان په دغه لوبه روږدي وو يوه ماشوم دا لوبه نه پرېښې.

شونيه

ماشومان تل غواړي وخت په لوبو او ساتېرۍ سره تېر کړي له هر څه نه لوبو او ساتېريو ته ډېر لېوال وي تر ډېره هڅه کوي له نورو ماشومانو سره په ټوليزه توګه لوبې وکړي له دې پرته په يوازيتوب هم لوبې کوي، شونيه ماشومانه لوبه ده په کوچنيو کانو تر سره کيږي البته دا لوبه په يوازيتوب نه کيږي، د ډېرو ماشومانو تر منځ خونړوره لوبه ده. د لوبې کولو لپاره لوبغاړي لومړی کوچينۍ کروي تيږه لټوي تر پيدا کولو وروسته هغه په يو ټاکل شوي ځای کې ږدي او دغه کروي تيږه د (شونيې) په نوم ياديږي. د شونيې تر ايښودلو مخکې يو هدف ټاکي د بېلګې په توګه وايي: چې هر چا په لوبه کې لومړی شل قدمه پوره کړل هغه د لوبې ګټونکې دی دا شل قدمه به لوبغاړي څنګه پوره کوي؟ کله چې لوبغاړي کروي تيږه يا شونيه له ځان څخه لرې په ټاکل شوې فاصله کيږدي لوبغاړي په نوبت سره هغه په نورو کاڼو ولي د کوم لوبغاړي په وار چې شونيه له ځايه وخوځېده د شونيې له خپل ځای څخه دا فاصله په قدمو کوي د کوم لوبغاړي قدمونه چې ژر پوره شي هغه دا لوبه کټلې ده.•

• (۱۸) ۷۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوز (چارمغز) کتهل

د خوړولو دغې وچې میوې ته په پښتو ژبه کې څو مترادف نومونه لرو اکوړ، متهک، جوز، چارمغز او غوز په معنا کې یو؛ خو په ویلو او لیکلو کې توپیر لري ښایي دا اسمونه د پښتو ژبې په لحجو او بېلا بېلو سیمو پورې تړلي وي پښتو ژبه د وییکو (لغاتو) پر اساس ډېره غني ژبه ده د وګړو په خوله ددغې میوې روان نوم چارمغز دی د څېړنو پر اساس ډېری پښتنانه د وردګو ولایت په شمول غوزانو ته چارمغز وایي، چارمغز روغتیا ته د ګټو رسولو سر بېره د ماشومانو او لویانو د لوبو یوه لویه برخه جوړوي د چهارمغزو کتهلو په لوبه کې ماشومان، ځوانان او ځینې د پاخه عمر کسان شامل دي په کلیو او بانډو اکثریت ځایونه دي لوبې ته مناسب دي خو په ژوندانه کې ددې لوبې د ډېرښت ورځې کومې دي؟
چارمغز په کال کې دوه ځلې ډېر په خوند او رنګ کتهل کیږي په ډېره ولوله او جذبه سره په دې څو ورځو کې په جارمغزو لوبې کیږي ددې ورځو په لړ کې د هېچا له خوا نه د چارمغزو په کتهلو ممانعت نشته د ولس خلک به په خورا ښکلو، پاکو او نویو جامو مینه وروړلی ښه ورېم سره د کلي منځ ته راووتل تر څو رنګینې، خوندورې د خوښیو ډکې د اخترونو مبارکې ورځې د چارمغز په کتهلو لاښکلې کړي چارمغز د اخترونو په شپو او ورځو کې په زیاته پیمانه کتهل کېږي، له اخترونو پرته په چارمغزو لوبې کیږي خو د لوبو او ساتېرۍ مهمې ورځې یې همدا دي چارمغز ډول ډول کتهل کېدل چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

- میدان
- رغړوند
- خط پراک
- یو په لس
- لو ښتت او تېک
- سرپوچاق
- جفت طاق

(c) ketabton.com: The Digital Library

- سربښوند
په داسې نورو ډولونو هم ګټل کېدل مهم او مشهور ډولونه يې همدا دي.

ميدان:

د ميدان چارمغزو لوبه کې به يو يا ، له يوه څخه زيات کسان په کې شريک وو دوي به پر ځمکه له دوو څخه پورته تر ۲۰-۳۰ يا له دې څخه زيات چارمغز اېښودل د ويشتلو او اېښودل شوو چارمغزو تر منځ واټن د چارمغزو تر ډېروالي، کموالي پوره اړه لري که به چارمغز لږ وو په لنډه مسافه کې به اېښول کېدل او که به چارمغز ډېر وو د ويشتلو واټن به يې هم ډېر وو چا به چې چارمغز پر ځمکه اېښې وو په ټاکلي واټن کې په يې يو کرښه هم کاږلې وه چې تر کرښه به ويشتونکي نه را مخکې کېږي، د ويشتونکو تعداد معلوم نه وي پر ځمکه اېښودل شوي چارمغز په ټاکلي واټن کې په دوه ډوله ولي يوه ته په (چړړو) او بل ته په (نغدو) وايې.
په چړړو په دې معنا چې چارمغز د ځمکې پر سر ورغړوي پر ځمکه اېښودل شوي چارمغز پرې ولګي او هغه چارمغز ويشتونکي ګټلي دي چې چارمغز اېښودونکې به يې ورکوي. نغد دې ته وايې چې د ويشتونکي چارمغز پر ځمکه ونه لګي په هوا ورشي او پر ځمکه اېښودل شوي چارمغز پرې ولګي له لګېدو سره سم يې ګټلي دي.

رغړوند

له نامه څخه يې څرګنديږي چې چارمغز له پورته خوا نه ښکته خوا ته رغړوي، د چارمغز ګټلو آسانه لوبه ده د چارمغزو رغړوند لپاره څه نا څه هسک ځای ته اړتيا شته چې لوړوالی به يې ۱-۲ مترو په شا او خوا کې وي دا لوبه بلکل په يوازيتوب نه تر سره کيږي په ګډه او ټوليزه توګه ښه خوند لري او ښه چارمغز په کې ګټل کيږي. ټول لوبغاړي د خپلو چارمغزو سره د هسک ځای په سر باندې کښېني د هسک ځای له سر نه په نوبت سره يو يو لوبغاړی ښکته خوا ته چارمغز خوشي کوي د وخت په تېرېدو سره چارمغز په ميدان کې ډېرېږي اوس نو د چارمغز ګټلو چانس ډېر دی په ميدان کې چې چارمغز له يوه څخه زيات شي او بل لوبغاړی چارمغز ميدان ته خوشي کړي په خوشي شوي چارمغز په ميدان کې بل چارمغز ولګې او يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېښ شي همغه ګټلي دي يو چارمغز به په ميدان کې د طالع په نامه ږدي په همدې ترتيب بيا چارمغز ميدان ته خوشې کوي تر څو دېر شي او بيا د کوم لوبغاړي په چارمغز ولګي او ميدان وګټې همدا رنګه لوبه دوام مومي. •

خط پراک

د چارمغزو خط پراک عين شي د مردکېو خط پراک په څېر دی له يوه څخه چې زيات لوبغاړي راټول شي او يو دايروي کرښه پر ځمکه وکاږي د دايروې کرښې يوې او بلې خواته د پټو په نامه مستقيمې کرښې وباسي د دايروي خط په دننه کې په مساوي ډول چارمغز د خط په منځ کې ږدي هر لوبغاړي يو يو چارمغز پټو ته اچوي پټې ته په نيږدې والي او لرې والی سره لومړی دويم او دريم... معلوميږي چې هر څوک پټې ته نيږدې وو هغه لومړی دی د خط پراک په دننه چارمغزو به د چارمغز په واسطه وار کوي تر څو له دايروي کرښې څخه چارمغز وباسي او ويې ګټي، تر څو يې چې وار خطا نه وي تللی د پټې نه چې په لومړي ځل چارمغز په خط پراک کې ولګي نور لوبغاړي بيا د خط پراک له کرښو نه په چارمغزو وارونه کوي ترڅو چې په ميدان کې خلاص شوي نه وي او دا ميدانونه بيا بيا تکراريږي.

يو په لس

ددې لوبې يو په لس اصلي معيار نه دی يو په لس په دې معنا چې يو چارمغز په لرې واټن ورته ږدي ويشتونکي به هغه يو چارمغز ولي هغه که پر چرړو وي يا په نغدو ويشتونکو چې چارمغز وويشت چې چارمغز يې په هر څو ويلی وو همغه اندازه چارمغز به ورکوي، که چارمغز ايښودونکي ويلې وو چې يو پر لس ولې که دا يو چارمغز ولګېد لس چارمغز به ورکوي، دا حد معلوم نه دی چې څو يې پر څو. د بېلګې په توګه: که يې وېلې وو چې يو پر پنځلس او چارمغز يې د ويشتونکي له خوا ولګېد بيا به پنځلس چارمغز مقابل لور ته ورکوي.

• (۱۸) ۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوېشت او ټک

په لوېشت او ټک کې به څو کسانو خپل یو یو چارمغز پر ځمکه واچوو دا به یې په لومړي سر کې معلومولو ه سره چې لوېشت او ټک په یوه یوه دی که په څوڅو ددې تر څرګندېدو وروسته به لوبغاړو یو د بل په چارمغزو ګوزارونه کول په داسې حال کې به یې د بل کس نه چارمغز ګټل چې یا به یې د بل لوبغاړي چامغز وویشت او یا به په یوه لوېشت مسافه که ورته خپل چارمغز نږدې کړ. په دواړو حالتو کې به یې له بل کس نه ټاکل شوي چارمغز اخیستل، هر لوبغاړي به د څنګ نیږدې لوبغاړي چارمغز ویشته او یا به یې په لنډه د یوې لوېشتې مسافه کې ورته خپل چامغز نیږدې کاوه او چارمغز به یې ترې ګټل.*

سرپوچاق

د چارمغزو په دې لوبه کې کسان په یو ځای سره کښېني هر لوبغاړي په میدان کې مختلف شمېر چارمغز ږدي په لومړي سر کې ددې لوبې کولو لپاره څلور د چارمغز پوټکو ته اړتیا شته چې همدغو پوټکو ته (سرپوچاق) وایي پوټکي به هموار او پر ځمکه سم پرېوځي د ګټلو او بایللو چارې ښېلې دي لومړی د ګټلو چارې هر لوبغاړی چې چارمغز پوټکي پورته اچوي په میدان کې د نورو لوبغاړو چارمغز په ننبه کوي او ورته وایي احمد، محمود، قلبي او مقصود ستاسې تر چارمغزو او بیا د چارمغزو پوټکي پورته اچوي که ټول پوټکي په پوک، چک، دوه پوک او دوه چک حالت کې وو د ټولو چارمغز یې ګټلي دي او که به پورته اچول شوي پوټکي درې پوک یو چک یا درې چک یو پوک وو نو چارمغز یې بایللي دي او ټولو ته به په همغه شمېر چارمغز ورکوي په ناستو ټولو کسانو د سرپوچاق اچولو نوبت تېرېږي او هغوی هم همدا کار کوي چارمغز ګټې او بایلي.

جفت او تاک

جفت او تاک په لومړیو کې د زړو نه دود شوي دي په چارمغزو هم جفت او تاک کېږي مثلاً یو تن په لاس یا لمن کې چارمغز نیسي بل کس ته وایي جفت که طاق،

---

* (۱۸) ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقابل لوري که جفت ویلي وو یا تاک وروسته د لومړي کس چارمغز حسابیږي یا به جفت وي یا تاک چې له دې ددو حالاتو نه خالي نه دي که مقابل لوري له ځواب سره سم وو هغه یې ګټلي دي او که به ناسم وو لومړي کس ته به یې په همغه تعداد چارمغز ورکول. د چارمغزو په جفت او تاک کې (موره)هم دود وه هغه داسې چې یو کس به بل ته په لاس کې چارمغز ونیول او ورته ویل به یې جفت که تاک، دویم کس به په لاس کې لږ چارمغز نیولي وو او د لومړي کس د چارمغزو په سر به یې تاوول او ورته و به یې ویل خوشي یې کړه لومړي کس به خپل چارمغز جفت او تاک حساب کړل دویم کس به خپله موره حساب کړه که به د لومړي کس چارمغز جفت او موره هم جفت وه تربنه اخیستل به یې او که به د لومړي کس تاک و موره هم تاک وه په دې حالت کې به یې هم تري اخیستل او که به د لومړي کس چارمغز د دویم کس مورې سره توپیر درلود دویم کس به لومړي کس ته په لاس کې د نیول شوو چارمغزو په تعداد چارمغز ورکول.

سربښوند

په سربښوند کې یو وړوکې دایروي کربښه راکاږي ګرد چارپېر تربنه لوبغاړي کښېني هر لوبغاړي یو یو چارمغز میدان ته اچوي، اچول شوي چارمغز یو تن پورته اچوي په نوبت سره یو د بل چارمغز ولي چارمغز به یا له میدان څخه وباسي او یا به یې له بل چارمغز سره ځنګ په ځنګ سربښوي په دواړو حالتو کې یې چارمغز ګټلي دي او یا که په کوم چارمغز وار وکړي هغه ونه لګي خو چارمغز له خط نه د باندې ووځي په کوم چارمغز چې وار شوي همغه یې اخلي. د لوبغاړي چې کله وار خطا لاړ شي او یا له دایروي خط نه د باندې ووځي نوبت بل ته ورځي او دی سوځیدلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېوه او مېږه

په دې کې دوه ډوله پڅې کاروي یو یې وړوکې ۲۰ پڅې دي چې مېږې ورته وايي او یو ملا لري. بل ډول یې دوه لوېې پڅې چې لېوان ورته وايي د دولس پڅې په ځېر په دې کې هم وهل شته خو وهل یوازې د لېوانو له خوا څخه کېږي او د مېږو کړنه په دې کې د لېوانو بندول دي د مېږې پڅې د یوه کس او لیوان د بل لوبغاړي وي له دولس پڅي سره په رسمولو کې توپیر نه کوي لکه په لاندې شکل کې:

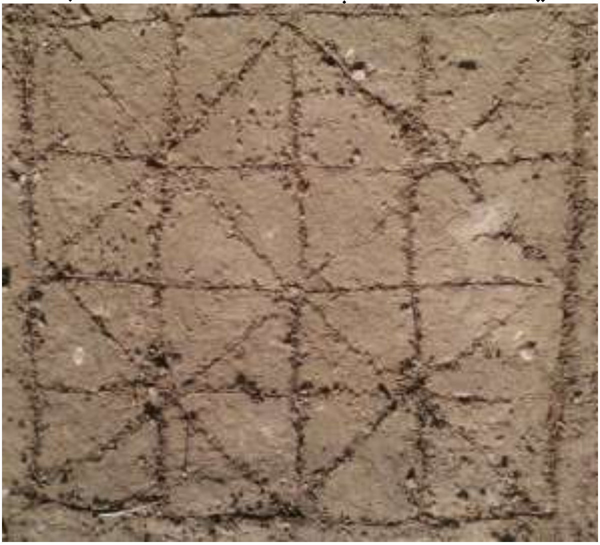

(c) ketabton.com: The Digital Library

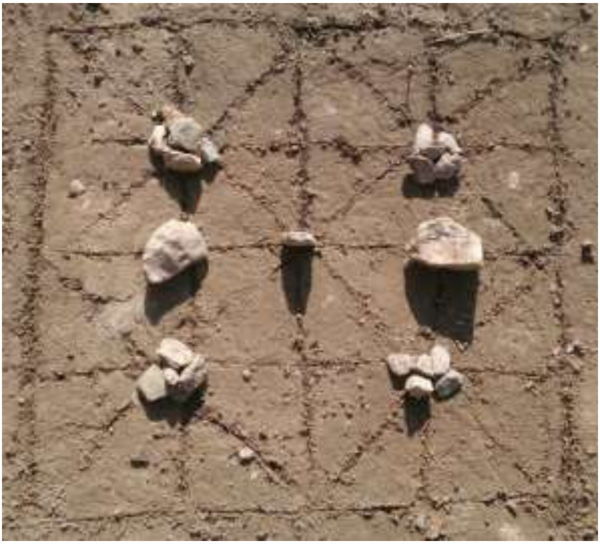

د دولس پچي څخه بل دا توپير لري چې په دولس پچي کې ۱۲ پچې يو لوبغاړی ابښودلی شي ۱۲ بل، په لېوان او مېږه کې د پچو شمېر او لويوالی توپير کوي لېوان دوه او مېږې شل داني وي، د دولس پچې په څېر په مستقيمو کرښو د ليوه له خوا په بندرونو وهل شته پچې (مېږې) خوري. مېږې به لېوه دا سې بندوي چې دوې دوې پچې د مستقيمو کرښو په بندونو له ليوه څخه شا او خوا تاووي په دې حالت کې لېوه بند دی او لوبه يې ګټلې ده خو که لېوانو ټولې مېږې وخوړلې بيانو د مېږې څښتن لوبه بايللې ده. •

• (۱۸) ۸۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندوونکې (غل بند)

په غل بند کې د دولس پچي لېوان او مېږې لوبې په څېر وهل نشته د غل بند د پچو شمیر هم کم وي په غل بند کې د دواړو پچو له خوا دوه دوه پچې کارول کیږي د ځمکې پر مخ په آسانه توګه انځور کیږي، د یوې بشپړې مربع په څېر چې کنجونه یې د مستقیمو کرښو په واسطه نښلول شوي وي او د مربع یوه ضلعه نه وي لکه په لاندې انځور کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې لوبغاړي دوه دوه پچې په غل بند کې کېږدي او يو بند خالي پرېږدي په نوبت سره خپلې پچې په غل بند کې کاروي چې د هر لوبغاړي پچې داسې قرار ونيسي چې پچې يې حرکت و نه لري او د مقابل لوري له خوا نه د هغه پچې وتړل شي د تړل شوو پچو واله لوبه بايللې ده. په پوره شکل کې د زړو پوځکو واله غل بند بايللی دی. •

• (۱۸) ۸۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لبوه او مېږه

لوبې ټولې په زړه پورې دي په زړه پورې والی يې ولس ته خوښې ورپه برخه کوي له ډېر راهيسې لبوه او مېږه لوبه په ولسونو کې دود ده او ډېر وخت په ښوونځيو کې د سپورت په ساعت کې تر سره کېده له ښوونځيو پرته په ولسونو کې دا لوبه د ماشومانو او ځوانانو تر منځ په ګډه لوبول کېده په پسرلي او دوبي موسمونو کې ډېر مينه وال لري د لبوه او مېږه يوه ځانګړنه دا ده چې په يوازيتوب سره نه تر سره کېږي څومره چې په دې لوبه کې لوبغاړي ډېر وي لا خوندوره کېږي له شپږو لوبغاړو نه چې څومره لوبغاړي ډېرېږي هومره خوند کوي دا لوبه څه نا څه ميدان ته اړتيا لري په ميدان کې ټول لوبغاړي يو بل ته سره لاسونه ورکوي او په دايروي شکل باندې ودېږي، په ټولو لوبغاړو کې دوه ته يو د لبوه او بل د مېږې په نامه ټاکل کېږي دا دې کسانو ټاکل يا په خپله خوښه دي او يا هم د کوم لوی کس له خوا نه ټاکل کېږي کوم وخت چې لبوه او مېږه معلوم شي مېږه به د لوبغاړو په منځ کې وي او لبوه به د لوبغاړو د دايرې د باندې وي، لبوه به په مېږه پسې منډې وهي او مېږه به نيسي مېږه به په ټول کوښښ سره لبوه ته ځان په ګوتو نه ورکوي کله چې لبوه په مېږه پسې د لوبغاړو منځ ته ځي لوبغاړي لاسونه داسې کلک نيسي چې لبوه ته په آسانه اجازه نه ورکوي چې په مېږه پسې د دايرې منځ ته ولاړ شي معمولاً د لبوه پر ځای تکړه غښتلي لوبغاړی ټاکل کېږي او د مېږې پر ځای خوار لوبغاړی نيسي، که لبوه د دايروي لوبغاړو منځ ته ورغی مېږه به د باندې راوځي خلاصه په هر ډول به مېږه لبوه ته ځان په لاس نه ورکوي دوه لوبغاړي ډېر ستړي کېږي چې همغه لبوه او مېږه دي، که لبوه مېږه راونيوه بيا لوبه پای ته رسيږي په همدې توګه نور لوبغاړي ټاکي او همداسې نورې لوبې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټ پټاني (پټوونکي)

پټوونکي هغه لوبه ده چې په ولسونو کې ټولو ماشومانو په خپله ماشومولۍ کې نه ده پرېښې په دې لوبه کې لوبیان ونډه نه اخلي له ۱۰-۱۵ کلنو کوچنیان دا لوبه ډېره کوي او خوښوي یې، په ذکر باندې دا لوبه نه کیږي ځکه دا لوبه پټو ځایونو ته اړتیا لري چې لوبغاړي یو د بل له سترګو نه پناه شي او په یو ازیتوب شونې نه ده هر ماشوم به په بېل بېل ځای کې ځان پټوي خو دوه دوه لوبغاړي هم کولی شي له مرکزي لوبغاړي نه ځان پټ کړي په ډېرو ماشومانو لوبه ښکلې کیږي اخوا ګټل او بایلل نه شته په کې.

لوبه د ماشومانو تر منځ دا سې پیلیږي چې ماشومان سره راټول شي یو کس باید خپلې سترګې پټې کړي تر هغه چې نور ماشومان په نا ځرګندو ځایونو کې پټ شي البته دا د پټېدو ځایونه به د لوبې له ساحې نه ډېر لرې نه وي خو څوک به سترګې پټوي؟ په پورتنیو څو طریقو دوی د لوبې کولو لپاره چې سترګې پټې کړي لوبغاړی ټاکي مثلاً: د همغه دري حساب په ده، بیست، سي..... او یا هم په اتک متک تو تو چې....... جملو باندې د لوبې مرکزي لوبغاړي ټاکي چې هر څوک په لوبه کې د سترګو پټولو لپاره و ټاکل شي هغه به سترګې پټوي او نورو لوبغاړو ته به نه ورګوري تر څو هغه په نا ځرګنده ځایونو کې پټ شي مرکزي لوبغاړی به نارې وهي چې (دي، دي) په معنا د پیلولو چې ستاسې په پیدا کولو پیل وکړم د کوم پټ شوي لوبغاړي نه د هو ناره ورته وهل کیږي او مرکزي لوبغاړی د نورو په پیدا کولو پیل کوي کوم لوبغاړي یې چې اول پیدا کړ همغه به په راتلوونکې لوبه کې سترګې پټوي او د لوبې مرکزي لوبغاړي به کیږي، چې کله یې یو ماشوم پیدا کړ باید نور هم پیدا کړي تر څو چې ټول ماشومان یې پیدا کړي نه وي بله لوبه نه پیلیږي چې ټول پیدا شي بیا په یو ځای سره راټولیږي او چې هر ماشوم یې لومړی پیدا کړی وي سترګې به پټوي همدا لوبه په دې توګه دوام کوي.•

• (۱۸) ۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر شکوونکې

ډېرې لوبې په کرارۍ پرته له زیان تر سره کیږي د سر شکوونکې شوخه لوبه ده خو د چا له خوانه پرې ممانعت نشته ځرنګه چې ددې لوبې له نامه څخه ښکاریږي، ددې لوبې ټول سروکار د سر له وېښتانو سره دی په دې لوبه کې د لوبغاړو وېښتان شکول کیږي ښايي د لوبې پر وخت د يوه لوبغاړي وېښته د بل لوبغاړي په منګولو کې پاتې شي د ډېرو وېښتانو درلودونکې په دې لوبه کې تاوان کوي ځکه په آسانۍ سره د نور لوبغاړو منګولو ته ورځي هغه څوک به يې ژر ګټي چې وېښتان يې خرېلي يا کوچني وېښتان ولري. ددې لوبې ورځې معلومې نه دي خو ډېر وخت په اخترونو، ودونو او دخوښيو په ورځو کې کيږي په سرشکوونکې کې په ډلو ډلو سره نه وېشل کيږي ميران او سيال لوري نه لري د ورين تندي خندونکې او د خوښيو ډکه لوبه ده خو دا لوبه کومو وسيالو ته اړتيا لري؟

له آره دا په وړو ځيزونو چې هغه هم د ساتېرۍ او لوبو توکي وي د سر شکوونکې پرې کيږي، د بېلګې په توګه: چارمغز، سپېښتي، مردکۍ، توپ...... ددې لوبې لپاره څه شی مشخص کيږي نه چې يوازې د په همدې ځيز باندې د سر شکوونکې وشي. لوبې ته چې هلکان تيار شي د لوبې کولو په خاطر يو ځانګړي کس چې په لوبه کې به له نورو لوبغاړو سره ګډون نه کوي له دوی بېل به ځانته ولاړ وي ټاکل کيږي چې هغه ته (مور، ادې)وايي او يا د کس ټاکلو پر ځای کوم بل ځای په نښه کيږي دا کار ځکه کوي چې کله کوم شی د سر شکولو لپاره پورته هوا ته واچوي د لوبغاړو په وړاندې به دې شخص يا ټاکل شوي ځای ته ځان رسوي او همغه شی يې ګټلي دي، د لوبې توکي چې هوا ته واچوي او پر ځمکه پريوځي د لوبغاړو له ډلې به يې کوم لوبغاړي اخلي نور لوبغاړي د هغه سر شکوي لوبغاړی به کوښښ کوي چې ځان مور ته ورسوي او شي وګټي خو نور لوبغاړي د هغه مخنيوي کوي او سر يې پرې شکوي تر څو په لاس کې اخيستل شوي شی پر ځمکه وغورځوي دا کشمکش دوام لري يو لوبغاړی شي اخلي او نور يې پرې غورځوي په دې لوبه کې ښايي د ډېرو لوبغاړو وېښتان وشکيږي وخېژي چې هر لوبغاړي شی پورته کړ او په همدې کړکېچ کې يې ځان تر مور يا ټاکل شوي ځای ورساوه هغه شي يې ګټلي دي همدا ډول بيا بل څه د سر شکولو لپاره اچوي لوبه په همدې قسم دوام پيدا کوي. •

• (۱۸) ۸۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوزخ او جنت

دوزخ او جنت ماشومانه لوبه ده له دريو څخه په لړو کسانو نه کيږي چې له دريو څخه ډېر وي لوبه خوندوره پر مخ ځي کوچنيان په يو ځای دغه لوبه کوي دوه تنه د لوبې مرکزي لوبغاړي وي، د لوبې همدا دوه مشران په خپلو منځو کې دو شيان اخلي. هغه شيان په دوزخ او جنت نوموي يوه يوه لوبغاړي ته دا شيان نيسي بيا ورته وايي د کوم لاس شی يا توکې نيسې د خپلو ځانو څخه د ۱۰–۱۵ مترو په اندازه دوه ځايونه د دوزخ او جنت په نامه ټاکي. نور لوبغاړي به ناست وي او پلترۍ به يې وهلې وي د پښو غټې ګوتې به د لاسونو په واسطه نيسي ناست لوبغاړي په توکو کې که جنت يا دوزخ وټاکل نومړي مشران همغه لوبغاړی له متو څخه نيسي او پورته کوي به يې. که يي جنت نيولي وي جنت ته يې وړي خو چې د لارو په اږدو کې يې لاس د پښو له ګوتو څخه خوشي نه شي که يې لاس خوشي شي جنتي بيا د دوزخ ځای ته وړي او دوزخي دی هغه لوبغاړی مايوس او خپه کيږي که يي لاس خطا نه شي جنتي ده او ځان خوشاله احساسوي. که لوبغاړي د دوزخ شی نيولي وي هغه ته بدبخته وايي بيا هم همغه مشران دا لوبغاړي له متو نيسي او د دوزخ ځای ته يي وړي او دا به خوښي نه کوي ځان به غمجن احساسوي. په پای کې ټول لوبغاړي په جنتيانو او دوزخيانو وېشل کيږي او لوبه پای ته رسيږي. •

انګړ بينګړ

په زړه پورې ماشومانه لوبه ده خو د ډېرو ماشومانو تر منځ کيږي يو تن يې نه شي کولی، څو کوچنيان چې په يو ځای سره راټول شي خپل لاسونه دواړه لاسونه ګرد سره کيږي. په دوی کې يو ماشوم دا وايي:

«انګړ، بينګړ، تاتا، ړينګړ، سود به سود، کونجوغې، بغوې، توت جوړه، کاغذ جوړه ي کړنګ» د هر چا د لاس په ګوته چې کړنګ ورسيږي هغه خپله ګوته ټولوي د کوم لوبغاړي د لاس کوتې چې تر نورو لوبغاړو زر کړنګ کړنګ شي هغه پاچاه دي ورپسې وزير..... انګړ بينګړ تر هغه وايي چې د ټولو ګوتې نه وېې خلاصې شوي د ساتېرۍ لپاره غل او پاچاه په کې معلوموي.

• (۱۸) ۸۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر نغري مې تېره نه شي

په پخوا وختو د مېړو په نه شتون کې تګ له یوه کلي نه بل کلي ته پلی وو ټولو کسانو به په پښو باندې مزلونه کول له ځان سره به یې په لاسونو کې غوټې او پنډوکي لېږدول په دې غوټو کې به سوغاتونه او د ورتلونکي کور لپاره خوارکي توکي ول، د لارې په اږدو کې به یې د ونو یخ سوري ته خپله ستړیا ویستله او دمې به یې کولې، په کلیو ولسونو کې د ښارونو په خبر ماشومان تل د ورځې په کور کې نه وي هغوی د ورځې له کور نه د باندې په لارو او د کورونو په مخ کې ساتېرۍ او لوبې کوي.

لارویان ډېر ځله په لارو کې له ماشومانو سره مخ کېدل. په لاور کې به کله چې د ماشومانو په داسې ښځه سترګې ولګېدلې چې پرې پوه به شول کلیوال نه ده هغه مېلمنه او بل کلي ته ځي د ښځې مخ ته به یې ځانونه ورسول؛ کوچنیاو به لارۍ ښځې ته ویل «تر نغري مې تېره نه شې» له دې څخه د ماشومانو مطلب دا وو چې دوی ته ښځه څه خوراکي توکي ورکړي او دوی پرې خولې خوږې کړي، ښځې به چې پوهېدلې چې په لارو کې د داسې ماشومانو سره مخ کیږي له ځان سره به یې خامخا څه خوراکي توکي د دغه ماشومانو لپاره وړل او د هغوی خولې به یې پرې خوږولې ماشومان به یې بېرته بې اسرې نه لېږل. •

اکوبکو (اینکه پینکه)

د اکوبکو لوبه پرته له ختو خاورو نه لوبول کیږي په دې لوبه کې د کوچنیانو کار له خاورې سره دی یاده د وي چې په یو ازیتوب سره دا لوبه نه کیږي له دوو څخه په ډېرو کسانو کیږي دوی د دې لوبې لپاره لږ خوشتې ختې ته اړتیا لري، یو ماشوم کاسې ته ورته ختې جوړوي او د ځنګ ملګري ته وایي: اکوبکو؟ مقابل لوبغاړی ورته وایي سور سندکو؛ لومړی لوبغاړی ختې پر ځمکه ولي پر کاسه شوې ختې کې چې هر څومره سوری (غار) وشي مقابل لوبغاړی به هغه سوری په ختې ور ډکوي او

• (۱۸) ۸۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ختې د دوی کوچ دی که په کاسه شوې ختې کې سوری ونه شي بیا مقابل لوبغاړی ورته وایی:غوا د لاړه په ترپکو. له دې وروسته نوبت د بل لوبغاړي کیږي هغه هم همدا کار کوي اکوبکو به وایي ختې به پر ځمکه ولي دویم لوبغاړی به د هغه د ختې سوری په ختې ور ډکوي له ډک شوو سوریو څخه ختې را اخلي او هغه د دوی کوچ دي په آخر کې چې هر چا ډېر کوچ پرې کړي وو هغه غبنتلی او ګټلې یې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل دی ګل

د ګل دی ګل یوه ډلیزه لوبه ده دا هم په لږو کسانو نه کېږي، ګل دی ګل ځانګړی موسم او ټاکلې ورځ هم نه لري ماشومان د ورځې په اوږدو کې ډېر ځله دا لوبه کوي. د لوبې لوبغاړي یوې خوا ته ټول ولاړ وي له دوی څخه یو کس په لاس کې یو څه را اخلي او د نور لوبغاړو خواته راځي او ورته وایي:
ګل دی ګل هغه نور لوبغاړي ترې پوښتي په څو دی؟ لومړی یې قیمته ورته بیه کوي. هغه ورته وایي نه یې اخلو قیمته دی، بیا ورته راځي وایي ګل دی ګل! دوی بیا هم ترې پوښتي په څو دی؟ دا ځل د ګل قیمت لږ ورته ټیټوي خو هغه یې بیا هم نه ترې اخلي، همداسې بیا ورته راځي تر څو د ګل قیمت یوې روپۍ ته راشي بیا یو لوبغاړی له نومړي څخه په یوه روپۍ ګل اخلي او تر پښه یې لاندې کوي. ګل خرڅوونکي لږ وروسته بیا ورته راځي او لوبغاړو ته وایي زه پښېمانه یم نه یې خرڅوم ما ته مې ګل راکړئ! ګل اخیستونکي ګل مات کړی وي او ګل خرڅونکې هغه وهي او لوبه پای ته رسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاغذباد (ګوډي پران)

ګوډي پران آسانه د ماشومانو د یوازیتوب ملګرې لوبه ده هر ماشوم کولی شي په یوازې ځان سره ګوډي پران لوبه وکړي دا لوبه یوازې کوچنیو هلکانو ته اړوند کیږي. نجلیو ته د ګوډي پران لوبه مناسبه نه ده په نور فصلونو کې یې ممانعت نشته خو د مني په موسم کې ګوډي پران ډېر لوبول کیږي او ډېر کوچنیان ددې لوبې مینه وال دي، ګوډي پران ښايي د کاغذ ، پلاستیک یا هم له تیکې څخه جوړ شوی وي خو چې ډېر یې معمول دي هغه د کاغذ دي، لوي او واړه ګوډي پرانونه جوړېدای شي خو د لویوالی اندازه یې تر یو متر مربع پورې رسیږي د ګوډي پران د جوړولو لپاره د کاغذ علاوه د بانس کوچني لرګي او تار ته اړتیا شته. د ګوډي پران کې دوه واړه لرګي د جمعې په شکل سره تړي خو یو لرګي لږ په منحني شکل کړوي د لرګیو په څلورو سرونو باندې کاغذ تړي او د ګوډي پران د سقل مرکز برابروي د هغه په منځ کې تار بسته کوي چې تاربندي ورته وايي، څومره تار ډېر وي هومره ډېر ګوډي پران پورته هوا ته ځي او خوند یې ډېریږي د تار د ټولو او خوشي کولو لپاره یوې وړوکي څرخ ته هم اړتیا شته چې تار له هغه څرخ څخه کم او زیات کوي د ګوډي پران لپاره ځانګړي تارونه هم پلورل کیږي چې ښیښه یې تار ورته وايي او تر نورو تارونو ډېر استقامت لري.

په ګوډي پرانونو کې یو بل کار هم کوي ګوډي پرانونه په جنګ اچوي د جنګ اچولو لپاره به په کې ښیښه یي تار وي یا د موچي تار په کې اچوي، ورسته دوه هلکان ګوډي پرانونه هوا ته پورته کوي چې په هوا کې پورته شي بیا نو یو د بل پر ګوډي پران د خپل ګوډي پران غوټې وهې تر څو د ګوډي پرانو تارونه یو پر بل کې بند شي تر بندیدو وروسته هر یو کوښښ کوي چې د مقابل لوري د ګوډي پران تار پرې کړي چې د هر چا د ګوډي پران تار پرې شو هغه بايللې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د ګودي پران تار پرې شي هغه ته آزاد وايي آزاد په دې معنا چې هر چا پرې شوی ګوډي پران ونيو د هغمه دی او له هغه شخه ثوک د اخيستلو حق نه لري. په ګوډي پران لوبه کې بايد کوښښ وشي تر څو په مناسبو ځايونو کې هغه هوا ته پورته کړي منډې رامنډې په کې وهل کيږي بايد په احتياط سره وشي کله نا کله هلکان د کور د بامونو پر سر ګوډي پران هوا ته پورته کوي او د منډو په حالت کې له بامه رالوېدلي وي ځانونه ټپي کوي. په ډېرو هلکانو د کورنيو د غږو له خوا په ګوډي پران بنديز نشته.•

• (۱۸) ۸۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) جرګې او نرخونه

د وردګو په سيمه کې د نورو پښتني سيمو په څېر زياتې ستونزې او شخړې د قومي مشرانو او مخورو په وسيله حل کېږي خو د دې سيمې د خلکو په منځ کې مرکې د نورو پښتنو سيمو سره توپير لري، په وردګو کې زياتره فيصلې قومي مشران، روحانيون او ديني عالمان کوي چې تفصيل به يې په راتلونکو عنوانونو کې په لنډه توګه وړاندې کوو.

جرګه

کله چې د دوو کورنيو ، دوو کليو او يا دوو نفرو ترمنځ لانجه رامنځته کېږي، نو بيا د سيمې مخورو او مشرانو کسانو ته ويل کېږي څو د دوی د ستونزې په اړه څېړنه وکړي، مشران د دواړو خواوو په هوکړه ټاکل کېږي او واک ورکول کېږي ، کله چې واک ورکړل شوو ، د جرګې خلک سره راټولېږي او يوه پريکړه کوي او شخړه هوارېږي.

کله کله داسې هم وي چې ښکيلې خواوې هر يو په خپله خوښه څو تنه مشران راولي، د دواړو خوا مشران د ستونزې په اړه سره جرګه کېږي او ستونزه د جرګې د غړيو له خوا هوارېږي او روغه جوړه رامنځته کېږي.

ناغه

که چېرې دوې خواوې يا دوه قومونه يا دوه کلي د ځمکې يا بلې موضوع پر سر سره شخړه کوي د جرګې له جوړېدو وروسته ناپيلي قومي مشران او مخور قضيه څېړي او که چېرې ثابته شي چې کوم لوری يا شخص په مقابل لوري باندې بې ځايه تېری کړی او هغه ته يې په يو ډول زيان اړولی نو د جرګې مشران ملامت لوری ناغه کوي نغدي پيسې ترې اخلي يا يې د خپل مقابل لوري کورته د عذر په خاطر ورلېږي که چېرې ستونزه لويه وي نو مجرم شخص اړ ايستل کېږي چې مقابل لوري ته له يوه پسه او څو تنو مشرانو سره ورشي او بښنه ترې وغواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسنه

د يوې شخړې پر سره له ستونزې وروسته چې کله د مرکچيانو او جرګه مارو له خوا ملامت او سلامت څرګند شي نو دواړه لورې سره مخامخ کوي او ملامت په ګوته کوي چې ډېرى وختونه هغه کسان چې ملامت نه دي خپل مخالف لوري ته پرته له کوم زيان اړولو بسنه کوي او دا بسنه خپله پښتونولي او اسلامي مسوليت بولي.

کانې

هغه مقرراتو ته ويل کيږي چې د يوې قبيلې لخوا د خپلې منځې شخو شولانګو د آوارولو لپاره ايښودل شوې وې او د قام په دننه کې د يوه ملک د اساسي قانون غوندې کلک عمل پرې کيږي.

خو دا په دې مانا نه ده چې خداى مکړه وردک د خپل منځې لانجو د حل لپاره کومه لاره نلري نه داسې نه ده دا هر څه شته او دهغوى د خپل منځې شخو شولانګو د حل لپاره لومړى د دريم ګړو لخوا د موضوع څرنګوالي را سپړل کيږي او بيا سميه ييز مخوراو مشران پرې را ټوليږي او موضوع ته د حل لاره لټول کيږي او له بل پلوه ډيرو خته د سپين ژيرو منځګړتوب ته هم اړتيا نه ده پيښه شوې ځکه تر ديرش کاله وړاندې پورې د وردګو خلکو د محلي حکومتونو ترسترګو لاندې ژوند کړى او د دوى زياتره شخې شولانګې د محلي حکومتونو لخوا حل کېدې خو ډير به يې ستړيول، کانې زياتره په هغو قبيلو کې اهميت لرى چې هلته حکومتې واکمنې کمزورې وې او قومونه خپل ټولنيز ژوند په خپل سنبالوي کانې د هغه مقرراتو او قوانينو مجموعه ده چې د يوه قوم لخوا د هغه قوم د اداري لپاره د پوه او مخورو مشرانو لخوا وضع شوى وي چې په دې اړه يو متل هم دى چې وايې د پلاني خبره د کانې کربنه ده خو دلته د دغه متل په تفسير کې عاجزي ده چې آيا د فلاني خبره د همدغه کانې کربنه ده چې د خلکو کړه وړه پرې اداره کيږي او که يې خبره د پوخوالي له لحاظه د کاني کربنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۷) طب

معاصر طب

پخوا په وردګو کې ننی او عصري طب نه و دود ، د سیمې خلکو به د ناروغیو پر مهال له دودیز طب او شنو بوټو څخه کار اخیست خو اوس چې نوي او عصري طب وده کړې یوناني او سیمه ییز طب کچه ټیټه شوې او خلک روغتیایي مرکزونو ته د درملنې لپاره مراجعه کوي د وردګو سیمه چې څلور ولسوالۍ لري په هره ولسوالۍ کې د دولت له خوا روغتیايي طبي مرکزونه او کلینیکونه جوړ شوي دي چې نږدې نوي سلنه خلک ترې ګټه اخلي دلته موږ لومړی د ولسوالیو په کچه د روغتیایي مرکزونو او کلینیکونو په اړه معلومات وړاندې کوو او وروسته د هغو دودیزو طبي بوټو یادونه کوو چې لا هم د وردګو په ځینو لېرې پرتو سیمو کې د عصري طب تر څنګ ترې ګټه اخیستل کېږي.

په یادو څلورو ولسوالیو کې ۲۰ روغتیایي مرکزونه پر نارینه ډاکټرانو سربېره ښځینه ډاکټرانې هم لري او د روغتیا په برخه کې یې غوره خدمتونه ترسره کړي دي او د بیړنیو پیښو لپاره پوره چمتوالی لري تر ډېره یې د خلکو ستونزې حل کړې دي

<u>د چک ولسوالۍ روغتیایي مرکزونه:</u>

چک روغتون، شاه قلندر روغتیایي مرکز، بیکسمند روغتیایي مرکز، د سیبک روغتیایي مرکز، دګردن مسجد روغتیایي، د سیاب روغتیایي مرکز، د ابکزار روغتیایي مرکز، د نیک پایقول روغتیایي مرکز.

<u>د دایمرداد ولسوالۍ روغتیایي مرکزونه:</u>

د تنګي سیدان عمومي روغتیایي مرکز، د میران روغتیایي، د سفید دېوال روغتیایي مرکز.

<u>د سیدآباد ولسوالۍ روغتیایي مرکزونه:</u>

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملک محمد جان خان روغتون، د ډنډوکي روغتیایي مرکز، د بادام روغتیایي مرکز، د تنګي روغتیایي مرکز، د دشت توپ ۲۰ بستریز روغتون، د شش قلعې روغتیایي مرکز.

<u>د جغتو روغتیایي مرکزونه:</u>

د جغتو ۲۰ بستریز روغتون، د شهید جنت ګل روغتیایي مرکز، د سعادت خیلو روغتیایي مرکز، د غازي محمد جان خان روغتیایي مرکز.•

دودیز طب

لکه څرنګه مو چې پورته یادونه وکړه د یادو ولسوالیو خلک د عصري درملو ترڅنګ د ځینو یو نانې درملو څخه هم استفاده کوي نو مونه یې په لاندې توګه لیکل شوې دي. ۱ ګزګ پاڼي ۲ بادیان ۳ سپیرکۍ ۴ ګلبخورک ۵ بدراو ۲ سپیلنی ۷ د چهارمغزګل ۸ خاکشیر ۹ کنډ ۱۰ ګل خیرو ۱۱ مستره ۱۲ خوسا وژه ۱۳ خوږکۍ ۱۴ شین شوبې ۱۵ تریږه ۱۲ ځوز.•

• (۱۷) ۴۳ مخ
• (۲۳) ۱۰۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸) پوهنه او کادرونه

د وردګو معارف

د پوهنې ریاست د ۱۳۹۴ کال د لړم یا عقرب د میاشتې د وروستیو معلوماتو له مخې د وردګو د څلورو ولسوالیو چک، سیدآباد، جغتو او دایمیرداد کې څلور انستیټونه او څلور دارالمعلمینونه شامل دي په یادو انستیټونو او دارالمعلمینونو کې ۷۷ تنه ښوونکي او د محصلینو تعداد یې ۱۸۲۷ تنو ته رسیږي، یادې څلور ولسوالۍ ۵۲ لیسې ۴۲ متوسطې او ۹۹ ابتداېي ښوونځي لري د زده کوونکو تعداد یې ۸۵۴۱۲ دی چې له یاد رقم څخه یې د ښځینه زده کوونکو شمېر ۲۱۲۳۳ دي ۱۲ تنه ښځینه او ۱۹۲۳ نارینه ښوونکي لري.

ددې تر څنګ ۱۲ دیني مدرسې چې په کې دارالحفاظونه او دارالعلومونه شامل دي ۸۸۵ ښځینه او ۱۲۱۱ تنه نارینه زده کوونکي لري د یادو څلورو ولسوالیو ۱۴۰ ښونځي هېڅ ودانۍ نه لري یواځې ۵۸ ښوونځي یې ودانۍ لري•

د وردګو پوهنتون

دا پوهنتون په ۱۳۹۳ کال د وردګو د سیداباد ولسوالۍ په ټوپ دښته کې پرانستل شو

یاد پوهنتون په ۱۳۹۴ کال کې په رسمي توګه د سیداباد ولسوالۍ په ټوپ دښته کې په کار پیل وکړ دا پوهنتون دمګړۍ د کرنې پوهنځی لري چې ۲۵ تنه محصلین پکې په زده کړو بوخت دي د وردګو پوهنتون ته د ښوونې او روزنې پوهنځې هم په پام کې نیول شوې ده. د یاد پوهنتون اداري او تدریسي ودانۍ د جوړولو چارې هم په ۱۳۹۴ کال پیل شوي دي چې مالې لګښت یې د وردګو د قوم او پانګوالو له خوا ورکول کیږي هڅه روانه ده چې د وردګو پوهنتون په کمي او کیفي لحاظ پرمختګ وکړي.

• (۱۳) ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو علمي کادرونه

وردګ ولایت یو زیات شمېر علمي خبرې لکه دوکتوران، د پوهنتونونو استادان، څېړونکي او داسې نور لري چې په مختلفو برخو کې یې افغانستان او په ټولیز ډول د انسانیت نړۍ ته ستر ستر خدمتونه سر ته رسولي دي. د دې لپاره چې زموږ په ټولنه کې لیکلي معلومات ډېر کم دي، موږ هڅه کوو چې د دغه راز شخصیتونو په هکله معلومات له اشخاصو څخه واخلو خو د زیاتو هڅو سره سره کېدای شي چې موږ بیا هم د ټولو هغو اشخاصو د نومونو او معلوماتو په پیدا کولو بریالي نه شو چې باید د یادولو حق یې اداء او په هکله یې معلومات وړاندې شي. موږ په خپله دغه لړۍ لومړی له هغو علمي شخصیتونو پیل کوو چې په خپله علمي څانګه کې د دوکتورا علمي سند لاسته راوړی دی.

د PhD سند لرونکي دوکتوران

وردګ ولایت ګڼ شمېر د PhD سند دوکتوران لري چې د دې کرښو لیکوال د **۵۵** تنو وردګ دوکتورانو د نومونو په موندلو بریالی شوی دی. یادو ښاغلیو خپلې زده کړې د دوکتورا تر علمي مرحلې پورې رسولې او د دې ویاړلي سند په لاسته راوړلو بریالي شوي دي چې لنډه معرفي یې په لاندې ډول ده:

دوکتور بهاوالدین بها

د افغانستان د لوړو زده کړو او معلوماتي ټکنالوجي له ملي سیستم سره ستر ملاتړ کوونکی او په انګلستان کې د برایټون د پوهنتون استاد دوکتور بهاوالدین بها د ګلدرې یا ګنده کول د لیګي بابا خېلو اوسېدونکی په **۱۳۳۲** کال په وردګو کې زیږېدلی دی. لومړنۍ او منځنۍ زده کړې یې د ګوربت په منځنۍ ښوونځي، ثانوي زده کړې یې د کابل په میخانیکي لیسه او لیسانس یې د کابل پوهنتون د انجنیري پوهنځي د برق په رشته کې لاسته راوړی دی. دوکتور بهاوالدین بها خپله ماستري په انګلستان کې تکمیل کړې او په ۱۳۸۱ کال کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي هېواد د برايټون له پوهنتون څخه د الکترانکس په برخه کې د دوکتورا په لاسته راوړلو بريالی شوی دی. ښاغلي دوکتور بهاوالدين بها ، له ۱۳۸۷ هـ ۲۰۰۸ م کال څخه تر ۱۳۹۱ هـ ۲۰۱۲ م کال پورې د نړيوال بانک د يوې تعليمي پروژې په مرسته د کابل پولیتخنيک پوهنتون او د انګلستان د برايټون پوهنتون تر منځ د علمي همکاريو د شريکولو لپاره لاره پرانيسته او د همدې پوهنتون ۱۲ تنو استادانو ته يې د انګلستان د برايټون په پوهنتون د ماسترۍ او يو تن ته د دوکتورا تر کچې پورې د لوړو زده کړو زمينه برابره کړه. د دې کسانو له جملې څخه ۱۱ تنو استادانو د ماسترۍ تر درجې پورې خپلې زده کړې بشپړې کړې او د کابل په پولیتخنيک پوهنتون کې د استادانو په توګه خپلو دندو ته راستانه شوي دي. همدارنګه يو تن و توانېد چې د دوکتورا مرحلې ته بريالی او خپل تحصيلات په نوموړي پوهنتون کې پيل کړي کړي. ښاغلي دوکتور بهاوالدين بها له ۱۳۸۸ هـ ۲۰۰۹ م څخه تر ۱۳۹۱هـ ۲۰۱۲ م پورې د انګلستان د برېټش کونسل د موسسې په مرسته د افغانستان د لوړو زده کړو له موسساتو سره د خپلو همکاريو او علمي مشورو لړۍ جاري و ساتله او څو علمي، تخنيکي او مشورتي سمينارونه يې په کابل کې جوړ کړل. دوکتور بهاوالدين بها په ۱۳۹۱ او ۱۳۹۲ کلونو کې د دوه کلونو لپاره د افغانستان د مخابراتو او معلوماتي ټکنالوجۍ سره د تخنيکي سلاکار په توګه کار کړی او د مخابراتو او معلوماتي ټکنالوجۍ د وزارت په تخنيکي او اداري برخو کې يې خپلې مشورې د همدې وزارت مقام او مرستيالانو ته ورکړې دي. ښاغلي دوکتور بهاوالدين بها د دوکتورا په علمي رسالې سربېره ۳۰ عنوانه علمي او تخنيکي آثار ليکلي دي چې په علمي کنفرانسونو کې تر وړاندې کولو وروسته په نړيوالو ژورنالونو کې چاپ او خپاره شوي. پر دې سربېره ښاغلي دوکتور بهاوالدين بها له ۱۳۸۲ هـ ۲۰۰۳م کال راهيسې ۱۱ عنوانه علمي مقالې د افغانستان د تحصيلي نظام د پرمختګ او د افغانستان لپاره د تخنيکي او مسلکي زده کړو د پراختيا په هکله ليکلې او په ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې تر وړاندې کولو وروسته خپرې کړې دي. ښاغلي دوکتور بهاوالدين بها ته د افغانستان د پخواني جمهور رييس ښاغلي حامد کرزي او اوسني جمهور رييس ښاغلي محمد اشرف غني له خوا بلنه ورکړل شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د افغانستان په نظام جوړونه کې له افغان دولت سره مرسته وکړي. په همدې بنسټ ښاغلی دوکتور بهاوالدین بها د افغانستان د اسلامي جمهوریت د جمهوري ریاست د مقام سره د ګډ تفاهم په نتیجه کې د ۱۳۹۳ کال په پای کې په یو مهم علمي سند کار کوي چې له بشپړېدو وروسته به يې د افغانستان د اسلامي جمهوریت حکومت ته و سپاري. د همدې سند له مخې به په افغانستان کې د لوړو زده کړو د سیستم د معیاري کولو هڅې وشي څو د افغانستان د لوړو تحصیلاتو نظام په لوړو نړیوالو او ټکنالوجیکو معیارونو سمبال شي. باید وویل شي چې د برایتون په پوهنتون کې په استادۍ سربېره ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها اوس هم په منظمه توګه د افغانستان د اسلامي جمهوریت له دولت سره د ستر تخنیکي سلاکار په توګه د خپلو علمي او اکادمیکو مرستو لړۍ جاري ساتلې ده•.

• (۳) ۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنوال دکتور عبدالباقي امین

پوهنوال دکتور عبدالباقي امین د عبدالکبیر خان زوی چې په ۱۳۴۴ هـ ق کال کې د وردګو ولایت د جلګې (دایمیرداد) ولسوالۍ په (دالان) نومي کلي کې زیږېدلی دی.
نوموړي په ۱۹۹۰م کال کې د سعودي عربستان د مدینې منورې اسلامي پوهنتون د شرعیاتو له پوهنځي څخه په اعلی درجه خپلې زده کړې د لېسانس تر کچې ورسولې. په ۱۹۹۲م کال کې د سوډان هېواد په (ام درمان) اسلامي پوهنتون د شریعت او قانون په پوهنځي کې په (مقایسوي فقه) کې ماسټري وکړه. په ۲۰۰۱م کال کې د سوډان هېواد په (ام درمان) اسلامي پوهنتون د شریعت او قانون په پوهنځي کې په (مقایسوي فقه) کې دکتورا وکړه.
دا چې ښاغلی امین د افغانستان په کچه یو علمي شخصیت دی له دې امله نوموړي په ډېرو هېوادونو کې په مختلفو برخو کې دندې سرته رسولې دي غواړم د ځینو یادونه دلته وکړم.
دندې:
نوموړی د (۱۹۹۷-۲۰۰۴) م کال پورې د سوډان هېواد د افریقا نړیوال پوهنتون د شریعت او قانون په پوهنځي کې د لېسانس او ماسټرۍ دورو د (پوهنمل او پوهندوی) په رتبو کې استاد و.
د (۲۰۰۴-۲۰۰۵) م کال پورې د لیبیا هېواد په (اسمریه) اسلامي پوهنتون کې د شریعت او قانون په پوهنځي کې د لېسانس او ماسټرۍ دورو لپاره په (پوهندوی) رتبه استاد و.
د (۲۰۰۷-۲۰۰۱۱) م کال پورې د اسلام اباد په نړیوال اسلامي پوهنتون کې د شریعت او قانون په پوهنځي کې د لېسانس، ماسټرۍ او دکتورا دورو لپاره د (پوهنوال) په رتبه استاد و.
د (۲۰۱۱-۲۰۱۴) م کال پورې د پوهنې وزارت حقوقي مشاور او د تقنین رییس و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۱۴م کال له پیله تر پایه په علمي او اکاډیمیکو چارو کې د پوهنې وزیر د مشاور په توګه دنده لرله.
د ستراتیژیکو او سیمه ییزو مطالعاتو مرکز رییس او په سلام پوهنتون کې د ښوونکي دنده پر غاړه لري.
ښاغلي دکتور عبدالباقي امین ډېر کتابونه لیکلي دي غواړم د ځینو یې دلته یادونه وکړم چې په لاندې ډول دي:
لیکني اثار:

- (إحياء الفروض الكفائية سبيل تنمية المجتمع) په عربي ژبه لیکل شوی چې د قطر هېواد د ارشاد حج او، اوقافو وزارت د څېړنیز مرکز له خوا په ۲۰۰۵م کال کې خپور شوی او مومن حکیمي فارسي ته ژباړلی دی.
- د اسلامي شریعت تقنین (تقنين الشريعة الإسلامية) په عربي ژبه کې.
- د عباداتو فقه (احکام طهارت) په عربي ژبه.
- د عباداتو فقه (احکام الأيمان، النذور، الذبائح، الأضحية، العقيقة ......) په عربي ژبه.
- د ښځې سیاسي حقوق (حقوق المرأة السياسية- واجبات لا حقوق) په عربي ژبه لیکل شوی او پښتو ژبې ته هم ژباړل شوی دی.
- د تجدید مفهوم په نوم اثر یې په پښتو ژبه لیکلی دی.
- د افغانستان د بحران حل لاره (موانع و راه حل ها) په دري ژبه لیکل شوی.
- روش تحقیق په دري ژبه لیکل شوی.
- اسلام سیاسي و دشمني با آن په دري ژبه لیکل شوی دی.
- اصول قانون ګذاری تر چاپ لاندې اثر.

ښاغلي عبدالباقي امین په لسګونو علمي او نړیوالو کنفرانسونو کې ونډه اخیستې او یکې یې په مختلفو نړیوالو او ملي ژبو خپلې علمي مقالې وړاندې کړې دي چې د ټولو یادونه یې ډېره ګرانه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبد القدیر (خموش)

پوهنوال عبد القدیرخموش کله چې په ۱۳۹۱هجري کال د غزني پوهنتون رئیس شو نودا وخت ددغه پوهنتون ذات البینی حالات په ټولو تدریسي اداري اود استادانو ترمنځ د خپل منځي ، قومي ، ژبنیو اوسمتي تعصباتوپه بنا ډیر کمزوري شوي وګویا داچې د پوهنتون په اداره کې هرقوم خپلې ځانګړې اداري جوړې کړې وې او یو بل ته یې تندهي نه کوله یا په بل عبارت له پوهنتون څخه یې د تدریس په ځای داسې قومتون جوړ کړی وچې هرڅه یې په قومي تاراو توره څیرېدل او ګنډل کېدل ،ددغه پوهنتون په اړه دا هغه معلومات دي چې د هرقوم دا استادانولخوا په نیغ اوغیرمستقیم ډول زموږ په واک کې راکړل شوي دي اوموږیې هم په هېواد کې د پردیو دلاسوهنې اوبېځایه توشې دیوې بدمرغه منفي پدیدې په توګه د نورو د عبرت لپاره دقلم په ژبه سجل کوو .

خوله نیکه مرغه دپوهنوال عبدالقدیر(خموش) په را تګ سره له دغه پوهنتون نه ددې ټولو بد مرغیو ټغراولمن د هغه په سلوکي نوښت اوخاص مدیریتي تدبیرمخ په ټولېدوشوه ځکه خموش د یوه اصیل او(ملک مالکه) افغان په توګه د متعصبو کړیو دغه یواړخیزاو لاره ورکونکې حرکتونه له نیږدې څارل خو په ارزښت او اهمیت نه ورکولو یې ژرتر قبضه لاندې را وستل او مهار یې کړل.

اوله بل پلوه د ملک په اکاډمیکو بنسټونو کې د لوړواوملي ګټود تآمین اوعایت په خاطرهم دخموش د تعصب ، کینې او نفرت دواړې سترګې ړندې او د پوهنتون ټول تدریسي او اداري ماحول یې د نیاواوعدل په یوه اورڼه سترګه کوت ، په رښتیا هم چې باید داسې وای ځکه مشران تل باید په منفي حرکتونو په ظاهرغوږونه کاڼه واچوي خو په باطن کې یې د مخنیوي لپاره کلک عالمانه ،عادلانه او منصفانه ګامونه پورته کړي.

کله چې خموش د غزني پو هنتون د ریاست پست اشغال کړه د محصلینو شمیره دا وخت ۱۱۰۰تنوته رسېده او زیاتره هغه محصلین چې د کانکور په ازموینه کې به د غزني پوهنتون ته بریالي کېدل ځانونه به یې په یوه او بله بهانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبدیلول خو خموش د غه پوهنتون ته ډیر ژر دلوړوزده کړو په وزارت کې د اسې نوی رونق وروبښه چې بیا دغزني پوهنتون ته نویو بریالي شویو محصلینو د تبدیلی نوم په خوله را نه رانغی.

خموش هلې ځلې وکړې اود دغه پوهنتون په تشکیل کې یې د اقتصاد، شرعیات، ادبیات، جیولوجي معدن انجینري او د شپې پوهنځۍ هم رسمي کړې چې دا نه یوازې په عام ډول د هېواد په تحصیلي ډګرکې یو لوی خدمت، بلکه په خاصه توګه دغزني ښار او د دغه ولایت د خلکو لپاره هم فخر او د خوښي ځای وګرځېد چې اوس دغه پوهنتون د هېواد د پرمختلیو پوهنتونو په ډله کې دیو بشپړ علمي او بشپړ ستندرد او اکادمیک ماحول په درلودلو سره یو ستر پیژندل شوی پوهنتون دی اود محصلینو شمیره یې د دریو کالو له تیرید وورو سته اوس د ۴۰۰۰ تنو په شاوخوا کې ده چې د کابل مرکزي پوهنتون په ۱۳۵۴ هجري کال ۳۵۰۰ تنه محصلین درلودل.

له بل پلوه خموش چې کله دغزني پوهنتون رئیس شو نو پوهنتون په یوه داسې مارکیټ کې موقیعت درلود چې له یوه سالم تدریسي چاپیریال سره یې بشپړتوپیر درلود ځکه ګڼه ګونه او دایمي شور او زوږ د محصلینو د لوست مانع کېده که څه هم د پوهنتون لپاره په کلای جوز کې یو شمیر ودانۍ جوړې شوې وې خو یو شمیر استادانو د ځینو ملحوضاتو په بنا د ځای لیرې والي اونورې امنیتي ستونزې پلمه راوړې او د تدریس هم دغه ځای غنیمت ګڼلی و او د پوهنتون انتقال یې خپل اصلي ځای ته له وریښمینو زندیو سره مخ کړي و چې دغه ځای بیا د یوه معیاري اکادمیک او سندرد تدریسي ماحول سره اړخ نه لګاوه، خموش په لطایف الحیل د ټولو استادانو رضایت ترلاسه کړاو په ډیرهنریې پوهنتون خپل اصلي مرکز (کلای جوز) ته انتقال کړ خو هغه ودانۍ چې د پوهنتون لپاره د سرکار له بودیجې تخصیص او جوړې شوې وې کفایت یې نه کاوه چې دا بله ستونزه هم وه خموش د نورو اداري او تدریسي مکلفیتونو سره سره لاس پکار شو او د پوهنتون لپاره د لازمو ملحقاتی ودانیو جوړولو لپاره پانګې راجلب کړې چې په دغه عمراني برخو کې د کابل قندهار له سړک نه تر پوهنتون پورې د سرک جوړول او پخول و او همدارنګه یې د پوهنتون په انګړ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

محصلینو ته داوبو اسانتیا وې برابرې کړې هرې تدریسي څانګې ته یې ځانګړې تعمیر جوړ کړل، او په څنګ کې یې د نیشه توکو له وزارت نه د دغه پوهنتون د جامع جومات لپاره بودیجه تر لاسه او هغه یې پرې جوړ کړ.

او دم ګړۍ هم په یو شمیر نورو ضروري او الحاقي ودانیو کار روان دی.

له علایمو او قراینو معلومیږي چې د دندې په اقتضا عبد القدیر (خموش) شپه ورځ د غزني پوهنتون لپاره د وړ او په ځای خدماتو د سرته رسولو په شیبو کې دی هغه د عمراني چارو ترڅنګ په تدریسي برخه کې هم خپلې ژورې هڅې نه دي سپمولې او پوهنتون ته یې لایق او تجربه لرونکي استادان چې اکثریت یې په بهر کې خپلې د ماستری دورې ترسره کړې را دعوت کړي دي.

که له وردک وګړو نه په عام تعبیر یوه سلوکي ارزونه وشي نو دې نتیجې ته رسیږو چې د دغه قوم وګړي ډیر په کارپسي او بیدار صادق او ریښتني خلک دي خپله ورسپارل شوې دنده نیمګړې نه پریږدي کینه کښ نه دي، نفرت نه پیژني او د تعصب او تبعیض سترګې یې ړندې دي تو طیه جوړول یې نه دي زده چا ته کوهي نه کیندي په معاشره کې فساد نه جوړوي غله او قاتلان نه دي سیاسي او ټولنیزې بدماشی نه کوي زما په دغه ادعا کې که لوستونکي موافق وي کور یې اباد او که نه !د نورو قومونو د بدماشیو په تناسب دې د وردګو په هغه ګوته کیږدي.

بیرته را ځو خپل اصل مطلب ته !دغزني پوهنتون له ریاست څخه د مخه هم خموش د هېواد دځوانو اولادونو د پوهنې په برخه کې دندې په مخ وړې دي هغه کله چې له پوهنتون څخه فارغ شونو لومړی دنده یې د کابل دښوونې او روزنې پوهنتون په پښتو څانګه کې تدریس وځکه هغه په پوهنتونو کې د استادی لپاره معیاري نومرې پوره کړې وې

چې د ......کلونو لپاره یې تر سره کړ چې له.... نه تر کال پورې د پښتو څانګې مشر او تر.....کال پورې د پوهنځي تدریسي مرستیال وو او همدا راز د دغه کار په موده کې په دولتي سکتور کې په دنده سربیره په خصوصي سکتور کې هم د کلید داونیزې مرستیال پاته شوې او تر څنګ یې د مرسل اونیزې مصحح او د ډیر وخت لپاره د کلید راډیو ویاند هم پاته شوی دی پخوا په هېواد کې د پخلاینې په نوم یوه داونیزه خپریده چې د هغه مصحح هم و

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدارنګه دا وخت د لوړ باور په رڼا کې د کابل د ښوونې او روزنې د پوهنتون د استادانو د ټولنې مؤسس او ریس هم و له څه مودې وروسته د پکتیا ولایت ته تبدیل شو او هلته د ګردیزد پوهنتون اداری مرستیال و، تر هغه چې په ۱۳۹۱ کال د غزني پوهنتون ته د رئیس په توګه را بدل شو. پوهنوال عبدالقدیر خموش د تحصلي فعالیتونو تر څنګ یو تکړه لیکوال هم دی او د خپلو دندو ترڅنګ یې تل علمي او څېړنیزه آثار لیکلي او معیاري لیکوالي یې په مخ وړې ده.

او په دې توګه یې د پښتو ادب نظم او نثر ته په خپل وار سره نه هیریدونکي او د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي چې کولای شو د هغه دغه خدمت په څلور برخو وویشو لومړی نثری چاپ شوي آثار دوهم د نظم چاپ شوې اثار دریم منثور ناچاپ اثار او څلورم منظوم ناچاپ اثار چې په لاندې ډول ترې یادونه کوو.

i. الف: منثور آثار
ii. په پښتو ادبیاتو کې د طنزپیدا ینبت او پاینښت
iii. په متلونو کې د تاریخي او فولکلوري پیښو انعکاس
iv. بې کوره مرغی
v. ،د ژباړې شالید او فن
vi. ، په پښتو ژبه کې د ناول بهیر
vii. دطنزهجواوکمیډي خپل منځي تو پیرونه
viii. په پښتو شعرکې انځور او د هغه ډولونه.
ix. ب: منظوم اثار
b. د معرفت ډیوه
c. ازمن مرو
d. د ناچاپ منثور اثارو په لړ کې یې په منځنۍ دوره د غزل وده او پراختیا
e. د ادب پوهنې بنسټونه،
f. بشپړ بدیعي ښایستونه،
g. د لرغونې دورې شاعران،
h. غونډوله (جمله)

i. په افغانستان کې پښتو او دري رسمي ژبي دي عبد القدیر خموش لاندې بهرنیوهیوادونوته سفرونه کړي دي.
b. ۱ـ د خموش صاحب لومړی سفر پاکستان ته په ۱۳۶۹ لمریزکال کې کړی دی.
خموش صاحب دوهم تفریحي سفر دوبۍ ته ۱۳۸۴لمریزکال کې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ښاغلی خموش صاحب په ۱۳۹۳ لمریزکال کې دلوړو زده کړو دوزارت لخوا په رسمي سفر داندونیزیا هیواد ته تللی دی.

c. دخموش صاحب پیدا ایښت:

a. پوهنوال عبدالقدیر خموش دانجینرنظرمحمد زوی چې په ۱۳۵۱ لمریز کال د کب په ۱۲ د کابل په سلام غونډۍ کې په یوه عالمه ، روحاني ، اودرنه کورنۍ کې دې فاني نړۍ ته سترګې پرانستې دي.په خته نوري وردګ او دوردګو ولایت د چک ولسوالۍ د عربانو د درې د چرک خېلو دکلي اصلي اوسېدونکی دی.

b. ب:ـ دخموش زده کړې:

لکه څنګه چې دښاغلي خموش صاحب پلار یوتعلیم یافته اوهوښیار سړی ؤ ده نه غوښتل چې اولاد یې بې تعلیمه پاتې شي همغه ؤ چې په خپل اولادیې تعلیم وکړ خپل زوی عبدالقدیرخموش یې په ښوونځي کې داخل کړ، نوښاغلی خموش لومړنۍ اومنځنۍ زده کړې یې دکابل په عبدالعفورندیم ښوونځي کې پای ته رسولې او دنادریې له لېسې د بکلوریا په سویه په (۱۳۶۸)لمریزکال کې وتلی .خوتیرو دریولسیزوجګړوزمونږ دوطن هره شتمني لکه ، علمي ، اقتصادي یاځاني اومالي ښکلایزه شتمني لوټ کړه ،نوهمدغه شان یې دخموش صاحب په تحصیلاتوژور اغیزکړی دی،ده نشوای کولای چې خپلو تحصیلاتو ته ادامه ورکړي، خوپه۱۳۷۲ لمریز کال ګې دکانکور په ازموینه کې کډون وکړ، چې دکابل دپولتخنیک دمعدن اوصنایعو پوهنځۍ ته بریالی شو ،نوخموش صاحب چې له دغه پوهنځي سره علاقه نه درلوده نوموړي د دوهم ځل لپاره دکانګور په ازموینه کې ګډون وکړچې په(۱۳۷۳)لمریز کال ک دکابل دښووني اوروزني پوهنتون د پښتوژبې اوادب څانګې ته کامیاب شو.ښاغلی په ۱۳۷۷لمریز کال کې له دې پړهنتون څخه فارغ شو ،اوله فارغیدو سره سم دنوموړي پوهنتون په پښتو څانګه کې داستاذۍ دنده په غاړه واخیسته، دلیسانس زده کړې د کابل ښووني او روزنې په پوهنتون کې ترسره کړې.اودماسټرۍ رتبه یې په ۱۳۸۸لمریز کال کې دکابل پوهنتون دژبواوادبیا تو پوهنځۍ پښتوڅانګه کې په بریا لیتوب سره پای ته ورسولې.*

---

* (۹) ۳۳- ۳۶ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسدالله (وحيدي)

پوهنيار اسدالله وحيدي د جکتورن نصرالله زوی، ۱۳۲۵ هجري لمريز کال کې د وردګو ولايت د سيدآباد ولسوالۍ د تيمورخيلو کلي په يوه متوسطه کورنۍ کې زېږېدلی دی.
په ۱۳۸۲ هجري لمريز کال کې د سيدآباد د عالي لېسې څخه فارغ او په همدې کال د کانکور په آزموينه کې د کابل پوهنتون د ټولنيزو علومو پوهنځی ته بريالی شو. وحيدي دا مهال د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي په پښتو څانګه کې استاد او د همدې څانګې د لېسانس او ماسترۍ له دورو څخه په کادر کې فارغ شوی دی، نوموړي د خپلو زده کړو په دوره کې د وردګو د غوره محصل لقب خپل کړی و. وحيدي پر استادۍ سربېره د افغانستان په مطبوعاتو کې پراخ لاس لري د يوه انتقادي او زړور ژورنالېست په توګه په ټولنه کې پېژندل شوی دی، څو ځله د همدې انتقادي نيوکو له امله له ستونزو سره مخ شوی دی، وحيدي د زده کړو په دوره کې شعرونه هم ويل خو اوس په اخباري ليکنو او تدريسي چارو بوخت دی.•
د کلام بېلګې:

غزل

شراب يې نه خورم د جامونو مې کړنګار خوښېږي
په خدای له وصله مې زر ځله انتظار خوښېږي
زه مې په خپله تفکر ته په کې څه لټوم
زما په سترګو کې اقرار په خوله انکار خوښېږي
زه خو يې يو د ځان لپاره خدای نه نه غواړمه
زما د خدای لپاره جوړ د ښکلو ښار خوښېږي
دا سې ښکارېږي په تقدير کې هم همدا ليکلي
زما ژوندون پاس په اغزو مرګی په دار خوښېږي

• (۲۰) ۱۰-۱۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوکتور زرجان بهاء

پوهاند دوکتور زرجان بها د بهاول خان زوی د ۱۳۱۸ هجری لمریز کال د تلې د میاشتې په ۲۴ نېټه د وردګ ولایت د یوسف خېلو په کلي کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د وردګو ولایت د تکیې په لومړني ښوونځي او ثانوي زده کړې یې د کابل په دارالمعلمین کې سرته رسولې دي. پوهاند زرجان بها د لېسانس دیپلوم د کابل پوهنتون د انجینرۍ له پوهنځي څخه په لاس راوړې دی. ماستري یې په ۱۳۴۵ او دوکتورا یا PhD یې په ۱۳۵۲ د امریکا له متحده ایالاتو څخه د انجینرۍ په څانګه کې په لاس راوړې ده. ښاغلی پوهاند دوکتور زرجان بها د کابل پوهنتون د انجینرۍ د پوهنځۍ د رئیس او استاد په توګه دنده اجرا کړې او اوس مهال د امریکا د متحده ایالاتو د Prudue په پوهنتون کې د استاد په توګه دنده ترسره کوي. همدارنګه پوهاندې زرجان بها صاحب په مالیزیا کې د (۱۳۷۴ – ۱۳۷۹ هـ ل) کلونو تر منځ د استوګنځای د پروګرام کوارډیناټور په توګه دنده ترسره کړې ده. دوکتور زرجان بها یو زړه سواند او خواخوږی انسان دی او تل یې هڅه کړې ده چې زموږ وګړي د ژوند په مختلفو برخو کې له لازم پرمختګ څخه برخمن شي•.

دوکتور علي وردګ

دوکتور علي وردګ د وردګ ولایت د سیدآباد د د ولسوالۍ د حسن خېلو د کلي اوسېدونکی دی چې خپله دوکتورا یې د انګلستان د سکاتلند د اېډېنبورګ Edinburgh له پوهنتون څخه لاسته راوړې ده. ښاغلی دوکتور علي وردګ اوس مهال د انګلستان د سوت وېل په پوهنتون کې د پوهنوال په درجه د کریمنالوجۍ په څانګه کې د استادۍ دنده مخته وړي. د نوموړي د تدریس او څېړنو زیاته برخه په انتقالي عدالت، په ټولنه کې د قانون په دریځ، د رسمي او غیر رسمي عدالتي سیستمونو تر منځ په اړیکو او داسې نورو مهمو موضوعاتو را څرخي. ښاغلي

• (۷) ۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوکتور علي وردګ په ۱۳۸۵ څخه تر ۱۳۸۷ کلونو پورې د ملګرو ملتونو د پراختیایي موسسې په یو پروګرام چې مرکز یې په کابل ښار کې دی، کار کړی دی چې موخه یې په افغانستان کې د انساني سرچینو څېړل وو او نوموړی و توانیده چې په ۱۳۸۲ کال د همدې موسسې په چوکاټ کې د بشري سرچینو د انکشاف راپور و لیکي او د Afghanistan Human Development Report تر نامه لاندې یې خپور کړي. دوکتور علي وردګ هغه اکادمیک شخصیت دی چې په لومړي ځل یې په هېواد کې د طالبانو د رژیم له ړنګېدو وروسته په افغانستان کې د یو نوي عدالتي سیستم ماډل وړاندې کړ چې په هېواد کې د قانوني اصلاحاتو سره په زړه پورې مرسته کولای شي او بنسټ یې په رسمي عدالتي سیستم سربېره په ولسي فیصلو ولاړ دی. نوموړی همدا اوس د هالند د لېډن پوهنتون سره په داسې یوه څېړنیزه پروژه کار کوي چې په افغانستان او جنوبي سودان کې د لومړني عدالتي سیستم وړاندې کولو او پلي کولو ته لاره پرانیزي. نوموړی همدارنګه له ښاغلي پروفیسور جان برېت وېت سره نږدې همکاري لري او په هغه څېړنیزه پروژه کار کوي چې په ټولنه کې یې د مقایسوي سولې اعمار موخه ده او د آسترالیا ملي پوهنتون یې بنسټ ایښودونکی دی. د دې پروژې موخه دا ده چې څرنګه په نړۍ کې د سولې د تامین او اعمار لپاره هڅې موثره بڼه غوره کړي او د نړۍ په ۴۸ هېوادونو کې د جګړې مهم علتونه څه شی دي. ښاغلي دوکتور علي وردګ د ګڼو علمي آثارو، مقالو او کتابونو د لیکلو ویاړ لري چې په دې لیکنو کې ۴ عنوان کتابونه، ۲۰ عنوان ژورنالونه، مقالې او چپټرونه شامل دي. علاوه پر دې نوموړي په ګڼو رسنیزو پروګرامونو کې برخه اخیستې او له دې لارې یې په مسلکي بڼه خپل غږ او فکر له هېوادوالو سره شریک کړی دی. هغه رسنۍ چې ښاغلي دوکتور علي وردګ ورسره مرکې کړې دي، په پښتو، دري او انګریزي ژبو د بي بي سي راډیویي او تلویزیوني خپرونې، آزادي راډیو، لمر تلویزیون، طلوع تلویزیون، آشنا تلویزیون او داسې نور شامل دي. نوموړی همدارنګه د خپلو څېړنیزو چارو په برخه کې د یو مسلکي وینا کوونکي او څېړونکي په توګه د آسیا، افریقا، آسترالیا او اروپا په ټاپو وزمو کې مختلفو هېوادونو ته په علمي کنفرانسونو کې د وینا لپاره بلل شوی دی. دوکتور علي وردګ له ښاغلي برېت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېټ سره یو ځای د انګلستان د کریمنالوجي د څېړنیزې مجلې له لوري په ۱۳۹۳ کال کې په نړیواله جایزه و ویاړل شو. دغه کلنۍ جایزه هغو لیکوالانو ته ورکول کېږي چې د جرمي عدالت او کریمنالوجي په برخه کې یې غوره مقالې لیکلې او خپرې کړې وي. ښاغلي دوکتور علي وردګ د انتقالي عدالت، جرمي عدالت او کریمنالوجي د څېړنې په برخه کې د متعددو مسلکي بنسټونو غړیتوب لري چې شمېر یې ۸ بنسټونو ته رسېږي او په افغانستان، انګلستان، آسترالیا، هندوستان، عربي متحده اماراتو او جرمني کې قرار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد د لوړو زده کړو په موسساتو کې د وردګ استادان

وردګ ولایت د افغانستان په مرکزي او ولایتي پوهنتونونو کې پر پخوانیو علمي څېرو او استادانو سربېره ګڼ شمېر نوي استادان او علمي کدرونه لري چې د هېواد د بچیانو په روزنه لګیا دي. هغه معلومات چې په ۱۳۹۴ کال کې د دې اثر لیکوال ته په لاس ورغلی دی، د هغه پر اساس د افغانستان د مرکز او ولایتونو په ټولو دولتي او نادولتي پوهنتونونو کې د وردګ استادانو شمېر **۳۳۱** تنه دی. له دې جملې څخه **۲۹۷** تنه یې د وردګو په څلورو ولسوالیو (سیدآباد، چک، جغتو او دایمرداد)، **۳۳** تنه یې د همدې ولایت په (نرخ، جلرېز، او میدانښار) پورې او **۱** تن یې په بهسودو پورې اړه لري. د دې خبرې یادونه ضروري ده چې په دې برخه کې لاسته راغلي معلومات شاید بشپړ نه وي او داسې اټکل کېږي چې همدا اوس د هېواد په کچه په ټولیزه توګه تر **۵۰۰** تنو پورې وردګ استادان د هېواد د لوړو زده کړو په موسساتو کې دندې اجرا کوي او د هېواد د بچیانو په روزنه لګیا دي. د دې معلوماتو د راټولولو په برخه کې زیاته مرسته او همکاري د فېسبوک او بریښنالیک له لارې ګڼو دوستانو او کلتوري همکارانو را سره کړې ده چې د ټولو دوستانو له همکارۍ څخه مننه کوم•.

(۳) ۳۷ مخ •

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وردګ چې په مختلفو برخو کې دوکتورا لري

هغه ویاړلي وردګ شخصیتونه چې خپلې زده کړې یې د دوکتورا تر درجې پورې د نړۍ په مختلفو پوهنتونونو کې سر ته رسولې دي او د دې کرښو لیکوال یې د نومونو په پیدا کولو بریالی شوی دی په لاندې ډول دي:
دوکتور عبدالله حسن، دوکتور عبدالولي وردګ، دوکتور سورګل وردګ، دوکتور نجیب الله وردګ، دوکتور صادق، دوکتور عبدالله، دوکتور محمد رسول وردګ، دوکتور عبدالله جان وردګ، دوکتور عبدالواسع نجیمي، دوکتور فضل هادي وردګ، دوکتور ګل جان ورور وردګ، دوکتور اسدالله بهاء، دوکتور محمد عارف، دوکتور حبیب الله وجدي، دوکتور مومن، دوکتور عبدالباقي امین، دوکتور حیات الله عتید، دوکتور محمد قسیم، دوکتور صفت الله سیدالي، دوکتور صفت الله حلیم، دوکتور عبدالرشید اقبال، دوکتوره صدیقه بصیري وردګ، پوهاند دوکتور عبدالقیوم وردګ، دوکتور محمد نعیم سلیمي، دوکتور ویس وردګ، دوکتور عصمت الله آرینزی، دوکتور شاه محمود، دوکتور حماد، دوکتور قاسم، دوکتور جنرال عبدالرحیم وردګ، دوکتور عبدالرقیب احمدي وردګ، دوکتور محمد نعیم، دوکتور احمدولي عثمانزوی، دوکتور صفت الله وردګ، دوکتور حمیدالله الکوزی، دوکتور شاه حین خرمزی، دوکتور عبدالعلیم وردګ، دوکتور جمیل، دوکتور محمد آصف، دوکتور محمد ولید، دوکتور نقیب الله وردګ، دوکتور محمد غوث حکیمي، دوکتور سیدرحمن نوري او داسې نور•.

• (۳) ۴۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۹) د وردګو ولسي ادبيات

د وردګو ولس خپل ادبيات لري، دغه ادبيات ښايي له ځينو نورو پښتني سيمو سره په ځينو برخو کې ممکن ورته والی ولري خو دوی پخپله سيمه کې خپل ولسي ادب په ځانګړې توګه خوندي ساتلی دی. د وردګو د سيمې خلکو په خپله جغرافيايي محدوده کې خپل ولسي ادبيات د پخو او منل شوو خبرو په توګه په پوره پيمانه خوندي ساتلي دي او د خپلې لهجې او کلتور مطابق يې په خپلو مناسبو وختونو کې کاروي، ماشومان، لويان، ځوانان، پېغلې اود پاخه عمر لرونکي خلک دغه ادبيات د خپل ذوق سره سم کاروي او خپله ادبي تنده پرې خړوبوي. چې يو هم له دې جملې يې د ماشومانو نارې او غړونه دي چې د سيمې د ولسي ادبياتو لويه برخه جوړوي، د دې سيمې ماشومان د بيلابيلو عنعناتو د نمانځلو په وخت کې له لويانو او ځوانانو سره برخه اخلي خپله خوښي او خفګان په ځينو ورځو کې ښکاره کوي او د خپل ولسي ادب په ژبه د خپل احساس څرګندونه کوي. د وردګو ماشومان د لويانو پر تله د ځينو مهمو ورځو لکه: د پسرلي، اخترونو ورځې، د برات شپې او د ودونو په وخت کې دوی ډېره خوشحالي څرګندوي په دغه ورځو کې د د ورځې اړونده لوبې او اړونده غړونه په يوازې او ډله ييزه توګه وړاندې کوي، چې اوس مهال د کمپيوټر، مبايل او انټرنېټ به راتلو سره په ځينو سيمو کې له ځينو ماشومانو دغه لوبې او غړونه هم هير شوي دي. دلته د دې موضوع راوړل زموږ د شفاهي ادبياتو يوه برخه ده دغه غړونه ډېر وخت د ماشومانو او هم د لويانو له خوا وړاندې کېږي.

په دې ورستيو کې د ماشومانود سندرو او لوبو په اړه بېلابېل کتابونه او مجلې هم چاپ شوي دی، چې زموږ د پښتني ادب ډېر څه يې خوندي کړي دي، دغه سندرې او لوبې که څه هم په زياتره پښتني سيمو کې يو شانته ويل کېږي خو په ځينو سيمو کې په کم توپير سره د سندرې ځينې کليمې سره اوښتې دي لکه د اکوبکو سندره چې په ډېرو سيمو کې ويل کيږي خو په ټولو سيمو کې يو ډول نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او لومړي، منځني یا وروستي بندونه یا یې ځینې الفاظ بدلون لري لکه چې وایي:

اکو بکو سر سیندکو غوا مې لاړه په ترپکو

خو زموږ په سیمه کې بیا داسې وایي:

اکو بکو سرسیندکو غوا دې لاړه په ترپکو

په پاس سندره کې یوا ځې د (مې) او (دې) کلمې تو پیر لري، په ډېرو سیمو کې په دې سندره کې د مې کلمه کارول کیږي خو په وړدګو کې دا سندره ماشومان هغه وخت خپل مخاطب ماشوم ته بولي چې کله د مال څرولو پر وخت یې د کوم ملګري غوا وتښتي او ماشوم په لوبه بوخت وي نو خپل ملګري ورته وایي غوادې لاړه په ترپکو. په وردګو کې د مال پوولو یا غوا څرولو چاره ډېری وختونه د ماشومانو مسیولیت دی، دغه ماشومان سره له دې چې خپل دغه مسوولیت ادا کوي د غوا د پوولو پرمهال خپلې سیمه ییزې لوبې هم کوي چې د لو بو د څپرکي په برخه کې به ترې یادونه وکړو،

دا ماشومان د مال څرولو پر وخت خپل ولسی ادب هم ژوندی ساتي او د یو بل سره د خوش طبعۍ په توګه او یو بل خپل مسوولیت ته د متوجه کولو په خاطر په دې سندرو مخاطبوي، لکه اکوبکو... په دې ځای کې باید یادونه وکړو چې ماشومان کله د اکوبکو لوبه کوي او غوا یې وتښتي نو ملګري یې ورته وایي:

اکو بکو – سرسیندکو – غوا د لاړه په ترپکو...

یا د سور چرګ سندره:

زما سورکیه چرګه لکۍ دې برګه برګه
ښکې رنګارنګ لرې په سهار د اذان کړنګ لرې
د غمي غوندې ککره - جګه دې له سره
مه ګرځه چرګانو سره
ماته کو کو وایه
ښکلي دي جر جوری دی
غاړه دې ده دنګه
زما سورکیه چرګه.زما سورکیه چرګه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته سندره ښيي چې د وردګو په سيمه کې د چرګانو ساتل او له مالدارۍ سره د ماشومانو او لويانو مينه له پخوا زمانو راهيسې دود وه، چې ماشومان يې په خپلو تنکيو احساساتو په ولسي سندرو ستايي.
يا د باران په اړه دا سندره چې دلته هم د باران ترخنګ د چرګې يادونه پکې شوې ده:

اوري باران اوري
د چرګې لکۍ ښوري
شاه مورېک په پوله ناست دی د مستو بدلې بولي.

دلته ځينې ماشومامان دا بدله داسې وايي:
شامورېک په پوله ناست دی د مستئ بدلې بولي.
باران چې د پرمختګ، ښيرازۍ او ابادۍ ذريعه ده شاعران يې په شعرونو او د وردګو ماشومان يې په ولسي سندرو کې ستايي.
د باران پرمهال دا سندره:

بارانه مه وريږه - پاس په کمره وريږه
د لاندې شولې دي - جينکۍ ټولې دي
يوه پکې خندانه - سل روپۍ ارزانه ده

بله دا سندره:

نرى نرى باران دی
ورور مې را روان دی
د کټ لاندې پيشو ده
پيشو ته وايم پشې
مورېکه سترې مه شې

په پورته سندره کې هم د باران يادونه شوې ده، دا سندره په وردګو سربېره په غزني لوګر او پکتيا کې هم دود لري.
د پلار لپاره دا سندره:

پلار مې تللی دی درې ته
رابه شي غرمې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته به الو راوړي
الو به ورکړم غواته
غوا به ماته پی‌ راکړي
پی‌ به ورکړم سیند ته
سیند به ماتهورور راکړي
وه وروره بیدار شه
پاس په غونډۍ ډزې دي
ګډې وډې ورځې دي

په پورته سندره کې سره له دې چې د پلار مینه انځور شوې ده، د ورډګو کلیوال او دره یي ژوند هم انځور شوی دی او ترڅنګ یې د دې سیمې دودیز لغت (پی‌) هم پخپله سیمه ییزه لهجه راوړل شوی دی، د ورډګو په سیمه کې شیدې د پی‌ یا پیو په نامه هم یادیږي.

پر دې سربیره زموږ د ماشومانو په ولسي ادب کې له جګړې او د جګړې له ډزو هم اند ېښنه ښودل شوې ده لکه پاس مو چې یادونه وکړه:

(و وروره بیدار شه - پاس په غونډۍ ډزې دي- ګډې وډې ورځې دي)

مورته د ماشومانو سندره

مورچې د مینې او عاطفې سمبول ده زموږ د سیمې د لویانو او کوچنیو د ولسي ادب یوه برخه جوړوي، زموږ ماشومان د لوبو او سندرو پر مهال له خپلې مورسره د خپلو کوچنیو احساساتو په څرګندولو سره د زړه راز او نیاز کوي او له هغې مرسته غواړي، ناز پرې کوي او په عین وخت او زمان کې د هغې د تسلیت او ډاډ لپاره خپله چالاکي هم ښيي لکه چې وایي:

ومورې او بو یوړم
اوښ په غرغړو یوړم
هلته یو غوا یی و
له ځانه لیونی و
داړې یې راته جینګې کړې
ما تربنه را منډې کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته سندره کې د اوبو ورل له مورسره خواله کول او له مور څخه همکاري غوښتل او همدا راز له غوا يه څخه تېښته ذکر شوې ده چې ماشوم خپله زيرکي او هوښياري ښيي ددې سندرې په ويلو او زده کولو سره د ماشوم د ولسي ادب له مخې د هغه د زيرکۍ حس هم زيا تبدلای شي او جوتيږي چې له دښمن څخه منډه او تېښته هم د بريالېتوب راز دی.

د کوترې سندره:

کاشکې زه کوتره وای
ناسته په ډبره وای
پر مې د سرو زرو وای
غاړه مې ببره وای
ژوند مې بې خطره وای

پورته سندره ښيي چې د ژوند د ناخوالو، جګړو او نورو ستونزو له امله نه يوا ځې لويان بلکې کوچنيان هم ناخوښ دي او وايي چې کاشکې يوه کوتره وای چې د سولې نښه ده او څوک ورسره دومره غرض نه کوي ژوند مې بې خطره وای، هغه څرګند الفاظ دي چې زموږ د ماشومانو سوله ييز احساسات او له خطر څخه کرکه پکې انځور شوې ده.•

يا هم د پلار سندره چې د مينې سمبول دی داسې زمزمه کوي:

ګرانه پلاره، ګرانه–زما د زړه ارمانه
تا نه مې کړه پوه زده.پلاره مهربانه
سترګو کې دې مينه ده.مينه دې نيازبينه ده
زما وجود هر رګ کې.تا د وجود مينه ده
زما د لويدو ځان–ستا د زړګي لوی ارمان
زما زده کړه ده هيله ستا .څومره يې ته لوی انسان
پوه به کړم زده پلاره.ستا هيله به کړم پوره
ګرانه پلاره، ګرانه.زما د زړه ارمانه

• (۱۱) ۱۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پسرلي کې د کوچیانو دراتلو پر مهال چې کله اوښ ویني دا سندره ورته وايي:

اوښه –اوښه ډانګه– ډانګه دې غړانګه
په ببره کې ټال واچوه. سبا بېګا پرې زانګه

یا هم دا سندره:

اوښه اوښه برړوهه !
ځان د په خپړوهه !

دغه غړونه هم یو شان جوړښت نه لري کله یې یو ترکیب لنډ بل اوږ خو یو اهنګ او خاص ولسی رنګ او خوند په کې پروت دی او په غوږو ښه لګیږي یادې سندرې که له یوې خوا د دې سیمې د ماشومانو د ساتیرۍ ښه وسیله ده، د محتوا له پلوه هم ببلا ببلې برخې په خپله منځپانګه کې را اخلي، ممکن د اوښ سندره په ډېرو پښتني سیمو کې دود وي، خو دا هم شوني ده چې د ځینو پښتني سیمو لپاره د هیڅ ارزښت ورنه وي او هیڅ ماشوم ښایي نه وي زده کړي، خو په وړدګو کې ماشومان دغه سندره له نورو سیمو په توپیر په ډېر خوند او علاقه زمزمه کوي او د اوښ په لیدو یې د پسرلي احساس تخنول کیږي ځکه چې په دې سیمه کې د ژمي پر مهال اوښان نه تر سترګو کیږي، د پسرلي په راتګ چې کله کوچیان د وردګو له لارې ایلبندونو ته ځي نو ماشومانو ته د هغوی د اوښانو کاروانونه خوند ورکوي او د پسرلي د خوښیو ترڅنګ یې د اوښانو اوږدې غاړې او د وزو او مېږو ګړونګي د خوښۍ احساس دوه برابره زیاتوي نو اوښ ته په خطاب خپلې سندرې په ځان ځاني او ډلییزه توګه زمزمه کوي. همدا راز د اخترونو ورځې، د نوروز ورځ، د برات شپه هغه وختونه دي چې ماشومان پکې خپلې خوښۍ ښکاره کوي.

د نجونو سندرې:

زموږ د سیمې ادب نه یوازې دا چې د نارینه لویانو او ښځینه لویانو له خوا خوندي ساتل شوی دی، بلکې زموږ ماشومان (نجونې او هلکان)هم د خپل ولسي ادب او ادبیاتو د ځواکمنولو په برخه کې مهم رول لري دلته موږ په ببلا ببلو برخو کې د ماشومانو چې نجونې او هلکان دواړه پکې شامل دي د سندرو ببلګې ولیدې، خو اوس د سیمې د کمکیو نجونو یوه ولسي سندره دلته راوړو، چې د دوی ژوند ترې څرګند بدلای شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لالا به دې واده کړي
والله کې مې واده کړي
باغ لرم باغچه لرم
په جيب کې توپنګچه لرم

په پورته سندره کې يوه نجلۍ بلې ته چې عمر يې کم دی د واده کولو خبره کوي، خو هغه انکار کوي او وايي(والله کې مې واده کړي) باغ لرم باغچه لرم، په جيب کې توپنګچه لرم، دلته نجلۍ د خپل مال او ثروت لرلو يادونه کوي

بايد يادونه وکړو چې هرولس ،سيمه او قوم له نورو سيمو او قومونو په تمايزداسې خپل ځوني ادبيات لري چې د هغه قوم پر پېژندنه ټاکونکی فاکتور ګڼل کېدای شي يا په بل عبارت يو ولس د هغه په ادبياتو تر بل هرڅه ښه پېژندل کېدای شي.

ولسي ادبيات هغه غير ارادي ښکارندې دي چې د يوه قوم له ټولو دوديزو اړخونو نه بشپړه استازيتوب کوي.

په ولسي ادبياتو کې د يوه ولس محلي سندرې ، متلونه ، اشعار، دوديزې انګيرنې ، اولهجوي ځانګړتياوې دا ټول شامل دي او لنډه دا چې ولسي ادبيات په هغه رويشونو پورې اړه لري چې د يوه قام له لرغونو کړو وړو سره يې ژوره ګنډه خوړلې وي لکه د مخه چې وويل شول ادبيات زياتره په محلي کړو وړو کې ترټولو ښه تمثيليدای شي که څوک د يوه بل قوم دوديز کړه وړه (سندرې ، متلونه اشعار ...) ترژورې مطالعې او څېړنې لاندې ونيسي نو ژر يې له خپل قوم سره په توپيرپوهيږي ځکه د هغه قوم د ځانګړو ادبي شاخصونو درلودونکی دی ، چې په دې توګه وردک هم د نورو پښتني قومونو ترمنځ د ځانګړيو او خپلواکو ادبياتو او لرغوني دوديزکولتوردرلودونکې سيمه او قوم دی ټول هغه رواجونه او کړوه وړه چې يو قوم او يوه سيمه د ادبي بلوغ مرحلې ته رسوي او د نورو قومونو ترمنځ يې توپيري تشخيص پرې کيږي وردګ يې هم په هره برخه کې په مستقل ډول لري اوله چا يې تقليد نه دې کړی، دوردګو لهجه د پښتو ژبې په کورنۍ کې يوه ځانګړې او معياري لهجه ده چې په نسبتا نرم او اوږده (ويی) سره پرې خبرې کيږي اودغه لهجه د نورو پښتني قومونو د لهجوترمنځ ډيره ژرپيژندل کيږي ځکه په ويی کې داسې اصتلاحات لري چې يوازې د وردګو لهجې ته منسوب دی ، د پښتو ژبې په کورنۍ کې دوردګو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهجه ځائیو منګلو او افریدیو له لهجو سره ورته والی لري.او داسې برېښي چې د وردګو قوم په نسبي لحاظ ښايي له دغه قومونو سره نیږدیوالي او وروروليولري.

اوس را ځو او د وردګو د ادبیاتو په مختلفو زوایاوو په جزیاتو سره رڼا اچوو.

په وردګو کې د نورو پښتني قومونو په شان ټول معمول ادبي کړه وړه بشپړدي او داسې څه نشته چې پر نورو قومونو کې وي او په وردګو کې د نه وي، دوی ولسي سندرې لري، چې سندرې يې له ډيرو پخوا زمانو څخه د ښاديو په مهال ددوی ترمنځ بوللې کېدې چې اوس اوس ددوی پخواني ټول دودیز ښکارندې د ليکوالانو لخوا سجل شوې او سجل کیږي ځکه اوس زمانه دقوي پرمختګ په داسې لور روانه ده چې پخواني ټول ادبي او کولتوري کړه وړه يې د انقراض تر پولې رسولې او لازمه ده چې دزړو ادبیاتو دخوندي ساتنې لپاره هلې ځلې وشي ځکه زړو ادبیاتواوس خپل ځای نوې تخنیکي تکنالوژی ته پرایښی دی، دغه قوم تکړه ليکوالان لري چې له ډلې يې د ژوند په شيبو کې حبيب الله «رفیع» مرحوم ارسلان «سلیمي» او مرحوم عبدالجلیل «وجدي» وه چې هریوه يې په لسګونو آثاراوکتابونه يې ليکلي دي چې د حبيب الله رفیع د چاپ شویو کتابونوشمیره سلګونو ته رسیږي.

شعراوشاعري هم په وردګو کې ډيره مخينه لري د حبيب الله رفیع په شمول په وردګو کې ګل الرحمن رحماني محمد عظیم ستومان عبد المتین وردګ عبد الحلیم همت غوندې شاعران لري، خوشعرپه حقیقت کې یوه فطري قریحه ده چې د هرچا په وجود کې نه را بیداریږي او شعر ویل په با سواده او بیسواده پورې هم اړه نلري ځکه ډیر داسې بیسواده کسان شته چې د اشعارو دیوانونه لري خوکه څوک وغواړي شعرکسبي کېدای هم شي خو په ډیره سختی، هغه څوک چې فطرتا شاعرمزاجه وي هغوی د شعر په جوړولواوویلو کې هیڅ رازستونزه نلري او دهرې منفي او مثبت ښکارندې په اړه ډير ژر شعرجوړوي، ښکلا توصیفوي، ددردونواو غمونوغبرګون د شعر په فردونو کې کوي، په رمز د ګل سره خبرې کوي اود عاشق او معشوقې د مینې او محبت راز نیازپه خپلو شعرونو کې تمثيلوي.•

• (۱) ۶۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکلونه او کیسې

د زرګونه کاله مخکې نه تر اوسه کلتور، فلکلور، دودونه، نقلونه او کیسې... سینه پر سینه له یوه نسل نه بل نسل ته لېږدول شوي خو ځینو له زماني سره بدلون کړی او ډیری پر خپل حال پاتې دي. نقلونه او کیسې د ماشومانو د بوخت ساتلو تر ټولو ښه وسیله ده. درسونه، عملي کارونه او تجربې په یو ځل کولو سره په ذهن کې نه پاتې کیږي یوا ځینی شی چې په یو ځل اوریدلو سره تر ډېره په حافظه کې ځای نیسي هغه نقل او کیسې دي د انسان حافظه د مغز په ډېرو ګونځو غښتلې وي خو اخوا د شیانو په یادولو سره هم حافظه غښتلې کیږي څومره چې شی په حافظه کې ډېریږي هومره حافظه قوي کیږي، باید کوچنیانو ته داسې نقلونه او کیسې واورول شي چې هیښوونکې او هڅانده وي په اوریدلو سره ماشوم په ځان کې مثبت بدلون راولي نه داسې هیبتناک نقلونه او کیسې چې د ماشوم په روحیه او روان باندې ناوړه منفي اغیزې وکړي باید په کیسه کې پند نغښتی وي. د نقلونو له جملې نه د بې لاسو ښځې په زړه پورې ادبي نقل دي او دا هم یوه لنډه کیسه:

د مورنې مینې ښکاره ثبوت کلونه مخکې یوې مور له خپل زوی سره ژوند کاوه.
مور یوازې یوه سترګه درلوده او زوی له دې امله اندېښمن وو او تل به له دې څخه ځوریده چې مور یې یوه سترګه لري.
یوه ورځ یې مور د زوی ښوونځي ته ورغله، د زوی ملګرو یې هلک د مور د یوې سترګې له امله ډېر ریشخند کړ او پرې ویې خندل، هلک د ډېرې خجالتیا او سرکوزۍ احساس کاوه.
کله چې کورته راغی مور ته یې وویل: ولې په خپله دې ویرونکې مونه (قواره) ښوونځي ته راغلې وې؟ مور ورته وویل زویه ستا نه ډوډۍ پاتې شوې وه هغه مې تاته دروړه. نه مې غوښتل چې ته وږی پاتې شې.
زوی یې وویل: کاشکې ته مړه شې چې نوره زما د شرم او سپکاوي سبب نه شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه یو سترګې ښځې زوی څو کاله وروسته په یوه بل هېواد کې په پوهنځي کې قبول او هلته لاړ. درس یې خلاص کړ او هماغلته یې د هغه ځای د یوې جینۍ سره واده وکړ. او د دوه ماشومانو پلار شو.
مور ته یې دا خبر راورسید د خوښۍ په جامو کې نه ځایده. یو سترګې مور هم په دې هیله چې خپله اینګور او لمسیان وګوري د سفر اراده وکړه او په ډېر زحمت یې ځان د زوی کور ته په پردي هېواد کې ورساوه.
د زوی کورته ورسېده، لمسیان یې په لیدلو وورېدل. زوی یې مور ته وویل ای بد انځوره ښځې ولې راغلې زما بچېان دې وو بېرول؟ ځه ورکه شه زما له کور څخه لاړه شه. مور په چوپه خوله د زوی له کوره خپل هېواد، کلي او کور ته راغله.
کلونه تېر شول. زوی ته په خپل هېواد کې څه کار پیدا شو او د څو ورځو لپاره ورغی. د تجسس له مخې یې خپل کلي ته هم سر ښکاره کړ. ګاونډیانو او کلیوالو یې ورته وویل مور دې مړه شوې ده. خو ستا لپاره یې یو لیک پرېښی.
هلک د مور د مرګ د خبر په اورېدو خپل سر هم ونه ګراوه........
خو د مور د لیک په خلاصولو یې دا ولوستل یو سترګې مور یې لیکلي وو:
«زما ګرانه زویه! ته چې کله د شپږو کلونو وې او په یوه ترافیکي پېښه کې دې یوه سترګه د لاسه ورکړه، هغه مهال زه ۲۲ کلنه، د ځوانۍ او ښکلا په زور کې وم،. خو د یوې مور په توګه مې دا نه شوای منلی چې زوی مې دې په یوه سترګه ړوند او د یوې سترګې څښتن وي. نو د همدې امله مې خپله یوه سترګه د زړه ټوټې خپل زوی یانې تاته درکړه تر څو ته په راتلونکې کې په نارامۍ او ناراحتۍ سره ژوند ونه وکړې. زویه! د مور په یوه سترګه دې پام کوه.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکلونه

پخوا زمانه ډېره ساده وه اود اوس په شان دنړۍ له یوه ګوټ نه تربل ګوټ پورې لارې نه وې سوری او یو خبربه له یوې سیمې تربلې په ډېره سختی په (رښتیا) بڼه رسېده ځکه د هر خبر او آوازې سره به یو خروار درواغ ضمیمه کېدل ، د خلکو ذهنونه د خپل ژوند دچاپیریال پرمحدوده پورې تړلي وه نو ځکه په هرڅه به خلکو د یوې اورېدې کیسې اونکل له لارې ژرباورکاوه د خلکو عمر به ټول په خپل کلي کوراو سیمه کې تیریده اود اوس په شان به نن دلته او سبا به لندن او نیویارک کې نه ګرځېدل او په تکرار سره وایو چې ذهني پراختیا یې ترخپل ماحول پورې محدوده اولید یې کمزوری وه ، دا خوڅرګنده ده چې سیاحت ګرځېدنه یو انسان له نویو ښکارندو سره بلدوي اوپه جهان ګردۍ کې دده ژوند ټول پرواقعي او عیني کیسه بدلېږي نو ځکه فولکوریک نکلونه پخوا ډېرمنظم اوریدل کېدل په کلیو کې به د شپې لخوا ځوانان یوه معین ځای ته را ټولېدل او هلته به یې دا نکلونه له یوه داسې راوي چې په کلي او سیمه کې به د نکلچي په نوم مشهورو اوریدل او جالبه دا ده چې په پخوا وختونو کې به په ښارونو کې هم د شپې د نکلونوځایونه معلوم وه ، دکابل په زاړه ښارکې چنداولو ته څیرمه د اوسني سینما پامیر په ځای به د نکل په شپه خلک سره را ټولېدل اوخواږه نکولونه به یې اوریدل نکال به ددوی ترمنځ ولاړ وه او نکلونه به یې ورته کول او همدارنګه په پیښوړکې هم دا ځای د اوسنۍ (کیسه خوانۍ) په نوم معلوم وه چې اوس هلته لوی لوی پښتني کتابتونونه جوړ شوې دي ، یانې داچې پخوانۍ کیسې په خپل ذات یو قانوني صبغه هم درلوده .

پخوانۍ کیسې هم ساده نه وې او په هغه کې د پند او نصیحت غټ غټ حکمتونه پراته وه په نکلونو کې به مظالم بیانېدل او د ظالم انجام به د منطقي دلایلو په رڼا برباد را ووت په دې کیسو کې به دمیني او محبت رازونه هم بیانېدل عاشق اومعشوقه به یا وصال ټاټوبي ته رسېدل او یا به یې یود بل په فراق کې خپل ژوند له لاسه ورکاوه کله ناکله به په نکولونو کې د عمل داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

افراط بیانیده چې اوس څوک ورباندې هیڅ باورنکوي مثلاً (دیو) به د نکل قهرمان په خپلو وزرو کې بلې دنیا(کوه قاف) ته وړی و مرسته به یې کړې وه او یا به یوه مین د خپلې معشوقې د وصال په تمه غرونه سوري کړي وه او یا به یې سل ګزه اوږد ښامار وژلی و.

ځینې له دغه نکولونو به دومره اوږده وه چې بشپړې دوې شپې به یې اخیستې او بیا به تمامیدل

خو په هر صورت دغه نکلونه که حقیقي وه یا خیالي، خو دهنر او ادب په معیارونو او بنسټونو دومره کلک ولاړ وه چې ډیر ژور مفهوم به پکې پروت و اوښو نکلونو یې د انسان په جوړونه کې هم بشپړ رول درلود دغه نکلونه په داسې هنري معیارونو ولاړ وه چې اوسني فلمونه چې د همدغه کیسو عیني بڼه ده ترې لوګی د ې شي په هغه وختونو کې چې دې نکلونو د خلکو تر منځ رواج درلود نو ځینو نکل پالو کسانو به پرخپلو اولادونو د نکل د قهرمانانو نومونو اېښودل ښه مې په یاد دي زموږ پر کلي کې د سعد ملوک او بهادرجمالي دواړه نومونه اېښودل شوي وه چې په عامیانه تلفظ (ست ملوک او بودرو جماله تلفظ کېدل) دغه نومونه د صیفل ملوک د نکل قهرمانان وه.

په هرصورت پخوانی فولکوریکو کیسې او نکلونه اوس د خلکو ترمنځ تتې شوې دي او هیڅ اوریدونکي نلري چې لامل یې همداد نړۍ د تخنیک پرمختګ دی چې یو انسان د سترګو په رپ کې ترټوله نړۍ را څرخوي نوکله چې یو څوک دغه شیان ووینې او وګوري نو هغه کیسو ته حاجت نه پاتیږي چې پخوا به په ډیره ولع او تلوسه اوریدې.

پخوانیو خلکو به د زبرباني ښاپیرۍ، سیفل ملوک او سعد ملوک ، مومن خان او شرینې، آدم او درخانۍ، طالب جان او ګل بشرې، قطب خان او نازو ښادي او بی بو او لنډه دا چې په ملي هنداره کې سجل ټولې نکلونه اوریدل او له به یې انتباه اخیسته یو به راوي وه نکل به یې کاوه بل به شپون و او د نکال نکل ته یې ښه ښه او بلې ویل اونورو به ډیر دقت غوږنیولی وا و د نکلچي له نکل سره به هغو ځایو کې ګرځېده کوم چې د راوي له خولې به بیانیدل او ده به اوریدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګېرنې او فالونه

انګیرنې او فالونه دواړه د فولکلوریکو ادبیاتو یوه ځانګړې او مهمه څانګه ده چې دا دواړه بیا یود بل لازم او ملزوم دي اود وردګ وګړو لخوا تر ډیرنیږدې وختونو پورې ټینګ اعتقاد پرې کېده خود مفهوم له لحاظه دلته انګیرنې او فالونه دوې بیلا بیلې پدیدې دي چې یوه په (قول) او بله په (تصادف) پورې تړلې ده ، یانې انګیرنه دیوه شي له داسې تصادف سره تړلې ده چې ته به یې نه غواړې خو ورسره مخ کیږې به ، خو فال بیا هغه قول دی چې له خپلې یا دبل شخص له خولې را وځي او په یوچا فال نیول کیږي ، له یو بل نه د فال او انګیرنې ځانګړتیا داده چې انګیرنه تل او پالونه کله ، کله وي.

انګېرنې

انګیرنه یوه داسې ښکارنده ده چې د نوروحیواناتو او الوتونکو له اعمالورا څرګندیږي او انګیرنې په بیلا بیل ډول په لړ او ډیر تفاوت د نړۍ د استوګن ټولو وګړو ترمنځ اعتقادي بڼه لري خوانګیرنې کله ناکله زموږ له معنوي ارزښتونوسره په ټکر کې هم را ځي نو ځکه دیني علما کلک ورسره مخالف دي ، په انګیرنه کې (وړاند وینه) کیږي چې وړاند وینه د الله پاک په کارونو کې مداخله ګڼل کیږي نو ځکه په شرعي لحاظ هم ښه نه ده موږ یې دلته یوازې په ادبي اړخ رڼا اچوو او یو څو بیلګې یې راوړو . •

د چرګې آذان

که چیرې په کوم کور کې چرګه په اصتلاح آذان وکړي نو بیله ځنډه چرګه حلالوي چې حلالول یې د آذان په مقابل کې هغه جزاده چې ترې متوجې خطر پرې رفع کیږي او انګیرنه ترې داده چې د چرګې آذان کورته د ناوړه پیښې د پیښیدو پیغام دی.

• (۲۳) ۱۳۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سفر کې په چپه خوا د ګېدړې تېرېدل

که چیرې په سفر کې د چا له مخې سره په چپ لاس ګیدړه تیره شوه نو دا په سفر کې د ستونزو د پیښیدو علامه ده مسافر او یا مسافرین یا باید را وګرځي او یا هڅه وکړي چې ګیدړه ووژني او که دا ټول ونشول او زور یې ونه رسېد نو د ګیدړې مخه باید په ښي لوري را وګرځوي چې سویه هم ورته انګیرنه لري

د کیشکرې چغېدل

کله چې یوه او یا ډیرې کیشکارې د چا د کوراو کلا په دیوالونو په شدت وچغیږي او له یوه دیوال نه بل ته په چټکی والوزي نو انګیرنه ترې داده چې ددې کورنۍ مسافرراروان دی ښایې اوس به را ورسیږي خو د کیشکارو چغیدل نه یوازې په وردګو او نورو پښتنو سیمو کې دیوه نوي خبر زیګنال دی بلکه په دري ژبیو مناطقو کې هم دا انګیرنه پښتنو ته ورته ده نوهمدا وجه ده کله چې کیشکاره وچغیږي نو دوی وایې خوش خبر، خو اصلا کیشکاره هم د الله مخلوق دی کله چې دوی په فردي یا ټولیز ډول وچغیږي ښایې کومه خپل منځي لانجه به لري.•

د سوي سر په نوي

کله چې د چا جامې په اور وسوځیږي نو د نورو انګیرنه داده چې د سوي سر په نوي دی او د سویو جامو وال ته وایې خیر دی جامې به دنوې شی خو له دې انګیرنې نه دا هم جوتیدای شي چې ښایې د جامو وال ته به ډاډینه ورکوي.

• (۲۳) ۱۳۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو په ځينو سيمو کې د وخت معلومولو دود ،هنر او انګېرنې

د وردګو د جغتو د ولسوالۍ يو تن ليکوال انجنير حبيب الرحمن رحيمي په يوه مقاله کې د خپلې سيمې د وخت د ټاکلو او پخوانيو توکو څخه د دوديزې ګټې اخستنې په اړه چې د دوی د انګيرنو او وولسي ادب يوه برخه جوړوي په اړه ليکلي:

زموږ ټول ژوند د وخت يوه پيمانه بلل کيږي څرنګه چې د بشري ټولنې د غړو ژوند ،کړه وړه ،راشه درشه ،غوښتنې او فکرونه يو شان نه دی خو د دې ځيرکتيا او پرتله کېدنې لپاره چې د دغه راکړيو لورينو ځانګړتياوې معلومې کړو يوې وړې پيمانې ته اړتيا ليدل کيږي چې د کال په نوم ياديږي ،د نوموړي وړې برخې د ځليزې (فصل)،مياشتې،اونۍ ، ورځې ،ساعت او دقيقې په نوم ياديږي چې د وخت دا کچ توکي يو له بله سره په ځانګړي ډول نښتي بڼه لري او د پيدا کيدو سرچينې يې د ځمکې وضعي ،انتقالي او نور چورليدونه دي.

د انسان ژوند او اړتياوې له بيلا بيلو اړخونو لکه وټه ايز، ټولنيز او فرهنګي شرايطو سره تړلي دي د دې ترڅنګ اړهم دی چې د خپل ژوند د هرراز اړتياوو د پوره کوولو لپاره هڅې وکړي چې د بوختياوو د رامنځ ته کيدو لامل کيږي او بوختيا د وخت سره اړيکه پيدا کړي .بوختياوې د خپل ارزښت له مخې وخت ته په کتو بيلا بيلې دي ځينې يې په ورځيني ډول لکه لمانځنه، خواړه، خوب، تفريح او د خپلې کاري دندې پربنسټ تنظميږي ورځنی بوختياوې بلل کيږي د وخت د ويش له مخې يې ګړی ته اړتيا ليدل کيږي او سره له د يو شمير نورې يې بيا په کال کې يو ځل يا څو ځلي لکه د پسرلي په موسم کې د ونو اينښودلو او ياد کرکيلې د حاصلاتو راټولول هغه بوختيا وې دي چې کلنی يا موسمي بوختيا وې يې نومولول شوې دي چې د ياد شو يو چارو همغږي او پلانونه د کليزې يا ځليزې پربنسټ کيږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونو انسانانو دخپل چارو دترسره کولو په موخه نني توکي په واک کې نه لرل. بلکې د دې لپاره یې د خپل چاپیریال د شته سرچینولکه دلمر ختلو او لویدلو ، ستورو دراختلو اولویدلواودسپوږمي دراختلو اولویدلوځایونه ،واټونونه دهوا ځرنګوالی او وختونه په نښه کول کله څه هم دوی یوشمیر ځانګړې ستوري پیژندل، بلکې دوی هڅه اوهاند داو ، چې نوي دورته ستوري یا اسماني اجسام چې دوخت اوموسم د پیژندلو نښه وبلل شي دوخت په سیمه ایز تقویم کې ورزیات کړي، د سیمو الوسره یې شریک کړي ،سینه پرسینه له یوه نسله تربله ولیږدول شي او اولسي شفاهي ادبیاتو په خوږونغمو کې دا ځرک هم ځای وموميي هو ترهغې چې یاد شوي تقویم ځای ملي تقویم ته پریښود دابهیرپه پوره شور روان وو چې پرېنسټ یې ددوی ددزیار اوتجربو په نتیجه کې ګړی اوکلیزې منځ ته راغلي دي. دپاملرنې وړدا ده،دوی دکشف شوو ستورو مجموعې چې زیاتره په کې دیوه اولسو ترمنځ ستوري په کې راټول دي ،دستورو دټولي دبڼې اونورو ځانګړتیاووته لکه راختلو ،لوېدلو ،په لیکه کیدلو ،خوځیدلو ، ځرکیدلواونوروته په کتو دوخت د شته چاپیریال توکو ته په ورته والي اونږدیوالي پداسې نومونوسره نومول شوي دي چې اریې زموږپه ویاړلې ارزښتپانګه کې موندل کیږي.

ددې لپاره چې داتوکي څه دي، ځنګه ترې کار اخستل کیږي ،چیرته دي اوڅه وخت لیدل کیږي. ددټولو پوښتونو ته دځوابونې په موخه مولاندې لیکنه ترتیب کړه چې اخستونکي سرچینې یې تر ډیره د سیمې هغه دپاخه عمر مشران دي چې تراوسه هم دنویوجنتریو تر ځنګ د اسمان په سینه دراختونکو اجسامو او اغیزوڅخه دموسم او وخت دپیژندلو لپاره کار اخلي، نه تنها داچې نوموړې پاڼې په ساحوي څیړنو راټولې بلکې دهیلې دترسره کیدولپاره مې دکتابتونو دروازې هم ورخلاصې کړې چې تر سترګو شوي کتابونه مې هم له نظره تیر کړل چې دنوموړې هڅې برخې هم داپاڼې ډیرې ښکلې کړې او دنثر ترځنګ دشعر یا نظم ښکلاپیلو نغمو دګلبڼ ته لانوره هم ښیرازي وربښلې ده.

سیوری:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمر د معمول له مخې د ورځې تر نیمایي پورې لوېدیځ لور ته خپل سیوري پرېږدي چې د ورځې په نیمايي کې له منځه ځي د ورځې له نیمایي وروسته دا بل لور ته سیوري د غرمې مخکې وخت مخالف لور ته غوړېږي چې خلکو په پخوا په مشخص ځای کې دیوال ډبرې یا دورته شیانو د سیوري داوږدوالي اولنډوالي له مخې د ورځې لخوا بیلو بیلو ساعتونو مشخصولو لپاره ترې کار اخیستل شوی اوس دیوه دود په توګه په ځینو کلیو کې د حقابې په ویش کې ترې ګټه اخیستل کیږي خو دقیق نه دی ځکه چې د لمري ساعتونو شمیراو د لمر لګیدو زوایه د کال په بیلا بیلو څلیزونو کې توپیر کوي نه تنها له د څخه دا بلکې د سیوري د غځیدلوري څخه څلیز و نه هم معلومیږي همدا شان د دغه وخت کارونکي توکي یو متل رامنځ ته کړی دی وایي فلانی سړی په اسمان ستوری او په ځمکه سیوری نه لري.

سیوري تاکونکي که څه هم د لمري ورځې په اوږدو کې د وخت د نسبي پیمانې ټاکونکي دي له بلې خوا زموږ د هیواد طبیعي ځانګړتیاوو ته په کتو چې له دری سوه څخه زیاتې لمري ورځې لري د خپل وخت اوزمان پخپل وخت کې غوره پیمانه چې کارونکي توکي یې هم لکه ډبرې ،ونې ،دغرو د ځینو برخې د انسان قد اونور دي.

برسیره پردې چې ځینې یې عام او اولس یې د یوه معیار په توګه پیژني لکه د ځینو کاڼو ،غرونو او یاد مشهورو ځایونو سیوري دي چې ورته ګډ پیمانه کچ منل شوی وي بل ډول یې ځانګړي چې تر ځانګړي شخص پورې اړیکه لري د بیلګې په ډول د انسان د ونې د جګوالي سیوری چې هر څوک یې د وخت پیژندلو په موخه پرته له کوم میعار څخه کاروي.

جام:

جام چې لرغونی لوښی دی چې نو موړی د څښاک لپاره کارول شوی دی چې د غه کارونې بیا اولسي ابیاتو ته هم لاره موندلې وایي چې:

ماته په جام کې اوبه راکړه زه تږی نه یم ستا نیت معلومه

بلکې د بشر سره یې د وخت په پیژندلو کې هم مرسته کړی ده ځکه پخوا چې دوګړو ، کورنیو او پلرګنیو شمیر کم وو د دوی لپاره د وخت یوه پیمانه چې شوروز

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له شپې او ورځې څخه جوړه شوی دی بسنه کوله کله چې د کورنیو او پلرګنیو شمیر زیات شو دوی اړشول چې له پلار پاتې ځمکه او حقابه پخپلو منځو کې سره وویشي دوی اړشول چې شوروز پـه وړو برخـو وویشـي دوی د دې اړتيـا دلیـرې کولو لپاره د جام څخه کار واخیست څرنګه چې د جام په جوړښت کې کاریدونکي تـوکي تـر اوبو سـپک دي لـه همـدې لامله داوبو دغرقیـدو څخـه خونـدي دی چې لاندنۍ برخه یې ورته سوری کړی وه له هغه به د جام د ننه اوبه تلې تر هغې چې جام به ډک شو دا د شوروز یوه وړه برخه اودوخت یوه پیمانه وه.

چیوک:
د همدې نښان توکي له مخې دوی کولی شوای چې په عین وخت کې له یوې ویـالې څخه د حقابې څوتنـه شریکان ګټه واخلي .مخکې له د چې سرکومې څخـه اوبـه زیـاتې کـړي لـومړی دیـوه لرګـي پواسطه داوبـو کچـه پـه یـوه ټـاکلي ځـای کـې معلوموي خوکله چې اوبه په ویالـه کې زیـاتې شي دلـومړني ورخ څخـه پـه هماغـه ټاکل شوی اندازه اوبه تیریږي.

چرګ غږ:
دا چې انسان د ځمکې په مخ دالله ج پـه امـر خلیفـه وټاکـل شـو نوهرڅه یـې نومـوړي تابع وګرځول چې لـدې ډلـې څخـه یوهم کـورني مرغـان اوڅـاروي دي چـې نـه تنهـا ورڅخه نه تنها دخوړو او کارلپاره ګټه اخیستل کیږي بلکې له د ژوو څخه یې نورې ګټې هم اخیسـتل شـوې دي لکـه چرګ چې نـه تنهـا داکـورنی مرغـه دغوښـې لپـاره ساتل شوی دي له ګړۍ وړاندې یې دبشـري ټولنې تـه دوخت پـه پیژنـدلو کـې چـوپړ کړی دی.
همداشان د چرګ غږ چې له دیني اړخه بهترین او مهم غږ دی وایي چې ملایکې لـه مځکې څخه د اسمان په لورځي یا ملایکې وینې چرګ بانـک کـوي ددې تـر څنګ دشپې لخوا پـه بیلوبیلو وختونو کې دری وخته اذان کوي چې لومړی یې د شـپې پـه لومړۍ برخه کې، د دویم اذان یې د پړشمي او دریم به یې د سپیده داغ غږوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پربوونې:
چې کتې یې هم بل نوم دی هغه ستوري چې له نورو واړه په یوه ځای کې راټول شوي ښکاري چې شمیر یې دقیق نه دی خو دوولس ښکاري دخپل حرکت له مخې یې خلک موسمونه اودشپې وختونه معلوموي ، خلک پدې باور دي کله چې شپې اوږدې شي پرونیې هم دشپې لخوا لویږي، دسیموالو په وینا پرونې دغبرګولي دمیاشتې په اوږدوکې راخیژي دلیندۍ میاشتې په اوږدوکې لویږي چې دیوشمیربوټو دوچیدو لامل کیږي ،همدا شان یو شمیر وحشي ژوي هم دخپل ژوند دپایښت په موخه پنځښت چاري له همدې ستورو تنظیموي پخوا چې دوحشي ژوو شمیر زیات وود سیمې ښکاریان به دغرڅه دغرني ژوي دښکار په موخه غرونو ته تلل.

تلې:
په زړه پورې دا ده چې دتلو په نوم ستوري هم هغه تلې ته چې لومړنۍ بنه لري ورته دي چې انځوریې دقضایي اوعدلي ادارو په رسمي پېژندنښوکې هم ښکاري له همدې امله دا ستوري تلې بلل کیږي.
دا دری لوی ستوري چې ټول عین شی چې تر نورولوی ښکاریږي له ختیځ څخه لویدیځ ته په یوشان فاصله له پرونې وروسته داسمان په سینه راخیژي چې خلک تری دشپې دبیلو وختونو دموندلو لپاره تری ګټه اخیستلې ده دا هم نورو ستورو ته ورته په اوږدو شپوکې لویږي اوپه لنډو شپوکې بیا داسمان یوې برخې ته چې دسحر راختل یې په وړاندې خنډ ګرځي ځان رسوي.

سترګه:
سترګه که څه هم دانسان دبدن دلیدلو دحس لویه برخه ده ، دسترګو جوړښت ددې لامل شوی دی چې دخپل چاپیریال ټولې ځانګړنې پرې درک شي، نو پر همدې بنسټ دسیموالو لخوا دا نوم هم پرهغه ستوري چې له ځان سره دسحر دسپیځلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رڼا زيری راوړي او د شپې تياري نور خپله لمن ور ونغاړي او هر څه ښکاره شي ايښودل شوی دی.

شپې ورځې د ژوندون به مو خوشبو کې وي نغښتي لمونځونه د سحر به په ګلونو کې ادا کړو(۱)
لوی، روڼ او روښانه ستوری چې د ختيځ له لوري د سپيده داغ وړاندې وينه کوي د سيموالو په وينا دلمرپرځای راخيژي خو هر وخت نه وي ځکه دا ستوری هم دخپل حرکت له مخې ځمکې سره په بيلو بيلو موقيعتونو کې قرار نيسي.

جومتګی:
جومتګی د سيمې په اصطلاح کې لمونځ غالي ته ويل کيږي چې کومه ځانګړې مانې نه لري شاوخوا يې د ډبرو پواسطه په دايروي بڼه پوښل شوې وي چې د کال په ګرمو موسمونو کې يا دجومت څخه دليريوالي پروخت به د ډليېز لمانځه لپاره کاريده همدې جوړښت ته ورته د اسمان په پراخه سينه کڼ شمير ستوري راخيژي چې دا مجموعه ستوري د شپې وختونه د خپل حرکت په اساس ټاکي.

ځپرګی:
ځپرګی چې له ګوتو څخه ترمړوند پورې دلاس وروستی برخه بلل کيږي که چيرته ددوی ترمنځ کرښې وکښل شي دځپرګی بڼه به رامنځ ته کړي چې د سيمې په شته زيارتونو کې هم پرکاڼو دا انځور کارل شوی دی نو پر همدې بنسټ د شپږو ستورو دا مجموعه چې د اسمان په سينه يې خوځښت ديوه وخت او موسم ښودنکی دی.

قد:
د پنځو ستورو دا مجموعه چې ترمنځ يې کرښې وکارل شي نو د انسان تنې ته ورته جوړښت به رامنځ ته کړي چې د عوامو په ژبه قد مبارک نومول شوی دی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستورو د بشر تنې ته ورته بڼه د وخت او موسم د پېژندنې يوه پيمانه بلل شوې ده شاعر هم وايي:

رڼا به د لويدلو ستورو راوړي
چې د ستورو په مدار سړي لرو

غل:

غل د عوامو په ژبه تر ډيرې کچې قد ته ورته دی تو پيريې پدې کې دی چې غل د ځلورو ستورو مجموعه ده کله چې د ستورو ترمنځ کرښې وکارل شي د انسان له تنې يو لاس پريکړی ښکاري له همدې امله ورته غل ويل کيږي چې وړاندې سيموالو پيژندلی او د وخت د پيژندلو يو توکی يې کارولی.

نغری:

نغری داوربلولو ځای ته ويل کيږي چې معمولا په دوه ډوله وي يو يې دايمي دي چې له دريو تيږو جوړوي او بل ډول يې ليږدونکي دي چې کوچيان ورځنې ګټه اخلي دهمدغه ورتوالي پربنسټ دريو ستورو مجموعه هم پدې نامه سره نومول شوې ده چې د وخت د پرتله کونې يو توکی کارول شوی دی.

ميلمه:

ميلمه پالنه چې اسلامي دود دی نيکمرغه چې د غه ارزښتمن ارزښت زموږ په ټولنه کې تر د کچې ژورې ريښې لري چې ستوري هم پرې نومول شوي دي د ميلمه په نوم پيژندل شوی ستوری چې سوربخن رنګ لري، تر نورولوی ښکاري او دلماسختن په داخليدو د سيمې د اسمان له تختې لويږي.

سپوږمۍ:

سپوږميز تقويم چې زموږ ديني تقويم دی خپل دوران او بڼه د يوې مياشتې په اوږو کې سرته رسوي چې د عوامو لخوا د عاشور، صفره، مشره خور، دويمه خور، منځوی خور، کشره خور، برات، روژه، کمکی د عيد، ميانه او لوی عيد

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومول شوې دي. د سپوږميزې مياشتې اتمې نيټې څخه وروسته له غرمې په اسمان کې دورځې لخوا نيم دايره غونډې په سپين رنګ ښکاري سيمې زياتره خلک له همدغه حساب کار اخلي نه تنها دا بلکې زياتره چارې چې دورځې لخوا ورته وخت نه مونډل کيږي لکه لوکول او نور د سپوږمې د رڼا څخه په کار اخيستو خپلې بوختياوې سرته رسوي

سپوږميه کړنګ وهه را خيژه
يار مې د ګلو لو کوی کوتې به وربينه

ستوري:

دلته د ميني ليونې او سيږي
دلته هر ستوری له مداره وځي (۱)

دا کليمه هغه وخت کارول کيږي کله چې هوا بدلون کوي يا نوې لمريز مياشتې پنځلسمه نيټه رارسيږي زياتره وخت ورسره پسرلنی سړښت اوژمنی سړښت چې د سړې هوا له امله دبوټو له منځه تلو لامل کيږي خلک وايي ستوری راختلی دی اوهره مياشت يو ستوری لري چې مشهوريې د ميزان ستوری دی
چې سورستوری يې خلک بولي او همدا شان دا کليمه خلک د خپل قوت او طاقت لپاره هم کاروي.

د بوډۍ کنې:

همدا شان يوشمير نور ستوري هم شته دي چې سيموال يې پيژني او ځانګړې نومونه يې پرې ايښودي دي لکه هغه د څلورو ستورو مجموعه چې خلک يې موږې بولي که چيرته د دوی ترمنځ کرښې رسم کړل شي نو لوزي ته ورته شکل به جوړ کړي همدا شان د د څلورګوټې لنډې اړخونه.
پردسربيره په لويديخه ضلعه کې د سويل لويديځ او شمال لويديځ موږيو په منځ کې د لويديځ لورته په تيرو يوشمير نور ستوري دوري ،بوډۍ ،ليوه او نورو په نومونوشتون لري چې ځينې يې واړه او ځينې يې لوی دي چې داټول جال د بوډۍ کنې په نوم سره يادوي چې خلک دوی د موقيعت په اساس د کال څليزونه پيژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليلي او مجنون:

دا دوه ستورى چې يويې مجنون او بل يې ليلى نوميږي په کال کې دوه ځله دعوا مو دتجربې اوژبې په حواله دماښام لخوا يو بل ته نږدې کيږي:

چې وايي:

اسمان ته لار دختو نشته
ليلى او مجنون په عاشقى ختلى دينه

لمر ځرک:

لمرغيږه خلاصه کړى ده ذرې په کې نخيږي
سحر په مستى راغى څه روښانه زندګى ده(۵)

څرنګه چې لمر دکال په بيلوبيلو موسمونو کې تريوه کال پورې خپل منظم دوران دورځو په اوږدوالي اولنډوالي سره کوي نو له همدې امله يوه ثابت وخت نه وي خو خلکو دورځې داوږدوالي اولنډوالي محاسبه پرې کوله څرنګه چې خلکو دلمردراختلو ځاى اولمر لويدلو ځاى معلوم وونو له همدې امله دوى پوهيدل چې د ورځې اوږدوالى معلوم کړي خپلې ورځنى چارې ورسره همغږې کړي چې يوه بيلګه يې هم په نوموړي وخت کې پرکرنيزو ځمکو داوبو لګولو دوارد تسليمول دي ځکه چې په کليوالو سيمو کې ځمکه دحقابې له مخې ويشل کيږي چې دکلي په کچه يويا څو شوارو زه وي چې بيا دا شوارو زنه دکليو دپلرګنيو په منځ کې ويشل کيږي ،دنسبى سلسلو اوپښت پرډيريدو پرځمکه دمالکيت کچه وړو وړو کميږي اوپه پايله کې دا لاس ته راځي چې دحقابې دويش له مخې دکهول پراختيا پيدا کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلدره دګربت لوید یځ لورته پرته دره ده چې بشر ډیر وړاندې په کې خپل قدم وهلی دی له هغه ورسته خلکو خپل کارونه دلمرخرک له مخې چې دهغه وخت دکلیزې بدیل شمیرل کیږي موسمونه وختونه ټاکل خلکو به له عمومي او ثابت ځای څخه لمر ځرک ته کتل دوی دلمر حرکت په کال کې دسترناو دغره له سرڅخه تر تبی ناو پورې چې دولس میاشتې یې پوره کولې ټاکلی وو.

لومړی ځلیز(پسرلی):

لابه واه شي ډیر ګلونه

چې دبهار په راتلویې اغاز دی

چې په سیمه کې ورته ځرمونی ویل کیږي او له ځرموندوني څخه اخیستل شوی ده ځګه پدې موسم کې

ورشوګانې راشنې کیږي پدې وخت کې نوی ویوکی چې نهه نیمې بلل کیږي کارول کیږي چې دوري میاشتې لومړی لسیزه چې دسخت او مسلسل اوربنت سره مل وي داولسی روایتونو له مخې.لمر ځرک دسپیتاو له ځلي ښي لورته دسترناو شاته راخیږي په سیمه کې دونو دکینولو ، دکښت دشنه کولو ،دپاڼودزرغونیدو ،دډول ډول ګلانودراټوکیدو ، ددښتو اوغرونو دشنه کیدو ،ځړځایونوته دڅارویودپولو ،دواورې دویلې کیدو اودنرم باران داوریدو موسم وي چې له امله یې دګربت خړکی سیند چې داوبپوهنې له مخې لنډمهاله سیند دی په پوره مستی اوزوږسره په دره کې تر داندازې په شدت بهیږي چې خلک پرته له پلونوله یوې غاړې بلې غاړې ته تلای نشی ،ږلی هم پدې موسم کې اوریږي، باد هم خپل لګید لوري ته بدلون ورکوی او همداشان زیاتره کارونه اوعامه چارې پدې وخت کې داشر په بڼه ترسره کیږي.

دویم ځلیز(اوړی):

داوخت لمرخپل حرکت چپ لور(بیرته دسپیتاو لور)ته پیل کړي داوخت شپې په اوږیدوشروع وکړي زیاتره میوې (زردالو ،الو ،جورسې مڼې، شفتالو اوتوت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوداني(شاخل،مشنګ ،غنم،اوربشې اونسک) پدې وخت کې ثمر ته رسیږي اوراټولیږي خلک هم پدې وخت کې زيات بوخت وي هو دلنده بل په ملتيازياته ګرمه وی
داوخت داوبونشت سره خلک مخ وي دګربت په ناونوکې بندونوجوړيدل يی نه تنها دکافی اوبوزمينه برابروی بلکې ورسره کرنه دشمير اوځرنګوالی له مخې ورسره ډيروالی اوښه والی منځ ته راوړي.

دريم ځليز(منی):
داوخت لمر هغه ځلي چې دسپيتاو دغونډی دپا سه جوړ شوي دي دوري اودتلې لومړی نيټې په يوځای کې راخيژي ،دتبۍ ناو لورته په حرکت کې وي دژمنيو کښتونو(ژمني ډوله غنم) مو سم شروع شي، چې دونوپاڼيې هم ورسره ژيړيږي اوتويږي ، دځينو ميوو لکه دمڼو دپخوالي اوراټولولو وخت رارسيږي اوکله کله پدې وخت کې هوا ډيره سړه وي دواورې اوريدل اوداوبويخ کيدل هم په کې شروع کيږي.

ځلورم ځليز(ژمی):
لمر له يلدا شپې وروسته په ښي لوري راوګرځي لکې تيږي ته په رسيدوسره يې ځله شروع شي تر هغه چې دمدرسې غونډۍ ته برابرشي اوځله ختمه شي تر ځلې وروسته يخې شپې دقندوچيو وي چي لمرپرې راخيژي اودنوي کال لومړی نيټې پورې سپيتاو ته رسيږی دا موسم دواوروسختې يخنی سره مل وي هرځه دواورې په رنګ پوښل شوي ښکاري زياترې چارې پدې وخت کې تړلې وي اودژمي دموسم مشهورې برخې لويه ځله ، وړه ځله ،لومړی حوت ،دويم حوت اودريم حوت دی.

لمرلويدل:

سحر هغسې نه دی مازديګر هغسې نه دی
اوس مې زړه بند په ځنوکې دلمرهغسې نه دی(۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحقیت ته په کتو چی دلمر دکال په بیلو بیلو ځلیزونو کې دمځکې سره بیلې بیلي زوایې نیسي چې دورځې اوږدوالی او لنډوالی لامل کیږي نو دلمر لویدل هم دځایونوله مخې توپیر کوي دګلدرې په سیمه کې لمر لویدل په هغه غره باندې کیږي چې دمرکزی لوړې سطحې سیمې بلل کیږی دغزني ولایت اړونده سیمی بیلوي چې دلوګربابا له څوکې څخه ترګل کوه لمنې پورې فاصله په برکې نیسي چې کارونه یې ډیره کمه ښکاري.

د زاڼیو تلل اوراتلل:

موسم بدل دی ښایی چې تللي مرغان بیرته راشي
دخپل وطن ته دکډوالو کاروان بیرته راشي(۱)

زاڼیی دپسرلی په موسم کی معمولا له پسرلنی اعتدال څخه وروسته دسویل له خوا دشمال لورته په مخروطی بڼه جوپه جوپه له سیمي څخه دیوه ځانګړي غږ په لرلو سره په تیریدو کې وي چی دپسرلی دراتلو نښه بلل کیږی،همدا شان دوی دمنګنی اعتدال وروسته چې دتلې میاشتې سره سمون لري او دمنې دراتلو نښه بلل کیږي نوموړي کاروانونه بیرته په عین مسیر راګرځي نه تنها زاڼی بلکی یوشمیرنورمرغان هم لکه غچی، شودوپی، ثوری مرغی، چڼچوڼکی مرغی اوداسی نورډول ډول مرغان پدی موسم کی دی سیمی ته راځی اودمني په راتګ سره ځي.

سرخاب:

سرخاب هغه لنډ مهالی سیند ته ویل کیږي چې دپسرلي له پیله دهوا په تودوالي سره دلکې تیږې ،مینه کوه اوسترتنګي دتنګیو په خوړیواوناونوکې دباران ،ږلۍ ،واورې ،ژغژری داوریدو دیخچالونو اود پرتوواورو د دویلې کیدو څخه منځ ته راځي او دغویي دمیاشتې درارسیدو سره یې اوبه کمې یا وچیږي ،ددې لنډمهالي سیند اندازه ،کچه او وخت هرکال دبیلو بیلو لاملونو له مخې لکه دتودخې درجه،اورښت اودواورې زیرمې ته په کتو کم یا ډیر توپیر کوي چې دډیروالي اولږوالي له مخې یې د کرنیزکښت پوښښ زیاتیږي اوکمیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرخابونو نشتون اوکمیدل دوچکالی دوراند وینې نښې بلل کیږي خو له بلې خوا له داوبو څخه پوره اواغیز منه ګټه هم نه اخیستل کیږي.

ماښام کیدل:

تورماښامونو ته مې پرې نه ږدې
ګوره شین سحر کې مې راونغاړه(۲)

ماښام دشپې پیل یا لومړی مرحله ده چې مسلمانانو ته ځانګړی ارزښت لري ځګه پدې وخت کې موږدیوه فرضي وخت لمونځ ادا کوو همدا شان خپل رب ته د دعا لاسونه لپه کوو داخرت اوددنیا په کارونو کي ترې مرسته اوبښنه غواړو نه تنها دابلکې دروژې په مبارک میاشت کې هم ددې وخت انتظار باسو دا ماښام هم دځمکې د وضعی حرکت سره تړلی چې وضعی حرکت بیا دځمکې دانتقالي حرکت سره داړیکو دلرلو له امله ثابت نه وي که څه هم ددغه توپیرونو لپاره سیمیزلښتپانې جوړې شوې دقیقې نه دي ،شمیرېې کم دی اوپه هر ځای کې ورته لاس رسی نشته عموما په کلیو اوبانډو کې دختیځ څخه دتورې تیارې راخپریدل چې دشپې دراتک ګواهي ورکړي ماښام بلل کیږي.

سپیني لیکي:

دالیکي چې شمیرېې دوې دی یوه یې اوږده پلنه بله یې نری اولنډه لنډه دشمال ختیځ څخه شمال لویدیځ ته په موازي ډول غخیدلې دي عوام یې ددلدل منډه بولي داوړي په شپوکي دلماښم څخه وروسته دشپې په لومړی برخه کې داسمان په پراخه سینه ښکاري اوستورپوهان یې کهکشان بولي اوګڼ شمیر ستوري یې په ځان کې ځای کړی دی.

وریځې:

تورې وریځې کوږه کوږه پلنې
ترې وتلې دلمر ژیړې ژیړې ستنې(۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

وریځې په طبعیت کې داوبو دوران دمهم غړي په توګه چې تر اوسه ساینس پدې توانیدلی چې اویا (۷۰) ډوله وریځې دوی ځانګړنو ته په کتو(رنګ، لوړوالی، پراخوالي ،بڼې، اوربښت، پلنوالی، خوځښت لوری، اونور) بیلې کړي هو چې دغه ځانګړنې نظر موسم ته بدلیږي بیلګې په توګه په پسرلي کې توررنګه ،کم دوامه ،غړلرونکې، بریښنا کوونکې، تکه غورځیدونکې، عمودي ډوله غوړیدونکې وریځې وي مګر په ژمي کې سپین رنګه، دوام لرونکې، بې غړه، بې بریښنا ،پې تکې په عمودي او افقي دواړه ډوله غوړیدنکې وریځې دي یومتل هم داسې وايي:

(توري وریځې ډارول کړي سپینې ارول)

دورته سیمې ته مخامخ ښکاریدونکي غرونه چې ګل کوپه نوم یادیږي چې دلوړوالي اوطبیعت له مخې دکال زیاتره وختونه په واورو پټ وي چې په سړو موسمونو کې دواورې پوښښ ترډیره را پروت وي له همدې امله دسیمې پر خلکو یې اغیز له د ټپې ښه ښکاري.

دګل کوه لوړې ژورې

له سر د مه خیژه لړې

باد :

زما اوستا ترمنځ شول غرونه دیوالونه

دیدن دباد په لاس رالیږه چې راځینه

باد دیوه ارزشتمن نعمت په توګه دوریځوورنکی، ددانې اومیوې جوړونکې بلل کیږي له بله پلوه دانساني ژوند ډیر پخوا له بادي قوې څخه کار اخیستی دی په سمندرونو کې یې پرې بیړی، په وچه کې یې پرې ژرندې اودهوا له لارې یې غلې دانې دبیلولو چارې پرې چلولې، خونن هم بیا دنوې کیدونکې انژری په حیث دبیلوبیلو موخو لپاره لویه سرچینه ده نه تنها دا بلکې دهغه لګید لوری چې دپسرلي له پیل وروسته لویدیځ څخه ،په ژمي کې له شمال څخه اود اوړي دورځې له نیمایی وروسته دبړبوکیو دجوړیدو لامل هم هغه څه دي چې موږ ته څلیز ښیئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرغونه(بوډۍ ټال):
دا هم دکال په تودولو موسمونوکی پرته له ژمی چی واوره په کی اوریږی بارانی وخت کی داسمان په مخ دغیشی لیندی ورته قوس په فضا کې دپرخې یا دبارانې څاڅکوپه بڼه داوبوشتون دلمر وړانګو پواسطه تجزیه اوپاشل کیدل ددې لامل کیږي دښکلو رنګونو مجموعه چې دورځې په اوږدوکې دلمرمقابل لوري ته جوړیږي منځ ته راوړي

غله رس ګردونه:
داګردونه چې داوړي په موسم کې د پنځلسو ورځولپاره پیدا کیږي ،دلنده بل اونورو ځانګړتیاوو په لرلوسره دغلواودانو دپخیدو لامل کیږي چی معمولا دچنګاښ اوزمري په میاشتو کی وي څرنګه چې په لنډ وخت کې دغلیزو دانو دبدلیدو(تکامل) لامل کیږي نوپه همدې اړوند په اولس کې ویل کیږي: "په نهه میاشتوکې نه رسیږي په نهه ورځوکې رسیږي "یا " زیږیی پریښې شنه یې ربیدلي ".
په پورته متلونوکې اشاره همدغه دغله رس وخت اواغیز ته شوې ده که پدې وخت کې لږڅه شنه غنم هم وریبل شي پخیږي.

پلاله سوري کیدل:
پلاله چې دغنم دبوټي د تنې برخې ته ویل کیږي خو پورتنی اصطلاح عموما دغنمودریبلو په مانا ده دا وخت له غله رس څخه وروسته وي دا وخت ځکه دزیاتې پاملرنې وړ دی چې دهوا سړښت ورسره پیلیږي نورپه غرنیو سیموکې دحاصلاتو راټولول پای ته رسیږي خو دتر څنګ د پلالې ځای له اوبونې اړونې وروسته دمنګنیو کښتونو لپاره لکه اوربشې اوغنم چې دیخنۍ پر وړاندې دواورې تر پریوتو پورې غبرګون ښودلی شي دڅارویو دتغذیې یا دراتلونکي کال ته دحاصل ورکونې په موخه کرل کیږي.

دتورو بریښیدل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتوروبريښندل چې خلک يې دبريښنا کيدلو ته چې له تالندې سره مل وي وايي دهوا پوهانو په قول دا ډول وريځې قيف ډوله بڼه لري تنها دا نه بلکې دا سمان تنيدل چې کله کله ورسره دتکې لويدل هم وي، چې پس له ژمي دآسمان تنيدل دلومړي ځل لپاره دپسرلي دموسم د پيل يوه علامه ده.

تالنده:

هغه باران يا ږلۍ ته ويل کيږي چې دکال داورې په موسم کې اوري چې وريځې يې ډير په بيړه ديوه کلي په کچه دا سمان دتنيدلو سره چې تندرونه(تکې) هم ورسره مل وي چې ځينې وختونه دسر اومال زيان هم اړوي منځ ته راځي داوربنت شدت يې زيات،وخت يې کم اودسيلابونو دراوتو سبب کيږي چې حمزه بابا هم وايي:

حمزه پاڅه زلزلې په خيبر راوله

تل وينې وي تندرونه له بريښنا سره

کنګل کيدل:

که څه هم داوبو کنګل کيدل معمولي خبره ده خودا فزيکي عمليه بيا په ځانګړي موسم کې کله چې دشپې او ورځې برابربنت يا دمني دڅليز له راتلو وروسته رامنځ ته کيږي دسيمې په لوړو غرنيو سيمو کې دکنګلونو لويې کتلې په جوړيدو پيل کوي نه تنها دابلکې کله کله دواورې اوريدل هم ورسره وي چې په سيمه کې دساړه موسم د پيل نښه شميرل کيږي.

څله:

چې دژمي ځانګړي نښه بلل کيږي،دهيوادپه لربر کې ويونکي لري عموما دا اصطلاح چې دڅلوينښتې يا دڅلوينښتو شپو مجموعه ده چې دلمرې کال دمرغومې له پنځه ويشتمې نيټې څخه دکب تر پنځمې نيټې پورې دوام کوي دخپلو ځانګړتياووته په کتووچه،لمده،وړه اولويو څلوباندې ويشل کيږي همدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې وخت کې هوا تر داندازې یخه وي چې په ډیرې خونو کې او به دننه په لوښو کې کنګل کیږي ،و اورې په پریمانه کچه اوریږي او سخت بادونه ورسره مل وي.

برله:

برله دکلیمې جوړښت چې دباد دطبعي ځانګړتیاوو ته په کتو له هسک لورڅخه ښکته لورته دی چې ددرې باد دی دشمال څخه په جنوب غرب (دغزنی) لورته په لمرې ورځو کې لګیږي چې د ژمي په موسم کې یې شدت زیات وي،دو اور ودوړلو لامل کیږي چې له امله یې تګ راتګ چارې هم له خنډونو سره مخ کوي او ځانګړونوته یې په کتو دنوي کیدونکې انرژۍ مهمه سرچینه ده.

د حوت راختل:

کب دکال وروستی میاشت ده چې لړبرخه یې خله په بر کې نیسی له څلې وروسته دکمکی حوت وخت رارسیږي چې ښې ښانې یې دځمکې څخه تاوونو را وتل دي کله چې دا اندازه زیاته شي دلوی حوت نومول کیږي چې عموما دکب دمیاشتې له پنځلسو ورهاغه خوا پیلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فالونه

د انګیرنو بل ډول فالونه دي په فالونو کې ځیني کسان په دې باور دي چې فال له طالع سره نیغه ګنډه خوړلې ده یانې هغه څوک چې طالع یې سمې وي نو فال یې هم سم راخیږي خو فالل د چا په برخلیک کې مثبت او منفي اغیز نشي کولای کولای یو ازې په هماغه لومړی شیبه کې پرې د فالوال زړه ښه کیږي او یا خفه کیږي ، فالونه او فال اچول اکثرا او معمولا د قدر د ښې شپې په شپه د پیغلوټو نجونو لخوا د قول په ادا سره ترسره کېږي او دیو چا په هغه (نمونه) چې دده په نامه په منګي کې اچول شوې ده د قول په بنا فال نیول کیږي او ویل کیږي ، په دې ډول چې د راټولو شویو نجونو څخه به له یوې نجلۍ نه موقتي ناوکۍ جوړیږي شال پرې اچول کیږي او ترهغه لاندې به دناوکۍ پخوا پوري یو منګۍ چې تر نیمایې پورې به له رڼو او پاکو اوبو ډک و ایښودل کیږي او په منګي کې به دحاضرو او غایبو کسانو لپاره (نمونې) اچول کیږي چاته به دا نه وي معلومه چې دا نمونه د چا شوه او هغه د چا شوه ؟ علی الخصوص ناوکۍ ته ، نمونه به یوازې خپل خاوند پیژني او یا هغه څوک چې د بل لپاره یې په منګي کې نمونه اچولې وي ، خور ورور ته ، مور زوی ته ، ښځه خاوند ته او پیغلوټېنجونې خپل دژوند په نا معلوم ملګري فال نیسي ، لنډه دا چې په منګي کې اچول شوې نمونې له ګوتمۍ ، کوچنی چاکو ، بنګړي ،چارګل آیئنې ، غټې تنۍ ، ګوت مو ، ږمنځ ، قیچي ګیراګانو بنګړي او نورو څخه عبارت وي او بیا فال پرې اچول (نیول) کیږي کله چې فال واچول شو نو ناوکۍ له منګي څخه یوه نمونه را وباسي اوهغه په خوا پورې ناستې ټنګورې ته ورکوي بخت طالع که دچا فال ښه وي نو د کوټې په کنج کې لوړ خوشحاله کښیني او که د چا فال خراب را وخیژي نو فالوال خفه او ناستې نجونې ورباندې ملنډې وهي .

د فال په اچولو او د نمونې په رایستلو ډیرې خنداوې کیږي ، په تیره بیا په دې فال چې وو ایې (آشړي با شړي ښکته زیړه غوا شړي) کله به چې دا قال د چا په فال را وخوت نو خنداوې به وې او که به دا فال چې ، که ګل دی دریدي دی لایق

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تـورپیکي ،د چـا پـه طـالع را وخـوت کـه بـه پیغلـه وه یـا ځـوان نـوډیر بـه خوشحالېدل او ځان به یې بختورګاڼه.
دفالونو نور قولونه به داسې وه ، نه ږغ لرم نه سپاره روزي غواړم په تیاره ،د تیر اوږه دریږي مرغلرې ترې تویږي ، که ګل دی د سنځلې دی لایق د پیغلې نجلې ، نه کرم نه ریبم سپیرې ښتې اړوم ، په شیدیاره کې دامونه که تر دې دامو را تیر شوې پسرلی دی زیړ ګلونه•

• (۲۳) ۱۲۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه

متلونه د هوښيارو ذهنونو زيږنده وي د متل ويونکي او وخت هم چاته نه وي معلوم ، متل خام او د زمان تابع کلام هم نه شي واقع کېداى ، پښتو متلونه په ټولو پښتنوګړو شريک دى او هيڅ قام په خپل نامه قومي متلونه نلري او که د کوم قام نوم په متل کې ياد شوى وي نو متل د هغه قام نه دي لکه (توري پورغواړي افريدي نورغواړي) دا متل نه د افريديو دى او نه هم توريو يوازې د دغه قومونو نومونه پکې ياد شوي او د جوړيدو او استعمال وجه يې داده چې مثلا په (لانجه کې را ښکيل دوې ډلې دريم ګړيو ته ناستې وي او هرډله د ځان په ګټه لوړې او ډيرې غوښتنې ولري او ځان حق په جانب وګڼي دريم ګړي ددوى تر منځ د لانجې له حل عاجز شي نو وايې عجبه ده توري پورغواړي افريدى نورغواړي) خو اصلا متل د کلام د تائيد لپاره د کاڼي کرښه ده کله چې د چا په خبره او يا عمل متل تيرشي که يې په ګټه وي يا زيان مني به يې ځکه متل هغه تجربه ده او پخه پرځاى خبره ده چې هيڅ بدلون نه مني

د متلونو يو څو نمونې په لاندې ډول دي .

(ژرنده که د پلار ده هم په وار ده)

دغه متل دعدل او نياو د تطبيق لپاره استعماليږي او چاته ددې اجازه نه ورکوي چې د بل چا حق وخوري اويا له چا سره زياتى وکړي دغه متل حق ته ددعوت لپاره هم استعماليږي او ورځنيو پيښنو کې ډير استعماليږي.

اوبه په ډانګ نه بيليږي

دغه متل ددې لپاره استعماليږي چې وغواړي ديو چا ترمنځ بيلتون او يا ددو بې روح څيزونو ترمنځ اشتقاک طلب شي خو ډيرى د انسانانو ترمنځ استعماليږي يانې که څوک دچا په منځ کې شيطانت کوي نو دريم کس ورته وايې ددوى ترمنځ ؛(ټکټکه) مکوه دوى سره خپلوان دي (اوبه په ډانګ نه بيليږي) ستا پر مداخله دوى نه دوه ځايه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خپله لاسه ګله لاسه) چې څوک د بل له احتیاج نه خلاص یو کار وکړي او نورو ته خوند ورکړي نو وایې خپله لاسه ګله لاسه ، څومره ښه وشول چې په خپل لاس یې دغه کار ترسره کړ

(له یوه لاسه ټک نه خیژي) دغه متل ددې لپاره استعمالیږي چې څوک د یوه داسې ټولنیزکار د سرته رسولو تکل وکړي چې هغه د عام ولس په خیر وي خو په یوازې سریې سرته رسول سخت وي نو خلک متل کوي راځی چې ورسره ملګري شو له یوه لاسه ټک نه خیژي.

(ژوند مرغه نه دي چې راشین شي)

دا متل خلکو ته د خطر زنګ دی او دیته یې متوجې چې په ځوانی کې د الله بندګي او د الله د مخلوق خدمت وکړه کله بوډا شوې نو بیا د څه په وس نشته ، ځکه ژوند مرغه نه دی چې را شین شي.

(خپل خرنلري د بل په آس پورې خاندي) دا متل دداسې چا لپاره استعمالیږي چې د بل په شتمنیو پورې خاندي نو خلک وایې پخپله خر نلري د بل په اس پورې خاندي

(خپل عمل د لارې مل) دا ډیر مشهور متل دی او ددې لپاره استعمالیږي چې یو څوک که ښه کار کوي او یا بد هغه ورسره ملګری وي که څوک ښه کوي ښه به ګوري او که بد کوي بد به ویني.

(چې څه کري هغه به ریبي) دغه متل هم برني متل ته روته دی په دې متل کې زیاتره د پلار مور سره سلوک ته اشاره کیږي که دپلار سره دې د خپلې ځوانی په دوران کې ښه کوي نو ښه به ریبي او که بد کوي ته به هم له خپل اولاد نه په بودا توب کې بد ګوري.

(د زمري غار بې هډوکي نه وي) دغه متل ددغه لپاره استمالیږي چې څوک له یو چا نه دیوې تمې په اړه هیله من او ناهیلی وي نو نور ورته وایې د زمري غار بې هډوکي نه وي دا تمه دې ترسره کیږي.

(بازخانه بې بازه نه پاتیږي) دغه متل داسې مفهوم ارایه کوي چې په کومه کورنۍ کې چې کوم تکړه او غیرت مند کس تیر شوی وي نو د زمانې په تیریدو سره بیا هم په دې کورنۍ کې یو داسې کس راپیدا کیداى شي چې د خپلو پخوانیو بازانو ځاى ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منې ګل مشاعره

د ملي هدف اونيزې له آرشيف څخه۱۳۹۴ لمريز کال

د منې ګل دوديزه کلنۍ مشاعره د وردګ فرهنګيانو د غوره کلتوري کړنو يوه بله مهمه لاسته راوړنه ده. د منې ګل مشاعره له نن څخه څوارلس کاله وړاندې د وردګو د چک ولسوالۍ د شاعرانو او فرهنګيانو له خوا د مصطفی حماس په مشرۍ رامنځته شوه. د منې ګل مشاعرې لومړۍ ناسته د وردګو په بند چک ولسوالۍ کې د لنګر شګې ته څېرمه د منو په يو بڼ کې رامنځته شوه چې د وخت والي عبدالجبار نعيمي ، د ولسي جرګې يو شمېر غړيو ، سياستوالو او د شعر او ادب سلګونو مينه والو پکې په ډېر شور او ځوږ سره په ځانګړې علاقمندۍ ګډون وکړ او په ازاده فضا کې پکې هر راز ، انتقادي، وطني، عشقي شعرونه او مست مست غزلونه وويل شول. وروسته دغه مشاعره په نوبتي شکل نورو ولسواليو ته هم وغځېده، خو د امنيتي ستونزو په زياتيدا سره منې ګل مشاعره مرکز ميدانښار ته راغله. په منې ګل دوديزه مشاعره کې د هيواد دلر او بر څخه هر کال له ۱۰۰۰ تر ۲۰۰۰ پورې شاعران او د شعر مينه وال ګډون کوي، په دې مشاعره کې پر شاعرانو سربيره لوړپوړي چارواکي او سياستوال هم ګډون کوي او له ويرې او سانسور پرته پکې د شعر په بيلابيلو ژانرونو کې شعرونه ويل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منې ګل مشاعرې مالي لګښت پخوا د شاعرانو او ځايي پانګوالو له خوا ورکول کيدا ، وروسته د ولايت د والي حليم فدايي په مالي لګښت د ولايت د مقام او اطلاعاتو او کلتور رياست په ګډو هلو ځلو جوړيده، خو په دې وروستيو کلونو کې ياده مشاعره د وردګو د اطلاعاتو او کلتور د رياست په هلوځلو او مشرۍ جوړيږي چې هر څوک پکې ګډون کولای شي.
منې ګل دوديزه کلنۍ مشاعره اوس د هيواد او سيمې په کچه پيژندل شوې مشاعره ده، دغې مشاعرې اوس خپل خاص ځای نيولی او پيل يې د ولسمشر په پيغام سره کيږي. د بيلګې په توګه د وروستۍ (۱۴ کلنۍ) دوديزې مشاعرې په اړه د ولسمشر محمد اشرف غني پيغام دلته راوړو چې په اړه يې ليکل شوی دی:

<u>د څوارلسمې منې ګل دوديزې مشاعرې د جوړيدو په مناسبت د افغانستان د جلالتمآب جمهور رييس پيغام</u>

خوشحاله يم چې ميدان ښار يو ځل بيا د منې ګل د لويې مشاعرې کوربه دی. دغسې لويې کالنۍ مشاعرې د هيواد د مختلفو ولايتونو د فرهنګيانو او ادبدوستانو د ليدنو کتنو او له يو بل سره د هنري تجربو د شريکولو فرصت برابروي او نه يوازې د ادب او کلتور له ودې سره مرسته کوي بلکې د افغانستان د خلکو تر منځ د تفاهم په زياتولو او د ملي وحدت په ټينګولو کې هم نقش لوبوي .
زه د ميدان وردګو ولايت له فرهنګي ټولنو ، اديبانو او د اطلاعاتو کلتور له رياسته مننه کوم چې د منې ګل مشاعرې د جوړيدو بندوبست يې کړی دی او دا زمينه يې مساعده کړې ده چې د مختلفو ولايتونو شاعران او فرهنګيان له يو بل سره شريکه کلتوري مېله ولري.
اميد دی چې د منې ګل ۱۴ مه کالنۍ مشاعره او کلتوري مېله د يوې ګټورې عنعنې په حيث وپالل شي او کال په کال يې په کيفيت کې بهتري راشي.

د افغانستان د اسلامي جمهوريت جمهور رييس محمد اشرف غني

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدني او کلتوري ټولنې

۱ – عهد ادبي او کلتوري ټولنه
۲ – د جغتو مدني او کلتوري بهیر
۳ – د خواخوږي ادبي او کلتوري ټولنه
۴ – د وردګو ځوانانو ادبي ټولنه په ۱۳۸۴کال کې د هاشم شېراني په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۵-د وردګو د خلکو د یووالي ټولنه:
دغه ټولنه په میدان وردګو ولایت کې د امان الله عالمي په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۶ -دوردګو د معیوبینو اجتماعي ټولنه: دغه ټولنه په میدان وردګو ولایت کې د محمد الله په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۷ - دافغانستان د مبتکرو ښځو ټولنه: د ګل اندام دنیا په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۸ – د چک ادبي بهیر
۹ – د وردګو ځوانانو مدني ټولنه
۱۰ - د ژورنالستانو اتحادیه
۱۱ – د ځلاند هنري او تربیوي ټولنه
۱۲ -خویندو یون ټولنه
۱۳- د وردګو ځوانانو مدني ټولنه
۱۴ - د اخلاص مدني ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵ - جغتو ادبي او علمي ټولنه په ۱۳۸۹کال کې په میدان وردګو ولایت کې د عبدالمتین په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۱۶ د اخلاص ټولنه
۱۷ - د وردګ فرهنګي خوځښت
۱۸ – سوله پالو ځوانانو ټولنه
۱۹ – د غازي کریم خان ولسي شورا
۲۰ – فکري سمون
۲۱ – د وردګو قومي عالي شورا
۲۲ - د وردګو ولسونو ټولنیزه شورا
د روښنې موسسه:
۲۳ - د ډاکټر روښنک په مشرۍ رامنځته شوې ده.
۲۴ - د خواږي علمي ،فرهنګي او ادبي ټولنه:
یادې پورته ټولې ټولنې د حامد کرزي په مشرۍ د حکومت له رمنحته کېدو وروسته په بېلا بېلو کلونو کې رامنځته شوې دي.

رسنۍ

د وردګو سیمه کابل ته د نږدې والي له امله زیاتې رسنۍ نلري ، خو هغه رسنۍ چې وخت ناوخت یې پر دې ولایت کې خپرونې کړې یا یې اوس هم فعالیت دوام لري په لاندې ډول دي:
الف- غږیزې رسنۍ
ملي راډیو. د وردګو ملي راډیو نشرات سیمه ییز دي یعنې د ولایت په ځو محدودو ولسوالیو کې اورېدل کیږي، له یوې خوا د وردګو سیمه جګ جګ غرونه لري له بلې خوا د وردګو سیمې ته د مرکزي ادارې د کمې پاملرنې او کمو امکاناتو له امله چارواکي په دې نه دي توانیدلي چې یاده راډیو غښتلې کړي څو په ډیرو سیمو کې واورېدل شي، ځکه چې د وردګو ملي راډیو تر اوسه په ایف ایم څپو په شوا روز کې دوه نیم ساعته خبري، ادبي او معلوماتي خپرونې لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې هڅه روانه ده څو د يادې راډيو خپرونې د کيفيت او پريکوينسي له پلوه غښتلې شي.

د وردګو ملي راديو تلويزيون ۱۱ تنه کارکوونکي لري په ۳، ۴، ۵، ۲، ۱۷ او اتموبستونو کې په کم معاش کار کوي.

تجلا راديو تلويزيون:

تجلا خصوصي راديو تلويزيون د ۱۳۹۱ کال د زمري يا اسد له ۲۸ نېټې راپه دې خوا په ايف ايم څپو په خپرونو پيل کړی دی، ياد راديو تلوزيون اوس په شوا روز کې ۱۲ راديويي خپرونې لري، تمه کيده چې د دې راديو تلويزيون تلويزيوني اړخ به هم فعال شی خو په وروستيو کې د دې راديو د مشر انجنير محمد عمر حليم د مړينې له امله د تلويزيوني نشراتو د پيل کيدا هيلې په ناهيليو بدلې شوې دي.

د يووالي غږ راديو

د يووالي غږ راډيو د وردګو د سيد اباد په ولسوالۍ کې په ايف ايم څپو نشرات کوي، د دې راديو موسس او مسول مدير حضرت الدين نصرت دی، ياده راديو د امکاناتو د کموالي او اقتصادي ستونزوله کبله تر اوسه په دې نه ده توانيدلې چې ۲۴ ساعته منظمې خپرونې ولري، په هر حال ياده راديو د نورو راديو ګانو په پرتله ځواکمنه او خپرونې يې نسبتا منظمې دي. د يوالي غږ راډيو د سيد اباد ګڼ ميشتې ولسوالۍ څخه خپرونې کوي، يوالی غږ راديو په سيد اباد سربيره د چک ولسوالۍ او لوګر د سجاوند په ځينو سيمو کې هم په ايف ايم څپو اوريدل کيږي.

ب- چاپي رسنۍ:

د وردګو اطلاعاتو او فرهنګ رياست له آرشيف

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ملي هدف) د اطلاعاتو او کلتور د رياست خپرونه دا اونيزه د ۱۳۸۲ کال راهيسې د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ رياست له خوا خپرېږي. ملي هدف د چاپ له پيل تر اوسه څو ځله له چاپه پاتې شوې ده، په وروستيو کې په دې اداره کې د بې غوريو او ګډوډيو له امله پوره درې کاله يعنې له ۱۳۸۹ تر ۱۳۹۱ کال پورې له چاپه پاتې وه، خو له نيکمرغه د وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ رياست ته زما له تګ سره سم د دريم ځل لپاره په نوې بڼه د چاپ په ګاڼه وپسولل شوه او اوس له تيرو څلورو کلونو راهيسې په منظمه توګه په څلورو مخونو کې چاپيږي، زه چې دا معلومات ليکم، د دې اونيزې ۱۸۵ ګڼه تر چاپ لاندې ده.

ملي هدف چې يوه خبري، ادبي او ټولنيزه خپرونه ده دريم مخ يې د شعر او ادب مينه والو ته ځانګړی شوی دی چې هر شاعر او د قلم خښتن پکې خپل ځان ليدلای شي او خپل احساسات او فکر نورو ته رسولای شي.

د دې اونيزې لپاره تر ټولو ستر خنډ د بودجې نشتوالی دی، چې له امله يې کله ناکله دغه اونيزه يوه يا دوې اونۍ ناوخته چاپيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غښتلي ځوانان جریده د غښتلي ځوانان لومړی ګڼه د لومړي ځل لپاره په ۱۳۹۲ کال کې چاپ شوه، د دې

مهالنۍ خپرونې موسس او د امتیاز خاوند محمد اورنګ مختار دی او مسول مدیر یې محمد نسیم رسا دی.
غښتلي ځوانان: خپرونه لکه چې له نامه څخه یې ښکاري د ولایت په کچه د هغو ځوانانو په اړه لیکنې او معلومات خپروي، چې په یو نه ی لحاظ له نورو غښتلي او ځواکمن وي، دغه خپرونه د ځوانانو د استعدادونو د ودې لپاره یوه په زړه پورې خپرونه ده، چې له لارې یې د دې سیمې خلک کولای شي خپل پوهه او غښتلي ځوانان و پیژني او د دې ځوانانو له تجربو نور ځوانان ګټه پورته کړي.
ویښ: ویښ د وردګو د ځوانانو لپاره یوه بله ۱۵ ورځنۍ خپرونه ده، دغه خپرونه د لومړي ځل لپاره په ۱۳۹۱ کال کې د وخت د والي محمد حلیم فدایي د واکمنۍ پر مهال د وږي یا سنبلې په اووه ویشتمه نیټه له چاپه را ووتله، د یادې ۱۵ ورځنۍ خپرونې د تاسیس موخه د سیمې د ځوانانو سیاسي ویښول او د جګړې له اور څخه چې قربانیان یې تر ډېره ځوانان دي د سولې خواته رابلل دي و، ویښ تولنیزه سیاسي او فرهنګي خپرونه وه، چې په څلورو مخونو کې په رنګه کاغذ په ښکلې بڼه د زر تیراژه په شمېر چاپیدله.
د ویښ خپرونې موسس او مسول مدیر محمد اورنګ مختار دی، چې دا مهال د مالي اماناتو د نشت له امله له چاپه پاتې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وينښ که څه هم چې ډيره چاپ نه شوه او د ځينو مغرضو او خودخواه اشخاصو له خوا له ستونزو سره مخ شوه، خو په ډېر لږ وخت کې يې ډېر نوم او شهرت پيدا کړ.
منې ګل کلنيزه مشاعره چې د وردګو او ميدان د کلتوري يون، د دې ولايت د مقام په ځانګړې توګه د اطلاعاتو او کلتور د رياست په مشرۍ د حکومتي چارواکو، عامو وګړو او د هيواد د نورو ولايتونو د يو زيات شمير ليکوالانو، شاعرانو او مينه والو په ګډون د هر کال د پسرلي په موسم کې د وردګو او ميدان د ولايت په مختلفو سيمو کې تر سره کيږي.
ګودر مجله (چې د ښځو چارو ته ځانګړې شوې ده او له چک څخه خپريږي، په دغه مجله کې اکثره د ګودر د غاړې کيسې او د ميرمنو او نجونو هغه کيسې دي چې دهغوی ترمنځ د ګودر په غاړه ويل کيږي، خو د دې کيسو ژبه خوږه او هنري ده چې د ټولو پښتني ښځو د زړه راز پکې په هنري ژبه ليدلای شو. د (ګودر) مجلې ليکواله روښنا وردګ ده چې د همدې ولسوالۍ د سرپوښ د کلي او سيدونکې ده، روښنا اوس مهال له هيواده بهر اوسيږي.
شپيلۍ مجله
شپيلۍ مجله د چک ولسوالۍ کې د ميديو تيک په فرهنګي مرکز کې چاپيدونکې مجله وه...
جلګه مجله د وردګو د سيمې اړوند يوه بله سياسي، ټولنيزه او ادبي مجله ده، د دې مجلې مسول مدير انجنير محمد يعقوب ولسمل دی.
منه مجله د منې مجلې مسول مدير ښاغلي ګل اغا احمدي دی، دغه ادبی، ټولنيزه او کلتوري مجله تر اوسه پورې هره مياشت په منظمه توګه چاپيږي.
وردګ د وردګو ځوانانو خپرونه ده
ګوربت مجله
وردګ مجله
جغتو مهالنۍ
وړانګه مجله
فيزوان مجله
ځلانده راتلونکی مجله

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱) لرغوني سيمې او ځايونه

عکاس: محمدنسيم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ رياست د فرهنګي ميراثونو د ساتنې مدير

د کلاخ بُوتان

دا چې د وردګو ولايت په جلګه ولسوالۍ کې ډېرې لرغونې سيمې او آثار شتون لري خو د ساتنې او بيا رغونې په برخه کې ورته دولت هېڅ پاملرنه نه ده کړې. دا بوتان چې يو د لوی بُت او بل هم د وړوکي بُت په نومونو باندې ياديږي د کلاخ په کلي کې موقعيت لري، نوموړي بُتان د وخت په تېرېدو سره د خلکو و کيندل شول چې د وړوکي بُت ښې د منځه تولو په حال کې دي. دا چې لوی بُت نسبتاً روغ ښکاري خو بدبختانه چې د نوموړي کلي يو تن ورځخه د غوجلې په توګه کار اخلي او خپل مالونه په کې ساتي، نوموړی بُت چې د لوې ګمبزې يا برج په شان جوړښت لري او په ښکلي ډيزاين سره له وړو او نريو ډبرو څخه جوړ شوی چې په ليدو يې سړی حيرانيږي.

نو موړي بُتان د جلګې ولسوالۍ له عمومي سړک څخه تقريباً دوه کيلو متره لرې ښې لورې ته په يوه ښکلي او زرغونه ځای کې چې په باغونو پوښل شوې ده موقعيت لري، وړوکی بُت د لوی بُت جنوب شرق لور ته په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه غونډۍ باندې ودان شوی او د لوی بُت شاوخوا ډېرې کیندنې شوې دي.

د چتو کافر کلا

نوموړې کافر کلا د چتو په کلي کې موقعیت لري له دې امله یې خلک د چتو د کافر کلا په نوم یادوي دا لرغونې کلا د یوې اوږدې او لوړې غونډۍ په سر ودانه شوې ده، د دې کافر کلا جنوب لوري ته د جلګې ولسوالۍ عمومي سړک پروت دی په عمومي توګه د نوموړې کافر کلا دربیو اړخونو ته زرغونه سیمې او باغونه دي یوازې دا غونډۍ د لویدیځ لور ته له لوی غره سره تړلې ده.

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

د چتو کافر کلا په یوه ډېر مهم ځای کې واقع ده چې د همدې کافر کلا په واسطه دوې درې له یو بل څخه بېلېږي، د نوموړې کافر کلا شمال لور ته یو سیند او جنوب لور ته بل سیند له پاکو او پرېمانه اوبو څخه ډک وي، تقریباً د کافر کلا جنوب شرق خوا ته له یو بل سره یو ځای کېږي چې د سیندونو د یو ځای کېدو ساحې ته دوآب ویل کېږي، دغو سیندونو دې سیمې ته طبعي ښکلا ور په برخه کړې ده، د یادې کافر کلا لوري ته نږدې د بابک په کلي کې د غازي عبدلکبیر خان په نوم یو لویه لېسه شتون لري.

د چتو کافر کلا ډېر لرغونی تاریخ لري چې په دقیقه توګه یې چا تر اوسه نېټه نه ده معلومه کړې چې په کومه زمانه پورې اړه لري، ځکه نوموړې کافر کلا ته نږیوال لرغون پوهان نه دي راغلي چې دقیقه نېټه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وتاکي، دا چې خلک ورته د کافر کلا نوم کاروي ښايي علت يې دا وي چې د اسلامي دين له را تګ څخه وړاندې ودانه شوې وي دا کافر کلا د يوې لويې نظامي اډې بڼه لري چې د لوړې او خطرناکې غونډې پر سر دا سې قوي او لوی لوی د ېوالونه راتاو شوي په نوموړو د ېوالونو کې لوی لوی برجونه د نظامي پوستو په شان ودان شوي دي چې په ليدو يې خلک هېرانېږي.

عکاس: محمدنسيم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ رياست د فرهنګي ميراثونو د ساتنې مدير

د سيمې د سپينږيو چې کيسې کوي او دا کيسې ورته له نيکو را پاتې دي وايي کله چې دا ديوالونه او کافر کلا جوړېده خاوره به يې ورته دومره پخوله (جوړوله) چې يوه پنډه پخه خاوره به يې تول (وزن) کړه بيا به يې د ځلورويشتو ساعتونو له پاره په اوبو کې اېښودله که به د نوموړې خاورې وزن زيات شوی او ياهم له يو بله جدا شوې وه نو ټوله خاوره به يې له سره ورته پخوله کېدای شي همدا لامل وي چې تر اوسه يې جګ جګ ديوالونه د سختو واورو او بارانونو په مقابل کې پاتې شوي دي.

دا چې لرغونې سيمې او ځايونه څومره ارزښت لري او د يوه هېواد تاريخي ارزښت هم د لرغونو سيمو او آثارو څخه معلومېږي، او دولت مکلفيت لري چې لرغوني ځايونه ترميم او ساتنه يې وکړي ځکه د هېواد تاريخ له همدې لرغونو سيمو سره تړلی دي، خو بدبختانه چې دولت ورته هيڅ پام نه دی کړی. د سيمې ډېری خلک يې په ارزښت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهېږي خپل سرې کيندنې په کې کوي دا خو لا پرېږده چې ځينو کسانو د نومونو ړې کافر کلا ځينې ساحې ورانې او د استوګنې کورونه يې پکې جوړ کړل لويې لويې سمڅې يې پکې ووهلې، مالک او غمخوار يې نشته څوک يې پوښتنه نه کوي چې په څومره خراب حالت کې قرار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد خيلو کافر کلا

دا لرغونې کلا چې د احمدخېلو کلي جنوب او د سلطان خېلو کلي ختيځ او تېمورخېلو کلي لويځ کې موقعيت لري نوموړې لرغونې کلا د جلګې ولسوالۍ ته مخامخ په يوه لوړه غونډۍ باندې ودانه شوې ده، ياده تاريخي کلا د له منځه تلو په حال کې ده چې زياتره برخه يې ورانه شوې او لږ دېوالونه يې تر اوسه له لرې واټن څخه معلومېږي که ورته پاملرنه ونشي د څو کلونو په تېرېدو سره به يې نښې نښانې له منځه ولاړې شي

د اورمړو کافر کلا

نوموړې کافر کلا د وردګو ولايت د جلګې ولسوالۍ لوېديځ ته په يو (۱) کيلومترۍ کې موقعيت لري، د يادې کافر کلا ختيځ ته د احمدخېلو کلي لوېديځ ته يې د اورمړو کلي شمال ته يې د کتب کلي او جنوب ته يې د تبک کلي پورت دی. نوموړې کافر کلا ته ځينې خلک د کتب کافر کلا نوم او ځينې ورته د اورمړو د کافر کلا نوم کاروي زما په اند ورته د اورمړو کافر کلا نوم غوره دی ځکه نوموړي کلي ته ډېره نږدې ده.

د اورمړو کافر کلا په داسې خطرناکه ځای باندې جوړه شوې ده چې يوازې له يوه لوري څخه لاره لري او نورو خواوو څخه د ور ختلو هېڅ امکان نشته، نوموړې کافر کلا د يوې قوي نظامي اډې بڼه لري او په دې کلا کې له نظامي مهارت څخه کار اخيستل شوی چې دوښمن نشي کولی په ياده کلا باندې د نظامي بريدونو له لارې بريالی شي، نوموړې کلا تقريباً له سيند څخه ۱۰۰ متره لوړوالی لري.

د اورمړو د کافر کلا د لرغونتوب په اړه دقيق سند په لاس کې نشته چې په کومه زمانه پورې تړاو لري خو له داسې ختې او ډبرې پکې کارول شوي دي چې په نن زمانه کې هم خلک ورته ګوته په غاښ پاتې کېږي، په دومره لوړه ارتفاع او خطرناک ځای کې يې دا قوي دېوالونه څنګه او د کومو وسايلو په واسطه جوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي دي. د نومورې کافر کلا په داخل کې په دېوالونو باندې داسې نقشې او رسمونه کارل شوي چې په لیدو یې خلک هک پک پاتې کېږي او د پخوانۍ زمانې په نقاشانو او معمارانو باندې آفرنې وایي.

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

خو ډېر د افسوس ځای دی چې خلک او دولت په ارزښت او اهمیت نه پوهېږي او یا دا مسؤلیت نه احساسوي، دا چې لرغوني سیمې آثار د یوه ملت او هېواد لویه شتمني شمېرل کېږي نو په کار ده چې سالمه ساتنه او پالنه یې وشي ورانې برخې یې ترمیم د خپل سرو کیندنو مخه یې ونیول شي ځکه ډېری خلک یې د مادي لاسته راوړنو په خاطر پکې کیندنې کوي خو د نظارت او ساتنې له پاره یې څوک نشته چې خپل•

• (۱۶) ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښتکې بُوتان

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنتې مدېر

نوموړي بُوتان د وردګو ولایت د جلګې ولسوالۍ د ښتکې په کلي کې د عمومي سرک ښي لور ته په ۱۰۰ مترۍ کې موقعیت لري، د ښتکې بُوتان له ډېرو لرغونو آثارو له ډلې څخه دي او په ځمکه کې تقریباً ۴۰ متر ژور جوړ شوي دي نوموړي بُوتان په ډېر ښکلي ډېزاین او لوړ مهارت سره جوړ شوي د دغو بُوتانو زینې له ډېرو نریو او هوارو ډبرو څخه په پاخه او اساسي توګه جوړې شوې دي په دغه سیمه کې دوه بُوتان جوړ شوي چې یو ته یې لوی او بل ته کوچنی بُت وایي دغو بُوتانو ته اوس نږدې کورونه هم جوړ شوي دي.

نوموړو بُوتانو ډېرې برخې د خپل سرو کیندنو له امله ورانې شوې او خلکو په دې تمه پکې کیندنې کړې دي چې قېمتي توکي به پکې پیدا او وروسته به یې په لوړ قېمت و پلوري او په واسطه به یې ډېره پانګه ترلاسه کړي خدای خبر چې چا ته به څه لاسته ورغلي وي او کنه خو بدبختانه زموږ لرغوني آثار او تاریخ یې له خارو سره برابر کړي، خو د لرغونتوب په اړه یې ډول ډول روایتونه شته د ځینو روایاتو په اساس یاد بُوتان له اسلام دمخه دلته رغول شوي او آن تردې چې ځینې یې د زردشت په زمانه پورې تړلي ګڼي.

اوس مهال نوموړي بُوتان په ډېر بد حالت کې قرار لري چې په لیدو یې له سترګو اوښکې بهېږي چې ولې د خپلو آثارو په ارزښت او اهمیت باندې نه پوهېږو، خو له بده مرغه ځومره چې د سیمې خلک یې په ارزښت نه پوهېږي دولت یې هم خپل مسئولیت نه پېژني یا په خپلو دندو کې غفلت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

ارګ

دا لرغونی ښارګوټی د وردګو ولایت د جلګې ولسوالۍ د کنج د کلي په ساحه کې د عمومي سرک په سر پورت د دې لرغوني ښارګوټي ختیځ ته د موکې کلی، لویدیځ ته یې دادا خېلو کلی، شمال ته یې د لوی غر او دښته او جنوب ته یې د کنج کلی پروت دی.

عکاس: محمدنسیم رسا د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست د فرهنګي میراثونو د ساتنې مدیر

دغه ارګ چې د یوې لویې پادشاهۍ نښې نښانې موږ ته په میراث پرې ایښې دي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغوني تاريخ استازيتوب كوي او په دغه سيمه كې لوى لوى مدنيتونه تېر شوي دي، په عمومي توګه د جلګې ولسوالۍ ټول لرغوني ځايونه د اوبو له سطحې څخه په لوړه ارتفاع كې د قوي نظامي سنګرونو په شان او په پرمختللې نظامي تخنيكي مهارت په كې كارول شوى دى. تر نوموړي ارګ دوې قوي ختېځې كلا ګانې تاو شوې دي او د دغو كلا ګانو په منځ كې تقريباً ۴۰ متر فاصله موجوده ده او هرې كلا په دېوالونو كې نظامي (امنيتي) برجو په ۴۰ يا ۵۰ مترۍ كې په پاخه او اساسي ډول جوړ شوي، چې دغو كلا ګانو ته په كتو دا جوتېږي چې په نوموړې ولسوالۍ تر ټولو لرغونو سيمو دغه مهم مركز تېر شوى دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوات ډبر ليک

د وردګو ولايت د هېواد د نورو ولايتونو په څېر ډېرې تاريخي سيمې او لرغوني اثار لري، خو له بده مرغه دغه سيمې يا تر اوسه په بشپړه توګه نه دي پېژندل شوي او يا که پېژندل شوي هم دي د يو شمېر وطن دښمنه کسانو له خوا په خپل سر کيندنې پکې تر سره شوې او يا يې هم ارزښتناکه تاريخي شتمني چور او تالان شوې ده.

دا دې ددغه ستر ولايت ځينې هغه تاريخي سيمې چې تر دې دمه يې د کورنيو او بهرنيو لرغونپوهانو له خوا لټون شوی او لړ او ډېرې موندنې يې په هغې کې تر لاسه کړې دي درپېژنو. خو د يادولو وړ ده چې دا يوازې هغه څه نه دي چې موږ په هغې باندې قناعت وکړو، بلکې لازمه ده تر څو په دې برخه کې هر اړخيزه څېړنه وشي څو ددغې لرغونې سيمې تاريخي ارزښت لا پسې راوسپړل او څرګند شي.

له دې کبله چې د خوات کتيبه د خروشتي دورې تر ټولو مهمه کتيبه شمېرل کېږي او د وردګو ولايت د خوات له سيمې څخه په لاس راغلې ده نو ځکه غوره ګڼو چې لومړی دا کتيبه په لنډه توګه دلته معرفي کړو.

د خروشتي ليکنو له مهمو کتيبو څخه يوه هم د خوات مشهوره کتيبه ده، چې په يوه لوی ډبرين لوښي باندې چې د ۱۸۳۸ مېلادي کال په شاخوا کې د چارلس مسيون Ch.Masson له خوا د وردګو د خوات له سيمې څخه د برتانيې د لندن موزيم ته لېږدول شوې ده. دغه کتيبه تر لوښي تاو راتاو درې کرښې لري او يوه کرښه هم ترې لاندې ده. حرفونه يې سره بېل او روښانه دي، چې د کنيشکا د زوی (۱۲۹-۱۸۲ مېلادي) مهاراجه هويشکه په نامه ليکل شوې ده.•

• (۱۲) ۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چک ولسوالۍ د انګور باغ سیمه

له دغې سیمې څخه هم یو شمېر له ګچ څخه جوړ شوي اثار چې کېدای شي په څلورمې او پنځمې مېلادي پېړۍ پورې اړه ولري ترلاسه شوي دي او بیا له همدې سیمې څخه د کابل موزیم ته لېږدول شوي دي. د سیمې د اوسېدونکو په وینا د دې سیمې ډېر شمېر مجسمې په بهرنیو قاچاق وړونکو او لوټمارانو باندې پلورل شوي دي.

د قدرمن استاد زبیر شفیقي پر وینا د چک ولسوالۍ د علیشنګ کلاګانې او د ګوډه د نهه برجه کلا چې درې متره پلن ډېوالونه لري در درې سوه کاله پخوانۍ کلا ده، هم د دغه شان تاریخي سیمو په کتار کې شمېرل کېدای شي. د دې یادونه اړینه بولم چې د وردګو په ډېر شمېر سیمو کې داسې لرغوني اثار او سیمې شته دي چې په اړه یې ماته تر دې دمه معلومات په لاس نه دي راغلي.•

• (۱۲) ۴۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چک د نهه برجه لرغونې کلا

د وردګو د چک په ولسوالۍ کې د ګوړه د نهه برجه تاریخي کلا په ۱۱۳۳ ه سپوږمیز کال کې په ډیر عجیبه ډول جوړه شوې ده دا کلا د غازي مومین خان کلا هم بولي، غازي مومین خان د وزیر محمد اکبرخان د هغو سرکښو ۵ تنو غازیانو او سرخیلو قوماندانو په ډله کې راځي چې د میکناټن د وژلو او افغانستان د ازادۍ ګټلو په تدبیر او پلان کې یې مهم رول درلود.

د نهه برجه کلا اوس هم جوړه روغه ده او د غازي مومین خان څخه پاتې اولاده پکې ژوند کوي. د روایتونو له مخې د یادې کلا خټه به په غوایانو پخیده او هر بیګا به د پنډې په بڼه جوړیده او په اوبو کې به ایښودل کیده سهار تر پخیدا وروسته به پرې پسخې وهل کیدې، د دې کلا دیوالونه او برجونه تر ۲۲ مترو پورې لوړوالی لري، د دروازې تمبه یې په ۱۵ متري لرګي جوړه شوې چې په سر کې یوه لویه کړۍ هم لري.

د دې ملا د منځ برج چې لوی برج یې بولي د دیوالونو په منځ کې ۴ متره نقاشي شوي اتاقونه دي، چې ، د دغې کلا د برجونو هسکوالی او مزینو نقاشي شوو اتاقونو منځ ته ورتلل چې د برجونو په لوړو پوړونو کې دي حیرانوونکي او ویرونکي دي.•

• (۱۶) ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو هغه لرغوني سيمې چې د اطلاعاتو او کلتور وزارت له خوا ثبت شوې دي په لاندې جدول کې يې کتلی شئ:

شماره	د ودانۍ نوم	ولايت	ولسوالي	د ثبت نمبر
۱	د کلاء چمن آسياب	ميدان وردګ	د چک ولسوالي	۱-۰۴-۰۴
۲	د چک د نه برجه کلا	ميدان وردګ	د چک ولسوالي	۲-۰۴-۰۴
۳	د جلګې ارګ	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۱-۰۲-۰۴
۴	ستوپه	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۲-۰۲-۰۴
۵	د جلګې بت	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۳-۰۲-۰۴
۶	د خواجه ميات ولي زيارت	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۴-۰۲-۰۴
۷	د جلګې منصور تپه	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۵-۰۲-۰۴
۸	د يورک کلاخ غونډۍ	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۶-۰۲-۰۴
۹	د جلګې تا قلعه	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۷-۰۲-۰۴
۱۰	د الفطا غر	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۸-۰۲-۰۴
۱۱	د کلاخ د بت تپه	ميدان وردګ	دايميرداد ولسوالي	۹-۰۲-۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيارتونه

د وردګ ولايت مشهور زيارتونه د سيدآباد ولسوالۍ د سيدآباد زيارت، د سيد آباد ولسوالۍ د صوفي شنيزي زيارت، د چک ولسوالۍ د کاکاخېلو د سيمې شاه قلندر بابا زيارت، د چک ولسوالۍ د سپين ښاره د کلي د آخوند بابا زيارت، د چک ولسوالي د نېک پاقول د درې د خواجه محيات بابا زيارت، د چک د خليلي د خواجه غربان بابا زيارت، د چک د سېوکې د صوفي بابا زيارت، د چک ولسوالۍ د بوم په چارکه کلي کې د ملا بنارس يا ملا کاکا زيارت، د نرخ په ولسوالي کې د بوم زيارت، د کوټه عشرو په مرکز کې د خرقې شريفې زيارت او د شهيدانو زيارت، د نرخ په سنزي کلي کې د شاه قباد ولي زيارت، د جلرېز ولسوالۍ په زيولات سيمه کې د خواجه صاحب زيارت، د نرخ ولسوالي په شهاب الدين کلي کې د لوی ملا صاحب زيارت او د سيدآباد ولسوالي د تنګي د امير ښاره په کلي کې د سوبۍ زيارت د يادولو وړ دی. همدارنګه د ګوربت د غره په شمول وردګ ولايت په ځينو سيمو کې د چلګزي په نامه زيارتونه هم شته او دا چې دا زيارتونه د چا دي، ولي يې د چلګزيانو په نوم نومولي او له کومه وخته په سيمه کې شتون لري، د سيمې وګړي يې په هکله بېلابېل اندونه لري او په دې اړه کره او دقيق معلومات له هېچا سره نشته. د جغتو په سيمه کې هم ګڼ زيارتونه شته دي لکه: د خليفه صاحب زيارت، د خواجه محمد صديق زيارت، د خواجه رسول بابا زيارت، د ليګی بابا زيارت، د حاجي سيد مهدي زيارت، چهل ګزيان چې غالبا د ګوربت په غره کې موقعيت لري، د قبې د سر زيارت، مزار بابا، خواجه غوزبه بابا، د شاه عالم زيارت، د سېدې زيارت، د دولنې زيارت، د مردلې زيارت، د خواجه منجی بابا زيارت، د سپېرګين زيارت، د دهنې زيارت او داسې نور[•].

• (۳) ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۲) د وردګو ځلېدلي کلتوري، تاريخي څېرې

تاريخي جهادي څېرې

غازی محمد جان خان

غازی محمد جان خان د سخی سیدا ل خان زوی او د کرم خان لمسی دی چی دورد ګو قوم د نسب په شجره کی د مايار د قبیلی د خرم خیلو(۱) په شاخه پوری اړه لری .

غازی محمد جان د وردګو د سهیل لود یخ یانی اوسنی جغتو د ولسوالی اړوند د بید مشک په کلی کی چی د غزنی ښار د شمال په شل کیلو متری کی پروت دی په کال ۱۲۵۹ هـ ق کی په یوه دینداره منوره او مخوره کورنی کی دنیا ته

۱ دخرم خیل دتسمیی وجه داده چی موریی د خوارزم له پادشاهانو(خوارزم شاهیانو) څخه وه نو ځکه دوی دنسب په لحاظ دوردګو په نورو قبیلو یو څه ممتاز شمیرل کیږی (مولف(

سترګی غړولی او خپلی لمړنی دینی زدکړی یی د کلی له ملا څخه کړی دی.

غازی محمد جان خان د جغتو په زړه یانی د کا ریز په سیمه کی هم یوه کلا لری چی دده په نوم له لیسی (غازی محمد جان خان لیسه) سره نیږدی پر ته ده خو په خو ا شینی سره چی دا تاریخی کلا د زمانی په تیریدو سره د خلکو له پاملرنی غور ځیدلی او اوس مهال تقریبا په کنډواله او ښتی ده دد کلا مو قیعت او دیوالونه لا تر او سه د پخوا په شان مو جود دی خو د سر پخسی یی دباران او واورو له امله را توړل شوی چی دا کلا د غازی محمد جان خان د یو تر ټولو ستر یادګار بیلګه ګڼل کیږی.

غازی محمد جان خان نارینه اولاد نه درلود او یوازی لوڼی یی درلودی هغه د ښه آس سره زیاته مینه در لوده او تل به یی د ښه آس ستا ینه دجګړی لپاره کوله غازی محمد جان خان په آخره اندازه تند او احساساتی سړی وه نو ځکه امیر شیر علی خان وه ده ته لیونی وایه اودامیر شیر علی خان له خولی نورو خلکوهم غازی محمد جان خان ته لیونی وایه ځکه هغه کارونه چی ده کول څوک به یی په ما نا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پو هیدل خو دهغه کارونه به تل له حکمت څخه ډک ؤ ځکه هغه څه چی ده کول ځوک په پیل کی پری نه پوهیدل خو پایله به یی تل بریالی وه د بیلگی په توگه هغه به په نیمه شپه له خوبه را پاځید خپلی توپخانی ته به ورغی خپل تو پونه به یی پا کول ، گو تی به یی پری وهلی ، ښکلول به یی ، او کله نا کله به یی د ژمی په سخت مو سم کی په داسی حال کی چی واوری به اوریدی او باد به واورو گردله جوړه کړی وه له خپلو تو پ خانو را وایستل غرونو ته به یی خیژول بیرته به یی را ښکته کړل او یا به یی په شا وخوا لیری او نیژدی غونډیو ته خیژول چی د هغه دا کارونه نورو خلکو ته نا آشنا ښکاریدل او په علت یی نه پوهیدل نو یی ځکه ده ته یی لیونی وایه خو دی لیونی نه ؤ بلکه هغه نظامی ماهر ؤ چی هغه کړنه یی د افغانستان په اردو کی نظامی تطبیقاتو دالهام سر چینه وگرځیده د افغانستان په اردو کی نظامی تطبیقات د ده له زمانی څخه را پاته دی نو ځکه غازی محمد جانخان په افغانستان کی د نظامی تطبیقاتو بنسټ ایښودونکی هم شمیرلی شو .

محمد حسن کاکړ (دافغان او انگلیس دوهمه جگړه) تاریخ په ۱۷۲ مخ کی لیکی :

)) محمد جانخان شخص بسیار احساساتی بود به حدیکه که امیر شیر علی خان اورا دیوانه میخواند مگر همین دیوانه بود که قطعات اردل بعد از وا قعه کوگناری (کیوناری) دربالا حصار برضا رغبت وابتکار خود بحیث (غټ مشر) انتخاب نمود وبا این صورت او نخستین منصبدار نظامی انتخابی افغانستان میباشد .((

ومینویسد محمد جانخان به عبارت امروزی سمبول وطن خواهی و ضد خارجی بود زعامت قوم دایما در خاندان او قرار داشت ولی سردارمحمد یعقوب خان بعد از جلوس خود کاکای او خدای نظر خان راکه در زمان حکومت امیر شیر علی خان حاکم غزنی بود بحیث خان قوم نصب نمود و نامبرده بعد از معاهده گندمک که در اثر مرض کولرا وفات نمود ذعامت قوم به محمد جانخان و برادرش محمد افضل خان تعلق گرفت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بل ځای لیکی: مگرواقیعیت اینست که محمد جانخان از زمان انتخاب تا شهادت خود که توسط عبدالرحمن دردسمبر سال ۱۸۸۱ در کوتل ابدو مزارشریف صورت گرفت نه تنها در جنگها وتجهیزمنابع انسانی به پیروزی های بزرگ نایل آمده بلکه درجریان همین جنگها تا خروج قوای اشغالگر از افغانستان برای یک پارچه شدن و همبستگی مردمان مناطق بین غزنی کوهستان ووزیرستان موفقیت بی نظیری رادر تاریخ افغانستا ن معاصر بخرچ داد و شخصیت خودرا در یک مو قع بحرانی و تشتت بحیث یک جنرال و لیدر تثبیت نمود.

استاد احمد علی کهزاد په خپل تاریخ بر سیره چی دغازی محمد جانخان په اړه یی مکمل معلومات ورکړی په ځا نګړی توګه هم دیوی لیکنی په ترڅ کی د غازی محمد جان خان په اړه لیکی (غازی محمد جان خان وردک یکی از مجاهدین معروف وطن است که نام نامی وکارنامه های وطن خاهانه او در جنگ دوم افغان وانگلیس علی الخصوص در قیام ملی مردم کابل که علیه قوای استعماری انگلیس براه انداخته شده بود قابل زکر است.

غازی محمد جان خان مرد بسیار رشید وطن خواه مبارز عفیف با مناعت ترت گوی آزادی خواه و بلاخره از همه مجاهد و عاشق غزا بود .

اندامی قوی و نیرومندی داشت در پیاده روی و دوش به تیزی او کس نمی رسید در سوارکاری مهارت فوق العاده داشت و اسپ سواری خودرا همیشه چار نعل میدوانید درنشان زدن با تفنگ از روی اسپ خیلی ورزیده بود و بیشتر او قات قبضه کرچ خودرا رها نمیکرد.

او درکابل درگزر تنور سازی رهایش میکرد

د غازی محمد جان خان پلرونه هم د ده په څیرد هیواد په کچه پیژندل شوی مخور او سپین ژیری خلک تیر شوی .دهغه پلار سخی سیدال خان او کاکا یی محمد اکرم خان د امیر دوست محمد خان په دربارکی دنوموړی امیر سلاکاران وه دوی دواړه هم ډیر متجرب او په خبره پوه کسان وه کله به چی امیر دوست محمد خان دوی د سلا او مشورو لپاره خپل حضور ته وغوښتل نود جپان (تخت روان) پواسطه له وردګو څخه کابل ته وړل کیدل سخی سیدال خان دومره په خبره پوه او متجرب شخصیت ؤچی یو وخت د دهرا ود د نورزیو قوم د ځینو سیاسی ملحو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاتو په بنا د امیر دو ست محمد خان په وړاندې بغاوت وکړ او دده حکم او اطا
عت ته یې غاړه نه اېښوده نو امیر دو ست محمد خان د ټول هېواد په کچه په سخی
سیدال خا ن حساب وکړ او هغه یې د هراود ته د حاکم په توګه ور و لیږه. سخی
سیدال خان په دهراود کې د یوه حاکم په توګه نه بلکې د یوه مخورقومی سپین
ژیري په توګه له خلکو سره چال چلند وکړ ، دده مدبرانه لار ښونه ددې سبب شوه
چې دهراود د نورزیو او نورو قومونه تر منځ د سولې او ورور ولۍ فضا را منځ ته
شي او د امیر دو ست محمد خان حکو مت ته غاړه کیږدي.
ددې په څنګ کې سخی سیدال خان یو غښتلې شخصیت وه په پوره هوشیار تیا
یې دری کاله په دهرا ود کې حکومتي چارې مخ ته یوړې څرنګه چې سخی سیدال
خان په قومی نزا کتونو اونورو مسایلو پوره پوه وه نو له همدې امله د دهراود
خلک زیات ځنې خو شحاله وه دده له خلکو سره همدا نیک سلوک وه چې له
دهراود وروسته د کتواز سلیمان خیلو ته د حاکم په توګه و لیږل شو چې هلته یې
هم د خپلې پوهې او تد بیرپه په ترڅ کې په ډېره لنډه مو ده کې د کتوازخلک د
امیر دو ست محمد خان حکو مت ته تا بع کړل تر څو چې هلته ناروغ شو او له څه
مو دې ورو سته هما لته په حق ور سید او جنازه یې په ډېر درناوی ور دګو ته را
وړل شوه او د جغتو په لو یه هدیره کې د سیدالرسول آغا د قبر تر څنګ خاورو ته و
سپارل شوه

جنرال محمد جانخان له انګریزانو سره د دوهمې جګړې په پیل کې:

د ۱۹ پیړ ی په ورستیو لسیزو کې کله چې انګریزانو د خپل استعماری او پر اختیا
غوښتنې د سیاست له مخه د هند نیمه لویه وچه له خپل ستونی تیره کړه نو یې د
خپلې فارورډ پالیسی په بنا زموږ په ملک له شپږ دیرش کالو څنډ وروسته ددوهم
ځل لپاره سترګی را سری کړی دا هغه وخت و چې زموږ ملک له یوه طرفه د همدې
استعماری ځواک سره د لمړی جګړې په دوران کې ټوټه ټوټه او سخت کمزوری
شوی وه او له بل پلوه د شاهی کورنی ټولو غړو او نورو سر دارانو قدرت ته د
رسیدو لپاره د ځان غو ښتنی د نا سا لمو سیا لیو په بنا دا ملک نور هم د خپل
منځی کور ګډ یو کو رنیو جګړو په لمبو کی را ښکیل کړی وه ددې تـا و تـر
یخوالیو لړی له ښارونو څخه د ملک ډېرو لری پرتو سیمو ته هم غزیدلی وه او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان په هره ګوښه کې یې ناوړه اغیزې په ځای پرې ایښې وې نو ځکه دملک په هره برخه او ګوښه کې د قومي ځان ځانیو له امله ملوک الطوایفي خپل سرې حکومتونه را منځ ته شوي وه اومحلي واکمنانو په هیڅ ډول د مرکزي حکومت قا نو ن ته غا ړه نه ایښو ده.

انګریزانو هم وخت په وخت په افغانستان کې د اوسیدونکو قومونو او د سرداري کورنۍ د ځان غوښتونکو شهزاد ګانو تر منځ بې اتفا قیو او نورو ورته بد مرغیو اور ته به ډیرمهارت او انګریزي پوهه لمن وهله او په افغانستان کې د دې بل شوي اور دا بد مرغه پروسه پرته له دې چې کو مه جوړونکې او مثبته مداخله پکې وکړي په ډیره مینه ځارله.

په همدې نازک وخت کې د ملک په عسکري تشکیل کې د محمد جان خان وردک په نوم د تو پچي یو ځوان او په وطن مین کر نیل د کوزي پښتونخواه د خیبر په محاذ کې دنده سر ته رسوله او د امیر شیر علي خا ن ددوهم پلا پا چا هي په زمانه کې عسکري خد مت ته مخه کړې وه دا په وطن مین او ځوان کر نیل له انګریزانو څخه سخته کرکه درلوده او تر ټولو زیات یې مخا لف ؤ کر نیل محمد جان خان به تل دا خبره کوله چې له انګریزانو سره خبرې اترې ناست لټیده له زیان پرته هیڅکله کومه ګټه نلري هغه به دا خبره زښته زیاته کوله چې له انګریزانو سره هر ډول خبرې د ملک په بر خلیک د سوداګرۍ او معاملې حیثیت لري او ویل به یې له انګریزانو سره باید تل د توري په ژبه خبرې وشي

کله چې انګریزانو د ۱۸۷۸کال د نوامبر په ۲۱ نیټه د جنرال سموئل او جنرال ماد په مشرۍ له بر یتا نوي هند څخه د خیبر له لا رې په افغا نستان یر غل را ووړ نو ور سره سم د کوزې پشتونخوا ټول پښتانه میشت قومونه د جمرود څخه را نیولې بیا تر ډکې پورې د کرنیل محمد جان خان له لښکر سره چې د انګریزانو د لښکر په پرتله یې په ښکاره یو نا برابر او غیر متوازن انډ ول تشکیلاوه ، یو ځای او په ډیر لوړ شهامت او میړانه یې د جګړې په ډګر کې د کر نیل محمد جان خان ملګر تیا وکړه او له خیبر څخه یې د برې پښتونخوا په لور د انګریزانو د پر مختګ مخه ونیوله دا وخت د خیبر په نوا حیو کې د افغاني اردو شمیره پنځو زرو تنو ته رسیده چې دولس عرادې توپونه یې هم په واک کې در لودل خو د انګریزانو د فوځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیره څه باندی دولس زرو تنو ته رسیده چی له زیاتوالی سره سره دهغه وخت په پر مختللو او عصری وسلو هم سنمبال وه ددی جګړی لمړی برید چی تقریبا اوه سا عته یی دوام وکړاو دواړو لورو ته پکی سخته مرګ شوبله او مالی زیانونه وا وښتل چی د انګریزانو په ماته تمامه شوه.

که څه هم کرنیل محمد جان خان د علی مسجد په سیمه کی له انګریزانو سره د جنګ په لمړی کرښه کی زیاته زړ ور تیا او میړانه وښوده چی له امله یی انګریزانو ونشوای کړ ی چی په آسانی سره له علی مسجد څخه را تیر شی ددی مور چل عسکر چی ډیرو لږؤ خو زیات تکړه ؤ او دومره میړانه یی له ځانه وښوده چی د ستر ګو په رپ کی یی بی شمیره انګریزان د تر خو مښو په شان په ځمکه رانسکور کړل خو له بده مرغه چی شمیره یی ډیره لږه وه او رس هم نه ور ته کیده همدا وجه وه چی له امله یی امیر شیر علی خان د کر نیل محمد جان خان ددی سر ښندنی او میړانی په بدل کی دده په نوم په غیاب کی د جر نیلی (جنرالی) رتبه منظور کړه

د خیبر په محاذ کی له څو ور ځو خونړیو جګړو ورو سته کله چی جر نیل محمد جا ن خان د خپل لښکر دزیا تولواو د مو جود اردو دآذوقی ، درمل ، او نورو لو ژستیکی اړ تیا وو د پوره کو لو لپاره کا بل ته را غی نو په ډیره حیرانی یی ولیدل چی امیر شیر علی خان د تر کستان په لور مخ په روانیدو دی او په همدی تکل یی د سفر ټول لوازم او تجهیزات برابر کړی او جنرال محمد جا ن خان ته یی وویل(د یوانه خوب خبر دارم تا رسی داشتی از سنګر نمی خیستی اګر دوباره امدم حق مردانګی تورا بجا خواهیم اورد) او په دی توګه امیر شیر علی خان چی له کا بل څخه پښی سپکی کړ ی نو هما غه یی لا ره شوه بیا د کابل په لور را و نه ګرځید.

د تر کستان په لور د امیر شیر علی خان سفر

لکه چی د مخه وویل شول امیر شیر علی خان په ډ یره مرموزه توګه د خپلو سلاکارانو له سلا پرته دملک داداری چاری په ځای پریښودی او د ترکستان په لو ر و خو ځید نوموړی د ۱۹۷۹ کال د جنوری په لمړی نیټه مزار ته ورسید او دلته په کابل کی یی خپل له هره حیثه کمزوری زوی محمد یعقوب خان چی نوی له زندان څخه را وتلی و د ولیعهد په تو ګه په ځا ی پریښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد یعقوب خان چی نوی له زندان څخه را وتلی ؤ وجود یی په بندی خانه کی مقاومت له لاسه ورکړی ؤ او ډیر کمزوری شوی ؤ هغه له زندان څخه د مخه یو د قوی ارادی څښتن او ډیر هو شیار سړی ؤ هغه هم د انګریزانو سخت مخالف ؤ او د انګریزانو په وړاندی په جنګونو کی هم ډیر تکړه ؤ نو له همدی امله انګریزان ډیر ځنی بیریدل هغه د خپلی میری مور عایشه خانم په یو اړخیز او منفی دریځ چی دده او دده د ورور محمد یعقوب خان په وړاندی یی غوره کړی ؤ کار تر دی ځایه را ورساوه چی هغه پوره اوه کاله په بندیخانه کی تیر کړی.

د امیر شیر علی خان دی بی وخته تګ زیاتی پو ښتنی تر شا پریښودی چی ولی دهغه پښی د خپلو پنځوس زره تکړه عسکرو د شتون سره سره د انګریزانو د احتمالی پر مختګ په وړاندی ولړزیدی او د روسانو څخه یی د مرستی غوښتلو په تمه یی په داسی نازک وخت کی له کابله د وتلو تکل وکړ چی له یوه طرفه انګریزان ډیر سپین ستر ګی شوی وه او د افغانستان د اشغال لپاره بړی را وهلی وی او له بل پلوه انګریزان دده په کمزوریتوب پوره پوره خبرشول او په اراده کی کمزوری یی ددی سبب شوه چی انګریزان لا پسی جرات واخلی او په ګړندیو ګا مونو له بریتانوی هند څخه د افغانستان په لور حرکت را وکړی خو ددی ټولو لا ملونو سره سره دهغه په اراده کی زیاته کمزوری د هغه د ګران ولیعد زوی عبدالله جان مړینه وه چی دده په روح روان ډیره ناوړه منفی اغیزه په ځای پریښوده او دا وخت د ملک په دننه کی سیاسی وضع هم دومره ګډه وډه وه چی له امله یی د ملک په هره ګوښه کی یی ملوک الطوایفی حکومتونه را منځ ته شوی وه خو امیر شیر علی خان دا ټولی ستونزو څخه اوږه خالی کړه او هغه یی شاته پریښودی نر غوندی یی د ترکستان په لوری خپلی پښی مچی کړی کله چی مزار شریف ته ورسید غوښتل یی چی مستقیما روسی ته ولاړشی خو د مزارشریف خلکو او ملی اردو ده ته د اوعده ورکړه چی خا مخا به له انګریزانو سره جنګیږی دی د ډا ډه اوسی ، نو ځکه امیر شیر علی خان د روس له تګ څخه را وګرځید او له بل پلوه جنرال کافمان هم په لیکلی توګه له هر ډول مرستی څخه معذرت وغوښت ځکه چی هغه هم له انګیسانو څخه بیریده او دیوه لیک په ترڅ کی یی انګریزی واکمنانو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکلی وه موږ روسانو غو ښتل چې د شمال له لوری افغانستان ته تمدن ورسوو خو دا چې تاسې یې د ختیځ له لوری ورسوی نو موږ ته صبر دی.

خو لکه چې مخکې وویل شول دا وخت دا میر شیر علی خان پښې د انګریزانو په وړاندې لړزیدلې وې که څه هم انګلیسانو پخپله دا وخت اعتراف درلود چې که امیر شیر علی خان له خپل دې مجهز او قوی اردو څخه زموږ په وړاندې کا ر اخیستی وای ښایي موږ په دې نه وای توا نیدلی چې په آ سانی سره مو په افغانستان نظا می یر غل وروړی وای خو بیا هم که هر څومره امیر شیر علی خان و هڅول شو پښې یې نه تکیه کیدې

امیر شیر علی خان د خپل بهرنی سیا ست په برخه کې نوری زیاتې نیمګړ تیاوې هم درلودې ځکه پر ته له دې چې د نړیوالو تر منځ د یوه واکمن با چا په څیر ژوند وکړي ارو پایي تیری کو نکې سیاست ډیر خو ښیده همد ا وجه وه چې هغه تر انګلیسانو د روس په زار دولت زیات اعتماد درلود ده به تل ویل چې رو سان تر انګریزانو د افغانانو لپاره ښه دي ځکه روسان هیڅکله دروغ نه وا یي او هیڅکله له خپل قوله نه ګرزي په داسې حال کې چې انګریزان ډیر درواغجن او غو لونکي او چال باز خلک دي زیاتې وعدې ور کوي او لږ عمل کوي خو له دې ټولو څخه دهغه لویه تیر وتنه او سیاسي نیمګړ تیا دا وه چې ددې دری متل په بنا (در خانه ګیلوک است دختر همسایه خلموک است) په خپل ملت او فو ج یې باور له لا سه ور کړی ؤ اوله رو سانو څخه د مرستې غوښتل اود هغه لمنې ته پناه وروړل یې ډیر خو ښید ل چې له همدې امله یې د افغانستان ځمکنی بشپړ تیا او استقلال هم په خطر کې غور ځولی وه سزا وار رحم است چنین ملت قهرمان تحت فرمان ....؟!

دهغه بله لویه تیر وتنه دا هم وه چې د مشرانو او هوشیارو زامنو په درلودلو یې د ګرانې ښځې اوه کلن ماشوم زوی عبد الله جان د خپل ولیعهد په عنوان ټا کلی او خلکو ته ور پیژندلی وه چې د هغه دا کړنه هم د ملت مخورو او هم د هغه د مشرانو زامنو د نا رضا یتې سبب ګر ځیدلی وه که څه هم دهغه ماشوم ولیهد زوی (

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله جان) له لږ مودی وروسته مړ شو خو په ځای پرا یښی اغیزو یی ددی ملک په بر خلیک تر ډیره نا وړه اغیزی په ځای پرینبودی وی.•

غازي کريم خان وردک

کریم خان وردک ، د سید آباد ولسوالۍ د دره نور تنګۍ د امیر کلا او سیدونکې وه هغه د امیر حبیب الله خان د وا کمنۍ په زمانه کې عسکرۍ منصب دارۍ کله چې امان الله خان واک ته ورسید نو د اوسنۍ لوګر په ولایت کې یې د التمور، بیدک، آبچکان ، اسپس ځمکې د یوه فرمان په ترڅ کې ضبطې او بیا یې د کریم خان په مشرۍ د ورد کو په خلکو وویشلې (۱)

(۱) دا ځمکې امان الله خان ځکه ضبطې کړې چې د جان فدا په نوم یو حکومتې غنډ په دې سیمه کې پروت ؤ او د (ګوډ ملا) په ناڅاپې حمله کې په بشپړ ډول له منځه ولاړ نو امان الله ددې سیمې او سیدونکو ته وخشمید او فرار یې کړل.

دا پیبښه تر ډیره بریده یوه لو یه تیروتنه ګڼلې شو ځکه یا به ښایې امان الله خان په دې پو هیده چې په پایله کې به ددې دواړو قو مونو ترمنځ څه را پښیږي ؟ هغه څه چې را پیښ شول ، کریم خان به په غالب ګمان په دې نزاکت نه وې پو هیدلې که نه ولې خپل قوم په لوي لاس په لانجه کې را ښکیل کاوه.

یا به ښایی بهرنۍ داسې لویه تو طیه وه چې پایلو ته به یې نه د کریم خان اونه هم د امان الله خان فکر ورسیده !ځکه دا خو لویه ورکه ورځ ده چې یو پښتون قوم د بل پښتون قوم کرنیزې ځمکې د حکومت په فر مان قبضه کړې او فرار شوې قوم د وسلوال په غرونو کې و ګرځې.

خو په هر صورت ولیدل شول چې له لږې مودې وروسته دا دواړه قومونه له بل سره داسې و نښتل چې دواړو لورو ته په سلګونو کسانو مرګ ژوبله واو ښته ، که څه هم وردکو دا ځمکې د سقاو په اړ دوړ کې د ګل جان خان وردک په وسا طت خو شې کړې خو انسانې تلفات په ځای پاته وه او هغه نه جبیره کیدل.

• (۶) ۷- ۲۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل عبارت ويلې شو چې د التمور ځمکې د وردګو لپاره د امان الله خان او يا يې د هغه د حکومت لخوا د خوړې ډالۍ په ځاي هغه تر خه ډالۍ وه چې بيلګې يې له دې د مخه د پښتنې قومونو تر منځ هيڅ نه وی ليدل شوې او لکه د مخه چې وويل شول دا شک بشپړ په ځاي دي چې کيد ای دا پيښه په خپله امان الله خان او د هغه سلا کارانو د کوم بل هېواد په هڅونه او لمسون په نا فهمې کې په دوي عملې کړې وي دا د دې لپاره چې دې کړيو به غو ښتل د امان الله خان ځوانه واکمنې کمزورې او په کورنۍ سر خوږېو کې يې را ښکيل کړې، خو په هر صورت تر ننه ددې موضوع څرک د واقيعتونو په رڼا کې مستند را څرګند نشو چې ولې امان الله خان ددې ځمکو لپاره وردک قوم وټاکه ؟

ولې يې دا زهرجنه ډالې په کوم بل زورور قوم ونه لوروله چې په وردګو يې ولوروله ، په پښتنې قومونو کې خو وردک داسې آرام صبوره او خپل خور قوم ؤ چې هيڅا ته يې ضرر نه ؤ اړولې او نه يې هم له نورو قومونو سره د خپل منځې جګړو او نورو لانجو او بد ماشيو کوم تاريخې بګروند درلود .

دهغه فرمان متن چې په ډيره سختې زموږ ګو تو ته راغلې او له مخې يې امان لله خان د کريم خان په مشرې دا ځمکې دوردکو خلکو ته ورکړې په کت مټ متن يې ستاسې لو ستلو ته وړاندې کوو:

لمبر فرمان ۱۳۸ نشان دولتې

۱۷ سرطان ۱۳۰۲

ع ، ج ،ع عبدالعزيز خان وزير دا خله

املاک التمور ، بيدک ، آبچکان ،اسپيس ، سيا کوه ،جوزار که بضبطې آمده و مردم موا ضع مزکور فرار ګرديده اند ولا مزرع مانده براى اقوام وردکې منظور فرموده لا يحه جداګانه درين باره وضع و بوزارت حربيه ارشاد ګرديده که مواد آتيه الذکر لايحه مزکور تعلق به وزارت داخله دارد :،

۱.به علاقه دارې همين قريه ها يکه زمين شان به مردم وردکې داده ميشود محمد کريم خان وردکې مقرر است که حسب قوانين موضوعه دولت ايفاى وظيفه نمايند قريه ها مزکور را از ديګر علاقه داريها وضع کرده يک علاقه دارې دوم جديد تشکيل ميدهيد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ نفرهایکه درآنجا سکونت میگریند تا سه سال ازاخذ عسکرمعاف شوند لهذا ازدوفقره فوق شما راخبر داده امر وارشاد میشود که بقرارمواد فوق اجرا نماييد

شا امان الله خان غازي

امضا

اداره ۷۲۴

ثبت صفحه ۶۰ کتاب فرامین

مرکز دایره تحریرات حضور

له هغه ورو سته کله چې امان ا لله خان د اروپا له سفر نه بیرته را وګر ځید نو استعماري کړیو په ډیره چالاکي هغه ته داسي غربي فرهنګ ورد غاړې ؤ چي دی پرې نه پو هیده خو له امله يې دده واکمنې را ونړیده دا هغه زهرجنه ډالۍ او تریخ ارمغان وه چې اسلامي ارزښتونو ته سپکاوي او دده بربادي پکې نغښتې وه ځکه هغه فرهنګ چې ده له لودیځ نه را وړی وه عامو افغانانو ته دمنلوور نه وه نو دهغه دهمدي سیاسي کمزوري له امله یو شمیر خلک او قومونه د هغه په وړاندې را پا څیدل چې ددې کسانو پارونه هم په غیر مستقیم ډول د همدې رندو استعماري کړیو(انګلیسانو) تراراده ‌ې ـ اداري لاندې وه چې د غیر مستقیمو هڅونو په ترڅ يې د سقاو زوی حبیب الله کلکاني له کوم لورې را پیدا کړ، د سقاو زوی د کابل په لور سو قیات وکړل کابل يې ونیو خو د وردکو خلکو ددې مجهول الهویه څېرې حکومت ونه مانه اود هغه په وړاندې يې نیغ مقاومت پیل کړ دا وخت کریم خان او کرنیل عبدالله خان مشهور په (لالا کرنیل) د سقاوله زوی سره د توپ په دښته کې و جنګیدل او له هغوي نه يې په پیل کې اوه سوه تنه تښې او اسیر ونیول غبار د خپل افغانستان در مسیرتاریخ په ۹۰۳ پاڼه کې داسې را غبرګه کړې:

اما مردم وردک از ابتدا حکومت بچه سقاو را نپیذیرفت و حاکم اورا رد کرد بچه سقاو به سو قیات قوي پرداخت، و مردم وردک به قیادت کریم خان، و عبدالله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان کرنیل (ماهیار) در نواحي دشت توپ با قواي د شمن رزم کردند و با گرفتن ۷۰۰ اسیر و زخمي و کشته آنها را عقب زدند ، گرچه بعدها قوه بچه سقاو وردک را به جنگ اشغال و کریم خان که قلب وردکیان و طرفدار سلطنت شا امان الله خان بود بکشت و قلعه اش که در تنگي وردک که مرکز مهمات جنگي بود ، و خاندان او را با فتح محمد خان و عبدالسلام خان و غیره محبوس به کابل آوردند . البته عبدالله خان (کرنیل) فرار نموده بود .

د کریم خان د شهادت په اړه بیا پخپله حبیب الله کلکاني (سقاو زوی) په خپل کتاب « زما ژوند له غلا تر پاچاهۍ » کې لیکي:

د دربار وزیر شیرجان ددې لپاره تاکل شوې ؤ چې له خلکو نه د راټولو شویو پیسو ډیره برخه په هغه چا وویشي چې له ما سره مخالف دي او په دې توګه زما پلویتوب او متابعت واخلي په عمومي توګه شیرجان په خپلو کارونو کې بریالې ؤ خو د وردکو جنګیالیو چې د هغوی ځمکه زما او د غزني تر منځ پرته وه ، نه د شیرجان ومنله او نه زما ، هغه پوځې ټولګۍ چې ما د غزني خواته لیږلې ؤ د کریم خان او دهغه د ورور لالا عبد الله خان په لارښونه د وردکو جنګیالیو تر یر غل لاندې را غلل ، ماتـه یې وخوړه او ټول خواره واره شول. زه مجبور شوم چې ډیر پوجیان ولیږم خو هغوی هم بریالي نشول چې لاره پرانیزي دغو وردکو په حقیقت کې زما د مهماتو دوه لیکې ونیولې او په پای کې زه اړ شوم چې پخپله د هغوی مقابلې ته ورودانګم. ما عمل غو ښت ، او د کابل له انګړ نه ستو مانه شوې وم. ما او زما ورور له دغو سره ډیرې جګړې وکړې ، او غوارم ووایم چې چمتو وم هر څه وکړم که هغوی ماته خدمت کول ومني ،هغوی ډیر زړه ور جنګیالي وه او هیڅ ډول زړه سوې یې نه مانه. د جګړې پیل هغوی تر ورو ستې جنګیالي پورې د جګړې کولو مانا درلوده. څو او نۍ پکار وې تر څو د هغوی مقاومت مات شي.

په یاد مې دي چې دوه ځل په آس سپورله ډیرو لږو ساتونکو سره د وردکو له خوا ایسار شوم. زه فکر کوم چې که چیرې زما د اتو مات ټوپک مرسته نه وای نو زه به هم هلته قصابي شوې وم . یوه ورځ کله چې دوهمه پیښه را منځ ته کیدله د وردګو لارښود کریم خان د خپلو جنیالیو لار ښونه کوله. زه په پیل کې تر هغو چې جګړه ښه توده شوه په دې خبره نه پوهیدم. جګړه روانه وه تو پک مې په لاس کې تود

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي ؤ. هغه مقاومت چې ورد ګو جنګيالانو شيبه په شيبه د جګړې تر پيل وروسته زيات اوه ، زه په دې خبره پوه کړم چې موږ له يوه عادي غليم سره مخامخ نه يا ستو. زما سرې زما شا وخواته په ډيره چکتيا را پرزيدل ، او ما په نه دريدونکې توګه ډزې کولې تر هغه چې زما ټوپک هومره تود شو چې نيږدې يې لاس را سوځولې ؤ. وروسته چې په موږ د جګړې فشار لږ څه سپک شو سترګې مو په يوه پګړۍ چې شمله يې په ژيړو ګلا باتونو ښکلې شوې وه ، ولګيدې ، کوم شي چې زما پام يې ځان ته را واړاوه ، او همدغه شيبې نيږدې زما ژوند را نه اخيستې ؤ يوه ګولۍ مې (سوغ) غوږ ته څيرمه تيره شوه ؟ او مخ ته مې نيږدې يو ښکلې فوق العاده ميړنۍ ځوان په آس سپور ولاړ ؤ. د هغه په لاسونو کې هغه په عاجو ښکلې شوې جزيل ټوپک ؤ چې ګولۍ يې نيږدې زما ما غزه ايستلې وه. ځوان ټوپک او س د ميل لخوا په لاس کې کلک نيولې ؤ. ټوپک يې په ټول زوراو چټ او زما د سر خواته يې را خلا ص کړ ، خو هغه په د نه پو هيده چې زما آس څومره چټک او غښتلې ؤ. زما د زنګنو له ډير فشار سره زما د آس ښايسته نعلونه او چټ شول او آس مې نيږدې يو ګز ليرې ودريد. ګوزار هوا و څيرله دغه ګوزار هو مره په زور او په قوت وشو چې ځوان يې نيږدې په خپله له آس نه غو ر ځولې ؤ. ما د خپل ټوپک خوله د ځوان ټټر ته ونيوله او پو ښتنه مې وکړه: ستا نوم ؟ له بې پروايې ډکه موسکا يې په مخ و غوړيده او ځواب يې را کړ: «کريم» ما ښايې هغه پخوا پيژندلې دې. ما په داسې حال کې چې د جګړې له ستړيا نه مې تيګا وهله ، وويل: زه تا نه وژنم خپلو سړيو ته ووايه چې تسليم شي زه به تاته ډير عزت درکړم ، خو هغه زما د ټو پک خولې ته وکتل او مازې يې وخندل. ځوان په لوړ غږ وخندل او زه يې له غو سې و پړسولم. هغه پو هيده چې زما په زړه کې څه ؤ ، هغه وکړای شول ، چې زما د ښکاره بلنې تر شا زما چکوره توب و ښيې ، نا ببره مې له غصې چيغه کړه : ستا قوم زما د با چا هۍ له منلو نه ډه ډه وکړه نو ټول ووژل شول. خو ستا په اړه به لاس ونيسم ، ځوان خپل سر په ويا ړ او چټ ونيو او په ټول غرور سره يې وويل: زه د يو سقاو له زوی نه هيڅ ډول مرسته او زړه سوي نه غواړم ، له آس نه را وښويدم او ومې وويل: ښه نو ته له مانه کرکه کوې ؟ د سقاو له زوی سره د توري وهلو په اړه څه وايې ؟ په ځواب کې دې هم له آس نه را کوز شو کله چې دواړو فو ځونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

احساس کړه چې ددوو لاربنونکو ترمنځ دوه په دوه جګړه کیدونکې ده ، نو ورو ، ورو یې جګړه پریښوده او دوه اوږدې لیکې یې جوړې کړې تر څو زموږ جګړه وویني کله چې زموږ دواړو توري سره وبریښیدې نو د پوځونو په قطارونو کې چوپه چوپتیا وه زموږ د تن په تن جګړې په اوږده موده کې هیچا یوه کلیمه خبره ونکړه یوازینۍ شې چې ما اورید ه هغه کله زموږ د یوې خوا د لړ پر مختګ په صورت کې د پو ځیانو له خوا د تایید ، شا باسې او یا افسوس نارې وې.
کریم خان ډیر غښتلې توره وهونکې اولکه پیشو چټک ؤ ، سربیره پر دې د هغه د پارسي (ایراني) څرمنې پا سته او تک سره بوټونه په پښو وه. او زما خوار درانه روسي پو ځې بو ټونه په پښوه وه ، دا حال په هغو واورو کې زما د چټک خو ځښت خنډ ؤ او زه مجبور وم چې له خپلې ټولې ټګۍ نه کار واخلم. کریم خان کوم ساده جنګیالی نه ؤ. هغه تر ډیره د تن په ګړندې او چټک چورلیدو کې په خپل غښتلتوب او داو د خپل مړوند په نه ماتیدونکې زور باندې باور درلود ، او دداسې تا کتیکونو په مقابله کې زه اړ وم چې له ټولو هغو زده کړو نه تیر شم چې ما د پوځې پریت په میدان کې زده کړې وې او په ځای یې د خپلې غلا د مهال له چلونو نه ګټه واخلم زه ډیر ژر و پو هیدم چې که چیرې غواړم ژوندې پاته شم نو د ننداریزو جګړو وخت نه دې. هغه لنډه شیبه چې ما په دې اړه سو چ کاوه ، دکریم خان تورې په هوا کې لکه بریښنا لو بې کولې ، او ما دهغه د جنګیالیو د آفرین غږونه او ریدل هغه دوه ځلې په خپله توره زما ټټراو زړه را په نښه کړ خو زما د پسه د څرمنې پو ستین او شاته د چورلیدو چل چې د کوهستان د هلکانو زده دې ، دواړه واري زه وژغورلم. ډیر وروسته زما توري د هغه ښی لیځ (بازو)ټپې کړ او د هغه په چټک خو ځښت کې لږ سستوالی را پیدا شو خو سره له دې په هغه اریانونکې چټکتیا چې هغه خپله توره په کیڼ لاس کې چلوله ، زه باوري کړم چې تر او سه هم له یوه ویرونکې غلیم سره مخامخ یم. یو وار بیا زه اعتراف کوم چې تر ډیره د یوه ښه تصادف په نتیجه کې زما توره په ځای ولګیده او د هغه غاړه یې داسې و څیرله چې وینو یې ټول کمیس لوند کړ یو دوه ګامه شاته ولاړم او چمتو وم چې توره په ځمکه واچوم. زه یو ځلې بیا په دې سو چ کې ډوب شوم چې که چیرې ددې ځوان په نه وژلو سره وکړای شم د وردګو پلوی تر لاسه کړم نو زما قوت او زور به ډیر ټینګ شي دا یو وژونکې تیر وتنه وه. په هغه لنډه شیبه کې چې ما سترګې بلې خواته واړولې ، کریم خان په ما را ټوپ کړل ، ما بلې خواته ټوپ کړل ، ځان مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژغوره او خپله توره مې د هغه په زړه کې خښه کړه په داسې حال کې چې حیرانونکې مو سکا یې په سترګو کې ښکاریده پر شا ولویده او زه چې باورې وم هغه د مړینې په حال کې دې، د هغه خواته ور نیږدې شوم کله چې زه دهغه خواته روان وم د هغه سترګې زما په سترګو کې ښخې شوې او د بریښنا په شان چټک ځلنده خو ځښت یې وکړ. هغه لا تر او سه هم ژوندې ؤ. مخکې له هغه چې زه د هغه په مقصد وپو هیږم، لاس یې خپلې ملا و ستنې ته اوږد کړ او یو چاکو یې لکه بریښنا چټک زما خواته ګوزار کړ. ما له خپل ځایه ټو پ کړ او چاکو لکه ګولې هوا و څیرله. کریم خان پروت ؤ او د مړینې تیګا یې وهله. ما په غصه و پو ښتل: آیا دا هغه چلند دې چې ښایې له یو بریالي فاتح پوځي سره وشې؟ کریم خان چې وروستې ساه یې ایستله وویل: دا د وژونکې (قاتل) چاکو د وژونکې د وژلو لپاره ؤ ... دا چاکو زما د ورور د قاتل د وژلو چاکو ؤ هغه چاکو چې افغانستان یې ښایې له تا شیطان وزمه نه ژغورلای وای. هغه نور څه ونه ویل او سترګې یې د شیشې په شان و ځلیدې او مړ شو. د غې پیښې خورا قهرجن کړم او په چیغو مې وویل: زه به هیڅکله بیا په انسان زړه سوې ونه کړم. ما غو ښتل ددغه سړې ژوند وژغورم خو هغه پر ما وخندل. ما له هغه سره منصفانه جګړه وکړه او غو ښتل مې ځانکدن یې آسانه کړم. هغه په ما د چاکو ګوزار وکړ او زه یې وژونکې و ګڼلم. نور بس دې. که څه هم د کریم خان مړینې د وردکو مقاومت مات کړ خو هغوی زما نه پخلا کیدونکې د ښمنان پاته شول سره له دې هغه بیا هم زړه ونکړ چې د کابل او غزنې په لار کې له ما سره مخامخ شې. زه هم تر هغو چې د امان الله خان فوځ هغه ځای ته را ورسید او د واورو نه پټې لارې یې آوارې کړې، بریالې نه شوم چې د هغه ځای ځمکې لاندې کړم.

خو د کریم خان د شهادت په اړه موږ د مرحوم والي روشندل خان په قلم دهغه دخاطراتو د کتاب په ۴۹ مخ کې داسې یو روایت هم لرو اوځکه یې په ځای بولو چې رو شندل خان داوخت یو قلم په لاس ژنی ؤ او همدارنګه ددې روایت راوړل له بل پلوه ځکه اړین دې چې د حبیب الله کلکانې سره دورد کو د جګړو په اړه نور وضاحتونه هم پکې مو جودې.

«دربرخورد اولي مردم وردک با بچه سقاو دردشت توپ یک غنډ مکمل سقاوي ها ازبین رفت وتمام مهمات جنګي شان بدست سربازان وردک افتاد حتي ګفته میشد که بعضي اززنان دهات دشت توپ هم توانستند که چند چند میل تفنګ را از نفر های پا ی مانده و هزیمت خورده سقاوي ها را بدست بیا ورد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

این غلبه معنویات و رو حیات قوم را اضافتر تقویه و زنده ساخت و در ظرف چند روز تقریبا هجده هزار نفر مسلح منا طق وردک به میدان نبرد حاضر گردید و در صدد پیشرفت به سوی کابل شدند ، کریم خان ولالا کرنیل عبد الله خان و برای تقویه لشکر قومي کمک هم کردند . درین احوال تصادفا في ما بین کریم خان و کپتان محمد حسن خان جغتو اختلاف نظر پدید شد که این اختلاف تقریبا کمر قوم را شکست ، موضوع اختلاف نظر شان هم جز اقتدار پسندي و رسوخ جنگي چیزي دیگري نبود (متاسفانه قبایل غیور مملکت ما همیشه به علت مرض کسب قدرت مرام های ملي را مي بازند .)

با حدوث این اختلاف کپتان محمد حسن خان با بعضي از گروپهای قبایل ما یارمیدان جنگ در آنجا ترک گفته به جغتو مراجعت نمودند ، کریم خان ازین پیش آمد بغیظ و غصه آمده با بعضي نفرهای میرخیل ها محاذ مشترک قومي را گذاشته مستقیما در جای شان در تنگي وردک رفتند درآنجا به تنهایي در مقابل قدرت سقوي ها قدعلم نمود اما چون طاقت غیر کافي در دست داشت مقاومت کرده نتوانست زودتر محاصره شد وبالاخره بدست او شان اسیر گردید ، مدتي در کابل محبوس بود سپس به ورثه های چندین مقتولین ورثه احمدزایي التمور که قبلا در یک برخورد محلي از طرف نفرهایي متعلقه وي به قتل رسیده بودند سپرده شد وازطرف او شان مقتول گردید ، بلي: این ذعیم ملي و شجیع به قتل رسید ولي وردک ها از جنگ دست نه کشیدند و آترا تا آخر ادامه دادند »

د کریم خان د شهادت په اړه د حبیب الله کلکاني او والي روشندل خان له رواياتونه موږ پوره حقیقت را ایستلي شو چې کریم خان له احمد زیو سره د خپل منځي مخکنیو جګړو او تاو تریخوالیو له امله له یوې خوا او د خپل قوم د بې اتفاقۍ له پلوه کمزورې شو او دښمن یې په اړه بریالیتوب ته ورسید .•

---

(۶) ۱۶۴- ۱۷۹ مخونه•

(c) ketabton.com: The Digital Library

غازي ملا مومن خان

غازي نایب ملا مؤمن خان په خټه بنوزی او په سته کې غلجایې پښتون دی ، په پیل کې د پکتیا خلکو د دغه نومیالی تر مشری لاندی د انگلیسانو په ضد پاڅون وکړ او ډیرې بریاوې یې تر لاسه کړې چې په دې توګه له هغه نه یو ملی مشر جوړ شو اولاده یې اوس د برګوده ، کرمعلی او زرکک په کلیو کې اوسیږی.

غازي ملا مومن خان دخپلو منصبونو په لړ کې د امیر شیرعلی خان د واکمنۍ په مهال دهندستان د سیند ایالت په مرکز شکارپور کې لومړی د والي نایب او بیا وروسته والي وټا کل شو اوقوي روایات دي چې غازي ملا مومن خان د امیر شیرعلی د واکمنۍ په مهال د څه وخت لپاره د هغه وزیر هم پاته شوی دی.

غازي نایب ملا مؤمن خان د کابل په لاهوری دروازه کې پخپل نوم یو جومات هم درلود چې هغه یې پخپل شخصي لګښت جوړ کړی وو او هم یې د هغه امامت کاوه په هرصورت غازي ملا مؤمن خان په هغه زمانه کې دومره تکړه او ماهر والی وو چې په قلمرو کې یې دده د حکومت په زمانه کی هیڅ ډول بغاوت راپورته نشو، ده به د سیند ایالت کلنی مالیه چې یو لک هندی کلدارو ته رسیده را ټولوله او د خپلو لګښتونو له وضع کولو وروسته نوره به یې مرکزی حکومت ته را لیږله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې غازي ملا مومن خان له خپلی دندی نه تقاعد وکړ نو له هندستان نه افغانستان ته راستون شو او دنورو کورنیو چارو ترځنګ یې دیوې لویې او تاریخي ۹ برجه کلا بنسټ چې ترنن ورځې پورې پخپل پخوانی عظمت په ځای ولاړه ده دچک ولسوالۍ د ګوډه په سیمه ،کینښود دا کلا په څه دپاسه پنځه جریبه ځمکه کې په (۹) رخه ، دایروی بڼه ، په داسې فني ډول جوړه شوی چې اوس د هغه زماني یوبې مثاله شهکار ګڼل کېدای شی او بیلګه یې په ټول هېواد کې تقریبا نشته خو دریغا چې د غه تاریخي شاهکار اوس د حکومت او دهغه د اوسیدنکو د نه پاملرنې له امله د انقراض تر پولې رسیدلې ده.

وایې چې غازي ملا مومن خان ددې کلا نقشه له هند ستان نه راوړې وه دا کلا په خپلو دیوالونو کې اته آسمان څکې برجونه چې هر برج یې پنځه منزله ،شپږ رخه او ۲۵ متره لوړوالی لری او نهم برج چی د کلا په منځ کې په حرم سرای کې موقیعت لری تر ټولو لوړ برج دی.

دغه برج د حرم سرای په منځ کې موقیعت لری او یو د پخو خښتو حمام چې عمومی او انفرادی غسل ځایونه لری هم په دغه حرامسرای کې تر ستر ګو کیږی چې داهرڅه ټول د هغه زمانی له شهاهکاریو نه د حال په ژبه کیسې او افسانې بیانوي ، ددې کلا ددیوالونو سور ترنیمایې پورې دری متره دی خو پورته یې بیا پخسې یو څه کم سوري شوي دي.

دا کلا د سهیل لخوا دوي لویې دروازې لری د منځ د دروازې په سر د لوحې شاته د اوبو د څلورو لویو کټوو یو مخزن یو لري چې که خدای مکړه ددښمن لخوا دروازو ته اور واچول شي نو په اتومات ډول داوبو استعمال به اور مړ کړي ، دا داسې عظیم الجسه دروازې دی چې دنن ورځی ترکاڼان یې له جوړولو نه عاجز دی او آن یوه پله به یې هم ونشې ښورولای ، دا دروازې چې د اوسپنو په قوي پټو اوظریفوګل میخیو ، سپرغیو او غورغیو ښکلي شوي دي او ترنن پورې پاته دی چې موږ ته د تیرې زمانې د برمونو او عظمتونو کیسې دحال په ژبه بیانوي د کلا د منځ پلو ددروازې په سر په مرمرینه تیږه په دری ژبه دا لوحه منقوش شوی ده چې د قال په ژبه دا لاندې ابیات زموږ سترګو ته را غبرګوی.

ګشاد باد دولت همیشه این درګا بحق اشهد ان لا اله الا الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساخت ملا مومن غلجایی   درزمان قلعه عالی وقار
وجه قلعه نام خواهش شیر کرد   بهر شیران پیشه شد یادگار
هشت برج هشت رخ شش جهت   صاحبش را یاد باد کردگار
درحساب جمع خرچش سیم و زر   ازحساب معلوم شد هفده هزار
اخویش یار محمد خان جوان بود و کرد   شهادت آخر اختیار ۱۲۳۳ه ق
یافت چون اتمام بود انکه سنه   یک هزار دو صد سی وچهار ۱۲۳۴ه

له غازي ملا مومن خان وروسته د هغه زوی جانداد خان هم د خپل پلار په شان یو تکړه غازي جوړشو چې له ده وروسته یې په کورمه، پاړاچنار، هنګو او ټل پورې ډیر فتوحات کړی او په غزا ګانو کې یې فعاله ونډه او برخه اخیستې ده. روایت دی چې د هغه د پلار نوم ملا عبد الحکیم دی او مومن خان یې په ماشومتوب کې د زماني ترخو څپږو ته یوازې پرایښی دی کله چې مومن خان او یار محمد ځوانان شول نو اسلامي زده یې وکړې او عالمان ترې جوړ شول دوی له پکتیا د اوسني لوګر په لوررا وکوچیدل او لومړی یې په لوګرکې د شکارکلا په نوم یوه تاریخې کلا جوړه کړه او بیا له څه مودې وروسته د اوسنیو وردګو په لور را وکوچیدل او د جلګې په تره کې بله کلا جوړه کړه چې وروستۍ شاهکار یې د کرمعلی ۹ برجه کلا ګڼلی شو.

غازي ملا مومن خان په ملنګ کي ښخ شوی دی اولاده یې اوس په برګوډه کې اوسیږی چې په اولاده کې مشهور کسان یې،

جنرال اصیل خان دی چې د افغانستان په اردو کې یو قوي هیکله منصبدار اود جهاد په دوران کې یو تکړه جنرال پاته شوی دی هغه د کمونستانو د کودتا په مهال د ارګ په ختیځه دروازه کې نوکري درلوده او له دې چې د کمونستانو سره سخت مخالف و مقاومت یې وکړ خو کله چې کمونستان بریالی شول نو اصیل یې د اوږدې مودې لپاره بندي کړ او کله چې له بندیخانې آزد شو نو جزایې د کونړ د اسمار غنډ ته ورکړل شو دافغانستان په اردو کې هغه غنډ و چې د ټول هېواد جزایې منصبداران به ور ته را لیږل کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له څه موده وروسته اصیل خان له دې چې په کمونستانو یې سخت زړه ډک و نو په غنډ کې یې کودتـا وکـړه کمونستان یې ددوی پـه واجب سزا ورسول سلاح او مهمات یې ولجه کړل له هغه وروسته اصیل خان د حزب اسلامي افغانستان په تشکیل کې جهاد ته ادامه ورکړه او په پېښور کې د اوږدې مودې لپاره د سرحدي کشف مسؤل وټاکل شو ترهغه چې په ۱۳۷۰ کال کابل د مجاهدینو په لاس ورغی د یو څه وخت لپاره اصیل خان په ریشخورو کې پاته شو او بیا به کله پـه وطن او کله به پېښور کې و د طالبانو د واکمنی په مهال د یوې موسسې د امنیت مسؤل و خو اوس د ملي دفاع وزارت په احتیاطو کې دی.

جنرال اصیل خان د زمانې له پېښو ډېره ګیله لری او په هر کار ه کار قوي نیوکه او منطقي استدلال کوي ، همدا وجه ده چې پـه نظامی لیکو کې د هغـه د شمولیت چانس کم شوی ځکه ټول منصب داران ترې بیریږي.

د غازي ملا مومن خان په اولاده کې نور مشهور کسان محمد کریم خان او دهغه زوی محمد نعیم خان (معین خان) وه چې علم پـالونکی کسان وو او تـل بـه د هغوی پـه جومـات کې ګڼ عالمـان او طـالب العلمـان اوسیدل د نایب غـازي مـلا مومن خان په نامه اوس د ګوډه د خواجه کلا په ډاګ کې یوه لیسه هم نومول شوی ده چې ډېر زده کونکي پکې لوست وایي.

نایب غازي یارمحمد خان:

دغه نومیالی د غازي ملا مومن خان کشر ورور او ده تـه ورتـه غـازي و چې پـه پیل کې یې د هېواد پـه سهیلي ختیځوسیمو کې لـه انګلیسانو سره جنګېدلی او بیـا وروسته په هرات کې پلټن مشر وټاکل شو او بیا همالته شهید او آلې د (بس بابـا) په هدیره کې خاورو ته وسپارل شو چې قبر یې اوس هم معلوم دی ، لـه هغـه نـه پـه هرات کې ډېر یاد ګارونه پاتـه شوی دی چې یـوهم دهغـه د اس نعلونـه (نالونـه) وه چې په هرات کې دومره مشهورشوي وه چې د یارمحمد خاني نالونو په نوم به ټولو آهنګرانو پیژندل او جوړول بـه یې. شـهید یارمحمـد خـان تقریبـا د ځوانی۔ پـه عمر شهید شو روایت دی چې شـهید یـار محمـد خـان دکرملی د ۹ برجه کلا دجوړولـو ترنیمـا یې پوري له خپل ورور غازي ملا مومن خان سره ملګری وخوکله چې هـرات تـه پـه نظـامي سفر ولاړ نـو بیـا را ونګرځیـد او د کرملي کـلا یـې جوړه او پـه سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسیدلی ونه لېده ، دنایب غازي ملا مومن خان سره د املاکو ویش بیا د یار محمد خان اولادی د رود په مسیر وکړ یانی د رود لودیځ پلو ځمکې د ذولفقارله کلي را نیولې بیا تر تنګي سیدان پورې دغازي ملا مومن خان په برخه ورسېدې او د رود ختیځ پلو ځمکې بیا له همدې کلي نه تر تنګی سیدان پورې د غازي یارمحمد خان اولادې ته پاته شوې خو پاته دې نه وي چې د غازي ملا مومن خان ځمکې اوکلا بیا د ظالم عبدالرحمن خان په حکم ضبطی او په نورو خلکو وویشل شوې .

وایې چې بازخانه بې بازه نه پاتېږی د غازي یارمحمد مشر زوی غازي (طره بازخان) هم د خپل پلار او کاکا په شان غښتلی او مبارز غازي تېرشوی اوله انګلیسانو سره د کابل په اوسني شاشهید کې د یوې مخامخ جګړې په ترڅ کې شهید شوچې جنازه یې په ډېر درنښت د نظامی پریټ په بدرګه وردګو ته راوړل شو او د خپل کاکا غازي ملا مومن خان په سپارښتنه د برګوډه د ملنګ په کلا کې خاورو ته وسپارل شو (۱)

(۱) دملنګ کلا یوه پخوانۍ چاردیوال وه چې کوټې نه وی پکې ودانې شوی او د طره بازخان په ښخولو سره دغه چاردیوال په هدیره بدل شو او تر نن پورې مړی پکې ښخېږی .

ددغه غازي اولاده اوس هم په نهه برجه کې اوسېږی چې حاجی محمد ابراهیم خان یې په اولاده مخور او مشهور کس تیر شوی چې په اخلافو کې یې اوس قاضي غلام درویش په شمول ډېر علما را پیدا شوي دي حاجي محمد ابراهیم په ځوانۍ کې په صوفي مشهور وهغه دومره عابد او پرهیزګاره سړي و ژبه به یې تل د الله په اسماوو ذاکره او شنډې به یې ورو ورو په ذکر رپېدې ، له علماوو سره یې ډېره مینه درلوده وه او د ژوند په وروستیو کې یې الله پاک حج هم په نصیب کړ .

سردارخان د غازي یارمحمد د اولادې بل مخوروچې په برګوډه کې اوسېده او اولاده یې هم په برګوډه کې اوسېږي نوموړی په خپل وخت کې زړه سواندی اوعلم پالونکی شخصیت تیرشوی دی اوپه خپل نامه په برګوډه کې یوجومات هم لری اوتل به یې په دسترخوان ملنګان او فقیران راټول وه ددغه غازي په معاصره اولاده کې حاجی عبد الوهاب خان بل مخور دی چې اوس د قوم د ستونزو حل ډېری د هغه اوږو ته تکیه دي هغه د جهاد اوکمونستانو دمخه دبګرام په هوایې ډګرکې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظامی منصبدار و بیا دجهاد لیکو ته ولاړ او دخپل ماما ډګروال ارکان حرب غلام دستګیر خان وردګ تر قوماندې لاندې یې په وردګو کې دروسانو په ضد جهاد پیل کړ او یو څه موده وروسته پېښور ته ولاړ او د پیرسید احمد ګیلانی له محاذ ملي نه یو نظامي کنډک راوړ خو کله چې مجاهدین بریالي شول نو د جهاد بریاوي او ارزښتونه یې د خپل منځي جګړو او بې اتفاقیو قرباني کړل ، همدا وجه ده چې عبدالوهاب خان بیا نظامي وظیفې ته زړه ښه نکړ او د خپل قوم په خوا پورې پاته شو.

دیارمحمد خان په اولاده کې دکلات د حج او اوقافو رییس شهید قاضي محمد انور (سعادت) هم شامل و چې د خپل عمر دشباب په دوران کې یې د یوې ترافیکي پیښې په ترخ کې خپل ژوند له لاسه ورکړ ، هغه د زابل په ولایت کې په میشت ناقل وردګو خورا ګران و او کله چې شهید شو نو هغوی خپلې کورنۍ ته راوړ.

محمد انور په جاپاني انګلسې عربي پښتو اودري رواني خبرې کولې

موږ دغازي ملا مومن خان او ورور یې یار محمد غازي تذکره او یادونه ددې لپاره دلته سجل کوو چې دهغه نومیالیو د اولادې انس او الفت اوس له وردګو سره دومره ژوره ګنډه خوړلې چې له وردګو د باندې دوی په وردګو یادیږی او هم یې خپښی او دوستی له وردګو سره بیحاسبه ډیرې دي•

• (۸) ۱۷۶- ۱۸۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غازي عبدالکبیرخان ((ببرک))

موږ غو ښتل چې د عبد الکبیرخان (ببرک) دژوند یادونه او کاري فعالیتونه د وردک مشاهیرو په لومړي ټوک کې سجل کړو خود معلوماتود نه نلرلوله امله دخپلې دې هیلې په ترسره کېدلو ونه توانیدو که څه هم هلې ځلې مو ډیرې وکړې او په بار بار مو دهغه اولادونو ته مراجعه وکړه خو په نن سبا یې خبره ترنن ورځې را وځنډوله او سرانجام یې معلومات هم په لاس رانکړل ،دغه نیم نیګور معلومات چې تاسې یې اوس لولی دهغه اولادونو زموږ په واک کې نه دي را کړي ، بلکه د آبکزار دمانجرخیلو معلم شیراقا چې د هغه د خپلوانوله ډلې دی زموږ سره مرحمت وکړ او په نیمه خوله یې له وردګو نه کابل ته را ولیږل ، په تکرار سره وایو چې مرحوم عبدالکبیر خان ترهغه لوړحق درلود کوم یې چې موږ ددې رسالې له لارې ورپه ځای کوو خو داچې ولې له بشپړو معلوماتو محروم پاته شو دا زموږ ګنا نه ، بلکه دهغه چا بې غوری وه چې په بیا بیا مراجعو اوغوښتنو یې ددغه نومیالي په اړه په معلوماتو خاشه واچوله.

زموږ په باور دجهاد په ګټه دعبد الکبیرخان کارنامې له تسجیل پاته کېدل لویه بې غوري ،بې انصافي اود وردګو له جهادي داعیې سره ستره جفاده ،په دوهم تکرار سره وایو دا چې ځوک به ملامت وي او ځوک سلامت ! تر موږ هغه ځوک ښه پوهیږي ، چې دهغه جناب په خلف کې حسابیږي ! موږ خوجناب عبدالکبیرخان ته د ورته اتلانو دفعالیتونو سجل ته تل اولیت ورکړی دی.

بیا وایو ! داچې ولې ؟دعبد الکبیرخان دفعالیتونو دتسجیل خبره تر دریم ټوک پوری را ورغزیده هغه هم په داسې حال کې چې په اړه یې معلومات نیمګړی او انځور یې هم په لاس کې نشته خپله وروستی ګیله له شف شف نه شفتالو ته را باسو او په ډک زړه وایو چې یوځل تاسې ټول لوستونکي دهغه له زوی عبدالرحمن جان نه وپوښتی چې دا ټول ولې ؟

په هرصورت ،ګیلې ګرمانې او خواشینی زښته ډیرې دی ،خوله چا ؟

او له کوم زړه سواندي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بل ته‌کې ته هم اشاره کوو، د مرحوم عبد الکبیرخان دکارنامو سجل زموږ غوښتنه او تقاضا نه ! بلکه د وردګو د چوپ او خاموش اکثریت ټینګه او منصفانه غوښتنه وه، نو موږ به ځنګه ستر ګې پرې پټې کړو.

په هرحال !

کله چې په وردکو کې اسلحې وویشل شوي او جهاد پیل شو نو تر یوه لنډې مودې د سیمې ملکي اداره هم د نظامې شورا په لاس کې وه خو ځنګه چې دا وخت د نظامې شورا دندې ډېرې مهمې درندی او حساسې وي او نشوای کیدای چې د خلکو خپل منځی ستونزو، دعوا ګانو او نورو ملکي کارونو ته لاس رسی وشي نو د نظامې شورا په تشکیل کې دوردګو اسلامي قومي شورا را منځ ته شوه چې عبد الکبیرخان «ببرک» یې لومړی او وروستی ریس وو، عبدالکبیرخان په وردکو کې د جهاد د پیل لومړنی انتخابي قومی ریس وو چې په پیل کې دلنډو خوورځولپاره د جلګې په ولسوالی کې د هغه ولسوالی په کچه ریس و تها کل شو خو ژر د ټولو وردګو د قومي اسلامي شورا ریس شو، د وردګو ټولو مجاهدینو له هغه نه کلک اطاعت کاوه دا هغه وخت وو چې تنظیمونو د پرګنو ترمنځ بې اتفاقی منګلې وردګو ته نه وی را اوږدی کړی او په وردګو کې اسلامي جهاد له اسلامي معیارونو سره برابر د یوه اتحاد او اتفاق په خوږه او دورور ولی په فضا کې په مخ روان و، هو، وردګ ټول په یوه قوماندوه او عبدالکبیرخان علاقداریې ریس وو او تشکیلات یې په لاندې ډول و،

عبدالکبیرخان علاقدار د شورا ریس.

ډګروال ارکان حرب غلام د ستګیرخان نظامي قوماندان.

ملا منیر آخند زاده د شورا مرستیال.

جګړن رویدارخان د نظامي مرستیال.

په پورتني تشکیل شورا جوړه او په درز یې خپل کارونه پیل کړل او لومړنی مرکز یې تریو وخت پورې په شیخ یا سین کې و بیا د شورا مرکز ګرځنده شو او له هغه ځایه دچک د زراعت کوټې ته راغی او تریوه کال پورې یې دلته فعالیت درلود او له یو څه مودې وروسته ددې لپاره دا مرکز تنګي سیدان ته ولاړ چې دا نقطه د چک او د جلګې د ولسوالیو تر منځ یوه مهمه او ستراتیژیکه د اتصال نقطه وه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه خواوي ترې ښې اداره کیدې د یو څه مودې په ترېدو سره دغه مرکز بیا د علیشنګ ګاګرو ته راغی او تر آخره پورې په دې کلي کې و.
عبد الکبیر خان علاقدار نه یوازې د یوه مدبر، مدیر په توګه خپل قوم د جهاد په لیکو کې اداره کاوه بلکه له جهاد د مخه هم دیوه قوی وکیل په توګه د خپل قوم په خوا پوری ولاړ و، د فروتن په نامه کوم حکمران چې د وردګو سپین ژیرو به ډیرې کیسې ترې درلودې او له وردګو سره یې ښه نکول یو وخت د جلګې او سنی ولسوالی ته راغی او د خلکو په ناحق ځورولو یې پیل وکړ فروتن د یو شمیر کسانو په لمسون غو ښتل چې د ولسوالی (مقر) له (میرانو) نه د کلاخ کلي ته را نقل کړی چې دغه کار زښته ډیر زیانونه درلودل چې تر ټولو مهم زیان یې دا وه چې د کلاخ کلي چا پیریال د ولسوالی د مقر لپاره مناسب او مساعد نه و ځکه د ولسوالی د تاسیساتو جوړولو لپاره یې اراضې نه درلوده او دغه کلی دیوې ډبرینې غونډی لپاسه پروت وو
عبدالکبیر خان فروتن ته دهغه ددې خپل سری په اړه وویل: تیره په خپل ځای درنده پاته ښه ده د ولسوالی انتقال ناممکن دی خو فروتن نه منله او خپلې دواړې پښې یې په یوه موزه ننویستې وي کله چې فروتن د عبد الکبیرخان خبره ونه منله نو د عبد الکبیرخان له خولې یې واوریدل چې ښه او سمه خبره نه اورې او نه یې منې نودا ګز او دا میدان وګورو چې ته څومره نر یې ! فروتن ډیر په غصه شو خو دغصې په جوش کې یې یو څو نورې رقیقې خبری هم د عبدالکبیرخان له خولې واوریدې او په نتیجه لاس تر پښنو اوږده د جلګې له ولسوالی ووت.
عبد الکبیرخان ببرک عجیبه حوصله هم درلوده هغه ته به چې چا په دولتی ادارو کې د کار د بندښت ستونزه وروړه نو په خلاصه تنده به سمدلاسه ورسره روان شو او تر هغه به نه لاس په سر کیده ترڅو به ستونزه نه وه کنترول شوی چې له خپل قوم سره د هغه دا ښګینې د تاریخ په حافظه کې د ثبت او سجل حق لری.
عبد الکبیر خان ببرک ډېردروند او په خپل قوم زړه سواندی او مهربان کس و پراخه حوصله یې لرله او لویه په ځان باندې ونه یې درلوده.
د محمد ظاهر شا او محمد داود خان د واکمنی په مهال لومړی د هبواد په شمال یانې د میمنې په ولایت کې د مردیان علاقدار و او له هغه ورو سته بیا غزنې ته را

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبدیل شو او د ناور په «اوکک» کې علاقدارو او د څه مودې لپاره د لوګر ولایت د خوښې علاقدار هم پاته شوی دی.
د غو ایې د کودتا په مهال د کورنیو چارو په وزارت کې د احصایې مدیر و خو ډېره ژر یې دنده پرېښوده او وطن ته ولاړ تر هغه چې په وردکو کې اسلامې پا څون نه و شوی عبد الکبیر خان ډېر ځوریده ځکه دا داسې وخت چې بې تجربې کمونستانو ته د خپلو مشران ځورول، وژل او بندي کول لوی غیرت او بریالیتوب ښکاریده.
عبدالکبیر خان علاقدار په ۱۲۹۹ لمریز کال د جلګې ولسوالې د دالان په کلې کې په یوه دنداره او علم پالونکې کورنۍ کې سترګې غړولې او خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل چا پیریال کې ترسره کړې او دو مره ښه لیک یې درلود چې د اجمل خټک خبره (لوی لوی فنکاران ترې لوګی شه)
عبدالکبیر خان علاقدار په ۱۳۶۲لمریز کال د ور پیښې نارو غۍ له امله د ۶۳ کالو په عمر له دنیا نه سترګې کړې او له روسانو سره یې د جهاد ی تاریخ په پاڼو کې خپل نوم تل پاته او ژوندی په ځای پرېښود.
د جلګې په ولسوالې کې او س یوه لیسه د هغه په نوم جوړه ده چې ګڼ زده کونکې پکې لوست وایې.•

• (۸) ۹۴- ۹۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمعه خان(همد رد)

جمعه خان همدرد د جهاد په مهال پخپله سیمه (دهیواد په شمال کې) په خاص ډول خپل قوم وردګ، په عام ډول ټول پښتانه د توکمیز اړدوړله غلیم توب نه په ډکو دوروکې له هر ډول تیری اوغچ اخیستونکو بریدونونه بچ او سرلوړي وساتل نوځکه به د هغه نومیالي نوم د کیقباد، کی خسرو په څیر د تاریخ د سینې په هره پاڼه کې د راتلونکو نسلونو لپاره په زرینو کرښو سجل اوله ویاړه ډکې کارنامې او فعالیتونه به یې د غیرت د مشالونو تل پاته بیلګې وي.

په رښتیا هم چې جمعه خان (همدرد) په فرضي جهاد برسېره د قومي ذات البیني شخړوله پېښېدونه دمخنیوي اوپه شمال کې د میشت قومونوترمنځ د نیکواړیکو په احیا اوژوندي کولوکې هڅاند وو.

زموږ ددغه ادعا مصداق دادیچې د جهاد په کړکیچونو دورو کې نه پخپله د جمعه خان همدرد اونه یې د مجاهدینولاسونه د چا په وینو رنګ شول او نه هم د بل چا لاسونه، دهغهد (مجاهدینو او یا نورو متعهدینو) په وینو سره شول دا په دې مانا نه وه چې جمعه خان (همدرد) کمزورې وو، نه ! د هغه له شخصي خصوصیاتو نه یو داوه چې اصلا له هېچا او هیڅ قوم سره تضاد نه درلود یوریښتینې مسلمان وو، او یوازې دهېواد په شمال کې د افغانستان د اسلامي حزب یو تکړه، متعهد او وفادار قوماندان و چې د مقابلې لورې یې یوازې او یوازې ګوره روسان او د هغه ګوډاګیان وه.

د کمو نستانو د رژیم له ړنګیدو وروسته جمعه خان (همدرد) د هېواد په شمال کې دټولو پښتنو لپاره یوه ډاډ منه تکیه ګاه اود ویاړ هغه سمبول ووچې د سیاسي بدلونونواو اوښتونو په ټولو پړاونوکې دیوه سوله خوښونکي غښتلي او هوښیار افغان په عنوان لکه ونه مستقیم په خپل مکان پاته شوي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موضوع په تفصیل سره را وڅیړونو ښایي کتابونه پرې ډک شي خو په لنډ ډول به یې را ونغاړو جمعه خان همدرد په **۱۳۵۸** هجري لمریز کال له خپل قهرمان ورور صوفی امیرګل (همتیار) سره چې د افغانستان د اسلامي حزب په تشکیلاتي لیکو کې د بلخ په ولسوالۍ کې د حضرت بلال (رض) د جهادي جبهې عمومي قوماندان و ،په جهاد پیل وکړ، عجالتا دا وخت هغه د خالد بن ولید د غنډ چې د دغه جبهې له غنډونونه یو غنډو ،قوماندانوو، خو کله چې په۱۳۶۴کال صوفي امیرګل (همتیار) دیوې نا ځوانمردانه تو طیې ښکار او د شهادت لوړ مقام ته ورسید(۱) نو د حضرت بلال د جبهې ټولو مجاهدینو د

(۱)دصوفي امیرګل همتیار د شهادت په دغه دول و چې هغه ته یې کوم کلیوال د مزارشریف له ښاره یو تیپ ریکارډر ډالۍ را ولیږه (هغه وخت زمانه یو څه ساده وه او شیطا نتونه چا نه پېژندل) کله چې صوفی امیرګل تیپ سویچ کړ نو هغه نا ځوانه بارود یکې ځای په ځای کړې وه چاودنه را منځ ته شوه اوصوفي امیرګل ځای په ځای شهید شو

رایو په غوڅ اکثریت جمعه خان (همدرد) د خپلې جبهې د مشر او جهادي قوماندان په توګه ومانه، او په اتفاق سره سلاه شول چې نورد جمعه همدرد تر قیادت او قوماندې لاندې په دغه جبهه کې د پخوا په څیر خپل سپیڅلی جهاد ته ادامه ورکړي.

پاته دي نه وی چې دا وخت د حضرت بلال جبهې د بلخ ولایت په مختلفو ولسوالیو کې په لاندې تفصیل څلورغټ غنډونه د فعالیت په چوکاټ کې درلودل .

۱.د خالد بن ولید غنډ لکه چې د مخه وویل شول د صوفي امیرګل (همت یار) په ژوند یې پخپله جمعه (همدرد) قوماندان وو او د هغه له شهادت وروسته کله چې جمعه خان همدرد د حضرت بلال د جبهې عمومې امیرشو نو ددغه غنډ قوماندان مامورمحمد نسیم وټاکل شو .

۲.د چاربولک په ولسوالی کې د چار بولک په نوم جهادي غنډ چې قوماندان یې فدا ګل و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د دولت آباد په ولسوالۍ کې د بلال (رض) په نوم غنډ چې قوماندان یې شمس الدین و.

۴. د بلخ په ولسوالۍ کې د شهید (همتیار) په نوم غنډ چې قوماندان یې جمعه الدین وو او د همتیار له شهادت وروسته دا نوم وربان دې کنبیودل شو .

له دې چې د بلخ ولایت اراضي اواره ده، د پټیدو او ستر اخفاډ ځایونه یې هم نه درلودل او دا خو څرګنده ده چې په دښتو کې وسلوال نا انډولۍ له لحاظه جګړه ډېره سخته وي او هغه ځوک به زورور کیږي چې ثقیله سلاګانې ولري خو بیا هم کله به چې جګړه ونښته نو (نره) جګړه به وه او مجاهدینو به خپل سنګرونه نه خوشي کول که څه هم د جبهې عمومي مرکز د شولګرې ولسوالۍ په طلا قمر کې وو او هره ورځ به بمبارډیده او یا به ژر ژر قواوي او آن پخپله روسان ورتلل خو هیڅ وخت د دغه مرکز په تسخیر بریالي نشول.

یو وخت دوی ته د کمونستانو د جاسوسۍ له شبکې نه اطلاع حاصله شوه چې له مزار شریف نه پنځه کمونستي اورګانونه، د مزار خاد، د دوستم ملیشاوي، اتلسمه فرقه، نهرین فرقه، د ګلخان مغللو آچې د خاد په مربوطاتو کې یې فعالیت درلود، پریکړه کړې چې د جمعه خان همدرد په مرکزونو د بلخ په ټولو ولسوالیو کې د دوي په ذعم ګیلم جم ؟؟! حمله وکړي، دوی خپل ټول اکمالات وکړل ځانونه یې برابر او سهار وختی یې د جنګې الوتکو په بمبارد، جنګ پیل کړ، بیا د رندو وسلو اراضي ویشتنه دوی هره ورځ دغه کار کاوه چې خپل ټول هوایي او ځمکني زور به یې ختم کړ نو بیا به هر اورګان ځمکنی تعرض پیل کړ او تر بیګا پورې به درنده جګړه روانه وه ماښام به دوی ټول خپلو قرارګاوو ته ولاړل نهه ورځې تمام د کمونستانو ټولو اروګانونو عملیات وکړل خپل زور یې تمام کړ خو بری یې تر لاسه نکړ او په دغه نهو ورځو کې یو ګام هم په مخ ولاړ نشول کله چې له ماتېسره مخ شول نو په نهمه ورځ ماښو کي منګل (چې دا وخت د ترانسپورت وزیر وو) د بلخ د ولسوالۍ سپین ژیری سره را ټول کړل او دوی ته یې وویل: چې زه به خپله لونګی ستاسې په لمن کې واچوم او تاسې ولاړشی خپلې لونګی د جمعه خان همدرد په لمن کې واچوي چې دا جګړه نوره بس کړي. کمونستانو په دې توګه خپله بشپړه ماتی ومنله، سپین ژیرو د ماښو کې منګل لخوا په پیغام کې جمعه خان همدرد ته دا هیله هم راوړې وه چې د دوستم (ټانګونو او شوبلو) ته اجازه ورکړي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شبرغان په لوري خپلو قرارګاوو ته وګرځي، جمعه خان همدرد شرط کېښود چې ټانګونه باید خپل میلونه د شاته لور ته واړوي او بیا په سړک تیر شي خو جالبه دا وه چې دو ستم بیا هم له همدغه منځګړو سپین ژیرو نه د هر ټانګ په سر یو ،یو سپین ژیرې د دې لپاره کښیناوه چې جمعه خان همدرد پرې عملیات ونکړي.

د تیښتې او ماتې په مهال د ټانګونو د شا په لور اړول شوي میلونه دا سې ښکاریدل لکه په ګرمی چې د سترېو سپیو را ځړیدلي ژبې په لکۍ پورې سرېښ وي د کمونستانو دا ماتي یوه دا سې تاریخې ماتې وه چې د بلخ په ولایت کې د مجاهدینو او نورعام ولس ترمنځ په (پړتکونو) بدرګه شوه.

د وخت په تیریدو سره د جهاد په لیکو کې د جمعه خان همدرد ښه وړتیا او زړورتیا ددغه سبب شوه چې د بلخ ولسوالۍ دغه جهادي مرکز (د حضرت بلال « رض» جهادي جبهه) د افغانستان د اسلامي حزب د ۹ شمالي ولایاتو د مجاهدینو د باور وړ پناځای شی نو همدا وجه وه چې جمعه خان (همدرد) په ۱۳۷۴کال د افغانستان د اسلامي حزب د رهبری د شورا لخوا د شمال زون د تنظیمه ریس په توګه وټاکل شي.

د جهاد په مهال جمعه خان همدرد د پاکستان له تګ او راتګ سره چندان مینه نه درلوده دوسلو اکمالات یې مجاهدینو کول او یو ازې به ښائي دوه ځله پاکستان ته تللی وي.

جمعه خان همدرد له هیڅ بهرنی هیواد سره د نورو ؟؟ په شان کوم سیاسې تعلقات نه درلودل، که نه د هغه لپاره ددې ښه زمینه برابره وه چې د ګاونډیو او یا نوري نړۍ له کوم هیواد سره سیاسي اړیکې ولرې او خپل ځان د نورو په شان مجازې شهرت او قدرت ته ورسوي د داسې کړنو بیلګه د هغه په وجود او شخصیت هیڅ نشته.

کله چې د کمونستانو خونړۍ، ظالمانه واکمني او دوره په افغانستان کې پای ته ورسیده نو د هیواد په ګوټ، ګوټ کې د زورواکانو لخوا خپل سری تحرکات رامنځته شول او په تیره بیا کله چې د هیواد په شمال کې یو شمېر ملوک الطوایفي ته ورته جوړښتونه را پیدا شول او په رآس کې یې پخوانی بې رحمه زور واکان وه نو د خلکو په بیځایه ځورولو او ربړولو یې پیل را وکړ.

سره له دې چې دا وخت ددوی د تاوتریخوالیو او منفی نفوذ د اعمال له امله یو شمېر کوچنۍ جهادي حوزې او لو یې جبهې ته د تسلیمیدو په حال کې شوي خو جمعه خا ن همدرد له خپلو ټولو مجاهدینو سره چاته د تسلیمیدو ذلت ونه مانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

،خپله جبهه او ځان يې په هر ډول ستونزمنو شرايطو او کړکيچنو حالاتو کې صحي سلامت وساتل.

کله چې طالبانو د میمنې له لوري شبرغان ته را ورسيدل او دا ښار يې ونيو نو د مزارشريف په لوريې د پرمختګ لپاره تياري ونيو ،په مزارشريف کې حاجي محمد محقق، دوستم، د رباني ډله ټپله سره راټول او په اصطلاح يو هم شورتې شورا يې جوړه کړه په دغه شورا کې له جمعه خان همدرد نه هيله وشوه چې طالبانو د مخنيوي لپاره بايد په خپل قلمرو (بلخ ولسوالۍ) کې دفاعي خطونه واچول شي خو جمعه خان (همدرد) چې بشپړ سياسي او نظامي بلوغ يې درلود، هغوی ته يې وويل: چې زه له طالبانو سره جګړه نشم کولای تاسې چې د خط اچولو مينه وال واستئ نو ددغه خط تر ټولو ښه ځای شبرغان وو چې هلته بايد اچول شوي وای ،او په کنايوی ډول يې دوی ته وويل: ساده په نظر درغلم چې د خط په اچولو سره په خپله سيمه نظامي غوبل جوړ کړم او يا خپل مجاهدين برناحق په چا ووژنم، همداوه چې ددې شورا غړې يې په خپل دغه خطرناک سياست او موضوع ګيری کې ناکام کړل او پخپله هم ددې لپاره چې د کومې توطيې ښکار نشي او يا يې لاسونه د بيګنا مسلمانانو په وينو رنګ نشي عجالتا د ايران په لوري ولاړ او دنړيوالی ټولنــې تررا تلو پورې هلتــه استوګن وو.

کله چې د طالبانو واکمني پای ته ورسيده نو جمعه خان همدرد بيرته بلخ ته را ستون شو او په ۱۳۸۱ کې د اتمې قول اردو دقوماندان په توګه وټاکل شو له هغه وروسته په ۱۳۸۳ کال د بغلان د والی په توګه بغلان ته ولاړ او هلته يې په پيل کې دبغلان ولايت ټول دولتي املاک د غاصبينو له لاسه واخيستل او ددغه ولايت بيا رغاونې ته يې مسوولانه پاملرنه وکړه له دې چې د بغلان ولايت مرکز د خلقيانو د واکمنۍ په مهال د پلخمري ښار ته را غلی وو او دا داسې ښار دي چې د ښارې پرا ختيا لپاره ځای نلري نو جمعه خان همدرد د خپل ماموريت له هماغه پيل نه په دغه تکل وو چې يو وخت بايد د بغلان ولايت مرکز دهغه اصلي او پخواني ټاټوبی يانې نوی بغلان ته وليږدوي خود مرکزدا ليږدونه د يو شمېر کسانو له ګټو سره په ټکر کې را تله دغه کسانو خپل لستوڼي اوپا يڅې را بډوهل کابل ته به را غلل او د جمهور ريس لومړی مرستيال ضيا مسعود تـه بـه يـې د جمعـه خـان (همـدرد) شکايتونو په لړ کې ويل ،چې د دغه ولايت د ولايتي څو ديرشو ريسانو له ډلې نه يې ټول د افغانستـان پـه اسلامي حزب پـورې اړه لـری او پښتـانه دی ،ددوی پرپا ګند دومره ګړندي په مخ ولاړل چې د ضيا مسعود سترګې د تبعيضې ليد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنا پوچې ور رېندې کړې جمعه خان (همدرد) يې کابل ته را وغوښت دوی دواړه د کرزي په مخ کې خپل دلايل ارايه کړل کله چې لومړی د ولايت د ريسانو سپيناوی وشو نو معلومه شوه چې يوازې څلورتنه ريسان پښتانه دي او نور ټول تاجک ازبک هزاره او ترکمن دي ،ضيا مسعود ښښنه وغوښته ،خو نو يبغلا نتهد ولا يتد مرکزدليږدا و بدليد و پهاړهچېکو مدلا يلضيا تهوړاند ښشو ل نو هغه يې نه منل جمهور ريس کرزي پرته له دې چې د وظيفوي صلاحيت نه کار واخلي ملامت ته ملامت او سلامت ته سلامت وو ايي د فطری محافظه کاری په حکم يې دوی دواړه ته وويل :چې تاسې خپله دا موضوع د باندې دوه په دوه سره حل کړی او پايله يې ماته وو ايي ،کله چې دوی دباندې راووتل نو ضيا مسعود جمعه خان همدرد ته وويل چې ته د بغلان له ولايت نه صرف نظر وکړه چې بل ولايت غواړې زه به ده لته وليږم خو جمعه خان همدرد ژر ورته وويل: چې که ستا په امضا او قلم زه صدر اعظم ټاکل کيږم هم ، نو ښښنه غواړم ته د خپل کار کوه او زه خپل .

ډيره موده نوره هم تيره شوه وروسته د مرکزي حکومت په صوابديد جمعه خان (همدرد) په ۱۳۸۴ کال د جوزجان د والی په توګه مقرر شو او هلته يې هم په لومړی ګام کې هڅه وکړه چې دولتي املاک او تاسيسات د غاصبينو له ناولیو منګلو نه مسترد کړي او د ويجاړو شويو تاسيساتو په بيا رغاونه پيل وکړی هغه تر ډېره دا تاسيسات ورغول او تر څنګ يې د جوزجان د مرکز شبرغان ښار د سړکونو پخولو لپاره ګام پورته کړ خو پانګه نه وه کله چې کابل ته را غې او له جمهور ريس نه يې د بودجې غوښتنه وکړه په هر دليل به چې کرزي د بودجې له ورکړې اوږه خالي کوله جمعه همدرد به ټينګار کاوه کله چې وپوهيد چې کرزی پانګه نه منظوروي او سرخوږې جوړوي نوله مجبوريت نهيې استعفا وليکله کرزي ته يې وړاندې کړه او ورته وويل: چې دا په دې مانا ده چې زما ماموريت په جوزجان کې تر پوښتنې لاندې راشي،کرزي چې دا تمه يې نه درلوده ژر يې د سړکونو پخولو لپاره بوديجه ورته منظورکړه او د شبرغان ښارد سړک پخولو کار په درز روان شو ، خو دا چې وايي د هيچا کړنې د وينبو ملتو له نظره پاتيږی رښتيا ده ، د جمعه خان همدرد شاهکاری د جوزجان په ولايت کې له لمر نه هم روښانه دی او دا يو ښکاره حقيقت دی چې نه تنها جمعه خان همدرد بلکې هر ورډګ والی په جوزجان کې تل پاته خدمتونه کړی خو افسوس چې ستمي مزاجه کړی هيڅکله خدمت نه خوښوی دجمعه خان همدرد د جوزجان په ماموريتکې هم يو شمېرخود غرضه او ستمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مزاجه کړیو چې په راس کې یې دوستم وو په تو طیو لاس پورې کړ او هغه هم په دغه خاطر چې ددوستم له بدماشانو نه د ولایت هغه پخوانۍ ماڼۍ چې دوی پکې خپله نظامي اډه جوړه کړې وه، واخیستل شوه دوستم یانو له تخار، بغلان او میمني نه سیاسي بدماشان سره را غونډ کړل او دلاریونونو په جوړولو یې داسې بد ماشیو ته بدې ووهلې چې په ښکاره او برآلا سیاسي حرامزادګۍ پکې نغښتې وې په دې ترڅ کې جمعه خان همدرد له مرکزي حکومت نه مرسته و غوښته له کابل نه اتیا کسه داسې ترک تباره عسکر شبرغان ته را ولیږل شول چې له را رسیدو سره سم له لاریون کونکو سره یوځای شول دا وخت بد ماشانود ولایت ټولې اداري لاندې کړي او دولایت د ودانۍ په لور را وان شول مرکزي حکومت دا هرڅه د سرپه سترګو لیدل او کتل ،خوعجیبه بې تفاوته وو، جالبه ده چې یوشمیر لوړو دولتي کړیو هم دا بهیر په مزه مزه څاره خوند یې ورکاوه اود قهرمان جمعه خان (همدرد) نا کامۍ او آن فزیکل دهغه له منځه تلو ته سترګې په لاره وه، لاریون کونکو وسلې او هرڅه له ځان سره درلودل اوبشپړ تاوتریخوالي ته یې ملا تړلې وه د ولایت د مقرپه لور لاپسې را دمخه شول او د توکمیزې کرکې ناروا چیغې یې وهلې نا څاپه د لاریون کونکو له لورې ګولۍ وچلیدې او ناچارله دې پلو نه هم ګولۍ وچلیدې سیاسي بد ماشان په وینو کې لیت پیت شول دوستم چې رښتیا میدان ولید نو وتګید او(آنکۍ) یې وواهه ځکه قهرمان جمعه خان همدرد د سیاسي خشونت جواب په خشونت ورکړ نو ځکه دوستم دا عمل له ځان او ملګرو سره لوی ظلم وباله اوپه مرکزي حکومت یې چیغه ګډه کړه.

موږدلته په کلکه مدعی کیږو او وایو چې موږ ولې نورو قومونو ته منسوب او د لیرې ولایاتو استوګن والیان او نور مامورین په خپل ولایت او ولسوالی کې قبلوو، امر یې منو او تر اداره لاندې یې ژوند کوو، نو ولې زموږ د مشرانو په وړاندې دا سیاسي بد ماشۍ، بد غونۍ او حرامزاده ګۍ را منځ ته کیږي،وحدت ملي همداسې وی ؟؟لکه په جوزجان کې چې دوستم او د هغه ناروا ډلې ټپلې زموږ په وړاندې رعایت کړ خو بیا هم په جرآت سره وایو چې د تاریخ له حافظې دهیڅچا کړنې پټې نه پاتیږې هغه دوستم چې لاس یې د سلګونو زره بیګنا مسلمانانو په وینو رنګ دی او له کمونستانو سره به یې د بیګنا انسانانو په وینو سوداګری کوله موږ نه پوهیږو چې نن دکوم رحمت په اوبو پریولل شو چې هم یې سیاسي معافیت ترلاسه کړاوهم یې نورو بدغونیو ته بدې ووهلې !

(c) ketabton.com: The Digital Library

ومو ليدل چې د شبرغان ښار په بد ماشيو کې د ملي وحدت ضد کسانو ته له پيښماني، پرته نور هيڅ په لاس ورنغلل دا له لمرنه هم څرګنده شوه چې دوی تو کميز تعصبات درلودل غو ښتنه يې اسلامی او انساني الله نه وو ورسره ملګری نو همدا وجه وه چې په نتيجه کې يې پخپلو لاريونونو هغه منفي لاس ته را وړنې درلودې چې هم يې په لوړو چوکيو ناست خپل پلويان وشرمول او هم يې په دغه حرکت سره د ځان په وړاندې په هېواد کې ميشت نور قومونه را ويښ کړل.

په هر صورت په جوزجان کې له دوو کالو ماموريت وروسته په ۱۳۸۶ کال د مرغومې د مياشتې په دولسمه نيټه جمعه خان (همـــدرد) د جمهورريس د يوه فرمان له مخې د پکتيا د والی او پخپله د جمهورريس د سلاکار په توګه وټاکل شو چې تراوسه يې دا دنده دوام لري.

جمعه خان همدرد د حاجي قمبرخان زوی په ۱۳۳۷هجري شمسي کال د بلخ ولسوالۍ د علم خيلو په کلي زيږدلي دی تردولسم ټولګي پورې يې زده کړې تر سره کړي په پښتو او دري ژبه رواني خبرې کوی او په انګليسي هم پوهيږې له کمپيوتر او انترنيت نه هم د اړتيا په صورت ګټه اخيستلی شي.

د جمعه خان (همدرد) د نيکونو ټاټوبی د وردګو ولايت دی دوی کلونه کلونه پخوا د جغتو ولسوالۍ د کمکي ارياب له کلي نه د بلخ ولايـــت ته نا قل شوي دي، دوی ماياراو په مايارو کې د ملک يار (پرنده) په اولاده کې شامل دي•.

• (۷) ۴۸- ۵۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشاهیر

عبد الکریم (خرم)

عبـد الکـریم (خـرم) د هېـواد د ادبــي اوفرهنګي څېرو پـه ډله کې هغـه پېژندل شوي ځلانده ، فرهنګي اوادبي څېره ده چې بشپړملي او نړیوال حساب پرې کېدای شي.

هغه په لومړی ځل په افغان ولس د روسانو اوکمونستانو نا دودي اونورمظالم د یوه هنري فلم په پرده د نړیوالو د سالم اوعادلانه قضاوت لپاره د هغـوی سترګو تـه ورغبرګ کړل چې کولای شو ددغـه هنري فلم جوړول او ننداري تـه وړاندې کـول د هغـه د هنرې شاهکاریو اوادبي فعالیتونوترټولولوړ شاخص وګڼو

ددغه ترڅنګ خرم په هغو ورځپاڼو کې چې د جهاد پـه اړه یې مطالب خپرول د مقالواونوروعلمي اوجهادي مطالبوپه خپرولوهم پیل وکړ.

په۱۹۹۱کال دلوړوتحصیلاتو لپاره دفرانسې هېواد ته ولاړاوپه پاریس کې د نړیوالواړیکـو د مطالعــاتو اوڅېړنــو پــه انسـیتوت کــې پــه نړیوالو اړیکـو (دیپلوماسۍ) کې د ماسټرۍ سند ترلاسه کړاو وروسته یې د (رنه دکارت) په پوهنتون کې د صادراتو ، د حقوقو په برخه کې دفوق ماسټري سند ترلاسه کړ او ددغه تر څنګ یې د پاریس د ختیځو ژبو او مدنیتونو په انستیوت کې د بالمقطع استاد په توګه هم تدریس پیل کړ.

عبد الکریم خرم د هېواد په دننه او بهر کې هر ځای به چې وو له مطبوعاتو سره به یې خپله اړیکه ټینګه ساتله او د زده کړو په مهال به یې هم ورځپاڼو او مجلو ته علمي سیاسي اقتصادي مقالې او د افغانستان د روانو حالاتو په اړه په زړه پوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

مضامین لیکل او خپرول، دوه ټوکه کتابونه چې یو یې د(شکست سیاسي) او بل یې (قدرت های بزرگ در تلاش بې قدرتی) په نوم چې (پاسکال پونیپاس) لیکلې په کال ۱۹۹۵ـ۱۹۹۶ له فرانسوی ژبې نه دري ژبې ته را وژباړل او دواړه یې په پیښور کې چاپ کړل.

عبد الکریم خرم پخپله هم کله چې له روسانو سره جهاد خپل د اوج مرحلې ته ورسید نو ECO په نوم په فرانسوي ژبه د نړیوالو دعامه پوهاوي لپاره یوه داسې (رساله) چې په هغه کې یې د افغانستان د روان جهاد په اړه بشپړعلمي او تحقیقاتي معلومات راغونډ کړي وه ،خپره کړه.

په دې رساله کې وړاندیز شوي وو چې که په افغانستان کې د منفي جګړیزو سیا لیو په ځای ECO د سازمان په پیاوړي کولو، فعالولو او قوي کولو سره د لویدیځي اروپا د ګډ بازار په شان د مثبتو او نیکو اړیکو د ټینګولو پواسطه د افغانستان په ګډون په ټوله منځنۍ او سهیل لویدیځي اسیا کې یو سولیز نظام رامنځته شي دا به ترټولو غوره کار وي ځکه دجګړې اورتل وراني ویجاړې را منځ ته کوي اودا څرګنده ده چې د هر بل شوي اورپه ځاي ایرې پاته کیږي.

عبد الکریم خرم د ۱۹۹۷ کال په آخر کې له فرانسې نه پیښور ته را غی او د سیاسي اوفرهنګي چارو په مخ ته وړلوبوخت شواودا وخت یې هم د مطبوعاتو لپاره په سلګونو مقالې اونور علمي اوادبي مضا مین ولیکل او په بیلا بیلو کنفرانسونو کې یې ګډون هم وکړ.

په سیاسي برخه د افغانستان د سولې اوملي یوالی د هغه ټولنې د اجرایه کومیټې غړې هم وو کومه چې په پیښور کې د پیرسید احمد ګیلانې په مشری جوړه شوي وه.

اوله بل پلوه پیښور ته په راتلو سره په افغان پوهنتون کې چې په پیښور کې یې فعالیت درلود ،دحقوقو او سیاسیعلوموپهپوهنځی کې استادشو.

په ۲۰۰۱ کال د سپمبر له پیښې وروسته عبدالکریم خرم دبن په کنفرانس کې د پیښور ګروپ د غړې په عنوان هم ګډون وکړ.

په افغانستان کې د موقتي او انتقالي ادارو په راتګ سره خرم هم له پیښور نه کابل ته راغی او په پیل کې ددولت په تشکیلاتو کې له نړی نه د را ستنیدونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

متخصصــو افغانانو پــه (ســلاکاروزارت) کــې د اروپــا اومرکــزي آســيا د راستنيدونکو افغانـانو مسـوليت ورد غـاړې شـو او وروسـته بيـا يـې پخپلـه د (افغانستان لپاره حقوقي مرستې) په نوم يوه موسسه جوړه کړه چې پخپله يې ددې موسسې مشري کوله ددې موسسې دنده دا وه چې د هغه افغانانو لپاره چې د بيلا بيلو جرايمو د ارتکاب په تور بنديان وه د وړيا (مدافع وکيل) دنده ترسره کوله.

په ۱۳۸۵ کال په لومړيو کې ښاغلی خرم د جمهوري رياست د تحليلگر او له کمې مودې وروسته د جمهوري رياست د مطبوعاتي سلاکار په توګه وټاکل شو. چې دوه مياشتې وروسته د ۱۳۸۵ کـال د زمـري د مياشـتې پـه اتلسـمه نيټـه د جمهور رئيس له خوا ولسي جرگې ته د اطلاعـاتو او فرهنګ د وزير پـه عنـوان د باور درايې اخيستلو لپاره وروپيژندل شو چې په بريـاليتوب سره يې د باور رايـه ترلاسه کړه او د اطلاعاتو اوفرهنګ وزير شو ، او پر دغه دنده د څلور کاله په موده پاتې شو خو دريغې چې دا وخت د خپلو فعاليتونو له امله سخت د اغيار د سترگو خار شو، يو وخت هغه د سنا مجلس تـه ورغوښـتل شـو او د (زلمی) پـه نـوم يـوه زابلې سناتور له ده سره کومه شخه شو لانجه وکړه ، کريم خرم پـه غصه شـو او د نومړي سناتور خوله يې د خپل لاس د گوتو تر منځ د هغه تر سترگو لاندې ترسيم کړه او ورته وويل: خوله د ډېره وړه ده او خبرې ډېرې لويې ترې را باسې، والله که داسې راته ښکارې لکه يو نخود ! سناتور خوارکی په ځان پوري داسې حيران کړ چې نيږدې يې ژړلي وه.

د اطلاعات او فرهنګ پـه وزارت کـې د عبدالکريم خرم ټاکل رقيبانو تـه ډېر سخت تمـام شـول ،يوهګړی‌همآرامنشـول پهپـراخه توطيوبيلا سپوربکړخصوصـا هغـه وخت چې عبدالکريم خرم د هېـواد پښـتوملي سرود د آيات شريف ،حديث شريف اودری اشعارو په چوکات کې د اطلاعات فرهنګ وزارت پـه شـمالي دېوال منقوش کړ دهغه په دښمنانو يې دومره بده اغيزه وکړه چې د وزارت پـه دغـه ديـوال يې چاودنه وکړه چې د الله (ج) په فضل نه هغه ته کوم زيان ورسيد او نه هم نقشونه را پريوتل ! اودوهمه چاودنه د قندهار په سفر کې پرې وشوه چې دا داسې چاودنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه چې د سپرلۍ موترېې باد ،باد شوخود الله (ج) ساتنه وه عبد الکریم خرم ته بیا هم کوم زیان ونه رسید ..

ستمي مزاجه کړۍ زوره ورې شوي او د هېواد یو مشهور پخوانۍ ستمی یې د هغه په ځای وزیر وټاکه چې نوموړې وزارت یې تر نن ورځي په فساد کې ډوب ساتلی دي او په نتیجه کې عبدالکریم (خرم) هم د اوږدی مودی لپاره په کور کښیناست او بیرته د ۱۳۹۰ کال د وري د میاشتې په لومړی نیټه د جمهوري ریاست ددفتر د رئیس په توګه وټاکل شو او اوس هم نوموړې دنده پر مخ بیایي

که د هغه دژوند لومړیو ته را وګرځونو عبد الکریم خرم هم دنورو کړېدلو او ځوریدلو هېوادوالو په شان د ربړو او ناخوالو په غیږ کې را لوی شوی کله چې په ۱۳۵۷کال د کمونستانو کودتا را منځ ته شوه نوعبد الکریم خرم د استقلال د لیسې د نهم ټولګي زده کوونکی وو له دې چې عبدالکریم خرم د کمونستانو سخت مخالف وو او له پیل نه د هغوی په ضد مبارزه روحیه درلوده نوله هماغې لومړی شیبې یې د کمونستانو دالحادې تیورې تورې کندې ته د نویو ځوانانو دلوېدلو نه د مخنیوي او نجات لپاره هلې ځلې پیل کړې هغه په دې لټه کې شو چې د ځوانانو د سیاسې نجات لپاره د نړۍ د سیاسي مفکرینو د آثارو لوستل پیل کړي.

عبدالکریم خرم دا وخت عملاً د مجاهدینو سره پهکابل ښارکې د کمونستي نظام پر ضد فعالیت پیل کړاو د متعلمینو او محصلینو د ذهنیتونو د روښانولو لپاره د فرهنګیدرندو مسوولیتونو ته اوږه ورکړه چې په همدې علت دوه ځله د کمونستانو لخوا دلنډو ورځو لپاره بندي او بیا بیرته ژر را خوشې شو خو ددریم ځل لپاره په ۱۳۶۱ کال د سنبلې په میاشت کې د کمونیستې نظام ضد فعالیتونو په تور د وخت دجاسوسۍ د شبکې (خاد) له خوا په نیمه شپه کې له خپله کوره ونیول شو اوبندیخانې ته ولیږدول شو له بندیخانې وروسته نږدې یو کال د مجاهدینو سره د دوی تر کنترول لاندې سیمو کې په جهاد بوخت شو او په کال ۱۳۶۵د سیمې له مجاهدینو سره یو ځای د پیښور په لور روان شو او له اتو ورځو وروسته پیښورته ورسیدل او ورو ، ورو یې له هغه چاپیریال سره د جهادې او فرهنګي فعالیتونو په ترسره کولو سره بلد تیا پیدا کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالکریم خرم دوردګو ولایت د سید اباد ولسوالۍ د عبد المحي الدین د کلي اوسیدونکی دی خو کورنۍ یې له ډېره پخوا زمانو په کابل کې اوسیده او آن تردې چې پخپله عبد الکریم خرم په ۱۳۴۲ کال په کابل کې زیږېدلی دی هغه خپلې لومړنۍ زده کړې د(رابیا) په ښوونځي کې ترسره کړي او ثانوي زده کړې یې د استقلال په عالي لیسه کې بشپړې کړی او په ۱۳۲۰ کال د کانکور په ازموینه کې د کابل د پولېتخنیک پوهنتون ته بریالې شو او هلته یې خپلې لوړې زده ترسره کړي دي.

عبدالکریم خرم د وردګو د نورو مشرانو برخلاف د قوم او عام ولس د ستونزو د حل لپاره نه وخت لري او مینه نلري چې له چا سره وګوري، دا دهغه خپل زړه او پریکړه ده، موږ پرې کوم کار نلرو، برې د ور په برخه وي .•

• (۷) ۱۴۷- ۱۵۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلام فاروق وردګ

په کابل کې د کمونستانو د خونړي کودتا د را منځ ته کېدو په مهال غلام فاروق وردک د کابل پو هنتون د فارسي پوهنځي ددوهم کال محصل وو، کمونستانو دا وخت د خپل ذاتي فطرت او ماهیت له مخې د مامورینو، محصلینو او نورو عامو وګړو په نیولو ځورولو او وژلو پیل وکړ او په دې توګه یې ځانو او خلکو ترمنځ د بې باوری داسې فضا را منځ ته کړه چې پلار یې په زوی او زوی یې په پلار بد ګمانه کړ.

غلام فاروق وردک هم د نورو ځوریدلو هېواد والو په څیر اړشو چې خپل تحصیلات نیمګړی پریږدی اود هجرت وطن ته ولاړ شي، هغه د هجرت په وطن کې د یو څه مودې له تیرولو وروسته بیرته د هېواد ختیځو سیمو ته د جهاد لپاره راغې او د یوه کال لپاره یې د کونړ او اسمار په غونډ کې د مسلحانه جهاد ترڅنګ د ټپیانو درملنه هم وکړه او بیا بیرته وردګو ته راغی او د ټپی مجاهدینو درملنه یې کوله خو وروسته یې یو ځل بیا په زړه کې د تحصیلاتو مینه را وتخنیده او په ۱۳۶۱ هجرې کال یې د پنجاب ایالت د مرکز لاهور په ښار کې د فارمسي زده کړې له سره پیل کړې او د زمانې په تیریدو سره یې په بریالیتوب سره په ۱۳۶۵ کال په دغه پوهنتون کې خپلې زده کړې بشپړې کړې له فارغیدو وروسته یې د یوې لسیزې (۱۳۶۵-۱۳۷۵) لپاره د خپلو اړو او مجبورو هېواد والو طبي خدمتونو ته د سویډن د کومیټې په چوکات کې (چې دا وخت د افغانانو لپاره د لویو نړیوالو مرستندویه موسسو په لیکه راتله) اوږه ورکړه اود لومړې ځل لپاره یې د هېواد له پولې آخوا د خپلو هېوادوالو لپاره د یوې صحي خدماتي پروژې مدیرت وکړ چې په پیل ددې روغتیایې موسسې مرستیال او وروسته یې رییس وټاکل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ۱۳۷۵ کال وروسته تر ۱۳۸۰ کال پورې د ملګرو ملتو د پراختیايي پروګرام (UNDP) په اداره کې د معیوبینو او معلولینو روغتیا او په ټولنه کې د هغوی د بیرته ګډون په برخه د یوه لوی پروګرام مسوولیت ور دغاړې شو چې په دې توګه یې د ټول هېواد په کچه د زرګونو معیوبینو بیا رغاونې او ټولنیزادغام د پرو ګرامونو د جوړولو او لار ښونې د نده په مخ یوړه.

غلام فاروق وردګ د ۱۳۷۸ نه تر ۱۳۷۹ پورې د همدې دندې تر څنګ د مدیریت په برخه کې خپله د ماشټرې دوره هم د پیښور د پریستون په پوهنتون کې په بریالیتوب سره بشپړه کړه.

فاروق وردګ ته په پاکستان کې د هجرت په ۲۲ کلنې اوږدې دورې کې بهرنیو پر مختلیو هېوادو ته د تګ او په هغه هېوادو د میشت کېدو ډېر فرصتونه په لاس ور غلل خو هغه د خپلو هېواد والو د خدمت لپاره دا خواړه ونه ګڼل او په محرومو شرایطو کې د خپلو مظلومو هېوادوالو په خوا پورې پاته شو.

غلام فاروق وردګ په ۱۳۸۰ کال د بن د تړون د لاسلیک په مهال د لنډ مهالې ادارې د جوړېدو سره سم هېواد ته راغی او د ۱۳۸۱ کال د تلې تر میاشتې پورې یې د ملګرو ملتو په پراختیايي پروګرام کې د دایمي استازی د مرستیال په توګه دنده تر سره کړه.

دا وخت له حکومتي مقاماتو سره د هغه باور زیات شو تر هغه چې د ۱۳۸۱ نه تر ۱۳۸۲ پورې د جمهور رییس حامد کرزي له خوا او د ملګرو ملتو د سر منشی د ځانګړی استازی الاخضر ابراهیمی په موافقه د افغانستان د اساسي قانون د کمیسیون د دارلاانشا د رییس او وروسته د اساسي قانون د لويې جرګې د عملیاتي رییس په توګه وټاکل شو او ددې تر څنګ د غلام فاروق وردک د هغو کارمندانو او مامورینو د روزنې، ظرفیت جوړونې او استخدام پروسه هم د غاړې وه کومو چې په دې پروسه کې برخه اخیستله او همدارنګه د نوي اساسي قانون د جوړونې لپاره د یوې پراخه عام پوهونې، ټول پوښتنې او سلا مشورې د پروسې مسوولیت په غاړه درلود چې د بن د پریکړو په مهال د تضمین سره سم د اوه اعشاریه دوه ملیونو افغانانو د نظر، عامه ذهنیت راټول او تحلیل وه چې د هغه په بنسټ یې د نوي اساسي قانون د متن مسوده جوړه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اساسي قانون د تسوید د پروسي له بشپړولو وروسته د ۱۳۸۲کال د کب په میاشت کې د (ملګرو ملتونو او افغان حکومت ګډ کار) په ترکیب کې د ټول ټاکنو د تنظیم د ګډ دفتر د دارالانشآ د رییس په توګه وټاکل شو ددې مهمې دندې په لړ کې یې (۱۴۰۰۰۰) مامورینو د ګمارلو، روزلو او همغږی چارې په ښه توګه اداره کړې او د هغه لوی کمپاین مسوولیت هم ورد غاړې وو کوم چې د حامد کرزي په لومړنیو ټول ټاکنو کې د ۱۱،۵ملیونو تنو د راجستریشن پروسه پکې شامله وه او دا انتخابات یې په بریالیتوب سره وګټل.

غلام فاروق وردک په ۱۳۸۴ کال د سلواغې په میا شت کې د (چارو د اداري او د وزیرانو شورا د دارالانشآ د ریاست تر څنګ په پارلماني چارو کې د دولت د وزیر په توګه هم وټاکل شو چې د ددولت د دری ګونو (مقننه ،اجراییه او قضایه) قواوو د اړیکو جوړولو ،ساتلو او اداره کولو مسؤلیت یې هم په غاړه درلود.

د سوولیزو فعالیتونو په لړ کې هغه د ۱۳۸۵ کال د تلې په میاشت کې د افغانستان او پاکستان ترمنځ د امن د ګډې جرګې د تیاری د کمیسیون غړی او د هغه د کمیسیون د دارلاانشآ د رییس په توګه و ګمارل شو چې دا وخت یې د چارو د اداري او د وزیرانو د شورا د دارلاانشآ د لوی ریاست او په پارلماني چارو کې د دولت د وزارت مسوولیت هم په غاړه درلود .

غلام فاروق وردک د ۱۳۸۷کال د تلې په میاشت کې د هېواد د مهم او کلیدی وزارت یانې د پو هنې د وزیر په توګه له پارلمان نه د باوررایه ترلاسه او ددې ترڅنګ د ۱۳۸۹ کال د وری په میا شت کې د سولې د ملي مشورتي جرګې د جوړید و لپاره د تیاری د کمیسیون د ریاست دنده هم ور وسپارل شوه او له مخکنې پلان سره سم یې په ټولو برخو کې د جرګې داسې سمه لاربښونه وکړه چې د ټا کلي مهال ویش له مخې د ټول هېواد نه ۱۷۰۰ استازیو برخه درلود هچېد سولې او ملي پخلاینې په اړه یې دولت ته مثبته رایه ورکړه چې په دې توګه دولت د سولې روغې جوړې په اړه مهمه او تاریخې اعلامیه صادره کړه.

د هغه د ماموریت په دوران کې د پو هنې په وزارت کې په کمي او کیفي لحاظ په ټولو برخو کې د پام وړ داسې بد لونونه او پرمختګونه را منځ ته شول چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي او نړیواله کچه رنه وځلیدل چې په ۱۳۹۰ کال د پو هنې په نړیوال مشارت کې د افغانستان غړیتوب یې غوره بیلګه ګڼلی شو.

غلام فاروق وردګ د ټو لنیزو خدماتو په درشل کې خپل ځان د انجینر محبوب خان (مابوب خان) اوزکریا خان تر موقف پورې رسولی دي ځکه هغه وختونه امکاناتکم و او نن سبا امکانات ډېر دي خو که دا هرڅه پرتله شی نود غلام فاروق وردګ (توله) به پرې درنده وي.

غلام فاروق وردګ په ۱۳۳۸ کال د وردګو د اونخي د درې د ګدایې په کلي کې دنیا ته ستر ګې غړولي دي لومړنی زده کړې یې په خپل چا پیریال کې او منځنۍ او ثانوي زده کړې یې د رحمان بابا په لیسه کې ترسره کړي او په ۱۳۵۷ کال د کانکور د ازموینې په ترځ کې د کابل پوهنتون د فارمسۍ پو هنځی ته شامل شوخو په پو هنتونکې د هغه د زده کړو په لومړی کال د کمونستانو کودتا را منځ ته شوه اویو کال ورو سته په ۱۳۵۸ کال کله چې نړیوالو موازینو ته یاغي روسانو په افغانستان حمله وکړه فاروق وردک د نورو هېوادولو په څیر هجرت ته مجبور شو.•

• (۷) ۱۷۸- ۱۸۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمیع جان شیر زاده

سمع جان شیرزاده د ملي شورا په ۱۵ دوره کې د وردګو د ولایتي شورا له لارې د وردګو سناتور وټاکل شو، خو دیوه داسې ویښ او بااحساسه سناتور په توګه چې د خپلو موکلینو لپاره یې داسې کارنامې په ځای پرېښودې چې له وروستیو او وړومبیو ټولو سناتورانو او دولسي جرګې له وکیلانو سره یې کړنو او فعالیتونو بشپړتوپیر درلود، ځکه هغه په پیل کې د خپلو موکلینو د ستونزو د حل لپاره په خوشحال مینه کې داسې دفتر پرانیست چې د سناتور سمع جان شیر زاده په نا مه نه، بلکې له هماغه پیل نه د وردکو د کور، یا د وردکو د حویلې په نوم یادیده ځینې خلک آن په دغه نه وو خبر چې دا حویلۍ د چا ده ؟ خو د یوه خدای ورکړي نعمت په توګه به یې دلته دری وخته ډوډۍ نوش جان کوله او ځینو خو لا دا هم انګیرله چې سمع جان شیر زاده هم د نورو میلمنو په څیر په دغه حویلۍ کې میلمه او سیږي، دا ټولو ته څرګنده وه چې په دغه (دربار) کې چا له چا نه د پوښتنې حق هم نه درلود چې ته څوک یې ؟ څنګه را غلې او له چا سره د کار دې ؟ ځکه هر چا دا فکر کاوه چې دا د وردګو د خلکو داسې حویلې ده چې د هر چا خدمت (اعاشه او اباته) پکې وړیا ده، هغه ته خپلې تنخوا بسنه نه کوله او کال سر به پوروړی وو.

یوه ورځ داسې پیښه هم وشوه چې په کلې کې د هغه ورور یوه د شیدوغوا چې دهغه د اولاد شیره یې ور برابروله په کلدارو پلورلې وه او دا کلداري یې سناتور ددې لپاره را لیږلې وي چې په افغانیو یې واړوي او بیرته یې ورورته ورولیږي چې هغه یې د اولادونو لپاره بله غوا پرې واخلي خو له څه ځنډ وروسته کله چې د پیسو غوښتنه شوې وه سناتور صیب په دې نه وو خبر، چې پیسې څه وخت او په څه ډول د هغه په میلمستون کې خرڅې شوې دي او نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمع جان شیر زاده هیڅکله خپل مؤکل ته که یې د باور رایه ورکړې وه ،یانه ! داسې نه دې ویلي چې ستا د کار د اجرا لپاره وخت نلرم ته او س ولاړ شه ،سبا راشه.

نو الحق چې سمع جان شیر زاده په دغه بشپړ ارزښت لری چې د خپل قوم په اړه د هغه دا نه هیردونکي خدمات سجل شي،هغه به تل د خپلو مؤکلینو له حقوقو نه په کلکه دفاع کوله څو څوځله له حکومتې مقاماتو سره د خپلو بندیانو د خلاصون په سر په ډغره شو ، څکه د خپلو خلکو په خلاصون کې ډېر جدي وو داسې پیښنه هم وشوه چې سمع جان شیرزاده د حکومت لخوا د القاعده او طالب په تور تهمتي شي او د ښمنانو به ویل: صبر چې یووار یې د ملي شورا د مصنونیت دوره ختمه شې او د سناتورۍ امتیاز ترې واخیستل شي نوبیا به حکومت ورسره ګوری ، ژر به محکمه کیږي د حکومت خودا ټول هرڅه ورته په زړه دي؟؟ !

خو سمع جان شیرزاده په دغه او تو بوتو هیڅ (رې) نه واهه او د هیڅ مجبوریت ته یې په سیاسې کرکه نه کتل.

لنډه دا چې هغه کسان چې د هغه له شخصیت او کړه وړو سره بلد دي د هغه په اړه زموږ دا څرګندوني مبالغه نه بولي، نو څکه هغه څه چې موږ یې هم دا اوس لیکو، تاسې یې لولې، د شیرزاده د فعالیتونو په اړه به انصافا زیاتې نه وي او موږ څکه ترهرڅه لو مړی د هغه دا اوصاف ذکر کړل چې هغه کسان چې د سمع جان شیرزاده له کړو وړو نا خبره وي دا پو ښتنه په ذهن کې ورونه

ګرځي چې سناتور سمع جان شیر زاده د کوم فعالیت له مخې د ورد ګو د مشاهیرو ډلې ته لاره موندلې ده.

لکه د مخه چې وویل شول د وردکو د پخوانیو ملي شورا ګانو په ددواړو مجلسونو کې ډېر وردک وکیلان د سناتور او ولسی جرګې د غړی په توګه دندې تر سره کړې خو یوه یې هم د سمع جان شیرزاده په څیرد خپلو مؤکلینو په خدمت کې داسې ستړیاوي نه دي تیرې کړې چې د سمع جان شیر زاده په څیر یې یادونه پاته وي، وردګ بې وسه خلک دي ، له چا سره لانجې نکوي خو سمع جان شیرزاده هغه کس وو چې په ډېره آسانې او هنربه یې څان مطلب ته رساوه د وردګو حق به یې د زورورو له خولې را وکیښې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه په څو مجلسونو کې زه ناست وم چې خلک به راغلل او داسې ستونزه به یې راوړه چې که یې ماته را وړی وای نو په رښتیا به زما له توانه لوړه وه ما به فکر وکړ چې ښایې سل په سلو کې به حاجت را وړونکي ته جواب ورکړل شي خو زما د فکر خلاف به هغه د کار د سرته رسولو وعده ورکړل شوه او ورځ به یې ورته وټاکله له هغه وروسته به خپلې متې را ونغښتې تر هغه به یې چې کار سرته نه وو رسولې ترې لاس په سرکیده به نه.

کله چې د هغه دوره ختمه شوه د بلې دورې لپاره د وردګـــو د ټولو خلکو دا تقاضـــا وه چې سمع جان شیرزاده د انتصابي سناتور په توګه سنا ته ولاړشي په دغه اړه هغه ته د وردکو د نورو مشرانو لخوا تائید لیکونه هم جوړشول خو د کرزي په حکومت کې (سند خودا دي. مګر په چا یې منې) په استناد په نتیجه کې کرزي د ملت پالنې اود قومونو تر منځ د انډول ساتنې د ټولو اصولو موازینو په ښکاره خلاف له یوه ولایت نه چې درې سناتوران یې حق وو (دوه انتخابي یو پخپله د کرزي له لوري انتصابي) له وردګو نه یې درې واړه هزاره توکمه سناتوران وټاکل، زموږ غو ښتنه بیا دا وه چې که د وردګو په ولایت کې سمع جان شیر زاده د انتصابي سناتور په توګه نه ټاکل کیده نو د قومونو د انډول په پرتله، له هزاره پرته چې دوه سناتوران یې نورهم درلودل بل څوک باید ټاکل شوي وای ځکه د وردګو ولایت خوله وردګوپرته د ډیرونورو قومونو کورهم دي دا یې د تاریخ په پاڼه کې ستا یوه ملي تیروتنه ملي.......

سناتور سمیع جان شیر زاده د ملک شیر دل خان زوی او د ملک پردل خان لمسی دي چې په کال ۱۳۳۸هجري شمسي کال د وردګو ولایت د چک ولسوالۍ د ګردن مسجد د درې د مغل کوت (مهمدو) په کلي کې زیږدلي دي او خپلې لومړنی زده کړې یې د خپل کلي له ملا امام نه شروع او په کال ۱۳۴۷ کې د ګردن مسجد په لومړنې ښونځي کې چې دم ګړی د حضرت بلال د لیسې په نوم یا دیږي خپلې زده کړې پیل کړې او په ۱۳۵۲ کال په بریالیتوب سره د نوموړی ښونځي له شپږم ټولګي فارغ شواو وروسته د کورنیو ستونزو له امله دوه کاله له زده کړو ورو سته پاته شو او بیا په۱۳۵۵ کال کله چې د ګردن مسجد ښو نځي تر اتم ټولګي پورې لوړ شو نو سمع جان شیر زاده په اوم ټولګي کې شامل شو او په ۱۳۵۶ کال له

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم ټولګي نه فارغ او د همدې کال د کانکور په ازموینه کې بریالی او په ۱۳۵۷کال د رحمن بابا په لیسه کې شامل شو ،له بده مرغه چې په همدې کال یو ناڅاپه د غوبې په او مه نیته د کمونستانو بد نامه او افغانستان بربادونکي کودتا را منځته شوه او نو موړی دیته اړ شو چې د هېواد او وطن د دښمنانانو په ضد د حزب اسلامي افغانستان تررهبرۍ لاندې مبارزه پیل کړي، خپلې مبارزې ته یې په لیسه او د لیسې نه دباندې په وردګو او خپله سیمه کې ادامه ورکړه ترڅو چې د ۱۳۵۸ کال د ثور د میاشتې په آخرو کې د کمو نیستې نظام د غلامانو تر تعقیب لاندې را غی هغه وو چې زده کړې یې نیمګړې پاته شوي او خپلې سیمې ته ولاړ او د کمو نیستې رژیم په ضد یې خپل خلک را پورته او مسلحانه جهاد یې پیل کړ او په لنډه موده کې یې د خپلې سیمې د مجاهدینو او غازیانو په مرسته د خپلې سیمې او ولسوالۍ نه د کمو نیزم جرړې وایستې په ښونځی او کلیو کې یې د هغوی کرغیړن او بد نام آثار او ددوی نورپاته شوني ټول سره را ټول او له یوې مخې یې و سوځول او د یوه مخلص مجاهد په توګه یې په جبهاتو کې په کار پیل وکړ. د جهادي فعالیتو په سلسله کې یې په ۱۳۶۲کال د حزب اسلامي د مشرانولخوا د المتوکلین په غنډ کې چې د چک ولسوالۍ او دایمیرداد په سرحد یاني په تنګې سیدان کې یې مو قیعت درلود، د دافع تانګ د ټولي د مسوول په توګه و ګمارل شو چې تر ۱۳۶۶کال پورې په همدې دنده پاته شو وروسته د حزب اسلامي د رهبرۍ په پریکړه په ګردن مسجد کې د حضرت علي (رض) د جبهې د مسوول په توګه و ټاکل شو.

سمع جان شیرزاده د جهاد په ټول دوران کې په عامه توګه د وردګو د ولایت په کچه او په خاصه توګه د خپلې سیمې په کچه د ټولو تنظیمونو ، قومونو، مشرانو، کشرانو، سره د اخوت او ورورولی په فضا کې ژوند تیر کړی دا یو څرګند حقیقت دی چې سمع جان شیرزاد هېڅکله په خپل منځي جګړو کې را ښکیل نشو او جهاد تر پایه یو سوله خو ښونکی او خیرغو ښتونکي انسان وو نو ځکه یې له ټولو اسلامي تنظیمونو سره یې ښه علایق ساتل د جهاد په ټوله دوره کې د چک ولسوالۍ او وردګو ولایت په ټولو مهمو عملیاتو کې یاني د کابل کندهار د سړک، د وردګو ولایت د مرکز د کمربند په پو ستو او همدارنګه د لوګر ولایت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیبر محاذ په هغو عملیاتو کې چې د کابل د کمربند په ماتولو کې یې مهم رول درلود، ونډه اخیستې ده، کله چې مجاهدین د کابل ښارته دا خل شول نو موړی له خپلو مجاهدینو سره د ریشخور فرقې ته داخل شو او ۱۷ ورځې له خپلو مجا هدینو سره هلته پاته شو کله چې د کابل په ښار کې خپل منځي جګړې پیل شوې نو سمع جان شیرزاده د داخلې جګړو نه د ځان د بچ ساتلو په خاطر وطن ته ولاړ او ګوښه په کور کښیناست دا وخت د حزب اسلامي لخوا د کندک د قوماندانی پست هم ورته پیشنهاد شو خو سمع جان شیر زاده بیا هم دا ښه وبلله چې خپل عادي ژوند ته مخه کړي او د خپلې سیمې د خلکو د خدمت او ستونزو د حل لپاره په کور کښیني.

خو هغه بیا هم آسوده نشو او د خپلې سیمې د خلکو خدمت ته یې ملا وتړله او پخپله سیمه کې یې د ښونې او روزنې دری مرکزونه او د هغه لپاره یې ودانۍ جوړېکړې په موسسو سرشو او د خپلې سیمې لپاره یې پلونه او پلچونه د اوبو بندونه او استنادي دیوالونه منظور او هغه یې جوړ کړل.

سمع جان شیرزاده د لومړی ځل لپاره په ۱۳۸۴ کال هغه وخت چې هر څه تر ډیره بریده ریښتنې وه د سیمې د مشرانو او ځوانانو لخوا دیته اړ شو چې خپل ځان د ولایتي شورا لپاره کاندید کړي، هغه د خلکو غوښتنه ومنله او ځان یې کاندید کړ چې په ترڅ کې د ډېرو رایو په ترلاسه کولو سره وتوانید چې ولایتي شورا ته بریالی شي.

د شوراګانو له اصولو سره سم د وردګو د ولایتي شورا لومړنی خپل منځي ټا کنې د هغه تر ریاست لاندې تر سره شوې چې په ترڅ کې د نوموړی شورا د غړو په غو ښتنه د وردکو له ولایتي شورا نه د افغانستان د اسلامي جمهوریت د مشرانو جرګې ته د سناتور په توګه وروپېژندل شو چې په نتیجه کې د ۱۳۸۴ کال د قوس د میاشتې په ۲۸ نیټه د ملي شورا د پنځلسمي دورې د سنا مجلس غړیتوب تر لاسه کړ او سناتور شو.

سمع جان شیرزاده په خپله څلور کلنه دوره کې بهرنیو هېوادو ته څلور سفرونه وکړل چې لومړی سفر یې دوبی ته وو او موخه یې له نوري نړۍ سره آشنا کیدل وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم سفر يې د آسيايي هېوادو په هغه کنفرانس کې د ګډون لپاره د ايران د اسلامي جمهوريت ته وو کوم چې د ولايتي شوراګانو د استازو لپاره جوړ شوی وو.

دريم سفر يې سعودي عربستان ته وو هغه چې د سعودي عربستان د باچا لخوا دافغانستان يو شمير سناتوران دعمری لپارهوربلل شوي وو.

څلورم سفر يې آسترليا ته وو چې اصلي موخه يې په پارلماني چارو کې د استرليا او افغانستان د نوي پارلمان د غړو له يو بل سره اشنا کيدل او د افغان لوری د ظرفيتونو لوړول وو.

سمع شيرزاده په ۲۸/ ۹/ ۱۳۸۸ د خپلې دورې له پاې ته رسيدو ورو سته په کور کښيناست که څه هم ډېرو خلکو له ده نه هيله وکړه چې د ولسي جرګې لپاره ځان کانديد کړي خو د نا مناسبو شرايطو له امله ده دا ځل د خلکو دا غو ښتنه ونه منله تر څو د هېواد په سختو او حساسو شرايطو کې له سياسي مسووليت پرته ژوند ولری.•

• (۷) ۱۰۴- ۱۱۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد صدیق مخترع

دا چې ولې ؟ دولت د محمد صدیق مخترع اختراعاتو او نورو نوښتونو ته کومه پاملرنه ونکړه او یا یې نکوی په رښتیا هم چې یوه جالبه او په زړه پورې موضوع ده او ما ته کټ مټ هغه وختونه را یا دیږې چې په ماشومتوب کې به موله لویانو اوریدل (هغه څوک چې په افغانستان کې اختراع وکړې حکومت یې بندي کوی او یا یې وژنې ځکه زموږ دولت نیستمن او حکومت مو کمزورې دی او د نړی له زورورو هېوادونو بیریږې که څوک کوم شې اختراع کړې نوبیا دزورورو هېوادو تولیدات په افغانستان کې نه پلورل کیږې نو ځکه زموږ حکومت دا خلک وژنې چې بهرنیان افغان حکومت ته تور بریښ ونکړې).

خو کله چې را لوی شوم دا خبره مې په ذهن کې سخته خړپنچاکه شوه او کله به مې له ځان سره پټ پټ وخندل چې څومره ساده وم چې دا خبرې مې هم منلې ! خو بیا به مې خپل ځان ته په دې ټکې قناعت ورکړ چې خیر هغه وخت ما شوم وم د لید ساحه مې کمه او تحلیل مې کمزورې وه.

خوګرانه لو ستونکیه او س یې که منې او یا خاندې ! ستا خپل زړه.

زموږد لو یانو هغه خبرې خو ټولې سمې او رښتیا وی ځکه که حکومت محمد صدیق مخترع پخپلو اختراعګانو بندي نکړ او یا یې ونه واژه ښایې دهغه وژلو ته به یې زور نه وی رسیدلې خونور یې د هغه د فعالیتونو د پراختیا او پر مختیا مخه داسې ډب کړه چې له وژلو یې هم بد تر کړ.

محمد صدیق مخترع که په داخلې او نړیوالو مطبوعاتو کې هر څومره چیغې وکړی غږ یې چا وانه ورید او هسې خو شی لیونی یې وباله ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم ځل به چې په مطبوعاتو کې د محمد صدیق مخترع د نو ښتونو په اړه کوم په ثبوت رسیدلې او انکار نه منونکې را پور را غبرګ شو اود کره ثبوت له مخې به یې چار واکې د ننګونې په پوله ودرول نو له مجبورۍ به یې د صدیق مخترع د تیر ایستلو لپاره د امکاناتو ورکولو رښتیا او درواغ ژمنې سره قطار کړې او کله به چې یو څه موده تیره شوه اولمربه پرې را تود شو نو دا کړې ژمنې به د یخ له ټو ټې سره یو ځای ویلې او هر څه به له منځه لاړل.
له محمد صدیق مخترع سره د حکومت د ژمنو دومره اسناد موجود ؤچې ښایې کتابونه پرې ډک شي.
د محمد صدیق مخترع هره اختراع د هېواد د او سنیو زخمي حالاتو ددرملنې لپاره یوه شفا بښونکې پټۍ وه، خو دریغې چې د ملک برخلیک د هوسبازانو، شرابیانو او نورو بې بند باره او په فساد کې د را ښکیل کسانو په لاس کې دې او دوې هغه ځوک دی چې له خپلو شخصي ګټو پرته په ملي ګټو هیڅکله فکر نکوی.
د صدیق مخترع ستړیو فریادونو د چا پام ځان ته را وانړاوه یوازې مطبوعاتیان وه چې کله نا کله به یې د هغه په ستونې کې خفه غږ له خپلو رسنیو را غبرګ کړ، مطبوعتیان ځکه د هغه دوستان وه چې د اختراعګانو په اهمیت یې پو هیدل او بس.
د محمد صدیق مخترع له نامه سره نه یوازې دا چې افغانان بلد دې او پیژنې یې بلکه له پولو آخوا هم په ډیرو بهرنیو هېوادو کې علمې منا بعو د هغه اختراعګانې تایید کړې دی.
که په لنډه تو ګه ووایو نیمه پیړې وشوه چې د محمد صدیق مخترع هیڅ کومې اختراع ته وده نه ده ورکړل شوې، دې خوا رکۍ او س د بوډا توب دا سې مر حلې ته رسید لې چې ژر ده مغز یې کار پریږدې او دا لویه هستې او متفکر مغز له خاورو سره خاورې شي.
محمد صدیق مخترع د صنعت په برخه کې په سلګونو اختراع ګانې لرې خولکه د مخه چې وویل شول کوم نا مریې خطرناک لاس د یوې عظیمې تورې بلا په څیرد هغه په سر سیورۍ غور ځولې او نه پریږدې چې د افغانستان دصنعت دا نجات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونکې اوزړه سواندې فرشته دا ورو سته پاته هېواد په صنعتې لحا ظ يو څه په پښو ودروي.
هغه د لمرې ځل لپاره د يخ ټوټې په داسې زاويو برابرې کړې چې اوريې پرې ولګاوه چې دا د انسان په عقل يوه نه منونکې پديده وه خو هغه په دې وتوانيد چې د يخ له ټوټونه قوي نور تو ليد کړي او همدا نور ددی سبب شي چې قوی حرارت تو ليد کړې او له حرارت نه او ر پيدا شي دا حيرانونکې اختراع وه.
له هغه ورو سته تر نن ورځې پورې يې د ۴۰۰ په شا وخوا کې اختراعاوی کړې چې مهمې يې په لاندې ډول ذکر کولای شو.
- د اورلګيت له ډبلې نه د کوچنې را ديو جوړول چې غږيده .
- د موتر لپاره دداسې آلې جوړول چې هيځکله يې د تايرايد ګولۍ ونه وزې.
- هغه دستګا چې له کوهې نه له انرژۍ پرته پخپله او به را وباسې.
- هغه دستګا چې د سيند له روانو اوبو نه د همدې اوبو په انرژۍ څو متره لوړې او به سا حل ته را وباسې.
- هغه موتر چې د لمر د انرژې پواسطه حرکت کوی.
- دغله نيولو د ستګا .
- داوبو ګرمکن چې د لمر د شعاع پواسطه او به تودوی.
- داسې دستګا چې په څو دقيقو کې کباب پخوی.
- د يخو او بو پو اسطه د کباب پخول.
- د سيلاب له راتلو د مخه د خبردارې دستګا .
- او په سلګونو نور داسې نو ښتونه....
محمد صديق مخترع په کوم خا ص ښو نځي او يا مدرسه کې يې زده کړې هم نه دي کړې اونه د تخنيک په برخه کې کوم خاص کسبي علوم لرې دې يوازې يې په کوچينوالې کې دکلې له ملا نه د هغه وخت دينې مروجه کتابونه لکه خلاصه ،بوستان ،ګلستان ، خواجه حافظ ، قدرې ،منيه او مختصرلو ستې دې د هغه ځانګړنه داوه چې له هماغه ما شومتوب نه تل خپل ذهن ديته هڅاوه چې د هر څه د خصو صياتو په اړه ژور فکر وکړي ، په اړه يې پو ښتنې وکړې داسې پو ښتنې چې د خلکو په ګمان کې ليونې ورښې ، ډيرځله داسې هم پيښ شوې وه چې خلک يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار ته ووايې چې زوی دې ليونی شوی، اولاد ددی ،غمه يې وخوره د اکثر ته يې بوزه او يا پر ملا تعو يزونه ورته وکړه چې له همدې امله به يې تل په درجنو تعويزونه په غاړه کې ځنګيدل.

د هغه اکثريت اختراعاوی په کابل پوهنتون او د المان د پوهنتون د انجينرۍ بورد هم تا ييد کړې هغه په دولت کې هم په رسمي او قراردادي ډول زياتې دندې تر سره کړې خو هر ځای به چې وه فکر به يې د علمي اختراعاتو په لور وه.

له دې چې نه دولت او نه هم بل چا ورسره کومه مرسته کوله نو په دره نور تنګې کې خپله پلرنې کرنيزه ځمکه د علمي تجربو مخ وړلو لپاره خرڅه کړه

دعلامه سيد جما الدين افغان وينا ده:

د ر شرق دانشمند بعد از مرګ زنده ميشود•

• (۶) ۳۱۶- ۳۲۰ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګروال دستګیر خان

ډګروال غلام دستګیر خان په وردګو کې د (کمونستانو) په ضد د لمړنې وګړنیزا اسلامې پاڅون پیلونکې او د وردکو د اسلامې قومې شورا لمړنی بنسټ ایښودونکې دي .
ډګروال غلام دستګیرخان هغه څوک ؤ چې د خپل قوم د تسلیح په خاطر یې کمونستان په خاص مهارت تیر ایستل او هغوي ته یې داسې ذهنیت ورکړ چې که وردک په سلاح سمبال شې نو د هزاره قوم مخنیوې به وکړې هغه پخپل دې پلان ډیر کار کړې ؤ چې تقریبا له شپږ میاشتی مودې وروسته د هغه دا پلان او نظر د کمونستانو په ذهن کې کارې ولوید او په دې توګه ډګروال غلام دستګیر خان په دې بریالې شو چې خپل قوم له کمونستانو مسلح او بیا یې د هغوی په وړاندې د جهاد په لمړنیو لیکو کې رهبرې کړې.
موږ هیڅکله دا نه وایو چې په وردکو کې به جهاد نه وای پیل شوای دا یوه حتمې خبره وه چې په وردکو کې به هم د هېواد د نورو ولایتو په څیر اسلامې پاڅونونه پیل کیدل ، خو دا چې څه وخت به پیل شوې وای ، ښایې د امکاناتو د نه درلودلو له امله یو یا یو نیم کال وروسته !
دلته هغه نو ښت چې ډګروال غلام د ستګیرخان په دې اړه را منځ ته کړ، داوه چې د اسلحې په توزیع سره یې له مشرقې(کنړ، ننګرهار، لغمان) وروسته د هېواد په زړه او مرکز کې د کمونستانو تر سترګو لاندې جهاد پیل کړ چې دا د نه منلو خبره وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بده به نه وی چې د لته ددرنو لو ستونکو د لا ښه پو هاوی او معلوماتو لپاره د وردګو د تسلیح هغه داستان راواخلو کوم چې په ډیر تخنیک او تکتیک را منځ ته شوی او بیا پر مخ تللی دی.

دا د ۱۳۵۸ لمریز دغو یې د میاشتې لسمه نیټه وه ټیک هغه وخت چې له همدې نیتې دری ور ځی د باندی یو کال د مخه کمونستانو د ملک په سیاسي او نظامي فضا حاکمیت پیدا کړې ؤ ، دا هغه وخت ؤ چې د هېواد په ختیځو برخو کې خال خال پاڅونونه پیل شوي وه او خلقیانو په کابل او د ولایاتو او ولسوالیو په مرکزونو کې د وحشت او اختناق داسی توره او ویرونکی فضا یې را منځ ته کړې وه چې د بیګنا انسانانو په قتل د عام او لس ذهنیت ترې ګر ځیدلې ؤ.

په دې ډله کې ډګروال غلام د ستګیر خان هم د روس پلوه کمونستانو لخوا ددوی په زعم د یوه نا مطلوب کس په توګه تشخیص او پیژندل شوې ؤ له نظامي لیکو ایستل شوې ؤ او په کور نا ست ؤ خو له دې چې هغه په حربي مسلک کې ډیره وړتیا درلوده او ارکان حرب ؤ، نو حکومت یې هم په لیاقت ستر ګې نشوا ي پټولای له یوې میاشتې په کور کښیناستو وروسته دوخت د ملي دفاع وزیر عبدالقادر ! چې یو وخت دهوایې اومدا فع هوایي قوا و د(با) په کورس کې دغلام د ستګیرخان شاګرد پاته شوې ؤ، له چانه یې د هغه د برخلیک په اړه پو ښتنه وکړه کله چې وپو هید چې هغه په کور ناست دې نو خپل ځان ته یې ور وغو ښت او د هغه د سر د تامین د ډاډ تر څنګ یې هغه د مرکزې کل اردو د اپراسیون د آمر په تو ګه وټاکه خو له څه مودې وروسته کله چې د خلقیانو تر منځ ددوی خپل منځې اختلافات را پیدا شول او قادر له صحنې و ایستل شو نو ډګروال صیب یو ځل بیا د کوتا کونکو په ډله کې د عبدالقادر له پلویانو نه وګڼل شو او ونیول شو ، له څه مودې بند تیرولو وروسته بیرته خوشې شو اونور تقا عد ور کړل شو .

خو مهمه خبره داده چې غلام د ستګیر خان مخکې حکومت ته په وردکو دهزارګانو داحتمالې برید ، او د هزارګانو په مقابل کې دوردکو د تسلیح په اړه خبرداري ورکړې ؤ چې دا یوه جالبه او په زړه پورې موضو ع ده هغه داستان چې په خپله د ګروال غلام د ستګیر خان په قلم د وردک د تسلیح په اړه لیکل شوی او له

(c) ketabton.com: The Digital Library

رو سانو سره د جهاد په مهال په پشاور کې د خپریدونکې قلم مجلې د۱۳۶۵ کال
په ۵ گڼه کې خپور شوې دی کټ مټ يې دلته ستاسې د لو ستلو لپاره را اخلو
توزیع اسلحه به مردم وردک غرض سرکوبې مردم مسلمان هزاره
امپر یالیزم روسیه از ارتکاب هیچ نوع تو طیه دریغ نمې ورزد و آنها را غرض
بدست آوردن اهداف شوم شان حتې یک قوم را در برابر قوم دیگر به جنگ وادار
میسازد زمانیکه به تقاعد سوق داده شدم و خانه نشین شدم روزې چند نفر خلقې
ها از قوم وردک به شمول عبد الحق ډگرمن قوماندان قوای را دار به خانه ام آمده و
اصرار ورزید که باید به وظیفه ادامه دهم آنها وعده کمک نمودند و گفتند که
فردا ساعت ۱۲ به قوماندانې قوای مرکز آمده تا با هم در مورد پلان تو زیع اسلحه
به وردک مشوره نمایم فردای آنروز زمانیکه به قو ماندانې قوا ی مرکز رفتم دیدم
که به تعداد تقریبا ۳۰ تن از قوم وردک که نصف آن اعضای حزب خلق و نیم دیگرې
آن اشخاص با رسوخ و متنفذ ین قومې بودند درین اثنا محمد دوست قوماندان
قوای مرکز که از قوم وردک بود برایم گفت که مردم هزاره بغاوت نموده ما
میخواهم که مردم ورد ک علیه آنها مسلح بسازم تا جلو پیشرفت این طایفه
راگرفته و سرکوب نمایم من اظهار هر گونه آمادگې را نشان دادم (زیرا طرح توزیع
سلاح به مردم وردک از من بود که قبلاً بصورت مستقیم و غیر مستقیم توسط
اشخاص بې طرف به عمال حکومتې دیکتې نموده بودم) درین جلسه من خا طر
نشان ساختم که این عمل باید از چینل های قومې بیدون مدا خله حزب خلق ؟!
صورت گیرد تا نتایج آن مطلوب با شد شخص بنام «حکیمې» که عضو فعال حزب
خلق بود گفت که حزب و قوم جز لاینفک یکدیگر هستند باید با مساعې مشترک
این مبارزه عملې گردد نا گزیر قبول نمودیم هییت ها تعین و به سه اولسوالې
اعزام گردیدند و خود م در راس یک هییت که اکثر اعضا آن خلقې بو دند به
ولسوالې چک و علاقه دارې دایمیرداد رفتم و قرار بر این شد تا شب در خانه های
خود سپرې نموده و فردای آن روز به کمک ولسوال مردم را جمع آورې و مو ضوع
مسلح نمودن برایشان خا طر نشان سازیم خودم در همان شب اول کسانې را که
مورد اعتماد من بود به شکل سرې و مخفیانه به خانه خویش خواسته و موضوع
اخذ اسلحه به آنها تا کید نمودم و در جلسات علنې فردا مردم را از هجوم مردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

هزاره به منطقه وردک حالي ساخته وبيانيه ها و آمادگي هاي زباني ؟ ! مردم وردک را را ثبت فيته نموده وغرض قنا عت مقامات دو لتي به کا بل آورده و به سمع قو ماندان قواى مر کز رساندم و نامبرده فورا موضوع را ذريعه تليفون به گوش حفيظ الله امين که درين وقت وزير دفاع نيز بود رساند که نسبت وخا مت او ضاع امين فورا امر تو زيع سلاح را به مردم وردک نمودند چون خلقي ها فا قد ظرفيت سوق و اداره بو دند قوماندان قواى مرکز پست قوماندانى عمليات مزکور را بمن پيشنهاد نمودند و نيز وعده جنرالي داد خودم در گام نخست قبو لدار اين پست نشدم وگفتم که بيدون جنرالي هم اين پست را پيش ميبردم و مريضي خودرا عذر آوردم و اظهار نمودم که شخص ديگري انتخاب نما ييد هر گا شخص مناسب پيدا نشد من حا ضرهستم اين کار را به عهده گيرم.
بياد دارم که همان شب دو تن از اعضاى حزب اسلامي افغانستان به خانه ام امدند وبنسبت عدم قبولي پست به من اعتراض کردند من فورا به جوا ب شان گفتم شما غصه نخوريد آنها دو باره بمن مرا جعه خواهد کرد ولي کاريکه شما بايد اجراى آن به عهده بگريد اينست که هر چه زودتر نفر هاى خودرا به ولسوالي ها اعزام داريد تا مردم را به اخذ اسلحه تشويق و تر غيب نمايند ، فرداى آنروز يکي ازين دو نفر نزد من آمد و از روان کردن دو موتر اعضاي خود به ولسوالي هاى چک ،دايميرداد ، سيد آباد و جغتو بمن اطمينان دادند . چون خودم در جمال مينه سکونت دا شتم و با بردران هزاره هم آشنايي کامل دا شتم از مسلح نمودن مردم وردک عليه هزاره به آنها معلو مات دادم و ضمنا به آنها گفتم که وار خطا نشود عمل طوري آنجام نمي شود که حکومت ميخواهد ويا به ضرر مردم هزاره باشد خا طر نشان ساختم که بايد بين اين دو قوم در منطقه مفاهمه موجود باشد تا از وقايع ناگوار که از اثر سؤ تفا هم بوجود مي آيد جلو گيري به عمل آيد
در اوايل برج جوزا ۱۳۵۸ از قوماندانى قواى مر کز برايم تليفوني خبر داده شد که با يد ذريعه موتر جيپ که در اختيار شما گذاشته ميشود به وزارت داخله رفته و با قوماندان عمومي ژاندارم و پوليس که عليشا پيان نا م داشت ، ملاقات نمايم شخص مزکور که مدتي آمر سياسي قواى مر کز بود با من اختلاف جدي و عميق داشت و از چهره اش نفرت دا شتم درحاليکه چشمانش به ميز دو خته بود برايم

(c) ketabton.com: The Digital Library

گفت: دگروال صا حب شما را به ولسوالي چک خواسته وقتیکه علت را پرسیدم نا مبرده اظهار بي اطلاعي نمود. خودم تخمین کردم که کار در مرحله حساسي قرار دارد نباید فرصت را از دست داد و باید اقدام جدي شود همان بود که فورا خودرا به او لسوالي رساندم و دیدم که خلقي مردم را جمع آوري نموده و به اصطلاح میتنگ خلقي دایر نموده اند یکي از خلقي های سر شناس مرا به گوشه یي برده و گفت « دگروال صاحب قومي هاي شما به کوه بالاشده و مردم میگوید که شما قبلا درینجا آمده بودید و شاید درین کار دست دارید و آنها را تشو یق نموده ایید » من گفتم که « مردم را من به کوها بالا نکردم رویش شما و گفتن هورا هاي پي در پي تان مردم را به کوها بالاکردند ، این مردم تماما مسلمان هستند و باید با صداي الله اکبرو یاچاریار پیش آمد گردد ، نه به هورا ! خودم مدت ۵ سال در شوروي تحصیل نمودم با ور کنید که معني هورا را نمیدانم ، بفرمایید در موتر سوار شویم و مردم را از کوها پایین نما یم و شما آنرا اداره نما یید » یک دو نفر خلقي دیگر هم به اجتماع ما پیو ستند و به آنها نیز تکلیف رفتن به منطقه در میان گزا شتم آنها نیز انکار کردند و گفتند که این کار شما ست ، در حقیقت چون آنها خلقي بودند و خطر مرگ شان حتمي بود به این خا طر از رفتن به منطقه واهمه دا شتند و من هم خوش شدم که نر فتند زیرا استقلال بیشتري در زمینه بیداري مردم مسلمان را بدست مي آوردم. در راه آبکزار وقتي به قلعه مشهور کا ؤر رسیدم دیدم که مجاهدین سرک را سد نموده وزمانیکه موتر مرا دیدند به موا ضع خود شتافتند من که چند نفر آنها را تشخیص نمودم به نام آنهارا صدا کردم زمانیکه بطرفم آمدند برایم گفتند دگروال صاحب سرک را بند نمودم و موتر حا مل شما به منطقه رفته نمیتوا ند و قرار شد که مو تر خودرا به ده ظریف خیل عربان بفر ستم وخودم پیاده به آنها تا قریه مانجر خیل بروم زمانیکه بدانجا رسیدم مجاهدین دورم حلقه زدند و خودم خنده کنان آنرا مخا طب قرار دادم (وا قعا غازي ها هستید) درین وقت از آمدن جناب عبدالکبیرخان (بعدا ریس عمومي شوراى اسلامي وردک) نیز آگاهي یا فتم که از اثر تعقیب حکومت کمو نیستي به آبکزار آمده بود ودر قریه چشمه بود فرداى آنروز موى سفیدان قرآ دور نزدیک جمع شدند اهداف و پالیسي هاي حکومت کمو نیستي را برایش مفصلا تشریح دادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

که درین رژیم تمام ارزش و معتقدات شما در خطر است قرار گزاشته شد که فردا یک جلسه خاص در قریه چشمه که در آن یک یک نفر معتمد قریجات آبکزار اشتراک نماید ، دایر گردد . فردای آنروز چنین شد و خودم پیشنهاد نمود م که یک یک نفر به دره گردن مسجد سیبک عربان گوده سیاب نیک یایقول و جغتو فرستاده شود تا انها سر کرده های جهادي را تعین نما یند و خود م عجالتا به اولسوالي رفتم و دیدم که ولسوال مردم را غرض اعزام به هزارجات برابر مي نماید اولسوال بچه ۱۹ ساله بود و تجربه هیچ کاري را نداشت حین که مرا دید گفت: ډگروال صا حب کارها چطورخواهد شد شک میشود مردم که تفنگ اخذ نموده به هزارجات نه رود ، من در جوابش گفتم آزورده نشوید شما تجربه کاري ندارید مردم معني هورا کشیدن را نمي داند این عمل شما آنها را به کوها بالا نموده من به مردم قناعت دادم که بالا شدن به کوها خطر دارد شما تشویش نداشته باشید مردم از کوه ها پایین مي آید پلان شما به خوبي تطبیق میشود عجله خوب نیست با احتیاط باید عمل نمود کاري را باید آنجام داد که مردم خود به جنگ برود نه به زور ، ولسوال بي تجربه و ساده لوح در جوابم گفت: شما کاکای من هستید شما میدانید چه خوب گپ ها را برایم گفتید باور کنید که پیش از رفتن شما به آبکزار ما یک نفر را به آبکزار فرستاده بودم تا عملکرد شما زیر نظر دا شته باشد او به ما اطلاع داد که شما به مردم گفته بودید که (وا قعا غازي ها هستید) من گفتم باور کنید کاملا دروست گفته و سخنان اضافتر ازین هم گفته ام اما فردا ریش سفیدان و دوراندیش را جمع آوري نموده و خطر قوت های تانگ و طیاره به آنها تشریح نموده که توان مقابل با قوای شوروي را ندارند و خود را تباه نسازند . آنها پیشنهادات مرا به شرایط ذیل قبول نمودند.

۱ـ مردم گفتند که دولت همرای ما وعده کردند که شما در مقابل دفع طرد حملات هزاره ها خودرا مسلح سازید ما این وظیفه را انجام میدم و در جنگ با مردم هزاره ها نمي روم.

۲ـ پولیس غرض دستگیري مردم بي گناه به منطقه نیایند .

۳ـ ملک عبدالروف خان که محبوس است باید رها گردد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ ما حا ضر استم که خواسته هاي حکومت به وسا طت ملک ها و متنفذین قوم خود قبول و عملي نمایم.
۵ـ در صورت قبول نمودن چند فقرفوق که به کو ها بالا شده از کوها پایین مکتبهای خودرا فعال و سرک ها را باز نگهمیدارم.
درین ضمن خبر نا خوش آیند برای ولسوال رسید که آن عبارت از بالا شدن مردم گردن مسجد به کوها بوده و ضمنا پایین شدن از عردجات آن عده نفر ها که غرض جنگ با هزاره ها عازم دایمیرداد و بهسود بودند ، و به کوه ها متواري شدند او ضاع ولسوال را آنقدر دگرگون ساخت که اورا جدا نا را حت و وار خطا ساخت به ولسوال دلداري دادم که تما م کار ها دروست میشود وار خطا نشوید ولسوال تمام خواسته های مرا قبول نمودند و تنها رهایي عبدالروف خان را به تعویق مي انداخت هر قدر که کو شش نمودم که عبدالروف خا ن را آزاد سازم و آنرا با خود به منطقه ببرم مو فق نشدم و حس نمودم که ولسوال هم در پی فرصت است و مرا فریب میدهد و به ذعم خود از وجود مه برای خاموش ساختن مردم کار میگرد .
خودم دو باره به آب کزار رفتم موی سفید ها را جمع آوري نمودم و جلسه خصو صي را دایر نمودم و مردم را گفتم که جواسیس حکومتي در بین کارفعالیت دارند زمانیکه هویت یک جا وسوس تشخیص گردید و مردم در پی گرفتاري او شدند معلوم گردید که قبلا به کابل گریخته است در صدد حمله قطعي به ولسوالي چک و علاقداري دایمیرداد شدم قوماندانان گروپ ها و سمت ها تعین گردید همان بود که در اثر پا فشاري عبدالکبیرخان محمدالله خان غلام حیدرخان وسایربزرگان قوم خودم رسما پست قومنداني عمومي را قبول نمودم عبدالکبیر خان علاقدار تعهد نمود که ۱۷۰۰ نفر در ولسوالي دا یمیرداد مسلح گردیده تمام آن در خدمت تان قرار میدهم بدینگونه حمله بالای ولسولي دایمیرداد طرح و عبدالکبیر خان عهده دار تطبیق آن گردید به غلام حیدر خان و ماما یم فتح الله خان وظیفه سپرده شد تا با همکاري مردم گردن مسجد سیاب عربان خوات به ولسوالي چک ساعت یازده بجه فردا شب حمله نما یند لین تلیفون قطع گردد فردا ملک غلام حیدر خان و فتح الله خان مجاهدین را در میداني عقب قریه ما نجر خیل جمع آوری نمود و به رسم قطعه عسکري به من تقدیم نمودند و امر حمله را

(c) ketabton.com: The Digital Library

صادر نمودم ولیکن در یغا که درین وقت حساس یک تعداد مجاهدین بیک سمند الیشه خوات بیدون اینکه لین تلیفون را قطع نمایند به ولسوالي حمله نموده بودندو دشمن را بیدار نموده بودند و ذریعه تلیفون از کار نیزیون کابل کمک خواسته شده بود و قطعه منتظره به ولسوالي رسیده بود که از تسلیمي عا جل آن جلو ګیري به عمل آمد ولیکن سر آنجام بتاریخ ۱۲ جوزای ۱۳۵۸ ولسوالي مزکور از چنګ حکومت آزاد ساخته شد و علاقداري دایمیرداد قبلا آزاد ساخته شده بیود درین وقت قوا ی هوایي دشمن با تمام نیروی دست داشته خویش سه مرتبه بالای ولسوالي چک و علاقداري دایمیرداد با بمباردمان شدید حمله نمودند ولي نتیجه که به نفع حکومت باشد با این بمبارد ها مر تب نشد زیرا درین وقت حدود ۴۵۰۰ میل اسلحه بدست مجاهدین افتاد ولسوالي چک دایمیرداد جغتو و سیدآباد بدست مجاهدین افتاد و تنها مرکز ولسوالي سید آباد که بالای شا ه راه کابل قندهار موقیعت داشت در دست حکومت باقي ماند.
کله چې د چک ولسوالي او ددایمیردادو علاقداري د مجاهدینو په لاس کښېوتې نو په کابل کې حفیظ الله امین چې دا وخت یې له ځانه د نظامي او ملکي دواړو برخو مشر جوړ کړې وه له پېښنو په خبرېدو سخت ټکان وخوړ.
نوید وردک د ۱۳۶۵ کال دقلم مجلې ددریمې ګڼې په ۸۲ مخ کې د حفیظ الله امین غبرګون د ورد کو د پېښنو په اړه داسې بیانوي : کله چې د مرکزي کل اردو قو ماندان (محمد دوست) د چک او دا یمیردادو په اړه خپل رپو ټ وړاندې کړنو وویل: چې زموږ پلان د وردګو او هزارګانو په جنګولو کې له ماتې سره مخ دی، تو زیع شوې وسلې ټولې تښتول شوې او زموږ ډیر خلقي ملګرې وژل شوې.
حفیظ الله امین میز په سوق وواهه او وویل: ما نه ؤ ویلې چې د وسلې د ویش په دهیبت په ټاکنه کې باید ښه غور وشي.
محمد دو ست وویل: « موږ څه خبرؤ صیب ، دګروال غلام د ستګیر خو شپږ کاله په رو سیه کې تحصیل کړې وه او ار کان حربې یې هم هلته اخیستې وه نوځکه موږ پرې باوري او ډاډه ؤ خو اوس لمړنې را پورونه ښیې چې د پلان په نا کامۍ او د خلکو په پارونه او هڅونه کې هغه ډیر لوی او لمړنۍ لاس لرې.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې وروسته په ډېر ښه نظامي تاکتيک او ډېره ښه قومانده د وردکو په تولو ولسواليو کې جهاد پيل او په مخ روان شو کله چې د وردکو تولې ولسوالۍ فتح شوې نو وردکو د نرخ ميدان ښار او جلريز له مجاهدينو سره هم د وسلو او مرميو مرسته وکړه چې د نرخ او جلريز ولسوالۍ هم يوه په بله پسې د مجاهدينو په لاس ورغلې.

دا وخت ډگروال صاحب د ملکي او نظامي چارو د ښه سمون او څارنې لپاره د قوم سپين ژيرو او مخورو ته د اسلامي انقلابي شورا د جوړولو او تشکيل وړانديزوکړ چې ومنل شو او د تولو سيمو مجاهدين او غازيان سره را تول شول او تولو په گډه د جلگې ولسوالۍ د دالان د کلي عبدالکبيرخان علاقدار د اسلامي انقلابي شورا د مشر په توگه وټاکه اود بمبايي اوسيدونکي عبد المنير آخندزاده يې د اسلامي انقلابي شورا مرستيال او پخپله هم د قوم د سپين ژيرو او مخورو په سپارښتنه د نظامي قوماندان په توگه پاته شو او بهادر کوډۍ جگړن رويدار خان يې د مرستيال په توگه وټاکل شو ، د اليشي ملک امير خان ، د بمبايي ملک خان صاحب ، او د چيني ملک غلام حيدر د دې شورا د غړو په توگه وټاکل شول.

د همدې کال په اوږدو کې د وردکو په مختلفو کليو خلقيانو ځو ځو ځلې سخت بمباردونه وکړل لو يې او وړې قوې يې سيمې ته را وليږلې خو زور يې ونه رسيد تر هغه چې د همدې روان کال يانې ۱۳۵۸ المريز کال د جدې په شپږمه گوره روسانو د يوه لوي منظم او سراسرې نظامي تهاجم په ترڅ کې ببرک کارمل د رييس جمهور په عنوان د تانک په سر سپور هېواد ته را وليږه چې د دې سپين سترگې هم ځو ځو ځله لو يې او وړې قواوې وردکو ته را وليږې چې بريالۍ نشوی نو به يې په خپلو بيانيو کې به يې وويل: (ما به سويه ډگروال ها ارکان حرب در صفوف دشمن اشخاص داريم) چې له هغه نه يې مراد ډگروال غلام د ستگير خان ؤ خو دا چې ولې هغه ته چا ونه ويل (که چرا احمق استې که نفرها ی خودرا به زبان خود درجبهات دشمن افشا ميکنې؟!) دا هغه څه وه چې کارملوف ؟! ته هم مجا هدين ساده په نظر ورتلل او غو ښتل يې چې مجاهدين تير باسې خو دا ددې ښکارندويه وه چې د کمونيزم اساس او بنياد په دروا غو ټگۍ او برگۍ ولاړ وه چې آنجام يې ماته وخوړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارمل په غلام د ستګیر خان پسې زیاته هڅه وکړه چې د مجاهدینو په صفوفو کې یې د حکومت په پلوې متهم کړې او یا یې په بل ډول له منځه یوسې ، خو ونه توانید ، ترهغه چې په ۱۳۵۹ المریز کال روسانو وردکو ته دومره لویه قوه ولیږله چې د وردګو په تاریخ کې د سترې قوې په نوم یادیږي دې قوې ډیر مسلمانان شهیدان کړل خو په پای کې هیڅ په لاس هم ور نغلل او یوازې د بابا کلا او پنه د کلیو په پوښتو کې د ولسوالۍ په نوم محصورې پوستې وا چولې .
په دې قوه کې روسانو اود هغوی دا خلې اجنټانو شک کاوه چې غلام د ستګیر خان به ښایې د آبکزارد سوختې په کلې کې وی (چې دا د هغه د ماما خیلو کلې وه) نو په همدې تکل د سوختې کلې له یوه مخه وسوزاوه ، څاروی یې وویشتل او بیا یې دا سې زهر جن مواد پرې وشیندل چې دلاس ور وړلو په وخت کې به یې هر هغه په لاس کې ګوښې ګوښې درو شکید .
غلام د ستګیر خان په لویه قوه کې په ښې پښه زخمي هم شو ، وروسته د پشاور په لورې ولاړ او هلته د پیرسید احمد ګیلاني د محاذ ملي په تنظیم کې د هغه نظامي مرستیال وټاکل شو او له یوه نیم کال وروسته د امریکا د متحده ایالاتو په لور ولاړ غلام دستګیرخان تر اوسه ژوندی دې .
هغه د افغانستان د نظامي تشکیلاتو په دننه کې ډیرې نظامي دندې په مخ وړې کله چې له حربې پوهنتون نه فارغ شو نو لمړۍ یې په حسین کوټ کې په دنده وګمارل شو له هغه وروسته د ملي دفاع په وزارت کې د ښونې او روزنې په ریاست کې په دنده بوخت شو اود لمړۍ ځل په کال ۱۹۲۵ ـ ۱۹۲۸ دلوړو زده کړو لپاره مسکو ته ولاړ او هلته یې د (فرونزا) د ګډو قواو په اکادمۍ کې تحصیلات وکړل او کله چې هیواد ته را ستون شود ملي دفاع په وزارت کې د پلان مدیر وټاکل شو او یو ځل بیا له پنځو کالو وروسته په کال ـ ۱۹۷۳ـ۱۹۷۵ پورې ددوهم ځل لپاره مسکو ته ولاړ او د (ورشیلوف) په نوم د روسیې د مسلحو قواو په اکادمې کې د خپلو تحصیلاتو په تر سره کولو سره ارکان حربې په لاس راوړه کله چې هیواد ته را ستون شو نو ښونې او روزنې په ریاست کې د عسکرې ښونځیولوی مدیر وټاکل شو له څو کالو وروسته په ۱۳۵۵ کال د ننګرهار د یولسمې فرقې د ۸۱ مکانیزه غنډ قوماندان وټاکل شو له دې چې ډګروال غلام دستګیرخان په خپله دنده کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیرصا دق ریښتني خد متګار ؤ نو دا غنډ دهېواد د هغو دریو مکانیزه غنډونو تر منځ چې د یو لسمې په تشکیل کې یې فعالیت ددرلود دهغه د ماموریت په دوران کې لمړی مقام وګاټه.

ډګروال غلام دستګیر خان په خپل هېواد او خلکو مین او زړه سواندې سړې ؤ او د ملې ګټو خوندې ساتلو ته یې ډیره پاملرنه درلوده په ۸۱ غنډ کې دې ده ریښتینولې او صداقت یوه بیلګه دلته را اخلو « هغه کله چې ۸۱ غنډ قو ماندان ؤ نو د کانتین د پیسو په ګټه یې ددې غنډ د ډوډی خوړلو د خونې لپاره لازم تجهیزات را ونیول خو له دې د مخه داسې معمول وه چې د کا نتین د پیسو ګټه به د فرقې قوماندان ته ور کول کیده اودا د هغه مسلم حق ګڼل کیده کله چې د فرقې قو مندان له دې موضوع خبر شو چې د کا نتین د ګټې په پیسو د غنډ د ډوډی خوړلو د خونې تجهیزات برابر شوی نو غلام د ستګیر خان یې په کومه بهانه ور وغوښت او د خبرو په پاي کې یې د کانتین د ګټې د پیسو یادونه ورته وکړه او وویل چې دا خو زما او ستا ګډې پیسې دې ، کانتین ولې پر سمبال شې ؟ !

خو غلام د ستګیرخان ورته وخندل او وویل: جنرال صیب ، دا د ملت مال دې زه او ته تنخوا لرو په دې پیسو مو نوم بدیږي ! د فرقې قوماندان په داسې حال کې چې تور وایشید وویل:

(آه ها ، فهمیدم ، فهمیدم ! میخواهې ډګر جنرال شوې؟) بسیارخوب،شماهم راست میګین ؟ ! ولې پول حساب کرده به من بیاورید شما میتوانید به معاش خود کا نتین را مجهز نما یید

خو دا پیسې هیڅکله د هغه جنرال ؟ ! نصیب نشوې».

د ۸۱ غنډ له ما موریت نه وروسته د ریشخور د فرقې د اوپراسیون امر وټاکل شو ترهغه چې د خلقیانو خونړی کودتا را منځ ته شوه غلام دستګیرخان د کود تا په جریان کې په داسې حال کې چې فرقه مشراو ریس ارکان یې وژل شوی وه ، له خلقیانو سره ډیرو جنګید خودا چې نه پوهیده مقابل لوری‌او کودتا کونکې څوک دی؟ ددوي تشخیص او له وزارت دفاع نه سالمه قومانده نه وه نو یې له جګړې لاس وا خیست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلام د ستگير خان د افغانستان په ملي اردو کې يو زړور لايق د لوړو تحصيلاتو درلودونکې منصبدار ؤ خو ددومره لوړو تحصيلاتو سره سره يې د جنرالي رتبه تر لاسه نکړه دا چې ولې ؟ دا هغه معمې وه چې هيڅوک پرې نه پو هيدل په دريو جشنونو کې د هغه جنرالي ته د لوړيدو وړانديز د وخت جمهور ريس محمد داود ته وشو خو يوه نا مريي او نا ملموس لاس دهغه له ترفيع نه کلک مخنيوې کاوه .

که څه هم غلام د ستگيرخان په شوروې کې تحصيلات کړې وه خوهغه د روسانو کلک مخالف او هيڅکله يې تر فرهنگې اغيز لاندې نه دې را غلې.

عبد الجليل (وجدې) خپل «د خبر او نظر نړۍ» کتاب په ۱۲۱ مخ کې ليکې:

(ډگروال غلام د ستگير خان نسبتا د پاخه عمر په مرحله کې شوروی اتحاد ته د لوړو زده کړو لپاره استول شوې ؤ ، دی د هغه افغانانو له ډلي نه وه چې د شوروی د پرپاگنډ تر اغيز لاندې نه ؤ را غلې کله به چې دې د رخصتي په توگه په کابل خپل کور ته راغی، نو زه به د سترې مشي لپاره ورتلم ده به هغه وخت ماته دا خبره کوله چې د رو سانو انقلاب يوازې او يوازې د تبليغاتو په بنسټ درول شوی او د پرو پاگنډې په گاډيو (عرادو) باندې روان شوی دی.

ده به دا خبره زښته ډيره کوله چې رو سان موږ ته مسلکې شيان نه را زده کوی بلکې يوازې زموږ وخت د سو سياليزم او کمونيزم په باره کې په پوچو تبليغاتو او تعليماتو او معلو ماتو را ضايع کوی.

دنيو کمونکيشن Nev Communications د کتاب مطالعاتو او د ښا غلې ډگروال صا حب مشاهداتو وښودله چې د اکتوبر انقلاب (انفلاق) لکه څنگه چې پلو يانو يې فکر کاوه ، د ټولنې د عينې او ذهنې شرايطو د برابريدو په بنا نه ؤ را منځ شوې اوديوه خام او پوچ فکر په ترڅ کې را منځ ته شوې ؤ چې په افغانستان کې هم د غوايې د نظامي پاڅون متو ليانو د اکتوبر د انقلاب پيښې کولې چې د غوايې انفلاق هم د پرپاگندونو په اوږو سپور راغی، او د مليونو افغانانو له ځپل کيدو ورو سته بيرته په خپله لار ولاړ).

غلام د ستگير خان د اردو د نظام په اړه بې شميره کتا بونه ليکلې دې چې زياتره يې په انگليسي ژبو هم ژباړل شوې دې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دد ګـروال غلاد سـتګيرخان د پـلار نـوم ملـک ذکرياخـان ؤ او دآبکـزارد سـيمې د (ميرکه) په کلې کې د نيا ته ستر ګې غړولې چې دا داسې وخت ؤ چې د هېـواد پـه زياتره ولايتونو کې ښونځې نه وه خو د هغه پلار چې له پـوهنې سره يې ډيـره مينـه درلـوده خپـل دوه کـوچنې زامـن غـلام د سـتګيرخان او غـلام سـرور خـان د زده کـړو لپاره کابل ته را وستل او په حربي ښونځې کـې يې شـامل کـړل غـلام سـرورخان پـه ماشومتوب کې خپلې ستر ګې له د نيا نه پټې کړې خو غلام د ستګيرخان د زمانې د ترخو نا خوالو په غيبږ کې را لوی او منصب دار شو•

• (۶) ۹۹- ۱۱۶ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذکریا خان

ذکریاخان هم د انجینیرمحبوب خان په ثیرتکړه اوپه خپل قوم مین ، زړه سواندې او غیرتې وردک تیر شوې دی چې دا غیرتې نوم یې اوس هم د هغه له مرګ ورو سته هم په وردګو بنه لګیږي.

کله چې له ۱۳۳۲کال نه تر ۱۳۴۲ کال پورې په شمالې سالنګ کې (د شمال له لورې د تو نل کیندلو) ددریمې برخې کار په مخ روان وه نو ذکریا خان دا وخت ددې برخې د قواې کارقوماندان ؤ او د دولس سوو په شا وخوا کې وردګ وګړو له ده سره کار کاوه چې دا ټو ل ده پخپله په کار کې شامل کړې وه او له ټولو سره یې د یوه مهربان پلار په شان سلوک کاوه.

دا زمانه په دندو کې شاملیدل هم سخت کارؤ ځکه د کار شرایط محدود اوامکانات کم وه او دو لت په هره برخه کې اقتصادی ستونزې درلودې خوبیا ده له خپل ځان سره ټول وردک وګړې په کارګمارلې وه چې ځوځوځله د ټول ګټو(فوایدعامی) په وزارت کې د هغه له دې قوم پالنې نه شکایت وشو خوځنګه چې قوماندان ذکریاخان د سردار محمد داود ټینګ ملګرې ؤ نو د چا پرې زور ونه رسیده او له بل پلوه ذکریا خان ته الله پاک دو مره لوړ ستورې ورکړې وه چې مخامخ هیچا هم څه نشوای ورته ویلای خو د زمانی »ه تیریدو سره بیا هم دیو شمیر مغرضو کړیو دومره زور پرې ورسید چې هغه یوازې له سالنګونو تبدیل اوپه ځای یې یارمحمد طوطا خیل وټاکل شو دا شاغلی ؟؟! کله چې د زکریا خان په ځای و ټا کل شو نوپه لمړې ګام کی یی ټول هغه وردک کارګران له دندو لیرې کړل کوم چی ذکریا خان داخل کړی وه او یوازې هغه کسان پریښودل چې مسلکې وه او کار یې بل چا په مخ نشوای وړای خو طوطا خیل هم له لنډې مودې ورو سته له دې دندې را وشړل شو او د کابل په ښارکې یو عادې تکسې چلو نکې شو .

ذکریا کله چې له سالنګونو را بدل شو نو د یوه کال لپاره د لو د یځ د لین قو ماندان ؤ چې د لته یې هم د خپل قوم په ګټه ډیر کارونه وکړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د هېواد په نورو ولایاتو کې هم دندې په مخ وړې د ننګرهار په کانال کې هم هغه نه هېرېدونکې فعالیتونه تر سره کړي

قوماندان ذکریا خان د ملک امیر خان زوی او په ۱۲۹۲هجري کال د جلګې د ولسوالۍ د کوز بخشک په کلي کې زیږدلی دی او خپل لمړنۍ زده کړې یې په نوموړې ولسوالۍ کې تر سره کړې او بیا په حربي ښوونځي کې شامل شوی دی له هغه ورو سته یې د حربې پوهنتون د استحکام په پوهنځۍ کې خپلې زده کړې بشپړې کړې دي او همدارنګه د استحکام په مسلک کې د تخصص لپاره د لوړو زده کړو لپاره د یوګوسلوایا هېواد ته هم تللې دی چې په بریالیتوب سره یې خپلې زده کړې بشپړې کړې دي.

قوماندان ذکریا خان په کال ۱۳۵۴ د کب په میاشت کې کله چې د رخصتي په مهال خپل کور او کلي ته تللې ؤ هلته ناروغ شو ناروغي یې څه اوږده شوه تر څو چې د اجل استازي ته یې ښه را غلاست وو ایه او وفات شو او پخپله پلرنې هدیره کې خاورو ته وسپارل شو •

---

(۶) ۸۳- ۸۵ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرو فیسور محمد موسی وردک

پرو فیسور الحاج داکتر محمد موسې وردک د اورتوپيدۍ د ۸۲ نويو منل شويو ميتودونو په اختراع نړيوال ريکارد ټينګ کړې او اسناد يې په لاس لرې چې په دې توګه ويلای شو محمد موسې وردک نه يوازې دا چې د افغانستان په کچه يو پيژندل شوې طبيب دې بلکه په نړيواله کچه يې د اور تو پيدې يو طبې مبتکر هم ګڼلې شو هغه د هيواد په طبې محرو مو شرايطو کې چې ډيرو لږو امکاناتو ته هم لاس رسې نه کيده په دې و توانيد چې پورتنې نو ښتونه را منځ ته کړې.

دا داسې سم په ځای او عيار طبې نوښتونه وه چې نړيوالو په بيړه ومنل او پکار يې واچول.

که چيرې له پرو فيسور محمد موسې وردک سره مجهز طبې لابراتوارونه او نورلازم امکانات په واک کې وای نو په ځرګنده به يې د اورتوپيدې په نړۍ کې يوداسې انقلاب را منځ ته کړې وای چې نړيوال به ګوته په غاښ ورته پاته وای

پرو فيسور محمد موسې وردک په د هډوکو د ناروغيود مخنيوې او د درملنې په اړه ۱۴ تدريسې ارزښتناک کتا بونه ليکلې او ددې په څنګ کې يې د مجلو لپاره په سونو علمې مقالې هم ليکلې دې او د هغه مقالې نه يوازې دا چې داخلې رسنيو کې خپرې شوې بلکې د بهرنيو مجلو لپاره يې هم ۲۹ علمې ليکنې کړې دې

د اورتوپيدې په برخه کې هغه د خپلو تحقيقاتو په لړ کې په فدراتيفې روسيې کې په روسې ژبه هم يو څرنيز کتاب او په يوه CD کې يې په انګليسې ژبه هم يو کتاب ليکلې دې.

په جنوبې کوريا کې د اور توپيډانو په ۳ نړيواله کنګره کې په ګډون برسيره په ۴۱ نړيوالو کنفرانسونو کې هم ګډون کړې دې او د خپل هيواد په کچه يې د رو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غتیایي خدماتو په لړ کې د اورتو پیدې او تراو تو ما تو لوژي د ښونځي بنسټ اینبودونکي هم ګڼلې شو .

داورتو پیدي او ترو ماتو لوژي ددرملني په برخه کې ددرملني د نویو میتودونو لکه د اوږدو هډوکو خارج محراقي او ستیو سنتیز ـد لویو مفصلونو د اندوپرو- په غیرثابتو کسرونو کې د ملا د تیرد خلفي تثبیت دودونکې ،

د اردو د رو غتیا پالو ،او د مرستیالو ډاکترانواو خورد ظابطانو د ښونځي بنسټ اینبودونکي او په ۱۳۷۲کال په کابل کې د لمړنې پراییوت(خصوصي) روغتون بنسټ اینبودونکي چې په خپل نوم یې یادیږي او په کارته پروان کې مو قیعت لري.هغه په افغانستان کې د سپتیک جراحي بنسټ اینبودونکي او شف دي

پرو فیسور محمد موسې وردک په دولتي چوکیو هم کار کړې چې په لنډه توګه یې یا دولې شو .

د افغانستان د وخت د اردو د تراوماتو لوژي مشر

د مسلحو قواوو د طبي علومو د اکاډمي سر طبیب

د نظامي طب د پو هنځي بنسټ اینبودونکي او قوماندان

د طبې علومود اکادمې علمي مرستیال

د طبې علومو د اکاډمې عمومې قو ماندان

د افغانستان د اسلامي جنبش مرستیال

په ۱۳۷۲ کال د جمهوري ریاست د سلاکاري شورا غړي

پـه ۱۳۶۵ کـال د افغانسـتان د علومـو اکـاډمي د طبـي علومـو د مرکـز بنسـټ اینبودونکي او افتخاري ریس .

پورو فیسور الحاج محمد موسې وردک په کال ۱۹۴۹ میلادي د وردکو ولایت د سید آباد ولسوالي د صدو خیلو په کلي ستر ګې دنیا ته غړولې او لمړنې زده کړې یې د تکیې په ښونځي کې او له هغه ورو سته د حربي ښونځي له دولسم ټولګې نه فارغ شوي دي او د لوړو زده کړو لپاره د پخوانې شورو ی اتحاد په لورې تللې اود MD یانې دماشټري ډیپلوم یې د سرو زرو له مډال سره د سن پطرس بورګ د کیروف د نظامي علومو په اکا ډمې کې ترلاسه کړې ، او په ۱۹۷۵ کال یې د (ایم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اس) او (پي اچ ډي) يانز دو کتورا زده کړې بشپړې کړې په ۱۹۷۷ د طبي علومو د عالي دا کتر
او د ۱۹۹۷کـال راهيسـې د نـرۍ د جراحـانو او ورتـوپيـدانود نړيـوالي ټـولنې (سـيکوټ) غـړی او د ۲۰۰۴ کـال را هيسـې د فـدراتيفي رو سـيې د ډاکترانـو د سراسري ټولنې غړی دی په ۱۹۸۲ کال د طب په څانګه کې د افغانستان د علو مو د اکاډمي لمړنۍ اکا ډيمسين په۱۹۸۸ د کابل د طبي انسيتيتوت د نظامي طب د پو هنځي پو هاند او په افغانستان کې د خارج محراقي ياني ASAMI داو ستيو سنتيز د ميتودونـو د نړيـوالي ټـولنې اسـتازی او غـړی او د ۲۰۱۰ کـال د نړيـوال کنفرانس چې ASAMI يې په مصر کې دايروې د علمي بو رد غړی دی.
محمد موسې وردک ډير هېواد پـالونکې انسـان دي ځکـه هغـه دهېـواد پـه تيـرو نـا خوالو کې پـه هېـواد کـې دننـه د خپلو هېوادوالـو پـه درملنه بو خت ؤ د طالبـانو د واکمنۍ په مهال يې هم د خپلو هېواد والو په چو پړ کې ؤ •

• (۶) ۳۰۱- ۳۰۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳) فرهنګیان

شاعران

د وردګو اړوند د څلورو واړو ولسواليو سيمه ډېره ښکلې او شاعرانه سيمه ده، د دې سيمې ډېره برخه شنو درو او رڼو اوبو نيولې ده، د شنو درو په څنډه کې د جګو غرو لمنو د وردګو طبيعت ته نوره ښکلا هم ورکړې ده، همدا لامل دی چې د وردګو د سيمې او سيدونکي خلک په ذهني لحاظ ځواکمن، پوه او لايق دی، د دې سيمې محصلان او زده کوونکي او آن سياسي مشران تل تر نورو ښه ځلېدلي دي، ځکه چې هوا يې پاکه او مناظر يې زړه راښکونکي ده، همدا وجه ده چې د دې سيمې په خپله غېږه کې ښه ښه شاعران راټوکولي، خو د ټولو په اړه دلته معلومات وړاندې کول د دې کتاب چې زما د ماسترۍ د تيزس موضوع هم ده له محتوا وتلې خبره ده او د وردګو د ټولو شاعرانو يادول په لسګونه کتابونه ډکولای شي، موږ دلته يوازې د بېلګې په توګه د څو تنو شاعرانو يادونه کوو، د وردګو هغه شاعران او ليکوالان چې موږ يې دلته ژوند ليکونه او د شعر بېلګې ندي را اخستې په خپله پوهه او لويۍ بايد دلته موږ وبښي البته له ټولو محترمو شاعرانو او د قلم خاوندانو سره زما ژمنه داده چې په دويم، دريم... ټوک کې به په وار سره د دوی درناوی وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل رحمن رحماني

د همدې خاورینې نړۍ یو اوسېدونکی شاعر ګل رحمان رحماني در پېژنو، دا د علم او کلام د کاروان ملګری لیکوال او ژباړن، خو څوک دی، څنګه دی؟ چېرته دی؟ یو څو شېبې را سره تم شئ.

زوکړه

ګل رحمن رحماني د ارواښاد مولوي عبدالرزاق زوی، له نن نه ۲۹ پسرلي وړاندې، په ۱۳۶۵ لمریز کال د افغانستان په مرکزي ولایت میدان وردګو کې زېږېدلی دی. دی د همدې ولایت د چک سمسورې ولسوالۍ د کولک کلي اوسېدونکی دی.

رحماني د پنځو وروڼو او پنځو خویندو کشر ورور دی. پلار یې ارواښاد مولوی عبدالرازق د خپل وخت لوی دیني عالم، مخور او منلی شخصیت و چې په ګڼ شمېر شاګردان یې روزلي او ژوند یې د خیر ښېګڼې او علم خپرولو په لاره کې د یوه دیني مبلغ او مدرس په توګه تېر کړی دی.

ارواښاد مولوي صاحب ته مال او شتو ارزښت نه درلود، د خپل پلار په څېر پر معنویاتو مین او تارک دنیا انسان و، هڅه یې کوله چې په خپلو شاګردانو کې معنوي ارزښتونه او ژمنتیا وپالي او هغه څه وروښیي چې دوی ته عالي او تولنیز شخصیت ورکوي.

مولوي عبدالرازق د وردګو په بېلابېلو سیمو کې امامت او د خپلې مدرسې چارې مخته وړلې، چېرته به یې چې امامت او مدرسه وه، نو کورنۍ به یې هم ورسره بېوله، وروستۍ مسوولیت یې د دې ولایت په سید اباد ولسوالۍ کې و.

خو د تقدیر پرېکړې پر بنښود چې نوموړی دې د خپل وروستي اولاد خاپوړې او ماشومتوب تر پایه وګوري، ځکه رحماني لا د خپل عمر د لومړي کال ۱۲ میاشتې نه وې پوره کړې چې د خپل پلار له سیوري محروم شو.

پر هېواد د روسانو د یرغل ناورین روان او د افغان مجاهدینو سنګرونه ګرم وو. ارواښاد مولوي صاحب یوه شپه خوب ولید چې په دښته کې روان وي، د مازدیګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمانځه وخت شي، يوازې په لمانځه ودرېږي، خو چې سلام وګرځوي، شا ته نږدې شل کسيز صف پسې اقتدا کړې وي.
د همدې ورځې په سبا د روسانو د هوايي بمبار په يوه پارچه ټپي او له نړۍ يې سترګې پټې کړې، ياران او طالب العلمان يې پرې را خبر شول، اجازه يې ورنه کړه چې جنازه يې خپلې ولسوالۍ چک ته ولېږدول شي، په سيد اباد کې يې د جنازې مراسم په بېړه وکړل او د پورته کولو پرمهال بيا د سرو لښکرو الوتکې را غبرګې شوې.
په بمبار کې د هغه ټول ملګري د شهادت لوړ مقام ته ورسېدل، له يوې جنازې سره شل نورې هم ملګرې شوې او په دې توګه د هغه د پروني ليدلي خوب تعبير خلکو ته څرګند شو.
رحماني په ۱۳۹۲ کال کې ګډ ژوند پيل کړی. د ژوند ملګرې يې ورته د کورنۍ له خوا ټاکل شوې، په کلي کې يې واده کړی او اوسمهال په کابل کې استوګنه لري.
زده کړه
ګل رحمن رحماني تر اوه کلنۍ پورې د خپل کلي په جومات کې تر دوديزو ديني زده کړو وروسته د لومړي ځل لپاره د خپلې کورنۍ له خوا د الجهاد لومړۍ نمبر ځايي لومړني ښوونځي ته چې د افغانستان لپاره د سويډن کمېټې تمويلاوه، داخل شو او د خپل پلار د يوه دوست او ددې ښوونځي د ښوونکي اروښاد مولوي عبدالواحد په ځانګړې هڅونه يې زده کړې پيل کړې.
له خپلو ښوونکو او مشرانو ځينو عجيبو او غريبو پوښتنو او خبرو، دا ماشوم د هغوی تر منځ د يوه ځانګړي او هيښ ماشوم په توګه مطرح کړ، خپلو ورونو، د ښوونځي ښوونکو لا وهڅاوه چې په لوست کې کوښښ وکړي او وخت پر بې ځايه لوبو تېر نه کړي.
له شپږم ټولګي وروسته په چک ولسوالۍ د شهيد عبدالله عزام روزنتون ته د نهاري زده کوونکي په توګه ومنل شو، دا ښوونځی له نورو متفاوت ځکه و چې هم يې درسي نصاب بدل او پياوړی و او هم يې د ليليې سيستم درلود، ځانګړي تعليمي او فرهنګي پروګرامونه يې لرل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر نهم ټولګي پورې يې هلته زده کړې په برياليتوب سره مختته يوړې، د روزنتون په ورځنيو او شپنيو پروګرامونو کې يې فرهنګي ذوق او مينه را وېښه شوه، د روزنتون د عربي ژبې استاد او شاعر سيد مصطفی حماس په کې د غه وړتيا درک کړه، تشويق يې کړ او د هغه لومړني بيتونه يې اصلاح او ستايل.
د سهاري لين او فرهنګي څانګې لپاره چې هلته ورته "نشاطات" ويل کېدل، د هغه لېوالتيا ، تياري، فرهنګي او هنري پروګرامونه، شعرونه او ترانې د زده کوونکې خوښې شوې او د خپل جرئت او ويندويۍ لومړني ګامونه يې په کې پاخه کړل.
دا چې دا روزنتون تر نهم ټولګي پورې و ، نو له درې کلنې زده کړې وروسته په ۱۳۸۰ کال کې د چک ولسوالۍ مشهورې او تاريخي لېسې (حضرت عمر فاروق) ته شامل شو.
په دې لېسه کې پر لين سربېره په فرهنګي څانګه او د ليسې نشراتي ارګان (عروه الوثقی) جريده کې د خپلې وړتيا ښودل د دې سبب شول چې د لېسې تدريسي مرستيال استاد مصباح الدين مسکينار يې د لېسې د فرهنګي څانګې د مرستيال په توګه وګوماري او د فرهنګي خونې يوه کيلي ور وسپاري.
په دې لېسه کې وروستي د زده کړې درې کلونه د هغه لپاره د زده کړې او فرهنګي کار او زيار کلونه و چې د زده کوونکو له منځه خپل شاعران او فرهنګيان را جلا او په فرهنګي څانګه کې د ځان ملګري کړي.
بريالی روان، خالد نجيم، فضل ربي احمدي، ننګيالی اتل، اروښاد سيف الرحمن محمودي، مزمل رحيمي، اصف فدايي، احمد ويس، نثار مريد او ځينې نور زده کوونکي لکه مجيب الرحمن محمودي، محب الرحمن محب، عادل عزيزي، اجمل اجمل، مجيب احساس، هدايت الله فدايي، محمد ياسين فدايي او... هغه ځوانان وو چې رحماني ورسره په لېسه او له لېسې بهر فرهنګي کارونه سمبالول.
په استادانو کې استاد مصباح الدين مسکينار، استاد حماس، استاد عالم عزيزي، استاد نعيم معرفت، مدير صاحب ګل اغا حقاني، استاد غلام دستګير احمدي، قاضي غلام درويش ابراهيمي، استاد شريف الله اکرمي، استاد احسان الله بهيج، استاد شفيق الله اکرمي، اروښاد استاد محمد اصف چکوال، اصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

غمګین، سورګل پژمان، نبي الله ملنګ او نور هغه فعال ښوونکي او فرهنګیان وو د چک ادبي بهیر یې فعال ساتلی و.
د لیسې په ۱۲ ټولګي کې و چې د (سانده) په نوم لومړی ټولګه یې د میډیوټیک افغانستان لخوا د وردګو ولایت د ځانګې سپارښتنه خپره شوه او په همدې کال یې د میډیوټیک په انګړ کې د ګڼو ځایي فرهنګیانو په شتون کې، د کتاب د مخکتنې د غونډې په بهانه د فرهنګي هڅو ستاینه وشوه.
نوموړی په ۱۳۸۳ کال کې له لیسې نه په ښه نومره فارغ شو. په کانکور کې یې ګډون وکړ، خو د لوړو نومرو په اخیستلو هم په بې پایلې زده کوونکو کې راغی، وروسته یې دویم ځلې عریضه ورکړه او د کابل پوهنتون د کرنې پوهنځي ته یې ورکړ، خو دا چې نوموړي له ادب او ژورنالیزم سره مینه درلوده، نو له دې پوهنځي یې منفکي واخیسته.
یو کال وروسته یې بیا کانکور کې ګډون وکړ او د ننګرهار پوهنتون د ښوونې روزنې پوهنځي د پښتو ادب څانګې ته بریالی شو او دا پوهنځی یې د اول نومره کدر په توګه ولوست، لیکنې یې وکړې، فرهنګي فعالیتونه یې وکړل او په ۱۳۸۹ کال کې ترې فارغ شو.
ددې تر څنګ یې د ننګرهار میډیوټیک کې د ژورنالیزم یو کلن پروګرام له ۱۳۸۷ کال نه تر ۱۳۸۸ کال پورې بشپړ او د عمومي ژورنالیزم یو کلن بري لیک یې تر ګوتو کړ.
له پوهنځي تر فراغت وروسته یې یو نیم کال په بېلابېلو رسنیو کې کار وکړ او په ۱۳۹۱المریز کال کې یې د کابل پوهنتون د پښتو ادبیاتو ماسټري دورې په عمومي کانکور کې ګډون وکړ او په ښو نومرو بریالی شو.
د ماسټرۍ دا دوره یې په ۱۳۹۳ کال کې په بریالیتوب سره پای ته ورسوله او د (پښتو شعر او سنی بهیر) په نامه یې د ماسټرۍ ۴۰۰ مخیزه څېړنیزه رساله بشپړه او په بریالیتوب سره دفاع کړه، اوسمهال په کابل کې د بهرنیو ژبو د یوه انیستیتیوت د انګلیسي ژبې د یوه کلن پروګرام محصل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګې هڅې

لکه څرنګه مو چې وړاندې وويل، نوموړی لومړی فرهنګي هڅې له ښوونځي پيل کړې، چې لـه دېـوالي جرېـدو را نيـولې، تـر فرهنګـي، غونـډو او مشـاعرو فعـال برخوال و.

تر ټولو زيات اغېز ورباندې په وردګو کې د منې ګل کلنۍ مشاعرې جوړېدو وکړ چې د لومړي ځل لپاره په چک کې جوړه شوه. له کابل نه ورته ګڼ فرهنګيـان، خبريالان، شاعران او ليکوال راغلل چې رحماني ورسره اشنا شو.

ددې فرهنګيانو په مرسته يې په کابل کې افغـان ادبي بهير تـه لار وموندې او د هر ځله به د جمعې په ورځ له وردګو کابل ته راته او په بهير کې لـه ګډون وروسته بـه بېرته وردګو ته ستنېده چې په ښوونځي کې د شنبې په ورځ غير حاضر نه شي.

له همدې بهير نه په الهام اخيستلو يې د خپل فرهنګي او شاعر ملګري محمد عالم عزيزي سره په ګډه د چک ادبي بهير رامنځتـه او ځايي شاعران او فرهنګيـان چې ادبي ذوق يې درلود ، په کې راغونډ کړل.

په همدې ډول د وردګو ولايت علمي او فرهنګي مرکز(ميډيوټيک) چې ولايتـي دفتر يې چک ولسوالۍ کې و ، لـه ده سره پـه فرهنګي چارو او استعداد غوړېدو کې مرسته وکړه.

د لېسې په دروان کې يې د خپـل ملګري محمـد عـالم عزيـزي، شفيق الله اکرمي، استاد معرفت، ننګيـالي اتـل، اروابنـاد چکوال، اروابنـاد سيد نقيب الله حيرت احمدي، حبيب الله وصال او نورو ملګرو په مرسته چک ادبي بهير پياوړی کړ چې د ميډيوټيک مرکز له انګړ پرته يې په بېلابېلو ښوونځيو کې هم ناستې کولې، د ميډيوټيک نشراتي ارګان(شپيلۍ) مجلې هم د دوی د فعاليتونو په انعکاس کې ونډه درلوده.

د پوهنتون دوره کې د پښتو څانګې د محصلينو د خپرونې (تانده) مرستيال او ليکـوال و ، د ننګرهـار د يـو شـمېر فرهنګـي ملګـرو د ځـانګړې مجلـې (سـايه) مرستيال او نورو خپرونو او وېبپاڼو قلمي همکار و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کابل کې د (پل فکري کړۍ) د مرکزي شورا غړی او د دې کلتوري او ټولنیز بنسټ ویاند ، د ځینو چاپي ادبي خپرونو د کتپلاوي غړی او لیکوال. له کلونو راهیسې له تاند ، لومړیتوب او ګڼو نورو وېبپاڼو سره منظمه قلمي همکاري لري. د دې تر څنګ یې تر اوسه په لسګونو کلتوري او ادبي راپورونه او د (باور) ورځپاڼې لپاره سرمقالې او تحلیلونه لیکلي چې نوموړی یې د پیسو لپاره کار بولي او حساب پرې نه کوي، خو دا هڅې یې هم په ځانګړي ډول د ستاینې وړ دي.

د رحماني اثار

الف: چاپ اثار

۱ - سانده (لومړۍ شعری ټولګه): د افغانستان علمي او ټولنیز مرکز(میډیو ټیک) ، د وردګو ولایت علمي فرهنګي مرکز. چاپ کال ۱۳۸۲لمریز.
۲ - زه او ته چې ماشومان وو(شعري ټولګه): لومړی چاپ–۱۳۸۵لمریز. افغان خپرندویه ټولنه دویم چاپ - ګودر خپرندویه ټولنه، ۱۳۹۱ لمریز.
۳ - د ژوند لوبه (ژباړل شوي ناول): ګودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال ۱۳۸۸ جلال اباد ، لمریز.
۴ -تلپاتې درد (ادبي ټوټې): د صفا راډیو د خپرونو مدیریت، چاپ کال ۱۳۸۹ لمریز.
۵ -ګوره چې هېر مې نه کړې (تذکره): د پوهنتون د ټولګیوالو تذکره (له محمد واصل وصال سره ګډ اثر) ، چاپ زیار: خپرندویه ټولنه. جلال اباد ، چاپ کال– ۱۳۸۹لمریز.
۶- بنګلا (ناول): ګودر خپرندویه، ټولنه، جلال اباد ، چاپ کال -۱۳۸۸ لمریز.
۷- وروستی فصل (لنډې کیسې): ګودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال ۱۳۹۰ لمریز.
۸- مونوګراف لیکنه (څېړنه): ګودر خپرندویه، ټولنه، چاپ کال -۱۳۹۰ لمریز.
۹- بې وطنه (لنډې کیسې): ګودرخپرندویه، ټولنه، چاپ کال -۱۳۸۹ لمریز.
۱۰- شړل شوی لمر : (ژباړل شوی ناول) ، ګودر خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۹ لمریز کال
۱۱- دازادۍ لېونی : (تاریخ ناول) ، ګودر خپرندویه ټولنه، جلال اباد ، چاپ کال ۱۳۸۹، لمریز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ - مبادي حقوق (ژباړه)، د استاد نصرالله ستانکزی مشهور اثر، چاپ کال ۱۳۹۱، ګودر خپرندویه ټولنه، جلال اباد.
۱۳- انتقام (ناول) : ختیځ خپرندیه ټولنه، چاپ کال ۱۳۹۰ لمریز.
۱۴- مصری پېغله (ناول) : ګودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال، ۱۳۹۱ لمریز.
۱۵- خاورې اوبادونه (لنډې کیسې): ګودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال -۱۳۹۱ لمریز.
۱۶- د خپګان ورځې (ادبي ټوټې): ګودر خپرندویه ټولنه. چاپ کال، ۱۳۹۱ لمریز.
۱۷- د مینې سفر(ناول): چاپ کال۱۳۹۱لمریز، ګودر خپرندیوه ټولنه.
۱۸- دعمومي اروا پوهنې ارونه(ژباړه): ګودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال، ۱۳۹۰ لمریز.
۱۹- کلمه داره روپۍ (تدوین، چاپ او سریزه): ګودر خپرندویه ټولنه، چاپ کال ۱۳۸۹ لمریز.
۲۰- لېونی سړی (ژباړه) جبران خلیل جبران، چاپ کال۱۳۹۱ لمریز، ګودر خپرندویه ټولنه.
۲۱- د مینې شهیدان (تاریخي ناول)، چاپ کال ۱۳۹۲ لمریز، ګودرخپرندویه ټولنه.
۲۲- ته هغه نه یې چې مې خوب کې لیدې (شعري ټولګه)، ۱۳۹۴لمریز کال، مومند خپرندویه ټولنه.
۲۳- د ستورو سیند (د پښتو شعر او شاعرۍ شننه) ۱۳۹۴لمریز کال، مومند خپرندویه ټولنه.

ب: چاپ ته چمتو اثار
۱- په نړیوالو ادبیاتو کې د رابندر ناتهـ ټاګور ونډه (څېړنه)
۲- سوځېدلې ځمکه (ادبي ټوټې)
۳- رنګ او نور(د نړیوالو ادبیاتو او ادبي څېرو په اړه مقالې)
۴- رنګ او نور(د کورنیو ادبیاتو په اړه څېړنیزې مقالې)
۵- د پښتو شعر او سنی بهیر(د ماسترۍ تیزس)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دندې

- ✓ په چک وردګ روزنتون کې د فرهنګي څانګې مدیر او د ژبې او ادبیاتو ښوونکی، ۱۳۸۳-۱-۱تر ۱۳۸۳-۲-۲لمریز پورې.
- ✓ د میدان وردګو د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست اداري مدیر او ددې ریاست د خپرنیز ارګان (هدف او ونیزه) لیکوال، ۱۳۸۳-۲-۲تر ۱۳۸۴ پورې.
- ✓ د ننګرهار کلید راډیو پروډیوسر، ۱۳۸۲تر ۱۳۸۷-۸-۱۰پورې.
- ✓ د مرام راډیو (ننګرهار) د خبري څانګې او وروسته د خپرونو مدیر، ۱۳۸۷-۸-۱۰ تر ۱۳۸۸-۱۱-۱۵پورې.
- ✓ د صفا راډیو (ننګرهار) د خپرونو مشر، ۱۳۸۸-۱۱-۱۵ نه تر ۱۳۹۰لمریز کال پورې.
- ✓ د پژواک خبري اژانس (کابل)، د اډیو (غږیز) سرویس مسوول او خبریال، ۱۳۹۰تر ۱۳۹۱لمریز کال پورې.
- ✓ د ولسي جرګې د غړي الحاج امیرجان دولتزي سلاکار او ښوونکی، ۱۳۹۰ تر ۱۳۹۱ (پس له وخته) پورې.
- ✓ د پژواک خبري اژانس (کابل)، د ژباړې څانګې مشر، ۱۳۹۲ نه تر اوسه (۱۳۹۴) پورې.
- ✓ استرالیا کې د افغانانو راډیو (شمله) خبریال، ۱۳۹۱تر ۱۳۹۲ (پس له وخته) پورې.
- ✓ د ملي باور ورځپاڼې اېډېټر او مرستیال، ۱۳۹۲تر ۱۳۹۳ (پس له وخته) پورې.

ستاینې او ویاړنې

- ✓ د عمر فاروق (رض) لېسې له اداري څخه د غوره او فعال زده کوونکي ځانګړې ستاینلیک (۱۳۸۳)
- ✓ د مرام راډیو غوره پرډیوسر او خپرونو چمتو کوونکي ستاینلیک (۱۳۸۷)
- ✓ د صفا راډیو څخه د خپرونو د غوره مدیر ستاینلیک (۱۳۸۷)
- ✓ د ننګرهار پوهنتون څخه د غوره او فعال محصل ستاینلیک (۱۳۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ✓ د هېواد د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت له خوا د ۱۳۹۲ لمريز کال د هېواد د خپلواکۍ کاليزې په وياړ د کتاب په اعلان شوې کانکور سيالۍ کې (د ازادۍ لېونی) ناول ته د کال د غوره تاريخي ناول لومړۍ درجه نغدي جايزه او ستاينليک (۱۳۹۲)
- ✓ د وردګو قومي شورا له خوا د غوره ليکوال او فرهنګي فعال ستاينليک (۱۳۹۳)
- ✓ د ميدان وردګو ولايت د مقام له خوا د غوره ژورناليست او فعال ځوان ستاينليک (۱۳۹۳)

ددې تر څنګ رحماني صاحب د هېواد د ګڼو پوهنتونونو د ادب پوهنځي له محصلينو سره د مونوګرافونو د موضوعاتو په پيدا کولو ، ليکلو او سمون کې مرسته کړې او خپله په ده باندې هم تر اوسه پورې اته بېلابېل مونوګرافونه ليکل شوي چې د (ګل رحمن رحماني ادبي هڅې) ، (د ګل رحمن رحماني د لنډې کيسې موضوع شننه) ، د (ګل رحمن رحماني داستاني هڅې) ، (د ګل رحمن رحماني په شعرونو کې د تشبيه ډولونه) او څو نور ترې يادولی شو.

دی خپل پرمختګونه تر ټولو وړاندې د خپلې مورجانې د دعاګانو محصول بولي چې د نوموړې لپاره يې د يوې مور تر څنګ د پلار رول هم لوبولی او تر اوسه يې په ډېرو شعرونو کې د مور د مينې او محبت روښانه انځورونه ځرکونه وهي.

رحماني په ادبي کړيو کې ښه نوم تر لاسه کړی، له فرهنګي اختلافاتو ، ډلو ، ډلبازيو او سياست ځان لرې ساتلی، يوازې د ژبې خدمت ته يې کار ويل، شاعري يې خپل ځای لرې، خو د ليکوالۍ غوښنه برخه يې داستاني ادبيات دي، چې تر اوسه يې شپږ ناولونه ليکلي، دوه يې ژباړلي او درې يې د لنډو کيسو ټولګې خپرې شوې دي.

نوموړی وايي چې لومړی لوستی ناول يې د امريکايي ليکوال مارک ټواين(ټايم ساير) ناول دی چې په ماشومت کې به مې ورور رحيم الله حيران ځينې برخې راته ترې ويلې او د ناول له اتلانو ټام ساير او پيکۍ سره به په يوه لرې نړۍ کې روان وم.

بله مهمه خبره داده چې رحماني د ادبي ټوټو په ليکلو سره دا نثري ادبي هېر شوی ژانر له سکوت را بهر کړ او د خپلو غوره ادبي ټوټو او په دې برخه کې د درېيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولګو (تلپاتې درد) ، (د خپګان ورځې) او (سوځېدلې ځمکه) په خپرولو سره يې د ځوانو ليکوالو پام دې اړخ ته را واړولو.
هغه يو علمي کدر دی، له ليسانس او ماسټري په کدر کې فارغ شوی. که چېرته له رسنيز ډګر ها خوا په اکاډميکه ساحه يا د ادب پوهنځي کې د استاد په توګه دنده اجرا کړي، نو زده کوونکو ته به يې لا زياته ګټه ورسېږي او په يوه برخه کې به محدود او مسوول پاتې شي.
دا هم د رحماني د شعر يوه غزليزه بېلګه:

غزل

ما وېل شپه به تېره شي سهار به راځي کلي ته
ژوند به راځي کلي ته او يار به راځي کلي ته
ما که سره ګلان په لار شيندل خو ستا لپاره وو
زه نو څه خبر وم چې اغيار به راځي کلي ته
ژوند به وي، ګودر به وي، خوږې خوږې کيسې به وي
بيا د شنو بنګړيو شرنګهار به راځي کلي ته
زړې مې د اوښکو خښول او په دې تمه وم
شنې به کروندې شي او بهار به راځي کلي ته
څومره توتکۍ مو د بوالونو نه شړلې دي
مه هېروئ خلکو چې ازار به راځي کلي ته
ما وېل راستنې به سندريزې هواګانې شي
زانې به کړۍ شي او کتار به راځي کلي ته
څو چې مې د حسن د لالونو پانګه لوټ نه کړي
سور ښامار به وځي تور ښامار به راځي کلي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهیم الله فدايي

فهیم الله فدايي د حبیب الله زوی په ۱۳۶۰ هـ ش کال د چک ولسوالۍ د برګوډه په کلي کې د نیا ته سترګې وغړولې، لومړنۍ زده کړې یې په مسجدونو کې په خصوصي ډول تر سره کړې دي او بیا وروسته د شهادت د دیني مدرسې زده کوونکی شو تر هغه وخته چې ور څخه فارغ شو. وروسته یې د کابل پوهنتون د شرعیاتو پوهنځی ولوست او په ۱۳۸۴ کال کې په عالي درجه تر ې فارغ شو. وروسته د ستاژ د مافوق لسانس کورس ولوست او د میدان وردګو په ابتدایه ښاري محکمه کې د غړي په توګه په دنده وګومارل شو. فدايي او سمهال د کابل ابتدایي محکمې یو تکړه غړی دی.

فهیم تر فراغت وروسته د وردګو ولایت د ښاري محکمې د غړي په توګه کارپیل کړ، ښاغلي فدايي د دینې زده کړو بر سېره په شعر او شاعرۍ بیان علم، ریاضي، هندسه، فریک او داسې نورو علومو هم پوهیږي ولي تر هر څه نه یې د کوچنیتوب په د شعر سره زیاته مینه لرله او اوس د یوه تکړه شاعر په حیث پېژندل شوی دده شعرونه زیاتره حماسي او لږ اندازه یې عشقي دي چې د غزل او آزاد شعرونو په بڼه معلومیږي دلته به دده د شعرونو څخه یو څه د بېلګې په توګه وړاندې کړو:

د فدايي د شعرونو بېلګې:

خپل جانان رانه په ظلم بېلوې ته
په سلګو سلګو مې ولې ژړوې ته
څه ګناه مې کړې وه وایه قاصده
رد سکروټو په لمبو چې سوځوې ته
د خپل یار خومارو سترګو لېونی کړم
اوس مې ولې د دار سرته خېژوې ته
دیدنونه مې هر وخت کې د آشنا کړل
نن مې ولې په دې لاره نه پرېږدې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــور مـــې مــه راوړه زخمـــي زړه تـــه لاســـونه
وچـــې ســـترګې مـــې لــه اوښــکو ډکــوې تــه
داســـې ولـــې راتـــه وايـــې چـــې ملنـــګ دی
مـــا پـــه خپلـــو او پـــردو کـــې شـــرموې تـــه
يــو مـــې ځـــان يـــو مـــې ايمـــان يـــو مـــې الله دی
پـــه دې ولـــې انحـــراف رانـــه کـــوې تـــه
فـــدايي د يـــار پـــه مينـــه کـــې لـــوګی شـــوم
اې ظالمـــه نـــور مـــې ولـــې ځـــوروې تـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبد المتین وردگ

دوردګو د فرهنګي او ادبي ځیرو په ډله کې یو هم مدیر عبد المتین وردګ دی چې په ۱۳۵۴کال یې هغه وخت شعري قریحه بیداره شوه چې د سیاب په لومړني ښونځي کي ښونکی و هغه د لومړي ځل لپاره په دغه کال موزون کلمات د سپین کاغذ په مخ د شعر په بڼه سجل کړل.

عبد المتین نه یوازې یو خوږ ژبی ولسي شاعردی بلکه د پوهنې په برخه کې یې هم د یوه زړه سواندی مربی اوښونکی په توګه ټول عمر دخپل ولس د اولادونوښونې اوروزنې ته وقف کړی دی دجغتو ټول اوسیدونکي دهغه په دغه خدمت ګواه اوله نامه سره یې دیوه فهیم زړه سواندي اوځیرک ښونکي په عنوان بلد او ده ته یې په متحد المال قول د جغتو د معارف دپلار لقب ورکړی دی.

عبد المتین وردګ په ۱۳۵۹کال پیښور ته هجرت وکړ خود هغه له هجرت سره سم یې دلته کورد کمونستانو لخوا تلاشي اسناد او نور هغه شیان چې د کمونیستي داړه مارانو خوښیدل د هغه له کوره یوړل.

عبد المتین وردګ په پیښورکې د پیرسید احمد ګیلاني په مرکزی دفتر کې د عوت تنظیم مدیر شو او دا وخت به له خپلو مجاهدو ورونو سره وطن ته هم پلی تلو را تلو چې یوځل له یوه دولس کسیز ګروپ سره د وطن په لوررروان وه چې د زرمت په سیمه کې د روسي جیټ الوتکو تر بمبارد لاندی راغی او سخت ټپي شو د هغه دا سفر نیمګړی شو او بیرته پیښور ته را وګرځید خو د الله فضل وو درملنه یې بریالۍ وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د مجاهدینو دری ګونی اتحاد په پېښورکې را منځ ته شو نو عبد المتین د ملی اسلامي محاذ لخوا ور پېژندل شو او هلته یې هم د غړیتوب د کارتونو د ویشلو د مدیر په توګه په دنده پیل وکړ خود مجاهدینو عبوري حکومت چې را منځ ته شو بیا له خپل مسلک سره سم د پوهنی په وزارت کې د مامورینو لوی مدیر وټاکل شو.

هغه په ۱۳۷۱ کال کله چې د هجرت له وطن پېښورنه خپل کور اوکلی ته را ستون شو په جغتو کې دا مهال په دې ولسوالی کې د پوهنې سیستم ګډوډ او ویجاو و او د خلکو ټول فعالیتونه د نورو سیمو د خلکو په شان جهادي مسایلو ته وقف شوي وه خو له نیکه مرغه چې په جغتو کې د سیمې د علماو مخورو او مشرانو یوه سرتاسري متفقه شورا موجوده وه چې د سیمې نظامي او ټولنیز حالت یې څاره او اداره کاوه ، دې شورا عبد المتین ورو غوښت او د رایو په اتفاق یې د جغتو ولسوالی د پوهنې مسؤلیت ورد غاړې کړ چې ده هم د خلکو د غه غو ښتنه له کوم مادي امتیاز پرته ومنله او لاندی شلوریځه یې زمزمه کړه.

د پوهنې پاک خدمت ته لیچې نغاړم   د الله نه په دی کار کې مرسته غواړم

جغتو کې هر وګړی چې عالم شي   زه (متین) به هغه وخت په خدمت ویاړم

هغه لومړی د جغتو تاریخي او مرکزي د غازي محمد جان خان لیسه فعاله کړه ځکه

دغه لیسې د جغتو په زړه کې موقیعت درلود او ټول زده کونکي ورته لاس رسی درلود.

او په دوهم ګام کې یې د عربو په مرسته د جغتو په شمال ختیځ کې د ګوربت ښونځی فعال او د امام ابو حنیفه په نوم یې لیسې ته لوړ کړ او وروسته یې د جغتو په ولسوالي کې یو په بل پسې د حکومت او سویډن د موسسې په مالي مرسته نور ښونځي هم فعال کړل د جهادی مشرانو له کورونو یې درسې کتابونه را ټول کړل او په جغتو کې یې د پوهنی ډیوه بله کړه.

دا وخت د سویدن موسسې د لیسو او منځنیو ښونځیو د ښونکو لپاره ترشپږم ټولګي پورې ۵۰۰ کلدارې معاشونه ومنل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د طالبانو واکمني را منځ ته شوه نو عبد المتین یې د مخکنیو ښوخدماتو په پاس له دندې ګوښه نکړ بلکه هغه لا وهڅاوه او همکاري یې ورسره وکړه د نجونو له ښونځیو سره هم طالبانو غرض پیدا نکړ ، فعال یې وساتل او کله چې د طالبانو واکمني پای ته ورسېده د خلکو په غوښتنه او د عبد المتین په هلوځلو د پوهنی په برخه کی نوي اوګړندی ګامونه پورته کړل لومړنی ښونځي منځنیو ښونځیو ته لوړ شول او منځنی ښونځی لیسو ته ارتقا وکړه او دا وخت په جغتو کې شپږ بابه لیسې دری بابه منځني ښونځي ،دیارلس بابه لومړني ښونځي د جغتو د ولسوالۍ په کچه را منځ ته او رسما د پوهنی په وزارت کې سجل شول له دغه ښونځیو نه یو شمیر ته یې ودانۍ هم منظورې شوي د لیسو فارغان یې پوهنتونو ته ولاړل.

د پوهنی په برخه کې د ښوخدمتونو په بدل کې عبدالمتین د حامد کرزی په لاسلیک دوه دوهمه درجه ستاین لیکونه هم اخیستي دي چې لومړی یې په ۱۳۸۵کال او دوهم یې په ۱۳۸۹ کال دواړه یې په لاندی متن تر لاسه کړي دي.•

• (۸) ۱۳۷- ۱۴۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژورنالېستان

حيات الله حليم

((زه چې يې زندان ته يوړم په اوله ورځ يې راته ويل چې يا به دلته مرې يا به اقرار کوې، يو برقي سېستم يې راپسې راوړ، ويل يې خلک په دې موټر چالانوي موږ پرې تاغوندې انسانان چالانوو، د برېښنا شاټونه يې راکول، د تحقيق پر مهال به يې ناڅاپه پورته او بيا ځمکې ته راوويشتم.))

دا په غم لړلې کيسه د ليکوال او ژورنالست حيات الله حليم د ترخه ژوند ده چې کليد ته يې کوله، نوموړی د وردګو ولايت د چک ولسوالۍ د ګردن مسجد د درې د مغل کوټ (مهمدو) د کلي اوسېدونکی دی.

په ۱۳۳۲ کال کې په همدې کلي کې زېږېدلی، خپلې زده کړې يې د خپل کلي په کليوالي ښوونځي کې پيل کړې چې وروسته په لومړني ښوونځي بدل شو او د ګردن مسجد په نوم ياد ېده، نوموړی لا کوچنی و چې تر لومړني ښوونځي وروسته د (ګوربت) منځنی ښوونځي او بيا (بمبايې) لېسې ته ولاړ: ((د جومات له امامه مې مروج ديني علوم هم له الفبې نه تر قدري کنز منيه او مصتخلص پورې هم ولوستل، پلار به راته ويل، بايد ملا هم شې.))

حيات الله په بمبايې لېسه کې د لسم او يوولسم ټولګيو تر لوستلو وروسته (غازي) لېسې ته لاړ او په (۱۳۵۵ ل کال) د همدې ليسې له دوولسم ټولګي فارغ شو ، په ۱۳۵۲ کال د کابل پوهنتون اقتصاد پوهنځي ته بريالی او له همدغه وخته يې راډيو افغانستان ته هم مخه کړه ، هغه وايي: ((هلته مې د ترانه ها او سخن ها خپرونه لرله چې ډېره اوږده وه ، راديو يې مجلې ته مې لنډ داستانونه ليکل او د مياشتې به مې پنځه او شپږ ډرامې نورې ليکلې چې له راديو افغانستان به خپريدلې ، هېواد ، انيس ورځپاڼو او ژوندون مجلې ته مې هم ليکنې کولې، د ببرک کارمل په وخت کې له پوهنتون څخه فارغ شوم.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو موړي په دغه وختونو کې په ډېرو ستونزو او له مجبوريته دولتي بدلونونو سره د ځان عيارولو هڅه کوله، خو د ۱۳۵۹ کال د سختو مظاهرو پړی د ده غاړې ته هم ورکېوت:

((د روسانو د ظلمونو پر ضد مې په خپله مظاهره کوونکي راوپارول، دولت په نښه کړم.))

دا چې ولې حيات الله حليم په مظاهرو کې د خپلو ملګرو په پارونه لاس پورې کړ، نو دا هم جالبه کيسه ده، نوموړی په دې ورځو کې لا د ځلورم ټولګي محصل و چې کابليان به يې د پوهنتون تر وره راټول شول، زياتره به يې نجونې وې، د آزادۍ چغې به يې وهلې خو څنګ کې به يې دوی ته هم پېغورونه ورکول: ((رانارې به يې کړې چې د کودکستان ((مطلب يې پوهنتون و) هلکانو شرم وکړئ راپاڅئ، موږ ته هم غيرت ودربد ، په دې مظاهرو کې کمونستانو ناهيد(د کابل پوهنتون محصله وه او د ۱۳۵۹ کال د حوت د دريمې نېټې په پاڅون کې يې برخه لرله.) هم شهيده کړه او نورې دوه ټپيانې شوې، څوک يې روغتون ته د رسولو پاتې نه شول.))

حيات الله حليم وايي، له دې پېښې وروسته يې ټول ملګري راټول کړل، خو تر مظاهرو وروسته پوليسو په ده لاس راکش کړ: ((ويې نيولم، بيا يې په ضمانت خوشې کړم، ملګرو د ډيپلوم راختو لپاره پوهنتون ته پرېښنودم، ايسته وردګو ته ولاړم او جهاد مې پيل کړ.))

په دې موده کې نو حيات الله حليم د هېواد زياتو ولايتونو او آن پېښور ته ډېر پياده مزلونه وکړل، هم يې ټوپک په اوږه او پښې به يې سختې تناکې اوه يې قلم په لاس کې و خوکله چې په پېښور کې و قلم يې د روسانو په ضد تر هر چا ښه استعمال کړ د ۱۳۶۷ کال د اکلو په نوم په يوې لوژستيکي موسسې کې د کاروانونو د آمر په توګه په دنده لګيا شو :((د يوې موسسې له لارې به مې مجاهدينو ته مهمات رسول، يو ځل تر ۳۰ ملګري راسره و ، د لوګر په بابوس دښته کې راباندې الوتکې راغلې، موږ له موټرو ځانونه وغورځول خو محاصره يې کړو ، زه اوزما درې نور ملګري انجينرګل امين او عبد الوهاب موتر چلونکي يې وتړلو او کابل ته يې راوستو.))

اوس بيرته په بنديخانه راګرځو ، حيات الله حليم له دې وروسته په بده ورځ اخته او په اړه يې ټول هغه شواهد راټول شول چې ده په کې د کمونيستي حکومتونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رد قلم خوځولی و: ((د ډاکټر نجیب واکمني وه، ما ورته ویل اوس خو تاسو ملي مصالحه اعلان کړې، نو دا ولې کوئ، ویل یې ته نیول شوی یې نه دا چې راته راغلی یې، سخت وهل یې راکړل، خوب ته یې هیڅ نه پرېښودم.))
د بند په موده کې یې د وهلو تر څنګه حیات الله حلیم ته یوه ورځ بله مېلمستیا هم تیاره شوه او هغه دا چې نوموړي ته یې د برقي شاټ ورکولو ځانګړی ماشین په زندان کې ولګاوه: ((بېټرۍ ته ورته یو سیستم و، په پښه یې هنډل تاوېده، ویل یې په دې په نوره نړۍ کې خلک موټر چالانوي موږ پرې تاغوندې انسانان چالانوو، د برېښنا شاټونه یې راکول، د تحقیق پر مهال به یې ناڅاپه پورته او بیا ځمکې ته را وویشتم.))
حیات الله د برق شاټونو نور د مرګ تر کندې رسولی و ان له خپله ځایه په کې د پورته کېدو سیک هم نه و پاتې، خو هره نوې ورځ به یې ورته د وهلو یوه نوې بهانه لټوله: ((کله به یې ویل چې د تښتېدلو هڅه دې کړې، وهل به یې راکړل او کله بل څه، یوه ورځ یې راته ویل، وایه چې کوم جرمونه دې کړي، ما ورته ویل، ته یې ولیکه زه به درته پرې امضاء وکړم، هغه ته غوسه ورغله سوک یې راکړ، ما ورته خپل لاس ونیو، بس همدا و چې پر مستنطق د حملې تور یې راباندې ولګاوه.))
نوموړي ته خپله دغه د ځان ساتنې وړه هڅه هم پوره بلا وګرځېده او یو ځل بیا یې د وهلو ټکولو لړۍ له نوي سره پیل شوه: ((په اووه نفرو یې له پښو لاسو وتړلم، شنې لښتې یې راپسې راوړې، دومره یې ووهلم چې آخر ضعف شوی وم.))
حیات الله وایي، له دې ځلو ښت ورځې وروسته یې د د امنیت دتحقیقاتو (پلټنې)ریاست ته یوړو، خو یوه اوونۍ یې هیڅ راته ونه ویل، خو چې د تحقیق ریاست ته یې وردننه کړو، نوله یوې اونۍ وروسته بیا مرګ هم امان راڅخه غوښت: ((په اوله ورځ یې راته وویل یا به مرې او یا به اقرار کوې، تش هډونه مې پاتې وودلته بیا ډېرې میاشتې تیرې شوې، په شپږ میاشتو کې یې اقرار راڅخه وانخستلی شو، دتحقیق به بهیر کې یې یو ځل دوه میاشتې یې راباندې پلچرخي کې تېرې کړې خو سرآنجام د شپږ کاله زندان امر را باندې وشو.))
پلچرخي زندان هم هغه مهال د ژوندیو لپاره د قبر زیری و، حیات الله او ملګرو یې په ځان منلې وه چې دلته به که خیر وي د مرګ د کندې مېلمانه کېږي، مګر دلته هم هره شېبه د قیامت هنګامه وه: ((نور راباندې د چا خبرې هم ښه نه لګېدې، یو صاحب منصب مې همداسې سخت تحقیر کړ، سزا مې دا شوه چې په سیاچال کې یې یوه اونۍ وساتلم، په سیاچال کې بندي پر مخې په ملا کړوپ اچول کېده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغه و چې راته د ملا تکلیف پیدا شو او تر اوسه تري کړېږم له زندان وروسته راته نور رواني مشکلات هم پېښ شول.))
د زندان ترخې شپې هم تېرې شوې او په ۱۳۷۰ کال له څلورکاله زندان تیرولو وروسته حیات الله حلیم بیا د ازادۍ نړۍ مېلمه شو خو دريغې چې دا وخت مجاهدين بريالي خو خپل منځي او تپل شوې جګړې له سره پيل شوې حيات الله بيا هغه پخواني حيات الله نه و ، دردونه تکليفونه او ناروغي يې ګاللې وې خوله زندان وروسته نوموړي څه باندې يو کال نوره هم په هماغه موسسه کې دنده ترسره کړه خو د مجاهدينو تر بريا وروسته په ۱۳۷۲ کال کلي ته ستون او په بزګرۍ بوخت شو ، تر څو يې له آزاري نړۍ غوږونه ساړه وي: ((بزګرۍ مې تکليفونه نور هم زيات کړل، په ۱۳۷۵ کال مې په غزني کې مې دوکان پرانست له ختيځ ګاونډي هېواد به مې رختونه راوړل او پر غزني کې مې خرڅول تر هغه چې په ۱۳۸۱ کال بيا دژورنالېزم ډګر ته راغلم او د غزني –وردګو لپاره د پژواک خبريال شوم.))
څه موده نوموړی د افغانې ښځې غږ راډيو کارکونکی او په هېواد کې د خپريدونکي ملالۍ مجلې متهمم پاتې شو ، دغه راز په يوه موسسه کې د څلورو کالو لپاره ټرينرهم و خو قلم او کاغذ سره له غزني تر راتګ وروسته د پخوا په شان مينه ژوندۍ پاته شوه او ډير آثار يې وليکل ، چې مهم يې د لومړي ځل لپاره د غازي محمد جان خان ژوند ليک ، د وردګو مشاهير څلور ټوکه، زموږ پيشو هم تولسي ګوري، انتصابي جمهور رئيس طنزونه او د وردګو قومي جوړښت دی.
خو اوس يې عمرخوړلی او ورځپاڼوته يو څه ګوډې ماتې ليکنې کوي، د محمد امين او محمد يعقوب په نومونو دوه زامن او څلور لونې لري او لا هم د ژوند رنګونه د کتاب له سيندونو ټولوي بيا يې د خپل لړزانده قلم په مرسته د کاغذ مخ ته سپاري.•

• (۸) ۲۲۱- ۲۲۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد زلمی (شهباز)

احمد زلمی (شهباز) دوردګو د مشاهیرو په ډله کې ترټولو ځوان اوهغه با استعداده شخصیت دی چې د دېرش کلنۍ په عمر یې دازادو او شفافو سیالیو له لارې له واسطې او وسیلې پرته د ۱۳۹۱هجري کال په نیمایې کې د هېواد په نوم ددولتي ورځپاڼې ریاست وګاټه چې دا ددې ورځپاڼې په تاریخ کې هغه ځوان رییس ګڼلی شو چې په دې بر تنکي عمر یې دغه امتیاز تر لاسه کړ.

د یادولو وړ ده چې ددې ورځپاڼې په تاریخ کې تر اوسه په دغه کم عمر کوم بل ځوک ریاست ته نه دي رسېدلي، نو ځکه پورتنی امتیاز په دغه کتاب کې د احمد زلمي شهباز د سجل یوازنی لامل ګڼلی شو.

له بلې خوا د ورځپاڼو مشري څه آسانه خبره هم نه ده او د نړۍ په نورو هېوادو کې دورځپاڼو رییسان هغه څوک ټاکل کېږي چې لوړ ادبي، فرهنګي او سیاسي شخصیت وي او آن هغه کسان ورته ټاکل کېږي چې له لوړ نړیوال شهرت او شخصیت نه برخمن وي.

خو له نېکه مرغه چې اوس زموږ په هېواد کې هم ددې لپاره چې ملي ورځپاڼې مو په نړیوالو معیارونو برابرې شي د رییسانو لپاره یې دوړتیا اوظرفیتونو د ارزونې سیالي را منځ ته شوې چې دا په دې مانا شوه چې د سویې او وړتیا له ارزونې وروسته د احمد زلمي شهباز ټاکنه په نړیوالو معیارونو برابره ده.

دهېواد ورځپاڼې د بنسټ لومړنی رییس هم محمد ارسلان سلیمي، وردګ و هغه چې یادونې یې د وردګو مشاهیرو په لومړي ټوک کې را غلې خو سلیمي په موسن عمر ددې ورځپاڼې رییس و، له هغه وروسته عبد الجلیل (وجدي) بل وردګ و چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ورځپا ڼې رياست يې کړی چې هغه هم په موسن عمر ددې ورځپاڼې د مشر په توګه چارې په مخ وړې دي.
په دې وروستيو کې زلمی ما يار هم ددې ورځپاڼې رييس و، خو احمد زلمي شهباز ځلورم وردګ رييس دی چې د هېواد ورځپاڼې درونډ او سرګردانه ماموريت ته يې په بشپړه ځوانه انرژۍ اوږه ورکړه.
احمد زلمي شهباز د ژوند له پيل نه ذکي انسان و او الله پاک داسې فطري استعداد ور په برخه کړي و چې په هماغه کوچينوالي کې د حيرانتيا وړ و، هغه دری کلن و چې پخپل مشر ورور پسې به ښوونځي ته د زده کړو په تکل روان او دا وخت له خپل چاپېريال او غرونو رغونو سره نوی بلد بده، په ملک کې اسلامي انقلاب روان و درز، دروز و ددوی ښوونځي ودانۍ نه درلوده د بمبارد له وېرې ګرځنده و، نن دلته، سبا هلته او بله ورځ به بل چېرې د ونو تر سيوري لاندې دا تنکي ماشومان د ښونکي خولې ته د زده کړو په تمه را ټول و.
احمد زلمي لومړی ټولګی تر ختم پورې ونه لوست له دې چې هر څه به يې ژر ژر زده کېدل نو د کال په لومړيو مياشتو کې دوهم ټولګي ته ولاړ خو ددوهم ټولګي درسونه هم له اټکل نه لوړ زده کېدل جالبه دا وه چې د ښوونکو په غوښتنه له ځلور مياشتنۍ ازموينې نه د مخه احمد زلمي درېيم ټولګي ته ولاړ له ځلور مياشتني ازموينې وروسته يوه ورځ چې ښوونکي په ټولګي کې د (اذا جاءنصرالله.....مبارک سوره ولوسته نو له زده کونکو نه د يوه يې هم نه شو زده خو کله چې د احمد زلمي نه وپوښتل شول نو د بلبل په شا ن يې په خواږه نظم پورته مبارک سورة ولوست هغه وو چې د زلمي دا معجزه اسا لياقت ددې سبب شو چې د ښوونکو لخوا ځلورم ټولګي ته بو تلل شي او په نتيجه کې احمد زلمي شهباز د زده کړو د غه ځلور کلن سفر په يوه کال کې طی کړ، په ځلورم ټولګي له رياضي سره مخ شو او رياضي کې کسرونو هم د هغه مغز ذهن او فکر هم کسر او نور يې په هر کال کې يو ټولګي ولوست خو بيا هم په ښوونځي کې د خپل ټولګي تر ټولو لايق زده کونکي و، او بايد اول نمره وای خو په زړه پورې داوه چې احمد زلمي هېڅکله ځان نه اول نمره کاوه دا پوښتني د ټولو په ذهن کې را ګرځېدې چې ولې ؟ احمد زلمی په دومره لياقت برسېره نه اول نمره کېږي خو اصلا خبره بله وه د وردګو په ښوونځيو کې دا معمول وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هر اول نمبره به جبرا د ټولګي کپتان هم و چې د ټولګي کپتان به بیا هم جبرا د ټولګي خد متګار و تخته پاک ،تخته ،حاضري ، ترقي تعلیم به ورد غاړي وو ، نو څنګه چې د دوی ښوونځی لکه د مخه چې وویل شول ګرځنده و نو احمد زلمي دا بیګار نشوای ګاللی یوه ورځ چا ترې وپوښتل اول نمرګي لوړنوم لري ولې نه اول نمره کېږې خو احمد زلمي ورته وویل: ښوونځی مو ګرځنده دی د ټولګي توره تخته په اوږه نشم ګرځولای هغه رانه باد وړي .

هغه نه یوازې دا چې په ښوونځي کې یې د عصري علومو د زده کړو بشپړ استعداد درلود بلکه د ژمي په مهال به یې د کلي په جومات کې له ملا نه د دیني علومو لوست وایه او په ډېر واړه سن به یې د کلي هلکانو او نورو کوچنيو چړیانو ته قدري منیه ،مختصر او خلاصه ور زده کول چې دا وخت به لوی ملا نورو غټو طالبانو ته لوست وایه.

لکه د مخه چې وویل شول احمد زلمي ته الله پاک لوړ فطري استعداد ور په برخه کړی و هغه له ماشومتوب نه د راډیویي خپرونو له اورېدو سره ډېره مینه درلوده تل به یې د راډیو ادبي پروګرامونه اورېدل او له خپل ځان سره به یې د دغه پرو ګرامونو د زده کړو مشق او تمرین کاوه او هیله یې درلوده چې په پوهنتون کې به هغه پوهنځي لولي په کومه کې چې دغه پرګرامونه زده کېږي نو همدا وجه وه کله چې په ۱۲ کلنۍ په بریالیتوب سره د عربانو د لیسې له دوولسم ټولګي نه فارغ شو نو د کانکور په ازموینه کې یې یوازې د ژورنالیزم پوهنځي انتخاب کړ چې په ترڅ کې یې خپلې پخوانۍ هیلې ته نایل او د ژورنالیزم پو هنځي ته بریالی شو او په ۱۳۸۲ کال کې په داسې حال کې ترې فارغ شو چې د نمرو اوسط یې نوي په سلو کې و.

هغه کله چې له پوهنتون نه ووت نو لومړی دنده یې د (آرزوي مردم) په نوم د یوې جریدې خپرول وو چې د امتیاز خاوند یې پخپله احمد زلمی شهباز وو او ترشپاړلسمي ګڼې پورې چاپ شوه له هغه وروسته په ۱۳۸۳کال د هېواد ورځپاڼي ته د خبریال په توګه راغی او په ۱۳۸۵ کال د دغه ورځپاڼې د سیاسې مبصر په توګه وټاکل شو چې دا نسبتا دهغه لپاره درنده وظیفه وه خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریالیتوب سره یې په مخ یوړه بیا وروسته په ۱۳۸۷ کال د دغه ورځپاڼې مسوول سکرتر وټاکل شو.
احمد زلمي دهېواد ورځپاڼې او نورو دولتي او غیر دولتي ورځپاڼو ته په زرګونو اقتصادي سیاسي او فرهنګي مقالې او نور مطالب لیکلي او آن د کابل ټایمز انګلیسي ورځپاڼې د هغه مقالې له تصرف پرته په انګلیسي ژبه ژباړي او خپروي یې.
احمد زلمي شهباز د ښونځي او پوهنتون په زده کړو برسیره د IWPR د ژورنالېزم د زده کړو ورکشاپونه هم لیدلي دي.
احمد زلمی شهباز د پښتو ادبیاتو او پښتو ګرامر ته بشپړ معیاري لاس رسی لري
.
که ژوند په دنیا باقي و مور نور هم سترګې په لاره یو چې احمد زلمی د خپل ملک او قوم په ګټه لاښه د نیکو خدمتونو مصدر وګرځي.•

• (۸) ۱۶- ۱۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

امان الله نصرت

نوم مې امان الله نصرت دی، د غلام دستګير عزيزي زوی ، په ۱۳۵۸ لمريز کال د وردګو ولايت د بند چک ولسوالۍ د ګلي په کلي کې زېږېدلی يم.
لومړنۍ او منځنۍ زده کړې مې په ۱۳۷۷ لمريز کال د چک په عالي ليسه (حضرت عمر فاروق ض)کې سرته رسولې او په همدې کال کې د لوړو زده کړو په موخه په کابل پوهنتون کې مې آزموينه ورکړه، چې له خپلې خوښې سره سم د ژورناليزم پوهنځي ته بريالی شوم، خو د يو لړ ستونزو له کبله مې په زده کړو کې دوه کاله ځنډ راغی. په ۱۳۸۳ لمريز کال د کابل پوهنتون د ژورناليزم پوهنځي د مطبوعاتو له څانګې فارغ شوم.
په ۱۳۸۳ لمريز کال کې د زده کړو ترڅنګه خپل مسلکي ډګر ته ورګډ شوم. د سولې او جنګ په اړه رپوټ ورکولو په نړيوال انستيتيوت (IWPR) کې، چې د ټولې نړۍ لپاره خبرنيز او معلوماتي رپوټونه خپروي، ديوه رپوټ ترخپريدو وروسته مې په نوموړي انستيتيوت کې په رسمي توګه دنده واخيسته او د خپلې زده کړې ترڅنګه مې ژورنالستيکي کارونه پرمخ وړل. څه کم درې کاله مې له نوموړي انستيتيوت سره کار وکړ ، د هيواد د روانو حالاتو په اړه زما په لسګونه رپوټونه خپارل شول .
په ۱۳۸۵ لمريز کال د کليد ګروپ په چوکاټ کې، چې يو مطبوعاتي خپرنيز ارګان دی، په کار پيل وکړ. په دغه ارګان کې د کليد راډيو د خبرونو د څانګې د مرستيال په توګه مې په کار پيل کړ او تر شپږو مياشتو وروسته د همدغې څانګې مسوول وټاکل شوم، چې تر اوسه هم د نوموړې څانګې چارې پرمخ وړم. سربېره پر دې هره ورځ په نوموړې راډيو کې يو ساعت خبري مجله هم مخته وړم.
دا چې له خپل افغاني کلتور او فرهنګ سره د زړه له تله مينه لرم، وخت ناوخت ځيني ليکنې کوم او له يو شمېر فرهنګي خپرونو سره همکاري لرم. همدا رنګه دا هم د يادونې وړ بولم، چې د انټرنټ له نړۍ سره هم همغاړی يم او يوه فرهنګي او سياسي پاڼه مې په کې پرانستې ده، چې تردېره بريده په هغه کې د افغانو ليکوالو او شاعرانو هستونې او پېژندګلوۍ راځي. دغه پاڼه (مشال) نومېږي، چې په دې پته www.mashaal.blogfa.com کتل کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان

حبیب الله « رفیع»

د پښتو خوږژبې شاعر ، تکړه لیکوال ، ماهر ادیب ، څېړونکې ، بې ویرې نقاد او شنونکې چې کما حقه په پورتنیو صفاتو موصوف دې تر دې دمه د ژوند په شیبو کې دی ، روح پکې چلیږې او ژوندې دې ، که له وا قیعت نه سترګې پټې نکړو حبیب الله رفیع د م ګړۍ په ملې او نړیواله کچه د پښتو ادب ، پښتو ثقا فت یوازنۍ وارث ګڼل کیدای شې .

حبیب الله رفیع نه یوازې دا چې د پښتو ادب په آسمان یو ځلانده ستورې دی چې راځلیږې بلکې په سیاسي ډګرکې هم د موجوده واکمنې درواغجن سیاست د رسوا کولو لپاره لوي غنیمت ګڼل کیږې ځکه حبیب الله رفیع په خپلو تحلیلونو کې له بیرې پرته وا قیعتونه بیانوې.

خو دریغۍ ، چې حبیب الله رفیع اوس په یوه داسې چا پیر یال کې ژوند کوی چې دلته هر څه د روا بطو په بنا دې او ضوابطو ته د لساني تبعیضونو په بنا ترجیح نه ورکول کیږې اود سیاسي واکمنۍ چوکات داسې جوړ شوې چې یوازې څو محدود متعصب کسان پکې ځا ی دی او بس.

په دغه جوړښتونو کې ظرفیتونو ته ځکه ځای نه ورکول کیږې چې استعمارې کړۍ هم هو ښیارې دی او نه غواړې چې پو ه او هو ښیار کسان د کارونو په راس کې قرار ولري نو ځکه یې په ټولو برخو کې داسې کسان په دندو ګمارلې چې یوازې د خپلې خیټې غم ورسره وی او په ملې ګټو له ازله کاڼه او ړانده پیدا شوې وی.

په پاړسۍ کې متل دی چې وایې (سزاوار رحم است عالم تحت فرمان جاهل) نواوس خو،خود بهرنیانو لپاره (دیوانه زنده خوش ا ست) کسان پکار دی چې د استعمارې موخو په وړاندې یې خنډ نشې ، نو ګیله ځکه نه ده پکار، چې رینښتنې او په وطن مین کسان ته خو ځای نشته او په دې تبعیضی دړدنګ کې خونه یوازې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادب په برخه کې رفیع صیب ! بلکې په نورو ټولو سیاسي ،اقتصادي، ټولنیزو او نظامي برخو کې هم ورته ماهرین د انتصابي واکدارانو د سالم قضاوت؟ ! له امله بیکاره دی او په دندو داسې مصلحتي کسان ؟؟ ! ګمارل شوی چې د دوو خرو وربشې هم نشې ویشلای .

ګورو چې د ناغیړو، نا خبره او بې تو پیره واکمنانانو د نه پا ملرنې له امله د پښتو ادب د ودې پراختیا او پر مختیا بیړۍ د هستۍ په سمندر کې د یو شمیر داسې متعصبو او ځان غو ښتونکو کړیو تر نا مریې اغیزلاندې ده چې په څرګنده یې ساه ډوبه ډوبه او د ځانکدن په حال کې ده .

اودا ستونزه نه یوازې دا چې د پښتو ادب ته تکیه ده بلکې لکه د مخه چې وویل شول د تبعیض وړې ښامار په ټولو سیاسي اقتصادي ابعادو کې د اداري فساد په ملګر تیا د طلسم او تزویر یو داسې تور او پراخه جال غوړولې چې هر څه یې تر خپل تیاره سیورې لاندې راوستې ، دې جادوګرې غښې د ملک ټولې ادبې هستې د خپل مکر په جال کې را نغښتې او د حق په مرې یې داسې پل ایښې چې که نن وې او یا سبا د دې ملک ټوله ادبې هستې به دیویا ثورندو او چالاکو کسا نو لخوا د انقراض تر پولې رسیږې ، څکه وینو چې دې کړیو ؟ ! د پردیو د فرهنګ ترویج ته ته داسې پراخه اجازه ورکړې چې په ډیره بیباکې دا کړې په ظا هرا د دموکراسې او د بیان د آزادې تر عنوان لاندې هغه فعالیتونه کوي چې هیڅاته د منلو وړ نه دی هغوي په ډیره بې شرمۍ د پردیو نا آشنا فرهنګونه د افغانانو سترګو ته ور ځلوې او دوی پکې خپلې مادې ګټې لټوې ، دا کړۍ پرته له دې چې د ملک ملې یوالۍ قومې نزا کتونه په پام کې ولرې هغه څه ته لاس اچوې چې ملې وحدت زیانمنوي ، نو په داسې یوه چا پیر یال کې به څنګه د پښتو ادب د ودې پراختیا او پر مختیا لپاره اغیز من کارونه تر سره کړي.

بیا هم نه نا هیلې کیږو ، څکه ډاډه یو چې که خدای کول هغه څه چې د رفیع صیب په غښې ذهن کې د پښتو ادب د ودې او ښه اینې لپاره پراته دې هغه یې د کتا بونو او نورو رسالو په پاڼو کې تسجیل کړې او زموږ په واک کې یې را کړې چې که سم کار ترې واخیستل شي نو کافي دي.

د هغه د لیکل شویو آثارو نومونه په لاندې ډول دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: بیو ګرافي.
۱ـ ستورې د ادب په اسمان کې: د پښتو د یو لړنا پیژندل شویو شا عرانو تذکره
ب: ببلیو ګرافي:
۲ـ پښتو تذکرې: د پښتو د پخوانیو او او سنیو تذکرو معرفي
۳ـ د پښتو خپاره شوي آثار: د پښتو د چاپ شویو آثارو مردفه او سیستماتیکه ببلیو ګرافي.
۴ـ پښتو خپرونې دلرې او برې پښتونخوا د پښتو جریدو، مجلو او ورځپاڼو معرفي.
ج: ادبي او تاریخي څیړنې:
۵- پښتو شعر: د پښتو شعر د ډولونو معرفي او د شعر په باب معلومات
۶ـ مشاعره: په پښتو کې د مشاعرې تاریخي سیر، ډولونه او د پښتو لمړنۍ تاریخي مشاعره.
۷ـ د پښتو منظوم ادب: د او لسي نظم په باب څیړنه
۸ـ علم او ادب: په پښتو ادب کې د ښونکې او پو هنې مقام
د: ګرامري او لغوی څیړنې:
۹- رفیع اللغات: د پښتو شعري او ادبي قاموس
۱۰ـ ولې: چې یوازې د علایمو په بدلون ۳۳ ماناوې لرې
۱۱ـ پښتو لیک دود: د یو لړ ګرامرې مقالو مجموعه
هه: فلکلور او کلتور:
۱۲ـ د خلکو سندرې:
۱۳- پښتنې پسول
۱۴- پښتنې فلکلور
۱۵ـ اوربۍ: د کیسو مجموعه
۱۶ـ ولور: په څلورو پردو کې ډرامه
۱۷ کوډۍ: انتقادي درامه
۱۸ـ پیواړ حماسي درامه
ز: نور لنیز آثار:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹.د امید غوټۍ: دادبي ټولګه
۲۰.ګل پاڼې: د دانتقادي اصلاحي مقالو ټولګه
۲۱.کلي غږ:کليوالي خپروني
ح: ژباړې:
۲۲.د ورو هینداره
۲۳- د حضرت علي خبري
ط: عمومي څیړنې
۲۴ وردک:د سیمې او خلکو په باب تاریخي او ادبي څیړنې
۲۵چاپ: په افغانستان کې د طباعت تاریخچه
ي: ټولونې:
۲۶.څولۍ: د لر او برپښتونخوا د لیکوالانو غوره ډرامې
۲۶ بخرۍ: د یو لړ ټو لنیزو ټوټو او مضامینو ټو لګه
منظوم آثار:
الف:اصلاحي انتقادي او انتباهي
۲۸.رفیع ګلونه: د اشعارو ټولګه
۲۹ سکروټې: د اشعارو ټولګه
۳۰.بریښ: د اشعارو ټولګه
۳۱.څرک: د اشعارو ټولګه
ب: تاریخي:
۳۲.تیر یادونه: د تاریخي اشعارو مجموعه
۳۳.ونه و: فلکلور نظم
د: عشقي:
۳۴.د زړه ویني (د عشقي اشعارو ټولګه)
۳۵.د امید ګلونه:(دولسي اشعارو ټولګه)
هه: انتخابي:
۳۶.رنګین ګلونه: د څلورو شاعرانو اشعار چې چاپ ته تیار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهوتکو نارې ۱۳۴۶ ،د خلکو سندرې ۱۳۴۹ د پښتو پخوانې تذکرې ۱۳۵۰ ،د تاريخ ټولنې کتابونه ۱۳۵۱ ،د جمهوريت وږمې (شعرونه)۱۳۵۲ ، ادبي ستورې (تذکره-دوه ټوکه) ۱۳۵۳-۱۳۵۹ ،پښتو پانګه (ببلوګرافي-دوه ټوکه) ۱۳۵۴-۱۳۵۶ ، تیر یادونه شعرې ټولګه ۱۳۵۴ ، د روښان یاد دمقالو ټولګه ۱۳۵۵ رو ښانې ليکنې ۱۳۵۵ ، دخواجه عبد الله منا جاتونه ۱۳۵۵، پښتو د پيړيو په پوړ کې ۱۳۵۵ فلکلور د علم مور ۱۳۵۵ ،ای هېواده ای هېواده شعرونه ۱۳۵۶ ، پښتو خبرونې ۱۳۵۶ ، په افغانستان کې د ژور نالیزم تاریخچه(ژباړه) ۱۳۵۶ ،پښتو کتاب ښود ،۱۳۵۶ معرفت الافغاني د پير محمد کاکړ ۱۳۵۶ ، درحمان بابا ديوان (تصيح ، سريزه،مقابله او لغت نامه) ۱۳۵۶ ، د سره غره ګلونه (دزلمي هېواد مل په ملګرې)۱۳۵۷ ،خوب شعرونه ۱۳۵۸ ،ملي مسايل ۱۳۵۸ ،د واصل رو ښاني الفنامې ۱۳۶۰ ،د پښتو ننی ادب(دافغان ياد کې) ۱۳۶۰ ، ژبپالنه (لو مړې ټوک) زرينې ځانګې ۱۳۶۰ زنځيرې-خو شحال خان ۱۳۶۱ ، په افغانستان کې د سيد جمال الدين خد متونه ۱۳۶۳ ،اورونه او ويرونه (شعرونه) ۱۳۶۳ ، د شمال لخوا شمال دی (شعرونه) ۱۳۶۳زندان (شعرونه)۱۳۶۳ ، د وينو بهير (شعرونه) ۱۳۶۳ ، آنجام شعرونه ،۱۳۶۳ تصوير (شعرونه) ۱۳۶۳ ، شا شجاع او ببرک د تاريخ په تله کې ۱۳۶۴ ، وحشيانه تيرى او شر ميدلې ماته ۱۳۶۴ ، د استقلال څلورمه جبهه (عبد الخالق اخلاص)۱۳۶۵ ، فالنامه د خو شحال خان (تصحيح مقابله او سريزه)۱۳۶۴ ، داستاد ياد (علامه حبيبي) ۱۳۶۵ ، دمحمدي آخند زاده پر ديوان ځلنده نظر ۱۳۶۵ ، دروسي ښکيلاک رنګونه او نير نګونه ۱۳۶۵ رلی او ګولی (شعرونه) ۱۳۶۷ ، د افغاني جرګو ټولنيز او رواني ارزښتونه ۱۳۷۴ ، په افغانستان کې د عصرې ښوونې او روزنې پيل او پر مختيا ۱۳۷۷ ، ليکونه سر ليکونه ۱۳۷۵ ، په افغانستان کې د ښځينه زده کړو تاريخي سير ۱۳۷۵ ، دوی طرحې ۱۳۷۵ ، نښانې او ترانې (شعرونه) ۱۳۷۶ ، د وږمو نخښې (د جهاد ادبې کتاب ښود) ۱۳۶۹ ،هره نيشه زهر لرو نکې ليشه(شعرونه) ۱۳۷۷ ، د تمدن سو غات ۱۳۷۸ ، ولونه ولونه (شعرونه) ۱۳۷۹ ، د ستوريو کرونده (شعرونه) ۱۳۷۹ ، ملي زا ويه ۱۳۷۹ ،د بتانو هنګامه ۱۳۸۰ ، هندوکوهنامه -خوشحال خان (سريزه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمون) ۱۳۸۰ ، اخلاق نامه خو شحال خان او صدر خان (سریزه او سمون) ۱۳۸۰ ، فالنامه د مصحف خوشحال (سریزه او سمون)۱۳۸۰ ، لویه جرګه ۱۳۸۱ ، پښتنې ودونه ۱۳۸۱ سید جمال الدین افغاني و افغانستان (پا ړسې) ۱۳۸۵ زندان خوړلې ادیبان تذکره ۱۳۸۵.

حبیب الله رفیع بیشکه چې د پښتو ادب د بډاینې لپاره خپل دروند مسؤ لیت تر سره کړې چاپ شوې آثار یې په دې ګواه دې چې هغه هر څه لیکلې د پښتو په ګرامراو لیک دود یې ډیر کار کړې خو دا بیا په موږ پورې اړه لرې چې څنګه له هغه نه په ځای ګټه واخلو او د پښتو ادب په برخه کې د هغه خدمتونه هیڅکله د هیرېدو نه دې

د حبیب الله رفیع په شاعرې کې د ښکلا او ښایست انځور دکلام په خاص هنر تر سره شوې چې هر اوریدونکې بیله ځنده د وا قیعتونو په منځ کې دروې د مینې او محبت ، ټولنیزو نا خوالو ، دردونو او غمنو غبرګون یې په شعر دوه بیتیو چار بیتیو اود موزون کلام په نورو غږیزو پردو کې په داسې ما هرانه ډول راغبرګ شوې چې په کلام کې د موضوع پو خوالۍ او بشپړوالې له ورا یه څرګندیږې ځکه په ادبې لحاظ د هغه اشعار د پوخوالې ورو ستې او پخې مرحلې ته رسیدلې دی.

نثرخو یې په ځای پریږده چې په ډیرو لنډو، غوڅو او مانا لرونکو کلموکې یې ډیر مفهوم را نغښتی وي او په هره لمړنې ویل شوې اویا لیکل شوې جمله کې د بلې کلمې یا جملې حتې د یوه تورې د ځا ییدو لپاره هم ځای نه موندل کیږې او په دې تو ګه یې له هرې لمړنۍ کلمې پوره مفهوم افاده کیږې او هره کلمه یې د کلا م فصاحت له پلوه دومره پخه او په ځای وی لکه ختګر چی د پخسی په نیمګړی ځای کی د اډل پنډه ور، وولی.

موږ رفیع صیب ته په بار بار مرا جعه وکړه چې د خپل ژوند او فعالیتونو په اړه معلومات راکړې خو هغه به یوازې مئین وخندل او وبه یې ویل چې هر څه لیکې دا ستاسې خپل کاراو مرضې ده ، له ما چی پو ښتی زه به د خپل ځان په اړه څه معلومات درکړم ؟

محمد ها شم زمانې (د استقلال څلورمه جبهه) تاریخ په تقریظ کې لیکې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبیب الله رفیع د مرحوم پوهاند عبد الحي حبیبي صاحب د لاس نیالګي دي چې د وطن دادب په بڼ کې یې پخپل لاس کښېنولي دي ،اوس د دغه نیالګي جرړې ژورې په ځمکه کې ننوتې دي خپلې څانګې یې شا وخوا خورې کړې دي او خوروې یې ، د وطن دادب په بڼ کې شین تازه ولاړ ښکاري ، چې ورځ په ورځ ښه وده کوي خوږې-خوږې میوې نیسي چې په خوند یې سړې نه مړیږي
رفیع صاحب ښه خوږژبی ملي شا عر اولیکوال دي او برسیره پر دې مورخ او محقق هم دي هغه په ټولو برخو کې د خپل استاد خدای بښلي حبیبي صاحب په پله پل ایښی چې د ملي افتخاراتو پټې خزانې یې را بر سیره کړې هغه پټې خزانې چې د هېواد د نورو مورخینو او محقیقینو نه پټې پاته شوې او هغوی نه دي موندلي.
حبیب الله رفیع د خدای بښلي مولانا نصر الله خان نقشبند زوی په ۱۳۲۴ هجري قمري کال د سیدآباد ولسوالي دآبدرې په کلي زیږدلي دي ښاغلي رفیع په پیل کی دینی زده کړی کړې او په عصری علومو کی د بکلوریا تر سویې زدکړې ، کړې دی.
ادبي او شعري قریحه یې له یولس کلنې نه را بیداره شوې هغه له وړو کتوب نه د پښتو ادب سره فطري مینه درلوده او د پښتو آثارو د لوستلو ډیر شوقمن ؤ اوله پښتني فلکلور سره یې هم زیاته مینه درلوده ، او په ځانګړې توګه په دې برخه کې پراخه خپروني لری
هغه د لو مړي ځل لپاره په ۱۳۴۰ هجری کال دعرفان او پو هنی د مجلو مهتمم او په ۱۳۴۲هجری کال د آریانا مجلی مهتمم په ۱۳۴۸کال د د افغان ملت د جریدی مسؤل مدیر په ۱۳۵۲ د پښتو ټو لنی غړې ، په ۱۳۵۷ د پښتو څیړنو د نړیوال مرکز غړی ،په ۱۳۵۸ د افغانستان د علومو اکادمی غړی په ۱۳۶۱پښتنوخوا پیښور ته مهاجر او د پیښورد پښتو اکاډمی همکار ، په ۱۳۶۵د جهادي څیړنود مرکز غړي او د قلم مجلی د لیکونکی ډلی غړی په ۱۳۶۶د افغانستان د جهاد د ثقا فتی شورا غړی او د افغان جهاد مجلی د لیکونکی ډلی غړی په ۱۳۶۷ د افغان د کلتوری ټو لنی غړی او د سپیدی مجلی د لیکونکی ډلی غړی ، په ۱۳۶۸د تعاون مجلی مسؤل مدیر ، په ۱۳۸۰ کال هېواد ته را ستون شو او د اطلاعات او فرهنګ وزارت د عالی شورا غړی شو په ۱۳۸۳ کال د آریانا دایرة المعارف رئیس او له ۱۳۸۲ را هیسې د افغانستان د علومو اکاډمې سلا کار دی
دهغه د اشعارو څو نمونې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساده وم په چلونو د دنیا و غولیدم
د خلکو په ظاهر او په ریا و غولیدم
غلط شوم په دوستۍ د مطلب دوستو آشنایانو
په دا سې ابن الوخت غوندې آشنا وغولیدم
قاضي نه وه، لیوه و لیکن ما چې پاک ګڼلو
ګرم نه وم په مسند زه د قضا وغولیدم
مطلب یې ؤ رشوت کج قلمې به یې کوله
خو زه په سبا راشه د میرزا وغولیدم
خبرې یې کولې زه یې ډیر معتقد وم
عمل یې را نه پټ ؤ په ملا و غولیدم
جامه کې د رښتیا وو به دروغ وما منل به
د دروغو په جامه کې په رښتیا و غولیدم
قلم نه وو آزاد په اخبار کې چا پلو سې وه
منله ما په دې غوره ویا وغولیدم
رفیعه اوس پوه شوې یم په هیچا نه غولیږم
نور تیر شو هغه وخت چې په هر چا و غولیدم

رفیع صیب د پښتو او ناخوالو بې تو پیریو سره د مبارزې په ډګر کې کلک ولاړدی او وایې:

ګوهر سنګ غوندې مې سردې درته ایښې
د فلک څرخه تاو یږه مې په سر
ټول حواس مې دی آشنا له حوادثو
پروا نلرې دریږه مې په سر
ښه درانه درانه پلونه په سر کیږده
له هغه ورو سته څر خیږه مې په سر
زه پښتون یم سر به نه کړم درنه لیرې
ټوله شپه او ورځ ګډیږه مې په سر•

• (۶) ۶۴- ۷۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل آغا احمدي وردګ

ګل آغا احمدي وردګ ولایت د جغتو د ولسوالۍ د ګلدرې (پخواني کنده قول) د لیګي باباخیلو د کلي اوسیدونکی دی او په ۱۳۴۵ هجري لمریز کال چې د ۱۹۶۶ زیږدیز کال سره سمون خوري په وردګو کې زیږدلی دی.

زده کړې او تعلیم

ګل آغا احمدي وردګ خپلې لومړنۍ او منځنۍ زده کړې د ګوربت په منځنۍ ښوونځۍ کې چې (اوس مهال لیسه ده) د ۱۳۵۱ او ۱۳۵۸ کلونو تر منځ کړې او ثانوي زده کړې یې د پېښور د مجاهد په عالي لیسه کې په ۱۳۶۵ کې سر ته رسولې دي. په ۱۳۶۷ کې یې په پېښور کې د ښوونکو عالي دارالمعلمین څخه فراغت حاصل کړی او په ۱۳۷۴ کې د ساینس او تکنالوجۍ د اسلامي پوهنتون د اقتصاد د پوهنځۍ څخه لیسانس لاسته راوړی دی. احمدي همدارنګه په ۱۳۸۳ کې د پریسټون پوهنتون د سوداګریزې ادارې په څانګه کې د ماسترۍ سند لاسته راوړی دی .

کاري تجربه او رسمی دندې

ګل آغا احمدي وردګ په ۱۳۶۳ کال په خپل کلي یانې د جغتو په ګلدره کې یوه کلیوال ه ښوونځۍ د نورالمدارس په نامه تاسیس کړه. احمدي به هغه مهال چې په پېښور کې زده کوونکی وو، نوموړې ښوونځۍ ته د درسي کتابونو د رسولو او د رخصتۍ پر مهال د تدریس او ادارې په برخه کې همکاري کوله.

ګل آغا احمدي په ۱۳۶۷ کې کویټ مېشتې لجنه الدعوه الاسلامیه موسسه وردګو، غزني، پروان او پکتیکا ولایتونو کې د تعلیمي او روغتیایي فعالیت په موخه وردګو ته راوسته او د لومړي ګام په توګه یې د وردګو د دایمرداد د جلګې د تنګي سیدان په سیمه کې د یو سیمه ییز روغتون په جوړولو پیل وکړ او په ۱۳۶۸ کې یې د جغتو په ولسوالي کې د امام ابي حنیفه (د ګوربت عالي لیسه) فعاله کړه او د دوو کلونو لپاره یې د نوموړې لیسې د مدیریت تر څنګ په وردګو، پکتیکا، غزني، پکتیا او پروان ولایتونو کې د لجنه الدعوه اسلامیه د تعلیمي موسسې د پروګرانو د تطبیق نظارت کاوه او د هغه عمومي مسوولیت ور په غاړه وو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل آغا احمدي وردګ په سیمه کې تر دوه کلن تعلیمي فعالیت وروسته د لوړو زده کړو د بشپړولو په موخه پېښور ته ولاړ او هلته یې د لوړو زده کړو تر څنګ د افغان ښوونکو د عالي دارالمعلمین یا HTI په تعلیمي موسسه کې د ښوونکي او د کتابتون د مسوول په توګه په دنده بوخت شو. نوموړي دنده یې د ۱۳۸۰ تر وروستیو پورې د تحصیل تر څنګ د LDI ، HTIاو FAIS په تعلیمي موسسو کې سر ته ورسوله چې په پېښور کې یې موقعیت درلود او د افغان محصلینو لپاره یې تعلیمي خدمات سر ته رسول.

په هیواد کې د سولې او بیا رغونې د بهیر د پیل کېدو وروسته ګل آغا احمدي وردګ هم خپل هېواد ته راستون شو او لاندې دندې یې سر ته رسولې دي:

۱ .د ۱۳۸۱ څخه تر ۱۳۸۲ پورې د APA او SDF د موسسو اداري مسوول او ژونالیست،

۲ .د ۱۳۸۲ څخه تر ۱۳۸۳ پورې په کابل کې د اماراتو د سفارت د سرې میاشتې سکرتر،

۳ .د ۱۳۸۳ څخه تر ۱۳۸۵ پورې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د ولسمشر د دفتر د عرایضو او اداري څانګې مدیر،

۴ .د ۱۳۸۵ څخه تر ۱۳۸۶ پورې د IRD او USAID موسسې د انرژۍ د څانګې ژونالیست،

۵ .د ۱۳۸۶ څخه تر ۱۳۸۷ پورې د مخابراتو د وزارت د معلوماتي ټکنالوجۍ د ظرفیتونو د لوړولو مدیر،

۶ .د ۱۳۸۷ څخه تر ۱۳۸۸ پورې د افغانستان د جمهوري ریاست د ولسمشر د دفتر د شکایتونو د اوریدلو او مکاتباتو رییس وو.

۷ .د ۱۳۸۹ په لومړیو دریو میاشتو کې د سولې د ملي مشورتي جرګې ویاند او د فرهنګي او مطبوعاتي کمیټې رییس وو .

۸.د ۱۳۸۹ د چنګاښ د میاشتې څخه را وروسته تر ۱۳۹۰ پورې ګل آغا احمدي د پوهنې د وزارت د ویاند وو.

۹.له ۱۳۹۰ کال څخه وروسته تر ۱۳۹۴ کال پورې د پوهنې وزارت د مطبوعاتي سلاکار په توګه دنده اجرا کوي. همدارنګه ګل آغا احمدي وردګ د پوهنې وزارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلاکار د دندې سرېږه د ۱۳۹۳ کال د نوروز جشن د نمانځلو د کمیسیون د دارالانشا رییس وو چې دغه نړیوال جشن د ۱۳۹۳ کال د وري د میاشتې په ۸ مه نېټه د ۱۳ هېوادونو د مشرانو او هیئتونو په حضور د کابل د ارګ په سلامخانې ماڼۍ کې جوړ شو .

ستاینلیکونه، مډالونه او جایزې

په ۱۳۹۰کال کې ګل آغا احمدي وردګ د افغانستان د اسلامي جمهوریت د ولسمشر ښاغلي حامد کرزي له لوري د سولې مډال تر لاسه کړی دی.

ګل آغا احمدي وردګ ته په ۱۳۹۲ کال کې د وردګ ولایت د مقام، د اطلاعاتو او کلتور د ریاست او د دې ولایت د ولسونو له لوري د سولې د لیکوال لقب ورکړل شوی دی.

همدارنګه احمدي د خپلو رسمي او کلتوري دندو د اجرا پر مهال په لسګونو ستاینلیکونو، مډالونو، ډالیو او جایزو نازول شوی او په هیواد کې د سولې د تامین د لارې د یوه ریښتني فعال په توګه یې خپل رول ثابت کړی دی.

کلتوري خدمتونه

ګل آغا احمدي وردګ په ۱۳۷۱ کې د خپلو دفتري خدمتونو او تحصیل تر څنګ لیکنو ته هم مخه کړه او د پښتو شعر، نثر او د ورځې د تودو موضوعاتو په برخه کې یې په زرګونو لیکنې کړې دي چې په داخل او بهر کې د افغاني چاپي او بریښنایي مطبوعاتو له لارې خپرې شوې دي. د احمدي زیاتره لیکنې په هیواد کې د سولې د تامین، ښوونیزې، کلتوري او هراړخیزې پراختیا په هکله معلومات له لوستونکو سره شریکوي او د خپلو لیکنو د محتویاتو په لړ کې د یوه پرمختللي، سوله ایز، سمسور، ښوونیز، آباد او ښیرازه افغانستان هیله کوي. همدارنګه نوموړی په لسګونو افغاني کلتوري ټولنو کې د موسس، شرکت کوونکي او غړي په توګه د مدني ټولنې په جوړښتونو کې برخه اخیستې ده چې افغان ادبي بهیر، میوند ادبي بهیر، افغان ادبي انجمن، د جغتو مدني او کلتوري بهیر، د افغان کلتوري ټولنو جرګه، د وردګو کلتوري یون، د محصلینو ټولنې، د وردګو قومي شورې او د سولې د ښوونیزې ادارې د جوړېدو په برخه کې د نوموړي فعالیتونه د نمونې په توګه یادولی شو. نوموړی هر کال د منې ګل د مشاعرې په جوړولو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله ونډه اخلي او د وردګو د کلتوري يون له خوا تر دې مهاله څو لويې غونډې او مشاعرې جوړې کړې دي. پر دې سربېره احمدي هر کال د محصلينو سره د دوی د فراغت په نمانځغونډو کې فعال ګډون کوي او له محصلينو سره د دوی د علمي فعاليتونو د سمون په برخه کې ونډه اخلي.

احمدي همدارنګه د خپلو ملګرو په همکارۍ د جغتو مهالنۍ او منې د مجلې د بنسټ اېښودلو وياړ په غاړه لري او اوس مهال د رسمي بوختياوو تر څنګ د منې د مجلې د مسوول مدير په توګه دنده مخته بيايي. د وردګو کلتوري يون چې مشري يې ګل آغا احمدي وردګ کوي په ۱۳۸۷ کې تاسيس او د هيواد په تاريخ کې يې د لومړي ځل لپاره د وردګو تاريخ چې د ښاغلي حامد حليمي ليکنه ده او د غازي محمد جانخان د کارنامو کتاب چې د ښاغلي حيات الله حليم ليکنه ده د چاپ پر ګانه ښکلي او د هيوادوالو د مطالعې ور يې وګرځول. د سولې د ملي مشورتي جرګې او د پوهنې د وزارت د وياند په توګه د خپلو رسمي دندو په جريان کې ګل آغا احمدي وردګ له ملي او نړيوالو چاپي، راديويي، تلويزيوني او بريښنايي رسنيو سره له ۱۵۰۰ څخه زياتې مرکې په پښتو، دري، عربي او انګريزي ژبو کړې او د خپل هيواد حالات يې ورته تشريح کړي دي .

لیکلي او چاپ شوي آثار

ګل آغا احمدي وردګ د ۲۵ په شاوخوا کې ليکي آثار او کتابونه لري چې له دغه شميرې څخه يې تر دې مهاله يې يوازې ۱۹ کتابونه د چاپ په ښه ښکلي شوي او د چاپ شوو کتابونو نومونه يې په لاندې ډول دي:

۱ .ارمانجن (پښتو شعري ټولګه) د چاپ کال ۱۳۸۰ پيښور، پښتونخوا

۲ .د افغان کلتوري ټولنو جرګه د چاپ کال ۱۳۸۷ کابل، افغانستان

۳ .د محمد ارسلان سليمي ژوند ليک د چاپ کال ۱۳۸۸ کابل، افغانستان

۴ .نهمه منې ګل مشاعره (شعري مجموعه) د چاپ کال ۱۳۸۹ کابل، افغانستان

۵.خېښې (د وردګو د واده پانګه) په ۱۳۹۱ کې چاپ شوی.

۶.سوله په آيتونو کې چې په ۱۳۹۲ کال په کابل کې چاپ شوی دی.

۷.سوله په حديثونو کې//

۸.سوله په حکمونو کې//

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹.سوله په سیرتونو کې//
۱۰.سوله په نظرونو کې//
۱۱.سوله په شخصیتونو کې//
۱۲.سوله په بنستونو کې//
۱۳.سوله په مکتبونو کې//
۱۴.سوله په شعرونو کې//
۱۵.سوله په نثرونو کې//
۱۶.غلام فاروق وردګ شخصیت او مدیریت چې په ۱۳۹۲ کال کې چاپ شوی دی.
۱۷.غزني د اسلامي تمدن پلازمېنه چې په ۱۳۹۳ کال کې چاپ شوی دی.
۱۸.د نوروز کلتوري آرونه چې په ۱۳۹۲ کال په کابل کې چاپ شوی دی.
۱۹.سل لومړۍ ورځې د محمد اشرف غني د واکمنۍ چې په ۱۳۹۳ کال په کابل کې چاپ شوی دی.

بهرني سفرونه او په نړیوالو کنفرانسونو کې ګډون

ګل آغا احمدي وردګ د سعودي عربستان، عربي متحده اماراتو، هندوستان، بنګله دیش، ترکیې، پاکستان، ایران او د امریکا د متحده ایالاتو هیوادونو ته رسمي سفرونه کړي دي او په مختلفو نړیوالو کنفرانسونو کې یې د افغان لوري په استازیتوب ویناوې هم کړې دي. په ۱۳۸۷ او ۱۳۹۳ کلونو کې دوه ځلې سعودي عربستان ته د حج د ادا کولو په موخه تللی او د مینا په نوم یې د حج یونلیک اثر په ۲۰۰ مخونو کې لیکلی دی چې لا هم د چاپ انتظار باسي•.

• (۹) ۶۱- ۶۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

احسان الله (آرینزی)

احسان الله آرینزی د افغانستان یو پېژندل شوی ادبي او فرهنګي شخصیت دی چې تر ۲۱ پورې ټولنېز، څېړنېزاو جغرافیایي چاپ شوي آثارلري چې تر ټولولوی اوحیرانونکی اثریې د نړۍ د هېنداري په نامه دی چې په پنځوټوکونواو ۳۸۰۰ مخونوکې د ۲۰۰۲ـ ۲۰۰۹ کلونوترمنځ لیکل شوی چې دا اثرد احسان الله ارینزي دادبي فعالیتونویوترټولولوی حیرانونکی اومهم شاهکار ګڼلی شو.

په دغه اثرکې دآسیا ،افریقا،استرلیا،اروپااوآمریکا دیوشمېرهغه هېوادونو بشپړهتاریخي طبیعي او اقتصادي پېژندګلوي شوې ده د کومو چې په افغانستان کې یې د پېژند ګلوی په اړه معلومات کم وه خو که د هغه د لیکل شویو ټولو آثاروبشپړ معلومات په لاس راوړونوبایې په زرګونو پاڼوته ورسیږي.

خو په هرصورت د نړۍ دهېنداري په کتاب برسیره یې د یوشمېرنوروتخلیقي او څېړنیزو آثارو نوموونه هم اخلو:

۱ـ د ښادۍ بدلې

۲ـ د وردګو د واده دود او بدلې

۳ـ شلېدلې تارونه

۴ـ سېل

۵ـ تند ر

۶ـ سرې جامې

۷ـ ښېنه

ددغه ترڅنګ احسان الله ارینزی دنړۍ د یو شمېر مشهورو لیکوالانو آثار هم پښتو ژبې ته را ژباړلي چې په لاندې ډول یې نوموونه اخلو :

۱ـ موراوزوی ،دماکسیم ګورکی اثر،په۱۴۴مخونوکې.

۲ـ تورغا ټول ،دالکساندردوما لیکنه په۳۳ څپرکیواو۱۲۰مخمونوکې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د میني افسانه ،د صمد بهرنګی اثر په ۱۱۲ مخونو کې.
۴.دادبیاتو موخه ،د ماکسیم ګورکي اثر په ۱۳۷ مخونو کې.
۵.وړې مین، د ترکي عزیز نسین لیکنه ،طنزیه ټولګه په۱۵۲مخونو کې.
۶.ژوندي د وي خلک ،د مختلفو لیکوالو اثرونه.
۷.د افغانستان لنډې کیسې ،دادافغانلیکوالود لنډوکیسو ټولګه ده چې د احسان الله ارینزی لخوا د پښتو اودری نه انګلیسی ته اړول شوي ده.
۸.دښمن او نهه نوري کیسې ،دنړۍ د مختلفو لیکوالانو لنډې کیسې
.هغه آثار چې احسان الله آرینزی لیکلي خوچاپ شوي نه دي.
۱.نړیوالی ټو لنې(دنړۍ د لویو او کوچنیو سیاسي پوځیاقتصادي او فرهنګي ټولنو پیژنګلوي ده)
۲.د افغانستان هوایي ترانسپورت(اقتصادي خبرڼه)
۳.د نړۍ هېنداره ،لومړیټوکدری.
۴.د افغا نستان لنډه پیژند ګلوي.
۵.د اسلامي هېوادونو لنډه پیژند ګلوي.
۶.د پخواني شوروي د خپلواکو هېوادونو ،لنډهپیژندګلویاو د پورتنیو اثارو ترڅنګ احسان الله ارینزی له ۱۳۵۲ کال را پدیخوا له مختلفو ورځپاڼو او مجلولکه د عرفان میاشتنۍ مجله ،دفولکلوردوهمیاشتنۍ مجله، ژوندون مجله، دننګرهار، کندهار او پکتیامجلې، دهېواد، انیس او اصلاح دولتي ورځپاڼو سره قلمي همکاري درلوده چې دا لړۍ لاتراوسه هم دیو شمېر نورو ورځپانواو رسنیو په شمول جاری ده.
آرینزي د ښو او وړخدماتو په بدل کې له مختلفو اورګانونو نه جایزې ترلاسه کړي چې په ۲۰۰۷ کال یې د متمدنې معاشرې له خوا د امن د ورځې په موقع یوه ویاړلي جایزه ترلاسه کړه.
په۲۰۰۹ ل یې د افغانستان دکاراوکارګرد مرکزلخواد ښو ژورنالستیکو فعالیتونو د سرته رسولو په بنا یو مډال ترلاسه کړ.
په ۱۳۸۲ کال د افغان د امن د اتحادیې لخوا ژورنالستیکه جایزه ورکړل شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغان د متمدنې معاشرې لخوا په ۱۳۸۲کال د لنډوکیسود ټولګوپه لیکلو ستاینلیک ورکړل شو.

د ښو اداري فعالیتونو د سرته رسولو له امله د اطلات او کلتور د وزارت لخوا په ۱۳۸۲کال ستاینلیک ورکړل شواو همدارنګه د بیات د بنیاد لخوا د غریبانو د اړتیاوو د پورکولو په بنا یوه یا دګاری جایزه ورکړل شوه.

د ادبي او هنري فعالیتونو تر څنګ که د هغه دندو ته یوه ځغلنده کتنه وکړونو احسان الله ارینزی کله چې په ۱۳۵۲ کال د کابل پوهنتون د اقتصاد له پوهنځۍ فارغ شو لومړی دنده یې د ننګرهارولایت په یوه تعلیمي غنډ کې وه او وروسته بیا په پښتني تجارتي بانک کې په دنده و ګومارل شو له دې چې د ښې وړتیا او استعداد درلودونکي کس وو نوله لږ مودې وروسته د مالیې په وزارت کې د مالیې مجلې په دفتر کې په دنده وګومارل شو اوله څه وخت وروسته د افغان صنعتي بانګ ته تبدیل شو چې د هغه د ماموریت تر ټولو اوږده موده د افغانستان په صنعتي بانګ کې تیره شوې ده.

کله چې په هېواد کې د ګرځنده تلیفونو شبکې فعالې شوې نو احسان الله ارینزی د افغان بیسیم (Awcc) د مخابراتي شرکت رییس وټاکل شو چې تراوسه په همدې دنده بوخت دی او ددې ترڅنګ د بشپړې وړتیا له مخې د آریانا تلویزیون مشر او په اروپایي هېوادو کې ددغه تلویزوني شبکې سلاکار دی.

ـ احسان الله ارینزی د نړۍ مختلفو هېوادونو ته رسمي سفرونه کړی دي چې په لنډ ډول یې په لاندې ډول تشریح کوو.

۱ـ دهند سفر: چې دا دیوه تعلیمي پروګرام لپاره یو دری میاشتنی سفروو چې د افریقایې ۷ هېوادو دبانګونو دمامورینو د بانګي زده کړو لپاره ترتیب شوی وو.

۲ـ دشوروي سفر: د لیکوالانو د اتحادیې په مالې لګښت برابر شوي وو څلویښت ورځې یې دوام وکړ.

۳ـ د پاکستان سفر: په ۲۰۰۷ کال کې ترسره شو چې د پاکستان ددولتي تلویزیون په بلنه و او اوه ورځې یې دوام درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴.دالمان سفر: په ۲۰۰۸ کال کې د(دویچه وله) د نړیوالی رادیو لخوا د ملي ، آریانا او طلوع تلویزیونو د دولسو تنو کارکونکو لپاره چې د(درسنیو لپاره د مشرتابه روزنه) یې موخه وه او دیوي میاشتې لپاره دایر شوي وو.

۵.د بنگلدیش سفر: دا سفر چې په ۲۰۰۹ کال د سهیلې آسیا د آزادو رسنیو په نوښت د ولسواکۍ او واک چلونې په هکله برابر شوي وو.

۶ـ د اسلام آباد سفر: دا سفرد سپما د موسسې لخوا د ولسي جرگې مشرانو جرگې کارپوهانو ژور نالیستانو یوې ۵۵ کسیزې ډلې ته د پاکستان د پارلمان سره د همغږۍ لپاره وو چې په دې سفر کې دوی د پاکستان له لوړ پوړو چارواکو لکه آصف علی زرداري،آصفرضا گیلانیسرههموکتل.

۷.د اطریش سفر: دا سفر په ۲۰۰۹ کال د فانوس په نامه یوي اطریشي موسسې د افغانستان ،پاکستاناوهنددرسنیوداستازولپاره برابر کړیوو.

۸.د ترکیې سفر: دا سفر هم په ۲۰۰۹ کال د ترکیې د سوداگرانو د پرمختیایي اداري په مټ جوړ شوي وو چې له افغانستان نه د بلخ ولایت ۲۲ تنو سوداگرو پکې گډون کړیوواو ارینزی په دغه سفر کې د افغان رسنیو یوازنی پلاویوو چې ترکي اړخ ددغه سفر لپاره ټاکلې وو.

۹.ددوبی لومړی سفر: دا سفر په ۲۰۰۹ کال کې د ارینزی یو رسمی سفر وو ددې غونډې موخه د افغانستان په روانو ستونزو د حل لپاره خبرې اترې وې که څه هم ارینزی تر څلوېښتو ځلو پورې دوبی ته شخصی سفرونه کړی خو دا یو رسمی سفر وو.

۱۰ . دپاکستان سفر: د ا سفر په ۲۰۱۰ کال کې د پا کستان د اطلاعاتو د وزارت لخوا پلا ن شویوو چې د ارینزی په گډون د افغانستان د رسنیو لسو استازیو پکې برخه درلوده.

۱۱.ددوبی دوهم سفر: دا سفر په ۲۰۱۰ کال د سپما لخوا برابرشوي و چې په دغه سفر کې ارینزی اوداکتراکبر (اکبر) د سارک په سرمشریزه غونډه له افغانستان نه گډون کړی وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ـ د المان سفر: که څه هم ارينزی تر اوسه ۸ ځلې المان ته سفرونه کړي دي خو دا يو رسمي سفروو چې د هنرمندانو د کلنۍ غونډې په يوه جشن کې يې ګډون وکړ.

۱۳ـ د هالينډ سفر: ارينزی په تيرو نهه کلونو کې ديارلس ځلې هالينډ ته سفرونه کړی خودا د هغه رسمي سفر ووچې په ۲۰۱۱کال د افغان هنرمندانو په يوه جشن کې د ګډون لپاره هغه هېواد ته تلليوو.

۱۴ ددوبی دريم سفر: دا سفر په ۲۰۱۲ کال د آريانا تلويزيون دهنرمندانو په شپږم جشن کې د ګډون لپاره وو.

هغه ځينو هېوادو ته غير رسمي سيا حتی او سوداګريز سفرونه هم کړې دي چې کولای شو د پاکستان ،هندستان،بنګله ديش ، بوتان، ايران، عربستان، ترکيې، روسيې، ګرجستان،آذربايجان، ارمنستان، ترکمنستان، تاجکستان، دوبی، بلغاريا، هالينډ، فرانسه، بلجيم، المان، ډنمارک، سويډن، ناروي او فنلينډ نومونه واخلو.

که د احسان الله ارينزی دژوند لومړيو ته را وګرځونو هغه د محمد عمرخان زوی اود بابه جان لمسې دی،په۱۳۳۳کال دجدي دمياشتې په۲۱نيټه دکابل دمستوراتو په روغتون کې دنيا ته سترګې غړولي دي دا هغه مهال وو چې ددوی کورنی د کابل په شور بازارکې اوسيدله ،خود ارينزی اصلی پلرنی ټا ټوبی د سيد آباد په ولسوالۍ کې د شنيز د ښيرازه سيمې د چاردهې کلی دی.

ارينزی له کوچينوالي نه د کتاب او قلم سره ډېره مينه درلوده اود غازي محمد ايوب خان په ښونځي کې شامل شواو تر دولسم ټولګي پورې اول نمره وو کله چې له دولسم ټولګي نه فارغ شونود کانکور په ازموينه کې د کابل پو هنتون د اقتصاد پو هنځۍ ته بريالی شو اود لاريونو په بهير کې يې خپل لوړ تحصيلات تر سره کړل•

---

(۷) ۵- ۱۱ مخونه •

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوکتور کفایت الله وردګ

دوکتور مفتي کفایت الله وردګ د **۱۳۳۹** هجري لمریز کال د وري د میاشتې په **۱۴** مه نېټه د وردګ ولایت د چک د ولسوالۍ د آبکزار په سیمه کې زېږېدلی او لومړني تعلیمات یې له خپل کاکا او د آبکزار په لومړني ښوونځي کې بشپړ کړي دي. ښاغلي دوکتور مفتي کفایت الله وردګ تر دوکتورا پورې لوړې زده کړې په مصر او پاکستان کې کړې او د ګڼو آثارو پنځونکی دی چې د ټولو لیکل شوو آثارو شمېر یې **۲۷** عنوانه ته رسېږي چې له دې جملې څخه تر دې مهاله د نوموړي **۵۰** عنوان کتابونه د چاپ په زېور ښکلي شوي دي. د کتابونو ژبه یې پښتو، دري او انګرېزي ده او د زیاترو کتابونو منځپانګه یې له مختلفو اړخونو څخه د اسلامي دین په هکله شننه او څېړنه ده. باید وویل شي چې دوکتور کفایت الله وردګ په نظر کې لري چې د خپلو آثارو شمېر په لومړي ګام کې تر ۱۰۰ عنوان پورې و رسوي. ښاغلي دوکتور کفایت وردګ توانېدلی چې د زمزم په نامه یوه خیریه خپرنیزه موسسه رامنځته کړي، د همدې موسسې له لارې خپل کتابونه چاپ او په افغانستان او د نړۍ په ځینو نورو هېوادونو کې یې مینه والو ته په وړیا توګه توزیع کړي. دوکتور مفتي کفایت الله وردګ کاناډا، مصر، ایران، سوریې، لبنان، عربي نړۍ او پاکستان ته سفرونه کړي، د قرآن کریم حفظ یې کړی، تجوید یې په مسلکي توګه لوستی، مختلفې ژبې یې زده کړې او د رسمي تحصیلاتو تر څنګ یې د پښتونخوا په دیني مدرسو کې د دیني متونو د زده کړې دورې هم سرته رسولې دي. نوموړی توانېدلی چې په پېښور پوهنتون کې خپلو لوړو تحصلاتو ته ادامه ورکړي او د مصر د الازهر له نړیوال پوهنتون څخه د دوکتورا علمي درجه تر لاسه کړي. دوکتور مفتي کفایت الله وردګ یو زړه سواند افغان او یو ویاړلی وردګ دی چې خپل لیکل شوي آثار او کتابونه د چا له مالي مرستې پرته په خپله چاپوي او د مینه والو چوپړ ته یې وړاندې کوي. مختلفو هېوادونو ته د سفرونو پر مهال نوموړی و توانېد چې په دیني علومو سربېره د انګریزي، اردو، عربي او پارسي ژبې ژوره مطالعه وکړي او په ښه شکل یې زده کړي. د مهمو بهرنیو ژبو زده کړو د نوموړي د استعداد له غوړېدو سره پراخه مرسته کړې څو د علمي متونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړې په برخه کې له کومې ستونزې سره مخ نه شي. ښاغلی دوکتور مفتي کفایت الله وردګ په ۱۳۸۳ کال هېواد ته راستون شو، څه وخت یې داوه طلبانه دول د ملګرو ملتونو د سازمان د سلاکار په توګه کار وکړ چې وروسته د افغانستان په ستره محکمه کې د ملګرو ملتونو د تخنیکي سلاکار په توګه وټاکل شو. خو د افغانستان په قضایي اداراتو کې موجوده شرېدلي حالت نوموړی له ستونزو سره مخ کړ او مجبور شو چې د لوړو امتیازاتو سره سره په ستره محکمه کې خپله دنده پرېږدي. ښاغلی دوکتور مفتي کفایت الله وردګ اوس مهال په خپلو علمي څېړنو بوخت دی او غواړي له همدې لارې د افغان ولس خدمت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارسلان (سليمي)

ارسلان سليمي په خپل وخت کې د افغانستان په کچه يوه پېژندل شوې ادبي او فرهنګي څېره وه چې له نامه سره يې ټول افغانان بلد دي ، هغه په پښتو او فارسي دواړو ژبو ډېر نثرونه ليکلي ، ښاغلي عبدالروف بېنوا هغه ته په خپل اوسني ليکوال کتاب کې د تېزو احساساتو درلودونکي ليکوال او شاعر لقب ورکړی ؤ.

ارسلان سليمي نه يوازې يو ليکوال ، اديب او شاعرؤ بلکه يو علم پالونې شخصيت هم ؤ او تل به يې زيار ايسته چې د هېواد بچيانو سالمې ښونې او روزنې لپاره د ليک او لوست زمينه برابره کړي .

هغه کليوال ښوونځي چې ما پکې خپلې لمړنې زده کړې پيل کړې د ښاغلي ارسلان سليمي په نوښت او هڅو په ۱۳۴۲ لمريز کال د ګردن مسجد د سيمې د مهترخيلو په کلي کې په داسې حال کې چې د ګردن مسجد د ټولو کليو نه خلک را ټول شوې وه ، پرانستيل شو .

محمد ارسلان سليمي په ډېره سختۍ په دې توانيدلی ؤچې د ګردن مسجد د کليوالي ښوونځي منظوري د وخت له حکومت نه واخلي ځکه هغه وخت هر څه لمړني وه ، امکانات کم وه ، دولت له هره پلوه کمزوری وه او د ښوونځيو شميره د ټول هېواد په کچه ډېره کمه وه ښه مې په ياد شي چې ارسلان سليمي د مهتر خيلو په کلي کې د ملکانو د ميلمستون په سپاچه لوړ ولاړ ؤ او راغليو کسانو ته يې په خطاب کې وويل: ما ډېر زيار ايستلي تر څو ستاسې د اولادونو د روزنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره ددې ښو نځې منظورې واخلم د پوهنې وزير ماته ويل چې مونږ نورامکانات نلرو پيسې نشته ته چې کومې سيمې ته ښونځې غواړې دهغه سيمې دخلکو اولادونه دچک ولسوالې دبمبايې ښونځې ته د زده کړو لپاره ولاړ شې نو ځکه زه اړ شوم چې نيغ له

محمد ظاهرشا نه ستاسې د ښونځې منظورې واخلم زما تمه داده چې تاسې خپل اولادونه په دې نوې ښو نځې کې شامل کړې که يې سن تر دولسو کلو او ښتې وې هم خير، پروا نلرې خو چې زده کړې وکړې او بيسواده پاته نشې له هغه ورځې وروسته به د محمد ارسلان سليمې نوم د ګردن مسجد په خلکو ډير خوږ لګيده.

هغه په خپل کور کلې او سيمه کې هم تول زده کړو ته هڅول اود اوسنې ګربت د ليسې د بنسټ ډبره هم محمد ارسلان سليمې ايښې ده چې په ځرګنده يې د لاس له نيالګيو نه همدا اوس غټې ونې جوړې شوې دې چې تول وردک پرې وياړې

او س را ګرځو د ارواښاد عبد الروف بينو د اوسنې ليکوال د کتاب په حواله دهغه د ژوند لمړيو مر حلو ته.

« ښاغلې سليمې لمړنۍ زده کړې په جماتونو کې له ملا امامانو نه کړې دې او له هغه نه د پورته دينې کتابونو لکه صرف ، نحوې او منطق کتا بونه يې هم

لو ستې دې تر څو د کابل په عربې دارالعلوم کې يې تر شپږم تولګې پورې خپل زده کړې پا ی ته رسولې هغه په ۱۳۱۳ کال په قندهار کې د د پښتو ادبې انجمن د تحويلدار په حيث و ټاکل شو او بيا په ۱۳۱۴ لمريز کال د کندهار د مرافعې محکمې محرر و ټاکل شو او په ۱۳۱۵ کال د سرطان په مياشت کې په کابل کې د اصلاح ورځپانې پښتو محرر شو او په ۱۳۱۸ لمريزکال د جدې په مياشت کې چې د مطبوعاتو مستقل ريا ست جوړ شو نو ښاغلې سليمې د پښتو ټو لنې د لمړې غړې په توګه و ټا کل شو او ورسره د باختر آژانس په مو سسه او د نشراتو په لو ی مديريت کې يې د پښتو ليکونکې په حيث کار کاوه په ۱۳۱۹ د ثور په لمړې نيټه د قطغن د ولايت د اتحاد د اخبار چلونکې و ټاکل شو په ۱۳۲۲ د آريانا د دايرة المعارف د پښتو څانګې په غړيتوب ومنل شو په ۱۳۲۳ کال د پکتيا ولايت د وړانګې د ا خبار د چلونکې په حيث و ليږل شو له ۱۳۲۵ نه تر ۱۳۲۷ پورې د آريانا ددايرة المعارف مرستيالې ور په غاړه وه په ۱۳۲۷ کال د با ختر آژانس د لو ي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدیریت مر ستیال و تاکل شو په ۱۳۲۹ کال د قبایلو لو ي مدیرشو هغه زیاته موده په قبایلو کې خپله دنده په مخ بیولې ده »

که د هغه کار نامې او فعالیتونه را و سپړل شي په کارنامو او فعالیتونو یې ښا یې کتابونه ډک شي خوځینې کار نامې یې په لنډه توګه په لاندې ډول یا دولې شو .

د کابل په زړه کې دغازي محمد جان خان په نوم د یوه واټ نومول .

.د وردکو د ولایت نوم ، دهغه داداري تشکیلاتو او ولسوالیو را منځ ته کول.

ښاغلي محمد ارسلان «سلیمې» د ادب په برخه کې هم د پام وړ خدمتونه تر سره کړي او زیات کتابونه یې لیکلي او ژباړلي دي

هغه کتابونه چې شا غلي محمد ارسلا سلیمي لیکلي دي په لاندې ډول دي.

۱. د یو لسم ټولګي تاریخ

۲. ددولسم ټولګي تاریخ

۳. نارنج ګل (۱)

(۱)دا کتا ب د ننګر هار د نارنج ګل د هغه مشاعرې کتاب دي چې د هېواد یو سل لسو پښتو ژبیو او دري ژبیو لیکوالو او شاعرانو خپل نظمونه او نثرونه پکې راغلي او محمد ارسلان سلیمي چې دا وخت د نوموړي ټولنې ریس دي دا کتا ب یې راټول کړي او دافغانستان د علومو اکاډمې د پښتو برخې ته د پراختیا د ریاست په مرسته یې ۱۷۷ مخونو کې چاپ کړي دي

۴. د آریانا دایرة المعارف په لیکولو کې فعال ګډون کونکې (۲)

(۲) په ۱۳۲۲هجرې کال د آریانا دایرة المعارف د لیکوالو په غړیتوب ومنل شو او له دریو کالو وروسته ددې دایرة المعارف د مرستیال په توګه یې په دنده وګمارل شو

۵-د ننګیالې پښتون لیکوال ګډونوال.

۶.د پښتونستان د آزادې جرګه

۷.د خپلواکۍ تړونونه (په دووټوکونو کې) چې د آزادې په اړه مقالې ،شعرونه به پکې خپریدل

او هغه شمیرکتا بونه چې اروا ښاد محمد ارسلا ن سلیمې له انګریزي نه ژباړلي دي د برتړانډر سل دوه اثرونه چې یو یې په ځان باور د ارواح پوهنې کتاب دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوبل يې د نيکبختې په نوم د نومورې انګريزې ليکوال دوهم اثر دې چې ښا غلې
ارسلان سليمي ژبا ړلي دي
زما يادونه: (د مارشال شا ولي خان درې ليکنه ده او پښتو ته را اړول شوې)
اخلاق: (د افغانستان د تعليمي نصاب د اووم ټولګي مضمون)
هغه نه يوازې دا چې په دولتي ادارو کې يې لوړې
چوکۍ په مخ بيولې او زيات وخت يې په هلمند کې
دندې تر سره کړې بلکې يو قومي مخور شخصيت هم
ؤ چې تل به يې د خپل قوم په ګوډو ،ماتو او د خپل
منځې شخړو په حل فصل کې فعاله ونډه درلوده هغه
د وخت له حکومتونو سره هم د خپل قوم د حقوقو په
اړه هم زياتې ډغرې وهلي دې او ځو ځو ځله به له
حکومت نه خفه او مرور شوځو حکومت تر پنځو
شپږو ورځو زيات ددې توان نه درلو د چې هغه د خفه
پاته شي ژر به يې بيرته را پخلا کاوه

د هغه د شعر يو ه بيلګه:
چې په بريښ د دنيا ټوله رڼا کيږي
تجلا د په عالم باندې خوره ده
انس جنس باندې فرمان د تل چليږي
په دنيا د هره ورځ نوې دوره ده
بيله تا سړيتوب کله حاصليږي
په حديث کې مې ليدلې اشاره ده
دا خوته يې چې عالم په تا نازيږي
په دنيا د رحمت لمن خوره ده
سليمي چې يې تر ځو قلم چليږي
تا به ستايې ځکه ستا توره تيره ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروابښاد سليمې د مرحوم اسد خان زوي په کال ۱۲۹۷هجري کال د ګونده کول ددرې د ليګې بابا خيلو په کلي کې په يوه ديندار ه کورنۍ کې زيږدلې او د وردکو د مايارو د قبيلې د سيد خليل په اولاده کې د ابراهيم خيلو په ځانګه پورې اړه لرې او په پانې نړې کې له ۲۱ کاله عمر تيرولو وروسته په ۱۳۵۷ هجرې کال د ثور په شپږمه نيټه په داسې حال له دنيا نه سترګې پټې کړې چې د غوايې کودتا را پيل شوې وه او په سبا يې جنازه د ارغندې چوک په هديره کې خاورو ته وسپارل شوه.•

• (۶) ۴۹- ۵۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

آغا محمد (غیرت)

آغامحمد غیرت د یوه متکراو نوښت ګرافغان په توګه ډیر داسې څه څپاره کړي چې تر اوسه د چا نه و ورپام او که یې ورپام هم وای نو داسې معلوماتي مواد او جغرافیایي نقشې لکه غیرت چې خپرې کړې دی له وس او توان نه به یې لوړه خبره وه او نه به و پرې توانېدلي ډیر متفکر مغزونه یې په دی خو کاشکي چې په افغانستان کې نه ! بلکه د نړۍ د یوه کوم داسې هېواد وګړی وای چې هلته د متفکرو او نوښتګرو مغزونو قدر او منزلت وای او زړه سواندي او په وطن مین واکمنان یې در لودای.

هغه نو ښتونه چې آغامحمد غیرت د هېواد په تاریخ او جغرافیا کې را منځ ته کړي په حقیقت کې د هغه کلف کلی ده چې ددې کلی پواسطه په ډیره اسانی په یوه ځغلنده نظر د افغانستان پنځه زره کلن تاریخ ته دیوې نقشې په دننه کې وروصل کیږو چې په ډیره اسانی هر لیدونکي او لو ستونکي کولای شي د پیړیو په پوړیو کې د خپل هېواد دتاریخ بشپړې آیینې ته وروصل شي په دغه نقشه کې تر هر څه لومړی د(آریانا ، خراسان او افغانستان) تاریخي نومونو ډل بندي شوی او وروسته بیا دهرنامه په چوکات کې دواکمنیو او امپراطوریو بشپړه شرح راغلی ده د اریانا په دوره کې چې د افغانستان تر ټولو لومړنی او قدیمی نوم دی او له میلاد نه ۱۰۰۰کاله د مخه د اویستا له زمانې بیا تر پنځمې میلادي پیړۍ پورې دغه نوم د افغانستان لپاره کارول شوی دی ، ددې دورې د واکمنانانو تشریح راوړو.

پیشدادیان چې ۱۲۰۰کاله له میلاد نه د مخه یې د افغانستان په اوسني جغرافیایي محدوده واکمن وه تشریح راغلې ده.

۱۰۰۰ کاله له میلاد نه دمخه کیانیانو په اریانا کې واکمنی درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۰۰ کاله له میلاد نه د مخه د اسپه کورنی په اریایي قلمرو حکومت کړی دی بیا د یو څه وخت لپاره اریایي ملک د پردیو (هخامنشیانو یونانیانو او هندوانو) تر تاړاکونو لاندې را غلی دی چې له نیکه مرغه د شرمونکې ماتې سره مخ شوې دی.
د اریانا په سر زمین ۱۳۵نه تر ۲۵۰ ق م پورې د باختري یونان مستقل حکومتونه را منځ ته شول.
کوشانیانو او یفتلیانو په اریانا حکومتونه کړي تر هغه چې د اسلام مبین دین افغانستان ته راغی او ددې ملک نوم هم له اریانا نه خراسان ته واړول شو.
د خراسان په دوره کې او سنی افغانستان د اسلام په سپیڅلی دین مشرف شو او دلته په وار سره د طاهریانو، سامانیانو غزنویانو سلجوقیانو غوریانو او خوارزمشاهیانو عادل او ظالم خپلواک حکومتونه را منځ ته شول تر څو د جنګیز د ساعقي په را منځ ته کېدو سره د خراسان د خلکو د قتل عام مرحله را ورسېد ه چې اغزن تاریخ لري.
تیموریان را منځ ته کیږي خو له وروسته خراسان یو ځل بیا د ګاوندیو هېواد ددری ګونې شوم مثلث تر حملو لاندې را ځي چې د شمال پلوه ضلع شیبانیان د ختیځ پلو بابری حکومت او د لودیځ له لورې د صفویانو حکومتونو دا ملک تر ګواښ لاندې را ووست.
د میرویس هوتکي په مشری هوتکیان را منځ ته کیږي او بیا په ۱۸۱۸ کال د احمد شا ابدالي په مشری سدوزیانو امپراطوري را منځ ته کیږي.
د امیر شیرعلي په مشر ی د محمد زایې کورنی را منځ ته کیږي.
د کمونستانو او مجاهدینو غوبل او کور ګډیو جګړو انځور هم په دې نقشه کې را غبرګ شوي دی ګران لو ستونکي به حیران شي چې ددې تشریح ته څه اړتیا وه خو اصلا خبره داده چې دا ټول پنځه زره کلن تاریخ له ټول مفهوم او تشریح سره په دې یوه نقشه کې داسې ځای په ځای شوي چې لو ستونکی د سترګو په رپ کې بشپړ مفهوم ته ور وصل کوي او همدا رنګه د همدې نقشې یوې نقشې په تشریح آغامحمد غیرت یو کتاب هم لیکلي چې د غه دورې په جزیاتو پکې تشریح شوې دي خو هغه کسانو چې تاریخ سره لږ څه معرفت لري په ډیر اسانی یې په ذهن د افغانستان د ۵۰۰۰ کلن تاریخ انځور ځای نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم اثر (افغانستان پيژندنه ده) چې د يوې نقشې په دننه کې يې ټول مهم مواد ځای په ځای شوې چې يوه نظر د افغانستان بشپړې پيژندنې ته ليدونکی وصل کوي ، په دې نقشه کې د افغانستان ټول اداري تشکيلات ، طبيعي جوړښت د افغانستان د ښارو ترمنځ فاصله د کيلو متر په سنجش او همدارنګه د هېواد د ولايتونه دد ررجو په بنسټ او په هغه شاملې ولسوالی دد درجو په اساس شاملې دی

د نړۍ د آئينې په اړه بله نقشه ده چې د نړۍ له پيدا ايښت يانې د تيرو توړلوله دورې بيا تر نن پورې د مدنيتونو ټول بهير په ډيرساده ډول پکې شامل دی.

او همدارنګه د نړۍ ټول خپلواک هېوادونه چې په هر براعظم کې واقع دی په ډير مهارت يې په دې نقشه کې معلومات ورکړل شوې دي.

د نړۍ مهم نو ښتونه او اختراعات د هغه د مخترع نوم د اختراع له کال سره دا په ځنځيري توګه ټول غبرګ پکې ليکل شوې دی ددې تر څنګ د وردګو د سيمې پراختيايې نقشه چې په هغه کې د وردګو د سيمې بشپړه جغرافيايې پيژندنه شوې ده د ولسواليو په تشکيل کې په بيلا بيل ډول د وردګو د کليو نومونه د هرې ولسوالۍ د ښونځيو شميره د ليسو منځيو او لومړنيو ښونځيو په بنا د وردګو مشهور شخصيتونه پکې ذکر شوې دی او همدارنګه د تدريس په اړه يې د عمومي لارښونې يو نقشه هم ترتيب کړې ده چې د ښونکو لپاره لازمې اسانتياوې په کې ځای ځای شوې دی بريالی ښونه او روزنه څه شی ده او د ښونځيو لپاره د ددري ژبې دستور هم شامل دی خو آغا محمد غيرت هم د يو شمير نوروافغان نوښتګرو په څير د خپلو ټولو نو ښتون سره سره د نااميدی په حاشيه کې مجبور ژوند تيروي اود خپل اولاد په نفقه پورې حيران دی خو دا چې د خپلو نوښتونو په جرم (!) بيا هم ژوندی پاته دی لوی غنيمت دی که نه دا سې استعدادونه خو په افغانستان غوندې يوه ملک کې د مطلق مرګ لياقت لري په دا سې يو ملک کې چې نو ښت هلته جرم ګڼل کيږي او هغه ته پراختيا ورکول بالکل کفر ، ځکه موږ افغانان په دې محکوم يو چې د نړۍ د پرمختګ له کاروان وروسته او په تورو تيارو کې وساتل شو او هيڅکله مو سترګې خلاصې نشي او نه مو استعدادونه وغوړيږي بايد له اوله تر ازله د ژوند په ټولو برخو نړيوالو ته احتياج او لاسونه مو ورته اوږده وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ شاهد دی چې په افغانستان کې ډیرنوښتګرمغزونه و خوزمینه ورته مساعده نشوه.
غیرت د ژوند له پیل نه د هېواد په جغرافیایي جوړښت کې ډیرنو ښتونه کړي هغه داسې نقشې ترسیم کړې چې تر اوسه د چیودوزی ریاست د هغه په تر سیم نه دی توانېدلی د غیرت نقشې تولې په مقیاسونو برابرې او د طول البلد او عرض البلد سیستم بشپړپکې رعایت شوی دی.
غیرت ته ددې زمینه نه ده برابره شوې چې خپل استعداد د مالي امکاناتو په درلودولو سره لا پسې پراخه کړي دا چې تر اوسه ژوندی پاته دی او نه دی وژل شوی دا هم غنیمت دی آغامحمد غیرت د اروابناد عبد لمحمد خان زوی په ۱۳۳۳ هجري شمسي کال د جلګې ولسوالۍ د وردګو ولایت د دورانیو په کلي کې زیږدلی دی او په ۱۳۴۳ کال یې د جلګې په لومړنی ښونځي کې زده کړو ته ګونډه ماته کړې او په ۱۳۴۸لومړنی زده کړې بریالی تر سره کړې دی او له هغه وروسته یې منځنی زده کړې د شنیز د تکیې په ښونځي کې له ۱۳۴۹ نه تر ۱۳۵۱ کال پورې تر سره کړې او ثانوي زده کړې یې په ۱۳۵۴ د حبیبې په عالي لیسه کې سرته ورسولې.
هغه به د حبیبې په لیسه کې ددیوالي جریدو لپاره د ساینس او اجتماعیاتو په برخه کې مضامین لیکل چې په همدغه وخت کې به د زده کونکو او ښونکو لخوا ډیر هڅول کیده په ۱۳۵۵ کال یې د عسکری خدمت دنده اداکړه او په ۱۳۵۲ کال د پوهنې وزارت د تالیف او ترجمې د ریاست ددرسي کتابونو لپاره د نقشو ،چارتونو ،هندسي اشکالو او د اسلامي علومو په خطاطی بوخت شو هغه به دا وخت د پوهنې وزارت ، علومو اکاډمی ، کابل پوهنتون او د رادیو تلویزیون له کتابتونو ګټه اخیستله او په مطالعه به یې دومره وخت تیراوه چې ان د هغه روغتیا ته به یې هم زیان رساوه هغه په همدغه وخت کې په نوښتونو لاس پورې کړ او د هېواد د پنځه زره کلن تاریخ د لیکلو نظریه یې په ذهن کې پیدا شوه هغه دا وخت د پوهنې وزارت تدریسي سیستم ته دومره ګټور شو چې د پوهنې د وخت وزیر محمد ابراهیم مجید سراج هغه په نقدي مکافاتو او ستاین لیکونو ووياړه چې دا ګام د هغه د لا هڅونې سبب شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو کال وروسته د کمونستانو خونړی کودتا را منځ ته شوه چې ترڅ کې به یې هرچا ته د شک او تردید په سترګه کتل کېدل تر هغه چې روسانو په افغانستان بربند تیری وکړ او آغامحمد ددغه اشغال په وړاندې په ډاګه او ښکاره مخالف پیل کړ او په روسانو او کمونستانو پسې به یې په ډګر تبلیغات کول تر څو چې د ۱۳۶۰ کال ونیول شو او د نظارت او پلټنې په بهیر کې ټول هغه واقیعتونه او حقیقتونه بیان کړل کوم چې و نو له امله یې د دولت ضد تبلیغاتو په تورد وخت د اختصاصي انقلابي (!) محکمې د رییس او غړو لخوا په څلور کاله او شپږ میاشتي تنفیذي بند محکوم شو او د بند ټوله موده یې د څرخي پله په زندان کې بشپړه کړه تر هغه چې په ۱۳۶۵ کال له دغه زندان نه خلاص شو.

له زندان وروسته یې د کابل ښار په لیسو کې د څه وخت لپاره د ښونکي په توګه پاته شوی تر څو په ۱۳۸۹ کال یې د افغانستان د تخنیکي او مسلکي زده کړو په انسیستوت کې هم دنده تر سره کړې ده.

غیرت د ژوند په شیبو کې دی څلور زامن او څلور لوراني لري•

• (۹) ۷۰- ۷۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړن

زبیر شفیقي

((لیکوالي مې له شعر نه را پیل کړه، شعر مې له دردونو څخه ولیکو او دردونه مې د شوروي د سرې بړبوکۍ په منځ کې ولیدل.))

دا د هېواد د تکړه لیکوال او شاعر محمد زبیر شفیقي څرګندونې دي، خو د شفیقي شهکار قلم، لیک او لیکوالۍ له ډېرو سترګو خوبونه تښتولي، د ډېرو په زړونو یې پټې لګولې، ډېر یې ژړولي او د ډېرو نورو سخت زړیو انسانانو د زړونو ټینګې غوټې یې د اوښکو په بهولو سره پرانیستې دي.

د مطالعې خاوندان هېڅکله هم د هغه د آثارو د مطالعې پروخت د تفریح غوښتونکي نه دي، د لوستونکو لپاره د هغه د آثارو پرانیستل یوې نوې نړۍ ته ننوتل او په ذهنونو کې د پخوانیو زمانو انځورول دي.

په ټولو داستانونو کې یې خیال د ژړا او خوښۍ په وزرونو دومره ځواکمن الوت کوي چې تل پرې الوتل د سړي زړه غواړي، خو د داستانونو پایته رسول یې د هغه چا په څېر وي چې په خوب کې د زړونو د ارمانونو د نیا ته تللی وي او په را ویښېدو سخت پښېمانه شي.

په دې اړه د هېواد د وتلي شاعر پیرمحمد کاروان هغه خبره د یادولو وړ ده چې وایي، د زبیر شفیقي ژباړل شوی ناول "محمد بن قاسم" یې د خونې په تاخچه کې پروت و: ((یو ماښام مې دغه کتاب د پام غلطولو لپاره را واخیست، خو په هر توري او هره کرښه کې یې جذابیت او کشش و. له دې کبله مې د کتاب تر پایه زړه ترې ښېل نه کړ.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغـه ټـول ژبـاړلي داسـتانونه د الفت، خيـال، انځـورګرۍ او عواطفـو پـه ژبـه د اسلامي تاريخ درسونه دي، چې تل يې د اسلامي تـاريخ مېړنـي د وخت د لويـو او بې سياله ځواکونو په وړاندې درولي او د هغوی د ايماني ځواک پر بنسټ تر لاسه کړيـو مېړانـې تـه يـې د ننـنۍ زمـانې د خلکـو احساسـات د اوښکو پـه بـاران کـې وړاندې کـړي دي: ((خلک زمـا داسـتانونه د دردونـو، ژړاګـانو او نهايت خوښـيو مجموعه بولي، خو زه بايد ووايم، چې دا زمـا د ليکنـو نـه بلکې د اسلامي تـاريخ ځانګړنه ده.))

پر هېواد د شوروي سرو لښکرو د تيري پر وخت د همدې ليکـوال ځـواني وه، دغـه وخت په هر کلي او کور کې هر ماشوم او ځوان شورويان وپېژندل، پـه دې لـړ کـې هغه هم د هېواد پـه وړاندې خپل مسؤليت درک کړ، د شوروي د اسـتعماري ځـواک پـه وړاندې يې قلم ته لاس کړ، د هغوی پـه وړاندې يې د شعر پـه ژبـه مبـارزه پيـل کـړه او وروسـته يـې ټولـو هېوادوالـو تـه د هغـوی اهداف او غوښـتنې وسپړلې:((شـعر ليکـل مې لـه همدې وخت نـه را پيـل کـړل چې ډېرې يې د هغـه وخت پـه مجلـو او اخبارونو کې چاپ شوې دي.))

د ماشومتوب، نوي زلميتوب او با احساسه ژوند تـر منځ يې د ښلتـون کرښـه پـه همدې وخت راکښله: ((د ژوند رنګ بدل شو، د خوښيو ځای دردونـه او هسـتوګنې ځای مو غرونه شول.))

د هغه د شعرونو مرګ او ژوند د مجاهدينو په ژوند پـورې تـړلي و، ځکـه د هغـه ډېـر شعرونه مجاهدينو لوستل او په خپلو جېبونو کې به يې ګرځول: ((زما ډېـر شـعرونه د مجاهدينو په جېبونو کې او يا يې له ځانـه سره ګـور تـه يـوړل، ځکـه هغـوی بـه پـه خپلو جېبونو کې ګرځول.))

ډېر شعرونه او ليکنې يې تر خاورو لاندې شوې، خـو د هغـه قلم سـتړی او دمـه نـه شو، بلکې په پرله پسې توګه يې ډېر اخبارونـه او مجلې د محمـد زبيـر شـفيقي پـه نوم خپرې کړې.

محمـد زبيـر شـفيقي د جنت ګـل زوی او د وردګـو ولايت د چـک ولسـوالۍ پـه الـه خېلو کې زيږېدلی دی، زده کړې يې د حضرت عمر فاروق په عـالي لېسـه کـې سـرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسولې دي. له ښوونځي تر فراغت وروسته د کابل پولي تخنیک پوهنتون ته بریالی شو.
هغه لا د همدې پوهنتون په دوهم سمستر کې و چې د هېواد د بدمرغۍ ورځ را ورسېده او د شوروي اتحاد سرو لښکرو د یرغل له کبله یې د مهاجرت ستونزې، مسافرتونه، لوږې او تندې وګاللې، خو له دې سره سره په خپل هوډ ټینګ پاتې شو: ((پر هېواد د راغلې بدمرغۍ له کبله کور، کلی او پوهنتون رانه پاتې او د لومړي ځل لپاره د غرونو او ګړنګونو له سختو مزلونو، لوږو او تندو سره مخ شوم.))
د هغه په خبره د ژوند تر ټولو بده ورځ یې همدا وه چې خپل هېواد یې پرېښود: ((د هېواد پرېښودل ډېر سخت کار و، په شپږ شپو مو په غرونو کې مزلونه وکړل، څو وزیرستان ته ورسېدو او هلته له نورو ملګرو مجاهدینو سره یوځای شوو.))
نوموړی تر دوه کاله مهاجرت وروسته پکتیا ته راغی، په جهادي هلو ځلو یې پیل وکړ، خو وروسته بېرته پېښور ته مهاجر او د هجرت پرمهال په ادبي او فرهنګي چارو بوخت و: ((د هجرت پر مهال مې د سهار په نوم یوې ورځپاڼې سره همکاري کوله.))
پېښور ته له هجرت راهیسې د نږدې دېرشو کلونو پرله پسې ادبي او فرهنګي هڅو په ترځ کې د شفق، امید، حریت، منبع الجهاد مجلو او شهادت، سهار، ویسا او نورو ګڼو ورځپاڼو او مجلو سره د مدیر او لیکوال په توګه پاتې شوی دی.
د هېواد په بېلابېلو ورځپاڼو، مجلو او مطبوعاتو کې د هغه په زرګونه مقالې چاپ شوې دي او لا هم د ویسا ورځپاڼې مدیر مسؤل دی: ((زما مقالې ډېرې زیاتې خپرې شوې دي او اوس هم له ویسا او نورو ورځپاڼو څخه زما لیکنې خپرېږي.))
د شفیقي له لیکلو او ژباړلیو آثارو څخه تر دېرشو ډېر چاپ شوي او په همدومره اندازه نور آثار یې چاپ ته انتظار باسي: ((ډېر آثار مې مناسب وخت ته اړتیا لري او ډېر نورو ته بیا تر اوسه وار نه دی رسېدلی.))
شفیقي په پښتو ژباړه کې د ځانګړي مهارت او وړتیا خاوند دی او د همدې ویاړ پر بنسټ ورته د پښتو ژبې د لومړني ژباړونکي "ابو محمد هاشم بن الزید سرواني

(c) ketabton.com: The Digital Library

البستي "د سرو زرو مډال هم ورکړل شوی دی: ((دغه مډال راته د افغان کلتوري ټولنې جرګې له خوا راکړل شوی دی.))
محمد زبير شفيقي د اردو ژبي ليکوال محمد نسيم حجازي، ديارلس ناولونه په پښتو ژباړلي چې ډېر زيات مينه وال لري: ((له نوي نسل سره زما د تړاو او پېژندګلوۍ وسيله همدغه ژباړلي ناولونه دي چې د فکري او يقيني جوړښت په رامنځته کولو او له اسلامي تاريخ سره د ځوانانو د پېژندګلوۍ يوه ډېره مهمه وسيله ده.))
نوموړي د نسيم حجازي د ټولو ناولونو د ژباړې لړۍ پايته رسولې ده او وسمهال په دې هڅه کې دی چې د همدې ناولونو په رڼا کې د خپل هېواد جهادي پېښې خوندي کړي: ((ناول او داستان ليکل مې عادت ګرځېدلي، خو له بده مرغه يو لړ ناروغۍ او کمزورۍ د دې اجازه نه راکوي چې د په خوا په څېر ليکنې وکړم.))
شفيقي په لومړي ځل د "جهاد زمزمې" تر سرليک لاندې خپله شعري ټولګه چاپ کړه.
د شعر په ژبه د جهاد په وخت کې د "وينو پيغام، د جهاد زمزمې" په نومونو يې دوې شعري ټولګې چاپ کړې، خو اوس له شعر ليکلو څخه لرې شوی دی: ((د ښه شعر لوستل او اورېدل د په خوا په څېر خوند راکوي، کله کله په ذهن کې مات ګوډ تصويرونه هم جوړ کړم، خو د ليکلو شيمه يې را سره نه وي، هماغسې پاتې شي او بيا د وخت تر ګردونو لاندې پټ شي.))
شفيقي تل د خپل قلم په مرسته د هېواد د ملي ارزښتونو ساتنې، پالنې او آزادۍ په برخه کې قلم چلولی او د يوه نوموتي ژورناليست، سياسي کارپوه، ليکوال او ورځپاڼه ليکونکي په توګه شهرت لري او د ډېرې رسنيو د مشر، مسؤل او مدير په توګه يې دنده ترسره کړې ده: ((له څه باندې درې لسيزو راهيسې، د چاپي، راديويي او تلويزوني رسنيو په برخه کې مې کار کړی.))
شفيقي د کورنيو جګړو پرمهال په پېښور کې اوسېدو او همدا مهال يې د "سهار" په نوم د افغان کډوالو په يوه ورځپاڼه کې په زرګونو مقالې خپرې شوې دي: ((په دغه مجله کې مې د سياست، فرهنګ، اقتصاد، پوځي او ټولنيزو چارو په برخه کې تر ۴۵۰۰ ډېرې ليکنې خپرې شوې دي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شفيقي په خبره تل يې د رسنيو د آزادۍ او ژورنالستيکو اصولو پر بنسټ د افغان ولس له غوښتنو سره سمې ليکنې کړې دي او وايي چې له دې کبله يې د ځينو کړيو له لوري تهديد شوی هم دی: ((هر چا د خپلې واکمنۍ پر مهال راته ويلي چې داسې ليکه او داسې مه ليکه، خو دغه فشار د مهاجرت په دوره کې د کوربنو له لورې ډېر زيات و.))

خو هغه تل خپل ژورنالستيک رسالت ساتلی: ((ما تل هغه څه ليکلي چې خلکو ويلي، غوښتي او کړي دي.))•

• (۲۱) ۱۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني عالمان

زمرک-یاسر (استاد یاسر)

استاد (یا سر) په ۱۳۴۸ کال هغه وخت چې د حبیبې په لیسه کې زده کونکی وو له اسلامي غورځنګ سره یې پیژند ګلوي پیدا شوه او په دغه چوکاټ کې یې رسماً مبارزه پیل کړه او په زړه پورې دا وه چې هغه دا وخت د حبیبې لیسې د ممتازو شاګردانو په ډله کې د یوه کال لپاره د آمریکا متحده ایالاتو ته د زده کړو لپاره ولاړ له دې چې مبارز شخصیت وو نو د آمریکا چاپیریال دهغه په روحیه کومه منفي اغیزه ونکړه او بیرته په سالمه اسلامي آید یالوژۍ هېواد ته را وګرځید او د خپلو مبارزو ورونو ترڅنګ یې اسلامي مبارزه لا پسې ګړندۍ کړه .

د محمد داود خان د واکمنۍ په مهال استاد یاسر د هغه لږ شمېر مبارزینو په ډله کې چې د سردار محمد داود خان د رژیم مخالفین وو ،پېښور ته ولاړ او هلته د اسلامي تحریک لهمبارزینو سره یوځای مبارزه پیل کړه او عجالتا د دغه نهضت په تشکیل کې د مالي کمسیون مسوول وټاکل شو.

له یو څه هسکو ټېټو وروسته په پېښور کې زړه تنګی شو او د زده کړو د بشپړولو لپاره له پېښور نه سعودي عربستان ته ولاړ د هغه دا سفر نوموړي هېواد ته د دغه سبب شو چې له عربي اسلام پالو شیخانو او نوري اسلامي نړۍ سره ژوره پیژندګلوي او بلدیت پیدا کړي او هغوي د افغانستان د اسلامي نهضت له موخو سره بلد کړي د عربي هېوادو ته د استاد یاسر دا تګ د دغه سبب هم شو چې عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ د اسلامي نهضت ديوه ډاډمن تمويل کونکي مرجع په توګه په افغان اسلامي جهاد کي ونډه واخلي.

استاد ياسر د همدې باور په رڼا کې تنظيمي رهبران عربو ته ور پېژندل تر دې منځ يوناڅاپه دغويې خونړۍ کودتا رامنځ ته شوه ،استاد ياسر د مسلحانه جهاد په تکل بيرته پيښور ته راغی او د کونړ،پکتيا ،وردګو په جبهو کې عملا وجنګيد او په ضمن کې دا وخت د جميعت اسلامي د(تنظيم دعوت) د مسوول په توګه هم وټاکل شو.

ياسرد مجاهدينو له اتحاد او اتفاق سره ډېره مينه درلوده او هيڅکله يې ديوه تنظيم يا يوي ډلي په ګټه فکر نه کاوه بلکې د مجاهدينو تر منځ يې د اتحاد او يوالی په اړه د قرآنی ارشاداتو په رڼا کې ډېر پراخه اولوړفکر درلود ،له همدې امله هغه تل په دې هڅه کې و چې د مجاهدينو ترمنځ يو ريښتني اتحاد را منځ ته شي هغه د مجاهدينو لپاره د يوالی او اتحاد دهلو ځلو يوه څرګنده بيلګه دا وه چې يو وخت د سخيداد فا يزاو فيضان په ملګرتيا وردګو ته را غی کلی په کلی او جومات په جومات وګرځيدل او مجاهدين يې يوالي او اتفاق ته را وبلل چې دا سفرترډېره بريده بريا ليهم وو ځکه د مجاهدينو په روحيه کې يې د اتفاق په اړه مثبت بد لون را ووست .

استاد ياسر نه يوازې په خپل قوم کې د مجاهدينو ترمنځ د اتفاق او اتحاد غوښتونکی و بلکې د هغه په ګډون د يو شمېر وحدت غوښتونکو څيرو هلې ځلې د دغه سبب شوي چې د دری ګونی او پنځه ګونی اتحاد او وروسته بيا اوه ګوني اتحاد را منځ ته شی په دغه اتحاد کی استاد يا سر ته د بهرنيو اړيکو مسووليت ورد غاړې شو خو کله چې په پيښور کې د مجاهدينو(جلای وطن) موقت حکومت را منځ ته شو او حضرت صبغته الله مجددی د هغه مشرو ټاکلشو نو استاد ياسر د دغه حکومت په کابينه کې د اطلاعات او کلتور د وزير په توګه وټاکل شو او کله چې په کابل کې د کمونستانو حکومت را نسکور شو نو دا حکومت د مجددي ترمشری لاندې کابل ته را غی استاد ياسر په دغه حکومت کې (چې د افغانستان د اسلامي دولت تر عنوان لاندې يې نوی په فعاليت پيل وکړ) د سا ختماني چارو د وزير په توګه چې اوس دا وزارت د(ټول ګټو) يا فوايد عامې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزارت په نوم یا دیږي ،وټاکل شو، کله چې په کابل کې د اسلامي تنظیمونو د مجاهدینو ترمنځ د ټولو اسلامي، اخلاقیاو جهادیمو ازینو خلاف خپل منځي کورګډې جګړې پیل شوي نو استاد یاسرته دا جګړې، وژنې ،ناخوالې،ناشدې، تاوتریخوالی اونوري نادودې د زغم وړنه وي نو سمد لاسه یې په غو څه پریکړه د وزارت له دندې استعفا ورکړه او دیوه آزاد خیاله او له ګنا نه د خلاص ژوند په لوریې مخه وکړه اوپه واقعې مفهوم یې د اسلامي نهضت ددعوت لپاره ددوهم ځل لپاره له سره هلې ځلې پیل کړي کله چې د طالبانو تحریک دهېواد په سهیلې برخو کې رامنځ ته شونو استاد یا سر په ډېره مینه ددغه تحریک کړنو ته سترګې په لار پاته شو ،خوورسرههمکارنهوو ،لهیوڅهوختوروسته کله چې طالبانو په (اصتلاح د وخت له موجوده حکومت نه) په نیول شویو سیمو کې بشپړ امنیت تامین کړنو د استاد یاسرنظرهغوي ته د یو(لاسی) له امله نیک شواود طالبانو له تحریک سره د نظراوعمل یوڅه نیږدې والی پیدا کړخود آمریکایانو په را تګ او د ملک په ثاني اشغال سخت وردید اوکلک د طالبانوپلوی شوځکه د اسلامي نهضتد مبارزې اصیلې موخې دا وخت د طالبانود تحریک له موخو سره یوشان ته وي دواړه د اشغال او استعمار ضد نهضتونه او تحریکونه وه.

خو یو وخت په ډېره نا باورې ولیدل شول چې له اسلامي نهضتونو اوتحریکونو سره د پاکستان دمذبذب اودوه مخې سیا ست له مخې استاد یا سر چې له مردان نه د پېښور په لور را روان وه ددغه ملک د استخباراتي کړیو لخوا د نا معلوم جرم په جرم ونیول شو او له څه مودې وروسته آمریکایانو او افغان حکومت ته په لاس ورکړل شو چې تر ۲۰۰۷ کال پورې د ځرخي پله په زندان کې وو دهغه د خلاصون لپاره خوځوځله د وردګو مخور او د نوروا سلامي تنظیمو مشران استاد یاسر ته ورغلل او له ده یې هیله وکړه چې موږ به ضمانت وکړو او تا به له بندیخانې خلاص کړو خوشرط به دا وي چې ته به دلته په کابل کې اوسېږې ،خوهغه له چاسره د خپل ځان د خلاصون په اړه کومترون ته غاړه کېنښوده ترهغه چې په ۲۰۰۷ کال له یوه ایتالوي خبریال سره تبادله شو او هلمند ته بوتلل شو خو له دې چې استاد زمرک یاسر یو آزاد خیاله اسلامي مبارز وو او په واقعې مفهوم مبارزه یې خوښوله نو له هلمند نه بیرته پېښور ته ولاړ خود هغه دا ټول حرکات اوسکنات د سیمې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مغرضو او دوه مخيو استخباراتي کړيو تر ټينګې څارنې لاندې وو ترهغه چې يو ځل بيا د همدې کړيو ،له خوا ونيول شو او بندي شو ،خو هيڅوک نه وه چې پوښتنه وکړي چې دا ټول ولې ؟او ولې د هغه په بر خليک دومره ملنډې وهل کيږي.

د۱۳۹۱کال دغويي د مياشتې د ديارلسمې نيټې د افغانستان د چاپي ،تصويرياو غږيزو رسنيو د رپو ټونوله مخې چې د طالبانو خبرځايونوهم دا خبر تائيد کړه د استاد زمرک ياسر د برخليک په اړه په لاندې متن خبررا غلې وو.

د طالبانو د اسلامي تحريک يو مشر محمد ياسر چې د پاکستان د استخباراتي کړيو په بند کې وو په دې وروستيو کې په مرموزډول له منځه تللې دې ،ياسرچېد پخوانۍشوروي اتحاد د ځواکونو د شتون په وخت کې د افغانستان د اسلامي تحريک مرستيال وو او د مجاهدينو لخوا د کابل له نيول کيدو وروسته په څو لوړو دولتي پوستونو وټاکل شو او په پاي کې له طالبانو سره يوځاي شو او ددغه تحريک د فرهنګي کو ميټې او د سياسي چارو مسوول وټاکل شو هغه د افغان حکومت له بند نه د يوه ايتالوي خبريال په بدله کې خوشي شو او بيرته پيښور ته ولاړ خوله يو څه مودې وروسته هغه يو ځل بيا ددغه هيواد استخباراتي کړيو ونيو او په مرموز ډول يې له منځه يوړ.•

• (۷) ۹۱- ۹۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد عبدالله (خوشحال)

شیخ الحدیث والتفسیر محمد عبدالله خوشحال چې په جغتواودوردګو په نورو سیموکې پرمولوي خوشحال شهرت لري دمتآخروعلماوو په لړکې یوجید او بحري عالم دی چې د عالم الاسلام د اصلاح لپاره یې د اسلام سپیڅلې دین په رینښتني مانا او حقیقي بڼه تفسیر او روښانه کړی او په دې اړه یې زښته ډیرتوضیحي کتابونه لیکلي دي اودهغه مبتذلورواجي مسایلوخطر او عذاب ته یې چې د زمانې په تیریدو سره یې دیني صبغه خپله کړې ده د مسلمانانو پام ور اړولی دی همدارنګه د دیني علوموترڅنګ یې په عصري اوسیاسي علومو کښې هم د مطالعې له لارې کافي معلومات تر لاسه کړي دي ، مولوي محمد عبد الله خوشحال خپل ټول وخت ددیني علومو تدریس اودعصري او سیاسي علوموپه اړه آفاقي مطالعې ته وقف کړی دی چې نتیجتا هغه یومتعصب عالم نه ، بلکې یو روشن ضمیرعالم دی چې هره دیني او سیاسي پوښتنه په خلاصه ټنډه جوابوي ، محمد عبدالله خوشحال د ژوندله پیل نه د اسلامي نهضت یوپیاوړي غړی اومتعهد مجاهد پاته شوی ، کله چې د سردار محمد داودخان د واکمنی په مهال په ښونځیو پوهنتونو او نورو دولتي ادراو کې د کمونستانو په ضد مبارزې او لاریونه پیل شول نو محمد عبد الله خوشحال هم چې دا وخت د غازي محمد جان خان په ښونځي کې متعلم و له دې چې مبارزه روحیه یې درلوده د اسلامي نهضت لیکو ته شامل شو او په ډیره میړانه یې په همدغه تنکي عمر دخپل توان او قدرت په اندازه د دین او وطن له دښمنانانو (خلقیانو او پرچمیانو) سره د غازي محمد جان خان د ښونځي په چاپیریال کې مبارزې او مقابلې پیل کړي ځکه دا وخت د کمونستان جرړې د وردګو په ښونځیو کې د یو شمیر لاوبالي او نادانه زده کونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشپړې ناپوهۍ له وجې ځغليدلې وې ، که څه هم په ۱۳۵۸ کال د غازي محمد جان خان ښونځی په سيمه کې د اسلامي پاڅون د پيل کېدو په وجه وتړل شو خو محمد عبدالله خوشحال د خپلو والدينو په خاصه پاملرنه او هڅونه د عصري زده کړو په ځای د ديني علومو زده کړو ته کښېنول شو چې دا د هغه د والدينو لويه هوښياري او بيداري وه ځکه د هغه دورې ټول زده کونکي د اوږدې مودې لپاره د سواد له نعمت څخه محروم پاته شول دليل دا ؤ چې ښونځی نشته ، چې نشته ، نو نشته ، خو محمد عبدالله خوشحال د خپل ځان او زمان په پيژندلو سره د لته هلته په درسونو او مدرسو کې جهادي وسله پر اوږه او کتاب تر څنګ خپلې زده کړې کولې تر هغه چې په ۱۳۶۴ کال د روسي ښکيلاک د ډيرو حملو له وجې د هغه د ديني زده کړو بهيرهم د يو څه وخت لپاره وځنډيد اوله يوې مخې يې جهاد ته ملا وتړله خو بيا يې هم د ګربت د مجاهدينو په کفرماتونکي سنګر کې په نسبي توګه خپلو زده کړو ته هم ادامه ورکړه. محمد عبد الله خوشحال په ۱۳۶۵کال کښې د لوړو ديني زده کړو لپاره د پاکستان د کويټې ښار ته ولاړ او هلته يې شپه او ورځ په ځان يوه کړه او په ډېره مينه يې خپل ديني درسونه ولوستل او د ريو کالو په اوږدو کې يې د الله په فضل او توفيق ديني علوم ټول سرته ورسول او په ۱۳۶۸کال يې د احاديثو له دورې وروسته د (دارالارشاد) په جامعه کې له مرحوم شيخ الحديث فقيه او مشرعالم مولانا نورحبيب صواتي (قدس الله سره) له نوموړې جامعې نه د پنځه ديرشو همصنفيانو له منځه لومړی درجه فارغ بريالی اوپه دې توګه يې د فضيلت پګړۍ ترې وتړله ، محمد عبدالله خوشحال د تحصيل په دې درې کلنه دوره کې هم د تدريس چارې پرمخ وړلې ، ګڼ شمير د قرآنکريم او تجويد شاګردان او د عربو په دارالايتام کې د شهيدانو په سوونو يتيمان اولادونه وروزل.له فراغت وروسته پېښورورته ولاړ او هلته د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه په مدرسه کښې د استاد په توګه په تدريس پيل وکړ ، د مدرسې له رخصتيدو سره سم په ۱۳۷۰ کال کله چې خپل وطن ته راغی نو په خپل کلي بلندخيلو کې يې د فاروقيې په نامه يوه ديني مدرسه جوړه اوپه خپله يې تدريس پکې پيل کړ، دا د جهاد په دوران کې په جغتو کښې لومړنۍ لويه مدرسه وه چې په لوړه کچه ديني زده کړې پکې تر سره کېدې.دا مدرسه د طالبانو د اسلامي امارت په وخت په يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی دارالعلوم بدله شوه چې په سوونو طالب العلمانو په کښې زده کړې کولې چې تر اوسه هم په هماغه حال تدریس او د قرآنکریم دارالحفاظ پکې فعالیت لري. په نوموړې مدرسه کښې تقریبا شل کاله پرلپسې د ددیني علوموتدریس وشو چې طالب العلمانو دیني علوم او منطقي فنون په ښه وجه پکې زده او تمرین کړل په دې مدرسه کې څوځو ځله طالب العلمانو لویه او کوچنی دورې وکړې د اټکلي احصایې له مخې نوموړي شیخ صاحب د ژوند په اوږدو کښې د افغانستان د ګڼ شمیر ولایتونو په زرګونو شاګردان او طالب العلمان روزلي او د اسلامي ثقافت په ګڼه سنمبال یې د دې ملت ټولنې ته وړاندې کړي دي چې له اکثره دغه کسانو نه د علم معرفت ، دعوت او جهاد په برخو کې لوی لوی عالمان او کاري شخصیتونه جوړ شوي دي. څرنګه چې محمد عبدالله خوشحال له کوچنیوالي نه د قرائت او تجوید سره ډېره مینه درلوده او په فارغ وختونو کې به یې د مختلفو قاریانو لکه قاري عبدالباسط، عنطر او نورو خوږژبیو قاریانو په لهجو شیرین قرائت تمرین کاوه د زمانې په تیریدو سره الله پاک د قرائت د یادښت برکت د هغه په وجود کې هم کیښود د ۱۳۸۰کال د رمضان په مبارکه میاشت کې د ورځې د یوې سپارې په ګردان سره د یوې میاشتې په اوږدو کې په دې وتوانید چې ټول قرآن عظیم الشان ګردان او حفظ یې تازه کړي او بیا دبیګاه په تراویح کښې پرې ختم وکړي ، دوه فاتحان به ورپسې وو خو تر آخره د فتحې اړتیا پیدا نه شوا و حفظ بشپړ و . محمد عبدالله خوشحال ډېر ښه واعظ او مبلغ هم دی چې دوعظ او دعوت طریقه یې ډېره نرمه او تل د منطقی استدلال په بناء ولاړه ده ، هغه تل په هره موضوع کې بشپړ معلومات لري او قانع کوونکي دلایل وړاندې کوي، د ناروا رواجونو او رسمونو سره سخت مخالف دی او په بدلون کې یې د یادولو وړ خدمتونه کړي دي، د علماوو د اتحادیو لپاره یې نه هیریدونکي هڅې کړې دي، ترڅو د علماوو ترمنځ د کوچنیو مسایلو په اړه اختلاف ورک او ملت ته په اتفاق او یوه غږ د دین پیغام ورسوي او د عامو خلکو تشویشونه له منځه ولاړ شي.

محمد عبدالله خوشحال یو ځل په ۱۳۹۰کال د کابل په چهارآسیاب کې د الفاروق الاعظم په جامعه کښې د شیخ الحدیث په توګه مقرر شو څرنګه چې هغه کلی چې دا مدرسه پکې جوړه شوې وه د جنګ مرکز وګرځید نو مولوی صیب ونشوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای چې په دې مرکز کې خپل تدریس ته ادامه ورکړي تر یوه کال وروسته غزني ته راغی او هلته یې په مختلفو دیني مدارسو او علمي مرکزونو کې د تدریس فعالیتونه پیل کړل چې په دې لړ کښې یې د لرغوني غزني په مرکز کې د شهید غازي محمدجان خان وردک په ښارګوټي کې د دغه نومیالي په نامه د دیني علومو د یوې جامعې جوړولو تکل وکړ او ترڅنګ یې د یوه پراخه جامع جومات د جوړولو همت هم وکړ چې اوس ۱۳۹۴ کال نیمایې، کار په درز پرې روان دی ان شاء الله تعالی د روان کال کې تر وروستیو پورې به یې یو منزل په بشپړه توګه تکمیل شي.

محمد عبدالله خوشحال د ځوانۍ له شیبو د علمي څېړنو او ادبي لیکنو سره مینه درلوده او وخت ناوخت به یې د ځینو مسایلو په اړه ژور فکر کاوه او د نظر د پایلو یادښتونه به یې له ځا سره ساتل، خو له پنځو کالو راپه دې خوا یې د تدریس، فتوی او د خلکو د ستونزو د حل په خاطر د فرصت په پیدا کولو سره په لاندې شمیر یو څه کتور کتابونه هم لیکلي دي

- د لمانځه روح او د فاتحې اسرار، چې په دغه اثرکې د لمانځه د فضلیتونو په اړه او همدارنګه د فاتحې د سورة د برکاتو په اړه بشپړ معلومات راغلي دي.

۲- ښځه او د عصري زینت خطرونه، په دې اثر کې یې ښځې دیته متوجې کړې چې خیرن کمیاوي او بې ځایه سینګارډیر فزیکي او معنوي ضررونه او خطرونه لري ښځې ځانونه باید ځانونه ترې بچ وساتي.

۳- زموږ د ټولنې رواجونه د اسلام په هنداره کښې، لومړۍ برخه له ښځو سره چلند، چې په دې برخه کې د اسلام د سپیځلي دین په احکامو کې له ښځې د نارینه د چال چلند په اړه بشپړ معلومات ورکړ شوي دي.

۴- زموږ د ټولنې رواجونه د اسلام په هنداره کښې، دوهمه برخه د مړي مراسم، چې په دې برخه کې د مړي د کېدو په صورت کې هغه ملا ماتونکي رواجونه چې د شریعت له هیڅ اړخ سره سر نه لګوي او یوازې د سیالۍ د رواجو په بنا تر سره کیږي بشپړه رڼا اچول شوې ده

۵- زن و خطرهای فیشن و آرایش عصر، چې د دوهم ټوک ژباړه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- مجموعه سوالات تعلیمات اسلامي صنف دوازدهم چې په دري ژبه چاپ او نشر شوی دی.

۷ ـ د ریاض الصالحین په نامه اثر چې د (شرحي نزهة المتقین) ژباړه ده تر چاپ لاندې ده

۸- زموږ د ټولنې رواجونه د اسلام په هنداره کښې، دریمه برخه، د قبر مراسم، نږدې چاپ ته آماده دی.

۹- د فقهي ضروري مسائلو مجموعه چې تر اوسه چاپ شوې نه ده.

۱۰- افغانستان له(۱۳۵۲ څخه تر (۱۳۹۴) پورې، تاریخ

۱۱- د شعرونو او مناجاتونو یوه ټولګه.

محمد عبدالله خوشحال د علاقه دارمحمدعثمان خان زوی، د میرزا سیداحمد خان لمسی او د میرزا نورمحمد خان کړوسی دی په ۱۳۴۳کال د وردګو ولایت د جغتو اولسوالۍ د بلندخیلو د کلي په یوه مشهوره او ديندار كورنۍ کښې زیږدلی دی.

په ۱۳۵۱کښې د غازي محمد جان خان په ښوونځي کې شامل شو،له دې چې د کوچینوالي نه ډیر ذهین او د لوړ استعداد خاوند و په ټولو ښوونځیو او مدرسو کې اول نمره و.•

• (۹) ۱- ۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي محمد نصير الدين آخندزاده

مولوي محمد نصيرالدين آخند زاده دژوند ټول فعاليتونه په دوو لويو برخو ويشل کيږي چې هره برخه يې د ځانګړو مشخصاتودرلودونکې ده ، لومړۍ يې له اسلامي انقلاب دمخه په وردګو کې د تدريس او دعوت مرحله او دوهمه يې دهجرت په وطن کې د اسلامي مبارزې برخه ده ، خوکوم معيارونه چې موږ د وردګو مشاهيرو دثبت او سجل لپاره شاخص ګرځولي هغه د محمد نصيرالدين آخندزاده دژوند په دوهمه يانې مبارزوي برخه کې شامل دي په کومه کې چې نوموړی د جهاد د برحق داعيې د يوه لوی حامي اودافغانستان داسلامي حزب په تشکيلاتو کې د يوه ستر مجاهد په توګه را څرګند شو اولوړجهادي فعاليتونه يې اعمال کړل آخند زاده صيب کله چې په ۱۳۵۷ په نيمايې کې دچک په ولسوالۍ کې دکمونيستي حکومت ترسخت تعقيب لاندې راغی اودا ناشونې شوه چې مولوي صاحب د نور په خلاصو متېو اسلامي تبليغ او مبارزې ته دوام ورکړي اوپه کوريې هم داسې وخت د روس ملانو بريد وشو چې له نيکه مرغه مولوي په کور کې نه و اودغه ګېدړ ته ورته شرمښانو ته په لاس ورنغی ، دا پېښه ددې سبب شوه چې مولوي صيب نورهرڅه يې په ځای پرايښودل اودمولوي رحيم ګل په ملتيا د ګردن مسجد له لارې دهجرت دوطن په لور ولاړاوهلته دافغانستان په اسلامي حزب کې دحزب دمرکزي شورا دهميشنې غړيتوب ترڅنګ د علمي کدرونو دتنظيم لپاره دجوړې شوې ادارې دعلمي مرستيال، بيا وروسته دنوموړې ادارې دمشرورپسې دقضا رييس اودداراالانشاء مسؤل، اوسرآنجام دحزب اسلامي افغانستان دنايب امير په توګه وټاکل شو چې له همدې لارې يې دجهادي صف د تقويې اود مجاهدينود روحيې د پياوړتيا لپاره نه هيرېدونکې خدمتونه ترسره کړې دي، ددې ترڅنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی دهجرت په ټاټوبي کې دافغانستان دعلماوو دشورى يوفعال او دايمي غړی هم پاته شوی دی او څوځله يې عربي هېوادونو په تيره بيا سعودي عربستان ته دجهادي هيئتونو په ترکيب کې سفرونه کړي او يوځل خو سعودي عربستان ته دتلونکي هيأت مشري هم اروابناد مولوي صاحب په غاړه لرله، مولوي صيب نه يوازې داچې بهرنيي ديپلوماتيک سفرونه يې کړي بلکه د جهاد په منظور يې څوځله دهېواد په دننه سرحدي ولاياتونو ته لکه کنړ، ننګرهار، پکتيا ته هم دجبهاتو دليدلو ، اوجهادي مورچلود تنظيمولولپاره سفرونه کړي دي، او همدارنګه يې دمجاهدينو پنډغاړوځايونو ته له هغوی سره ددوی د ستونزو او داحوال اخيستنې په موخه په ډليزاو شخصي توګه کتلي چې کولای شو دکورمې ، اړولي په سيموکې دميشت وردګو ، اودکويټې په لورلايي سيمه کې دمهاجرينو د پنډغاړځايونو څخه دنمونې په توګه يادونه وکړو .
د پورتنيو فعاليتونو ترڅنګ مولوي صيب دهجرت په وطن کې هم دجهادي او سياسي فعاليتونو ترڅنګ د تدريس چارې په خورا مينه اولوالتيا دعبد الله بن عباس په مدرسه کې پر مخ وړې دي اوډير وخت يې دلجنة الدعوة خيريه مؤسسې له خوا جوړ شوي دالمعهد الشرعي العالي دارللمعلمين په نوم علمي مرکز کې دفقهي علومو تدريس هم کړی دی د پېښور په حيات آباد سيمه کې دميشت (الجامعة الاسلامية للعلوم والتقنية)په نوم پوهنتون کې دامناوو دمجلس غړيتوب هم درلود ، کله چې دجامعة الامام محمد بن الحسن الشيباني په نامه پوهنتون دتاسيس ډېره کښښوول شوه نو درياست واګې يې له هماغه پيل نه مولوي صاحب نصير الدين آخند زاده ته وسپارل شوې چې ترڅنګ يې په نوموړي پوهنتون کې دصحيح بخاري او سنن ابي داود او ګڼو نورو مضامينو تدريس هم په غاړه درلود ، چې بيا وروسته نوموړی پوهنتون د(کلية الشريعة واصول الدين) دپوهنځۍ په نوم له اسلامي پوهنتون سره يوځای شو ، او مولوي صاحب ترآخره په نوموړي پوهنځي کې درياست تر څنګ دګڼ شمېر مضامينو په تدريس بوخت وو. خو ددغه يوه ټکي يادونه په پيل کې ضروري ده چې دکمونستانو په ضد د مولوي صيب مبارزه د وخت او شرايطو زيږنده نه ده بلکه مولوي صيب هغه وخت مبارز و او ددالحاد په ضد يې د ځوانانو په فکري تنظيم کې ډيره له پخوا ونډه درلوده چې دغه دوره د ظاهرشاه اوسردار محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

داود خان په واکمنیو کې شامله وه، ښه مې په یاد شي چې په ۱۳۵۳ کال د اوړي په موسم کې یوه ورځ مولوي صیب د نورخیلو د مرحوم امام الدین خان کره چې زه هم هلته د سبق لپاره دیره وم، میلمه شو زما بریتونه ډیرلوی او ژیرې مې له غوږو لاندې تبرزینونه درلودل مرحوم مولوی صیب ماته سخت متوجې شو خو ژر امام الدین کاکا هغه ته وویل: مولوي صیب دا کس حیات الله نومیږي او ستاسې ډیرخواخوږی او ټینګ مبارزملګری دی ددې خبرې په اوریدو سره د مولوي صیب ټنډه وغوړیده اوله ماسره په خبرو پیل وکړ، مولوي صیب دا وخت نه یوازې دا چې په سیمه کې یې ددیني علومو د تدریس چارې پرمخ ویشتې بلکه دکمونستانو د مبارزې له کبله ددوی پر لاس د ملک د اشغال خطره هم وه نو همدا وجه وه چې مولوي صیب ډیر پیاوړي ځوانان د مبارزې ډګر ته را وبلل دوی یې وینښ او تنظیم کړل چې په دې ډله کې د اسلامي تحریک وتلې څیره د بمبایې دکلي استاد زمرک (یاسر) دلوړکلي او سیدونکی او دننګرهار پوهنتون استاد شهید انجنیر محمد دین، دبابا قلعې او سیدونکی جهادي څیره ډاکتر صاحب غلام حضرت، دخلیلي دژوري او سیدونکي شهید استاد محمد کبیر، شهید استاد محمد عالم، داله خیلو اوسیدونکی شهید انجنیر زلمی، درشیدانو مدیرغلام درویش خان، دوخت دمعارف دثانوي تدریساتو مسؤل مدیر دبمبایې اوسیدونکی استاد منهاج الدین وهاج، داله سنګ اوسیدونکی جهادي شخصیت او امیر، ښاغلی مدیر محمد شریف عدالتیار، دبمبایي اوسیدونکی جهادي قوماندان او دمعارف وتلی استاد محترم محمد داود غیرت او ورته په لسګونو مبارزین یې وینښ کړي او د جهاد په مقدسه لاره یې روان کړي دي.

مولوي صاحب محمد نصیر الدین آخندزاده نه یوازې دا چې ددیني علومو یوجید عالم او تکړه مدرس و بلکه یو وینښ اسلامي روڼ آندی او داسې دیني عالم و چې سیاست یې دژوند سره نه بېلېدونکیاو ټینګه ګڼډه خوړلې وه اود وګړو داصلاح په نیت یې په هېواد دننه او بهر سیاسي فعالیتونو کې ګډون خپله ایماني وجیبه بلله، دنړۍ په پېښو یې تل ځان خبراوه او په نوښتونو یې هم تل نظر ساته، په هېواد اوملک دننه یې دوخت درژیمونو کړه وړه له نیږدې څارل، تل یې دخپلو دینو موعظو، سیمینارونو، کنفرانسونو له لارې دوخت درژیمونو په بې غوریو، نارسیو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې لاریو، نا غیرېو دولس په خدمت کې په پاته راتلو نقد او نیوکه کوله او دهغوی مظالم او مفاسد یې عام ولس ته په ګوته کول.
علمي مرکز یې محمد ظاهر شاه د سلطنت په وخت د دیموکراسی په پړاو کې په هغه زیاتره لاریونونو، مظاهرواو اعتراض غونډو کې نېغ په نېغه ګډون درلود چې د اسلامي تحریک په مشرۍ به دهېواد لروبر کې تر سره کېدلې، دولسوالۍ په کچه خو به زیاتره لاریونونه او اعتراض غونډې دنو موړي د درس او مدرسې له خوا رهبري کېدې.
دګهیځ جریده چې هغه وخت دهېواد په دننه کې داسلامي مفکورو د خپرولو یوازینۍ چاپي رسنۍ بلل کېده دهمده دعلمي مرکز اړوند زده کوونکو طالب علمانو په لاس وردګو چک ولسوالۍ ته راوړل کېده، په علماوو، اوزده کوونکو به وېشل کېده.
کله چې د ۱۳۴۹ المریز کال دولسي شورا ددولسمې دورې ټاکنې پیل شوې، نو مولوي صاحب نصیرالدین اخندزاده دخپلو نورو ملګرو سره یوځای داسلامي تحریک وتلې نامتو مخکښه څېره، دګهیځ جریدې مسؤل، دابوحنیفه مدرسې لوی استاد اروا ښاد شهید مولوي صاحب عبد الرب احدي په خپله نیغه مشوره وهڅاوه چې په ټاکنو کې دنوروکاندیدانو تر څنګ په تېره بیا دهېواد او نړۍ په کچه سیاسي مشهوره پېژندل شوې څېره، دوخت درژیم دکورنیو چارو وزیر پوهندوی داکترمحمد عمر وردګ سیالی ته تیار شي.
دمحمد عمروردګ پلارعبد الاحد خان هم دمولوي صاحب نصیرالدین آخند زاده د پلار له مخلصینو، آشنایانو، او مقتدیانو څخه و، خومولوي صاحب پخپله له خپلو ټولو طالبالعمانو سره د عبد الرب احدي ملاتړ ته ترپایه دوام ورکړ.
مولوي صاحب محمد نصیرالدین آخندزاده د سردار محمد داود خان دچنګاښ د ۲۲ ترکودتا وروسته له خپل ځان سره ډېر احتیاط کاوه ځکه دا کودتا هم دوخت دکمونیستانو په نیغ ملاتړ ترسره شوې وه ،څنګه چې مولوي صیب یوټولنیزشخصیت و له علماوو او د عام ولس له استازو او مشرانو سره یې ډېره راشه درشه او ناست پاسته هم درلوده له مولوي عبد الرب احدي، شهید قاضي عبد السلیم فرقاني، استاد محمد حمید آخندزاده، مولوي صاحب عبدالکریم قانع،

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد رسول مشهور په څارنوال نقیب الله ، مولوي صاحب محمد یوسف ، مولوي هدایت الله د بلاغ سره په کور او مدرسه کې مجلسونه درلودل.
همدا ډول د عام ولس له استازو او مشرانو سره لکه ملک محمد عزیزخان ، ملک محمد امین، سرمعلم علي خان، ملک امیرخان، الحاج علم گل خان، شیریندل خان، ملک محمد شریف، حبیب آخندزاده، دگردن مسجد ملک محمد اسلم خان ، او ملک امیر، دنېک پایقول ملک صاحب عبد القدیر به تل د مولوي صاحب علمي مرکز او مدرسې ته تګ راتګ درلود او له ده سره به یې د سیمې پر پېښو او د ولس په ستونزو سلاه مشورې کولې.
د نورو دیني او ټولنیزو فعالیتونو ترڅنګ مولوي صاحب په ډېره لوالتیا غوښتل د چک ولسوالۍ اړوند سیمو کې د جمعې ورځې لمونځ هم ترویج شي ، ترڅو له یوې خوا د الهي دین یوه لویه فریضه په ځای شوې وي، له بلې خوا د جمعې د خطبو او منبر له لارې ولس ته د اسلام د دین پیغام ورسول شي، د خلکو تر لمنځ فکري تشه ډکه، په سیمه کې د انحرافاتو ، فکري بې لاریو ، او د پردي کلتور د یرغل مخه ونیول شي، په دې هکله نوموړی له حکومتي ځینو حلقاتو سر بېره د ځینو علماوو له مخالفتونو سره چې د نوم له اخیستو یې ډه ډه کوم هم مخ وو ، خو د خپل پلان د عملي کولو لپار یې له ځان سره ګڼ شمېر علمي و تلې څېرې لکه شهید اروانباد مولوي صاحب عبد الرب احدي ، اروانباد شهید استاد محمد حمید آخندزاده، اروانباد د علیشې ملاصاحب محمد یوسف او د اسې نور ملګري کړي وو ، همدا رنګه د وخت دولسوالۍ ابتدایه محکمې قاضي، د وخت د ولسوالۍ حاکم ولسوال یې هم په شخصي غیر رسمي توګه په خپل اعتماد کې راوستي وو ، چې بالآخره د یولړ بې دربغه هلو ځلو څخه وروسته یې وکولای شول لومړی د ولسوالۍ مرکز او بازار ته څېرمه د خپل درس او علمي مرکز اړوند د ملک محمد امین په جومات کې د غه فریضه ادا ، او بیا وروسته یې د وخت د رژیم او ځینو نورو له مخالفتونو سره سره د اروانباد شهید مولوي صاحب احدي په ملتیا د بمبایي سیمې د فرارو کلي جومات کې هم راژوندۍ کړي، نوموړې فریضه د چک ولسوالۍ بازار کې له هماغه وخت نیولې آن تر ننه پورې دوام لري، خو په خواشینۍ سره چې د کمونیست رژیم په راتګ سره چې د اروانباد مولوي صاحب احدي په نیولو ، او شهادت، او اروانباد مولوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب محمد نصیر الدین آخندزاده په هجرت او هېواد پرېښودنه تمامه شوه دبمبايې په کلي کې دا نېک سنت ببرته له له منځه ولاړ ځکه په دغه کلي کې بیا هېڅا هم دجمعې لمونځ ادا نه کړ.

مولوي صیب نصیر الدین آخند زاده نه یوازې دوردګو په مربوطاتو کې بلکه له دې چې د تدریس په فصاحت کې یې شهرت درلود د هېواد په کچه یې زیات شاګردان روزلي دي چې یو شمیر له دغه کسانو نه د فضیلت پګړې هم تړلې دي

چې د سیمو دویش په بنسټ یې د بیلګې په توګه په لاندې ډول یادونه کوو:

مولوي محمد رسول، جهادي قوماندان مولوي عبد البصیر مولوي محمد وصیل، مولوي ضیاؤالحق آخندزاده، جهادي قوماندان محمد قاسم آخندزاده، ملامعاذالحق آخندزاده، ملا محمد ظاهر آخندزاده، صاحبزاده عبدالکریم. مولوي غلام محی الدین، مولوی محمد حسن جان آخندزاده، مولوي محسن آخندزاده، مولوي محمد عمر مولوي علی مرجان.

مولوي رحیم ګل ، مولوي ملاجان، ملا سعدالله.

مولوي عبدالقدیرحنفی، مولوي صاحب جنت ګل، مولوي زلمی، مولوي جمعه ګل، مولوي عبد الخلیل، مولوي اولیا.

شهید مولوي عبدالکریم، مولوي رید یګل محمد حنیف مولوي محمد حسن چې په رئیس محمد حسن یې شهرت دلود او همدارنګه د میدان له سیمې نه ملا نورمحمد چې دمیدان په ملا سره مشهور و او همدارنګه دشهاب الدین کلي ملا ګل رحمن دهلمند دګرشک اوسیدونکي مولوي الله داد چې دکندهارملا په نامه یې شهرت درلود، ملا عبد الرشید مولوي محمد علی کندهاري دزابل ولایت اوسیدونکی قاضي عبیدالرحمن زابلي.

دغزني دمقر اوسیدنکی مولوي عبد القیوم چې دمقر په ملا پېژندل کېده.

دپکتیکا اوسیدونکي مولوي ګل محمد کتوازی، مولوي عبد الظاهر کتوازی.

دپکتیا ولایت دزرمت اوسیدونکی مولوي خلیل الله چې دزرمت به ملا پېژندل کېده.

دبلخ ولایت اوسیدونکي هریو مولوي شمس الحق آخندزاده، قاضي عبد الحق، مولوي نورمحمد آخندزاده چې د ترکستان په آخندزاده مشهور و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوګر او سیدونکي مولوي محمد طاهر، مولوي شهباز.
دبغلان اوسیدونکي مولوي قاضي محمد معین، مولوي نظرمحمد.
دکورنۍ غړي یې هریومولوي عبدالقدیرقدردان، جهادي قوماندان قاضي محمد نذیر همت، چې دتره زامن یې دي، دکابل پوهنتون دژبوا او دبیاتو پوهنځي استاذ پوهنمل دکتور محمد قسیم آخندزاده چې وراره یې دی، دسعودي عربستان دامام محمد ابن سعود پوهنتون استاد دکتور نقیب احمد، داسلام آباد دنړیوال پوهنتون استاد دوکتور عبد المجیب، مولوي عبد اللطیف چې وروستي درې واړه یې زامن دي.
مولوي محمد نصیرالدین آخندزاده صاحب چې دچک په آخندزاده یې هم شهرت درلود په (۱۳۱۳) هجري لمریز کال دچک ولسوالۍ دخلیلي کلي دعلم خانخیل په محله کې په یوه درنه دینداره علمي اوروحاني کورنۍ کې دنیا ته سترګې غړولې دي او والد صیب مولوي احمدجان چې دخلیلي په لوی ملا مشهورو زوی چې هغه بیا د ملاعبدالوهاب اوهغه د ملا علی محمد زوی دی د محمد نصیرالدین آخند زاده والد صیب مولوي احمد جان هم دوخت یو وتلی مشهور، معتبر اومخورعالم و، په فقه، نحو، صرف، بلاغت، منطق، کې یې لوړ نوم درلود، په ریاضي اوحکمت کې یې ددیني زده کړو دطالب علمانو ترمنځ لوړ شهرت درلود، نوموړي په خپل لاس دځمک پېژندنې په موخه جوړه شوې کره، او دفضا او فلک پېژندنې (اصطرلاب دایرې) دعلمي آثارو د ارزښتناکې پانګې په توګه له ځان څخه ترشا پرا ښې دی په نوموړوعلوموکې دهغه دپوره تخصص او لاسرسي ښې بېلګې موجودې دي.
هغه دعمر وروستي کالونه کړی ورځ دفقې او احادیثو دعلم په مطالعه تیرولـه اوددغه علومو مطالعه یې ورځنی مشغولاوه، پاته دې نه وي چې هغه خپل ټول عمر دوردګو په سیمه دولس خدمت او ددیني زده کړې مینه والو په روزنه کې تیر کړی دی، هغه د وردګو په مختلفو سیمو لکه شیخ آباد، بکسمند، بمبایې، ګوده، اوسیاب کې تدریس کړی خو دخلیلي په سیمه کې چې دده خپل کلی او کور دی دعمر دوروستیو کلونو درس او مدرسه خورا مشهوره وه چې دخلیلي دمتدین ولس په نیغه مرسته او مالي سرښندنه تر ۹۰ زیات طالب علمان درلودل کله ناکله خو به دطالب علمانو شمېر له دې هم زیات شو، چې ګاونډیو کلیو به ورسره مرسته کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارواښاد محمد نصيرالدين آخند زاده کله چې څه را لوی شو نو د خپل والد صيب په پاملرنه يې ديني زده کړو ته ګونډه ماته کړه او په ډيره ليوالتيا يې له الفبې نه پيل وکړ هغه متداوله علوم لکه صرف نحوه تفاسير احاديث فقه او اوصول فقه علم کلام او ادب له خپل والد صيب نه پيل کړل له څه مودې وروسته دغزني اندړو ته ولاړ او هلته يې په مولوي عبد الکريم چې د جان آباد په مولوي صيب يې شهرت درلود او د نصيرالدين آخندزاده صيب د عمه زوی هم و ديره او تر ډيره بريده يې دهغه د پوهې له سمندر نه علمي استفادې او استفاضې وکړې له څه وخت وروسته بيرته وردګو ته راغی او دشيخي په مولوي محمد پذير ديره شو له هغه يې هم زيات علوم زده کړل او بيا د څه وخت لپاره د نرخ ولسوالۍ ته ته ولاړ او هلته يې د پيرداد و له مولوي څخه هم زده وکړې له ځايه يې د جلريز په لور مخه وکړه او پوره پنځه کاله يې په جلريز کې د سيد احمد صيب نه زده کړې وکړې او په همدغه ځای کې يې د تدريس لومړنی پروسه هم پيل کړه بيا وروسته دداحاديثو ددورې د بشپړولو لپاره دتګاب د ميا ګل جان آغا مدرسې ته ولاړ او هلته يې په ۱۳۴۰ کال دزده کړو وروستی بری ليک تر لاسه کړ او خپل کلي ته راغی او د يو لړ پرتمينو مراسمو په ترڅ کې يې د فضيلت پګړۍ وتړله وروسته يې د لومړي ځل لپاره د سيداباد ولسوالۍ په شاتړو کې د امامت او تدريس پروسه پيل کړه تر څو د زمانې په تيريدو سره د چک ستر ملا صيب مولوي عبد الحکيم چې د آخند زاده صيب د پلار د تره زوی و وفات شو او په وفات يې د چک په ولسوالۍ کې ستره علمي ظايعه را منځ ته شوه تر څو د چک د شاوخوا کليو اوسېدونکو په يوه اتفاق او اتحاد سره ددې تشې د ډکولو لپاره د مولوي نصيرالدين آخند زاده را وستل تصويب کړل چې مولوي صيب هم د چک د ستر علمي کانون د وارثۍ سرپرستی او مخ ته وړلو په منظور چک ته راغی او پوره د ۱۷کالو لپاره همدلته يو جيد مدرس پاته شو

ارواښاد مولوي محمد نصير الدين آخندزاده دژوند په وروستيو کې د پيښور په ښارکې د شکرې او فشار له ناروغۍ نه ځوريده اوددې ترڅنګ د۱۹۹۲زيږديز کال په اوږدو کې چې د کابل دفتحې په نوم دکمونستانو او روسانو دتوطيې په پايله کې دمجاهدينو ترمنځ چې کومې خونړۍ پيښې رامنځ ته شوې، مولوي صاحب يې ډير وځوراوه، په هماغه وخت يې په پخوانيو نارغيو يوه بله درنه دزړه ناروغي هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورزيا ته شوه، دمجاهدينو دخپل منځي وسلوالو شخړو هماغه اوله ورځ په نومو ړي دزړه حمله راغله چې په روغتون کې د بسترتر تر بريده خبره ورسيده معالج ډاکترهغه داوخت دخبرونو له اوريدو منع کړ

مولوي صاحب له پورته ناروغيو نه ډير وخت وکړيد چې له امله يې د۱۳۹۱هجري لمريز کال دسلواغې مياشتې په ځلورمه نېټه دپنجشنبې ورځې سهار سپېده داغ مهال شاوخوا ځلور بجې دهجرت په ټاټوبي پېښور ښار کې د اته اويا کلنۍ په عمرله فاني نړۍ دتل لپاره سترګې پټې کړې، د جنازې لمونځ يې په هماغه ورځ پېښور ښار ته څېرمه د نصرت مېنې د مهاجرينود پنډغالي دجامع جومات په انګړ کې دزرګونه مينه والو په ګډون ادا، اودنورو شهيدانو، او مهاجرو ملګرو ترڅنګ د نصرت مېنې په لويه هديره کې دخپل وصيت سره سم خاورو ته وسپارل شو.•

• (۹) ۲۱- ۲۶ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسعود حلیم د قرانکریم نوښتګر لیکوال

ای علم هنر دیګر هیچ عیب نداری   عیب تو همین که در کشور ماییې

هر انسان په خپل وجود کې یوډول فطري او ذاتي هنراو کمال لري اوهغه چا چې خپل دغه فطري هنري کمال پیژندلی نو هغه ته یې له ښکلا سره مل دخپلو خلکواو ټولنې په ګټه تبارز ورکړی او په کاریې اچولی دی دا په نو نیک بخته او بختورکسان وبولو ، خوترڅنګ یې یو شمیرداسې کسان هم شته چې د یوه ښه فطري هنراو کمال درلودونکي دي خو له بده مرغه چې شرايطو هغه ته ددې اجازه نه ده ورکړې چې خپل دا هنرپکار واچوي اواکثر له دغه کسانو په دې هم نه پوهیږي چې د کوم هنر لرونکی دی که نه ؟ نودا هم ددې سبب شوې چې هرڅه یې په وجود کې پرته له دې چې ګټه ترې واخیستل شي راکد پاته شوي چې اکثریت له دغه کسانو د سواد له نعمت څخه هم محروم وي ، ملامت به یې نه ګڼو ځکه ددوی دفطري پوهې او استعدادونوغوټۍ د بیسوادۍ اوناخبری په وجه نه دي غوړیدلې ، خو یوځل بیا دغه ټکي ته اشاره کوو او وایو چې نیک بخت او بختور به هغه کسان وي چې با سواده او په خپل فطرت کې نغښتی کمال یې پیژندلی اوهغه ته یې د خلکو اوټولنې په ګټه ځلولی وي او چیرې د چا دا هنراو ورتیا د الله پاک دارزښتونو په ساتنه او پالنه کې پکاراچول شوي وي نو(نورـ الله ـ نور) دا به تر ټولو بختور کسان وبولو .

یوله دغه بختورو کسانو نه مسعود حلیم دی چې خپل هنر یې په نسخ (د زیر، زبر، پیښ او غړوندی لرونکي) خط د قرانکریم د شپږو نسخو په لیکلو سره ځلولی او په دې توګه یې دخپل هنر یونړیوال تل پاته دیني اوتاریخي ارزښت درلودونکی یادګار په ځای پرایښی دی. د هغه پواسطه د قرانکریم په لاس لیکل شوې خطي نسخو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتیا هم چې ملي نړیوال شهرت موندلی او دیوشمیر آسیایې هېوادود باچاهانو، امیرانو او جمهورو ریسانو لخوا یې تود هرکلی شوی دی.
مسعود په ۲۰۰۴ میلادي کال د سعودي عربستان د باچا خادم الحرمین شریفین ملک فهد بن عبد العزیز په رسمي بلنه سعودي عربستان ته ولاړ او د څو اونیو لپاره دهغه باچا خاص میلمه و
په دغه سفرکې د سعودي عربستان د اسلامي شئونو وزیر الشیخ صالح د عربستان خبریالان او نور مطبوعاتیان را وغوښتل او په تحت لفظي خطاب یې ورته وویل:
تاسې را شئ وګورئ چې یو عجم شخصیت په خپلو نرمو او پستو ګوتو څومره ښایسته او ښکلی قرانکریم لیکلی او موږ ته یې را وړی دی، دومره ښکلی او ښایسته چې زما سترګو ته یې د قرانکریم د اعجاز په اړه د معرفت نوی نور وبانبه !
د قرانکریم دغه په لاس لیکل شوې نسخه د ټول عربستا ن په رسنیو کې د یوه ارزښت لرونکي اسلامي شاهکار په توګه را غبرګه شوه او د قرانکریم د ښکلا دغه نوښت د ټول سعودي عربستان د خلکو د خوشحالی او خوښی سبب وګرځېد ، په دغه سفر کې د نوموړی باچا په حکم یوه الوتکه د مسعود حلیم په خدمت کې ورکړل شوې وه چې د دغه هېواد په دننه کې یې هرګوټ ته پکې سفرونه وکړل او لنډه دا چې مسعود حلیم په دغه سفر کې د دغه هېواد د مقاماتو لخوا د زړه له کومې او په ریښتني ناز ونازول شو.
بل ځل په ۲۰۰۷ کال مسعود حلیم د افغانستان د وخت د جمهور ریس حامد (کرزي) سره په یوه رسمي سفرعربی نړۍ ته ولاړ او خپل لیکلی پنځم ټوک قرانکریم یې د کویت امیر(الشیخ صباح الاحمد الجابر آلصباح) ته ډالی کړ دا داسې شیبې وي چې نوموړی امیرد خپل قصرنه د قرانکریم په درناوي ترډیره ځایه په پښو راغی چې دا عمل د حامد کرزي د ډیرې خوښی او سرلوړی سبب وګرځېد چې دا هم د مسعود هڅونې یو داسې سفر و چې د اسلامي هېوادونو د جمهورو ریسانو او امیرانو د خبرو اترو موضوع په قرانکریم د ریښتني اعتقاد او د دغه اسماني کتاب مدحه او ستاینه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تر ټولو مهمه او حساسه خبره داده چې مسعود حلیم تر خپله وسه هڅه کړې چې د قرانکریم په لاس لیکلو دغه (هنر) د افغانستان د خط او مینیاتوری په اصلي او لرغوني هنراو دخپل هیواد په لومړنیو امکاناتو لکه کاغذ ، رنګ او قلم ولیکي او هیوادوالو اونورو نړیوالو ته د خپل وطن دا هنر وروپیژني.

(الاسلام) د افغانستان د علماوو د سرتاسري شورا (جریده) په خپله پرلپسې ۲۰۷ ګڼه کې لیکي:

مسعود حلیم یو ځوان افغان خطاط دی چې د شپږم ځل لپاره یې وکړای شول قرانکریم خطاطي او مینیاتوري(۱) کړي ،چې دا لوی اجر او ثواب دی ، ده مخکې هم پنځه ځلې قرانکریم خطاطي کړی و،چې لومړی او دوهمه نسخه یې د سعودی عربستان او کویت باچاهانو ته ډالی شوي وه ، دریمه نسخه یې د افغانستان د ولسمشری په کتابتون اوڅلورمه او پنځمه نسخه یې د نړۍ په سترو کتابونونو کې د افغاني هنر او کتابت د بیلګې په ډول ایښودل شوی ده.

مسعود حلیم شا وخوا ۲۵ کاله کیږي چې د قرانکریم په کتابت او د اسلامي ایتونو په لیکلو بوخت دی ، دده تر ټولو لویه نیکمرغي داده چې پوره کورنی یې ورسره په دغه سپیڅلي کارکې مرسته کوي ،مسعود وروستی قرانکریم په څلورو کلونو کې بشپړکړخودی وایې چې چیرې زمینه ورته برابره شي نو کولای شي چې په کال د قرانکریم دوه نسخې په لاس خطاطي کړي.

مسعود حلیم له کوچینوالي نه د ښه خط لیکلو سره مینه درلوده او تل به یې د خپلو هم ټولګیانو سره په ټولګي کې د حسن خط لیکلو سالمه سیالي درلوده د هغه خط به تل تر نورو ښلی او ښایسته و اوس یې د کورنۍ ټول غړي د قرانکریم په مینیاتوری لیکلو کې له هغه سره مرسته کوي او دهغه او لادونه دهغه د وفادارو مرستیالانو په توګه مینه لري چې تل د خپل پلار تر څنګ دخیراو برکت په دغه غوره لاره کې دهغه مرستندوی او کومکي و اوسي او دا لاره تعقیب کړي .

قرانکریم الله پاک په عربي ژبه عربي الفاظو له نن څخه څه کم ۱۴۰۰کاله د مخه د روژې په مبارکه میاشت کې په ۲۳ کلونو کې په خپل استازي جناب محمدرسوالله (ص) را نازل کړی دی چې په لومړیو کې یې زبر زیرنه درلودل خو وروسته د عجم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګړو د ستونزو د دحل لپاره هغه ته زور او زیر ورکړل شول چې په دې توګه د قرانکریم د تلفظ او ادآ ستونزه هم کنترول شوه.
(۱)مینیاتوري د افغانستان اصیل او پخوانی هنر دی چې ډیری خلک د بهزاد د سبک پلویان دي دا سلامي ارزښتونو دغه لوی خدمتګار مسعود حلیم وردګ په **۱۳۵۲** هجري کال د اسد دمیاشتې په لسمه نیټه د کابل په خوشحال مینه کې دعبدالحلیم په کور کې وزیږ چې عبد الحلیم بیا دملاعلم خان او دهغه پلار فتح خان نومېده چې دا سلسله ټول عالمان و.
لومړنی زده کړې یې د غازي محمد جان خان په ښونځي کې پیل کړي خو له هغه وروسته یې کورنی کابل ته راغله او مسعود خپلو زده کړو ته د خوشحال خان د سپین کلی په ښونځي کې تر اتم ټولګي پورې ادامه ورکړه له هغه وروسته حربي ښونځي ته ولاړ او له دولسم ټولګي نه اول نمره فارغ شو بیا د پولیسو اکاډمی ته ولاړ او دریو کالو د لیسانس په درجه اول نمره له دې اکادمۍ نه فارغ او بیرته په همدې اکاډمی کې د ښونکي په عنوان په دنده بوخت شو او تر **۱۳۷۵** کال پورې ددې اکاډمۍ د حقوقو او جنایې جرایمو په دیپارتمنت کې استاد و د طالبانو د واکمنی په مهال یې دنده پریښوده او خپلې خطاطی ارزښتاک هنر ته یې پراخوالی ورکړ.
مسعود حلیم او س د بهرنیو چارو وزارت د ......اداره کې کارکوي او کله خپل کور ته راشي نو خپل هنر د نویو نو ښتونو په اعمال لاپسې غوړوي•

• (۹) ۳۱- ۳۳ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي عبدالرب ((احدي))

د ژوند له پیل نه مبارز شخصیت او نا متو لیکوال تیرشوی هغه په خپل ژوند کې د اسلامي نهضت د پراختیا او پر مختیا لپاره دومره هځې کړې چې دې ده نوم یې د ټول هېواد په کچه د افغانانو په ذهنونو کې را ژوندې کړې او هیڅکله د هیریدو نه دی

مولوی عبد الرب «احدي» به تل د اسلامي ثقافت د ودې لپاره په داخل او خارج کې سفرونه کول په اسلامي کنفرانسونو او غونډو کې به یې برخه اخیستله هغه په ۱۳۵۲ لمریز کال له صبغة الله «مجددي»، غلام رباني «عطیش» او یو شمیر نورو علماوو سره په هغه نړیوال اسلامي کنفرانس کې برخه واخیسته او خپله مقاله یې وویله کوم چې د لیبیا په هېواد کې دایر شوې ؤ.

مولوی عبد الرب «احدي» په ۱۳۴۸ لمریز کال دولسي جرګې د ۱۳ تقنیني دورې لپاره د چک له ولسوالي نه ځان کاندید کړچې زښته ډیرې او د پام وړ رایې یې ترلاسه کړې خو ولسي جرګې ته یې لاره ونه موندله.

مولوی عبد الرب «احدي» د خپل ژوند په یوه دوره کې د ګهیځ د اسلامي جریدې د مسؤل مدیر په توګه هم پاته شوې دی.

هغه په ۱۳۴۵ لمریز کال د هرات ولایت ته ولاړ او هلته یې د فخرالمدارس د لویې دینې مدرسې له زده کونکو او استادانو سره د اسلامي نهضت د ودې لپاره کنفرانسونه جوړ کړل.

څرنګه چې مولوی عبد الرب «احدي» له وړو کتوب نه ډیر زیرک او د ښه استعداد درلودونکې کس ؤ نو په کو چینوالي کې یې ډیر ژر په زده کړو پیل وکړ او په ۱۳۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د کابل په عربي دارلعلوم کي شامل او په ۱۳۳۱ کال په اعلي درجه ترې فارغ او د لمړۍ ځل لپاره د نجات په عالي ليسه د ښونکي په توګه مقرر شو.
هغه په دې ليسه کې پوره لس کاله ياني تر ۱۳۴۱ لمريز کال پورې د استادۍ دنده په ډير صداقت سره په دې ليسه کې په مخ يوړه او له هغه ورو سته بيا د امام ابو حنيفة مدرسې ته تبديل شو او هلته يې د اسلامي نهضت ودې او پراختيا ته دومره زور ورکړ چې د اسلامي دعوت دداعې اود يوه سترنړيوال مبارز په توګه و پيژندل شو .
شهيد مولوی عبد الرب «احدي» د اسلامي مبارزو يو تل پاته تاريخ په ځای پرايښې او له نامه سره يې ټول هېوادوال او حتې د آسيايي اسلامي هېواد و مبارزين بلد دی.
کله چې په ۱۳۵۷ لمريز کال د غوايي خونړۍ کودتا را منځ ته شوه نود مولوی عبد الرب «احدي» په رو حياتو د الحاد او دهريت د پلويانو ګوابنونو او پټکو کومه منفي اغيزه ونکړه اود پخوا په څير مبارزپاته شو او له کودتا څو ورځې ورو سته يې د خير خاني ميني د کويټې په جامع جو مات کې جوزا د مياشتې په ۲۳ نيټه د د جمعې مبارکې د لمانځه په خطبه کې ددهريت او الحاد د پلويانو د آديالوژۍ په اړه د لو ډو سپکر له لارې ددې با طلې آديا لوژۍ د ابطال په اړه پراخه خبرې وکړې او په روانو خبرو يې دکمو نستانو کفرې او الحادې څيره رسوا او علناً يې د همدې لو ډسپکر له لارې ددوی په وړاندې د جهاد اعلان وکړ ، هغه وه چې له لمانځه ورو سته مولوی صيب د الله (ج) د دين د پيا م رسولو په جرم ونيول شو او بيا تر ننه پورې چا ونه ليد او د شهادت لوړ مقام ته ورسيد خو نوم يې ديوه مسلمان مبارز تر عنوان لاندې د خلکود ذهن په پردو کې پروت او ياد يې تازه دی
شهيد مولوی عبد الرب احدي په ۱۳۰۱ کال د چک ولسوالۍ د بمبايې په کلي کې په ديندار او علم پالونکي کورنۍ دنيا ته سترګې غړولې د پلار نوم يې مولوی عبدالاحد ؤ هغه چې د امان الله خان له لاسه ديوی تو طيې په ترخ کې شهيد شو او په خپل ځای کې شرحه شوې دې.•

• (۶) ۱۸۵- ۱۹۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

له کلونو ، کلونو زیار ګاللو وروسته د وردګو کلتوري یون تر سرلیک لاندې ټولګه چې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د پښتو څانګې د ماسترۍ د دورې څخه زما د تیزس موضوع ټاکل شوه وه په (۲۲۴) عنوانو ،(۳۵۰) مخونو کې پای ته ورسیده.

په دې تیزس کې چې زما د مهربان استاد پوهنوال احمد شاه زغم تر لارښوونې لاندې لیکل شوی دی، د وردګو د ځلورو ولسوالیو(بند چک، جغتو، سیدآباد، دایمیرداد) اړوند ولسونو کلتوري چارې څیړل شوې دي، په پیل کې د کلتور په اړه عمومي معلومات، د کلتور ارزښت او اهمیت باندې د پوهانو له انده رڼا اچول شوې، ورپسې د وردګو د کلتوري ژوند عمده توکي را اخستل شوي او د دې سیمې د وګړو مادي او معنوي ژوند د څرنګوالي په اړه، د دې سیمې د خلکو په لاسي صنایعو ،دودونو(د کوژدې دود ، د ماشوم د پیدا کیدا دود ، د مړي دود ، د ځانګړو ورځو لمانځلو دود ،لوبو ، خوښیو...) باندې رڼا اچول شوې ده ورپسې د وردګو د سیمې د میلمه پالنې دود تشریح شوی او د هغو خواړو یادونه شوې ده چې په دې سیمه کې یې له پخوا څخه دود درلود او د دې سیمې سیمه ییز خواړه بلل کیږي. همداراز د وردګو محلي او ملي لوبې په ۴۱ عنوانونو کې تعریف شوې دي، په دې لوبو کې ډیرې داسې لوبې هم شته چې په وردګو سربېره ممکن په نورو پښتني سیمو کې هم دود ولري.

جرګې او مرکې او د جرګو او مرکو اړوند دودیزې چارې چې د پښتنو له مهمو دودونو څخه دي هم په دې تیزس کې راوړل شوي دي او ترڅنګ یې د وردګو د روغتیایي ژوند اوروغتیا اړوند دودیزو او سیمه ییزو درملو اوطبابت غږیدلي یو ، چې اوس هم په وردګو کې دود دی او د خلکو د ژوند یوه مهمه برخه جوړوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا شان په دې ټولګه کې د وردګو د پوهنې ریاست د معلومات پر اساس د معارف اړوند مسایلو ته اشاره شوې او دا څرګنده شوې چې د وردګو معارف او د معارف اړوند چارې او ژوند څه ډول دي.
د وردګو پوهنتون، علمي او متخصص کدرونو، جیدو دیني عالمانو معرفي، د مشاهیرو، شاعرانو، لیکوالانو ،ژورنالستانو او اتلانو په ژوند خبرې او دغوی د نومونو یادول د دې سیمې له علمي او مشهورو کسانو سره اشنایي د دې تیزس نور مهم موضوعات دي، هڅه مو کړې څو د وردګو د سیمې ولسي ادبیات، انګیرنې، سیمه ییزو نکلونو څرنګوالی، متلونه، دودیزې سندرې، کنځاکې او نور هریو د محتوا سره سم وړاندې کړو.
د وردګو په شعر شاعرۍ، د منې ګل په مشاعره، مدني او کلتوري ټولنو، رسنیو، لرغونو سیمو په اړه موهم معلومات وړاندې کړي دي څو لوستونکي د وردګو د کلتوري یون له ټولو یا مهمو خواوو څخه د دې ټولګې په لوستلو خبر شي، په هغه برخه کې چې مو معلومات نه درلودل یا باوري سند نه و موجود مو، هڅه کړې د اړوند موضوع په اړه نوي او موثق معلومات راغونډ کړو او د ادارې له رییس سره مود موضوع اړوند خبرې کړې دي.
د یادونې وړ بولو چې د دې ټولګې ډیر ارقام او معلومات د با اعتباره ماخذونو او رسمي چارواکو څخه اخستل شوي او په دې ټولګه کې چې زما د تیزس موضوع ده ځای پرځای شوي دي، زه د دې ټولګې لیکل زموږ د کلتوري بهیر د پیاوړتیا په برخه کې د یو ګام پورته کول بولم او هیله لرم چې زموږ د لیکوالو او فرهنګپالو لپاره د ګټې وړ وګرځي په پای کې د خپل لارښود استاد پوهنوال احمدشاه زغم چې له علمي پلوه او د سیمې د جغرافیوي موقعیت د نږدېوالي له پلوه زموږ د کلتوري چارو سره زیاته بلدتیا لري مننه کوم چې د دې تیزس په بشپړتیا کې له ما سره د زړه له کومې مرسته کړې او زه یې د دې ستر کار لیکلو ته هڅولی یم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناقشه

د وردګو کولتوري یون چې د ماسترۍ له دورې څخه زما د تېزس موضوع وه د لوی خدای په فضل او د هېواد په ځانګړې توګه د وردګو د لیکوالو او فرهنګ پالو په مخلصانه همکاریو په ۳۵۰ مخونو کې پای ته ورسیده، دا چې ما ولې دغه موضوع غوره کړه او کوم مهم موضوعات پکې راوړل شوی، له کومو ماخذونو څخه پکې ګټه اخستل شوې او د کلتورکومې خواوې پکې راوړل شوې، ولې مې د وردګو کلتوري یون څېړلی دا او د بېته ورته ډېرې پوښتنې شته چې باید ځواب یې ووېل شي:

لومړی اړینه بولم چې ووایم د ادب او ادبیاتو یوه لویه برخه په کلتور او کلتوري مسایلو راڅرخي، دا چې ما دخپلې لیسانس او وروسته د ماسترۍ دوره د ادبیاتو په برخه کې تیره کړه اوزه دخپلو استادانو له خوا د کلتور او کلتوري یون له ارزښت سره اشنا شوم نو زما علاقه له کولتور سره ډېره زیاته شوه، دویم دا چې زما د رسمي او کاري ژوند ډېره برخه له کلتور سره په ځانګړي ډول د خپلې سیمې (د وردګو له کلتوري مسایلو) سره تیریږه زما علاقه یې په دې برخه کې نوره هم زیاته کړې ده او زه تل دا فکر کوم چې د وردګو کلتور باید وده او پرمختګ وکړي او ټول هېواد وال د دې علمي او دودیزې سیمې له سختو او ناسختو دودونو او کلتور سره اشنا شي، له ما سره به تل دا پوښتنه وه چې ولې د وردګو په دومره زیاتو لیکوالانو کې چا د دې سیمې د کولتور لپاره پوره کار نه دی کړی، څو د دې سیمې د خواره واره او بډای کلتور بېلابېلې خواوې سره راټولې کړي او په یوه ټولګه کې یې وړاندې کړي څو یو وردګ میشت یا یو بل پښتون او د ادب او کلتور مینه وال چې وغواړي د وردګو له کلتور سره ځان اشنا کړي، که څه هم په دې برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ځینو لیکوالانو د ستاینې وړ کارونه کړي دي، خو هغه د کلتور یوې یا څو محدودو برخو ته ځانګړې شوې دي، په دې ټولګه کې د وردګو د دودونو مختلف اړخونه راوړل شوي چې په لوستو یې سړی کولای شي د وردګو له دودونو او دودیزو مراسمو، د هغوی د ژوند له څرنګوالي، دهغوی له علمي او تاریخي کادرونو، دهغوی پوهنې،فرهنګ او د ژوند اړوند مسایلو سره اشنایي پیدا کړي.

د دې تیزس ارزښت او اهمیت په دې کې دی چې د وردګو د ټولو سیمو او میشتو قومونو دودونه چې یو ډول دودونه دي پکې په ریښتونې توګه خوندي ساتل شوي دي.
دا چې له کومو منابعو او کومو ماخذونو پکې کار اخستل شوی په ځواب کې یې ویلای شو چې د دې تیزس مهموالی هم دادی چې د ماخذونو ډیری لیکوالان او کلتورپوهان د وردګو د خلکو په منځ کې را لوی شوی، با اعتباره او شخصیت لرونکي لیکوالان دي چې دلته یې د بیلګې په توګه د څو تنو نومونه او د هغوی د کتابونو یادونه کوو:
د واده، کوژدې اړوند مسآلو ډیره برخه د ګل اغا احمدي وردګ د خپښې کتاب څخه را اخستل شوې ده، چې د وردګو د واده، کوژدې، طوی، د واده سندرو او داسې نورو دودیزو او کلتوري مسایلو په اړه معلومات پکې په ډیره مفصله توګه را اخستل شوي دي.
د مشاهیرو په اړه یې د هڅاند لیکوال او ژورنالست حیات الله حلیم (د وردګو مشاهیر) له لومړي، دویم، دریم، څلورم ټوکو څخه ګټه اخستل شوې ده ښاغلی حلیم سره د دې چې دا مهال په پلازمینه کابل کې فعال او په کلتوري چارو بوخت لیکوال دی په وردګو کې اوسیږي ، د وردګو له هرڅه خبر او د وردګو له ټولو سیاسي او مشاهیرو افرادو سره په مستقیم یا غیر مستقیمه توګه سرو کار لري، زموږ د ماخذ بله لیکواله د ګودر مجلې مسول مدیره اغلې روشنا وردګ ده، روشنا هغه څوک ده چې تل یې د ګودر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغاړي څخه د وردګو د ښځو د زړه درد او احساس ته د ادب او خیال په جامه کې ښکلی لباس ور اغوستی او د سیمې د دردمنو او له خیال او ادب سره د سروکار لرونکو میرمنو اونجونو احساسات، عواطف، خیالونه، ادب، انګیرنې او... د یوې تکړه لیکوالې په توګه را اخستې په دې ټولګه کې د اغلې روښنا وردګ د (فولکلوري وړانګې) له کتاب څخه چې د وردګو فلکلوریکو مسایلو په اړه دی ډیر څه را اخستل شوي دي، همداراز، د تاند لیکوال اوژورنالست محب الله شریفزي د (ولسي لوبو) له کتاب څخه د احسان الله ارینزي د وردګو د واده بدلې، د وردګو د اطلاعاتو اوفرهنګ ریاست د ملي هدف اونیزې له ارشیف، د څیړنیار محمد حامد حلیمي د (وردګ قوم، سیمه او کلتور) نومي اثر، د وردګو د مختلفو اداري واحدونو، د وردګو په اړه د بیلابیلو مونوګرافونو، بیلابیلو مرکو او زما د شخصي معلوماتو پر اساس چې زه عملا په دې برخه کې په وردګو ولایت کې د کلتوري چارو اړوند مسایلو بوخت یم (د وردګو د اطلاعاتو او کلتور رییس یم) د معلوماتو په اساس لیکل شوی دی.

په ډاډ سره ویلای شم چې پورته یاد شوي او همداراز هغه لیکوالان چې په دې ټولګه کې د هغوی له اثارو ګټه اخستل شوې ټول یې ماته او زما وولس ته منلي او پیژندلي شوي شخصیتونه دي، موږ هڅه کړې څو د دې پیژندل شوو لیکوالانو په باوري ماخذونو یوه باوري ټولګه (همدا تیزس) وولسونو ته وړاندې کړو څکه که له یوې خوا د ماستری د دورې د بشپړیدا دا زموږ مسولیت و له بلې خوا دا پر موږ د وولسونو پوروو څو د یو بشپړ کلتوري یون په لیکلو او ترتیبولو سره د دې سیمې او همداراز د هیوا دلیکوالانو او عامو وګړو ادبي تنده ماته کړو! وردګ قوم چې د علم او فرهنګ سره ډیره علاقه او ځانګړې مینه لري، د دوی فرهنګ هم یو بډای

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او د نورو قومونو څخه په ځینو ځایونو کې جوت توپیر لري په ځانګړي ډول د وردګو ولسي ادب چې د کلتور یوه مهمه برخه ده له نورو پښتني سیمو توپیر لري چې باید پرې ډیر کار وشي، د دې سیمې ولسي سندرې، انګیرنې، دودیزې میلمستیاوې، د ودونو دود، داخترونو دود او د مړي دود هم ممکن له نورو سیمو توپیر کوي چې دلته هریو تر یو ځایه روښانه شو او د دې تیزس په لیکلو سره زموږ د ملي کلتور مهم اړخ چې د یوې ستړې سیمې کلتور دی (د وردګو په کلتوري یون) کې روښانه شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایلیزه (نتیجه ګیري)

د وردګو کلتوري یون چې زما د ماسترۍ د دورې د تیزس موضوع ده، د پښتني کلتور یوه مهمه برخه ده چې لیکل یې اړین و، ما د دې اړتیا له امله په خپل رسمي او کاري ژوند کې حس کړه چې د وردګو د سیمې خور وور کلتور باید په یوه منظمه ټولګه کې را ټول شي، که څه هم چې په دې برخه کې ځینو لیکوالانو کار کړی و، خو د بسنې وړ او بشپړ کار نه بلل کیدا، له همدې امله ما (د وردګو کلتوري یون) تر نامه لاندې موضوع غوره کړه، له نیکه مرغه لارښود استاد پوهنوال احمدشاه زغم او د ماسترۍ بورد هم زما غوښتنه مهمه وبلله او تر تایید وروسته یې ماته لارښوونه وکړه څو دا موضوع وڅیړم، د لارښوونې سره سم مې د کلتور په ځانګړي ډول د وردګو د کلتور اړوند کتابونه او نور چاپي اثار پیدا کړل، د دې ترڅنګ مې د وردګو د سیمې د نوموتو لیکوالانو په همکارۍ او د خپل کاري ټیم په هلوځلو چې ټول یې د کلتور لپاره کار کوي د یوشمیر خلکو او مسولانو سره مرکې وکړې او د وردګو د ژوند مهم اړخونه مو وڅیړل او دا ټولګه موترتیب کړه چې د خدای په فضل تر بشپړیدا وروسته پای ته ورسېده په دې ټولګه کې د وردګو د سیمې د خلکو د کلتوري ژوند بېلابېل اړخونه په ناپېیلي او کره توګه وړاندې شول، د دې ټولګې بشپړېدا د سیمې د کلتوري یون د بشپړتیا په لاره کې یو ښه زېری ګڼل کېږي هغه شاعران، لیکوالان، ادیبان چې غواړي د وردګو د ژوند له بېلابېلو اړخونو، دودونو، کلتور، ادب، انګېرنو، شاعرۍ، اعتقاداتو، اتلولیو، پوهې، روغتیا، طبابت، مادي او معنوي ژوند، د مړي او ژوندي له دود او د دې سیمې د خلکو له ژوندانه څخه په هر اړخیز ډول ځان خبر کړي د وردګو کلتوري یون په لوستلو د دې سیمې خلکو د ژوند په ډېرو څېزونو پوهېدلی شي. په دې تېزس کې په پورته نومول شوو برخو سربېره د وردګو لرغونې او تاریخي سیمې او فرهنګي ځایونه چې د وردګو د شهکاریو او اتلولیو بېلګې دي هم راوړل شوي دي، همداراز مو هڅه کړې چې د وردګو د بېلابېلو کلتوري او مدني ټولنو، رسنیو او هنر څخه یادونه وکړو تر څو د وردګو د سیمې اړوند ټول کلتوري مناسبات او دودونه په دې ټولګه کې د مینه والو لپاره وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو ، اوس د دې ټولګې په بشپړيدا د وردګو د سيمې او تاريخ د اسې مهمې برخې روښانه شوې چې تر دې وړاندې پرې کار نه و شوی ، زه د هيوا د دليکوالو ، رسنيو او د کلتور د برخې څېړونکو او لوستونکو ته چې غواړي د وردګو په کلتوري يون ځان خبر کړي د غه ټولګه د يو موثق او باوري کتاب په توګه ډالۍ کوم او ډاډ ورکو چې د دې څېړنې په بهير کې په پوره ناپيلتوب او ثقه والی کارشوی دی.
په پای کې ډاډ درکوو چې (د وردګو کلتوري يون) د هر هېوادوال لپاره د يادې سيمې د کلتور په اړه د معلوماتو غوره او تر ټولو جامع ټولګه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

په سیمه او هیواد کې د کلتوري هڅو د سمون لپاره د وړوکو د ولایت کلتوري یون لاندې وړاندیزونه کوي:

لومړی: د یوې داسې ستراتیژۍ جوړیدو ته اړتیا لیدل کیږي چې د کلتوري ټولنو د سمون لپاره اوږد مهالي او لنډمهالي پلانونه ولري او د خپلو پلانونو د عملي کولو لپاره په موثرو ګامونو سمباله او د سیمې د شرایطو سره سمه پر مخ ولاړه شي.

دویم: د یوې داسې پالیسۍ موجودیت ته اړتیا ده چې د فرهنګي ټولنو فعالیت د سیمې د خلکو تر منځ د سولې، روغ نیت او وروږګلوۍ بنسټونه غښتلي کړي او په ټولنه کې لازم پرمختګ ته وده ورکړي. همدارنګه داسې چارې د خپل فعالیت په دایره کې راولي چې د ټولنې لپاره د نیکمرغۍ په سمسورو ګامونو سمبالې وي.

دریم: د داسې بنسټونو پیاوړتیا چې له مخې یې په سیمه کې کلتوري ټولنې پیاوړې شي او په ډاډه زړه خپلو فعالیتونو ته دوام ورکړي. همدارنګه هیڅ ډول سیمه ایز د دوی په فعالیتونو ناوړه اغیزه و نه کړي.

څلورم: د ګڼورو رسنیو، کتابونو، مجلو او داسې نورو اړوندو موادو د منظم چاپ لپاره د مناسبې پانګې د پیداکولو په لارو چارو دې غور وشي البته په داسې توګه چې همیشني حل له ځان سره ولري.

پنځم: د وړوکو کلتوري یون اړینه ګڼي څو د فرهنګي ټولنو د ګڼورو علمي او فرهنګي تماسونو له لارې د هیواد په ګوټ ګوټ کې د کلتوري ټولنو سره خپلې تجربې شریکې او هر اخیز ارتباط قایم کړي.

شپږم: د هیواد یوې سیمې ته له بلې سیمې څخه د فرهنګي پلاوي تګ او راتګ، په ادبي غونډو کې منظم ګډون، ګډه خپل منځي همکاري پیاوړې کول او د ادبي ټولنو د چارواکو تر منځ هراړخیزه پیژندنه په هیواد کې د ادبي بهیر د پیاوړتیا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادب د ګلونو تر منځ د غوره اړیکو د ځواکمنتیا بو غوره اساس دی چې د وردګو کلتوري یون یې وړاندیز کوي.

اووم: له حکومتي چارواکو، مدني ټولنو، خبري رسنیو، ملي سوداګرو، علمي سټو او د هیواد د پرګنو له نورو طبقانو سره باید د پرمختګ په لاره کې ګډې هلې ځلې وشي او د کلتوري ټولنو له خوا همیشنۍ اړیکې ورسره تامین وي.

آتم: د وردګو کلتوري یون لازمه ګڼي چې د اطلاعاتو او کلتور له وزارت سره د کلتور د پیاوړتیا په لاره کې ګډ کار او هر اړخیزه همکاري وشي او د هغه همکاري هم د ځان خوا ته راجلب کړي. همدارنګه د خپلو تجربو له مخې نوموړي وزارت ته وخت پر وخت ګټورې مشورې ورکړي.

نهم: له هیواد څخه بهر دې له افغان فرهنګي کړیو، علمي اشخاصو او ادبي بنسټونو سره پراخو اړیکو ته پراختیا ورکړل شي او د امکان په صورت کې دې د هغوی له لارې دې د کلتوري بهیر د پیاوړتیا په موخه او د تجربو د شریکو له کبله د میلمه پالو هیوادونو له فرهنګي یون سره ارتباطات قایم شي.

لسم: د انټرنیټ او نوي ټکنالوجۍ پر مټ دې د پښتو ژبې د ودې او موثرو بریښنا پاڼو جوړولو ته زیاته پاملرنه وشي. همدارنګه نوی کلتوري نسل دې د دغه لویې آسانتیا له اهمیت څخه خبر کړای شي. په همدې توګه ټولې فرهنګي ټولنې دې د انټرنیټ له لارې له یوې او بلې سره وصل شي.

یوولسم: په هیواد کې د غوړیدلو ادبي ټولنو ډېر زیات تمرکز دې د هیواد د نوي نسل روزلو ته وقف شي چې په دې لړ کې د هیواد د ښوونځیو، لیسو او پوهنتونونو له زده کوونکو، محصلینو او استادانو سره د هیواد کلتوري یون خپلو اړیکو ته پراختیا ورکړي، د ستونزو په حل کې مرسته ورسره وشي، علمي مسابقې ورته برابرې او د لیکوالۍ لوري ته یې دې و هڅوي.

دوولسم: وړاندیز کیږي چې په هیواد کې هره یوه فرهنګي ټولنه دې د خپلو فعالیتونو د سمون ځرګندولو لپاره یوه ارزښتناکه بریښنا پاڼه یا ویبلاګ جوړ کړي او خپل اړین معلومات دې پکې خوندي کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه

۱. ارینزی، احسان الله، ۱۳۸۷ل کال، د وردګو د واده دود او بدلې، کابل، الازهر خپرندویه ټولنه.

۲. احمدي، ګل اغا ، ۱۳۹۱ل کال، خپښي، کابل، د وردګو کلتوري یون خپرندویه موسسه.

۳. احمدي، ګل اغا ، وردګ پوهنه ناچاپ اثر.

۴. احدي، پښتون، ۱۳۸۲ کال، د دایمیرداد ولسوالۍ د واده دود مونوګراف، کابل پوهنتون پښتو څانګه.

۵. پښتو - پښتو تشریحي قاموس، ۱۳۸۳ ل کال، څلورم ټوک، دوهم چاپ، (میدیوتیک)، کابل، د افغانستان د علومو اکاډمي، د ژبو او ادبیاتو مرکز.

۶. حلیم، حیات الله، ۱۳۹۰ل کال، د وردګو مشاهیر، لومړی ټوک، کابل، اقرا نشراتي مرکز.

۷. حلیم، حیات الله، ۱۳۹۱ل کال، د وردګو مشاهیر، دوهم ټوک، کابل، بهیر چاپخونه.

۸. حلیم، حیات الله، ، ۱۳۹۲ل کال، د وردګو مشاهیر، دریېم ټوک، کابل، بهیر چاپخونه.

۹. حلیم، حیات الله، ۱۳۹۴ل کال، د وردګو مشاهیر، څلورم ټوک، کابل، بهیر چاپخونه.

۱۰. حلیم، حیات الله، ۱۳۸۷کال، غازي محمد جانخان وردګ، کابل، د وردګو کلتوري یون خپرندویه موسسه.

۱۱. حبیب زوی، عبدالرحمن، ۱۳۸۴ کال چاپ (نری نری باران) پېښور، دانش خپرندویه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲. حليمي، محمد حامد ، ۱۳۸۷ل کال، وردګ (قوم، سيمه او کلتور)، کابل، بهير چاپخونه.
۱۳. د وردګو د پوهنې رياست معلومات ۱۳۹۴ل کال.
۱۴. د وردګو د کانونو رياست معلومات ۱۳۹۴ل کال.
۱۵. روهي، محمد صديق،۱۳۶۵ ل کال، فولکلور پېژندنه، کابل، د افغانستان د علومو اکاډمي، د ژبو او ادبياتو مرکز، پښتو ټولنه.
۱۲. رسا ، محمدنسيم، ملي هدف، ۱۳۹۴ل کال ، ۱۸۴مه ګڼه، کابل، شبير مطبعه.
۱۷. روغتيا پالنه، ۱۳۹۴ل کال، د وردګو د عامې روغتيا رياست کلنۍ خپرونه، درېيمه ګڼه، کابل، شبير مطبعه.
۱۸. شريفزی، محب الله، ولسي لوبې ناچاپ اثر.
۱۹. عطايي، محمد ابراهيم، ۱۳۷۰ ل کال، د پښتو پر شفاهي داستان يوه تحليلي څېړنه، کابل، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د نشراتو رياست، دولتي مطبعه،.
۲۰. فروزي، احمد فريد ، ۱۳۸۵ل کال، د شاعرانو تذکره، کابل حبيب الله حسيب مطبعه،.
۲۱. مختار، اورنګ، ۱۳۹۱ کال، کليد اونيزه، ۴۶۳مه ګڼه، کابل، نبراسکا مطبعه.
۲۲. ملي هدف فوق العاده ګڼه، ۱۳۸۵ کال، کابل، د وردګ ولايت د اطلاعاتو او فرهنګ رياست خپرنيز ارګان.
۲۳. وردګ، روښنا ، ۱۳۹۰ل کال، فولکورې وړانګې، کابل، دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانې

د افغانستان ملي تحریک له جهادي شخصیت ښاغلي (زلمي توپان) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال پېژندنه

محمد اورنگ مختار له نن څخه ۳۷ کاله وړاندې د وردګو د چک ولسوالۍ د ګوډه په نهه برجه تاریخي کلا کې په یوه علم دوسته کورنۍ کې نړۍ ته سترګې پرانستې نوموړی په ماشومتوب کې له خپلې کورنۍ سره کوزې پښتونخوا ته کډه شو؛ هلته یې د حضرت علي[ک] په عالي لېسه کې تر لسم ټولګي پورې زده کړې وکړې او د حضرت بلال[رض] له لېسې څخه یې د دولسم ټولګي د فراغت سند ترلاسه کړ. له فراغت وروسته د خپلې خوښې سره سم د وخت د دعوت الجهاد پوهنتون د ژورنالیزم او ادبیاتو پوهنځي ته بریالی شو ، خو د کورنیو جګړو له امله یې په دغه پوهنتون کې زده کړې بشپړې نه شوې ، له ستونزو سره سره نوموړي د علم او پوهې لاره پرېنښوده د جلاوطنۍ پرمهال یې د خپلو ادبي کړنو ترڅنګ د قاضي حسام الدین له عالي دارالعلوم څخه د دیني علومو او احادیثو د دورې دبشپړېدا سند واخست . په ۱۳۸۳ کال کې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو په پوهنځي کې شامل او په ۱۳۸٦ کال کې ترې په کادري درجه فارغ شو. مختار د تحصیل په دوره کې په بېلابېلو چاپي ، غږیزو او انځوریزو رسنیو کې په کار بوخت و او د فراغت تر مهاله یې په رسنیو کې په سلګونه بېلابېلې ادبي،هنری او سیاسي مقالې چاپ شوې . نوموړی په ۱۳۷۸ کال کې د سید جمال الدین افغان د ښوونکو د روزنې دعالي موسسې استاد او په همدې وخت کې د کلید رادیو ویاند او د مرسل او کلید اونیزو خبریال و. په ۱۳۸۹ ل کال کې د کابل پوهنتون د ماسترۍ په پروګرام کې شامل او د ۱۳۹۰ کال په پای کې یې د ماسترۍ دوره بشپړه کړه . مختار په ۱۳۹۱ ل کال کې د آزادې سیالۍ له لارې د وردګو ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ د رئیس په توګه وګمارل شو چې تر دې مهاله په همدې دنده بوخت دی او د خپل کار په دوره کې یې له بیلابېلوادارو څخه ۱۷ ستاینلیکونه تقدیر نامې تر لاسه کړي دي .د یادونې ده چې اورنګ مختار په هیواد ، انیس، اصلاح ، ویسا ، اراده ، باختر ، سرنوشت ، سخن جدید ، راه نجات ، ۸ صبح ورځپاڼو کې مقالې خپرې شوي دي. په ملي رادیو تلویزیون کې د بهرنیو خبرونو په څانګه کې کار کړی دی. د (ویښ)، (غښتلي ځوانان) په نامه دوې بېلابېلې رسنۍ د نوموړي له خوا تاسیس شوي .

د افغانستان ملي تحریک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ٦٥

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library